

CASANOVA
MEMORII

Lei 17

EDITURA UNIVERS

MEMORII
JURNALE
CORESPONDENȚĂ

Coperta de *Al. Sathmary*

CASANOVA

MEMORII

(PAGINI ALESE)

Traducere și note de RADU ALBALA

Prefață de SILVIAN IOSIFESCU

1970
BUCUREȘTI
EDITURA UNIVERS

INTRODUCERE

Tot mai frecvent se manifestă dorința firească a criticii de a stabili noi puncte de vedere cu privire la cărți și la figuri mult discutate. Se percepe în aceste eforturi de a redescoperi un obiect în aparență cunoscut un răspuns la exclamația lui La Bruyère: „Totul a fost spus". De aici și paradoxul cam facil de a căuta neînțeleși printre cei mai populari autori. E mai ușor să calific decît să stabilești efectiv relații inedite într-o operă asupra căreia s-au oprit atîtea comentarii anterioare.

Să afirmi că Giacomo Casanova scriitorul este puțin cunoscut și puțin apreciat riscă să treacă drept o asemenea vînătoare de neînțeleși. Totuși, popularitatea largă a *Memoriilor* are surse adesea inavuabile. Opinia curentă e ispitită să-l treacă pe aventurierul venețian printre pornografii căutați pe ascuns de frămîntările erotice ale adolescenței și de nostalgiile bătrîneții. Acum o sută patruzeci de ani, cînd *Memoriile* au apărut în Franța, au căpătat girul critic al lui Sainte-Beuve — pe atunci debutant. N-au lipsit nici ulterior aprecieri elogioase despre valoarea lor literară. Dar asemenea aprecieri au rămas sporadice în comparație cu altele consacrate unor contemporani ai lui Casanova. A fost astfel valorificat pe lîngă Sade — spirit mai complex și artist într-adevăr mai rafinat — un poligraf ca Restif de la Bretonne, întru nimic mai cast decît aventurierul venețian, narator prolix și haotic. Opinia comună a continuat să identifice amintirile casanoviene cu cîteva aventuri erotice narate amănunțit. I s-au consacrat multe ediții prescurtate care au reținut exclusiv latura picantă și au omis sistematic tabloul policrom.

Un Casanova sterilizat de reminiscențe erotice e de neconceput. Dar bizareria situațiilor reale sau născocite nu ferește acest aspect al memoriilor de monotonie. În alte condiții, se pot

aplica paginilor de amintiri erotice cîteva aprecieri făcute despre un memorialist al secolului nostru care a stîrnit și el vîlvă și scandal, despre Frank Harris. „Femeile lui Harris sînt toate la fel; vorbesc toate același jargon îngrozitor; toate îl adoră pe Frank. Creează o înspăimîntătoare monotonie", a scris un critic englez contemporan. Asemănători printr-un grăunte de mitomanie, aventurierul venețian din secolul al XVIII-lea și gazetarul irlandez de la sfîrșitul secolului trecut diferă pe toate planurile. Îndrăznelile erotice ale scrisului lui Harris au alură programatică, luptă — precedîndu-l pe D. H. Lawrence — cu un puritanism pe care Giacomo Casanova nu l-ar fi putut nici măcar imagina. La Casanova educația clasică și uzul procedeelor retorice fac monotone descrierile erotice. Comentatorii casanovieni s-au arătat iritați mai demult de comparațiile nobile, de coloanele, frontoanele și frizele care invadează scrisul lui în cele mai nepotrivite momente, în contrast cu firescul cu care progresează obișnuit narațiunea. S-ar spune că septuagenarul nu vrea să pară doar un bătrîn libidinos și caută să dea distincție evocărilor, înflorindu-le stilistic. De aici impresia justificată de descoperire pentru cel care ia contact prima oară cu textul integral al memoriilor. Autorul de faimoase texte „picante" face loc evocatorului. Casanova nu are dimensiunea abisală a lui Saint-Simon. De altfel, comparația justificată doar de relativa lor apropiere în timp ar fi zadarnică, zonele în care se mișcă cei doi autori sînt fără contact. Dar dacă îi lipsește a treia dimensiune, lumea evocată de Casanova are o prezență multicoloră și plină de contraste.

Mai trebuie pomenite alte fapte care creează acestei scrieri o situație specială. Amestecul de adevăr și de invenție e frecvent în memorialistică. La Casanova apare însă în proporție surprinzătoare, pe fondul secolului în care Rousseau a practicat denudarea morală a „confesiunilor", iar Saint-Simon a scris pătimaș, dar cu totală sinceritate. Exegezele casanoviene, care au sporit într-un ritm surprinzător în secolul nostru, au putut constata invențiile și omisiunile sistematice. Se pune la îndoială autenticitatea cîte unui întreg capitol din memorii, cum este călătoria la Constantinopol sau existența vreunui personaj ca Enrichetta. În aceeași măsură s-au constatat omisiuni voite, fapte ascunse sau modificate. Trebuie spus că verificările minuțioase ale comentatorilor nu umbresc veracitatea de ansamblu a textului, confirmă cele mai multe fapte, detalii și nume. Dar raportul între exactitatea, uneori surprinzătoare, a rememorării și deformarea

conștientă ascunde mecanisme interesante, creează zone obscure în povestirea aceasta în aparență luminată egal și liniștit.

O altă serie de fapte constituie încă o bizarerie în istoria acestei cărți. Manuscrisul original a fost păstrat sub cheie vreme de peste un secol de către un editor german — Brockhaus. Ceea ce s-a editat a fost produsul intervențiilor foarte active ale primului îngrijitor de ediție, francezul Laforgue. Textul original a apărut recent. Opiniile sînt împărțite. Există chiar comentatori care preferă literar ediția lui Laforgue. În orice caz, popularitatea pe care au cunoscut-o pînă astăzi *Memoriile* se adresează rodului unei colaborări postume. E ultima și cea mai curioasă aventură a lui Casanova.

Cu omisiunile și adăugirile amintite, *Memoriile* narează existența lui Giacomo Casanova pînă aproape de cincizeci de ani. Despre ultimii treisprezece ani ne vorbesc alte documente, în special paginile altui foarte spiritual memorialist al veacului, Prințul de Ligne. Grija cercetătorilor a reconstituit și deceniul intermediar (1775—1787), culorile lui mai întunecate, cu începutul bătrîneții și cu cîteva avataruri întristătoare.

Giacomo Casanova s-a născut la Veneția, în 1725. Om al secolului său, el avea să-și proclame originea umilă, deși a socotit o vreme cu cale să-și atribuie un nume și un titlu, să devină cavaler de Seingalt. Argumentul cu care și-a justificat acest drept e însă caracteristic: alfabetul aparține tuturor și oricine e liber să-l combine pentru a-și alege numele. I s-a întîmplat lui Casanova să cocheteze și cu genealogiile. A fost însă descendentul unui menaj de actori și, în peregrinările lui prin orașele europene, avea să-și reîntîlnească mama care juca într-o trupă italiană stabilită în Germania.

Ca alți mulți aventurieri ai secolului în care Anatole France l-a plasat pe neuitatul abate Jerôme Coignard, a fost menit încă din copilărie carierei ecleziastice. A studiat la Padova teologia și dreptul. A pus atunci temelia unei solide culturi umaniste la care paginile autobiografiei sale se referă frecvent. Între o aventură erotică și o partidă de cărți în care înfrunta cu dexteritate trișori de profesie, Casanova se întorcea frecvent spre preocupările erudite — scrierile filologice și istorice, traducerile din greacă și latină.

Vocația ecleziastică s-a risipit din adolescență, fiind mascată de aceea mai reală pentru aventurile de orice fel. Una dintre

primele lui aventuri se soldează chiar cu închiderea într-un fort din care a evadat. Au început atunci peregrinările — pentru moment în orașele italiene. A fost o vreme secretarul unui cardinal din Roma. Reintors la Veneția, se angajează în armată, e trimis la Constantinopol. Dar se pare că nu a ajuns mai departe de Corfu, deși memoriile vorbesc îndelung de aventurile lui orientale. A urmat o perioadă de care aceleași memorii pomenesc cu regret, ca despre o decădere. Violonist — după cum ne spune — cu totul neînzestrat în orchestra unui teatru, Casanova ia parte la orgiile unei bande de tineri deșucheuți. Comparate cu ceea ce aveau să fie mai tîrziu activitățile jucătorului de profesie și ale simulatorului de practici magice, episoadele acestea nu par mai grave și tonul cu care vorbește despre ele memoralistul surprinde. Se simte că sînt socotite degradante fiind prea meschine. Adesea cinic, Casanova a avut orgoliul aventurierului de anvergură.

Hazardul l-a ajutat. L-a făcut să întîlnească, să cîștige afecțiunea și protecția unui patrician, senatorul Bragadino. Această protecție, devenită aproape grijă paternă, l-a sprijinit timp de cîteva decenii.

Începe acum șirul călătoriilor și aventurilor prin mai toate principalele orașe europene. A încerca să le urmărim ar fi să rezumăm palid paginile *Istoriei vieții mele*. Pînă la epoca gravă a arestării de către Inchiziție, principalele evenimente din această perioadă se petrec în cei cinci ani de peregrinări, între 1750 și 1755, dintre care doi ani de călătorie în Franța care avea să devină a doua lui patrie. (*Memoriile* au fost scrise în limba franceză.) La Lyon a fost, se pare, primit în francmasonerie, ceea ce se acordă cu libertatea de gîndire a multor pasaje. În acești ani, Casanova duce o existență caracteristică și pentru el și pentru secol. Pe lîngă vagabondările care l-au făcut să cunoască principalele țări europene (pînă la întoarcerea la Veneția în 1755 a ajuns la Dresda, la Praga, la Viena). Casanova străbate peste tot mediile cele mai diverse, ajunge la curtea franceză și în cele mai deocheate taverne.

Cînd s-a reintors la Veneția, reputația lui de libertin era bine stabilită. Exercițiile șarlatano-magice care îl cuceriseră pe Bragadino îl făceau și mai suspect în ochii Inchiziției venețiene. E arestat și condamnat la cinci ani de închisoare în faimoasa „Piombi". Evadează în anul următor. Istoria acestei evadări a povestit-o apoi de nenumărate ori și a scris-o în 1788 *(Istoria fugii mele din închisoarea „Piombi din Veneția"* — narațiune

reluată în *Memorii*). Acest cabotinaj – Casanova pretindea cîteva ore pentru a nu lăsa la o parte amănuntele și pentru a mima povestirea cum se cuvenea — a accentuat neîncrederea cîtorva cercetători care au negat realitatea evadării și au vorbit de o eliberare aranjată de către Bragadino. Se pare, totuși, că verificările de arhivă, făcute cu obișnuita minuțiozitate a studiilor casanoviene, a confirmat veracitatea generală a povestirii. Chiar dacă unele detalii sînt produsul imaginației fertile a aventurierului, evadarea din „Piombi" face onoare energiei, curajului și ingeniozității lui. Literar, această parte a memoriilor a influențat în mai multe rînduri scrieri notabile. Stendhal care admira *Memoriile* s-a inspirat din aceste pagini imaginînd fuga lui Fabrice del Dongo.

Evadarea s-a soldat pentru Casanova cu aproape douăzeci de ani de exil. Cînd îl întîlneau prin orașele Europei, diplomații venețieni îl tratau adesea cu bunăvoință, dar dreptul de a se reîntoarce în patrie i-a fost acordat cu greutate și — se pare — cu prețul unor servicii degradante.

Cei douăzeci de ani alimentează cea mai mare parte din peripețiile *Memoriilor*, deși destule aventuri inavuabile au fost lăsate la o parte. Giacomo continuă peregrinările orizontale și verticale, punctate de expulzări, de săptămîni petrecute în închisoare, de noi evadări. O datorie contractată la joc îl reține prizonier într-un orășel german. Evadarea e organizată cu șiretenie și quiproquouri de comedie italiană. În Spania e amestecat într-o afacere bizară în care pretinde a fi avut un rol cavaleresc și inocent. La Viena e implicat într-o poveste mai puțin strălucitoare, închis iar, eliberat prin intervenții făcute la ministrul Kaunitz.

Jocul, aventurile amoroase alternează cu misiuni semi-diplomatice și cu încercări comerciale. La Paris, unde a petrecut și în această perioadă mulți ani, comanditează un negoț de stofe, capătă concesia unei loterii, e însărcinat cu o misiune secretă în Olanda. Trăiește o vreme la Londra, încearcă să se stabilească la curtea lui Frederic cel Mare, care i-ar fi propus să devină profesor într-un colegiu de tineri nobili. Propunerea i s-a părut prea puțin atrăgătoare după ce a avut ocazia să constate că monarhul îi muștruluia cu bastonul pe profesori. În Polonia e primit la curte, dar rănește grav într-un duel pe un favorit al regelui. În Rusia, de asemenea, e primit de Caterina a II-a.

Se apropie de cincizeci de ani, a început să obosească. Este perioada în care se întrerup memoriile. Obține în 1774 dreptul de

a se reintoarce la Veneția. Consacră în acești ani mai multă vreme scrisului; lucrări istorice *(Istoria tulburărilor din Polonia)* și narațiuni cu pretext istoric *(Anecdote venețiene de dragoste și război din veacul al XIV-lea)*. Scrie și libretul unei cantate, conduce o trupă de teatru, scoate o revistă teatrală: *Mesagerul Thaliei*. Evadatul de la Piombi, spiritul liber se pune o vreme în serviciul Inchiziției denunțînd pe librarii care răspîndeau scrieri antireligioase. Nu se va putea bucura multă vreme de sprijinul oficial pe care-l obținuse prin această înjositoare activitate. Iritația stîrnită de un pamflet violent, îndreptat împotriva unui patrician, il izgonește iar din Veneția.

În 1785 aventurierul sexagenar e încolțit de lipsuri la Paris. Acceptă atunci propunerea contelui de Walstein-Wartenberg de a deveni bibliotecar la castelul din Dux (Boemia). Acolo avea să-și petreacă ultimii treisprezece ani de viață, necruțat de umilințe. Slujba lui nu-l deosebea prea mult de slugile din castel, alături de care fostul oaspete al monarhilor trebuia să ia uneori masa. Dovedind o vivacitate nepotolită de vîrstă, se războiește cu obrăznicia intendenților și a bucătarilor, își afirmă demnitatea. Scrie inamicului său, intendentul contelui Waldstein, unsprezece scrisori ale căror copii au fost găsite la Dux și care sînt alcătuite ca niște pamflete trufașe. „După ordinea firească a lucrurilor, îți dai seama, scumpe domnule Faulkinher, că n-ar fi trebuit să existe niciodată raporturi între noi, în timpul șederii noastre a amîndurora la castelul contelui Waldstein unde eu am funcția de bibliotecar, iar dumneata pe cea de intendent al băieților de la bucătărie..."[1].

Prințul de Ligne, unchiul lui Waldstein, ne-a lăsat un portret al lui Casanova septuagenar, sub numele semnificativ de *Aventuros*. Alcătuit din poante paradoxale, după moda secolului, portretul acesta poate fi confruntat cu cel pe care — implicit — îl trasează memoriile casanoviene: „Ar fi un bărbat foarte frumos dacă n-ar fi urît. E înalt, clădit ca un Hercule, dar un ten de african, niște ochi vioi, cu adevărat plini de spirit, dar exprimînd mereu susceptibilitate, neliniște, ranchiună, îi dau o înfățișare feroce... Doar lucrurile pe care pretinde că le știe nu le știe: regulile dansului, ale limbii franceze, ale bunului-gust,

[1] **Lettres à M. Faulkinher, în *Mémoires de Jacques Casanova*, Flammarion, vol. VI, f.a., p. 449.**

bunele maniere. Doar comediile lui nu sînt comice: doar lucrările lui filozofice n-au filozofie, toate celelalte scrieri ale sale sînt pline de idei filozofice..."[1]. Portretul alcătuit din lumini şi umbre şi urmărind evidente simetrii, se încheie elogios, mai în acord cu alte pagini în care prinţul de Ligne şi-a arătat simpatia pentru Casanova: „Imaginaţia lui prodigioasă, vioiciunea naţiunii lui, călătoriile, toate profesiile pe care le-a practicat, fermitatea cu care întîmpină lipsa bunurilor morale şi materiale fac din el un om rar, pe care e preţios să-l întîlneşti, demn chiar de consideraţie şi de multă prietenie din partea puţinelor persoane pe care le priveşte cu indulgenţă..."[2].

Memoriile au fost scrise la Dux. Aici s-a stins Casanova în 1798. „Pofta de mîncare îi scădea în fiecare zi, aşa că a regretat prea puţin viaţa — scrie De Ligne în alte pagini de amintiri. Dar a încheiat-o în chip nobil în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor, a primit împărtăşania cu gesturi largi şi a rostit cîteva sentinţe spunînd: «Doamne! şi voi martori ai morţii mele. Am trăit ca un filozof şi mor ca un creştin»".[3]

Autobiografia unui astfel de personaj nu se poate reduce la descrierea erotică şi nici la peripeţia pitorească, cît de mare le-ar fi locul.

Punţi de trecere între document şi literatură plăsmuită uneori intenţionat, alteori fără voie, scrierile autobiografice oscilează între polul obiectiv şi cel subiectiv. Devin la un capăt relatare istoriografică, în care figura naratorului tinde să se estompeze, la celălalt reflecţie şi auto-analiză. Nuanţele, formele de trecere sînt nenumărate. În afară de puţine exemple, eul şi lumea sînt amîndouă prezente. Dar cele două atitudini — relatarea de fapte şi autocăutarea — se diferenţiază încă din Renaştere, epoca în care s-a ivit accepţia modernă a memorialisticii, producînd două opere atît de deosebite ca *Eseurile* lui Montaigne şi *Viaţa lui Cellini*.

Casanova nu se vrea şi nu se pretinde un istoric care să relateze cu obiectivitate fapte neutre, uitîndu-se pe sine. Generată de nostalgiile bătrîneţii care îşi retrăieşte trecutul narîndu-l, auto-

[1] Ibidem, p. 473.
[2] Ibidem, p. 474.
[3] Ibidem, p. 471

biografia lui este destinată să-l avantajeze pe narator, cu toate părțile ei cinice. De aici și întîmplările fardate, omise sau inventate. Dar, temperament prin excelență extravertit, Casanova nu are nici preocuparea nici răgazul de a se autoanaliza. Obișnuința de a trăi clipa s-a păstrat și la bătrînețe. Ne-o arată portretul desenat de Prințul de Ligne. La el, rememorate, întîmplările se îmbulzesc, devin o călătorie într-un secol al XVIII-lea puțin cunoscut.

Cîteva pagini din *Craii de Curtea-Veche* evocă din gesturi, și denumiri, cu arta de a lăsa faptele să se piardă în penumbră, un secol al XVIII-lea al eleganței și al vieții aventuroase trăite cu stil. Se percep în aceste fraze și cîteva rezonanțe casanoviene sau din alți memorialiști ai aventurii. „În sărbătoare neîntreruptă de zi și noapte, am petrecut, cum nu se mai petrecuse și nu se va mai petrece, ne-am înfruptat cu nesaț din toate desfătările simțurilor și ale minții. Îndeplineam însărcinări de tot soiul: întovărășeam pe Belle-Ile la Frankfurt pentru alegerea Împăratului, plecam cu Richelieu în petit la Dresda, tocmeam la Paris pînze de Watteau pentru marele Frederic, duceam diamanticalele Elisavetei Petrovna să le șlefuiască la Amsterdam, porunceam la Malines horbote pentru Brühl și acestea toate nu pentru vînarea de avuție sau de măriri, ci numai din nevoia de a fi pururi în neastîmpăr, în mișcare."[1]

Evocare de fapte trăite, memoriile lui Casanova nu au parfumul ușor artificial al unei reconstituiri literare a trecutului, dar se desfășoară sub semnul aceluiași neastîmpăr, aceleiași mișcări neîntrerupte. Această autobiografie de aventurier are o arie socială surprinzătoare. În raport cu Saint-Simon, Casanova pretinde alte scări de valori. N-ar avea rost să căutăm la Casanova viziunea inovatoare asupra omului pe care o întîlnim la aristocratul francez, uimitor scriitor fără voie. Dintr-un punct de vedere comparația e însă licită pentru a releva un contrast. Ducele de Saint-Simon se ocupă de o lume precis îngrădită social. E micul univers al curții lui Ludovic al XIV-lea și a Regentului. Iese rar și aluziv din această lume. Iluzia optică creată de artistul Saint-Simon transformă profunzimea în perspectivă largă. Se creează impresia unei întregi societăți, deși rămînem mai tot timpul lîngă

[1] Mateiu I. Caragiale, *Opere*, Fundația pentru literatură și artă, 1936, p. 101—102.

Versailles şi Marly. La Casanova, povestitorul urcă şi coboară scările saloanelor şi ale tavernelor, trece de la curte la tripou. E la fel de sigur de sine pretutindeni. Nu există alte pagini memorialistice în care secolul al XVIII-lea să retrăiască din unghiuri atît de felurite şi cu atîta diversitate de culori. Memoriile lui Goldoni, caracter integru şi spirit aşezat, cele ale altor aventurieri, cum a fost Lorenzo da Ponte, libretistul lui Mozart, par palide în comparaţie.

Aria e vastă nu numai pentru că ea cuprinde cea mai mare parte a Europei străbătute la toate nivelurile. E vastă şi prin preocupările lui Casanova care rămîne în cele mai nepotrivite împrejurări omul de cultură umanistă, dornic de glorie literară, cu ambiţii de filolog şi de filozof. De altfel, amestecul de preocupări are efecte comice pe care memorialistul le strecoară uneori intenţionat sau le creează cîteodată involuntar, prin simple alăturări baroce. La Geneva, Casanova o întîlneşte pe teologa Hedwiga care-i stîrneşte admiraţia, şi prin cunoştinţele solide de teologie şi prin iscusinţa cazuistică. Reuşeşte să o seducă şi pe Hedwiga şi pe verişoara mai tînără a acesteia, Hélène. (Cu mai multe prilejuri, adoptînd pentru circumstanţă un ton moralizator. Casanova a remarcat că seducţia a două prietene e mai uşoară decît a fiecăreia luată izolat, pentru că ingenuele se încurajează una pe alta.) Cu un zîmbet uşor, Casanova ne povesteşte că teologa s-a dezbrăcat cu un citat pios ce arăta că virtutea nu sălăşluieşte în haine. Admiraţia lui pentru agilitatea intelectuală şi cunoştinţele sacre ale teologei e genuină, rostită pe acelaşi ton ca şi admiraţia pentru atributele ei trupeşti.

Dincolo de asemenea interferenţe omul de cultură e prezent, alături de trişor şi de desfrînat. Relatarea întîlnirii cu Voltaire e de incontestabil interes, deşi nu lipsesc intenţii răuvoitoare, căci Casanova l-a detestat şi a polemizat postum cu Voltaire. Documentul cultural şi literar nu constituie latura principală a memoriilor, există însă şi le sporeşte interesul.

După cum descrie lumea pestriţă a secolului în care intră aventurier, cavaler de industrie şi şarlatan nu există diferenţe prea nete, tot astfel Casanova pătrunde în încăperile mai ascunse ale spiritului şi întregeşte fizionomia convenţională a secolului. O face fără preocupări speciale de observator, cu atît mai puţin de analist, numai prin relatare agilă.

Secolul conversaţiilor, al raţionalismului elegant, al zîmbetului sceptic care pune în discuţie toate e prezent în fiecare frază a

acestui umanist cu ambiții filozofice. Casanova nu s-a vrut ateu. A avut chiar — ce-i drept, foarte rar — perioade de criză mistică. O astfel de criză a întrerupt chiar, în tinerețe, seducerea unei foarte naive țărănci. (Există însă dubii justificate asupra veracității respectivelor pagini din *Memorii* care seamănă cu *Decameronul*). În afara celor cîteva momente mistice, aventurierul destinat în adolescență să fie preot, fostul secretar de cardinal, a rămas la un teism elegant. Cunoștea prea bine moravurile fețelor bisericești din Italia sau Franța pentru a păstra venerație religioasă. Dar libertatea lui de gîndire nu l-a dus la consecințe extreme. S-a socotit chiar — orgolios — în stare să polemizeze cu Voltaire. A făcut-o probabil și pentru a cuceri bunăvoința Inchiziției.

Chiar cu inconsecvențe, gîndirea lui Casanova aparține secolului al XVIII-lea. Lumea *Memoriilor* e cea a inteligenței critice. Casanova trăiește cu intensitate prezentul și inteligența lui nu se aplică la problemele mai grave ale existenței, nu are zbateri și neliniști metafizice, nu are nici profunzime. Dar e mereu trează. Rezistența la prejudecăți, analiza critică, agilitatea intelectuală sînt valori prețuite îndeosebi. L-am văzut pe Giacomo elogiind la fel de încîntat formele — minuțios detaliate — ale teologei Hedwiga și subtilitatea raționamentelor ei.

Oricît ar fi de impregnate de acest scepticism elegant al secolului, *Memoriile* nu îngăduie iluzoria reducere a unei perioade la un singur mod de a gîndi și la un singur tip uman. Din această cronică a cîtorva decenii de peregrinări nu lipsesc fapte aflate la antipodul atitudinii lucide. Secolul filozofilor este și acela, al apariției unor grupări de inițiați, al recrudescențelor magice. Pe această credulitate care alternează, uneori coexistă cu paradoxul zîmbitor, se bazează succesul șarlatanilor cu alură de magicieni. Astfel a fost Cagliostro, popularizat de Alexandre Dumas, care afirma că a trăit milenii și povestea cu degajare în saloane amintirile lui din antichitate. Astfel a fost contele de Saint-Germain pe care Casanova l-a întîlnit în mai multe rînduri și l-a judecat cu severitate de confrate.

Reînvierea sectelor esoterice și a practicilor magice a fost exploatată și de Casanova. Primul și cel mai important succes al său în acest sens l-a obținut în tinerețe, cînd l-a întîlnit pe Bragadino. Mai tîrziu, în Franța și în Olanda, a practicat șarlatania profetică ori medicală pentru a capta cîte o bunăvoință, pentru a-și înlesni cîte o cucerire sau chiar cu mobile ce s-ar înscrie astăzi în cadrul simplei escrocherii. Relațiile lui cu doamna

D'Urfé, aristocrată foarte bogată și cam nebună, au fost de fapt exploatarea bănoasă a convingerii acesteia în posibilitatea reîntineririi și a prelungirii vieții. Casanova a amestecat reminiscențele unor lecturi din cărți de magie cu produsele inventivității sale pentru a juca în fața prea credulei doamne D'Urfé diferite mascarade, unele surprinzător de grosolane, dar care se soldau cu bani și cu bijuterii. Ni le povestește în multe pagini amuzante și cinice. Colțurile mai tenebroase din secolul luminilor sînt pentru el mai ales un teren de vînătoare.

Narațiunea lui Casanova e îndreptată spre lume. Dintre diferitele atitudini care pot orienta pe rînd sau amestecîndu-se activitatea memorialistică — hotărîrea trufașă de a spune, ca Rousseau, adevărul despre sine, de a dezvălui un om în unicitatea lui, căutarea goetheană a factorilor de formație, autoanalize — la Casanova e atotstăpînitoare voluptatea rememorării. Dar evocînd întîmplările, orice memorialist, ori cît de puțin ar fi înclinat spre autosondare, se portretizează. Portretul involuntar coincide pe alocuri, de cele mai multe ori diferă savuros, de cel desenat cu grijă. Pe lîngă imaginea caleidoscopică a secolului, pe fondul acestui secol, cele cîteva mii de pagini ale memoriilor ne familiarizează cu Giacomo însuși. E cealaltă sursă de captație a scrierii. Portretul rămîne la suprafață fără a năzui să surprindă mișcarea unduioasă și diversă ori dimensiunea tragică dezvăluite de capodoperele genului. Înfăptuit din ceea ce spune și din ceea ce caută să disimuleze naratorul, închegîndu-se treptat de-a lungul paginilor și anilor, portretul acesta are o remarcabilă putere de viață și frăgezime de culori.

Casanova cîștigă simpatia durabilă a cititorului. Nu o izbutește neapărat orice om care spune *eu* și pledează direct sau indirect pentru rolul pe care l-a jucat în viață. Citind *Memoriile de dincolo de mormînt* ale lui Chateaubriand, îl admirăm pe artistul inovator, chiar cînd avem rezerve față de rafinata lui retorică romantică. Chateaubriand, omul, ne irită prin teribilul lui orgoliu, prin gesturile lui studiate și prin atitudinile drapate. Orgoliul naiv al lui Casanova e mai puțin supărător. Vitalitatea lui — păstrată intactă și mișcînd povestirea fără oboseli și fără popasuri — e cuceritoare.

Libertin și trișor, Casanova posedă cîteva solide însușiri morale. Generos, uman, e în stare de multe potlogării mici și mari pe care i le cer împrejurările, dar nu de meschinării și de josnicii. Impulsiv și neînstare să calculeze consecințele unui gest, își apără demnitatea cu mijloace de duelist încercat. Detaliile duelului cu Branicki — confirmate de documente — arată curajul cu care Giacomo știa să spele o jignire. E demnitatea fiului de actriță inspirat de egalitarismul secolului. La bătrînețe, la castelul lui Waldstein, a vorbit cu ostilitate de ideile Revoluției franceze și de oamenii ei. În peregrinările lui și-a inventat o identitate nobiliară. Numele, titlul, făceau parte din recuzita lui profesională, ca și suspecta decorație — „pintenul de aur" — pe care o arbora, ca și bijuteriile purtate cu ostentație și frecvent amanetate. Cavalerul de Seingalt e convins însă de artistocrația meritului, de dreptul lui de a frecventa pe picior de egalitate salonul ducal sau curtea.

A secolului — deși coborîtă la nivelul unui hedonism minor — este și ecuația pe care o stabilește între fericire și plăcere. Fire puțin problematică, el nu are alte melancolii decît acelea trezite de inevitabila decădere a bătrîneții. Singurul motiv cu virtuți oarecum poetice ale acestei viguroase și prea puțin poetice naturi este cel horațian al scurgerii vremii, al oboselii și împuținării. E redus însă — de cîte ori apare — la regretul pentru pierdutele bucurii trupești.

Cît de circumscris i-ar fi orizontul — un erou memorialistic a cărui povestire are o cuprindere mai largă nu poate fi epuizat din cîteva linii, așa cum secolul în care a trăit nu încape într-o formulă. Există în povestirea lui Casanova cîteva inconsecvențe amuzante și cel puțin un episod cu semnificație tragică.

Amuzantă e ținuta morală pe care jucătorul de profesie și amantul bătrînei doamne D'Urfé, căreia îi făgăduia reîncarnări magice, o arborează în mai multe rînduri cu ingenuitate. Un mic șarlatan întîlnit din întîmplare îi cere cu un aer complice să garanteze pentru el. Casanova refuză sec și ne împărtășește indignarea față de cutezanța cu care asemenea ticăloși se adresează oamenilor cinstiți. Mai comică încă — pentru că e evident sinceră — este revolta lui Casanova cînd valetul lui fuge cu o mare parte din bijuteriile obținute de la doamna D'Urfé, deși bijuteriile erau fructul unei șarlatanii complicat regizate, iar indignatul narator nu făcuse altceva decît să joace străvechiul rol al păcălitorului păcălit.

Cu alt prilej, tonurile cele mai opuse alternează cu aceeași ingenuitate. După descrierea amănunțit obscenă a unui început de seducere pe care l-a practicat în vorbitorul unei mănăstiri — partenera fiind o fetiță — Casanova trece fără sentimentul vreunei incongruențe la considerații morale și pedagogice. Vorbește de primejdiile pe care le implică viața la mănăstire pentru educația fetelor, deplînge iluziile părinților.

Episodul cu Charpillon are o altă tonalitate. Lăudăroșia seducătorului obișnuit să învingă obstacolele prin prestigiu, printr-o tehnică verificată și — foarte des — prin bani, lasă loc unui sentiment de deznădejde. În pragul bătrîneții, Casanova întîlnește la Londra o mică curtezană franceză pe care o cunoscuse mai înainte la Paris. Din capriciu, Charpillon, care avea să devină mai tîrziu amanta unui important om politic englez, îl provoacă mereu și i se refuză. Toată experiența lui Casanova nu-l împiedică să cedeze jocului rafinat al micii curtezane, să spere, să se umilească, să o părăsească furios în mai multe rînduri și să revină. Jocul e împins pînă la marginea sinuciderii.

Sînt pagini care, fără a transforma tonul general al *Memoriilor*, le dau o altă deschidere.

„Venețianul acesta de sînge spaniol... a cărui viață seamănă cu o comedie pe jumătate burlescă, pe jumătate de dragoste, cu un carnaval din țara lui, întrerupt de o captivitate atroce... ne povestește totul și chiar mai mult decît a fost: ni se dezvăluie nud, fără mofturi și cu destulă voioșie pentru un bătrîn: epicurian ca Horațiu, sensualist pe față, fără prea mult cinism. În oarecare măsură creștin după cum ne spune, n-aș încerca să explic cum..."[1] Portretul lui Sainte-Beuve e confirmat în liniile lui mari de textul *Memoriilor*. Capitolele din închisoare și cele despre Charpillon, alte cîteva detalii nu schimbă esențial, dar îmbogățesc figura omului și intensifică farmecul cărții.

SILVIAN IOSIFESCU

[1] Sainte-Beuve, *Premiers Lundis*, II, Calmann-Lévy, 1894, p. 212—213.

PREFAȚĂ

Încep prin a-i declara celui ce mă citește că, în tot ce am făptuit bun sau rău cîtă vreme am trăit, sînt încredințat că am greșit ori nu și că urmează așadar să mă socot liber.

Învățătura stoicilor și a oricărei alte secte cu privire la puterea destinului e o nălucă a închipuirii, vecină cu ateismul. Iar eu nu sînt doar monoteist, ci creștin întărit de filozofie, care n-a stricat niciodată nimănui.

Cred în existența unui Dumnezeu nematerial, autor și stăpîn al tuturor formelor; și ceea ce-mi dovedește că niciodată nu m-am îndoit de el e că întotdeauna m-am bizuit pe pronia lui, îndreptîndu-mi spre el rugăciunile în clipele de restriște și aflîndu-mi întotdeauna izbăvirea. Deznădejdea ucide; rugăciunea o stîrpește, iar omul, cînd s-a rugat, dobîndește încredere și acționează. Cît despre mijloacele pe care le folosește stăpînul ființelor pentru a înlătura nenorocirile ce-i pîndesc pe cei care-i imploră ajutorul, e o cunoștință mai presus de ceea ce e în stare să priceapă omul care, în clipa cînd contemplă neputința de a înțelege pronia cerească, se vede mărginit să o adore. Ignoranța devine singurul nostru expedient și adevărații fericiți sînt cei cărora le e scumpă. Trebuie așadar să ne rugăm Domnului și să fim încredințați că am dobîndit harul pe care i l-am cerut, chiar cînd împrejurările par să ne arate contrariul. Iar starea trupească în care trebuie să

se afle cel ce cată la Ziditor, ne-o indică un vers din Petrarca:

Con le ginocchie della mente inchine[1]

Omul e liber, dar încetează de a fi, dacă nu crede în libertatea lui şi cu cît îi atribuim mai multă putere destinului, cu atît se lipseşte de aceea pe care Dumnezeu i-a dăruit-o înzestrîndu-l cu judecată. Judecata e o fărîmă de dumnezeire. Dacă o folosim pentru a fi smeriţi şi drepţi, nu putem să nu-i plăcem celui ce ne-a dăruit-o. Dumnezeu nu încetează de a exista decît pentru cei care concep că neexistenţa lui e posibilă; această concepţie va fi pentru dînşii cea mai grea osîndă.

Deşi e liber, omul nu trebuie să creadă că e slobod să facă tot ce vrea, căci devine rob cînd, prins de vălmăşagul unei patimi, se lasă atras de acţiune. Cu adevărat înţelept e acela ce are putere să adaste cu fapta pînă după ce trece furtuna; asemenea fiinţe sînt însă rare.

Cititorul va vedea în aceste Memorii că, deoarece n-am avut niciodată o ţintă anume, singurul sistem pe care l-am folosit, dacă sistem se poate numi, a fost să mă las în voia vîntului. Cîte amărăciuni în această independenţă faţă de metodă! Izbînzile şi înfrîngerile, bunele şi relele cîte le-am trăit mi-au arătat, toate, că, pe lumea asta, atît trupeşte cît şi sufleteşte, binele purcede întotdeauna din rău şi răul din bine. Rătăcirile mele vor arăta cugetătorilor căile contrarii sau îi vor învăţa arta de a juca la două nunţi. Totul e să cutezi, căci puterea fără încredere nu foloseşte la nimic. Mi s-a întîmplat adesea să-mi căşunez o bucurie dintr-o faptă nesăbuită care ar fi trebuit să mă ducă în prăpastie; şi tot dojenindu-mă, ziceam bogdaproste. Mi s-a întîmplat de asemenea ca, dimpotrivă, să mă copleşească o nenorocire în urma unei purtări cumpătate şi înţelepte. Mă simţeam atunci umilit; sigur însă pe dreptatea mea, îmi aflam lesne mîngîierea.

În ciuda fondului de excelentă moralitate, rod firesc al principiilor divine sădite în inima mea, am fost toată

[1] *Îngenuncheat sufleteşte* (it.). Petrarca, *In morte di Madonna Laura*, Canz. VIII, 63.

viața victima simțurilor; mi-au plăcut raznele, am trăit necontenit în greșeli, fără altă mîngîiere decît aceea de a cunoaște că mă aflu în greșeală. Astfel încît trag nădejde, scumpe cititorule, că, departe de a găsi în istorisirea mea trăsăturile unei trufașe sfruntări, nu vei găsi decît pe acelea care se potrivesc unei destăinuiri depline, iar, în stilul povestirilor mele, nu vei găsi nici aerul unui penitent, nici constrîngerea unuia care roșește mărturisindu-și poznele. Sînt nebunii de-ale tinereții; vei vedea că rîd de ele și, dacă ești bun, vei rîde însuți cu mine împreună.

Vei rîde cînd vei vedea că adesea n-am șovăit să înșel pe cîte un năuc, pe cîte o lichea sau pe cîte un prost, cînd am fost nevoit s-o fac. În ce privește femeile, sînt înșelări reciproce care nu intră la socoteală, căci cînd e vorba de dragoste, fiecare în parte e și înșelător și înșelat. Cu proștii însă e cu totul altceva. Mă socotesc întotdeauna fericit cînd îmi amintesc de cîte unul pe care l-am făcut să-mi cadă în plasă, căci sînt obraznici și fuduli de înfruntă însăși deșteptăciunea. Pe ea o răzbuni cînd înșeli pe un prost, iar biruința merită osteneala, căci prostul poartă zale și adesea nici nu știi pe unde să-l iei. Socotesc, într-un cuvînt că a înșela pe un prost e o faptă vrednică de un om de duh. Ceea ce mi-a strecurat în sînge, de cînd sînt, o nestinsă ură împotriva neamului proștilor e faptul că mă simt eu însumi prost de cîte ori mă aflu în mijlocul lor. Sînt departe de a-i asemui cu cei numiți nerozi; căci aceștia din urmă, nefiind cum sînt decît pentru că au rămas necioplíți, îmi sînt destul de dragi. Am găsit printre ei oameni cît se poate de cumsecade și care, în nerozia lor, au un fel de isteție, un bun-simț și o judecată dreaptă care-i îndepărtează mult de felul proștilor. Sînt niște ochi atinși de cataractă și care altminteri ar fi foarte frumoși.

Cercetind, scumpe cititorule, spiritul acestei prefețe îmi vei ghici lesne ținta. Am scris-o fiindcă doresc să mă cunoști înainte de a mă citi. Numai la cafenea și la circiumă stai de vorbă cu necunoscuți.

Am scris viața mea și nimeni nu poate să zică nimic: fac însă bine oare că o dau publicului, pe care nu-l cunosc decît în părțile lui cele mai rele? Nu, știu bine că făptuiesc

o nebunie, dar de vreme ce simt nevoia să mă îndeletnicesc cu ceva și să rîd, de ce m-aș opri s-o fac?

Expulit ellobero morbum bilemque meraco[1]

Un om din vechime ne spune cu un ton profesoral: „Dacă n-ai făptuit lucruri vrednice de scris, măcar scrie lucruri vrednice de citit". Iată un principiu frumos ca un diamant cu cea mai curată sclipire, șlefuit în Anglia, numai că mie nu mi se potrivește de loc, căci nu scriu nici roman, nici viața unui om ilustru. Vrednică sau nu, viața mea mi-e subiectul și subiectul mi-e viața. Am trăit fără să-mi dea în gînd vreodată că are să-mi vină pofta cîndva s-o povestesc, așa că va avea, poate, un aspect interesant, pe care sigur nu l-ar fi avut dacă aș fi trăit cu scopul ca la bătrînețe s-o scriu, ba mai mult încă, s-o tipăresc.

La vîrsta de șaptezeci și doi de ani, în 1797, cînd pot zice *vixi*, deși trăiesc încă, anevoie mi-aș făuri o mai plăcută petrecere decît să stau la taifas despre mine însumi și să dau astfel un bun prilej de rîs alesei societăți care mă ascultă, care mi-a arătat întotdeauna dovezi de prietenie și în mijlocul căreia întotdeauna m-am aflat. Pentru a scrie bine, n-am de cît să-mi închipui că mă vor citi ei:

Quaecumque dixi, si placuerint, dictavit auditor[2]

Cît despre profanii pe care, firește, n-am să-i pot împiedica să mă citească, mi-ajunge să știu că nu pentru dînșii scriu.

Amintindu-mi de plăcerile de odinioară, le trăiesc încă o dată, mă bucur a doua oară de ele și rîd de suferințele prin care am trecut și care acum nu mă mai dor. Membru al universului, îi vorbesc văzduhului și îmi închipui că îmi dau descărcarea de gestiune, precum un *maître d'hotel* stăpînului său, înainte de a dispărea. Cît despre ceea ce mă așteaptă în viitor, n-am vrut niciodată să mă frămînt ca filozof, căci nu pot ști nimic; iar ca un creștin ce mă

[1] *Boala din trup alungînd-o și fierea cu spinz curățindu-și*
Horațiu, *Epistole*, II, 2, 137.

[2] *Toate pe care le-am spus, dacă v-au plăcut, ascultătorul mi le-a dictat*, Martial, XIII.

aflu, cată să cred fără a judeca, şi credinţa cea mai curată rămîne mută pe deplin. Ştiu că am existat, fiindcă am simţit-o; şi de vreme ce cunoştinţa aceasta mi-o dă sentimentul, ştiu tot astfel că nu voi mai exista cînd voi înceta să simt.

Dacă mi s-o întîmpla să mai simt ceva după moarte, nu mă voi mai îndoi de nimic; voi zice, însă, nu, tuturor celor care vor veni să-mi spună că am murit.

Trebuind să înceapă prin întîmplarea cea mai îndepărtată pe care o ţin minte, povestirea mea va începe de la vîrsta de opt ani şi patru luni. Pînă la vremea aceea, dacă e adevărat că *vivere cogitare est* [1], n-am trăit, am vegetat. Nealcătuindu-se decît din comparaţiile ce le face pentru examinarea raporturilor, gîndirea omenească nu poate precede existenţa memoriei. În capul meu, organul ei specific nu s-a dezvoltat decît opt ani după ce m-am născut; atunci a început sufletul meu să fie susceptibil de impresiuni. Cum poate o substanţă nematerială, care nu poate *nec tangere, nec tangi* [2], primi impresiuni, e un lucru ce nu-i e dat omului să-l explice. O filozofie consolatoare de acord cu religia pretinde că dependenţa sufletului faţă de simţuri şi organe nu-i decît întîmplătoare şi trecătoare şi că acesta va fi slobod şi fericit după ce moartea trupului îl va fi eliberat de tiranica dependenţă. Foarte frumos; dar fără religie cine ne-ar garanta-o? Neputîndu-mă, deci, prin propriile mele lumini, afla în siguranţa deplină că sînt nemuritor decît după ce voi fi încetat să trăiesc, mi se va ierta că nu mă grăbesc să ajung la cunoaşterea acestui adevăr; căci o cunoştinţă pe care trebuie s-o plăteşti cu viaţa costă, parc-mi-se, prea scump. Pînă atunci îl ador pe Dumnezeu, interzicîndu-mi orice faptă rea şi-i urăsc pe cei strîmbi, fără totuşi să le fac vreun rău. Mi-ajunge să mă împiedic de a le face bine, încredinţat că nu trebuie să hrănim şerpi.

Dator fiind să spun cîte ceva şi despre temperamentul şi caracterul meu, cel mai blînd cititor al meu nu va fi nici cel mai puţin cinstit, nici cel mai lipsit de minte.

[1] *A trăi înseamnă a gîndi.* (Cic. Tusc.)
[2] *Nici atinge, nici fi atinsă* (lat.).

Am avut rînd pe rînd toate temperamentele: flegmatic în copilărie, sangvin în tinereţe, coleric mai tîrziu, sînt în sfîrşit acum melancolic şi cred că nu mă voi mai schimba. Fiindcă mi-am potrivit hrana cu constituţia, m-am bucurat întotdeauna de o sănătate deplină şi fiindcă am învăţat de timpuriu că ceea ce te strică e întotdeauna excesul, fie de hrană, fie de abstinenţă, n-am avut niciodată alt medic decît pe mine însumi. Trebuie să spun aici că am găsit excesul în minus mult mai primejdios decît cel în plus, căci, dacă al doilea dă indigestie, primul ucide. Astăzi, la bătrîneţe, trebuie, deşi stomacul mi-e zdravăn, să iau o singură masă pe zi; ceea ce mă despăgubeşte însă de această privaţiune e dulcele somn şi uşurinţa cu care-mi aştern pe hîrtie judecăţile, fără a avea nevoie de paradoxuri şi sofisme, făcute mai curînd ca să mă amăgească pe mine decît pe cititorii mei, căci nu m-aş putea niciodată hotărî să le dau bani calpi, dacă i-aş recunoaşte ca atare.

Temperamentul sangvin m-a făcut foarte simţitor la farmecele voluptăţii; eram mereu vioi şi gata oricînd să trec de la o plăcere la altă plăcere; totodată mă pricepeam de minune să le şi născocesc. De aci mi-a venit fără îndoială înclinarea de a lega cunoştinţe noi şi marea înlesnire de a le rupe, deşi întotdeauna cu temei şi niciodată doar din uşurinţă. Cusururile temperamentale nu se pot îndrepta, deoarece temperamentul nu e dependent de puterile noastre; cu caracterul e altfel. Caracterul se alcătuieşte din minte şi suflet; aşa se face că el depinde de educaţie şi poate fi, deci, îndreptat şi îmbunătăţit.

Îi las pe alţii să hotărască dacă e bun sau rău; aşa cum e, mi-e însă zugrăvit pe chip şi oricine cunoaşte îl poate lesne dibui. Numai acolo e caracterul un lucru ce se poate vedea cu ochii: acolo e sediul lui. Să băgăm de seamă că oamenii cu chip oarecare — şi numărul lor e foarte mare — n-au nici ceea ce se numeşte caracter, şi să scoatem de aici regula că diversitatea chipurilor e egală cu aceea a caracterelor.

Cînd am mărturisit că toată viaţa am lucrat mai mult din îndemnul sentimentelor decît în urma unei judecăţi, mi s-a părut a mărturisi că purtarea mea a fost determinată mai mult de caracter decît de minte, de obicei în

război unul cu cealaltă, iar eu, în necontenitele lor ciocniri, nu mi-am găsit niciodată destulă minte pentru caracter sau destul caracter pentru minte. Dar ajunge atît, căci dacă e adevărat că *Si brevis esse volo, obscurus fio*[1], socot că pot, fără a primejdui modestia, să pomenesc cu privire la mine frumoasele stihuri ale dragului meu Virgiliu:

Nec sum adeo informis : nuper me in littore vidi
Cum placidum ventis staret mare[2]

Cultivarea plăcerilor simțurilor a fost întotdeauna cea mai de seamă îndeletnicire a mea: alta mai însemnată n-am avut niciodată. Simțind că sînt născut pentru sexul frumos, l-am îndrăgit mereu și l-am făcut, pe cît mi-a stat în puteri, să mă îndrăgească. Am îndrăgit de asemenea cu patimă mîncarea aleasă și m-am înflăcărat pentru tot ce mi-a stîrnit curiozitatea.

Am avut prieteni care mi-au făcut bine, și fericirea de a fi în stare cu orice prilej să le arăt dovezi de recunoștință. Am avut de asemenea dușmani crînceni care m-au prigonit și pe care nu i-am nimicit fiindcă nu mi-a stat în putere s-o fac. Nu i-aș fi iertat niciodată, dacă n-aș fi uitat răul pe care mi l-au făcut. Cel care uită o jignire n-o iartă, el uită; căci iertarea purcede dintr-un sentiment eroic, dintr-un suflet nobil, dintr-un cuget generos, în vreme ce uitarea purcede din slăbiciunea memoriei sau dintr-o nepăsare prietenă cu o inimă pașnică, și adesea dintr-o nevoie de tihnă și liniște; căci ura ucide pînă la urmă pe nefericitul care o hrănește.

Cine mă va numi rob al simțurilor va greși, căci puterea acestora nu m-a făcut niciodată să-mi nesocotesc datoriile, cînd le-am avut. Din aceeași pricină, Homer n-ar fi putut fi niciodată categorisit bețiv;

Laudibus arguitur vini vinosus Homerus[3]

[1] *Dacă vreau să fiu scurt, devin obscur* (după Horațiu).
[2] *Nu-s chiar așa de urît: în golf m-oglindii adineauri,*
Mării cînd vîntul odihnă îi da.
Virg. Egl. II.
[3] *Silă de vin nu-i era, după cît îl tot laudă Homer.*
Hor. Ep. I.

Mi-au plăcut bucatele cu savoare violentă: macaroanele în foaie făcute de un bucătar bun, napolitan, *Olla podrida*[1] spaniolească, codul de Terra-Nova vîscos aşa cum trebuie, vînatul cu iz care goneşte şi brînzeturile care ajung la desăvîrşire atunci cînd micile ființe care iau naştere în ele încep a se vedea. Cît despre femei, am găsit întotdeauna suav mirosul celor pe care le iubeam.

„Ce gusturi destrăbălate! va zice cineva: ce ruşine să recunoşti că le ai şi să nu roşeşti!" Asemenea critică mă face să rîd; căci, mulţumită gusturilor mele grosolane, mă socot mai fericit ca alţii, de vreme ce ele mă ajută să mă bucur de un spor de plăcere. Fericiţi aceia care, fără a păgubi pe nimeni, ştiu să şi-o dobîndească şi sminţiţi aceia care-şi închipuie că Atotputernicului îi pot fi pe plac durerile, chinurile şi abstinenţele pe care li le duc ei drept jertfă şi că nu-i sînt dragi decît ciudatele făpturi care şi le impun. Dumnezeu nu poate cere de la cei pe care i-a zidit decît exercitarea virtuţilor a căror sămînţă a pus-o în sufletul lor, şi tot ce ne-a dat, ne-a dat cu scopul de a ne face fericiţi: amorul propriu, dorinţa de a fi lăudaţi, sentimentul emulaţiei, puterea, curajul şi un drept de care nimeni nu ne poate lipsi: acela de a ne curma zilele dacă, după o judecată dreaptă ori strîmbă, avem nenorocul să tragem încheierea că aşa ne va fi mai bine. E cea mai puternică dovadă a libertăţii noastre morale pe care atîta au combătut-o sofiştii. Facultatea cu pricina e însă cumplit de împotriva firii; şi pe drept cuvînt trebuie s-o proscrie orice religie.

Un aşa-zis liber-cugetător îmi spunea deunăzi că nu mă pot numi filozof şi să admit revelaţia. Dar dacă n-o punem la îndoială în fizică, de ce n-am admite-o în religie? E vorba numai de formă. Mintea grăieşte minţii şi nu urechilor. Principiile a tot ce cunoaştem n-au putut fi decît revelate celor ce ni le-au comunicat de către marele şi supremul principiu întru care toate se cuprind.

Rîndunica şi albina care-şi fac cuibul şi stupul, furnica şi păianjenul care îşi clădeşte muşuroiul şi îşi urzeşte pînza

[1] Mîncare specific spaniolă, făcută cu diferite feluri de legume şi carne.

n-ar fi făcut niciodată nimic fără o revelație prealabilă și eternă. Trebuie să credem sau că astfel stau lucrurile, sau că materia gîndește. Și, cum nu cutezăm a da atîta cinste materiei, e bine să ne mărginim la revelație.

Marele acela filozof care, după ce a studiat natura, a crezut că poate suna din trîmbița biruinței identificînd-o cu Dumnezeu, a murit prea devreme. Dacă ar mai fi trăit încă puțin, ar fi mers mult prea departe și călătoria nu i-ar fi fost lungă; găsindu-se în autorul lui, nu l-ar mai fi putut tăgădui: *in eo movemur et sumus*[1]. L-ar fi găsit de neconceput și nu l-ar mai fi preocupat.

Dumnezeu, marele principiu al tuturor principiilor, lipsit el însuși de orice principiu, ar putea să se conceapă el însuși dacă i-ar fi necesar să cunoască, în acest scop, propriul său principiu?

O, fericită ignoranță! Spinoza, virtuosul Spinoza, a murit înainte de a ajunge s-o stăpînească. Ar fi murit știind și îndreptățit să-și ceară răsplata virtuților, dacă și-ar fi presupus sufletul nemuritor.

E greșit că pretenția de a fi răsplătit nu se potrivește cu adevărata virtute și că o prihănește; căci, dimpotrivă, o slujește și o sprijină, omul fiind prea slab pentru a dori virtutea doar ca să-și placă sieși. Îl socotesc o făptură de basm pe acel Amfiaraus care *vir bonus esse quam videri malebat*[2]. Socotesc, în sfîrșit, că nu există om cinstit pe lumea asta care să nu aibă nici o pretenție; și vreau să vorbesc despre a mea.

Pretind prietenia, stima și recunoștința cititorului: recunoștința, dacă lectura acestor memorii îl învață cîte ceva și îi place; stima, dacă, judecîndu-mă pe dreptate, îmi găsește mai multe însușiri decît cusururi și prietenia de îndată ce mă va afla vrednic de dînsa pentru felul deschis și pentru buna-credință cu care mă las judecat fără nici o mască și așa cum sînt.

Cititorul va afla că am iubit întotdeauna adevărul cu atîta patimă, încît adesea am început prin a minți cu scopul de a ajunge să-l fac să-i intre în cap cîte unuia care nu-i cunoștea farmecul. El nu va trebui să se supere

[1] *Întru el ne mișcăm și existăm* (lat.).
[2] *Îi plăcea mai mult să fie decît să pară bun* (lat.)

pe mine cînd mă va vedea golind punga prietenilor pentru a avea cu ce-mi sătura o poftă, căci prietenii acestia umblau după năluci și amăgindu-i că vor izbîndi, nădăjduiam la rîndu-mi să-i tămăduiesc dezamăgindu-i. Îi înșelam ca să-i înțelepțesc și nu mă socoteam vinovat, căci nu lucram din dragoste de arginți. Foloseam pentru plăcerile mele niște bani meniți să dobîndească bunuri de nedobîrdit prin însăși firea lor. M-aș socoti vinovat dacă aș fi azi bogat; n-am însă nici o avere, am risipit totul, ceea ce mă mîngîie și mă justifică. Erau bani meniți unor nebuni: nu le-am schimbat de loc menirea punîndu-i să le slujească pe ale mele.

Dacă nu mi-aș vedea împlinită nădejdea de a plăcea, mărturisesc că m-aș necăji, nu destul însă spre a mă căi că am scris, căci oricum ar fi, tot mă voi fi distrat. Cruntă plictiseală! Numai o omisiune poate fi pricina că acei ce te-au alcătuit nu te-au cuprins între chinurile iadului!

Trebuie totuși să mărturisesc că nu-mi pot birui frica de fluierături: e prea în firea omului ca să cutez eu a mă lăuda că mă lasă rece; și gîndul că, atunci cînd aceste Memorii vor apărea, eu voi fi mort, e departe de a mă mîngîia. Nu mă pot gîndi decît cu groază să contractez vreo obligație cu moartea, pe care o urăsc; fericită-nefericită, viața e singurul bun al omului și cei ce n-o iubesc nu sînt vrednici de ea. Dacă punem mai presus onoarea, e fiindcă mișelia o pîngărește, iar dacă, avînd de ales, se întîmplă cîteodată să ne răpunem zilele, filozofia trebuie să tacă.

O moarte! Crîncenă moarte! Lege fatală pe care natura trebuie s-o blesteme, de vreme ce nu năzuiești decît s-o nimicești. Spune Cicero că moartea ne liberează de chinuri, marele acesta filozof înregistrează însă cheltuiala fără să țină seama de cîștig. Nu-mi amintesc dacă, în vremea cînd își scria *Tusculanele*, draga-i Tullia murise. Moartea e un monstru care gonește din marele teatru un spectator atent înainte ca piesa care-l interesează peste măsură să se fi sfîrșit. De n-ar fi decît atît și tot ar ajunge să ne facă s-o urîm.

Nu veți găsi în aceste Memorii toate aventurile mele; am lăsat deoparte pe cele care, punîndu-i într-o lumină

urită, poate nu le-ar fi fost pe plac unora care au luat parte la ele. În ciuda acestei discreţii, mă veţi găsi cîteodată prea vorbăreţ, ceea ce mă necăjeşte. Dacă înainte de a muri voi fi mai înţelept decît sînt azi şi voi găsi vreme, voi pune totul pe foc; acuma n-am curaj s-o fac. Dacă pe alocuri veţi găsi că zugrăvesc anume scene de dragoste cu prea multe amănunte, nu mă ocărîţi, decît dacă mă socotiţi un zugrav prost, căci nu puteţi dojeni un biet bătrîn că nu mai poate gusta o plăcere decît amintindu-şi. Virtutea, de altminteri, poate să sară toate tablourile care o rănesc; e un sfat care socotesc că sînt dator să-l dau aici. Cu atît mai rău pentru cei care nu-mi vor citi prefaţa! Nu va fi vina mea, căci trebuie să ştie oricine că o prefaţă e pentru o carte ceea ce e afişul pentru o piesă de teatru: amîndouă trebuie citite.

Aceste Memorii nu le-am scris pentru vîrsta tinereţii care, spre a se feri de prăbuşiri, trebuie să şi-o petreacă în ignoranţă, ci, dimpotrivă, pentru cei care, de mult ce au trăit, au ajuns imuni la seducţie şi care, de atîta stat în foc, au ajuns salamandre. Adevăratele virtuţi nu sînt decît obişnuinţă, astfel încît îndrăznesc a spune că adevăraţii virtuoşi sînt acei care le practică fără cea mai mică sforţare. Aceştia nici nu ştiu ce e intoleranţa: pentru ei am scris.

Am scris în franceză şi nu în italiană, pentru că limba franceză e mai răspîndită decît a mea, iar puriştii care mă vor dojeni că au găsit în stilul meu întorsături din ţara mea vor avea dreptate, dacă acestea îi împiedică să citească limpede. Grecii l-au gustat pe Teofrast în ciuda frazelor lui din Eres, iar romanii pe Tit Liviu în ciuda graiului său patavin. Dacă ce am scris e interesant, am dreptul, cred, la aceeaşi indulgenţă. De altfel, toată Italia îl gustă pe Algarotti, deşi stilul lui e plin de galicisme.

Un lucru vrednic de luat în seamă e acela că, din toate limbile vii cite se află în republica literelor, limba franceză e singura ai cărei fruntaşi au osîndit-o să nu se îmbogăţească pe socoteala altora, în vreme ce acelea, toate mai bogate în cuvinte ca dînsa, o pradă, atît de cuvinte, cît şi de întorsături, ori de cîte ori înţeleg că prin aceste împrumuturi îşi pot spori frumuseţea. Mai trebuie spus

că acei care o solicită cel mai mult sînt şi cei dintîi care-i trîmbiţează sărăcia, ca şi cum astfel şi-ar putea justifica furtişagurile. Se spune că orice expresie străină ar sluţi această limbă, care a ajuns să stăpînească toate bogăţiile cu puţină — şi sîntem siliţi să recunoaştem că sînt numeroase; îndrăznesc însă a spune că judecata cu pricina e părtinitoare, căci, deşi franceza e cea mai limpede şi cea mai logică din toate limbile, ar fi o cutezanţă să afirmi că nu poate ajunge şi mai departe decît a ajuns. Vă mai amintiţi că pe vremea lui Lulli toată lumea credea acelaşi lucru despre muzica lui: a venit Rameau şi totul s-a schimbat. Noul avînt pe care l-a luat acest popor îl poate conduce pe căi încă nebănuite, şi alte frumuseţi, alte desăvîrşiri pot da naştere la alte îmbinări şi la alte nevoi.

Principiul pe care mi l-am stabilit îndreptăţeşte digresiunile şi comentariile pe care, poate prea adesea, le fac cu privire la felurite mele isprăvi: *Nequidquam sapit qui sibi non sapit* [1]. Pentru aceeaşi pricină, am simţit întotdeauna nevoia să mă aud lăudat de sufletele alese:

Excitat auditor studium, laudataque virtus
Crescit, et immensum gloria calcar habet [2]

Aş fi desfăşurat bucuros aci mîndra axiomă: *Nemo laeditur nisi a seipso* [3], dacă nu m-aş fi temut să-i supăr pe cei care, de cîte ori le iese ceva pe dos, au obicei de strigă: nu-i vina mea. Trebuie să le lăsăm această mică mîngîiere, căci fără această scăpare ar ajunge să se urască pe ei înşişi şi ura de sine duce adesea la gîndul de a-ţi lua viaţa.

Cît despre mine, îmi place să recunosc întotdeauna că eu sînt cauza principală a tuturor bunelor şi relelor care mi se întîmplă, şi aşa se face că m-am văzut întotdeauna cu plăcere în situaţia de a fi propriul meu elev şi totodată dator să-mi iubesc învăţătorul.

[1] *Cine nu se gustă pe sine nu poate gusta nimic* (lat.).
[2] *Zelu-i aprinde auditorul, virtutea-i sporită de laudă.*
Nou şi straşnic avînt gloria la rîndu-i îţi dă.
Ov. *Pont* IV.
[3] *Fiecare se vatămă singur* (lat.).

CAPITOLUL I

Note despre familia mea — Copilăria

Don Jacobo Casanova, născut la Saragossa, capitala Aragonului, fecior de trup al lui don Francisco, o răpi din mănăstire, în anul 1428, pe doña Anna Palafox, a doua zi după ce fusese primită în cinul monahicesc. Era secretar al regelui don Alphonso. Fugi cu ea la Roma unde, după un an de închisoare, papa Martin al III-lea o desfăcu pe Anna de legămînt şi îi cunună, la recomandarea lui don Juan Casanova, mareşal al sfîntului palat şi unchiul lui don Jacobo. Toţi copiii născuţi din această căsătorie se prăpădiră în fragedă vîrstă, afară de don Juan care, în 1475, se însură cu donna Eleonora Albini, cu care avu un fiu numit Marc-Antonio.

În 1481, don Juan, care ucisese un ofiţer al regelui Neapolelui, fu silit să părăsească Roma şi fugi la Como cu soţia şi cu fiul lui; plecă însă de acolo să-şi găsească norocul şi pieri în călătoria cu Cristofor Columb, în 1493.

Marc-Antonio ajunse un bun poet în genul lui Marţial şi fu secretar al cardinalului Pompeo Colonna. Satira împotriva lui Giulio de Medici pe care o citim în poemele sale silindu-l să plece din Roma, se întoarse la Como, unde se căsători cu Abondia Rezzonica.

Ajuns papă sub numele de Clement al VII-lea, acelaşi Giulio de Medici îl iertă şi-l aduse înapoi la Roma împreună cu soţia lui. În 1526, Marc-Antonio muri de ciumă în oraşul cucerit şi prădat de imperiali: altminteri ar fi murit de foame, căci ostaşii lui Carol al V-lea îi luase tot ce avea. Petrus Valerianus vorbeşte destul despre dînsul în cartea lui *De infelicitate litteratorum*.

Trei luni după moartea sa, văduva lui aduse pe lume pe Giacomo Casanova, care muri foarte bătrîn în Franța, colonel în armata pe care o comanda Farnese împotriva lui Henric, rege al Navarrei, ajuns apoi rege al Franței. Lăsase la Parma un fecior care se însură cu Tereza Conti, cu care îl avu pe Giacomo care, în 1680, se căsători cu Anna Roli. Giacomo avu doi fii, pe Gian-Battista și pe Gaetano-Giuseppe-Giacomo. Plecat din Parma în 1712, despre cel mare nu s-a mai auzit nimic; mezinul își părăsi familia în 1715, în vîrstă de nouăsprezece ani.

E tot ce am găsit într-un capitular al tatei. Cele ce le voi povesti mai departe le-am aflat de la mama.

Gaetano-Giuseppe-Giacomo își părăsi familia, cucerit de farmecele unei actrițe, pe nume Fragoletta, care juca roluri de subretă. Îndrăgostit și neavînd din ce trăi, se hotărî să-și cîștige viața trăgînd folos de pe urma lui însuși. Se apucă de dans și, cinci ani mai tîrziu, jucă teatru, făcîndu-se remarcat mai curînd prin năravurile sale decît prin talent.

Fie din nestatornicie, fie din pricini de gelozie, o părăsi pe Fragoletta și intră, la Veneția, într-o trupă de comedianți care juca la teatrul San-Samuele. Peste drum de casa lui locuia un cizmar, anume Geronimo Farusi, cu nevasta lui, Marzia, și cu Zanetta, singura lor copilă, o frumusețe desăvîrșită, în vîrstă de șaisprezece ani. Tînărul comediant se îndrăgosti de fată, se pricepu s-o cîștige și s-o aducă să se lase răpită. Era singurul mijloc s-o facă să fie a lui; căci, comediant, Marzia nu i-ar fi dat-o niciodată și cu atît mai puțin Geronimo, în ochii căruia un comediant era o ființă mîrșavă. Tinerii îndrăgostiți, înarmați cu hîrtiile trebuincioase, se înfățișară patriarhului din Veneția, care îi cunună. Marzia, mama Zanettei, făcu un tărăboi nemaipomenit, iar taică-său muri de durere. Din această căsătorie m-am născut eu, după nouă luni, la 2 aprilie 1725.

Anul următor, mama mă încredință maică-si, care o iertase de îndată ce aflase că tata i-a făgăduit să n-o silească niciodată să apară pe scenă. Făgăduiala aceasta toți comedianții o fac fiicelor de burghezi cu care se însoară, dar de ținut n-o țin niciodată, fiindcă nici uneia nu-i trece

prin minte să-i ia de cuvînt. Mamei i-a prins de altminteri foarte bine că a învățat meșteșugul de comediantă căci, cînd după nouă ani, a rămas văduvă cu șase copii, fără acest mijloc n-ar fi avut cu ce-i crește.

Aveam, deci, un an cînd tata mă lăsă la Veneția ca să meargă să joace teatru la Londra. În acest mare oraș se urcă mama întîia oară pe scenă și tot acolo dădu naștere, în 1727, fratelui meu Francesco, vestitul pictor de bătălii, statornicit la Viena, unde își face meșteșugul din 1783.

Spre sfîrșitul anlui 1728, mama se întoarse cu soțul ei la Veneția și, de vreme ce ajunsese comediantă, comediantă a rămas.

În 1730 aduse pe lume pe fratele meu Giovanni, care muri la Dresda către sfîrșitul anului 1795, în slujba electorului, ca director al Academiei de pictură ; iar în următorii trei ani mai avu încă două fiice; din care una se prăpădi de mică, iar cea de-a doua se mărită la Dresda, unde trăiește încă, în 1798. Am mai avut și un frate postum, care s-a făcut preot și care a murit la Roma acum cincisprezece ani.

Să venim acum la începutul existenței mele ca ființă cugetătoare.

Organul memoriei mi s-a dezvoltat la începutul lunii august 1733 : aveam pe atunci opt ani și patru luni. Nu-mi aduc aminte de nimic din ce mi s-a întîmplat înainte de vremea aceasta. Iată faptele.

Stam în picioare în colțul odăii, plecat spre perete, cu capul în mîini și cu ochii ațintiți la sîngele care șiroia pe podea și care-mi curgea din belșug pe nas.

Bunică-mea Marzia, al cărei veniamin eram, veni la mine, mă spălă pe obraz cu apă rece și, fără să știe nimeni din casă, mă sui cu dînsa într-o gondolă și mă duse la Murano, o insulă foarte populată, aflată la numai o jumătate de leghe de Veneția.

Coborîrăm din gondolă și intrarăm într-o cocioabă unde aflarăm o babă care ședea pe o laiță, cu un pisoi negru în brațe și cu încă vreo cinci-șase în jurul ei. Era o vrăjitoare. Bătrînele ținură îndelung sfat între ele și bănuiesc că de mine era vorba. La sfîrșitul acestei convorbiri duse în dialectul forlinez, vrăjitoarea, care primise de la bunica un ducat de argint, deschise o ladă, mă luă în brațe, mă

băgă înăuntru și mă închise acolo, spunîndu-mi să nu-mi fie teamă, ceea ce ar fi fost îndeajuns să mă înfricoșeze, dacă aș fi avut cît de cît puțină minte ; eram însă buimăcit. Mă ghemuisem cuminte într-un colț, cu batista la nas, căci încă sîngeram, altminteri nepăsător la tot tărăboiul pe care-l auzeam de afară. Auzeam ba hohote de rîs sau de plîns, ba cîntece, ba lovituri în ladă ; toate acestea mă lăsau rece. Mă scoaseră în sfîrșit din ladă și sîngele se închegă. După nenumărate mîngîieri, femeia aceea nemaipomenită mă dezbrăcă, mă băgă în pat, aprinse niște leacuri, culese fumul într-un cearșaf în care mă înfășură, rosti niște descîntece, apoi mă desfășură și-mi dădu să mănînc cinci hapuri foarte plăcute la gust. Îmi frecă apoi tîmplele și ceafa cu o unsoare care mirosea încîntător, după care mă îmbrăcă. Îmi spuse că încet-încet am să scap de hemoragie, numai dacă n-am să povestesc nimănui ce a făcut ea ca să mă vindece și mă amenință că am să-mi pierd, dimpotrivă, sîngele tot, și am să mor, dacă am să cutez să dezvălui oricui în lume aceste taine. După ce mă dăscăli astfel, mă vesti că la noapte voi avea ca oaspe o fermecătoare doamnă și că fericirea mea în mîinile ei se află, dacă voi avea puterea să nu spun nimănui ce vizită am primit. Acestea fiind zise, plecarăm și ne întoarserăm acasă.

Nu m-am culcat bine și am și adormit, uitînd cu desăvîrșire de frumoasa ce urma să-mi fie oaspe ; trezindu-mă însă după cîteva ceasuri, zării, sau crezui că zăresc coborînd pe coș o femeie minunat de frumoasă, într-o elegantă crinolină, înveșmîntată într-o stofă superbă, și purtînd pe cap o cunună de nestemate care mi se păreau strălucitoare ca o flacără. Pășind alene, maiestuos și domol, veni să mi se așeze pe pat ; scoase apoi dintr-un buzunărel cîteva cutiuțe și mi le deșertă pe creștet, murmurînd cîteva vorbe. După ce-mi ținu o lungă cuvîntare din care nu pricepui nimic, mă sărută și plecă pe unde venise ; pe urmă adormii la loc.

Dimineața, bunica veni să mă îmbrace, și de îndată ce se apropie de pat, mă opri să vorbesc, vestindu-mi moartea dacă voi scoate un singur cuvînt despre cele întîmplate în ajun. Această hotărîre, rostită de singura femeie care avea asupra mea o neștirbită autoritate și care

mă deprinsese să o ascult orbeşte, în pricina că mi-am amintit de vedenie şi că, pecetluind-o, am aşezat-o în ungherul cel mai tainic al memoriei mele născîndă. De altminteri nu mă simţeam ispitit să povestesc nimănui cele întîmplate: întîi fiindcă nu credeam că le poate găsi cineva interesante, şi pe urmă fiindcă n-aş fi ştiut cui să le povestesc, căci boala mă făcuse posac şi fără nici un haz: toţi mă socoteau trecător pe această lume, iar părinţii mei nu-mi vorbeau niciodată.

După călătoria la Murano şi vizita nocturnă a zînei mi-a mai curs încă sînge pe nas, dar în fiecare zi mai puţin şi treptat memoria mi se dezvoltă. Am învăţat să citesc în mai puţin de o lună.

Ar fi desigur caraghios să punem pe seama acestor năzbitii vindecarea de boala care mă chinuia; cred însă totodată că ar fi greşit să le tăgăduiesc cu desăvîrşire orice înrîurire. Cît despre arătarea crăiesei celei frumoase, am socotit-o întotdeauna un vis, dacă nu cumva o fi fost o mascaradă pusă la cale anume pentru mine; leacurile celor mai grele boli nu se găsesc însă întotdeauna la farmacie. În fiecare zi se petrece cîte un fenomen care ne vădeşte ignoranţa şi cred că de aceea se întîmplă atît de rar să găsim un savant al cărui cuget să fie cu desăvîrşire slobod de orice eres. Fără îndoială că n-au existat niciodată vrăjitori pe pămînt, dar nu e mai puţin adevărat că puterea lor a existat întotdeauna pentru cei pe care şarlatanii au izbutit să-i facă să creadă în ei.

Somnio nocturnos lemures portentaque Thessala rides[1]

Anume lucruri care la început nu existau decît în închipuire devin reale şi, deci, numeroase efecte puse pe seama credinţei pot să nu fie întotdeauna miraculoase, deşi sînt cu adevărat astfel pentru cei care îi atribuie credinţei o putere fără margini.

A doua întîmplare de care îmi amintesc şi care mă priveşte s-a petrecut trei luni după călătoria la Murano, şase săptămîni înainte de moartea tatei. N-o înfăţişez ci-

[1] Vezi în somn duhuri de noapte, arătări vrăjite (după Horaţiu).

titorului decît pentru a-şi da seama de felul cum mi se dezvolta caracterul.

Într-o zi, pe la jumătatea lui noiembrie, mă aflam cu frate-meu, Francesco, mai tînăr cu doi ani decît mine, în odaia tatei şi-l priveam cu multă luare-aminte îndeletnicindu-se cu lucrările lui de optică.

O bucată mare de cristal, rotundă şi şlefuită în faţete, îmi atrase atenţia. Pusei mîna pe ea şi, apropiindu-mi-o de ochi, rămăsei ca vrăjit văzînd obiectele multiplicîndu-se. Cuprins deodată de pofta de a mi-o însuşi şi văzîndu-mă neobservat, prinsei prilejul şi mi-o strecurai în buzunar.

Nu trecură nici cîteva clipe şi tata se ridică să ia cristalul; negăsindu-l, ne spuse că trebuie să-l fi luat unul din noi doi. Frate-meu îl încredinţă că nici nu l-a atins, iar eu, deşi vinovat, spusei la fel; tata însă, mergînd la sigur, ne ameninţă că ne caută şi făgădui mincinosului o bătaie cu cureaua. După ce m-am făcut că scotocesc după cristal prin toate colţurile odăii, prinsei o clipă prielnică şi-l strecurai cu dibăcie în buzunarul hainei frăţine-meu. Întîi mi-a părut rău, căci puteam să mă fac că am găsit-o undeva; dar fapta cea rea se săvîrşise. Sastisit de căutările noastre zadarnice, tata ne caută, găseşte bulgăraşul fatal în buzunarul nevinovatului şi-i aplică pedeapsa făgăduită. După trei sau patru ani, am fost destul de prost să mă laud chiar lui că i-am tras această mică păcăleală; nu mi-a iertat-o de loc şi n-a pierdut niciodată prilejul să se răzbune.

La o spovedanie, mărturisindu-mi acest păcat cu toate împrejurările lui, am dobîndit o erudiţie care mi-a făcut plăcere. Duhovnicul meu, care era iezuit, îmi spuse că, numindu-mă Giacomo, întărisem, prin fapta cu pricina, tîlcul numelui meu, căci în limba ebraică, îmi spuse el, Iacob înseamnă *uzurpator*. De aceea Domnul i-a schimbat bătrînului patriarh numele în Izrael, care înseamnă *vizionar*: îl înşelase pe frate-său Esau.

După şase săptămîni de la aventura aceasta, tata fu lovit de un abces înlăuntrul capului, care-l duse în opt zile la groapă. După ce-i dădu pacientului leacuri opilative, doftorul Zambelli crezu că-şi îndreaptă greşeala cu castoreum, care-l făcu să moară în convulsiuni. Apostema

îi plesni prin ureche un ceas după moarte : după ce-l uclsese, plecă de parcă n-ar mai fi avut nimic de făcut în casa lui.

Tata părăsi lumea aceasta în floarea vîrstei ; n-avea nici treizeci și șapte de ani ; luă însă cu dînsul în mormînt regretele publicului și cu deosebire pe cele ale nobilimii, care-l recunoștea ca pe un bărbat mai presus de rangul lui, nu mai puțin prin purtările sale cît prin cunoștințele de mecanică pe care le avea.

Două zile înainte de a muri tata, simțindu-și sfîrșitul aproape, dori să ne vadă pe toți la căpătîiul lui, de față cu soția lui și cu domnii Grimani, nobili venețieni, ca să-i roage să fie protectorii noștri.

După ce ne binecuvîntă, o puse pe mama, scăldată în lacrimi, să-i jure că nu ne va crește pe nici unul pentru scenă, pe care el însuși nu s-ar fi urcat niciodată, dacă nu l-ar fi silit o patimă nefericită. Mama jură și cei trei patricieni chezășuiră trăinicia jurămîntului. Împrejurările o ajutară să-și țină făgăduiala.

Aflîndu-se, în vremea aceea, însărcinată în șase luni, mama fu scutită să iasă în scenă pînă după Paști. Tînără și frumoasă cum era, îi refuză pe toți cîți o cerură în căsătorie ; încredințîndu-se Proniei, nădăjdui că va dovedi să ne crească singură.

Cel dintîi socoti că trebuie să se ocupe de mine, nu pentru că m-ar fi iubit mai mult, ci din pricina bolii mele, care mă adusese într-un hal fără de hal. Slăbănog, fără poftă de mîncare, nu eram în stare să mă țin de nimic și arătam ca năuc. Fizicienii nu se înțelegeau între dînșii asupra pricinii bolii mele. „Pierde — ziceau ei — două livre de sînge pe săptămînă și abia are de toate vreo șaisprezece-optsprezece. De unde, așadar, o sîngerare atît de abundentă ?" Unul spunea că tot hilul mi se transformă în sînge ; altul susținea că, în plămînii mei, aerul pe care-l respir îl sporește, la fiecare respirație, cu o anumită cantitate, și că de aceea stau mereu cu gura deschisă. E ceea ce am aflat șase ani mai tîrziu de la domnul Baffo, un bun prieten al răposatului tata.

El îi consultă, la Padova, pe vestitul medic Macoppe, care-și dădu părerea în scris. Documentul, pe care îl păstrez, spune că sîngele nostru e un fluid elastic, a cărui

grosime poate scădea şi spori, niciodată însă şi cantitatea, iar hemoragia mea nu poate avea altă cauză decît grosimea masei. Aceasta se uşura în chip natural, spre a-şi înlesni circulaţia. Spunea că aş fi murit de mult, dacă natura, care vrea să trăiască, nu s-ar fi ajutat singură. Încheia că, pricina acestei grosimi neputînd fi decît aerul pe care-l respiram, trebuiau ori să mi-l schimbe, ori să se pregătească să mă piardă. Şi mai spunea că, după el, neghiobia care mi se citea pe faţă tot numai grosimii sîngelui se datora.

Domnul Baffo, aşadar, geniu sublim, poet în cel mai lubric dintre genuri, mare însă şi unic, fu pricina pentru care se hotărî să fiu dat în gazdă la Padova, şi lui, deci, îi datorez viaţa. A murit douăzeci de ani mai tîrziu, cel din urmă coborîtor dintr-o veche familie patriciană; poemele lui însă, deşi necuviincioase, îi vor nemuri numele. Lucrînd întru evlavie, inchizitorii de stat veneţieni au lucrat pentru faima lui, căci prigonindu-i lucrările manuscrise, le făcură să ajungă preţioase: ar fi trebuit să ştie că *spreta exolescunt* [1].

De îndată ce oracolul profesorului Macoppe fu încuviinţat, abatele Grimani îşi luă sarcina să-mi găsească o gazdă bună la Padova, prin mijlocirea unui chimist pe care-l cunoştea şi care locuia în acel oraş. Se numea Ottavini şi era totodată şi negustor de antichităţi. În puţine zile, gazda fu găsită, şi la 2 aprilie 1734, zi în care împlineam nouă ani, mă duseră la Padova, într-un *burchiello*, pe canalul La Brenta. Ne îmbarcarăm la zece seara, numaidecît după cină.

Un *burchiello* poate fi socotit un fel de căsuţă plutitoare. Are un salon mare, cu cîte un iatac la fiecare capăt, şi încăperi pentru slujitori la proră şi la pupă: e un dreptunghi cu imperială, înconjurat de ferestre cu geamuri şi obloane. Călătoria durează opt ceasuri. Mă însoţeau abatele Grimani, domnul Baffo şi mama: eu m-am culcat cu dînsa în sala cea mare, iar cei doi prieteni şi-au petrecut noaptea într-unul din iatacuri. Trezindu-se în zori, mama deschise o fereastră care se afla în dreptul patului meu şi

[1] *Cele neluate în seamă se prăpădesc singure* (lat.).

razele de soare, scăldîndu-mi obrazul, mă făcură să deschid ochii. Patul era prea jos ca să pot vedea pămîntul; pe fereastra aceea nu vedeam decît vîrfurile copacilor care mărginesc apa. Barca plutea, dar cu o mişcare atît de lină încît nici n-o simţeam, astfel că arborii aceia care-mi fugeau pe dinaintea ochilor mă uimiră peste măsură.

— A, măicuţă dragă, strigai, ce e asta? Copacii umblă.

Chiar în clipa aceea intrară cei doi seniori şi, văzîndu-mă aşa mirat, mă întrebară ce gînd mă munceşte.

— Cum se face, răspunsei eu, că umblă copacii?

Riseră amîndoi; dar mama, oftînd, îmi spuse cu milă în glas:

— Barca umblă, nu copacii. Hai, îmbracă-te.

Am priceput numaidecît cauza fenomenului, mergînd înainte cu judecata mea fragedă şi lipsită de orice idei preconcepute.

— E aşadar cu putinţă, îi zisei, ca nici soarele să nu umble, ci, dimpotrivă, noi să ne rotim de la apus spre răsărit.

Auzind aceste cuvinte, buna mea măicuţă se scutură ca de o prostie. Domnul Grimani îmi deplînge neghiobia; uluit şi amărît, sînt gata să izbucnesc în plîns. Domnul Baffo făcu să-mi vină inima la loc. Se repezi la mine, mă sărută cu duioşie şi-mi spuse:

— Ai dreptate, băiete; soarele nu se mişcă, nu te sfii, judecă întotdeauna aşa şi lasă-i pe ceilalţi să rîdă.

Mirată, mama îl întrebă dacă şi-a pierdut minţile de-mi dă asemenea lecţii: dar filozoful, fără măcar să-i răspundă, îmi schiţă mai departe o teorie pe înţelesul judecăţii mele curate şi simple. A fost cea dintîi plăcere adevărată pe care am gustat-o în viaţa mea. Fără domnul Baffo, clipa aceea ar fi fost de ajuns să-mi sluţească gîndirea, în care s-ar fi strecurat laşitatea credulităţii. Ignoranţa celorlalţi doi ar fi tocit de bună seamă tăişul unei însuşiri care nu ştiu cît de departe m-a dus: ştiu în schimb că ei şi numai ei îi datorez toată bucuria pe care o simt cînd privesc în mine însumi.

Ajunserăm devreme la Padova, la Ottaviani, a cărui soţie mă primi cu multă dulceaţă. Mai văzui vreo cincişase copii pe acolo, printre care o fată de opt ani, Maria, şi una de şapte, Rosa, frumoasă ca un înger. Zece ani

mai tîrziu, Maria se mărită cu curtierul Colonda, iar peste alți cîțiva ani pe Rosa o luă patricianul Piero Marcello, care avu de la dînsa un băiat și două fete, dintre care una se mărită cu domnul Piero Mocenigo, iar cealaltă cu un nobil din familia Corraro, căsătorie mai apoi anulată. Va trebui să vorbesc despre toți aceștia, și de aceea îi pomenesc aci. Ottaviani ne conduse întîi la casa unde aveam să rămîn în gazdă. Era situată la cincizeci de pași de casa lui, lîngă Santa Maria in Vanzo, în parohia San Michele, la o bătrînă sîrboaică; primul cat îl ținea cu chirie de la dînsa doamna Mida, soția unui colonel sîrb. Îmi deschiseră în fața ei cufărașul și-i dădură pe seamă toate cîte erau înăuntru; după care fură numărați șase țechini, găzduirea mea pe șase luni înainte. Pentru banii aceștia, trebuia să mă hrănească, să mă spele și să mă țină la școală. Ai mei o ascultară văitîndu-se că e cam puțin, apoi mă îmbrățișară și, poruncindu-mi să fac tot ce-mi spune ea, mă lăsară acolo. Și așa s-au descotorosit de mine.

CAPITOLUL II

Bunicu vine să mă dea în gazdă la doctorul Gozzi — Prima mea iubire

Rămas singur cu dînsa, sîrboaica mă duse în pod, unde îmi arătă patul, în rînd cu alte patru, din care trei erau ale unor băieți de seama mea, aflați tocmai la școală, iar al patrulea al unei slujnice pusă să ne supravegheze spre a împiedica obișnuitele mici abateri școlărești. După această vizită coborîrăm și mă duse în grădină, unde îmi spuse că mă pot plimba pînă la ceasul prînzului.

Nu mă simțeam nici fericit, nici nefericit; nu ziceam nimic. N-aveam nici teamă, nici nădejde, nu mă interesa nimic; nu eram nici trist, nici vesel. Singurul lucru care mă izbise era gazda, căci, deși n-aveam habar de ce e frumos sau urît, totuși chipul ei, înfățișarea, tonul și

vorbele, toate ale ei îmi făceau silă. Trăsăturile ei bărbăteşti mă descumpăneau de cîte ori o priveam în faţă ca să ascult ce-mi spune. Era voinică şi înaltă ca un zdrahon; avea pielea gălbuie, părul negru, sprîncenele lungi şi groase, iar bărbia îi era împodobită de cîţiva ţepi lungi; şi, ca pentru a desăvîrşi portretul, nişte sîni scirboşi, pe jumătate dezgoliţi, care se revărsau pînă aproape de brîu; să tot fi avut cincizeci de ani. Slujnica era o ţărancă zdravănă care făcea totul, iar ceea ce numeau grădină era un pătrat de vreo treizeci-patruzeci de paşi care, în afară de faptul că era verde, n-avea nimic plăcut.

Către amiază, văzui venindu-mi cei trei tovarăşi, care, de parcă ne-am fi cunoscut de cînd lumea, îmi spuseră o sumedenie de lucruri, atribuindu-mi unele noţiuni preliminare care îmi lipseau. Nu le răspundeam nimic, dar asta nu-i tulbura şi pînă la sfîrşit fui silit să iau parte şi eu la nevinovatele lor petreceri. Alergam, ne duceam în circă, ne dam peste cap şi-i lăsam cu dragă inimă să mă înveţe de toate, pînă în clipa cînd ne chemară la prînz. Mă aşezai la masă, dar, văzînd dinaintea mea o lingură de lemn, o dădui deoparte, cerînd tacîmul meu de argint, la care ţineam, fiindcă era un dar de la bunica. Slujnica îmi răspunse că stăpîna doreşte ca toţi să fim egali, şi că trebuie să fac ca toată lumea, ceea ce şi făcui, deşi cam în silă; şi, de vreme ce am aflat că trebuie să fim egali, începui şi eu să mănînc, ca ceilalţi, supa din strachină, fără a mă plînge de iuţeala cu care înfulecau tovarăşii mei, dar nu şi fără a mă minuna că e îngăduită. După supă, care fusese foarte rea, ni se dădu o bucăţică mică de morun afumat, pe urmă un măr şi cu asta masa se încheie: eram în postul mare. N-aveam nici pahare, nici căni şi băurăm cu toţii din aceeaşi oală de pămînt, o băutură groaznică, numită *graspia* şi făcută din apă în care s-au fiert ciorchini de struguri, curăţaţi de boabe. În zilele următoare n-am băut decît apă. Prînzul ăsta mă uimi, fiindcă nu ştiam dacă mi-este îngăduit să-l găsesc rău.

După-masă, slujnica mă duse la şcoală, la un preot tînăr, doctorul Gozzi, cu care sîrboaica era înţeleasă să-i plătească patruzeci de parale pe lună, adică a unsprezecea parte dintr-un ţechin.

Fiind vorba să mă învețe să scriu, mă puse laolaltă cu copiii de cinci și de șase ani, care întîi începură să rîdă de mine.

Întors la sîrboaică, mi se dădu masa de seară; firește că era încă mai rea decît prînzul. Eram mirat că nu mi-e îngăduit să mă plîng. Mă culcară într-un pat unde niște gîjgănii de trei soiuri foarte cunoscute nu mă lăsară să închid un ochi. Pe lîngă ele, guzganii care forfoteau în tot podul și-mi săreau și-n pat îmi înghețau sîngele în vine de frică. Atunci am aflat ce e nefericirea și m-am deprins s-o rabd.

Gîjgăniile care mă sfîșiau îmi micșorau spaima pe care mi-o pricinuiau guzganii; și, ca un fel de compensație, spaima mă făcea să rabd mai lesne mușcăturile. După urma luptei dintre cele două suferințe, sufletul cîștiga. Slujnica rămase tot timpul surdă la strigătele mele.

O dată cu zorile, mă sculai din jalnicul meu așternut și, după ce mă plînsei puțin fetei de toate necazurile cîte le trăsesem, îi cerui o cămașă, fiindcă la a mea îți venea rău cînd te uitai; îmi răspunse însă că rufele nu se schimbă decît duminica și pufni în rîs cînd o amenințai că mă voi plînge stăpînei.

Pentru prima oară în viață mea am plîns atunci de inimă rea și de furie auzindu-i pe tovarășii mei cum mă batjocoresc. Nefericiții duceau același trai ca și mine, numai că se învățaseră: cu asta am spus tot.

Copleșit de amărăciune, dormii la școală toată dimineața. Un coleg îi spuse doctorului pricina, dar numai ca să mă facă de rîs. Și totuși, bunul preot, pe care, fără îndoială, Pronia mi-l hărăzise, mă pofti la el în cancelarie, unde, după ce auzi tot și se încredință cu ochii lui că ce i-am povestit e adevărat, mișcat cînd văzu biata mea piele plină de bășici, își trase repede mantaua, merse cu mine la gazdă și-i arătă lestrigonei halul în care mă aflam. Chipurile, mirată, femeia aruncă toată vina pe slujnică. Preotul stăruind să-mi vadă patul, fu silită să i-l arate și rămăsei la fel de uluit ca și el văzînd ce murdare erau cearșafurile în care-mi petrecusem îngrozitoarea noapte. Aruncînd mereu vina pe slujnică, blestemata de femeie ne încredința că are s-o dea afară: aceasta însă intrînd tocmai pe ușă și neputînd răbda ocara, îi

spuse în față că vina e a ei și, descoperind paturile tovarășilor mei, ne puturăm încredința că nu erau nici ei mai bine îngrijiți ca mine. Mînioasă, proprietăreasa îi trase pe loc o palmă ; slujnica însă, nevoind să rămînă datoare, i-o dădu înapoi și fugi. Doctorul mă lăsă acolo și plecă, spunîndu-i că nu mă va primi la școală pînă nu voi fi la fel de curat ca și ceilalți școlari. A fost rîndul meu să înghit un zavrac pe cinste, încheiat cu amenințarea că la a doua pălăvrăgeală ca asta mă aruncă afară.

Nu înțelegeam nimic ; abia făcusem ochi, nu cunoșteam decît casa unde mă născusem și crescusem și unde domnea curățenia și un cuviincios belșug : mă pomeneam dintr-o dată bruftuluit, ocărît, deși mi se părea cu neputință să fiu vinovat. În cele din urmă, cotoroanța îmi zvîrli în nas o cămașă și peste un ceas văzui o slujnică nouă care schimbă așternuturile, și prinzirăm.

Dascălul meu prinse o deosebită grijă de învățătura mea. Mă așeză la masa lui și, ca să-i dovedesc că nu-s nevrednic de această cinstire, mă străduii din răsputeri să-mi însușesc cît mai temeinic cunoștințele : așa se face că într-o lună știam să scriu atît de bine, încît mă trecu la gramatică.

Viața nouă pe care o duceam, foamea de care eram silit să rabd, și mai presus de orice, fără îndoială, aerul Padovei, îmi dobîndiră o sănătate de care habar n-aveam pînă atunci ; aceeași sănătate însă mă făcea să sufăr mai greu de foame : eram de-a dreptul hămesit. Creșteam văzînd cu ochi ; dormeam nouă ceasuri un somn adînc, netulburat de nici un vis decît că se făcea mereu că stam la o masă îmbelșugată unde mă îndeletniceam cu potolirea sălbaticei pofte de mîncare ce mă chinuia ; în fiecare dimineață simțeam însă cît sînt de dureroase visurile amăgitoare. Foamea aceasta sfîșietoare m-ar fi doborît pînă la urmă, dacă n-aș fi luat hotărîrea să apuc și să înfulec orice găsesc de-ale gurii, oriunde și ori de cîte ori eram sigur că nu mă vede nimeni.

Nevoia te face iscusit. Zărisem vreo cincizeci de scrumbii afumate într-un dulap în bucătărie, pe care le-am înghițit pe toate, una cîte una, ca și niște cîrnați atîrnați în cămin și, ca s-o pot face fără să mă vadă nimeni, mă sculam noaptea și-mi dădeam loviturile pe dibuite. Toate

ouăle abia ouate pe care le puteam înhăța în curtea de păsări ajunsese, calde încă, hrana mea cea mai gustoasă. Mă duceam să fur ca să mănînc pînă și în bucătăria dascălului meu.

Furioasă că nu poate descoperi hoții, sîrboaica dădea afară slujnică după slujnică. Cu toate acestea, prilejul de a fura nu mi se ivea într-una, așa că eram slab ca un schelet.

În patru sau cinci luni ajunsesem atît de departe, încît doctorul mă desemnă drept curion al școlii. Sarcina mea era să examinez temele celor treizeci de colegi ai mei, să le corectez și să le comunic dascălului, cu cuvenitele epitete de blam sau de aprobare; asprimea mea nu ținu însă mult, căci leneșii aflară lesne mijlocul de a mă îndupleca. Cînd tema de latină le era plină de greșeli, mă cîștigau cu cîteva costițe fripte, cu un pui și adesea îmi dădeau chiar bani. Toate acestea îmi stîrniră setea de cîștig, sau mai curînd lăcomia, căci nu mă mai mulțumeam să-i pun la bir numai pe cei ce nu învățau, ci refuzam să încuviințez și lucrările bune ale celor ce încercau să scape de zeciuiala pe care o ceream. Nemaiputînd răbda nedreptatea, mă pîrîră dascălului care, dovedindu-mă mitarnic, mă scoase din dregătorie. M-ar fi durut fără îndoială destul de tare această mazilire, dacă soarta n-ar fi venit curînd după aceea să pună soroc crudei mele mucenicii.

Doctorul, care mă iubea, mă pofti într-o zi la el în cancelarie și, între patru ochi, mă întrebă dacă m-aș învoi la unele demersuri pe care mi le-ar sugera el ca s-o părăsesc pe sîrboaică și să intru în gazdă la el. Aflînd că propunerea mă încîntă, mă puse să copiez trei scrisori, pe care le trimise una abatelui Grimani, a doua prietenului meu Baffo și a treia dragei mele bunici. Cele șase luni se apropiau de sfîrșit și mama lipsea tocmai din Veneția, așa că nu era vreme de pierdut. În scrisorile mele, le arătam pe larg tot ce pătimeam și-i vesteam că am să mor dacă nu mă scot de la sîrboaică spre a mă da la dascălul meu, care e gata să mă primească; cerea însă doi țechini pe lună.

În loc de răspuns, domnul Grimani îl puse pe prietenul său Ottaviani să mă certe că m-am lăsat ademenit; domnul Baffo merse însă și-i vorbi bunicii, care nu știa

carte, şi într-o scrisoare pe care mi-o trimise mă vesti că în cîteva zile voi fi mai fericit. Într-adevăr, peste opt zile, această minunată femeie, care m-a iubit cît a trăit, sosi tocmai cînd ne aşezasem la masa de prînz. Intră împreună cu gazda şi, cum o zării, alergai şi-i sării de gît, vărsînd şiroaie de lacrimi care se amestecară întîi cu ale ei. Cînd, aşezîndu-se, mă luă în poală, simţii că încep să prind la inimă şi, de faţă cu sîrboaica, îi povestii unul cîte unul toate necazurile prin care treceam: îi arătai lăturile acelea care mi se azvîrleau ca de pomană, o dusei să-mi vadă patul. La urmă o rugai să mă ia să prînzesc cu dînsa, după ce şase luni am murit de foame. Fără să se sfiiască, sîrboaica o ţinea una şi bună că pe banii ăştia, ea mai mult nu poate da. Nu minţea: dar cine o silea oare să o facă pe gazda ajungînd astfel călăul unor copii pe care zgîrcenia i-i încredinţa şi care aveau nevoie de hrană?

Foarte liniştit, bunica o înştiinţă că mă ia cu dînsa, şi îi spuse să-mi pună toate boarfele în cufăr. Încîntat să-mi revăd tacîmul de argint, pusei mîna pe el şi-l băgai repede în buzunar. Nespusă era bucuria mea în vremea acestor pregătiri. Încercam pentru întîia dată puterea mulţumirii care-l sileşte pe cel care o resimte să ierte, şi sufletul să uite toate neplăcerile care au adus-o.

Bunica mă duse la hanul unde trăsese şi prînzirăm; ea însă nu mîncă aproape nimic, atîta era de uluită de halul de lăcomie cu care înfulecam. Într-acestea, doctorul Gozzi, după care trimisese, sosi, iar înfăţişarea lui pledă pentru dînsul. Era un preot chipeş, de douăzeci şi şase de ani, plinuţ, modest şi smerit. Într-un sfert de oră eram pe deplin înţeleşi. Draga mea bunică îi numără douăzeci şi patru de ţechini înainte şi luă cuvenitul înscris; mă ţinu însă trei zile pe lîngă dînsa ca să mă îmbrace în abate şi ca să-mi facă o perucă, fiindcă necurăţenia o sili să-mi taie părul.

La capătul celor trei zile, dori să mă rînduiască ea însăşi acasă la doctor şi să mă dea în grija maică-si, care-i spuse întîi să-mi trimită un pat sau să cumpere unul de pe-acolo; spunîndu-i însă doctorul că patul lui e destul de larg ca să dorm şi eu într-însul, bunica se arătă foarte recunoscătoare pentru bunătatea pe care binevoia s-o aibă;

pe urmă merserăm să o însoțim la *burchiello* care urma s-o ducă înapoi la Veneția.

Familia doctorului Gozzi se alcătuia din maică-sa, care avea un deosebit respect pentru el, căci, fiind de la țară, se socotea nevrednică să aibă un fecior preot, ba mai mult încă, doctor: era urîtă, bătrînă și arțăgoasă; din taică-său, cizmar, care muncea toată ziua și nu vorbea cu nimeni, nici măcar la masă. Bucuros de bună însoțire era numai în zilele de sărbătoare, pe care și le petrecea întotdeauna cu prietenii la circiumă, de unde se întorcea la miezul nopții, beat de nu se mai ținea pe picioare și cîntînd din Tasso. În halul în care se afla, nu se putea omul hotărî să se culce și devenea brutal dacă încercai să-l silești. Atîta minte avea și atîta judecată cîtă îi dădea vinul, căci treaz nu era în stare să discute nici cea mai măruntă treabă de familie; iar nevastă-sa spunea că nu l-ar fi luat niciodată, dacă ai lui n-ar fi avut grijă să-l îndoape bine înainte de a merge la biserică.

Doctorul Gozzi mai avea și o soră de treisprezece ani, Bettina: era frumoasă, veselă și înfocată cititoare de romane. Taică-său și maică-sa o certau într-una fiindcă se arăta prea mult la fereastră, iar doctorul pentru patima ei de citit. Fata asta îmi plăcu de la început fără să știu de ce și ea îmi aruncă pe nesimțite în inimă scînteile unei pasiuni care avea mai apoi să ajungă pasiunea mea dominantă.

Șase luni după ce am intrat în casa lui, doctorul se pomeni fără nici un școlar, căci fugise toți din pricină că ajunsesem unica țintă a dragostei lui. Aceasta îl îndemnă să întemeieze un mic colegiu, luînd cițiva tineri școlari în gazdă; îi trebuiră însă doi ani pînă să izbutească. În acest răstimp îmi împărtăși tot ce știa, ceea ce, la drept vorvind, nu era mare lucru; era destul însă ca să-mi arate calea spre toate științele. Mă învăță și să cînt la vioară, învățătură pe care am fost nevoit s-o întrebuințez în folosul meu, într-o împrejurare pe care cititorul o va afla la rîndul povestirii. Bunul doctor Gozzi, care nu era filozof nici de doi bani, mă puse să învăț logica peripateticienilor și cosmografia vechiului sistem ptolemeic, de care eu rîdeam necontenit, scoțîndu-l din sărite cu unele ra-

ţionamente la care nu ştia să răspundă. Purtările-i erau, de altminteri, fără cusur şi, fără să fie habotnic, era cît se poate de riguros în ceea ce priveşte religia; totul era pentru el articol de credinţă, astfel incît nimic nu-i părea anevoie de înţeles. După el, potopul nimicise lumea întreagă; înaintea acestei catastrofe oamenii trăiau o mie de ani şi Dumnezeu stătea de vorbă cu ei; Noe şi-a făurit arca intr-o sută de ani, iar Pămîntul, plutind în văzduh, stă neclintit în centrul universului, pe care Dumnezeu l-a plămădit din neființă. Cînd îi spuneam şi-i dovedeam că existenţa neființei e absurdă, îmi tăia vorba şi-mi spunea că sînt un prost.

Îi plăceau un pat bun, un pahar de vin şi cîte o petrecere în familie. Nu-i plăceau literaţii, nici vorbele de duh, nici critica, de la care pînă la hulă nu-i decît un pas, şi rîdea de neghiobia celor ce-şi pierd vremea citind ziarele care, după dînsul, spun numai minciuni şi poftoresc necontenit unul şi acelaşi lucru. Spunea că nimic nu-i mai stingheritor decît nesiguranța, ceea ce-l determina să osîndească judecata, fiindcă zămisleşte îndoiala.

Marea lui patimă erau predicile; avea de partea lui pentru aceasta chipul şi glasul: aşa se face că ascultătorii lui erau numai şi numai femei, cărora le era însă duşman pe faţă, căci nici nu le privea în ochi cînd era silit să le vorbească. Păcatul cărnii era, pentru dînsul, cel mai greu păcat şi de aceea se supăra cînd îi spuneam că nu poate fi decît cel mai uşor. Predicile îi erau pline de citate din autori greci pe care le traducea în latineşte. Într-o zi, cînd am îndrăznit să-i spun că ar trebui să le traducă în italieneşte, nu în latineşte, căci femeile înţeleg la fel de puţin latineşte ca şi greceşte, se supără atît de rău, încît după aceea n-am mai cutezat niciodată să deschid vorba despre asta. Altminteri, mă lăuda la prietenii lui ca pe un copil-minune, fiindcă învăţasem să citesc greceşte singur, fără alt ajutor decît al gramaticii.

În postul mare din 1736, mama îi scrise doctorului că, fiind nevoită să facă în curînd o călătorie la Petersburg, ar dori să mă vadă înainte de plecare şi că îl roagă să mă aducă pentru trei-patru zile la Veneţia. Poftirea aceasta îl sili să gîndească, deoarece nu văzuse niciodată Veneţia

şi nici societatea aleasă, şi totuşi nu voia să pară de loc ageamiu. Cînd furăm gata de plecare din Padova, toată familia ne însoţi pînă la *burchiello*.

Mama îl întîmpină cu cea mai nobilă dezinvoltură; era însă frumoasă ca ziua şi dascălul meu era foarte stînjenit, neîndrăznind s-o privească în faţă şi fiind totuşi nevoit să vorbească cu dînsa: mama îşi dădu seama şi gîndi să petreacă puţin cînd s-ar ivi prilejul. Cît despre mine, atrăsei luarea-aminte a întregului clan, căci toţi mă ştiau aproape idiot şi se minunau văzîndu-mă atît de dezgheţat după un răstimp de numai doi ani. Doctorul nu mai putea de bucurie văzînd că lui i se pune pe seamă tot meritul acestei metamorfoze.

Cel dintîi o izbi pe mama peruca mea blondă, care nu se potrivea cu chipu-mi oacheş şi cu atît mai puţin cu sprîncenele şi cu ochii mei negri. Întrebat de ce mă poartă cu perucă, doctorul îi răspunse că fără ea soru-sa mai anevoie mă ţine curat. Răspunsul acesta naiv îi făcu pe toţi să izbucnească în rîs şi începură toţi să hohotească atunci cînd, întrebat dacă soru-sa e măritată, luai eu cuvîntul şi spusei în locul lui că Bettina e cea mai frumoasă fată din mahala şi că n-are decît paisprezece ani. Mama îi spuse că-i va face un dar frumos soru-si, numai să-mi scoată peruca, iar doctorul făgădui că va fi după voia ei. Pe urmă, mama chemă un peruchier care-mi aduse o perucă potrivită cu culorile mele.

Cum afară de doctorul meu toţi se apucase de jucat cărţi, mă dusei să-mi văd fraţii în odaia bunicii. Francisco îmi arătă nişte desene de arhitectură, pe care mă făcui că le găsesc bune; Giovanni nu-mi arătă nimic şi-l găsii fără nici un haz. Ceilalţi erau încă foarte mici.

La cină, doctorul, aşezat lîngă mama, fu foarte stîngaci. N-ar fi scos pesemne nici o vorbă, dacă un englez, un om de litere, nu l-ar fi agrăit în latineşte; nu-l înţelese însă şi răspunse fără trufie că nu ştie englezeşte, ceea ce stîrni un hohot de rîs. Domnul Baffo ne scoase din încurcătură spunîndu-ne că englezii citesc şi rostesc latina aşa cum citesc şi rostesc propria lor limbă. La acestea, băgai de seamă că englezii greşesc, precum şi noi am greşi dacă am încerca să citim şi să rostim limba lor după regulile

statornicite pentru limba latină. Încîntat de judecata mea, englezul scrise numaidecît următorul vechi distih şi-mi dădu să-l citesc :

Dicite grammatici, cur mascula nomina cunnus,
Et cur femineum mentula nomen habet [1]

După ce-l citii cu glas tare, strigai :

— Asta da, mai zic şi eu latinească.

— Atîta lucru ştim şi noi, zise mama, poftim însă de tradu.

— N-ajunge să traduc, făcui eu. E o întrebare şi doresc să-i răspund.

Şi, după ce mă gîndii o clipă, scrisei următorul pentametru :

Disce quod a domino nomina servus habet [2]

A fost prima mea vitejie literară şi pot spune că în clipa aceea a căzut în inima mea sămînţa dragostei pentru gloria ce poate izvorî din literatură, căci aplauzele mă suiră pe culmile fericirii. Uluit, englezul spuse că nici un băiat de unsprezece ani nu mai izbutise asemenea ispravă, după care mă îmbrăţişă de cîteva ori şi-mi dărui ceasul lui. Curioasă, mama îl întrebă pe domnul Grimani ce însemnează aceste versuri ; abatele însă nu pricepea mai mult decît ea, astfel încît o lămuri, la ureche, domnul Baffo. Mirată de cîte ştiu, se ridică, aduse un ceas de aur şi i-l oferi dascălului meu, care nu ştia ce să spună şi ce să facă spre a-şi arăta adînca recunoştinţă, şi arăta tare caraghios. Ca să-l scutească de orice cuvînt de mulţumire, mama îi înfăţişă obrazul : era vorba de două sărutări, o faptă cît se poate de simplă şi de nevinovată în societatea aleasă ; bietul bărbat stătea însă pe cărbuni aprinşi şi era atît de descumpănit încît ar fi fost, cred, mai bucuros să moară decît să i le dea. Se trase îndărăt plecîndu-şi capul şi nu-l mai tulbură nimeni pînă cînd merserăm să ne culcăm.

[1] *Voi, cărturarilor, spuneţi de ce masculin e mîngeacul, Numele sulei fiind însă de gen feminin* (lat.).

[2] *Află că după stăpîn numele robul îşi ia* (lat.).

Cînd rămaserăm singuri în odaia noastră, îşi descărcă sufletul. Îmi spuse că e păcat că, la Padova, nu va putea răspîndi nici distihul, nici răspunsul meu.

— Şi de ce, mă rog ? zisei.

— Fiindcă e o neruşinare.

— Da, dar e sublimă.

— Hai să ne culcăm şi gata cu vorba. Răspunsul tău e uimitor, fiindcă n-ai nici de unde să cunoşti materia, nici de unde să ştii face versuri.

Cît priveşte materia, teoretic o cunoşteam, căci îl citisem pe Meursius, intr-ascuns, tocmai fiindcă mă oprise s-o fac ; avea însă dreptate să se mire că ştiu să fac versuri, căci el însuşi, care mă învăţase prozodia, nu fusese niciodată în stare să facă vreunul. *Nemo dat quod non habet*[1] e o axiomă falsă în domeniul moral.

Cînd, după patru zile, eram gata de plecare, mama îmi dădu un pachet pentru Bettina, iar abatele Grimani îmi dărui patru ţechini să-mi cumpăr cărţi. Opt zile mai tîrziu, mama pleca spre Petersburg.

Întorşi la Padova, bunul meu dascăl nu încetă, vreme de trei sau patru luni, să-mi vorbească de mama într-una şi în fiecare zi ; iar Bettina, care găsi în pachetul de la mama cinci coţi de lustrin negru şi douăsprezece perechi de mănuşi, mă îndrăgi în chip deosebit şi îmi îngriji atît de bine părul, încît în mai puţin de şase luni lepădai peruca. Venea să mă pieptene în fiecare zi şi, adesea înainte de a mă fi sculat, spunîndu-mi că n-are vreme să aştepte pînă mă îmbrac. Mă spăla pe obraz, pe gît, pe piept, îmi dăruia dezmierdări copilăreşti şi, credeam eu, nevinovate, dar care îmi stîrneau furia împotriva mea însumi, pentru că făceau să mi se usuce buzele. Mai tînăr decît dînsa cu trei ani, socoteam că nu mă poate iubi cu gînd rău şi astfel al meu mă închidea. Cînd, aşezată pe patul meu, îmi spunea că mă îngraş şi căuta să se încredinţeze cu propriile ei mîini, mă tulbura adînc, dar n-o împiedicam, de frică să nu-şi dea seama că treaba asta nu mă lasă rece ; iar cînd îmi spunea că am o piele plăcută la pipăit, gîdilătura mă silea să mă dau îndărăt, supărat pe mine că nu îndrăz-

[1] *Nimeni nu dă ce nu are* (lat.).

nesc să-i fac la fel, dar încîntat că ea nici nu-mi ghicește pofta. După ce mă îmbrăcam, îmi dădea cele mai dulci sărutări, numindu-mă copilul ei drag, dar oricît doream să-i urmez pilda, n-aveam încă îndrăzneala s-o fac. Mai tîrziu totuși, cînd Bettina începu să-și bată joc de sfiala mea, îmi luai inima-n dinți și i le întorsei și încă cu deasupra, oprindu-mă însă de îndată, ori de cite ori mă încerca dorința de a merge mai departe: întorceam capul, făcîndu-mă că mă uit după ceva, și fata pleca. N-apuca să iasă bine pe ușă și mă cuprindea deznădejdea că nu mi-am ascultat pornirile firești și, mirat că Bettina poate, fără nici o urmare, face cu mine tot ce făcea, în vreme ce eu numai foarte anevoie mă puteam stăpîni să nu merg mai departe, îmi făgăduiam de fiecare dată să-mi schimb purtarea.

Pe toamnă, doctorul primi trei băieți noi, din care unul, în vîrstă de cincisprezece ani, mi se păru, în mai puțin de o lună, foarte apropiat de Bettina.

Descoperirea aceasta mi-a pricinuit un sentiment pînă atunci necunoscut și pe care abia după cîțiva ani l-am analizat. Nu era nici gelozie, nici indignare, ci un nobil dispreț, care nu mi se părea că trebuie înăbușit, căci Cordiani, ignorant, necioplit, lipsit de duh și de purtări alese, fecior de țăran și atît, nu se putea potrivi cu mine în nici o privință și numai pubertatea îl așeza cumva înaintea mea, încît nu mi se părea că are de ce să fie el cel ales: amorul meu propriu care tocmai se trezea la viață îmi șoptea că sînt mai presus ca dînsul. Se năștea în mine un sentiment de mîndrie, amestecată cu dispreț pentru Bettina pe care o iubeam fără să știu. Ea îl înțelese după felul cum îi întîmpinam dezmierdările cînd venea să mă pieptene în pat: îi respingeam mîinile și nu-i mai întorceam sărutările. Jignită că, întrebindu-mă, într-o zi, de ce mă port astfel, cu nu-i dădui nici un temei, îmi spuse, ca și cum m-ar fi plîns, că sînt gelos pe Cordiani. Învinuirea aceasta mi se păru o înjositoare defăimare: îi spusei că-l socot pe Cordiani vrednic de dînsa precum însăși e vrednică de el. Plecă zîmbind: zămislind însă singurul plan în stare s-o răzbune, nu mai avea încotro și trebuia să mă facă gelos. Totodată, neputîndu-și atinge ținta decît făcîndu-mă să mă îndrăgostesc de ea, iată ce puse la cale.

Într-o dimineață veni la patul meu și-mi aduse o pereche de ciorapi albi pe care ea mi-i împletise. După ce mă pieptănă, îmi spuse că trebuie să mi-i încerce, ca să vadă dacă îmi vin bine și să știe cum să-mi facă alții. Doctorul tocmai slujea liturghia. În vreme ce mă încălța cu ciorapii, îmi spuse că nu mi-s pulpele curate și, fără să-mi mai ceară voie, se puse pe loc să mi le spele. Mi-ar fi fost rușine să vadă că mi-e rușine; n-o împiedicai, căci nu-mi dădeam seama ce va ieși de aici. Așezată pe patul meu, Bettina își împinse prea departe rîvna pentru curățenie și această indiscreție îmi pricinui o plăcere atît de intensă încît nu se opri decît atunci cînd mai departe nu mai putea merge. Venindu-mi în fire, hotării să mă recunosc vinovat și mă simții dator să-i cer iertare. Nu se aștepta la asta, și, după ce chibzui o clipă, îmi spuse că vina e a ei, și că n-are să se mai întîmple. Și mă părăsi, lăsîndu-mă cu gîndurile mele.

Erau din cale-afară de crunte. Socoteam că am necinstit-o, că am înșelat încrederea familiei, că am pîngărit sfintele legi ale ospeției, că, în sfîrșit, am săvîrșit o cumplită nelegiuire de care nu mă voi putea spăla decît însurîndu-mă cu Bettina, bineînțeles dacă s-ar fi învoit să ia de bărbat un nerușinat nevrednic de dînsa.

După aceste gînduri urmă o mîhnire neagră, care sporea cu fiecare zi, căci Bettina încetase cu desăvîrșire să mai vină la patul meu. În primele opt zile, rezerva fetei mi se păru întemeiată și mîhnirea mea s-ar fi prefăcut curînd într-o dragoste desăvîrșită, dacă purtarea ei față de Cordiani nu mi-ar fi strecurat în inimă otrava geloziei, deși cu el n-o credeam nicidecum în stare de fărădelegea pe care o săvîrșise cu mine.

Chibzuind și încredințîndu-mă oarecum că nu fără voie făcuse ce făcuse cu mine și că numai căința o împiedică să mai vină, amorul meu propriu era măgulit, căci aveam astfel temei să o socot îndrăgostită; într-o cumpănă ca aceea mă hotării s-o încurajez în scris.

Scrisei o scrisorică, scurtă, dar destul de cuprinzătoare ca s-o liniștească sufletește, fie că se socotea vinovată, fie că mă bănuia de sentimente potrivnice celor pe care le dorea amorul ei propriu. Găseam scrisoarea o capodoperă și mai mult decît îndestulătoare ca s-o facă să mă adore

şi să-l dea deoparte pentru mine pe Cordiani, care mi se părea o ființă nevolnică s-o pună măcar o clipă în cumpănă între noi doi. Jumătate de oră după ce primi scrisoarea, îmi răspunse prin viu grai că a doua zi dimineață va veni iar, ca înainte, la mine în odaie, dar o aşteptai în zadar. Eram la capătul răbdării: dar care nu-mi fu mirarea cînd, la masă, mă întrebă dacă vreau să mă îmbrac în fetiță ca să mergem la un bal pe care, peste vreo cinci, şase zile, avea să-l dea un vecin de-al nostru, medicul Olivo. Planul acesta îi făcu pe toţi să sară în sus de bucurie, aşa că mă învoii şi eu. Vedeam în împrejurarea cu pricina clipa prielnică pentru a ne explica, pentru a ne tălmăci amîndoi şi a reînnoda strînsa noastră prietenie, la adăpost de orice surpriză izvorînd din slăbiciunea simţurilor. Iată însă ce piedică se ivi în calea acestei petreceri, iscînd o adevărată tragi-comedie.

Un naş al doctorului Gozzi, bătrîn şi bogat, care locuia la ţară, crezîndu-şi, după o boală lungă, sfîrşitul aproape, îi trimise o trăsură cu rugămintea ca, împreună cu taică-său, să vină de îndată pînă la dînsul, ca să-i stea la căpătîi lîngă patul de moarte şi să se roage Domnului pentru sufletul lui. Bătrînul cizmar deşertă întîi un clondir, îşi îmbrăcă apoi hainele de duminică şi porni la drum împreună cu fiul său.

Socotii prielnică împrejurarea şi, ca s-o întrebuinţez în folosul meu, cum şi aşa mi se părea prea îndepărtată noaptea balului, îi şoptii, la clipa potrivită, Bettinei că am să las deschisă la odaie uşa care dă în coridor şi că am s-o aştept de îndată ce se vor fi culcat toţi. Îmi răspunse că vine sigur. Dormea în catul de jos, într-un iatac despărţit doar de un perete subţire de cel al tătîne-său; doctorul lipsind, eu dormeam singur în odaia cea mare. Cei trei găzdaşi dormeau într-o încăpere laterală, încît n-aveam a mă teme de nici o încurcătură. Eram încîntat că voi trăi în sfîrşit clipa mult aşteptată.

Cum am intrat în odaie, am încuiat uşa cu cheia şi am crăpat-o pe aceea de la coridor, astfel încît Bettina să n-aibă decît a o împinge spre a păşi înăuntru; pe urmă am stins lumina şi am rămas îmbrăcat.

Cînd citeşti cîte un roman, asemenea situaţii par exagerate; nu sînt; ceea ce povesteşte Ariosto despre Roger

aşteptînd-o pe Alcina e un frumos portret zugrăvit după natură.

Pînă la miezul nopţii am aşteptat destul de liniştit; văzînd însă că se fac două, trei, patru ceasuri de dimineaţă şi ea tot nu se iveşte, sîngele începu să-mi fiarbă şi mă cuprinse mînia. Ningea cu fulgi mari, eu însă tremuram mai mult de furie decît de frig. Un ceas înaintea zorilor, nemaiputîndu-mi stăpîni nerăbdarea, mă hotărîi să cobor, desculţ ca să nu trezesc cîinele, şi să merg să mă postez în capul scării, la patru paşi de uşa Bettinei, care ar fi trebuit să fie descuiată, dacă ea nu era înăuntru. Mă apropii, o găsesc încuiată şi, cum nu se încuia decît pe dinăuntru, îmi închipuii că Bettina a adormit. Era să bat, dar m-am răzgîndit, de teamă ca zgomotul să nu stîrnească cîinele. De la uşa aceasta pînă la cea de la iatacul ei mai erau încă vreo zece, doisprezece paşi. Copleşit de amărăciune şi neinstare de nici o hotărîre, mă aşezai pe prima treaptă; dar înspre revărsatul zorilor, dîrdîind ţeapăn de frig şi temîndu-mă să nu vină slujnica să mă găsească acolo şi să mă ia drept nebun, m-am hotărît să mă întorc în odaia mea. Mă ridic, dar chiar în clipa aceea aud zgomot din odaia Bettinei. Sigur că se va ivi în prag şi nădejdea sporindu-mi puterile, mă apropii de uşă; se deschide, dar în loc s-o văd pe Bettina, îl văd pe Cordiani care-mi trîntește un picior în burtă, atît de zdravăn încît mă pomenii cît colo, întins lat în zăpadă. Fără a se opri, Cordiani se duse şi se încuie în încăperea unde dormea cu cei doi Feltrini, tovarăşii lui.

Mă ridicai numaidecît, cu gîndul să mă răzbun pe Bettina, pe care în clipa aceea nimic n-ar fi putut-o mîntui de mînia mea. Găsesc uşa încuiată, trag cu piciorul în ea, cîinele începe a lătra, mă reped înapoi pe scări şi mă încui în odaia mea, unde mă culc, ca să-mi vin în fire, sufletește şi trupește, căci eram pe jumătate mort.

Înşelat, înjosit, bătut, ajuns ţinta dispreţului fericitului şi biruitorului Cordiani, urzii vreme de trei ore cele mai crunte planuri de răzbunare. Să-i otrăvesc pe amîndoi mi se părea puţin lucru în ceasul acela de groază şi nenoroc. Îl părăsii însă pentru alt plan, pe cît de ciudat pe atît de josnic, şi anume s-o pornesc de îndată spre frate-său şi să-i spun tot. N-aveam decît doisprezece ani

și mintea mea nu dobîndise încă recea însușire de a lăsa să se coacă planurile de răzbunare eroică zămislite de așa-zisele sentimente ale onoarei; abia începeam să ucenicesc în treburi de soiul acesta.

Așa suflet aveam cînd auzii deodată la ușă glasul spart al mamei Bettinei, care mă ruga să cobor, căci fiica-sa trage să moară. Supărat că moare înainte de a-mi fi cunoscut răzbunarea, mă scol numaidecît și cobor. O văd în patul tătîne-său, zvîrcolindu-se îngrozitor, cu toată familia în jurul ei. Jumătate dezbrăcată, trupul i se încovoia, se sucea de la dreapta la stînga, dădea alandala din miini și din picioare, puternicile-i scuturături zădărnicind sforțările celor ce se străduiau s-o țină.

În fața acestei priveliști, plin încă de cele întîmplate în ajun, nu înțelegeam nimic. Nu cunoșteam nici firea omenească, nici șiretlicurile, și mă minunam cum de eram în stare să-mi păstrez sîngele rece și să mă stăpînesc cînd vedeam în fața mea pe cel pe care doream să-l ucid, și pe cea pe care doream s-o dezonorez. După un ceas, Bettina ațipi.

În clipa aceea, sosiră o moașă și medicul Olivo. Cea dintîi spuse că zvîrcolirile Bettinei sînt pricinuite de afecțiuni isterice; medicul susținu contrariul și-i prescrise odihnă și băi reci. Cît despre mine, rîdeam în sine-mi de amîndoi, știind, sau crezînd că știu că boala fetei nu poate avea altă pricină decît indeletnicirile-i din noaptea de ajun sau frica ce i-o făcuse ciocnirea mea cu Cordiani. Oricum, mă hotărăsc să-mi amîn răzbunarea pînă la sosirea frățîne-său, deși era departe de mine gîndul că Bettina se preface, ceea ce mi se părea peste puterile ei.

Nevoit să trec prin iatacul Bettinei spre a ajunge în odaia mea, mă îmbiară, de pe pat, buzunarele ei și băgai mîna intr-însele. Dădui peste un răvaș și, cunoscînd scrisul lui Cordiani, îl luai să-l citesc liniștit la mine în odaie. Socotii atunci că și-a pierdut mințile; judece oricine ce-am putut simți citind următoarele cuvinte: „De vreme ce taică-tău e plecat, nu mai e nevoie să lași ca de obicei ușa descuiată. Cînd mă scol de la masă, vin să mă duc la tine în iatac: mă găsești acolo."

Rămăsei o clipă buimac, după care, adunîndu-mi gîndurile, izbucnii în rîs și, înțelegînd că am fost cu desă-

vîrșire înșelat, mă socotii vindecat de dragoste. Cordiani mi se părea vrednic de iertare, iar Bettina vrednică de dispreț. Mă feriiceam că am primit o minunată lecție pentru cîte zile voi avea. Mergeam chiar pînă acolo încît socoteam că, dintre noi doi, pe dreptate l-a ales Bettina pe el, care avea cincisprezece ani, și nu pe mine, care nu eram decît un copil. Deși înclinat să-l iert pe Cordiani, piciorul pe care-l căpătasem de la el nu-mi da pace și nu conteneam să-l urăsc.

La amiază, pe cînd stam la masă în bucătărie, căci prinzeam acolo din pricina frigului, se auzira iar țipetele Bettinei. Alergară toți la dînsa, afară de mine, care rămăsei liniștit și-mi sfîrșii masa, după care mă apucai de învățat.

Seara, cînd venii la cină, zării patul Bettinei în bucătărie, lingă cel al maică-si, dar mă făcui că nu-l văd, după cum mă făcui că n-aud nici tămbălăul care ținu toată noaptea și nici zăpăceala de a doua zi dimineața, cînd o apucară iar zvîrcolelile.

Seara, doctorul se întoarse, împreună cu taică-său. Cordiani, care se temea de răzbunarea mea, veni să mă întrebe ce gînduri am; văzîndu-mă însă că mă reped la dînsul cu briceagul deschis în mînă, se grăbi s-o șteargă. Părăsisem gîndul de a-i istorisi doctorului rușinoasă poveste, căci asemenea plan nu mi se putea năzări decît într-un ceas de frămîntare și mînie.

A doua zi dimineață, veni bătrîna și ne întrerupse lecția pentru a-i spune doctorului, după o lungă introducere, că ea crede că a descoperit de unde se trage boala fiică-si, și anume că a deocheat-o o vrăjitoare, pe care o și cunoaște.

— Se poate, mămico, dar trebuie să fim siguri. Cine e vrăjitoarea ?

— E slujnica cea bătrînă ; adineauri m-am încredințat că ea e.

— În ce chip ?

— Am proptit la ușa de la odaia mea două cozi de mătură așezate cruciș, pe care, ca să intre, ar fi trebuit să le desfacă ; cînd le-a văzut însă, a dat îndărăt și s-a dus de-a intrat pe cealaltă ușă. E limpede că, să nu fi fost vrăjitoare, ar fi desfăcut crucea.

— Nu-i chiar aşa limpede, măicuţă dragă. Trimite-o la mine pe femeia aceea.

— De ce, îi zise abatele cînd slujnica se înfăţişă, n-ai intrat azi-dimineaţă în odaie pe uşa pe care intri de obicei ?

— Nu înţeleg ce mă întrebaţi.

— N-ai văzut crucea sfîntului Andrei pe uşă ?

— Ce fel de cruce e aceea ?

— Degeaba faci pe proasta, îi zise bătrîna. Unde ai dormit joia trecută ?

— La nepoată-mea, care a născut.

— Ba nicidecum. Ai fost la sabat, ca o vrăjitoare ce eşti, şi i-ai făcut farmece fie-mii.

Indignată, biata femeie o scuipă în obraz ; bătrîna, înfuriată, fuge să pună mîna pe un baston, ca să-i rupă spinarea ; abatele vrea s-o ţină pe maică-sa, dar e nevoit să alerge după slujnică : aceasta se repezise valvîrtej pe scări în jos, zbierînd şi blestemînd, ca să adune vecinii ; o ajunge şi izbuteşte pînă la urmă s-o liniştească, dîndu-i cîţiva gologani.

După această întîmplare, pe cît de hazlie, pe atît de ruşinoasă, preotul se duse de-şi puse odăjdiile ca să-i citească soru-sii o moliftă şi să vadă dacă într-adevăr a intrat Necuratul într-însa.

Eram cu desăvîrşire prins de noutatea acestor taine. Aveam impresia că sînt toţi ori nebuni, ori dobitoci, căci mă umfla rîsul încercînd să-mi închipui demonii din trupul Bettinei. Cînd ne apropiarăm de patul ei, părea că se înăbuşă, iar rugăciunile frăţine-său nu-i uşurară respiraţia. Sosind între acestea medicul Olivo, îl întrebă pe doctor dacă e de prisos, iar acesta răspunzîndu-i că nu, dacă are credinţă, Olivo plecă spunînd că la el credinţa se mărgineşte la minunile din Evanghelie.

Puţin mai pe urmă, cînd doctorul intră la el în odaie şi rămăsei singur cu Bettina, mă apropiai de dînsa şi-i şoptii la ureche :

— Fii bărbată, fă-te bine şi bizuie-te pe discreţia mea.

Îşi întoarse capul fără să-mi răspundă, dar nu se mai zvîrcoli toată ziua. Credeam că am tămăduit-o ; a doua zi însă boala i se sui la cap şi începu să aiureze, rostind fără nici un şir cuvinte greceşti şi latineşti, astfel încît nu se

mai îndoi nimeni că e cu adevărat stăpînită de diavol. Maică-sa plecă şi se întoarse curînd cu cel mai vestit exorcizator din Padova. Era un capucin foarte urît, căruia îi ziceau Prospero de Bovolenta.

Cum îl zări, Bettina izbucni în rîs şi-i aruncă în obraz nişte sudalme cumplite, care fură pe placul tuturor, căci doar diavolul putea avea cutezanţa să se poarte în felul acesta cu un capucin; la rîndul lui, însă, capucinul, aurindu-se făcut analfabet şi pisălog şi nespălat, începu s-o croiască cu un crucifix cît toate zilele, zicînd că îl bate pe Necuratul. Nu conteni decît cînd o văzu că pune mîna pe oala de noapte şi că e cît p-aci să i-o arunce în cap.

— Dacă Necuratul te-a jignit cu vorbele lui, îi zise, loveşte-l cu ale tale, dobitocule, dar dacă am făcut-o eu, află, mojicule, că ai a mă respecta, şi întinde-o.

Îl văzui pe doctorul Gozzi roşind. Capucinul însă, neclintit în odăjdiile lui, începu să citească un înfricoşător exorcism; după care îl somă pe demon să-şi spună numele.

— Mă cheamă Bettina.

— Nu se poate, ăsta e nume de fată botezată.

— Îţi închipui aşadar că un demon trebuie să poarte numaidecît un nume bărbătesc? Află, capucin ignorant, că demonul e un înger care nu trebuie să aibă nici un sex. De vreme ce însă îţi închipui că prin gura mea îţi vorbeşte un demon, făgăduieşte-mi să-mi răspunzi adevărat şi-ţi făgăduiesc şi eu să mă supun rugăciunilor tale.

— Da, îţi făgăduiesc.

— Spune-mi, deci, te socoţi mai învăţat decît mine?

— Nu, dar mă socot mai tare, în numele sfintei Treimi şi în puterea sfîntului meu har.

— Dacă zici că eşti mai tare, atunci opreşte-mă de a-ţi spune cîteva adevăruri. Eşti fudul de barba ta, o piepteni de zece ori pe zi şi nu te-ai învoi să-ţi tai jumătate dintr-însa ca să mă sileşti să ies din ăst trup. Taie-ţi-o, şi mă jur să ies de aci.

— Tată al spaimelor, înzeci-voi caznele tale.

— Fă-o, na, să te văd.

Şi zicînd acestea, Bettina izbucni într-un asemenea hohot de rîs, încît mă făcu şi pe mine să rîd. Atunci capucinul se întoarse către doctor şi-i spuse că n-am credinţă de loc şi că trebuie să-mi poruncească să ies, ceea

ce şi făcui, spunîndu-i că a ghicit. N-ajunsesem încă afară cînd avui plăcerea s-o văd pe Bettina, căreia capucinul îi dase mina ca s-o sărute, scuipînd-o.

Uimitoare fată, plină de talent, care-l înfunda pe capucin fără ca nimeni să se mire, deoarece toţi puneam răspunsurile pe seama diavolului. Nu pricepeam ce urmăreşte.

Capucinul prinzi cu noi şi turui în vremea mesei o sumedenie de năzbîtii. După-masă intră iar în odaia Bettinei, ca s-o binecuvînteze; ea însă, cum il zări, puse mina pe un clondir mare plin cu o soluţie neagră pe care i-o trimisese farmacistul şi i-o aruncă în cap. Cordiani, care era chiar lîngă dînsul, işi avu şi el o parte foarte îmbelşugată, ceea ce-mi făcu o deosebită plăcere. Bettina nu se înşela profitind de ocazie, de vreme ce toate cădeau în spinarea bietului drac. De bună seamă cam nemulţumit, Prospero îi spuse doctorului la plecare că fiica lui e cu siguranţă stăpînită de diavol, dar că trebuie să caute alt exorcist, deoarece asupra lui Domnul n-a voit să pogoare harul de a o mîntui.

După ce plecă monahul, Bettina petrecu şase ceasuri foarte liniştite şi ne uimi pe toţi, seara, venind să cineze cu noi. Îi încredinţă pe taică-său şi pe maică-sa că se simte bine, vorbi cu frate-său; pe urmă se îndreptă către mine şi-mi spuse că a doua zi are loc balul şi că va veni dimineaţă să mă pieptene ca fetiţă. Îi mulţumii şi îi spusei că a fost foarte bolnavă şi că trebuie să se cruţe. Se duse curînd la culcare, iar noi mai zăbovirăm la masă, nevorbind decît de dînsa.

Cind, ajuns în odaia mea, şi pregătindu-mă de culcare, îmi luai scufia de noapte, găsii înăuntru următorul răvaş: „Ori vii cu mine la bal îmbrăcat în fetiţă, ori te fac să vezi una de să-ţi vină să plîngi".

Aşteptai să adoarmă doctorul şi-i scrisei fetei următorul răspuns: „Nu merg la bal, fiindcă sînt hotărît să ocolesc orice împrejurare în care m-aş afla singur cu dumneata. Cit despre jalnicul spectacol pe care mi-l vesteşti, te cred destul de isteaţă ca să te ţii de cuvînt; te rog să ai însă milă de inima mea, căci te iubesc ca pe o soră. Te-am iertat, draga mea Bettina, şi vreau să uităm totul. Iată un răvaş pe care vei fi încîntată să-l ai iar în

mînă. Vezi bine ce nesocotită ai fost lăsîndu-l în buzunar, pe pat. Faptul că ţi-l înapoiez cată să te încredinţeze de prietenia mea".

CAPITOLUL III

Bettina nebună ? — Părintele Mancia — Vărsatul de vînt — Plec din Padova.

Bettina trebuie să fi fost pe culmile deznădejdii nemaiştiind cine a pus mîna pe răvaşul ei ; liniştind-o, îi arătam, deci, o mare dovadă de prietenie ; mîntuind-o de un greu necaz, mărinimia mea îi va fi pricinuit însă desigur un altul la fel de greu, căci acum mă ştia stăpîn pe taina ei. Răvaşul lui Cordiani nu era de loc în doi peri ; reieşea limpede dintr-însul că îl primea la dînsa în fiecare noapte, iar povestea pe care poate o urzise ca să mă ţină la respect devenea astfel zadarnică. Simţeam toate acestea şi, ca s-o liniştesc pe cît îmi sta în putere, mă dusei dimineaţă la patul ei şi îi dădui răvaşul şi răspunsul.

Fata îmi cîştigase stima cu isteţia ei ; nu mai eram în stare s-o dispreţuiesc. Nu vedeam într-însa decît o fiinţă care s-a lăsat cucerită de temperament. Îi plăceau bărbaţii şi nu era de plîns decît în ce priveşte urmările. Crezînd că am înţeles cum stau cu adevărat lucrurile, mă resemnasem, ca un băiat înţelept şi nu ca un îndrăgostit ciudos. Ea trebuia să roşească, nu eu. Mai aveam doar o singură dorinţă, şi anume să aflu dacă cei doi Feltini, tovarăşii lui Cordiani, se împărtăşiseră de asemenea din hatîrurile ei.

Toată ziua, Bettina ne arătă o foarte veselă faţă. Seara se îmbrăcă să meargă la bal ; deodată însă, fie că era adevărat, fie că se prefăcea, îi veni rău şi fu nevoită să se bage în pat, ceea ce îi sperie pe toţi. Eu însă, care ştiam tot, mă aşteptam la alte şi alte scene, mereu mai jalnice ; căci mă aşezasem mai presus de dînsa şi asta

amorul ei propriu n-o putea răbda. Şi totuşi, trebuie aici să mărturisesc că, în ciuda acestei minunate lecţii care mi-a precedat adolescenţa şi care ar fi trebuit să-mi slujească drept pildă pentru viitor, n-am încetat toată viaţa să fiu păcălit de femei. Acum doisprezece ani, să nu fi fost îngerul meu păzitor, m-aş fi însurat la Viena cu o zănatică de codană, de care mă îndrăgostisem. Azi, la şaptezeci şi doi de ani, mă cred la adăpost de asemenea nebunii, dar, vai! tocmai asta mă amărăşte.

A doua zi toţi ai casei erau tare mîhniţi, căci demonul care o stăpînea pe Bettina îi cuprinsese mintea. Doctorul îmi spuse că mai mult ca sigur e apucată, căci, nebună fiind, nu e de crezut că s-ar fi purtat aşa urît cu părintele Prospero; şi se hotărî s-o dea pe seama părintelui Mancia.

Era un faimos exorcist iacobin, adică dominican, căruia îi mersese vestea că n-a dat greş cu nici o fată fermecată.

Era duminică. Bettina prînzise bine şi fusese nebună toată ziua. Către miezul nopţii, taică-său veni acasă, cîntînd ca de obicei din Tasso şi beat de nu se putea ţine pe picioare. Se apropie de patul Bettinei şi, după ce o sărută cu duioşie, îi spuse:

— Nu eşti nebună, fata tatii.

Bettina îi răspunse că nu e beat.

— Eşti stăpînită de diavol, fetiţa mea dragă?

— Da, tată, şi dumneata eşti singurul care mă poţi vindeca.

— Foarte bine! Hai s-o şi fac.

Şi zicînd acestea, cizmarul începe a grăi ca un teolog; rosteşte cugetări despre puterea credinţei şi a binecuvîntării părinteşti. Îşi leapădă paltonul, pune o mînă pe un crucifix, şi cealaltă pe creştetul fiică-si şi începe a-i vorbi diavolului într-un chip atît de hazliu, încît însăşi nevastă-sa, mereu tîmpă, posacă şi artăgoasă, rîdea de se ţinea de burtă. Cei doi actori erau singurii care nu rîdeau şi seriozitatea lor făcea scena şi mai nostimă. O admiram pe Bettina, cum de era în stare de acea deplină stăpînire de sine, ea, gata oricînd să rîdă la orice fleac. Doctorul Gozzi rîdea şi el, deşi ar fi vrut să vadă sfîrşindu-se mai repede comedia, căci socotea că, bătînd astfel cîmpii,

taică-său hulea sfințenia exorcismului. Desigur ostenit, exorcistul merse în sfîrșit să se culce, zicînd că e încredințat că diavolul îi va da pace fiică-si toată noaptea.

A doua zi, cînd să ne ridicăm de la masă, iată că sosește și părintele Mancia. Urmat de toți ai casei, doctorul îl duse la patul soru-si. Eu, unul, tot uitîndu-mă la călugărul acesta, eram ca dus pe altă lume. Iată cum arăta:

Era înalt și maiestuos, în vîrstă de vreo treizeci de ani; avea părul bălai și ochii albaștri. Trăsăturile chipului său erau cele ale lui Apolo din Belvedere, cu deosebirea că nu zugrăveau nici biruința, nici ambiția. Uluitor de alb, era palid, dar paloarea lui părea făcută anume ca să-i scoată mai bine în evidență mărgeanul buzelor care, întredeschizîndu-se, dădeau la iveală două șiruri de perle. Nu era nici slab, nici gras, iar tristețea ce i se citea pe chip îi sporea blîndețea. Pășea încet, avea o înfățișare sfielnică, amănunte care te făceau să-l crezi cît se poate de modest în sufletul lui.

Cînd am intrat, Bettina dormea, sau se făcea că doarme. Părintele Mancia luă întîi un sfeștoc și o stropi cu apă sfințită: fata deschise ochii, îl privi pe călugăr și-i închise numaidecît la loc. Curînd după aceea și-i deschise iarăși, îl privi puțin mai bine, se culcă pe spate, își desfăcu brațele și, cu capul frumușel plecat într-o parte, se lăsă în voia unui somn cum părea să nu existe altul mai dulce.

În picioare, exorcistul își scoase din buzunar molitvelnicul și etola, pe care și-o puse la gît, apoi o cutiuță cu moaște pe care o așeză pe pieptul adormitei, și, întocmai ca un sfînt, ne rugă pe toți să îngenunchem și să-l rugăm pe Domnul să-i dezvăluie dacă bolnava e apucată sau e atinsă de vreo boală naturală. Așa în genunchi ne lăsă vreo jumătate de oră, vreme în care citi într-una, cu jumătate de glas. Bettina sta nemișcată.

Ostenit, pesemne, de rolul pe care-l juca, îl pofti pe doctor să-i vorbească între patru ochi. Trecură în iatac, de unde ieșiră după un sfert de ceas, atrași de un răsunător hohot de rîs al nebunei care, de îndată ce-i văzu intrînd, le întoarse spatele. Părintele Mancia zîmbi, scufundă o dată și încă o dată pămătuful în agheasmatar, ne aghesmui din belșug pe toți și plecă.

Doctorul ne spuse că se întoarce a doua zi şi că s-a îndatorat s-o dezlege în trei ceasuri, dacă e apucată, dar că nu făgăduieşte nimic, dacă e nebună. Maică-sa strigă că e sigură că are s-o dezlege şi începu să-i mulţumească Domnului că i-a ajutat să vadă un sfînt înainte de a muri.

A doua zi, nimic n-a fost mai frumos ca năbădăile Bettinei. De dimineaţă îi dădu drumul pe nerăsuflate la cele mai năstruşnice năzdrăvănii, cum nici un poet din lume n-ar putea să le născocească şi nu se opri nici cînd sosi încîntătorul exorcist; se desfătă cu ele preţ de vreun sfert de ceas; după care, îmbrăcîndu-se cu toate odăjdiile, ne rugă să ieşim. Îl ascultarăm numaidecît şi uşa rămase descuiată; dar cui îi păsa? Cine ar fi avut cutezanţa să intre înăuntru?

Vreme de trei ceasuri încheiate nu auzirăm de dincolo decît cea mai adîncă linişte. La amiază, călugărul ne chemă şi intrarăm. Bettina era abătută şi foarte liniştită, iar exorcistul îşi strîngea lucrurile. Plecă spunînd că trage nădejde şi-l rugă pe doctor să-i dea de veste. Bettina prînzi în pat, cînă la masă şi a doua zi fu cuminte; iată însă o întîmplare care-mi întări credinţa că nu e nici nebună, nici apucată.

Era în ajun de Stretenie. Doctorul ne împărtăşea de obicei la parohie; la spovedanie ne ducea însă la Sant' Augustino, biserică slujită de iacobinii din Padova. La masă, ne spuse să ne pregătim pentru a doua zi, iar maică-sa luă şi ea cuvîntul şi spuse:

— Ar trebui să mergeţi toţi să vă spovediţi la părintele Mancia, ca să dobindiţi de la acest sfînt iertarea de păcate; eu însămi mă gîndesc să mă duc tot la el.

Cordiani şi cei doi Feltrini se învoiră; eu tăcui; planul acesta nu-mi plăcea, aşa că nu zisei nici da, nici nu; eram hotărît însă să-l împiedic.

Credeam în taina care pecetluieşte spovedania; de una mincinoasă nu eram în stare; ştiind însă că sînt slobod să-mi aleg duhovnicul, n-aş fi fost niciodată atît de guguman încît să mă duc să-i istorisesc părintelui Mancia ce mi s-a întîmplat cu o fată, căci lesne ar fi ghicit că nu poate fi decît Bettina. Pe de altă parte, eram

sigur că ii va spune Cordiani tot, și asta mă necăjea peste măsură.

A doua zi de dimineață, Bettina veni să-mi aducă o pelerină scurtă și îmi dădu următorul răvaș: „Dușmănește-mi viața, dar respectă-mi onoarea și picul de liniște la care rîvnesc. Nici unul din voi nu trebuie să meargă miine la spovedanie la părintele Mancia. Ești singurul care poți zădărnici planul și n-ai nevoie să-ți spun eu cum să faci. Am să văd dacă ai în adevăr prietenie pentru mine."

Nu pot spune cită milă mi-a fost de fata asta citindu-i răvașul; și totuși, iată ce i-am răspuns: „Înțeleg că, în ciuda tainei care pecetluiește spovedania, planul mamei dumitale te neliniștește; dar nu înțeleg cum, spre a-l zădărnici, te poți bizui pe mine mai curînd decît pe Cordiani, care l-a încuviințat. Tot ce-ți pot făgădui e că eu nu mă voi duce; asupra ibovnicului dumitale n-am însă nici o putere; dumneata trebuie să-i vorbești."

Iată răspunsul pe care mi-l dădu: „N-am mai vorbit cu Cordiani din noaptea aceea nenorocită care mi-a adus nefericirea; și nici n-am să-i mai vorbesc, chiar dacă, vorbindu-i, ar fi să-mi redobîndesc fericirea pierdută. Dumitale și numai dumitale vreau să-ți datorez viața și fericirea mea."

Fata asta mi se părea mai ciudată decît toate cele ale căror minuni mi le înfățișase romanele ce le citisem. Mi se părea că își bate joc de mine cu o nemaipomenită neruşinare. Credeam că încearcă să mă prindă iar în mrejele ei și, deși nu-mi păsa, mă hotării să îndeplinesc fapta aceea mărinimoasă pe care mi-o cerea și de care singur mă credea în stare. Era sigură de izbîndă: dar la ce școală învățase oare să cunoască sufletul omenesc? Citind romane? Unele le sint, poate, multor minți fragede pricină de sminteală, dar cu siguranță că citindu-le pe cele bune, tinerii deprind dintr-însele purtările frumoase și virtuțile sociale.

Hotărît așadar să-i arăt fetei toată bunăvoința de care mă credea în stare, alesei ceasul de dinainte de culcare ca să-i spun doctorului că mă silește cugetul să-l rog să mă scutească de a mă spovedi părintelui Mancia și că aș dori, în această împrejurare, să nu fac altfel decît tova-

rășii mei. Doctorul îmi răspunse cu bunătate că-mi înțelege temeiurile și că ne va duce la Sant' Antonio, iar eu îi sărutai mîna în semn de recunoștință.

A doua zi, după ce toate se făcură după planul Bettinei, o văzui așezîndu-se la masă cu mulțumirea întipărită pe obraz.

După-amiază fui nevoit, în vreme ce doctorul își dusese elevii la biserică, să mă culc, din pricina unei răni la picior; rămasă singură, Bettina nu scăpă prilejul și veni la mine în odaie, așezîndu-mi-se pe pat. Mă așteptam s-o văd; sosise plăcutul ceas al marii explicații, astfel încît era un musafir pe care-l primii cu bucurie.

Începu spunîndu-mi că nădăjduiește că nu sînt supărat că s-a folosit de prilej ca să vină să-mi vorbească.

— Nu, îi răspunsei eu, căci mi-l creezi mie pe acela de a-ți spune că, ceea ce simt pentru dumneata nefiind decît prietenie, poți fi sigură că pe viitor nu se va mai întîmpla să te tulbur. Așadar, Bettina, fă tot ce poftești, căci ca să mă port altfel, ar trebui să fiu îndrăgostit de dumneata — și nu mai sînt. Ai înăbușit într-o singură clipă sămînța frumoasei pasiuni ce-mi sădiseși în inimă. Cînd, după ce am îndurat brutalitățile lui Cordiani, m-am întors în odaia mea, întîi te-am urît; ura s-a schimbat curînd în dispreț, simțămînt care, liniștindu-mă, s-a prefăcut într-o adîncă nepăsare, iar această nepăsare s-a spulberat cînd am băgat de seamă cît îți e de vrednică mintea. Azi îți sînt prieten, îți iert slăbiciunile și, deprins să te prețuiesc așa cum ești, am căpătat pentru dumneata sentimentul celei mai neobișnuite stime, datorită isteției dumitale. M-a păcălit, dar nu-mi pasă: există, e uluitoare, dumnezeiască, o admir, o iubesc, și socot că îi datorez omagiul de a cultiva cea mai curată prietenie față de aceea care o stăpînește. Împărtășește-mi sentimentul: fii adevărată, sinceră și dreaptă. Isprăvește cu toate neroziile, căci ai cîștigat de la mine tot ce puteai cîștiga. Numai gîndul la iubire mă dezgustă, căci n-aș putea iubi decît încredințat că sînt, la rîndu-mi — singurul — iubit. N-ai decît să pui prosteasca-mi gingășie pe seama nevîrstniciei; lucrurile așa stau și altfel nu. Mi-ai scris că nu mai vorbești cu Cordiani; dacă eu sînt pricina acestei rupturi, îmi pare rău; iar onoarea dumi-

tale cere, cred, să căutați a vă împăca ; eu, unul, voi avea grijă ca pe viitor să nu-l mai tulbur cu nimic. Și mai ține seama că, dacă l-ai adus să te iubească ademenindu-l cu aceleași mijloace pe care le-ai folosit cu mine, săvîrșești o îndoită greșeală căci, dacă te iubește, l-ai făcut poate nefericit.

— Tot ce mi-ai spus se întemeiază pe o idee neadevărată și pe aparențe amăgitoare. Nu-l iubesc pe Cordiani și nu l-am iubit niciodată. Dimpotrivă, l-am urît și-l urăsc încă, fiindcă s-a făcut vrednic de ura mea, și nădăjduiesc să te încredințez că așa e, în ciuda aparențelor care mă osîndesc. Cît despre ademenire, te rog să mă scutești de această josnică învinuire. Gîndește-te că, dacă nu m-ai fi ademenit dumneata întîi, m-aș fi ferit cu grijă să săvîrșesc cu dumneata niște fapte de care m-am căit adînc, pentru pricini pe care nu le cunoști, dar pe care ți le voi arăta. Greșeala pe care am făcut-o e grea numai fiindcă n-am prevăzut răul ce mi-l va pricinui în mintea unui nerecunoscător care cutează să mă învinuiască de ea.

Plîngea ; cele ce mi le spusese erau măgulitoare și păreau țesute în gherghef de adevăr ; dar prea văzusem multe. Pe de altă parte, știam ce-i poate mintea și gîndul că vrea să se înalțe în ochii mei era cît se poate de firesc ; căci cum puteam să-mi închipuiesc că acest demers nu izvora decît din amorul ei propriu prea greu rănit ca să îndure din partea-mi o biruință de care se simțea atît de umilită ? Neclintit așadar în cugetul meu, îi răspunsei că eu cred tot ce mi-a spus despre starea ei sufletească de dinainte de hîrjoana care m-a făcut să o iubesc și că poate fi deci sigură că pe viitor am s-o scutesc de învinuirea că m-a ademenit.

— Recunoaște însă — mai adăugai — că, deși năprasnic, a fost doar un foc de paie : cea dintîi adiere ți l-a stins. Rătăcită pentru o clipă, virtutea a pus din nou stăpînire asupra simțurilor dumitale și e, ca atare, vrednică de toată lauda. Dumneata, care mă adorai, ai ajuns dintr-o dată nepăsătoare la toate suferințele mele, deși m-am străduit din răsputeri să-ți deschid ochii asupra lor. Mai rămîne să aflu cum de putea să-ți fie atît de scumpă astă virtute, pe care Cordiani o năruia în fiecare noapte.

Privindu-mă atunci cu chipul pe care ți-l dă siguranța biruinței, Bettina îmi spuse :

— Iată-te ajuns acolo unde voiam. Vei afla în sfîrșit niște lucruri pe care nu ți le puteam arăta și pe care nu ți le-am putut spune niciodată ; căci te-ai împotrivit să vii la întîlnirea pe care nu ți-o dasem decît ca să te fac să vezi adevărul. Cordiani — urmă ea — mi-a făcut o declarație de amor la opt zile după ce a venit la noi. Voia să-i dau învoirea să mă ceară tatei de îndată ce-și va sfîrși învățătura. I-am răspuns că nu-l cunosc îndeajuns, că n-am nici o dorință de felul acesta și l-am rugat să nu-mi mai pomenească de asemenea planuri. Părea că s-a liniștit ; curînd însă am văzut că m-am înșelat, căci, rugîndu-mă într-o zi să merg din cînd în cînd să-l pieptăn la el în odaie și răspunzîndu-i eu că n-am vreme, îmi întoarse că dumneata ai mai mult noroc. Am rîs de această învinuire, căci toată lumea aici în casă știa că eu te îngrijesc. Trecuse cincisprezece zile după ce îl respinsesem astfel, cînd mi s-a întîmplat să petrec cu dumneata ceasul acela de hîrjoană care, firește, ți-a stîrnit gînduri pe care pînă atunci nu le aveai. Eu, una, eram foarte mulțumită, căci te iubeam și, lăsîndu-mă în voia dorințelor firești, le gustam fără să mă tulbure nici o căință. Abia așteptam să te văd a doua zi, dar chiar în ziua aceea, după cină, întîiul ceas al suferințelor mele sună. Cordiani îmi strecură în mînă răvașul și scrisoarea aceasta, pe care de atunci am ascuns-o într-o gaură în zid, cu gîndul să ți le arăt la locul și timpul potrivit.

Ceea ce zicînd, Bettina îmi dădu scrisoarea și răvașul : acesta din urmă avea următorul cuprins : „Lasă diseară întredeschisă ușa care dă în curte și primește-mă în iatac : de unde nu, vezi cum te descurci mîine cu doctorul, căruia îi voi înmîna originalul copiei aici alăturate".

Scrisoarea cuprindea urzeala unui josnic și turbat delator, și care putea într-adevăr avea urmările cele mai supărătoare. Îi spunea doctorului că în fiecare dimineață, în vreme ce el e la liturghie, soră-sa întreține cu mine legături nelegiuite și îi făgăduia amănunte care să nu-i mai îngăduie nici o îndoială.

— După ce am chibzuit cum se cuvenea într-o asemenea împrejurare, adăugă Bettina, m-am hotărît să-l

ascult pe acest monstru; gata însă la orice, mi-am pus în buzunar pumnalul tatei și, crăpînd ușa, îl așteptam în prag, nevoind să-l las să intre, căci doar un perete subțire desparte iatacul meu de cel al tatei și cel mai ușor zgomot l-ar fi putut trezi. La întîia mea întrebare despre pîra mincinoasă din scrisoarea pe care amenința că i-o dă fratelui meu, Cordiani îmi răspunse că nu e nicidecum mincinoasă, fiindcă a văzut el însuși cu ce ne-am îndeletnicit noi de dimineață, printr-o gaură pe care a făcut-o în pod, drept deasupra patului dumitale, și unde merge să se așeze de îndată ce știe că intru la dumneata. Încheie spunîndu-mi că va dezvălui totul fratelui meu și mamei, dacă mă împotrivesc să-i dăruiesc și lui aceleași hatîruri. După ce, în dreapta-mi mînie, îl încărcai cu cele mai grele ocări, zicîndu-i mișelnică iscoadă și calomniator, căci n-a putut vedea altceva decît niște copilării, sfîrșii spunîndu-i răspicat că zadarnic se mîngîie cu gîndul că îmi va smulge cu amenințări asemenea drăgălășenii. Începu atunci să-mi ceară de o mie de ori iertare și să-mi demonstreze că doar asprimea mea l-a împins la asemenea încercări, la care nu s-ar fi hotărît niciodată fără pasiunea pe care i-o stîrnisem și care-l făcea nefericit. Recunoscu că scrisoarea e poate calomnioasă și că a săvîrșit o faptă mișelească, încredințîndu-mă că niciodată nu va încerca să dobîndească cu de-a sila drăgălășeniile care nu vrea să se cuvinii decît statorniciei sale iubiri. M-am crezut atunci datoare să-i spun că poate am să-l iubesc și eu cîndva și să-i făgăduiesc că n-am să mai vin niciodată la patul dumitale cînd nu e doctorul acasă. L-am făcut astfel să plece mulțumit, fără a îndrăzni să-mi ceară măcar o sărutare, făgăduindu-i doar că poate vom mai vorbi din cînd în cînd în același loc. Cum plecă, mersei să mă culc, deznădăjduită că n-am să mai pot nici să te văd în lipsa fratelui meu, nici să te fac să afli de ce, din pricina urmărilor. Trei săptămîni trecură astfel și mi-e cu neputință să vorbesc în cuvinte cît am suferit, căci dumneata stăruiai într-una, iar eu mă vedeam mereu silită să te ocolesc. Ajunsesem chiar să-mi fie frică de ceasul cînd te voi întîlni singur, căci eram sigură că n-am să mă pot împiedica să-ți dezvălui pricina purtării mele atît de deosebite. Și pe lîngă toate, mai eram și silită, o dată pe

săptămînă, să mă duc la poarta aleii ca să vorbesc cu ticălosul acela şi să-i potolesc cu cuvinte nerăbdarea. În cele din urmă, nemaiputînd îndura, şi văzînd că însuţi dumneata mă ameninţi, am hotărît să-mi curm caznele. Dorind să-ţi dezvălui pricina toată şi să las pe seama dumitale îndreptarea răului, ţi-am propus să mă însoţeşti la bal îmbrăcat în fetiţă, deşi ştiam bine că petrecerea asta nu-i va fi lui Cordiani pe plac: hotărîrea mea era luată. Ştii cum mi s-a spulberat planul. Plecarea neprevăzută a tatei şi a fratelui meu v-a dat amîndurora acelaşi gînd şi cînd ţi-am făgăduit că vin, nu primisem încă răvaşul lui Cordiani. Nu-mi cerea o întîlnire, ci mă înştiinţa doar că mă aşteaptă la mine în iatac, aşa că n-am avut răgaz nici să-i spun că am cuvînt să-l opresc să intre acolo, nici să te înştiinţez că n-am să pot veni la dumneata decît după miezul nopţii, cum credeam că fac, căci gîndeam că după vreun ceas de hîrjoană am să-l pot trimite pe nenorocitul acela la el în odaie. Mi-am greşit însă socotelile, căci Cordiani croise un plan şi am fost nevoită să-i ascult toată poliloghia. Nu mai isprăvea tînguindu-se şi zugrăvindu-şi neagra nefericire. Se plîngea că nu vreau să-l urmez în planul pe care l-a pus la cale şi pe care ar fi trebuit să-l încuviinţez, dacă l-aş fi iubit. Zicea anume să fug cu el în săptămîna mare şi să mergem amîndoi la Ferrara, la un unchi de-al lui, care ne-ar fi primit şi care l-ar fi convins lesne şi pe taică-său, spre a fi apoi fericiţi cîte zile vom mai trăi. Întîmpinările mele, răspunsurile lui, amănuntele, explicaţiile privind înlăturarea greutăţilor, ne luară toată noaptea. Mă durea sufletul gîndindu-mă la dumneata, dar n-am a mă mustra cu nimic, căci nu s-a întîmplat nimic care să mă facă nevrednică de stima dumitale. Nu-i decît un singur chip să mi-o refuzi, şi anume să ici tot ce ţi-am spus drept un basm; atunci însă te-ai amăgi şi ai fi nedrept. Dacă m-aş fi putut hotărî la jertfe care nu se cuvin decît iubirii, l-aş fi putut scoate pe nemernicul acela din iatac un ceas după ce a intrat; dar aş fi ales mai curînd moartea decît acest îngrozitor expedient. De unde să fi ghicit că dumneata stai afară, în vînt şi zăpadă? Eram de plîns amîndoi, şi eu încă mai mult decît dumneata. Lumea zice că mi s-au făcut farmece şi că sînt apucată de diavol; eu una nu

știu nimic; dar dacă e așa, sînt ființa cea mai nefericită de pe lume.

Bettina tăcu, lacrimile îi curgeau șiroaie; plîngea cu sughițuri și ofta într-una. Eram adînc tulburat, deși îmi dădeam prea bine seama că tot ce mi-a spus poate fi adevărat, dar nu e de crezut:

Forse era ver, ma non però credibile
A chi del senso suo fosse signore[1];

plîngea însă, iar lacrimile ei cît se poate de adevărate îmi răpeau facultatea de a mă îndoi. Totuși, le puneam pe seama puternicului amor-propriu; căci pentru a mă lăsa înduplecat îmi trebuia o convingere, iar pentru a convinge n-ajunge verosimilul, e nevoie de evidență. Nu puteam admite nici cumpătarea lui Cordiani, nici răbdarea Bettinei, nici că au petrecut șapte ceasuri stînd numai de vorbă. Și, totuși, îmi făcea oarecum plăcere să iau drept arginți sunători banii calpi pe care mi-i zornăise.

După ce își șterse lacrimile, Bettina își pironi frumoșii-i ochi într-ai mei, crezînd că va desluși într-înșii semnele vădite ale biruinței ei; o surprinsei însă, atingînd un punct pe care, cu meșteșug, îl ocolise în apologia ei. Retorica nu folosește tainele naturii decît așa cum fac pictorii, care se străduie s-o imite. Tot ce înfăptuiesc mai frumos e fals.

Mintea ageră a acestei tinere, nesubțiată de carte, se bizuia pe avantajul de a fi socotită dreaptă și nemeșteșugită; o știa și se slujea de această cunoștință în folosul ei; eu însă mă lămurisem prea bine cît e de dibace.

— Foarte frumos, îi zisei, Bettina dragă, m-a înduioșat povestirea ta; dar cum vrei să cred că erau neprefăcute zvîrcolelile acelea, nebunia aceea fără cusur a minții dumitale rătăcite și toate semnele de îndrăcire pe care prea cu potriveală le-ai dat în vileag în timpul exor-

[1] *Era poate-adevărul, dar chiar de necrezut*
Părea pentru oricine-i stăpîn pe mintea lui.
Ariosto, Orlando furioso, I, 56.

cismelor, deşi adineauri spuneai foarte cu judecată că ai îndoieli în această privinţă ?

La aceste cuvinte, mă privi ţintă şi rămase mută cîteva clipe; îşi plecă apoi ochii în jos şi începu iar să plîngă, icnind din cînd în cînd.

— Vai, nenorocita de mine !

Începeam să mă simt eu stingherit, astfel încît o întrebai ce pot face pentru dînsa. Îmi răspunse cu mîhnire în glas că dacă mie nu-mi şopteşte inima nimic, ea nu ştie ce să-mi ceară.

— Credeam — adăugă ea — că pot redobîndi asupra inimii dumitale unele drepturi pe care le pierdusem; cum văd însă, nu-ţi mai pasă de mine. Poartă-te mai departe la fel de crud, ia drept plăsmuiri suferinţele adevărate a căror pricină eşti şi pe care le sporeşti acum. Ai să te căieşti prea tîrziu şi căinţa n-are să te facă fericit.

Şi zicînd acestea, se făcu că pleacă; cum însă o credeam în stare de orice, mă cuprinse frica şi o chemai înapoi ca să-i spun că singurul mijloc care-i rămîne ca să-mi recîştige afecţiunea e să lase să treacă o lună fără zvîrcoliri şi fără să fie nevoie să mai trimitem după frumosul părinte Mancia.

— Toate acestea, îmi spuse ea, nu atîrnă de mine: dar ce vrei să spui cu epitetul „frumos", pe care-l dai iacobinului ? Nu cumva gîndeşti că...

— Ba nicidecum; nu gîndesc nimic: ar trebui să fiu gelos ca să gîndesc la ceva: am să-ţi spun doar că predilecţia pe care demonii ce te stăpînesc o arată exorcismelor călugărului celui frumos în dauna celor ale scîrbosului capucin poate da naştere la comentarii ce nu-s de loc spre cinstea dumitale. Şi-apoi, n-ai decît să-ţi rînduieşti treburile cum pofteşti.

Bettina ieşi, şi, peste un sfert de ceas, se întoarseră toţi acasă.

După cină, slujnica îmi spuse fără s-o întreb că, scuturată de friguri, Bettina a pus-o să-i ducă patul în bucătărie, lîngă maică-sa, şi s-a culcat. Puteau fi adevărate frigurile astea, dar eu mă îndoiam. Eram încredinţat că niciodată n-are să se hotărască să se înzdrăvenească, fiindcă în felul acesta mi-ar fi pus la îndemînă un prea

puternic temei să o socot mincinoasă şi în aşa-zisa-i nevinovăţie faţă de Cordiani. Grija de a-şi căra patul lingă cel al maică-si mi se părea, deci, tot o marghiolie.

A doua zi, medicul Olivo îi găsi o mare fierbinţeală care, cum îi spuse doctorului, îi va pricinui, poate, o oarecare enervare şi o va face să vorbească într-aiurea; toate se vor trage însă de la fierbinţeală, şi nu de la demoni. Bettina aiură într-adevăr toată ziua, dar doctorul, încrezindu-se în medic, o lăsă pe maică-sa să vorbească şi nu trimise după iacobin. Fierbinţeala crescu într-una şi, a patra zi, vărsatul de vînt izbucni. Cordiani şi cei doi Feltrini, care nu-l avusese, fură de îndată îndepărtaţi; cu mine lucrurile stăteau dimpotrivă, aşa că rămăsei pe loc.

Pacostea asta o năpădi într-atita, incit în ziua a şasea bietei fetiţe nu i se mai vedea nici o bucăţică de piele pe tot trupul. Ochii i se închiseră şi o crezurăm pierdută cînd băgarăm de seamă că pînă şi gura şi gîtlejul îi erau atit de pline de bube, incit abia mai puteam să-i strecurăm cîteva picături de miere în esofag. Abia dacă mai respira; altminteri ai fi zis că e moartă. Maică-sa nu se clintea de lingă patul ei, iar eu îmi adusei acolo masa de lucru şi caietele, ceea ce toţi găsiră vrednic de toată lauda. Sărmana fiinţă ajunsese groaznică la privit; capul i se umflase de două ori cît era; nasul nu i se mai vedea şi ne temeam să nu-şi piardă ochii, chiar dacă ar scăpa. Ce mă stinjenea mai mult, deşi mă străduiam să rabd, era mirosul ei de transpiraţie.

A noua zi veni preotul cu împărtăşania şi cu sfîntul mir; pe urmă spuse că o încredinţează în mîna Domnului. Într-o aşa tristă împrejurare, convorbirea doctorului cu maică-sa mă făcea să zimbesc. Biata femeie voia să ştie dacă demonul care o stăpîneşte poate s-o mai împingă, în clipele acelea, la fapte nesăbuite şi ce are să se aleagă cu dînsul, dacă fata moare; fiindcă — zicea — nu-l socotea atît de prost încît să stăruie a sălăşlui într-un trup aşa de dezgustător, iar ceea ce dorea cu deosebire să afle era dacă diavolul îşi poate însuşi sufletul bietei ei copile. La toate aceste întrebări, doctorul, teolog ubicvist, dădea nişte

răspunsuri care nu făceau decît să-i sporească maica-sl nedumerirea.

Intr-a zecea şi a unsprezecea zi, Bettina se simţi atît de rău, încît ne aşteptam din clipă în clipă s-o pierdem. Boala ajunsese la apogeu; duhnea; nimeni nu putea răbda; numai eu, cătrănit de cumplita stare în care se afla, nu mă clinteam de lingă dînsa. Un abis e sufletul omului, căci oricit ar părea de necrezut, atunci, în halul acela îngrozitor, mi-a sădit Bettina în inimă toată afecţiunea pe care i-am arătat-o după ce s-a vindecat.

În ziua a treisprezecea, fierbinţeala scăzu şi Bettina începu să se frămînte din pricina unei mîncărimi insuportabile, pe care nici un leac n-ar fi liniştit-o mai deplin decit aceste cuvinte pe care i le repetam într-una:

— Bettina, gîndeşte-te că ai să te faci bine; dacă însă îndrăzneşti să te scarpini, ai să rămîi aşa de slută, că n-are să te mai iubească nimeni.

Desfid pe orice fizician din lume să găsească împotriva mîncărimii o mai puternică frînă pentru o fată care ştie că a fost frumoasă şi care se vede în primejdia de a ajunge urîtă din vina ei, dacă se scarpină.

În cele din urmă îşi deschise iar ochii ei frumoşi, îi schimbară aşternutul şi o duseră în odaia ei; trebui să rămînă însă în pat pînă la Paşti. Îmi dădu şi mie cîteva coşuri, care mi-au lăsat pe faţă semne neşterse; ele mă ridicară în schimb în cinstea ei, căci erau dovada îngrijirilor ce-i dădusem şi recunoscu că sînt singurul vrednic de afecţiunea ei. Aşa se face că m-a iubit mai apoi din toată inima, iar eu am iubit-o la fel de dulce, fără a culege niciodată floarea pe care soarta, ajutată de prejudecăţi, o păstra pentru nuntă. Dar pentru ce jalnică nuntă! Doi ani mai tîrziu, Bettina se mărita cu un cizmar, Pigozzo, o puşlama şi un ticălos care i-a mîncat banii şi a făcut-o nefericită, pînă într-atît, încît fratesău doctorul s-a văzut silit s-o ia de la soţul ei şi s-o ţină pe lîngă dînsul. După cincisprezece ani, bunul doctor, ales arhipreot la San Giorgio della Vale, o luă cu dînsul acolo, unde, mergînd să-l văd acum optsprezece ani, o găsii şi pe Bettina, bătrînă şi bolnavă pe moarte. Îşi dădu sufletul sub ochii mei, în 1776, douăzeci şi patru de ore

după sosirea mea. Voi vorbi de această moarte la locul său[1].

Cam la vremea aceea se înapoie şi mama de la Petersburg, unde împărăteasa Ana Ivanovna nu prea făcuse haz de comedia italiană. Toată trupa se întorsese în Italia, iar mama călătorise cu Carlino Bertinazzi, arlechin, care muri la Paris în anul 1783. Cum ajunse la Padova, îi trimise doctorului Gozzi vorbă că a sosit şi acesta se grăbi să mă ducă la hanul unde ea trăsese. Prinzirăm împreună şi înainte de despărţire îi dărui doctorului o frumoasă blană şi-mi dădu pentru Bettina o frumoasă piele de ris. Şase luni mai tîrziu, mă chemă la Veneţia, voind să mă vadă înainte de a pleca la Dresda, unde fusese angajată pe viaţă în slujba electorului de Saxa, August al III-lea, regele Poloniei. Îl lua cu dînsa pe fratele meu Giovanni, care avea pe atunci opt ani şi care plîngea amarnic la plecare, împrejurare care mă făcu să-l socot tare nătîng, căci plecarea aceasta n-avea nimic tragic întru-însa. E singurul din familie care i-a datorat totul mamei, deşi nu era veniaminul ei.

Mai petrecui apoi încă un an la Padova, urmînd dreptul; fui numit doctor la vîrsta de şaisprezece ani, pe temeiul tezei *De testamentis* în civil şi *Utrum hebraei possint construere novas synagogas*[2] în dreptul canonic.

Vocaţia mea era să studiez medicina şi s-o practic, căci mă simţeam cu deosebire înclinat spre această profesie; nu-mi dădu însă nimeni ascultare; mă văzui silit să studiez legile, de care mi-era silă. Ziceau toţi că n-am să pot ajunge cineva decît ca avocat, ba mai rău încă, avocat bisericesc. Dacă se gîndeau bine, mă lăsau să mă fac medic, breaslă unde şarlatania e şi mai de folos decît în avocatură. N-am ajuns nici avocat, nici medic — aşa a fost să fie. Poate asta e pricina pentru care n-am voit niciodată să mă slujesc de avocaţi cînd am avut vreo daraveră şi nici să chem medici cînd am fost bolnav. Judecăţile aduc în sapă de lemn familii mai multe decît cele pe care le ajută şi cei care pier de mîna medicilor

[1] E tot ce aflăm despre Bettina în aceste *Memorii*.
[2] *Dacă le e îngăduit evreilor să clădească noi sinagogi* (lat.).

mi se par mai numeroşi decît cei care se vindecă; ceea ce dovedeşte, pare-mi-se, că lumea ar fi mult mai fericită şi fără unii, şi fără ceilalţi.

Nevoit să merg singur la Universitate, căreia îi zic *Bo*, spre a asculta prelegerile profesorilor, trebuia să ies neinsoţit; eram uluit, căci pînă atunci nu ştiusem ce inseamnă să fii un om liber; şi, în dorinţa de a mă bucura pe deplin de libertatea ce credeam că o am, n-am zăbovit să leg cele mai rele prietenii cu cei mai vestiţi studenţi. Iar în stirpea asta cei mai vestiţi sînt neapărat cei mai stricaţi, muieratici, pătimaşi de jocuri de noroc, cedecuri de circiumă, beţivani, dezmăţaţi, piază-rea a cinstei fetelor, bătăuşi, necinstiţi şi lipsiţi de orice normă de virtute. În tovărăşia unor asemenea inşi am început eu a cunoaşte lumea, studiind-o în marea carte a experienţei.

Bunele învăţături şi folosul lor în viaţa de toate zilele se pot asemui cu cîştigul ce-l dobîndim frunzărind cuprinsul unei cărţi, înainte de a o citi; după ce l-am citit, cunoaştem doar subiectul. Astfel e şi şcoala de morală pe care ne-o pun la îndemînă predicile, normele şi istorioarele cu care ne copleşesc cei ce ne cresc. Ascultăm cu toată luarea-aminte tot ce ni se spune, dar cînd se iveşte prilejul să folosim poveţele ce ni s-au dat, ne vine pofta să aflăm dacă lucrurile se vor petrece intr-adevăr aşa cum ni s-a prezis; ne lăsăm în voia lor şi căinţa ne pedepseşte. Ce ne despăgubeşte oarecum, e că în clipele acelea ne credem atotştiutori şi stăpîni pe dreptul de a-i învăţa pe ceilalţi; dar cei pe care-i îndrumăm fac întocmai cum am făcut noi, de unde încheierea că lumea rămîne tot pe loc sau că merge din rău în mai rău.

În privilegiul ce mi-l acordase doctorul Gozzi de a ieşi singur în oraş, am aflat mai multe adevăruri care pînă atunci nu numai că nu le cunoşteam, dar nici nu bănuiam măcar că există. De îndată ce mă zăriră, cei mai aprigi tăbăriră pe mine să vadă cîte parale fac. Găsindu-mă cu desăvîrşire ageamiu, se porniră să-mi dea învăţătură, făcîndu-mă să înghit tot felul de găluşti. Mă ademeniră întîi la joc şi, după ce-mi cîştigară puţinii bani pe care-i aveam, mă puseră să joc pe cuvînt şi mă învăţară să învîrt fel de fel de treburi necurate ca să plătesc; tot atunci am învăţat însă şi ce înseamnă să ai

necazuri ! Lecţiile acestea aspre mi-au fost totuşi de folos, căci m-au învăţat să mă feresc de neobrăzaţii care în faţă te măgulesc şi să nu mă bizui nicidecum pe făgăduinţele linguşitorilor. M-am deprins, de asemenea, cum să mă port cu cei ce caută mereu gîlceavă, oameni de a căror însoţire trebuie să fugi, ori să te afli în tot ceasul pe marginea prăpastiei. Cît despre breslaşele dragostelor uşoare, n-am căzut niciodată în mrejele lor, căci nici una nu mi se părea aşa frumoasă ca Bettina ; n-am ştiut să mă feresc însă la fel de bine de dorinţa aceea de glorie care purcede dintr-o bărbăţie izvorînd din dispreţul pentru viaţă.

În vremea aceea, studenţii de la Padova se bucurau de mari privilegii. Erau abuzuri ajunse lege prin prescripţie : e caracterul primitiv al mai tuturor privilegiilor, care se deosebesc de prerogative. Fapt e că, spre a-şi menţine în vigoare privilegiile, studenţii săvîrşeau adesea crime. Vinovaţii nu erau pedepsiţi cu toată asprimea, pentru că raţiunea de stat nu îngăduia ca severitatea să facă să scadă mulţimea de studenţi care, din toată Europa, se îndreptau spre această vestită Universitate. Linia cîrmuirii veneţiene era să plătească lefuri bogate unor dascăli cu nume mare şi să-i lase să trăiască cît mai slobod pe cei ce veneau să-i asculte. Studenţii n-aveau a da ascultare decît unui şcolar-şef, numit sindic. Acesta era un gentilom străin, care trebuia să aibă o oarecare stare şi răspundea faţă de cîrmuire de purtarea studenţilor. Era dator să-i dea pe mîna judecăţii cînd călcau legile, iar şcolarii se supuneau hotărîrilor lui, deoarece, cînd aveau cît de cît dreptate, îi apăra întotdeauna. Slujbaşilor de la monopoluri, bunăoară, şcolarii nu le îngăduiau să le cerceteze geamantanele, iar un zbir oarecare n-ar fi îndrăznit niciodată să aresteze pe vreunul din ei. Purtau cît pofteau toate armele oprite şi-şi băteau joc nepedepsiţi de toate fetele pe care părinţii nu se pricepeau să le pună la adăpost de stăruinţele lor ; stricau adesea liniştea obştei cu tămbălăuri de noapte ; era, într-un cuvînt, un tineret dezlănţuit care n-avea altă dorinţă decît să-şi facă toanele, să rîdă şi să petreacă, fără să-i pese de nimeni şi de nimic.

Într-una din zile, un zbir intră din întîmplare într-o cafenea unde erau doi studenţi. Unul din ei îi porunci să iasă, zbirul se făcu că n-aude şi atunci studentul trase în el cu pistolul, dar nu nimeri. Mai bun ţintaş, zbirul trase şi el, îl răni pe agresor şi fugi. Cît ai clipi, studenţii se adunară la Bo, se împărţiră în cete şi începură să bată mahalalele după zbiri pe care-i măcelăreau, răzbunînd astfel jignirea ce li se adusese; într-una din încăierări însă, doi studenţi rămaseră morţi pe loc. Atunci se întruniră toţi studenţii şi făcură jurămînt să nu lase arma din mînă pînă cînd nu va pieri ultimul zbir din Padova. Cîrmuirea interveni şi sindicul se legă să-i facă să lepede armele, cerînd însă o satisfacţie, căci greşeala era a zbirilor. Cel care-l rănise pe studentul din cafenea fu spînzurat şi pacea se încheie; în răstimpul celor opt zile de tulburări, şcolarii umblau însă în cete, patrulînd prin oraş. Nevoind să par mai puţin viteaz decît ceilalţi, l-am lăsat pe doctor să vorbească şi m-am luat şi eu după ei.

Înarmat cu pistoale şi cu o carabină, băteam străzile împreună cu colegii mei şi-mi aduc aminte ce necaz mi-era că în calea cetei mele nu ieşea nici un zbir.

Cînd luă sfîrşit acest război, doctorul rîse de mine, dar Bettina îmi lăudă vitejia.

Cu noul meu fel de viaţă, nevoind să par mai puţin bogat decît proaspeţii mei prieteni, m-am lăsat în voia unor cheltuieli care erau peste puterile mele. Am vîndut sau am pus amanet tot ce aveam şi am intrat în nişte datorii pe care nu le puteam plăti. Erau întîiele mele necazuri, cele mai dureroase pentru un tînăr. Nemaiştiind ce să fac, îi scrisei bunicuţei cerîndu-i ajutor; în loc însă să mi-l trimită, veni ea însăşi la Padova, la 1 octombrie 1739 şi, după ce-i mulţumi doctorului şi Bettinei pentru felul cum m-au îngrijit, mă luă cu ea la Veneţia.

La plecare, doctorul, vărsînd şiroaie de lacrimi, îmi dărui ce avea el mai scump: moaştele nu ştiu cărui sfînt, care ar fi şi azi ale mele, dacă n-ar fi fost montate în aur. Minunea pe care au săvîrşit-o a fost aceea că m-au scos într-o zi dintr-o mare nevoie. De atunci, de cîte ori m-am dus la Padova ca să-mi termin dreptul, am tras la bunul preot, mîhnit însă întotdeauna că o văd pe Bettina lîngă bădăranul acela care urma să o ia de

nevastă şi care nu mi se părea făcut pentru ea. Mi-era necaz că o prejudecată, de care curînd apoi m-am dezbărat, m-a făcut să cruţ pentru dînsul o floare pe care aş fi putut s-o culeg.

CAPITOLUL IV

Patriarhul Veneţiei îmi conferă primele patru trepte ale demnităţilor ecleziastice — Fac cunoştinţă cu senatorul Malipiero, cu Tereza Imer, cu nepoata preotului, cu doamna Orio, cu Nanette şi Marton şi cu Cavamacchia — Ajung predicator[1] *— Aventură cu Lucia, la Paseano — Întîlnire la al treilea.*

„*Vine de la studii, de la Padova*", iată formula cu care eram prezentat pretutindeni: de îndată ce era rostită, începeau să mă iscodească în tăcere cei de-o seamă şi de un rang cu mine, să mă laude taţii de familie şi să mă mîngîie femeile bătrîne, precum şi altele care, nefiind bătrîne, se făceau că sînt, ca să mă poată, fără necuviinţă, săruta. Preotul din San-Samuele, Tosello, mă rîndui în biserica lui şi mă înfăţişă apoi monseniorului Correr, patriarhul Veneţiei, care îmi dădu tonsura şi, după patru luni, prin graţie specială, îmi conferi primele patru trepte ale demnităţilor ecleziastice. Bucuria şi mulţumirea bunicii erau fără margini. Îmi căutară întîi dascăli buni ca să-mi urmez studiile, iar domnul Baffo îl alese pe abatele Schiavo care să mă înveţe să scriu curat italieneşte şi

[1] Ca şi în alte capitole, întîmplările nu se succed după ordinea indicată de autor în titluri.

mai ales limbajul poetic, pentru care aveam o deosebită înclinare.

Eram cum nu se poate mai bine găzduit împreună cu frate-meu Francesco, pe care-l däduseră să studieze arhitectura de scenă. Sora mea și fratele meu mai mic locuiau cu bunicuța într-o casă a ei în care voia să moară, fiindcă acolo îi murise și bărbatul. Eu stăteam acolo, unde se prăpădise tata, locuință a cărei chirie continua s-o plătească mama: era o casă mare și bogat mobilată.

Deși principalul meu ocrotitor ar fi trebuit să fie abatele Grimani, îl vedeam totuși foarte rar; mă legai însă foarte strîns de domnul de Malipiero, căruia îi fusesem prezentat de părintele Tosello. Domnul acesta de Malipiero era un senator de șaptezeci de ani, care, retras din viața publică, ducea, în palatul său, un trai fericit, cu mese îmbelșugate, înconjurat în fiecare seară de o societate alcătuită din doamne care nici una nu-și irosise anii cei tineri și de bărbați de duh care știau tot ce se întîmplă în oraș. Era holtei și bogat; din nefericire însă suferea de podagră și de trei, patru ori pe an avea niște atacuri atît de puternice, încît îi paralizau ba un picior, ba celălalt, ologindu-l cu desăvîrșire. Doar capul, plămînii și stomacul îi fusese cruțate de acest rău cumplit. Chipeș, lingav și lacom, era om cu minte subțire, stăpîn pe marea știință a vieții, ciocvent ca un venețian și avînd acea agerime care îi rămîne unui senator care nu s-a retras decît după ce s-a hîrșit patruzeci de ani cu treburile statului și care n-a încetat a curteni femeile decît după ce a avut douăzeci de ibovnice și după ce s-a văzut silit să recunoască în sine însuși că nu mai poate năzui să placă nici uneia. Deși aproape era, omul acesta nu arăta de fel ca un olog cînd ședea, cînd vorbea sau cînd se afla la masă. Nu mînca decît o dată pe zi și întotdeauna singur, deoarece, știrb fiind și mîncînd foarte încet, nu voia să se grăbească din curtenie față de comeseni și ar fi fost supărat să-i vadă așteptînd după el. Gingășia aceasta îl păgubea de plăcerea de a strînge la ospețele sale cîțiva meseni de bună însoțire și nu-i plăcea de fel minunatului său bucătar.

Întîia oară, cînd preotul îmi făcu cinstea să mă prezinte excelenței sale, m-am împotrivit cu tărie pricinii care-l făcea să prînzească întotdeauna singur, spunîndu-i că

n-are decît să poftească meseni care să mănînce fiecare cît doi.

— Unde să-i găsesc ? mă întrebă el.

— Treaba e destul de gingașă, răspunsei eu. Excelența voastră va trebui să-i pună la încercare și, după ce îi veți găsi pe plac, nu vă mai rămîne decît să știți să-i păstrați, fără să le spuneți de ce ; căci nici un om cu creștere aleasă nu va primi să se spună în lume că n-are cinstea să stea la masă cu excelența voastră decît fiindcă mănîncă cît doi.

Plecîndu-se la argumentul meu, senatorul îi spuse preotului să mă aducă a doua zi la prînz și, văzînd că fapta nu mi-e mai prejos ca vorba, mă pofti să mănînc cu el în fiecare zi.

Bărbatul acesta, care renunțase la tot, numai la el însuși nu, hrănea în inima lui, în ciuda vîrstei și a podagrei, un sentiment de dragoste. Iubea o fată, Tereza Imer, fiica unui comediant care locuia într-o casă vecină cu palatul și ale cărei ferestre dădeau în dormitorul lui. Fata asta, care avea pe atunci șaptesprezece ani, era frumoasă, ciudată și cochetă. Studia muzica, în scopul de a cînta mai tîrziu pe scenă și, arătîndu-se într-una la fereastră, îl scosese din minți pe bătrîn și-l chinuia amarnic. În vremea aceasta, Tereza venea în fiecare zi să-l viziteze, dar însoțită întotdeauna de maică-sa, o bătrînă actriță care se retrăsese ca să-și caute mîntuirea și care, bineînțeles, își croise cucernicul plan să împletească năzuințele cerești cu lumeștile înfăptuiri. Mergea zilnic cu fiică-sa la liturghie, și o punea să se spovedească o dată pe săptămînă ; în schimb o aducea în fiecare după-amiază la bătrînul îndrăgostit, a cărui furie mă înspăimînta cînd fata se împotrivea să-i dea un sărut, sub cuvînt că a luat anaforă dimineață și că nu se poate hotărî să-l jignească pe Domnul, al cărui trup mai sălășluiește, poate, într-însa.

Ce mai priveliște pentru un tînăr de cincisprezece ani, cîți aveam atunci, singurul îngăduit de bătrîn trist martor al acestor scene amoroase ! Nevrednica mamă încuviința din toată inima îndărătnicia fetei și îndrăznea chiar să-l repeadă pe bătrîn care, la rîndul său, nu îndrăznea să-și combată sentințele prea de tot sau de loc creștine și

care trebuia să se împotrivească ispitei de a-i azvîrli cu ceva în cap. Astfel descumpănit, mînia lua locul poftei şi, de îndată ce ieşeau, şi-o uşura schimbînd cu mine cugetări filozofice.

Nevoit să-i răspund şi neştiind ce să-i spun, m-am gîndit într-o zi să-l îndemn la căsătorie. Mă uimi peste măsură răspunzîndu-mi că ea nu vrea să se mărite, căci părinţii se împotrivesc.

— Făgăduiţi-i dar o sumă mare de bani, o situaţie.

— Nu s-ar învoi să săvîrşească un păcat de moarte nici pentru o coroană.

— Atunci cuceriţi-o cu puterea, sau goniţi-o, n-o mai primiţi în casă.

— Nu sînt în stare nici de una, nici de alta, căci îmi lipseşte şi tăria trupească, şi cea sufletească.

— Ucideţi-o.

— Aşa se va întîmpla, dacă nu mor eu înaintea ei.

— Excelenţa voastră e într-adevăr de plîns.

— Te duci vreodată pe la ea?

— Nu, căci s-ar putea să mă îndrăgostesc şi asta m-ar face nefericit.

— Ai dreptate.

După ce am fost martor la aceste scene şi cinstit cu aceste dialoguri, am ajuns favoritul acestui senior. Eram primit la serile de vizite, unde veneau, cum spuneam, femei trecute şi bărbaţi de duh. Îmi spuse că în cercul acesta voi învăţa o ştiinţă mult mai adîncă decît filozofia lui Gassendi pe care o studiam pe atunci în locul celei a lui Aristotel, pe care el o lua în rîs. Îmi dădu cîteva învăţăminte de care îmi arătă că trebuie neapărat să ţin seama, spre a putea intra într-o societate care nu va primi fără mirare un tînăr de vîrsta mea. Îmi porunci să mă feresc de a vorbi prea mult şi mai ales să nu-mi dau niciodată cu părerea despre nimic, căci la vîrsta mea nu mi-era îngăduit să am păreri.

Credincios acestor învăţături, şi supus poruncilor, nu mi-au trebuit multe zile ca să-i dobîndesc stima, ajungînd totodată ca toate doamnele care veneau acolo să mă considere ca pe copilul casei. De aceea le plăcea ca, privindu-mă ca pe un tînăr abate oarecare, să le însoţesc cînd mergeau să-şi vadă fetele sau nepoatele la vorbitoarele

mănăstirilor unde se aflau în pension; veneam la dînsele neanunţat, la orice ceas; mă dojeneau cînd lăsam să treacă o săptămînă fără să mă arăt; şi cînd intram în apartamentele fetelor, le vedeam că fug; cînd băgau de seamă însă că nu-s decît eu, se întorceau, iar încrederea asta a lor mi se părea fermecătoare.

Înainte de a prînzi, domnului Malipiero îi plăcea să mă întrebe în glumă ce folosase trag de pe urma faptului că sînt primit la nobilele doamne pe care le-am cunoscut la dînsul, spunîndu-mi, înainte de a apuca să răspund, că erau cuminţenia însăşi şi că toată lumea m-ar judeca rău dacă aş zice vreodată ceva împotriva bunului nume de care se bucurau. În felul acesta, îmi strecura înţeleapta deprindere a discreţiei.

Tot la senatorul meu am făcut cunoştinţă cu doamna Manzoni, soţia unui notar public, despre care voi avea prilejul să mai vorbesc. Această vrednică doamnă, de care m-am legat foarte strîns, mi-a dat cîteva foarte cuminţi sfaturi şi învăţăminte; dacă le-aş fi folosit şi le-aş fi urmat, viaţa nu mi-ar fi fost atît de vijelioasă, dar nici n-aş socoti azi că merită s-o scriu.

Atîtea frumoase relaţii cu femei „bine", cum li se spunea, îmi stîrnîră dorinţa să plac eu însumi, cu ajutorul chipului meu şi al straielor alese; preotul însă se împotrivi, ca şi bunicuţa. Luîndu-mă într-o zi deoparte, îmi spuse cu vorbe mieroase că în cinul în care am păşit trebuie să cuget să-i plac Domnului cu sufletul, şi nu lumii cu chipul. Nu-mi încuviinţa nici pieptănătura prea dichisită şi nici mireasma prea gingaşă a pomadei pe care o foloseam. Îmi spuse că diavolul se strecoară în mine prin păr şi că aveam să fiu afurisit dacă voi urma să mă dichisesc astfel, citindu-mi în sfîrşit aceste cuvinte ale unui sinod egumenic: *Clericus qui nutrit comam, anathema sit*[1]. Îi răspunsei aducîndu-i pildă nu un muţunache de abate, ci o sută, pe care nimeni nu-i ia drept afurisiţi, pe care toată lumea îi lasă în pace şi care, totuşi, îşi dau cu pudră de patru ori cît mine, care abia dacă-mi dau un pic; care folosesc pomadă ambrată, după care femeile se prăpădesc,

[1] *Preotul care-şi dichiseşte părul să fie afurisit (lat.).*

în vreme ce pomada mea, mirosind a iasomie, îmi atrage laudele tuturor. Şi, în sfîrşit, îi spusei că dacă aş fi vrut să trăiesc în necurăţenie, m-aş fi făcut capucin, nu abate.

Răspunsul meu l-a înfuriat pesemne peste măsură, căci peste vreo trei, patru zile, convingînd-o pe bunica să-l lase să intre la mine în odaie înainte de a mă fi trezit, veni tiptil la patul meu şi, înarmat cu nişte foarfeci bine ascuţite, îmi reteză fără milă, ca un popă ciufut şi necruţător ce era, tot părul de pe frunte, de la o ureche la cealaltă. Frate-meu Francesco, care se afla în odaia de alături, îl văzu şi nu-i spuse nimic, ba fu chiar încîntat, căci purta perucă şi îmi pizmuia frumuseţea părului. Pizmaş a fost o viaţă întreagă, îmbinînd totuşi, nu înţeleg nici eu cum, pizma cu prietenia. Ca ale mele toate, şi viciul lui trebuie să fi murit de bătrîneţe.

După ce-şi îndeplini frumoasa lucrare, preotul ieşi ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat; trezindu-mă însă curînd şi pricepînd, cu mîinile, toată mîrşăvia acestei nemaipomenite execuţii, mînia şi indignarea mea depăşiră orice margini.

Ce planuri de răzbunare n-am zămislit, cînd, cu o oglindă în mînă, am văzut în ce hal m-a adus cutezanţa popii! Făceam un asemenea tărăboi, încît bunica veni fuga să vadă ce s-a întîmplat şi, în vreme ce frate-meu rîdea, blînda bătrînică mă încredinţa că, să fi ştiut ce gînduri are preotul, nu l-ar fi lăsat în ruptul capului să intre în odaie. Izbuti să mă mai liniştească puţin, recunoscînd că fapta popei depăşeşte marginile îngăduite unei pedepse.

Setos de răzbunare, mă îmbrăcai punînd la cale planurile cele mai crunte. Socoteam că am dreptul să mă răzbun în chipul cel mai sîngeros, chiar cu legea în mînă. Cum eram în Carnaval, ieşii mascat şi mă dusei la avocatul Carrara, pe care-l cunoscusem la senator, ca să-mi spună el dacă-l pot da în judecată pe preot. Îmi arătă că nu de mult o familie întreagă a fost ruinată fiindcă i s-au tăiat unui sîrb mustăţile, mai puţin lucru decît un ciuf întreg, şi că, dacă vreau să fac împotriva preotului o plîngere de să-l bage în sperieţi, n-am decît să-i dau dispoziţie. Am spus da, rugîndu-l să-i arate, seara, domnului de Malipiero ce mă împiedică să merg la dînsul, căci era de la sine înţeles că pînă nu-mi creşte părul nu mai ies în lume.

Am plecat acasă, unde am luat, cu frate-meu, o masă destul de sărăcăcioasă, față de cele de la bătrînul senator. Și lipsa bucatelor alese cu care mă deprinsese excelența-sa nu era cea mai ușoară din suferințele ce mi le cășuna turbarea smintitului de preot care-mi era naș. Plîngeam de ciudă, cu atît mai mult cu cît îmi dădeam seama că jignirea asta are într-însa ceva comic, ceva care mă face caraghios, amănunt care mi se părea mai înjositor decît dacă aș fi făptuit o nelegiuire.

M-am culcat devreme și, după un somn strașnic de vreo zece ore, care mi-a mai domolit focul, m-am deșteptat mai puțin mînios, dar nu mai puțin hotărît să-l dau pe preot în judecată.

Începusem să mă îmbrac ca să merg la avocatul meu să iau cunoștință de plîngere, cînd văd că intră pe ușă un coafor foarte priceput, pe care-l cunoscusem la doamna Contarini. Omul îmi spuse că l-a trimis domnul de Malipiero, să-mi dreagă cumva părul ca să pot ieși, deoarece dorește să prînzesc cu el chiar azi. Cercetă stricăciunea și, începînd să rîdă, îmi spuse că n-am decît să-l las să facă ce știe, ca să mă dichisească astfel încît să pot apărea în lume mai elegant ca înainte; mă pieptănă, într-adevăr, cu moțul zburlit și rămăsei destul de mulțumit ca să mă socot răzbunat.

Uitind ocara, trecui pe la avocat să-i spun să nu mai pornească nici o urmărire și de acolo zburai la domnul de Malipiero, unde întîmplarea făcu să-l întîlnesc chiar pe preot, căruia nu mă putui stăpîni să nu-i arunc o privire cîtuși de puțin prietenească. Nu vorbirăm de loc despre treaba cu pricina, senatorului nu-i scăpă nimic, iar preotul plecă, desigur căindu-se foarte, căci, așa dichisită, pieptănătura mă făcea acum cu adevărat vrednic de afurisenie.

După ce plecă neînduplecatul meu naș, îi destăinuii domnului de Malipiero tot: îi spusei răspicat că am de gînd să-mi caut altă biserică, fiindcă refuz cu hotărîre să fac parte dintr-una în fruntea căreia stă un om atît de artăgos și în stare de asemenea samavolnicii. Înțeleptul moșneag îmi dădu dreptate; în felul acesta mă aducea să fac tot ce voia el. Seara, toată adunarea, care aflase tot, mă lăudă spunîndu-mi că arăt cum nu se poate mai chi-

peş. Eram în al nouălea cer, cu atît mai mult cu cît trecuse vreo cincisprezece zile de la întîmplare şi domnul de Malipiero nici nu-mi pomenea să mă întorc la biserică. Singura care stăruia să mă întorc era bunica. Era însă liniştea de dinainte de furtună, căci tocmai cînd îmi păsa mai puţin, domnul de Malipiero îmi dădu parcă cu ceva in cap, spunîndu-mi că s-a ivit prilejul să mă întorc şi să dobîndesc de la preot o deplină satisfacţie.

— Ca preşedinte al confreriei Sfintei Cuminicături — adăugă senatorul — trebuie să aleg vorbitorul care să-i rostească panegiricul într-a patra duminică a acestei luni, care cade tocmai în ziua a doua de Crăciun. Iar eu te voi propune pe tine; sînt sigur că nu va îndrăzni să spună nu. Ce zici de un asemenea triumf? Nu ţi se pare măreţ?

Propunerea aceasta mă uimi peste măsură, căci niciodată nu-mi dăduse prin cap să fiu predicator şi nici n-avusesem îndrăzneala să mă cred în stare de a scrie o predică şi de a o rosti. Îi spusei că, desigur, glumeşte; răspunzîndu-mi însă că vorbeşte cît se poate de serios, nu-i trebuiră mai mult de cîteva clipe ca să mă încredinţeze că sînt născut pentru a ajunge cel mai vestit predicator al secolului, de îndată ce voi fi mai gras, însuşire de care mă aflam încă departe, fiind foarte slab pe vremea aceea. Nu mă îndoiam nici de glasul meu, nici de gestică, iar cît priveşte compoziţia, socoteam că îmi stă lesne în putere să alcătuiesc o capodoperă.

Îi spusei domnului de Malipiero că sînt gata şi că abia aştept să ajung acasă să mă apuc de treabă; că, fără a fi teolog, cunosc materia şi voi spune cîteva lucruri surprinzătoare şi noi.

A doua zi, cînd îl întîlnii, seniorul meu se grăbi să-mi spună că preotul a fost încîntat de alegerea făcută şi, mai mult încă, de voia bună cu care am primit eu această însărcinare, dar că doreşte să-i arăt panegiricul cînd va fi gata, căci materia ţinînd de domeniul celei mai înalte teologii, nu-mi poate îngădui să mă urc în amvon fără a fi sigur că n-am să înşir erezii. M-am învoit şi într-o săptămînă am întocmit panegiricul şi l-am transcris pe curat. Îl mai păstrez încă şi nu mă pot împiedica să spun că, în ciuda vîrstei mele, îl găsesc fără cusur.

Nu pot rosti în cuvinte bucuria bunicuței; nu mai contenea să plîngă de fericire că nepotul ei a ajuns apostol. Mă puse să-i citesc lucrarea pe care o ascultă rostindu-și rugăciunea și o găsi foarte frumoasă. Domnul de Malipiero, care nu mă ascultă murmurînd litanii, îmi spuse că preotului n-are să-i placă. Îmi alesesem tema din Horațiu:

> *Ploravere suis non respondere favorem*
> *Speratum meritis* [1]

Deplîngeam răutatea și nerecunoștința neamului omenesc, care și-a zădărnicit răscumpărarea ce-i fusese hărăzită de cugetul cel dumnezeiesc. Ar fi dorit să nu-mi fi luat textul dintr-un autor eretic, pe de altă parte era însă încîntat că nu mi-am împănat cuvîntarea cu citate latinești.

Mă dusei la preot să i-o citesc; nu-l găsii însă acasă și, așteptindu-l, intrai în vorbă cu Angela, nepoata lui, de care mă îndrăgostii. Cosea la gherghef și, așezindu-mă lingă dînsa, îmi spuse că e dornică să mă cunoască și că ar fi tare bucuroasă să-i istorisesc povestea moțului pe care mi l-a retezat preacinstitul ei unchi.

Dragostea pentru Angela mi-a fost fatală, căci a fost pricina altor două iubiri, care, la rîndul lor, au adus după ele multe altele, astfel încît pînă la urmă m-au silit să părăsesc tagma preoțească. Dar să nu ne grăbim și să dăm rînd povestirii.

Întors acasă, preotul mă găsi cu nepoată-sa, fată de o seamă cu mine, ceea ce nu mi se păru că-l supără. Îi dădui cuvîntarea, o citi și-mi spuse pe urmă că e o foarte frumoasă prelegere academică, dar nu e de loc potrivită pentru amvon.

— Am să-ți dau eu un panegiric de-al meu, adăugă el, pe care nu-l cunoaște nimeni; ai să-l înveți pe dinafară și iți îngădui să spui că l-ai făcut dumneata.

— Mulțumesc, preacucernice părinte, dar eu il vreau pe al meu, ori nici unul.

— Oricum, pe acesta nu-l vei rosti în biserica mea!

[1] *Se plîngeau că n-au găsit așteptata răsplată pentru faptele lor*
Hor, *Ep.* III. 9.

— Vorbiţi cu domnul de Malipiero: pînă atunci îmi voi duce lucrarea la cenzură, apoi la monseniorul patriarh şi, dacă nimănui nu-i va plăcea, o voi tipări.

— Stai binişor, tinere; patriarhul va fi de părerea mea.

Seara, la domnul de Malipiero, povestii de faţă cu toată lumea controversa mea cu preotul. Mi-au cerut să le citesc panegiricul şi toţi într-un glas au spus că e foarte frumos. Îmi lăudară modestia de a nu fi citat pe nici unul din sfinţii părinţi, pe care, la vîrsta mea, n-aveam de unde să-i cunosc; femeile mai cu seamă mă socotiră încîntător fiindcă nu pusesem nici o altă propoziţiune latinească afară de textul din Horaţiu, care deşi cam uşuratic, spunea totuşi lucruri foarte bune. O nepoată de-a patriarhului, care era şi ea acolo în seara aceea, îmi făgădui să-i vorbească unchiului ei, la a cărui judecată eram hotărît să ajung, dar domnul de Malipiero îmi spuse să nu fac nici un pas pînă nu stau de vorbă a doua zi cu el. Îl ascultai.

Mergînd la dînsul a doua zi dimineaţă, trimise după preot, care nu întîrzie să sosească. Ştiind despre ce e vorba, începu să turuie şi eu nu-l întrerupsei; cînd ajunse însă la capătul obiecţiilor, îl oprii, spunîndu-i că din două una: sau patriarhul va încuviinţa lucrarea mea, pe care o voi rosti în faţa lui cuvînt cu cuvînt, sau nu; în primul caz o voi rosti şi în biserică fără să răspunzi întru nimic pentru dînsa, iar în al doilea, mă dau bătut.

— Nu te duce, îmi spuse preotul, mirat că mă vede atît de neclintit, şi-am să-l încuviinţez. Nu-ţi cer decît să schimbi textul, căci Horaţiu a fost un nelegiuit.

— Dar sfinţia-ta de ce îl citezi pe Seneca, pe Tertulian, pe Origene şi pe Boetius? Toţi erau eretici şi ca atare trebuie să ţi se pară mai nelegiuiţi ca Horaţiu, care, la urma urmelor, n-avea cum să fie creştin.

Şi, totuşi, înţelegînd că i-ar face plăcere domnului de Malipiero, m-am învoit pînă la urmă să înlocuiesc textul meu cu cel pe care mi-l dădea preotul, deşi nu se potrivea de loc cu conţinutul; şi, ca să am un cuvînt s-o văd pe nepoată-sa, i-am încredinţat panegiricul spunîndu-i că vin a doua zi după el. Împins de deşertăciune, îi trimisei un exemplar şi doctorului Gozzi, care însă — ce om cumsecade — mă făcu să rîd din toată inima, căci mi-l înapoie trimiţîndu-mi vorbă că sînt nebun şi că, dacă mi se va îngădui

să-l rostesc din amvon, mă voi dezonora și pe mine, și pe cel ce m-a crescut.

Părerea lui mă lăsă rece și în ziua hotărîtă mi-am rostit panegiricul în biserica Sfintei Cuminecături, înaintea unor ascultători din cei mai aleși. M-au aplaudat toți, simțindu-se datori a-mi prevesti că sînt sortit să ajung cel mai mare predicator al veacului meu, de vreme ce, la cincisprezece ani, nimeni n-a jucat așa bine un asemenea rol.

Golind punga unde e obiceiul să se pună un dar pentru predicator, paracliserul găsi într-însa peste cincizeci de țechini, precum și răvașe de amor, care-i scandalizară pe habotnici. Un răvaș neiscălit, al cărui autor mi se părea că-l ghicesc, mă împinse la un pas greșit despre care cred că e mai bine să nu mai vorbesc. O recoltă atît de bogată, în strîmtoarea de bani la care mă aflam, mă îndemnă să mă gîndesc serios să mă fac predicator și-i împărtășii preotului hotărîrea mea, cerîndu-i să mă sprijine. În felul acesta dobîndii dreptul de a merge în fiecare zi la dînsul și nu lăsai să-mi scape prilejul pentru a-mi înteți stăruințele pe lîngă Angela ; Angela era însă o fată cuminte ; doream s-o iubesc, dar mai doream de asemenea să părăsesc tagma preoțească și să mă însor cu ea. Nu mă puteam hotărî, deși mi-era tare dragă, și totuși continuam s-o văd, nădăjduind s-o fac să-și schimbe gîndurile.

Într-o zi, preotul, căruia pînă la urmă îi plăcuse primul meu panegiric, îmi dădu să alcătuiesc încă unul, pentru ziua de sfîntul Iosif, poftindu-mă să-l rostesc la 19 martie 1741. L-am alcătuit și bietul preot n-avea despre el decît cuvinte de entuziasm ; era însă scris că nu mi-e dat să predic decît o dată în viață. Iată povestea cumplitei întîmplări, poveste adevărată și prea adevărată, pe care unii au cruzimea s-o găsească hazlie.

Tînăr și plin de fumuri, cum eram, îmi închipuiam că n-am nevoie să-mi bat capul învățînd cuvîntarea pe de rost : doar eu o alcătuisem, ideile și planul le știam și mi se părea cu neputință să le uit. S-ar fi putut să uit cutare sau cutare frază, dar slobod eram s-o înlocuiesc cu alta avînd același înțeles ; și cum nu mi se întîmpla niciodată să nu mai știu ce să spun cînd vorbeam înaintea unor oameni de lume, nu credeam că mi se poate întîmpla să-mi pierd graiul înaintea unor ascultători din care nu cunoș-

team pe nici unul care să mă intimideze într-atît încît să-mi pierd dintr-o dată judecata. Petreceam aşadar ca de obicei, mulţumindu-mă să-mi recitesc seara şi dimineaţa lucrarea, spre a mi-o întipări bine în memorie, de care n-avusesem pînă atunci a mă plînge.

Sosi şi 19 martie, zi în care, la patru ceasuri după-amiază, trebuia să mă sui în amvon; în starea sufletească însă în care mă aflam, n-am avut puterea să mă împotrivesc plăcerii de a prînzi cu contele de Mont-Real, care locuia la mine şi care-l poftise la masă pe patricianul Barozzi, care după Paşti avea să se însoare cu fiica-sa.

Mă aflam încă la masă cu toată societatea aceea aleasă, cînd un călugăr veni şi mă vesti că sînt aşteptat la biserică. Cu burta plină şi cu capul greu, plec, alerg la biserică şi urc în amvon.

Rostesc foarte bine exordiul, mă opresc să răsuflu, rostesc primele fraze din naraţiune şi deodată nu mai ştiu nici ce spun, nici ce ar trebui să spun şi, încercînd să merg cu tot dinadinsul mai departe, o iau razna. Ce m-a zăpăcit cu desăvîrşire a fost un murmur nedesluşit care răzbea de jos, unde toţi ascultătorii se neliniştise băgînd de seamă că mi-am pierdut firul. Îi văd pe cîţiva părăsind lăcaşul, mi se pare că-i aud pe alţii rîzind, şi-mi pierd şi capul, şi nădejdea de a mai ieşi din încurcătură.

N-aş putea să spun dacă m-am făcut că leşin, sau dacă am leşinat cu adevărat, ce ştiu însă e că m-am trîntit pe podeaua amvonului, izbindu-mă tare cu capul de perete; aş fi dorit să mor.

Doi clerici veniră să mă ridice şi mă duseră la casa parohială, unde, fără să suflu o vorbă nimănui, îmi luai mantaua şi pălăria şi mă închisei în odaie. Acolo mi-am pus nişte straie scurte, cum poartă abaţii la ţară şi, după ce mi-am strîns lucrurile într-un cufăr, am trecut pe la bunica, să-i cer ceva bani şi am plecat la Padova, să-mi dau cel de-al treilea examen. Am ajuns acolo la miezul nopţii şi m-am dus să mă culc la bunul doctor Gozzi, căruia nu m-am simţit ispitit să-i împărtăşesc necazul ce-l pătisem.

Am petrecut la Padova răstimpul trebuincios ca să mă pregătesc pentru doctoratul din anul următor şi, după Paşti, m-am înapoiat la Veneţia, unde păţania mea fusese dată uitării; nici pomeneală însă să mă mai pună cineva

să predic, iar dacă totuşi a mai existat cîte un îndemn s-o fac, am avut puterea să rămîn statornic în hotărîrea de a nu mă mai atinge de acest meşteşug.

În ajun de Înălţare, domnul Manzoni mă prezentă unei tinere curtezane, care făcea pe atunci mare vîlvă în Veneţia şi pe care o numeau Cavamacchia[1], fiindcă taică-său ţinuse curăţătorie de haine. Numele acesta o umilea şi stăruia, zadarnic însă, să i se spună Preati, care-i era numele de familie; prietenii se mulţumeau să-i spună, pe numele de botez, Giulieta. Pe domnişoara asta o lansase marchizul de Sanvitali, un senior din Parma, care-i cumpărase hatirurile cu o sută de mii de ducaţi. La Veneţia toţi vorbeau despre frumuseţea ei şi era o faptă de om de lume s-o vizitezi. Te socoteai fericit să-i vorbeşti şi mai mult încă să fii primit în cercul ei. Cum voi avea de mai multe ori prilejul să vorbesc despre dînsa de-a lungul acestei povestiri, nu-l voi supăra, cred, pe cititor, istorisindu-i cîte ceva din povestea ei.

Într-o zi, pe cînd n-avea decît paisprezece ani, taică-său o trimise la Marco Muazzo, un nobil veneţian, să-i ducă o haină pe care i-o curăţase. Găsind-o frumoasă pe Giulieta, în ciuda zdrenţelor în care era îmbrăcată, nobilul acesta se duce acasă la taică-său împreună cu un vestit avocat, Bastiano Uccelli, care, mai curînd mirat de spiritul romanţios şi de zburdălnicia ei, decît vrăjit de frumuseţea şi de trupul ei cel zvelt, îi luă o cameră în oraş, îi puse profesor de muzică şi o făcu ibovnica lui. În zilele tîrguiui, Bastiano o scoase în lume, unde fata atrase asupra ei toate privirile şi robi admiraţia tuturor. Făcu progrese repezi în muzică şi după şase luni se socoti destul de învăţată spre a se angaja la un impresar teatral, care o duse la Viena, unde ii dădu un rol de *castrato*[2] într-o operă de Metastasio.

Avocatul se crezu atunci dator s-o părăsească: o trecu unui ovrei bogat care, după ce îi dărui cîteva frumoase diamante, o părăsi şi el.

[1] În traducere literară: şterge pată.
[2] Cîntăreţ castrat de copil pentru a-şi păstra o voce de sopran (it.).

Ajunsă la Viena, Giulieta se urcă pe scenă, unde frumusețea ei îi cîștigă o admirație de care mai mult decît firavu-i talent nu s-ar fi învrednicit niciodată. Mulțimea, sporită în fiecare săptămînă, a adoratorilor care aduceau jertfe pe altarul idolului lor, prea îi trîmbițau însă isprăvile, astfel încît augusta Maria Tereza socoti de a ei datorie să nu îngăduie acest nou cult în orașul ei de scaun și porunci ca frumoasa actriță să părăsească Viena numaidecît.

Contele Spada puse stăpînire pe ea și o petrecu înapoi la Veneția, de unde Giulieta plecă la Roma, să cînte. Acolo se aprinse după ea contele Sanvitali; găsind-o însă o dată la dînsa în lojă și Giulieta spunîndu-i nu știu ce necuviință, contesa îi trase o palmă zdravănă și o făcu astfel să renunțe la teatru. Se întoarse atunci la Veneția unde, împodobită cu titlul de izgonită de la Viena, nu se putea să nu ajungă cineva. Pentru soiul acesta de femei, titlul cu pricina ajunsese un fel de modă; căci, dacă voiai să dai o notă rea unei cîntărețe sau unei dansatoare, n-aveai decît să spui că n-au prețuit-o destul la Viena ca s-o izgonească.

Ibovnicul ei oficial fu întîi Steffano Querini da Papozze, dar în primăvara anului 1740 marchizul de Sanvitali reintră pe cîmpul de bătaie și birui. Și cine i s-ar fi putut împotrivi? Întîi și întîi îi dărui mîndrei sale o sută de mii de ducați bani buni și, ca să nu se spună că e slab de înger și mînă spartă, declară că suma aceasta nici n-ajunge ca s-o răzbune pentru palma primită de la nevastă-sa; jignire pe care, de altminteri, Giulieta n-a recunoscut-o niciodată, căci își dădea seama că o asemenea mărturisire ar fi umilit-o; a preferat întotdeauna să aducă laude mărinimiei ibovnicului ei. Avea dreptate: o palmă recunoscută i-ar fi întinat oarecum farmecele și socotea mult mai folositor pentru ea să se lase prețuită la valoarea lor intrinsecă.

Era anul 1741 cînd domnul Manzoni mă prezentă acestei noi Frinee, ca pe un tînăr abate care își croiește drumul în lume. O găsii înconjurată de vreo șapte sau opt crai de mîna întîi, care o înălțau în slăvile cerului. Ședea lîngă Querini, tolănită leneș pe o sofa. Cînd o văzui, rămăsei uimit. Îmi spuse, măsurîndu-mă din cap pînă în

picioare, de parcă ar fi fost să mă cumpere, şi cu un ton de prinţesă, că îi pare bine de cunoştinţă; pe urmă mă pofti să mă aşez. Îmi luai atunci revanşa şi începui s-o cercetez şi eu îndeaproape şi pe îndelete, treabă cu atît mai lesnicioasă cu cît în micul salon ardeau cel puţin douăzeci de făclii.

Giulieta avea optsprezece ani; era uimitor de albă, dar bujorii din obraji, mărgeanul buzelor şi negreaţa, rotunjimea fără cusur şi subţirimea sprîncenelor mi se părură o lucrare a iscusinţei mai mult decît a firii. Dinţii, două şiraguri de perle, nu lăsau să se vadă că are gura cam mare; de altminteri, fie că aşa era felul ei, fie din obişnuinţă, zîmbea într-una. Acoperit cu un văl subţire, pieptul te îmbia la dezmierdări; eu însă nu-mi pierdui cumpătul. În ciuda brăţărilor şi a inelelor care-i acopereau degetele, găsii că are mîna cam mare şi cam cărnoasă şi, deşi şi le ascundea cu multă grijă, un pantof care se zărea la poalele rochiei o pîri şi-mi fu de ajuns ca să bag de seamă că picioarele îi sînt pe potriva înălţimii, proporţie care nu e frumoasă şi care nu le place nu numai chinezilor şi spaniolilor, dar nici unui bărbat cu gust subţire. O femeie înaltă trebuie să aibă piciorul mic, şi rînduiala aceasta nu e de ieri, de alaltăieri, de vreme ce aşa era şi gustul dumnealui Holofern care altminteri n-ar fi găsit-o încîntătoare pe dumneai Judita; *et sandalia eius rapuerunt oculos eius*[1]. Una peste alta, o găseam frumoasă; gîndindu-mă însă bine şi cumpănindu-i frumuseţea cu cei o sută de mii de ducaţi al căror preţ fusese, băgai de seamă nu fără uimire că mă lasă rece şi că nu mă simt de loc ispitit să cheltui măcar un ţechin spre a răzbi la farmecele pe care straiele ei mi le ascundeau.

Să tot fi stat eu acolo vreun sfert de oră, cînd zgomotul apei lovite de vîslele unei gondole îl vesti pe risipitorul marchiz. Ne sculărăm în picioare şi domnul Querini se grăbi să se ridice şi el de unde şedea, nu fără a roşi. Domnul de Sanvitali, un bărbat umblat şi care nu mai era în prima tinereţe, se aşeză lîngă dînsa, dar nu pe

[1] Şi sandalele ei vrăjitu-i-au lui ochii (lat.).

sofa, ceea ce o sili să se întoarcă. O văzusem doar din profil; puteam acum s-o privesc bine și din față.

După ce, urmînd acestei prime vizite, mai fusei de vreo patru, cinci ori acolo, socotii că sînt pe deplin lămurit cîte parale face și, întrebîndu-mă cineva într-o seară la domnul de Malipiero ce cred despre dînsa, răspunsei față de toată lumea că Giulieta nu poate plăcea decît unora a căror lăcomie și-a cam tocit gustul, căci n-avea nici frumusețea aceea firească și fără meșteșug, nici lustrul isteției, nici cine știe ce talent, nici mișcări grațioase, însușiri pe care un bărbat cumsecade e bucuros să le găsească la o femeie. Judecata mea le plăcu tuturor, dar domnul de Malipiero îmi șopti îndatoritor că portretul ce i-l făcusem va ajunge cu siguranță la urechile Giulietei, care va începe a mă dușmăni. Ghicise.

Mi se părea ciudat că fata asta nu-mi vorbea decît foarte rar și de cîte ori mă privea se slujea de o lornietă, sau strîngea din pleoape, de parcă ar fi vrut să mă lipsească de cinstea de a-i vedea ochii, fără tăgăduială foarte frumoși. Erau albaștri, minunat de bine croiți, puțin bulbucați și dauriți de un iris uluitor, din acelea pe care firea nu le dăruiește decît arareori celor tineri și care piere de obicei către patruzeci de ani, după ce a săvîrșit minuni. Marele Frederic l-a păstrat pînă la moarte.

Portretul pe care i-l făcusem la domnul de Malipiero ajunse la urechile Giulietei cu ajutorul guralivului controlor Saverio Constantini. Aflîndu-mă într-o seară la dînsa împreună cu domnul Manzoni, îi spusei că un mare cunoscător i-a găsit niște cusururi care o fac posacă; se feri să spună însă ce cusururi anume. Înțelesei lesne că în mine bate și mă pregătii de surghiun, pe care mă lăsă să-l aștept încă un ceas încheiat. Venind în cele din urmă vorba de un concert al actorului Imer, unde fiică-sa Tereza avusese un strălucitor succes, mă întrebă fără ocol ce gînduri are domnul de Malipiero cu dînsa. Îi spusei că se îngrijește de educația ei.

— Poate s-o facă, îmi răspunse ea, căci e plin de duh; aș vrea să știu însă ce gînduri are cu domnia-ta?

— Cele mai bune.

— Am auzit că te găsește cam prostuț.

Se aflară, bineînțeles, destui care să rîdă de mine, iar

eu, cam descumpănit şi nemaiştiind ce să răspund, lăsai nasul in jos şi după vreun sfert de ceas îmi luai rămas bun, hotărît să nu-mi mai calce niciodată piciorul pe acolo. A doua zi la prinz, senatorul meu rise din toată inima cînd îi istorisii intîmplarea.

Petrecui vara depănindu-mi dragostea cu Angela, la profesoara ei de broderie ; împotrivirea ei mă supăra însă şi dragostea ajunsese pentru mine un chin. Focos din fire, îmi trebuia o ibovnică aşa ca Bettina, care să-mi ostoiască dragostea fără a o stinge. Sălăşluia încă în mine un soi de curăţie, astfel incit aveam pentru tînăra Angela o adevărată evlavie. Priveam la dînsa ca la paladiul lui Cecrops. Necopt încă, eram sfios cu femeile şi nerozia mea mergea atît de departe, incît eram gelos pe soţii lor.

Angela îmi spunea cu statornicie nu, fără însă a fi cochetă : văpaia care ardea în mine pentru Angela mă mistuia. Însufleţitele cuvîntări pe care i le ţineam loveau mai curind în inima celor două surioare ale ei, care erau de faţă, decît în ea, şi dacă privirile nu mi-ar fi fost robite de neînduplecata Angelă, aş fi băgat negreşit de seamă că o depăşeau şi ca frumuseţe, şi ca sensibilitate ; vrăjit, n-aveam însă ochi decît pentru ea. La toate gingăşiile mele, răspundea că e gata să mă ia de bărbat, şi socotea că mai departe n-am voie să merg ; iar cînd catadicsea să-mi spună că suferă la fel cu mine, i se părea că-mi face cel mai mare hatîr.

În această stare sufletească primii, pe la începutul toamnei, o scrisoare de la contesa de Mont-Real, care mă poftea să merg să petrec cîteva săptămîni la o moşie a ei, Pasiano. Avea să vină lume dalbă, precum şi fiica ei — acum măritată la Veneţia — plină de duh şi frumoasă şi cu un ochi atît de frumos încît o despăgubea de pierderea celuilalt. Primii poftirea şi, găsind la Pasiano veselie şi voie-bună, nu-mi fu greu să le sporesc, uitînd pentru o vreme de cruzimea neînduplecatei mele Angela.

Mi se dăduse, la primul cat, o odaie frumoasă cu fereastra la grădină ; mă simţeam foarte bine într-însa şi nu-mi băteam capul să-mi cunosc vecinii. În cea dintîi dimineaţă după sosirea mea, şi cînd abia mă deşteptasem, fermecătoarea făptură care veni de-mi aduse cafeaua îmi încîntă ochii. Era o fată foarte tînără, dezvoltată însă ca

o domnișoară de vreo șaptesprezece ani; și totuși n-avea mai mult de paisprezece. Pielea ei strălucitor de albă, părul ca pana corbului, doi ochi negri limpezi și plini de foc, cosițele intr-o plăcută neorinduială, singurele ei straie: o cămășuță și o fustă scurtă, care lăsa să se vadă o pulpă bine strunguită și cel mai frumos picioruș din lume, toate acestea întrunite mi-o înfățișau ca pe o frumusețe deosebită și desăvîrșită. Mă uitam la ea cu toată luarea-aminte, iar ea zăbovea cu privirea asupră-mi de parcă ne-am fi cunoscut de-o veșnicie.

— Ați dormit bine ?

— Foarte bine. Sînt sigur că dumneata ai făcut patul. Cine ești ?

— Sînt Lucia, fata portarului; sînt singură la părinți și am împlinit paisprezece ani. Îmi pare foarte bine că n-aveți fecior; am să vă slujesc eu și sînt sigură că veți fi pe deplin mulțumit de mine.

Începea bine; încîntat, mă ridic în capul oaselor, iar ea mă ajută să-mi pun halatul, spunîndu-mi o mulțime de vorbe pe care nu le înțelegeam. Încep să sorb din cafea, tot atît de descumpănit pe cît era ea de la largul ei și impresionat de o frumusețe care era cu neputință să te lase nepăsător. Se așezase la picioarele patului, justificîndu-și această mică îndrăzneală numai printr-un zîmbet care spunea tot.

Îmi sorbeam mai departe cafeaua, cînd intrară în odaie tatăl și mama Luciei. Nici nu se mișcă de unde era și-i privea de parcă ar fi fost mîndră de locul pe care șade. Oamenii aceia cumsecade o dojeniră cu blîndețe, îmi cerură iertare pentru ea și Lucia pleca, să-și vadă de treburi.

De îndată ce ieși pe ușă, taică-său și maică-sa îmi spuseră o sumedenie de vorbe curtenitoare și își lăudară fata.

— E singura noastră odraslă, îmi spuseră ei, copila noastră dragă, nădejdea bătrîneților. Ne iubește, ne ascultă și are frică de Dumnezeu; e sănătoasă tun, mai adăugară ei, și n-are decît un singur cusur.

— Care ?

— E prea tînără.

— Încîntător cusur, pe care, de altminteri, timpul îl va îndrepta.

Nu mi-a trebuit mult ca să mă încredinţez că aveam în faţa ochilor cinstea însăşi şi adevărul, doi oameni de casă, drepţi şi pe deplin fericiţi. În vreme ce depănam aceste plăcute cugetări, iat-o pe Lucia întorcîndu-se, veselă ca un piţigoi, spălată, îmbrăcată, pieptănată în felul ei, şi frumos încălţată; îmi face o reverenţă ca la ţară şi se duce de-şi sărută părinţii, după care se aşază pe genunchii gospodarului. O poftii să se aşeze pe patul meu, îmi răspunse însă că o asemenea cinste nu-i e îngăduită cînd e îmbrăcată. Simplitatea şi nevinovăţia cuprinsă în acest răspuns mă încîntară şi mă făcură să zîmbesc. O cercetai spre a judeca dacă, aşa dichisită, e mai frumuşică decît adineaori şi trăsei încheierea că nu. Într-un cuvînt, Lucia mi se părea mult mai presus nu numai de Angela, ci şi de Bettina.

Sosind bărbierul, dreapta şi cinstita familie ieşi, iar eu mă îmbrăcai şi mă dusei la contesă şi la drăguţa ei fiică; petrecui o zi foarte veselă, aşa cum se petrece îndeobşte la ţară cînd te afli intr-o aleasă tovărăşie.

A doua zi dimineaţă, cum mă trezesc, sun, şi Lucia se iveşte, la fel de firească şi de simplă ca în ajun, uluindu-mă cu judecăţile şi cu felul ei de a fi. Totul strălucea într-însa de lustrul nevinovăţiei şi al lipsei de prihană. Cuminte, cinstită şi de loc proastă cum era, nu înţelegeam cum îndrăzneşte să vină aşa fără mofturi la mine fără să-i fie teamă că iau foc. „Desigur — îmi ziceam eu — nedîndu-le nici o însemnătate, nici nu se sinchiseşte de anumite hîrjoneli" şi cugetînd astfel, mă hotării s-o încredinţez că n-o nedreptăţesc. Nu mă simţeam vinovat nici faţă de părinţii ei, căci socoteam că le pasă la fel de puţin ca şi ei; nu mă temeam nici că sînt cel dintîi care-i înflăcărează nevinovăţia şi-i strecoară în suflet mohorîta lumină a răului; şi ca nici să mă las în voia simţurilor, nici să lucrez împotriva lor, încercai să mă lămuresc. Întind cutezător o mînă şi fata, parcă fără să vrea, se dă înapoi, roşeşte, veselia îi piere de pe faţă şi, întorcîndu-şi capul de parcă ar fi căutat ceva, aşteaptă să-i treacă tulburarea. Toate acestea se petrecuseră în mai puţin de un minut. Se apropie din nou, lăsînd să se vadă că-i e puţin ruşine că s-a arătat oarecum răutăcioasă şi teamă ca nu cumva să fi răstălmăcit un gest care, în ce mă priveşte,

putea să nu fi fost vinovat sau necuviincios. Începu curînd să ridă iar, în felul ei neprefăcut, şi, lăsîndu-mă să-i citesc într-o clipă în suflet tot ce-am descris mai sus, mă grăbii s-o liniştesc ; şi, văzînd că risc prea mult cu fapta, mă hotării ca în dimineaţa următoare s-o îndemn puţin la vorbă.

A doua zi dimineaţa, urmîndu-mi planul, îi întorsei un cuvînt al ei şi-i spusei că e cam răcoare şi că i-ar fi mai cald dacă s-ar afla lîngă mine.

— Nu v-aş stingheri ?

— Nu ; mă gîndesc însă că, dacă ar intra maică-ta, s-ar supăra.

— Nu se gîndeşte ea la rău.

— Atunci vino. Dar îţi dai seama, Lucia, că e treabă cu primejdie ?

— Bineînţeles. Sînteţi însă cuminte, ba mai mult decît atîta, sînteţi abate.

— Vino, dar încuie întîi uşa.

— Ba nu ; ar putea să spună... ştiu eu ?

Se strecură în sfîrşit lîngă mine necontenind să pălăvrăgească, fără însă ca eu să înţeleg nimic ; căci în această ciudată împrejurare, nevoind să-mi ascult poftele, eram ca de lemn.

Era atît de sigură pe ea fata asta, atît de sincer sigură, încît o admiram şi mi-ar fi fost ruşine s-o dezamăgesc. În cele din urmă îmi spuse că a sunat de ora cincisprezece şi că, dacă ar cobori bătrînul conte Antonio şi ne-ar găsi aşa, ar face pe socoteala ei tot felul de glume neplăcute.

— Pe omul ăsta, îmi zise, de cîte ori îl văd, fug.

Şi spunînd acestea, mă părăsi şi ieşi.

Rămăsei lipit locului, năuc şi încremenit, pradă tulburării ce-mi cuprinsese nu numai simţurile, ci şi gîndurile. A doua zi, voind să stau liniştit, o lăsai să şadă pe pat, iar răspunsurile ei la întrebările cu care o iscodeam mă încredinţară că pe bună dreptate e idolul cinstiţilor ei părinţi şi că libertatea ei de gîndire, ca şi purtările-i slobode n-aveau alt izvor decît nevinovăţia şi sufletu-i neprihănit. Naivitatea, vioiciunea şi curiozitatea ei, precum şi sfielnica roşeaţă ce-i cuprindea chipul frumos cînd rîdeam de cîte o vorbă mai nostimă ce mi-o spunea, fără a avea însă nici un gînd viclean, toate acestea îmi vădeau

că e un inger care nu va întîrzia să cadă victimă celui dintîi crai care va încerca s-o destrăbăleze. Mă simțeam destul de tare ca să n-am a mă mustra cu nimic în ceea ce o privește. Numai gîndul mă făcea să tremur, iar mindria mea sta chezașă, pentru cinstea Luciei, pe lingă părinții ei care mi-o lăsase pe seamă, numai pe temeiul bunei păreri ce o aveau despre ale mele purtări. M-aș fi socotit singur un nemernic, dacă aș fi înșelat încrederea ce și-o pusese ei în mine. M-am hotărit așadar să mă stăpinesc, și, mereu sigur de izbîndă, am statornicit să lupt împotriva mea, mulțumit că însăși prezența ei îmi răsplătește străduințele. Nu cunoșteam încă axioma: „la sfîrșitul bătăliei se alege biruința".

Plăcîndu-mi să stau de vorbă cu ea, instinctul mă îndemna să-i spun să vină mai devreme dimineața, chiar să mă trezească, dacă dorm, și, adăugai, ca să dau cuvintelor mele mai multă greutate, că mă simt cu atît mai bine cu cit dorm mai puțin; izbutii astfel să fac convorbirile noastre să țină trei ore în loc de două, fără ca acest șiretlic să împiedice totuși ca, după gustul meu, ceasul să zboare ca o clipă.

Maică-sa venea și ea cîteodată în vreme ce stam de vorbă și de cite ori o vedea șezînd pe patul meu, nu-i mai spunea, săraca, nimic, admirîndu-mă pe mine cît sint de bun că-i îngădui asemenea toane. Lucia o săruta de zeci de ori, iar cinstita femeie mă ruga să-i dau fetei lecții de cumințenie și să-i cizelez mintea; iar după ce pleca, Lucia nu se socotea mai slobodă, ci se purta întocmai ca înainte.

Tovărășia acestui înger mă făcea să sufăr chinurile cele mai cumplite, dîndu-mi totodată cele mai dulci desfătări. La două degete de buzele mele, obrajii ei îmi stîrneau adesea dorința s-o înăbuș în sărutări și simțeam sîngele clocotindu-mi cînd ea îmi spunea că i-ar fi plăcut să-mi fie soră. Aveam însă destulă putere să mă stăpinesc și mă feream de cea mai mică atingere, căci știam prea bine că o singură sărutare ar fi fost scînteia care ar fi aruncat în aer tot ce clădisem pînă atunci. Cînd pleca, eram uimit că am biruit iar, dar, mereu lacom de noi cununi de lauri, tînjeam după ziua de mîine pentru a începe de la capăt dulcea și apriga bătălie. Pe un tînăr îl fac obraznic poftele mărunte; marile pasiuni îl mistuie și-l potolesc.

Peste vreo zece, douăsprezece zile ajunsesem la o răscruce : sau isprăveam, sau făptuiam o mîrşăvie ; mă hotării pentru prima soluţie, cu atît mai mult cu cît nimic nu mă asigura de izbînda celei de-a doua, căci, prefăcîndu-se în eroină de îndată ce aş fi silit-o să se apere, şi uşa odăii rămînînd descuiată, Lucia m-ar fi făcut să-mi fie şi ruşine, şi să mă căiesc, şi totul degeaba. Iar ca să isprăvesc, nu ştiam pe unde să apuc. În faţa acestui boboc de fată, care, o dată cu ivirea zorilor, venea fuguţa, sprintenă şi descultoară, la patul meu să mă întrebe cum am dormit, mai-mai lipindu-se de mine şi strecurîndu-mi-se, ca să zic aşa, în suflet, simţeam că puterile mă părăsesc. În primejdia acelei clipe întorceam capul, iar ea, cu glasul ei nevinovat, mă dojenea că ei nu-i e frică şi mie da, şi cînd îi răspundeam ca un nătărău că se înşală închipuindu-şi că poate să-mi fie frică de un copil, îmi întorcea că doi ani diferenţă nu însemnează nimic.

Simţeam că nu mai pot şi că fiecare clipă aţîţă văpaia care mă mistuie : luai deci hotărîrea să o rog chiar pe ea să nu mai vină şi hotărîrea aceasta mi se păru sublimă şi mergînd drept la ţintă : amînînd-o însă pe a doua zi, petrecui o noapte anevoie de descris, bîntuit de năluca Luciei şi de gîndul că mîine aveam s-o văd pentru cea din urmă oară. Îmi închipuiam că planul meu va fi nu numai încuviinţat de Lucia, dar îmi va dobîndi şi întreaga ei stimă, pentru cîte zile ar mai avea de trăit.

A doua zi, abia răsărise zorile şi, zglobie şi strălucitoare, cu zîmbetul fericirii fluturîndu-i pe frumoasele buze, cu păru-i frumos în cea mai fermecătoare neorînduială, iat-o şi pe Lucia dînd fuga la patul meu, cu braţele deschise ; deodată însă încremeni locului, şi mîhnirea şi tulburarea îi erau zugrăvite pe chip, căci mă văzuse cît sînt de palid, de tras la faţă şi de cătrănit.

— Ce-i cu dumneavoastră ? mă întrebă ea neliniştită.

— N-am putut dormi toată noaptea.

— De ce ?

— Pentru că m-am hotărît să-ţi împărtăşesc un plan, trist pentru mine, dar care-mi va cuceri toată stima dumitale.

— Dacă e făcut să vă cîștige stima mea, ar trebui ca, dimpotrivă, să vă însveselească. Spuneți-mi însă, domnule abate, de ce, după ce ieri m-ați tutuit, îmi vorbiți azi ca unei domnișoare? Ce v-am făcut eu? Mă duc după cafea, și-o să-mi spuneți tot, după ce ați băut-o: abia aștept să vă ascult.

Plecă, se întoarce, îmi beau cafeaua și, văzîndu-mă tot încruntat, se străduie să mă înveselească; și se bucură că a izbutit să mă facă să rîd. După ce strînse totul, închise ușa, fiindcă trăgea, și nevoind să piardă nici un cuvînt din cele pe care aveam să i le spun, îmi spuse cu nevinovăție să-i fac un locșor lîngă mine. Mă învoii, fiindcă nici nu mai aveam inimă în mine.

După ce i-am descris cu amănunțime starea în care m-au adus farmecele ei, și i-am zugrăvit toate chinurile pe care le-am suferit spre a mă împotrivi aprigei dorințe de a-i dovedi dragostea mea, îi arătai că, nemaiputînd îndura caznele, mă văd silit să o rog să nu mi se mai înfățișeze înaintea ochilor. Gravitatea conținutului, adevărul suferinței, ca și dorința ce o aveam ca soluția mea să-i apară ca sublima străduință a unei desăvîrșite iubiri, toate acestea mă înzestrară cu o elocvență de zile mari. Cu deosebire stăruii să-i vădesc cît mai limpede ce cumplite urmări ar putea avea o purtare potrivnică celei pe care o propuneam și ce nenorociri ar cădea pe capul nostru.

La sfîrșitul lungii mele cuvîntări, Lucia, văzîndu-mi ochii scăldați în lacrimi, se descoperi ca să mi-i șteargă, fără a se gîndi că dă astfel în vileag două globuri a căror frumusețe l-ar fi făcut să naufragieze pe cel mai priceput pilot.

După o scenă mută de cîteva clipe, fermecătoarea copilă îmi spuse cu tristețe în glas că lacrimile mele o înduioșează și că n-ar fi crezut niciodată că are să ajungă să mă facă să plîng.

— Tot ce mi-ai spus, adăugă ea, îmi dovedește ce mult mă iubești; nu înțeleg însă de ce te tulbură într-atîta această iubire, care pe mine mă încîntă. Mă izgonești fiindcă te temi de dragostea ce-mi porți; și ce-ai face, mă rog, dacă m-ai urî? Ce vină am eu că m-ai plăcut? Iar dacă a te fi făcut să mă iubești e o fărădelege, te încredințez că am făptuit-o fără voia mea și, deci, nu mă poți,

pe dreptate, osîndi. Nu-ţi pot ascunde totuşi că-mi pare bine că mă iubeşti. Cît despre primejdiile care-i pîndesc pe cei ce se iubesc, şi pe care eu prea bine le cunosc, volnici sîntem să le ocolim; şi mă mir că mie, o biată fată neştiutoare, nu mi se pare greu, în vreme ce dumneata care, cum spune toată lumea, ştii atîtea, eşti atît de înspăimîntat. Ce mă uimeşte e că, nefiind o boală, dragostea te-a îmbolnăvit, iar pe mine m-a înriurit tocmai dimpotrivă. Să mă înşel eu oare şi să fie altceva decît dragoste ceea ce simt pentru dumneata? Ai văzut ce veselă eram de dimineaţă; ei bine, eram veselă fiindcă toată noaptea te-am visat, dar asta nu m-a împiedicat să dorm; atît că m-am trezit, de vreo cinci, şase ori, ca să mă încredinţez dacă e numai un vis, căci se făcea că sînt lîngă dumneata, şi cînd îmi dădeam seama că da, adormeam repede la loc, ca să-mi urmez visul, şi izbuteam. Ce zici, aveam de ce să fiu veselă azi-dimineaţă? Dragul meu abate, dacă pentru dumneata dragostea e un chin, îmi pare rău, dar e oare cu putinţă să te fi născut pentru a nu iubi? Am să fac tot ce-mi porunceşti, dar, chiar dacă asta ţi-ar aduce vindecarea, n-am să încetez niciodată de a te iubi, fiindcă n-aş putea. Dacă, totuşi, acesta ţi-e leacul, fă tot ce poţi şi nu mă mai iubi, căci mi-e mai drag să te văd trăind fără să mă iubeşti, decît murind fiindcă m-ai iubit prea mult. Vezi totuşi dacă nu poţi găsi altă ieşire, căci aceea de care mi-ai vorbit mă îndurerează. Gîndeşte-te bine, s-ar putea să nu fie singura şi să poţi afla alta, mai puţin chinuitoare. Dă-mi măcar o idee despre o cale mai lesne de urmat şi las' pe Lucia.

Cuvîntarea aceasta sinceră, naivă şi firească îmi vădi cît de mai presus e elocvenţa firească de aceea a spiritului filozofic. O strînsei pentru întîia dată în braţe pe această cerească făptură, spunîndu-i:

— Da, scumpa mea Lucie, da, poţi aduce bolii care mă macină cea mai dulce alinare: lasă pradă fierbinţilor mele sărutări zeiasca-ţi guriţă care mă încredinţează că mă iubeşti.

Petrecurăm astfel un ceas încheiat, într-o încîntătoare tăcere, neîntreruptă decît de cuvintele rostite din cînd în cînd de Lucia:

— O, Doamne, e aievea sau visez?

Îi respectai însă mai departe nevinovăția, și anume, poate, tocmai fiindcă mi se da toată și fără nici o împotrivire. În cele din urmă însă, mi se desprinse din brațe și-mi spuse tulburată :

— Inima mea a început să cînte ; trebuie să plec.

Și se și ridică.

După ce-și potrivi puțin straiele, se așeză, și maică-sa, care pică peste cîteva clipe, mă lăudă ce bine arăt și ce culori frumoase am ; apoi îi spuse fiică-si să se ducă să se îmbrace spre a merge la liturghie. Peste un ceas, Lucia se întoarse și-mi spuse că minunea pe care a săvîrșit-o o face fericită și că se mîndrește cu ea ; căci sănătatea care mi se citește pe față o încredințează mai temeinic de dragostea mea decît halul în care m-a găsit de dimineață.

— Dacă numai eu te pot face pe deplin fericit, adăugă ea, iată-mă. Cere-mi orice și n-am să-ți spun nu.

Cînd ieși, îmi dădui seama, amețit încă și înspăimîntat totodată, că mă aflu pe marginea prăpastiei și că numai o putere mai presus de fire m-ar putea împiedica să mă prăbușesc într-însa.

Am rămas la Pasiano toată luna septembrie, iar ultimele unsprezece nopți le-am petrecut în tihnă și liniște, stăpîn pe Lucia, care, sigură că maică-sa doarme, venea să-și petreacă în brațele mele ceasurile cele mai încîntătoare. În loc să mi-l ostoiască, îmi ințețea focul înfrînarea la care făcea tot ce-i sta în putere să mă facă să renunț. Nu puteа gusta dulceața fructului oprit decît lăsîndu-mă să-l culeg fără nici o opreliște, iar acțiunea unui contact neîntrerupt era prea puternică pentru ca o fecioară să-i poată rezista. Lucia făcu deci totul ca să mă păcălească, spunîndu-mi că m-am și învrednicit de ultimele hatîruri ; Bettina îmi dăduse însă prea bune lecții ca să nu știu pe ce lume trăiesc ; și ajunsei la capătul șederii mele la Pasiano fără a mă fi lăsat cu totul răpus de așa dulci ispite.

Plecînd de la Pasiano, îi făgăduii să mă întorc la primăvară. Ne luarăm un rămas-bun pe cît de trist pe atît de duios ; o lăsam într-o stare de suflet care a fost de bună seamă pricina nefericirii ei ; nefericire de care peste douăzeci de ani, în Olanda, am avut temei să mă socotesc vinovat și de care mă voi socoti vinovat toată viața.

Câteva zile după întorsul meu la Veneţia, mi-am reluat toate obişnuinţele şi stăruinţele pe lingă Angela, nădăjduind să ajung măcar pînă unde ajunsesem cu Lucia. O teamă care astăzi nu mi se mai pare că-mi stă în fire, un fel de panică în care intram gîndindu-mă la urmările care mi-ar fi putut strica viitorul, mă împiedica să mă bucur de viaţă. Nu ştiu dacă am fost vreodată un om pe deplin cinstit; ştiu însă foarte bine că sentimentele care mă însufleţeau în tinereţe erau mult mai gingaşe decît cele pe care le-am dobîndit trecînd prin viaţă. O filozofie de calitate îndoielnică scade prea mult numărul aşa-ziselor prejudecăţi.

Cele două surori care învăţau cu Angela să coasă la gherghef erau prietenele ei cele mai apropiate şi-i împărtăşeau toate tainele. Cînd le-am cunoscut mai apoi, am aflat că osîndeau asprimea pe care mi-o arăta. Văzîndu-le într-una cu Angela şi ştiind ce bune prietene sînt, îmi vărsam focul la ele şi, plin de chipul neînduratei, nu mă fuduleam să-mi închipui că s-ar putea îndrăgosti de mine codanele acelea; mi se întîmpla însă adesea să le vorbesc cu toată patima ce mă mistuia, ceea ce nu îndrăzneam să fac cînd fiinţa pe care o îndrăgeam era de faţă. Adevărata iubire îndeamnă întotdeauna la o anumită rezervă; te temi ca vorbele care izvorăsc din nobila ta pasiune să nu fie luate drept basme şi astfel, de frică să nu spună prea mult, îngrăgostitul modest spune adesea prea puţin.

Profesoara, o bătrînă bisericoasă, pe care, la început, o lăsa rece dragostea ce-i arătam Angelei, se plictisi în cele din urmă de prea desele mele vizite şi-i vorbi preotului, unchiul mîndrei. Acesta îmi spuse cu blîndeţe într-o zi că ar trebui să merg mai rar pe acolo, căci stăruinţa mea ar putea fi luată în rău şi păgubi astfel bunului nume al nepoată-si. Rămăsei ca trăsnit auzind aceste vorbe, dar mă stăpînii îndeajuns ca să nu-i dau nimic de bănuit şi mă mărginii să-i spun că-i voi urma sfatul.

Peste trei, patru zile mă dusei la profesoara de broderie ca pentru a-i face o vizită, avînd însă grijă să nu mă opresc de loc la fete; găsii totuşi o cale de a-i strecura surorii mai mari un răvaş, care cuprindea un al doilea, pentru Angela, unde o înştiinţam de pricina ce mă sileşte să nu mai vin pe acolo şi nu uitam s-o rog să se gîndească la

un mijloc care să-mi dăruiască fericirea de a-i împărtăşi sentimentele mele. Cît despre Nanette, o rugam numai să-i dea prietenei ei răvaşul, înştiinţînd-o că le voi vedea a treia zi şi că nădăjduiam că vor găsi o cale de a-mi înmîna un răspuns. Îmi îndeplini desăvîrşit rugămintea, căci cînd mă întorsei a treia zi, îmi înmînă un răvaş fără ca nimeni să bage de seamă.

Răvaşul Nanettei cuprindea un altul, foarte scurt, de la Angela, căreia nu-i plăcea să scrie şi care-mi spunea doar să fac tot ce-mi scrie prietena ei. Iată răvaşul Nanettei, pe care l-am păstrat, ca pe toate cele pe care le reproduc în istorisirea mea: „Sînt, domnule abate, gata de orice pentru prietena mea. Vine la noi în toate zilele de sărbătoare, ia masa de seară cu noi şi rămîne şi la dormit. Îţi sugerez o cale de a face cunoştinţă cu doamna Orio, mătuşa noastră; dacă însă izbuteşti să pătrunzi la ea, îţi spun dinainte că trebuie să ai mare grijă să nu cumva să se vadă că ţii la Angela, căci mătuşii noastre nu i-ar plăcea să vii acolo numai ca să te vezi cu cineva care nu e de-ai ei. Iată deci ce te sfătuiesc; te voi ajuta şi eu cît voi putea. Deşi femeie de neam, doamna Orio nu e bogată, şi doreşte de aceea să fie înscrisă pe lista văduvelor nobile ocrotite de confraternitatea Sfintei Cuminecături, al cărei preşedinte e domnul de Malipiero. Duminica trecută, Angela i-a spus cu ce ochi buni te vede acel senior şi că cea mai sigură cale de a-i dobîndi încuviinţarea e să te roage pe dumneata să i-o ceri. I-a spus prostia că eşti îndrăgostit de mine şi că mergi la profesoara noastră numai ca să ai prilej să-mi vorbeşti şi că, aşadar, îmi va fi lesne să te fac să stărui pentru dînsa. Mătuşa noastră răspunse că, fiind preot, nu-i nimic de temut, şi că pot să-ţi scriu să treci pe la ea: am zis nu. Procurorul Rosa, care e sufletul mătuşii mele, era şi el de faţă la convorbire; se grăbi să-mi încuviinţeze refuzul, spunînd că ea trebuie să-ţi scrie şi nu eu, că trebuie să te roage să-i faci cinstea să treci pe la ea, pentru o treabă care o priveşte, şi că, dacă e adevărat că mă iubeşti, nu se poate să nu vii. Atunci, mătuşa mea ţi-a scris răvaşul pe care-l vei găsi acasă la dumneata. Dacă vrei s-o vezi pe Angela la noi acasă, amînă pînă duminică. Dacă

poţi dobîndi pentru mătuşă-mea bunăvoinţa domnului de Malipiero, ai să fii acolo în casă ca un copil de-al ei; ai să mă ierţi însă dacă am să mă port urît cu dumneata, căci le-am spus că eu nu te iubesc. N-ai strica să-i faci puţină curte mătuşă-mi, care are şaizeci de ani; domnul Rosa n-are să fie gelos, şi toţi din casă te vor îndrăgi. Eu una am să aduc astfel lucrurile, încît să poţi vorbi cu Angela între patru ochi: am să fac tot ce-mi stă în putere să te încredinţez de prietenia mea. La revedere!"

Planul mi se părea urzit cu multă dibăcie, aşa că a doua zi, duminică, cum primisem în ajun răvaşul doamnei Orio, m-am dus, după poftire, la dînsa. Am fost primit cum nu se poate mai bine şi doamna, stăpîna casei, după ce mă rugă să stărui pentru dînsa, îmi înmînă toate hîrtiile de care puteam avea nevoie spre a izbuti. Cu multă îndatorinţă, mă arătai gata să o slujesc şi vorbii, chipurile, foarte puţin cu Angela; în schimb îmi îndreptai toată curtenia spre Nanette, care se purta foarte rău cu mine. Cucerii, în sfîrşit, prietenia bătrînului procuror Rosa, care îmi fu mai apoi foarte de folos.

Prea îmi stătea la inimă izbînda cererii doamnei Orio, ca să nu mă gîndesc într-una numai la dînsa; aşa se face că, cunoscînd influenţa Terezei Imer asupra îndrăgostitului nostru senator şi încredinţat că bătrînul va fi încîntat şi nu va pierde prilejul de a se arăta drăguţ cu dînsa, m-am hotărît să mă duc s-o văd a doua zi şi am intrat la ea în odaie fără să mă anunţ. O găsii singură cu medicul Dora, care, făcîndu-se că nu se află acolo decît în puterea dregătoriei sale, se apucă de scris o reţetă, îi luă pulsul şi pe urmă plecă.

După cum se spunea, doctorul era îndrăgostit de Tereza; domnul de Malipiero, care era gelos pe el, o oprise să-l primească în casă, iar ea îi făgăduise să-l asculte. Tereza ştia că eu cunosc toată povestea, aşa că sosirea mea nu-i plăcu de loc, căci desigur n-ar fi vrut ca bătrînul să afle ce puţin îi pasă de făgăduielile ce i le dă. Socotii că e clipa cea mai prielnică pentru a dobîndi de la ea tot ce pofteam.

Îi spusei deci ce mă aduce la ea şi nu uitai să o încredinţez că se poate bizui pe discreţia mea şi că n-aş fi

în stare să-i fac nici un rău. Arătîndu-se recunoscătoare, Tereza se grăbi să mă încredinţeze că-i pare foarte bine că are prilejul să mă îndatoreze şi, după ce-mi ceru toate hîrtiile doamnei pentru care stăruiam, îmi arătă cele ale unei alte doamne pentru care se legase să vorbească şi pe care îmi făgădui s-o jertfească pentru cea pe care o sprijineam, şi se ţinu de cuvînt, căci nu trecură nici trei zile şi avui în mînă decretul, iscălit de excelenţa-sa în calitate de preşedinte al confreriei săracilor. Pînă una-alta, doamna Orio a fost inscrisă pentru ajutorul care se trăgea la sorţi de două ori pe an.

Orfane, Nanette şi sora ei Marton erau fiicele unei surori a doamnei Orio. Buna doamnă n-avea altă avere decît casa în care locuia, al cărei prim cat îl dădea cu chirie, şi o pensie ce i-o slujea fratele ei, secretar al Consiliului celor Zece. Locuia singură cu fermecătoarele-i nepoate, prima de şaisprezece şi a doua de cincisprezece ani.

Ca slujitori nu ţinea decît pe o bătrînă care, pentru un scud pe lună, se ducea în fiecare zi după apă şi-i făcea gospodăria. Procurorul Rosa era singurul ei prieten: avea ca şi dînsa şaizeci de ani şi nu aştepta decît să rămînă văduv ca s-o ia de nevastă.

Cele două surori dormeau împreună la al treilea cat, într-un pat lat, în care, în ajunurile de sărbătoare, o adăposteau şi pe Angela.

Cum mă văzui în mînă cu actul dorit de doamna Orio, mă grăbii să merg la profesoara de broderie, ca să-i pot strecura Nanettei un bilet, în care îi împărtăşeam fericita izbîndă a demersurilor mele şi o înştiinţam că, a treia zi, care era sărbătoare, aveam să vin să-i înminez mătuşă-si decretul senatorului; nu uitam să stărui cu tărie să aducă astfel lucrurile încît să pot rămîne între patru ochi cu crăiasa inimii mele.

A treia zi, Nanette, care îmi pîndise sosirea, îmi strecură cu dibăcie un răvaş, spunînd să fac cumva să-l citesc înainte de a pleca din casă. Intru şi-i văd lîngă doamna Orio pe Angela, pe bătrînul procuror şi pe Marton. Grăbit să-mi citesc răvaşul, refuzai scaunul pe care fui poftit să şed, îi înminai doamnei Orio actul prin care

dobindea ceea ce dorise şi nu-i cerui altă răsplată decît aceea de a-i săruta mîna, sub cuvînt că trebuie să plec numaidecît.

— Vai, dragul meu abate, îmi spuse ea, poţi şi să mă săruţi şi nimeni n-are să zică nimic, de vreme ce am treizeci de anişori mai mult ca domnia ta.

Ar fi putut să spună patruzeci şi cinci, fără a greşi.

O sărutai de două ori, ceea ce de bună seamă îi plăcu, căci îmi spuse să mă duc să-i sărut şi nepoatele; ele însă o luară la fugă şi numai Angela îmi înfruntă cutezanţa. Apoi văduva mă pofti să şed.

— Mi-e cu neputinţă, doamnă.

— Şi de ce, mă rog?

— Mă...

— Înţeleg. Nanette, arată domnului abate.

— Vai, mătuşico, nu eu, te rog.

— Du-te tu, Marton.

— Mătuşico, soră-mea mai mare nu te mai ascultă?

— Au dreptate domnişoarele, zisei, am plecat, doamnă.

— Ba nicidecum, domnule abate, nepoatele mele sînt nişte proaste cum nu se mai află; domnul Rosa o să fie aşa bun...

Bunul procuror mă luă drăgăstos de mînă şi mă duse la al treilea, unde mă lăsă singur. Nemaistingherit de nimeni atunci, citii răvaşul astfel ticluit:

„Mătuşa mea te va pofti la cină; nu primi. Pleacă de îndată ce ne aşezăm la masă şi Marton te va însoţi cu făclia pînă la poartă; dumneata însă nu ieşi. Cînd se va fi închis poarta, toţi vor crede că ai plecat; dumneata suie tiptil la al treilea şi aşteaptă-ne. Vom urca şi noi după ce domnul Rosa va pleca şi mătuşa noastră se va culca. Rămîne ca Angela să-ţi dăruiască, dacă vrea, pînă dimineaţa, o întrevedere în patru ochi pe care vi-o doresc cît mai fericită."

Ce bucurie! Şi cît îi eram de recunoscător întîmplării care mă făcea să citesc răvaşul chiar în locul unde trebuia s-o aştept pe draga mea! Sigur că voi nimeri fără anevoinţă drumul de întors, coborîi la doamna Orio fericit ca nimeni altul.

CAPITOLUL V

Noapte neplăcută — Mă îndrăgostesc de cele două surori şi o uit pe Angela — Bal la mine acasă; Giulieta umilită — Mă întorc la Paseano — Lucia nefericită — Furtună cu noroc.

Cînd m-am întors în salon, doamna Orio, după ce-mi mulţumi de o mie de ori, îmi spuse că pe viitor mă voi bucura de toate drepturile prietenilor casei; pe urmă petrecurăm patru ceasuri rîzînd şi glumind.

Venind ceasul cinei, îmi cerui atît de convingător iertare, încît doamna Orio fu silită să mă creadă. Marton luă atunci făclia să-mi lumineze drumul, dar mătuşa, crezînd că favorita mea e Nanette, îi porunci atît de straşnic să mă petreacă ea, încît fu nevoită să asculte. Coborî deci repede scara, deschise poarta, o trînti cu zgomot şi, stingînd lumina, se întoarse, lăsîndu-mă în întuneric. Mă urc tiptil, intru în camera domnişoarelor şi, aşezîndu-mă pe o canapea, aştept să sune ceasul fericirii.

Stăteam acolo cam de vreun ceas, legănat de cele mai dulci visuri, cînd aud în sfîrşit închizîndu-se poarta şi, peste cîteva minute, le văd intrînd pe cele două surori şi pe scumpa mea Angela. N-aveam ochi decît pentru ea; o strîng la pieptul meu şi îi vorbesc fără oprire două ceasuri. Bate miezul nopţii: fetele mă căinează că n-am cinat, dar mila lor mă supără; le răspund că, scăldat în fericire cum eram, nici o nevoie nu mă putea stingheri. Îmi mai spun că mă aflu ca la închisoare, căci cheia de la intrare se găseşte sub pernă la mătuşa lor, care nu descuie poarta decît dimineaţa, cînd pleacă la prima liturghie. Le mărturisesc că mă miră că asta li se pare o veste proastă pentru mine; sînt, dimpotrivă, bucuros că am cinci ceasuri înaintea mea şi că sînt sigur că le voi petrece cu aleasa inimii mele. După un ceas, Nanette începu să rîdă; Angela voi să ştie pricina şi, spunîndu-i-o la ureche, Marton începu să rîdă şi ea. Pus pe gînduri, vreau şi eu să ştiu ce anume le stîrneşte veselia, iar Nanette îmi spune, chipurile, foc de su-

părată că nu mai au luminări și că în curînd vom rămîne în beznă. Vestea asta nouă mă umple de bucurie; mi-o ascund însă și le spun că-mi pare rău pentru ele. Le propun atunci să meargă să se culce și să doarmă liniștite, bizuindu-se pe respectul ce li-l port. Propunerea le făcu să rîdă.

— Și ce-o să facem pe întuneric?

— O să stăm de vorbă.

Eram patru; trecuse trei ceasuri de cînd vorbeam și eroul piesei eram eu. Amorul e mare poet: nu-i seacă niciodată inspirația; dar dacă nu nimerește și nu nimerește ținta la care năzuie, ostenește și-i piere glasul. Draga mea Angelă asculta: puțin vorbăreață însă, răspundea rar și își vădea mai curînd bunul-simț decît agerimea minții. Ca să-mi șubrezească argumentele, se mulțumea din cînd în cînd să-mi arunce un proverb, așa cum lansau romanii catapulta. Se dădea îndărăt, ori îmi respingea, cu cea mai neplăcută blîndețe, bietele mîini, ori de cîte ori amorul le chema să-mi vină într-ajutor. Și totuși, îi dam înainte vitejește, și cu vorba, și cu mîinile; pierdeam însă orice nădejde cînd vedeam că argumentele mele, prea subtile, o buimăcesc în loc să o convingă și că, în loc să-i moaie inima, numai i-o zdruncină. Pe de altă parte, eram uluit, zărind pe chipurile celor două surori semnele săgeților pe care cu le trăgeam în Angela. Cotul acesta metafizic mi se părea alături de fire: ar fi trebuit să fie un unghi. Din nefericire, studiam pe atunci geometria. Eram într-o asemenea stare încît, în ciuda anotimpului, curgeau apele de pe mine. În cele din urmă, luminarea fiind cît p-aci să se stingă, Nanette se sculă s-o ia de acolo.

La cea dintîi ivire a întunericului, brațele mele se ridică, în chip firesc, ca să apuce obiectul de care avea nevoie starea mea sufletească; negăsind însă nimic, îmi vine să rîd că Angela n-a lăsat să-i scape clipa de adineauri ca să se pună la adăpost. Un ceas încheiat am stat și i-am înșirat tot ce-mi șoptea dragostea mai vesel, mai gingaș, ca s-o încredințez să se întoarcă la locul ei. Mi se părea cu neputință să nu fi fost o glumă.

— Toată hîrjoana asta — îi spusei în cele din urmă, pierzîndu-mi răbdarea — ține prea mult; e împotriva firii, fiindcă nu pot alerga după dumneata și mă mir că te aud

rizînd, fiindcă la așa ciudată purtare nu pot să-mi închipui decît că de mine rîzi. Vino, dară, de te așază și, de vreme ce sînt nevoit să-ți vorbesc fără să te văd, măcar mîinile mele să mă încredințeze că nu vorbesc în văzduh. Dacă-ți bați joc de mine, trebuie să înțelegi că mă jignești, iar dragostea nu trebuie, cred, pusă la o asemenea încercare.

— Ei bine, fie, liniștește-te; te ascult fără a pierde un cuvînt; înțelege însă că ar fi necuviincios să mă așez lîngă dumneata pe întunericul ăsta.

— Atunci ce dorești, să stau aici pînă în zorii zilei?

— Trîntește-te pe pat și dormi.

— Te admir că îți închipui asemenea treabă cu putință și potrivită cu jarul din mine. Hai, să ne facem că ne jucăm de-a baba-oarba.

Și, ridicîndu-mă, încep să bîjbîi încoace și încolo, dar fără nici un folos. Cînd puneam mîna pe cîte una, era tot Nanette sau Marton care, din mîndrie, își spuneau îndată numele, iar eu, ca un prost de don Quijote, îndată le dam drumul. Dragostea și prejudecățile mă împiedicau să-mi dau seama ce caraghios era acest respect. Nu citisem încă anecdotele despre Ludovic al XIII-lea, regele Franței, pe Boccaccio însă îl citisem. Orbecăiam într-una ocărîndu-i asprimea și arătîndu-i că pînă la urmă tot va trebui să se dea prinsă, dar ea îmi întorcea că de bună seamă și ei îi vine la fel de greu să mă găsească. Odaia nu era mare și muream de ciudă că nu pot s-o prind.

Mai mult sastisit decît ostenit, mă așezai și, vreme de un ceas, depănai povestea lui Roger, cînd Angelica dispare, cu ajutorul inelului fermecat pe care, prea încrezător, i-l dăruise cavalerul:

Così dicendo, intorno alla fontana
Brancolando n'andava come cieco.
O quante volte abracciò l'aria vana
Sperando la donzella abbracciar seco.[1]

[1] *Zicînd astfel, se-ntoarse la fîntînă,*
Orbește bîjbîind. De cîte ori luat-a
În brațe el văzduhul, pe-a inimii stăpînă
Crezînd c-a-mbrățișat-o.
Ariosto, *Orlando furioso*, XI, 9.

Angela nu auzise de Ariosto, Nanette însă îl citise de cîteva ori. Începu s-o apere pe Angelica, învinuindu-l de credulitate pe Roger care, dacă ar fi fost mai înţelept, n-ar fi trebuit niciodată să-i încredinţeze mindrei inelul. Nanette mă incîntă; eram însă prea crud încă spre a fi in stare să-mi fac un examen de conştiinţă.

Îmi mai rămăsese doar un ceas, şi n-aveam voie să mă prindă dimineaţa, căci doamna Orio nici moartă n-ar fi pierdut liturghia. Îmi petrecui deci acest ultim ceas vorbindu-i singur Angelei ca s-o hotărăsc şi apoi s-o conving că trebuie să vină să se aşeze lîngă mine. Mă lua cu cald şi cu frig; cum cititorul nu-şi poate închipui dacă n-a trăit însuşi o asemenea păţanie. După ce am sfîrşit argumentele cele mai convingătoare, am trecut la rugăminţi şi în cele din urmă la lacrimi; văzînd că toate rămîn fără nici un folos, simţii cum mă năpădeşte acea nobilă indignare care înnobilează mînia. Să nu fi fost întunericul, aş fi ajuns să iau la bătaie monstrul acela cumplit care fusese în stare să mă pună cinci ceasuri încheiate la cele mai crunte cazne. Îi aruncai în faţă toate vorbele de ocară pe care o dragoste dispreţuită i le poate sugera unuia care şi-a ieşit din minţi. O copleşii cu blesteme înfiorătoare; îi jurai că toată iubirea mea s-a prefăcut în ură şi o vestii, în sfîrşit, să se păzească de mine, căci aş ucide-o de îndată ce mi-ar fi dat s-o văd.

Ocările mele luară sfîrşit o dată cu întunericul. Cînd, crăpîndu-se de ziuă, se auzi zgomotul cheii celei mari în broasca porţii pe care o descuia doamna Orio spre a merge să-şi dobîndească liniştea sufletească cea spre fiinţă, mă pregătii de plecare, luîndu-mi mantaua şi pălăria. Dar cum să zugrăvesc uluirea ce mă cuprinse cînd, cătînd pe furiş la cele trei codane, le văzui scăldate în lacrimi. Îmi părea rău, mi-era ruşine, îmi venea să-mi curm zilele; şi, aşezîndu-mă la loc, cugetai cît fusesem de brutal, mustrîndu-mă că am făcut să plîngă aşa trei gingaşe făpturi. Mi-era cu neputinţă să scot un cuvînt: inima îmi bătea să se rupă; îmi veniră în ajutor lacrimile şi mă lăsai cu voluptate în voia plînsului. Nanette veni să-mi spună că mătuşa ei nu va zăbovi să se întoarcă, iar eu mă ştersei la ochi, nu le mai aruncai nici măcar o

privire, plecai fără un cuvînt și mă dusei de mă băgai în pat, fără însă a putea dormi.

A doua zi, la prînz, domnul de Malipiero văzîndu-mă cu totul schimbat, mă întrebă ce am, iar eu, simțind nevoia să-mi ușurez sufletul, îi spusei tot. Înțeleptul bătrîn nu rîse, dar judecățile lui pline de bun-simț erau pentru mine un balsam. În întîmplarea mea, se vedea pe el cu cruda-i Tereză. Și totuși, la masă, nu-și putu stăpîni rîsul văzîndu-mă cum înfulec. Nu cinasem; mă felicită pentru robusta mea constituție.

Hotărît să nu mai calc pe la doamna Orio, am susținut în zilele acelea o teză de metafizică în care spuneam că existența oricărei ființe despre care nu poți avea decît o idee abstractă e arbitrară; și aveam dreptate, dar nu le-a fost greu unora să-mi înfățișeze teza ca pe o erezie și m-am văzut osîndit să-mi cînt palinodia. Peste cîteva zile am plecat la Padova, unde am fost proclamat doctor *utroque jure*[1].

Întors la Veneția, primii de la domnul Rosa un răvaș în care mă poftea din partea doamnei Orio să trec să o văd. Sigur că Angela n-are să fie acolo, mă dusei chiar în seara aceea și, prin voioșia lor, drăguțele de surori îmi risipiră rușinea de a mă înfățișa înaintea lor după două luni. Teza și doctoratul dădură temei scuzelor mele la doamna Orio, care nu se plîngea decît că nu mă mai duc pe acolo.

Cînd să plec, Nanette îmi înmînă o scrisoare care cuprindea un răvaș al Angelei; iată-l:

„Dacă te încumeți să petreci cu mine încă o noapte, n-ai să ai a te plînge, căci te iubesc; și doresc să aflu din gura dumitale: ai fi continuat oare să mă iubești dacă m-aș fi învoit să mă dezonorez ?"

Iată și scrisoarea Nanettei, singura mai deșteaptă:

„Domnul Rosa făgăduind să te aducă iar printre noi, pregătesc aceste rînduri pentru a te vesti că Angela e disperată că te-a pierdut. Noaptea ce-ai petrecut-o cu noi a fost, e adevărat, cumplită, dar nu cred că trebuia să te împingă la hotărîrea de a nu mai veni să o vezi măcar

[1] *În amîndouă drepturile* (lat.).

pe doamna Orio. Dacă încă o mai iubeşti pe Angela, te sfătuiesc să mai încerci încă o noapte. Îşi va arăta, poate, dreptatea, iar dumneata vei rămîne mulţumită. Vino, deci. Adio !"

Îmi plăceau cele două scrisori, căci îmi arătau calea de a mă răzbuna pe Angela rămînînd de gheaţă la rugăminţile ei. Mă dusei dar la ele în cea dintîi zi de sărbătoare, cu două sticle de vin de Cipru în buzunar şi cu o limbă afumată ; spre uimirea mea, cruda Angela însă lipsea. Aducînd vorba despre ea, Nanette îmi spuse că dimineaţa, la biserică, Angela îi spusese că nu va putea veni decît la ceasul cinei. Bizuindu-mă pe aceste cuvinte, nu primii poftirea doamnei Orio şi, înainte de a se aşeza la masă, plecai ca şi data trecută şi mă furişai la locul ştiut. Abia aşteptam să înfăptuiesc cele ce cugetasem, căci eram încredinţat că Angela, chiar dacă s-ar fi hotărît să schimbe calimera, tot nu mi-ar fi dăruit decît foarte puţin, în vreme ce eu voiam mai mult : mă stăpînea o aprigă dorinţă de răzbunare, şi atît.

Peste trei sferturi de ceas, aud închizîndu-se poarta şi curînd îmi răsar înaintea ochilor Nanette şi Marton.

— Dar Angela unde e ? o întreb pe Nanette.

— De bună seamă că n-a putut nici să vină, nici să trimită vorbă ; totuşi ştia foarte bine că eşti aici.

— Îşi închipuie că m-a păcălit, şi e adevărat că nu mă aşteptam la una ca asta. Încolo, o cunoşti acum şi dumneata. Îşi bate joc de mine ; triumfă. S-a slujit de dumneata ca să mă facă să cad în laţ, şi a cîştigat : căci dacă venea, mi-aş fi bătut eu joc de dînsa.

— Uite, dă-mi voie, eu pe asta n-o mai cred.

— Crede, crede, frumoaso, şi plăcuta noapte ce-o vom petrece fără dînsa te va răsplăti.

— Înseamnă că te vei pricepe, ca un bărbat cuminte ce te afli, să iei lucrurile aşa cum sînt ; te vei culca însă aici, iar noi vom merge să ne culcăm pe canapea, în odaia de alături.

— Nu vă opresc, dar ar fi foarte urît din partea voastră s-o faceţi ; de altfel eu unul nici nu mă culc.

— Cum ? Ai fi în stare să stai şapte ceasuri singur cu noi două ? Sînt sigură că foarte curînd n-ai să mai ai ce vorbi şi ai să pici de somn.

— Rămîne de văzut. Pînă atunci, iată aici ceva merinde. Sper că o să vă îndurați și n-o să mai lăsați să mănînc singur. Pîine aveți ?

— Avem, și-o să ne îndurăm ; o să cinăm încă o dată.

— De dumneata ar trebui să fiu îndrăgostit. Spune-mi, frumoasă Nanette, dacă te-aș iubi cum o iubesc pe Angela, m-ai chinui ca ea ?

— Nu ți se pare o întrebare cam nelalocul ei ? O întrebare cam neroadă ? Tot ce pot să-ți spun e că habar n-am.

Puseră iute trei tacîmuri, aduseră pîine, niște cașcaval și apă de băut, rîzînd de tot ce făceau, și ne apucarăm de treabă. Ciprul, cu care nu erau deprinse, li se urcă la cap și erau fermecător de vesele. Mă uitam la ele și mă minunam cum de nu le băgasem în seamă pînă atunci.

După mica noastră cină, care fu încîntătoare, așezat la mijloc între ele, le întrebai, apucîndu-le cîte o mînuță pe care o duceam la buze, dacă-mi sînt prietene cu adevărat și dacă încuviințează chipul odios în care se poartă cu mine Angela. Îmi răspunseră într-un glas că le-am făcut să plîngă.

— Îngăduiți-mi, adăugai eu, să vă iubesc ca un frate și împărtășiți-mi iubirea ca două surori : hai să ne dăm, cu inimă curată, cîte un zălog și să ne jurăm credință veșnică.

Cea dintîi sărutare pe care le-o dădui nu izvora nici din vreun simțămînt de dragoste și nici nu mă gîndeam să le duc în ispită, iar peste cîteva zile mă încredințară că nici ele nu mi-l întorsese decît ca asemenea să mă convingă că împărtășesc curatele mele sentimente frățești ; sărutările acestea nevinovate se prefăcură însă curînd în văpăi și încinseră în noi un pojar care de bună seamă ne ului peste măsură, căci le curmarăm peste cîteva clipe, uitîndu-ne unii la alții, de tot mirați și cît se poate de serioși. Se ridicase amîndouă, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, așa că rămăsei singur cu gîndurile mele. Nu era de mirare că focul pe care acele sărutări îl aprinsese în inima mea și care acum îmi alerga prin vine m-a făcut să mă îndrăgostesc năprasnic de drăgălașele domnișoare. Erau și una și cealaltă mai frumoase decît Angela și, Nanette cu istețimea ei, iar Marton cu firea ei blîndă

și dreaptă, cu mult mai presus de ea, amindouă. Mă miram foarte că pînă atunci nu le-am prețuit cum se cuvine; erau însă două fete nobile și neprihănite și nu trebuia ca întîmplarea care le dăduse pe mîna mea să le fie fatală. N-aveam trufia să cred că mă iubesc; îmi puteam însă închipui că sărutările mele au avut asupra lor aceeași lucrare ca ale lor asupră-mi și judecind astfel, îmi apărea limpede că, folosind vicleniile și răsuciturile a căror putere ele n-o cunoșteau, lesne mi-ar fi fost ca, pînă la capătul lungii nopți ce ne aștepta, să le induplec să-mi dăruiască unele hatiruri care puteau avea urmări mai mult decît hotărîtoare. Gîndul acesta mă cutremură și făcui straşnic legămînt să mă opresc de a le pîngări, nepunînd la îndoială dacă voi avea sau nu puterea să-l țin.

Cînd se întoarseră, siguranța și mulțumirea li se citea pe chip și mă grăbii să-mi dau aceeași spoială, hotărît să mă feresc de dogoarea sărutărilor lor.

Petrecurăm o oră vorbind despre Angela și le spusei că mă simt hotărît să n-o mai văd, încredințat fiind că nu mă iubește.

— Ba te iubește, îmi spuse dreapta Marton, sînt sigură că te iubește; dar dacă n-ai de gînd s-o iei de nevastă, ai face bine s-o rupi cu desăvîrșire cu dînsa, fiindcă e neclintită să nu-ți dăruie nici măcar o sărutare atîta vreme cît n-o să fiți barem logodiți: trebuie așadar să te hotărăști s-o părăsești, ori să nu te aștepți la nici o drăgălășenie din partea ei.

— Judeci dumnezeiește: dar de unde ești așa sigură că mă iubește?

— Sînt foarte sigură și, fiindcă ne-am legat să fim ca frații, pot să-ți spun și de unde. Cînd se culcă la noi, Angela mă sărută cu duioșie numindu-mă „scumpul meu abate".

Auzind acestea, Nanette izbucni în rîs și-i astupă gura cu palma; vorba însă pe care cu atîta naivitate o scăpase mă zgudui în asemenea hal că abia mă mai puteam stăpîni.

Marton îi spuse Nanettei că sînt prea deștept ca să nu știu ce fac fetele cînd se culcă laolaltă.

— Bineînțeles, mă grăbii eu să răspund, toată lumea știe de aceste jocuri nevinovate și nu cred că o socoti,

dragă Nanette, prea guralivă pe sora dumitale fiindcă mi-a făcut această prietenească destăinuire.

— Acum, ce s-a spus s-a spus: sînt însă lucruri de care nu se vorbeşte. Să ştie Angela!...

— Ar muri de ciudă; Marton mi-a dat însă o dovadă de prietenie pentru care-i voi fi recunoscător toată viaţa. De altfel, pricina e hotărîtă: n-o pot suferi pe Angela şi nici n-am să-i mai vorbesc. E un taler cu două feţe; îmi vrea numai pierzania.

— Dar dacă te iubeşte, nu-i o greşeală că te vrea de bărbat.

— Aşa e; dar nu se gîndeşte decît la ea; căci cunoscînd cît sufăr, s-ar mai purta astfel dacă m-ar iubi pentru mine? Pînă una-alta, are destulă fantezie ca să afle calea de a-şi alina dorurile cu păpuşica asta de Marton, care binevoieşte să-i slujească drept soţ.

Auzind acestea, Nanette începu să rîdă în hohote; eu însă, fără măcar să zîmbesc, îmi urmai vorba cu soru-sa pe acelaşi făgaş, lăudindu-i neprecupeţit sinceritatea. Pînă la urmă îi spusei că fără îndoială şi Angela, la rîndul său, îi slujeşte de soţ ei; îmi răspunse rîzînd că ea îi e soţ numai Nanettei, şi Nanette fu nevoită să recunoască.

— Şi atunci, urmai eu, cum îi spune Nanette soţului ei, în clipele-i de dulce sminteală?

— Asta n-o ştie nimeni.

— Aşadar, Nanette, iubeşti pe cineva?

— Da, dar e taina mea şi n-o spun nimănui.

Reţinerea aceasta mă făcu să mă gîndesc că poate în jurul meu se ţese taina cu pricina şi că Nanette e rivala Angelei. Această convorbire de loc searbădă făcu să-mi cam piară cheful să-mi pierd degeaba o noapte în tovărăşia unor fete atît de nurlii şi plămădite parcă anume pentru dragoste.

— Îmi pare foarte bine, le spusei, că n-am pentru voi decît sentimente prieteneşti, căci altminteri m-aş simţi tare prost să fiu nevoit să petrec o noapte cu voi fără a încerca să vă dau — şi să şi primesc — dovezi de iubire; căci sînteţi amîndouă frumoase coz şi făcute spre a suci capul oricărui bărbat căruia îi veţi îngădui să vă cunoască mai temeinic.

Urmînd a vorbi astfel, mă prefăcui că mi-e somn. Băgînd prima de seamă, Nanette îmi spuse :

— Haide, nu te mai chinui ; suie-te în pat : noi o să mergem să ne culcăm pe canapea în odaia de alături.

— Aş fi, zisei, cel mai mare mişel de pe lume, dacă aş face una ca asta. Să stăm de vorbă şi somnul o să-mi treacă. Mi-e însă de voi. Culcaţi-vă, iar eu, scumpele mele prietene, mă duc în odaia cealaltă. Dacă vă temeţi de mine, încuiaţi-vă ; ar fi însă o greşeală, căci vă iubesc cu inimă de frate.

— N-o să facem niciodată una ca asta, îmi spuse Nanette ; lasă-te însă înduplecat şi culcă-te aici.

— Nu pot dormi îmbrăcat.

— Dezbracă-te ; o să ne uităm în altă parte.

— Nu asta mă înspăimîntă ; dar n-aş putea nici aţipi ştiindu-vă silite să vegheaţi din pricina mea.

— O să ne culcăm şi noi, îmi spuse Marton, dar fără să ne dezbrăcăm.

— Iată o neîncredere care-mi jigneşte cinstea. Spune-mi, Nanette, mă socoteşti om de cuvînt ?

— Bineînţeles.

— Foarte bine, dar trebuie să mi-o dovedeşti ; în acest scop, vă rog să vă culcaţi goale-goluţe de-a dreapta şi de-a stînga mea, bizuindu-vă pe cuvîntul meu de cinste că nici n-am să vă ating. De altfel, sînteţi două împotriva unuia singur : de ce v-aţi teme ? Sînteţi doar slobode să ieşiţi din pat, de îndată ce m-aş obrăznici. Într-un cuvînt, dacă nu vă învoiţi să-mi daţi astă dovadă de încredere, nici cînd mă veţi vedea adormit, nu mă cule de loc.

Şi, tăcînd, mă făcui că adorm. Ţinură cîteva clipe sfat pe şoptite şi pe urmă Marton îmi spuse să mă duc să mă culc, că vin şi ele de îndată ce vor vedea că am adormit. Nanette întărindu-i făgăduiala, mă întorsei cu spatele, mă dezbrăcai şi, după ce le dădui bună-seara, mă culcai. Odată în pat, mă făcui că dorm ; curînd însă somnul mă cuprinse cu adevărat şi nu mă deşteptai decît cînd veniră şi ele să se culce. Atunci, întorcîndu-mă pe partea cealaltă ca unul care încearcă să adoarmă la loc, stătui nemişcat pînă cînd dobîndii temei să le cred adormite ; şi dacă nu erau, înseamnă că de bună-voia lor se prefăceau. Îmi întorsese spatele, iar lumina era stinsă : lucram deci

la întîmplare şi-mi adusei închinăciunile întîi celei din dreapta, fără să ştiu dacă-i Nanette sau Marton. O găsii făcută ghem, înfăşurată în singurul veşmînt pe care nu-l lepădase. Ferindu-mă de orice repezeală şi cruţîndu-i sfiala, o adusei, treptat, să se dea bătută, încredinţată că cel mai înţelept lucru e să se facă mai departe că doarme şi să mă lase să-mi văd de drum. Curind, cele ale firii lucrind într-însa în înţelegere cu mine, ajunsei la ţintă, iar strădaniile mele, încununate cu o deplină izbîndă, îmi înlăturară orice putinţă de a mă îndoi că dobîndisem o trufanda pe care o prejudecată, poate, ne face s-o preţuim mai scump decît se cuvine. Încîntat că am gustat o plăcere din care, atunci întîi, mă înfruptam pe săturate, îmi părăsesc uşurel mîndruţa, spre a-i aduce celeilalte un nou şi înflăcărat plocon. O găsesc nemişcată, culcată pe spate, părînd că doarme somn adînc şi liniştit. Umblînd uşurel, ca şi cum m-aş fi temut să n-o trezesc, începui s-o dezmierd, încredinţîndu-mă că nu e mai învăţată ca soru-sa; iar cînd o anume mişcare firească mă făcu să înţeleg că iubirea nu-mi respinge prinosul, mă pregătii să împlinesc jertfa pînă la capăt. Lăsîndu-se atunci năpristan doborîtă de vioiciunea simţirii care o frămînta, şi parcă ostenită cumva de rolul măsluit pe care şi-l însuşise, mă strînse tare în braţe într-o clipă ca aceea, fremătînd precum însumi fremătam, pînă cînd dragostea ne cufundă sufletele într-una şi aceeaşi voluptate.

Eram semne după care mi se păru că o recunosc pe Nanette; i-o spusei.

— Da, eu sînt, şi mă socot fericită, ca şi soru-mea, dacă ai să fii cinstit şi statornic.

— Pînă la moarte, îngeraşilor, şi cum tot ce s-a petrecut între noi izvorăşte din dragoste, să nu mai fie niciodată între noi vorba despre Angela.

O rugai pe urmă să se ridice să aprindă lumînările; îndatoritoare, însă, Marton se ridică ea numaidecît şi ne lăsă singuri. Cînd am văzut-o pe Nanette în braţele mele, îmbujorată de focul iubirii, şi pe Marton lîngă noi, cu o lumînare în mînă şi parcă învinuindu-ne din ochi de nerecunoştinţă fiindcă nici nu-i vorbeam, în vreme ce, lăsîndu-se prima cucerită de dezmierdările mele, ea o încurajase pe soră-sa să facă la fel, mi-am înţeles pe deplin fericirea.

— Hai să ne sculăm, dragele mele, şi să ne jurăm prietenie veşnică.

Odată sculaţi, făcurăm laolaltă unele abluţiuni care le făcură straşnic să ridă şi ne zădărîră iar focul ; pe urmă, îmbrăcaţi în veşmintele vîrstei de aur, sfîrşirăm ce mai rămăsese din cină. După ce ne spuserăm o sumedenie de fleacuri pe care, în beţia simţurilor, numai iubirii îi e îngăduit să le tălmăcească, ne culcarăm la loc şi dovezile de înflăcărare ce unul altuia ni le dădeam făcură să treacă o noapte din cele mai încîntătoare. Cea din urmă dovadă de dragoste o primi din partea-mi Nanette, căci doamna Orio plecă la biserică, silindu-mă să-mi grăbesc plecarea, nu însă fără a le încredința că au şters din inima mea orice urmă de sentiment pentru Angela. Ajuns acasă, mă culcai şi dormii somn dulce pînă la amiază.

Domnul de Malipiero găsi că am chipul vesel şi ochii obosiţi ; îmi ţinui însă gura şi-l lăsai să creadă ce pofteşte fără să-i spun nimic. A treia zi mă dusei la doamna Orio şi, cum Angela nu era acolo, rămăsei la cină şi plecai împreună cu domnul Rosa. În timp ce eram acolo, Nanette făcu ce făcu şi-mi înmînă o scrisoare şi un pachețel. Pachețelul cuprindea o bucăţică de ceară cu tiparul unei chei, iar răvaşul îmi spunea să dau cheia la făcut şi să mă slujesc de dînsa ca să vin să-mi petrec nopţile acolo oricînd aş dori-o. Mă mai vestea că Angela a dormit la ele în noaptea următoare şi că, jucîndu-se împreună ca de obicei, a ghicit tot ce se întîmplase ; că ele au recunoscut, mustrînd-o că pricina ca fusese ; la care ea le ocărîse cumplit, jurîndu-se să nu-i mai calce piciorul pe-acolo, dar că lor nici nu le pasă.

Peste cîteva zile, întîmplarea ne scăpă de Angela ; chemat la Vicenza pentru doi ani, ca să picteze *a fresco* nişte apartamente, taică-său o luă cu el. Lipsa ei mă făcu netulburat stăpîn pe fermecătoarele fetiţe, cu care-mi petreceam cel puţin două nopţi pe săptămînă, pătrunzînd cu uşurinţă acolo cu ajutorul cheii pe care mă grăbisem să mi-o fac.

Eram pe la sfîrşitul carnavalului, cînd domnul Manzoni îmi spuse că vestita Giulieta doreşte să-mi vorbească şi că-i pare foarte rău că nu mă mai vede. Dornic să aflu ce are să-mi spună, mă dusei cu dînsul la ea. După ce

mă primi foarte curtenitor, îmi spuse că știe că am aceasă un salon încăpător și că ar dori să-i dau acolo un bal, pentru care va cheltui ea tot ce trebuie. Mă invoii. Îmi înmînă douăzeci și patru de țechini și-și trimise oamenii la mine, să-mi împodobească salonul și odăile cu policandre, mie nerămînîndu-mi decît să mă îngrijesc de muzicanți și de cină.

Domnul de Sanvitali plecase, iar guvernul din Parma îi dăduse un econom. Pe seniorul acesta l-am revăzut la Versailles după zece ani; era decorat cu medaliile regelui, ca mare scutier al fetei celei mai mari a lui Ludovic al XV-lea, ducesa de Parma, care, ca toate principesele Franței, nu se putea obișnui să stea în Italia.

Balul fu și totul merse bine. Oaspeții făceau toți parte din gașca Giulietei, afară de doamna Orio, de nepoatele ei și de domnul Rosa, care se găseau într-o odaie alăturată și pe care mi se îngăduise să-i aduc, ca pe niște oameni fără însemnătate.

După cină, în vreme ce se dansa menuetul, mă ia mîndra deoparte și-mi spune:

— Du-mă la dumneata în odaie; mi s-a năzărit ceva nostim: o să rîdem.

Odaia mea era la catul al doilea: o însoții pînă acolo. Cînd ajunserăm, o văzui punînd zăvorul la ușă: nu știam ce să cred.

— Poftesc, îmi spuse ea, să mă îmbraci din cap pînă în picioare cu unul din costumele dumitale de abate, iar eu am să te îmbrac cu rochia mea. Coborîm pe urmă astfel travestiți și dansăm împreună. Hai, repede, prietene dragă, să începem cu pieptănătura.

Sigur de succes și încîntat de această aventură ca nealtele, îi fac repede o cunună din părul ei cel lung și o las să mă pieptene și pe mine. Îmi dă cu roșu, îmi pune alunițe; o las să facă tot ce poftește, vădindu-mi mulțumirea, iar ea îmi dăruie, regește, o dulce sărutare, cu învoiala să nu mă lăcomesc la mai mult.

— Totul depinde numai de dumneata, frumoasă Giulietă, îi zisei eu, te vestesc însă de pe acum că te iubesc la nebunie.

Pun pe pat o cămașă, o pelerină mică, chiloții cei lungi, ciorapi negri — într-un cuvînt — un costum întreg. Se

apropie şi, lăsînd să-i cadă fusta, îşi pune cu îndemînare chiloţii, care-i vin bine; cînd să-şi pună însă pantalonii, nu-i încap: betelia e prea strîmtă şi singurul leac e că trebuie descusut la spate, sau tăiat, la nevoie. Gata să fac toată treaba, mă aşez la picioarele patului, iar ea se pune înaintea mea, întorcîndu-mi spatele. Lucrez, dar ei i se pare că prea vreau să văd mult, că sînt stîngaci şi că prea pun mîna unde nu e nevoie; îşi pierde răbdarea, mă părăseşte, rupe şi se chiverniseşte ea cum poate. O ajut pe urmă să se încalţe şi-i pun cămaşa; rînduindu-i însă jaboul şi gulerașul, i se pare că prea iscodesc cu mîinile, căci avea pieptul cam sărăcuţ. Mă ocărăşte cum îi vine la gură, mă face desfrăbălat: eu o las să vorbească. Ţineam să ştie că nu mă trage pe sfoară, pe de altă parte, gîndeam că o femeie care costase o sută de mii de ducaţi plăteşte osteneala să fie cercetată mai de aproape. Cînd fu în sfîrşit gata, îmi veni rîndul şi mie. Îmi scot repede, cu toată împotrivirea ei, pantalonii şi iat-o silită să-mi pună o cămaşă, pe urmă o fustă, într-un cuvînt să mă îmbrace. Deodată însă, cochetă nevoie mare, se supără că nu ascund de loc urmările destul de vădite ale farmecelor ei şi nu vrea nici în ruptul capului să-mi facă hatîrul care m-ar fi liniştit într-o clipă. Dau s-o sărut; se împotriveşte; îmi pierd răbdarea şi o fac martoră fără voie a sorocului la care, stîrnit, ajusesem. Ceea ce văzînd, mă ocărăşte; eu îi arăt că n-are dreptate; totul rămîne zadarnic. Deşi supărată, fu nevoită să mă îmbrace pînă la capăt.

E limpede că o femeie cinstită care ar fi pornit într-o asemenea aventură, ar fi avut anume gînduri drăgăstoase şi n-ar fi dat înapoi văzîndu-şi-le împărtăşite; femeile de soiul Giulietei sînt însă stăpînite de un spirit de contradicţie care le învrăjmăşeşte cu ele însele. Altminteri s-a cam păcălit văzînd că nu-s de loc sfios şi uşurinţa mea i s-a părut o lipsă de respect. S-ar fi învoit cu dragă inimă să mă lase să-i fur o dezmierdare, două, şi atît; ar fi însemnat să-i măgulesc însă prea din cale afară mîndria.

Gata deghizaţi, coborîrăm împreună în salon, unde îndelungile aplauze ne înveseliră foarte curînd. Toţi mă credeau norocit cum nici pomeneală nu era să fiu; nu mă supăra însă de loc să-i las să-şi închipuie ce poftesc; şi în-

cepui să dansez cu aşa-zisul meu abate, pe care mi-era tare necaz că-l găsesc fermecător. Giulieta fu atît de drăguţă cu mine toată noaptea, incit, luind noile ei purtări drept un fel de căinţă, era cît p-aci să-mi pară rău de ce-i făcusem : o clipă de slăbiciune care-şi găsi pedeapsa.

După contradans, toţi cavalerii se socotiră îndrituiţi să-şi ia nasul la purtare cu zisul abate, aşa că făcui şi eu la fel cu fetele, care se temeau să nu se facă de ris împotrivindu-se mingiierilor mele.

Domnul Querini fu destul de prost ca să vină să mă intrebe dacă mi-am scos şi pantalonii ; răspunzindu-i eu că-i dădusem Giulietei, se aşeză pleoştit intr-un colţ al salonului şi nu voi nici să mai danseze.

Cind băgară de seamă că port cămaşă femeiască, nu se mai indoi nimeni că jertfa s-a săvîrşit, afară de Marton şi de Nanette, care nu-şi inchipuiră nici o clipă că le-am putut fi necredincios. Giulieta înţelese că a făptuit o mare năzbitie ; răul era insă făcut şi nu mai exista nici un leac.

Puţin mai pe urmă cînd ne întoarserăm în odaie, crezind că s-a pocăit şi nelăsindu-mă ea chiar de gheaţă, mi-am ingăduit s-o sărut şi să-i iau mîna ca să-i dovedesc că sînt gata de luptă ; în aceeaşi clipă însă, imi şterse o palmă atît de zdravănă, incit era cît p-aci să-mi sară ţandăra şi să i-o întorc. Mă dezbrac repede şi nici nu mă mai uit la ea ; face şi ea la fel şi coborim amindoi ; totuşi, deşi mă dădusem din belşug cu apă rece, oricine putea să vadă pe obrazul meu semnul pe care-l lăsase laba ei în popasul făcut acolo.

Înainte de a pleca, mă luă deoparte şi-mi spuse cît se poate de tăios şi de limpede că dacă am poftă să fiu zvîrlit pe fereastră, n-am decit să mă arăt pe la ea, şi că are să tocmească ucigaşi să mă răpună, dacă se obşteşte ce s-a intimplat. Am avut grijă să nu-i dau prilej nici pentru una, nici pentru cealaltă ; totuşi n-am putut impiedica să se afle că ne-am schimbat cămăşile. Nemaiarătindu-mă de loc pe la dînsa, toată lumea işi inchipui că domnul Querini a silit-o să-i dea această satisfacţie. Va vedea cititorul cum, după şase ani, femeiuşca asta ciudată a fost nevoită să se facă a fi uitat povestea cu pricina.

Mi-am petrecut postul cel mare împărţindu-mă între îngeraşii mei, mereu mai fericit, şi studiul fizicii experimentale la mănăstirea Santa Maria della Salute: serile eram la domnul de Malipiero, cu cei care se adunau acolo. De Paşti însă, ca să-mi ţin cuvîntul dat contesei de Mont-Real şi nerăbdător s-o revăd pe scumpa mea Lucia, m-am dus la Paseano. Am găsit acolo cu totul altă lume decît toamna trecută. Contele Daniel, fiul cel mare, se însurase cu o conteză Gozzi, şi un fermier tînăr şi bogat, care se însurase cu o fină a contesei celei bătrîne era şi el primit împreună cu nevasta şi cu cumnată-sa. Cina mi se păru cam lungă. Fusesem găzduit în aceeaşi odaie şi abia aşteptam să dau ochi cu Lucia, cu care aveam de gînd să mă port acum altfel decît cu un copil. Nevăzînd-o la culcare, o aşteptam negreşit dimineaţă, la deşteptare; cind colo, în locul ei, ce-mi văd ochii? O slujnică bătrînă şi grasă. O întreb de Lucia şi de ai ei, îmi răspunde însă în dialect şi nu înţeleg nimic.

Îngrijorat, mă întreb ce s-a făcut cu Lucia. Să fi descoperit cineva legătura noastră? Să fie bolnavă? Să fi murit? Tac, mă îmbrac şi-mi făgăduiesc să nu mă las pînă n-o găsesc. „Dacă au oprit-o să mă vadă, am să mă răzbun; am să găsesc eu cumva un mijloc să-i vorbesc şi, din răzbunare, am să făptuiesc cu dînsa ceea ce, împotriva iubirii, onoarea m-a împiedicat să făptuiesc." Aşa cugetam cînd, cu o mutră tristă, iată că se iveşte portarul. Îl întreb ce-i face nevasta, fata; la cuvîntul acesta însă i se umezesc ochii.

— A murit?

— Doamne! Măcar de-ar fi murit!

— Ce-a făcut?

— A fugit cu un fecior al domnului conte Daniel şi nu mai ştie nimeni ce s-a făcut.

Soseşte şi nevastă-sa, căreia cuvintele lui îi pun parcă sare pe rană; leşină. Văzîndu-mă sincer părtaş la durerea lui, portarul îmi spune că nu-s nici opt zile de cînd s-a întîmplat nenorocirea.

— Îl cunosc pe Aigle, zic eu, e o lichea; vi-a cerut-o de nevastă?

— Nu, fiindcă era sigur că nu i-am fi dat-o.

— Mă mir de Lucia.

— A ademenit-o şi abia după ce a fugit am bănuit adevărul ; se îngrăşase peste măsură.

— De mult se vedeau ?

— L-a cunoscut cam la o lună după ce aţi plecat dumneavoastră. Trebuie că i-a făcut farmece, căci Lucia era un copil nevinovat, o ştiţi desigur prea bine şi dumneavoastră.

— Şi nu ştie nimeni unde sînt ?

— Nimeni, şi numai Dumnezeu ştie unde are s-o aducă mişelul acela.

La fel de mîhnit ca şi oamenii ăştia cumsecade, plecai şi mă afundai în pădure, să-mi rumeg tristeţea. Petrecui astfel două ceasuri, cufundat în gînduri, care mai înţelepte, care mai prosteşti, începînd toate cu dacă. Dacă aş fi sosit, cum aş fi putut s-o fac, acum opt zile, gingaşa Lucia mi-ar fi mărturisit totul, şi-aş fi împiedicat nelegiuirea. Dacă m-aş fi purtat cu ea cum m-am purtat cu Nanette şi Marton, n-aş fi lăsat-o, plecind, într-o stare de aţîţare care a fost desigur cea dintîi pricină a greşelii ce-a făptuit-o şi n-ar fi ajuns prada acelui nemernic. Dacă nu m-ar fi cunoscut înaintea feciorului, inima ei încă neprihănită nu l-ar fi ascultat. Eram zdrobit, căci mă vedeam nevoit să recunosc că fusesem unealta mîrşavului seducător. Lucrasem pentru el.

E'l fior ch'inciel potea pormi fra i del
Quel fior ch'intatto io mi venia serbando
Per non turbali, ohimè ! l'animo casto,
Ohimè ! per forza avranno colto, e guasto[1].

E sigur că, să fi cunoscut unde e, aş fi plecat pe loc după dînsa ; nu-i ştia însă nimeni de urmă.

Înainte de a afla de nenorocirea Luciei, mă mîndream, ba eram chiar fudul că mă stăpînisem îndestul ca să n-o prihănesc ; acum însă mi-era ruşine şi mă căiam că n-o făcusem şi îmi făgăduii cu străşnicie ca pe viitor să fiu

[1] *Şi floarea care-n ceruri la zei m-ar fi suit*
Şi floarea cea pe care atîta am păzit-o,
Ca să nu stric, vai mie, un suflet de cleştar,
Au smuls-o, vai, cu sila, şi-au pîngărit-o amar.
Ariosto, *Orlando furioso*, VIII, 77.

mai înțelept în această privință. Închideam ochii și o zăream pe biata fată doborîtă de sărăcie sau chiar căzută în mocirlă, blestemîndu-mă de cîte ori își aduce aminte de mine și urîndu-mă ca pe unul ce fusesem întîia pricină a nefericirii ei, și mai ales asta mă cătrănea cumplit. Întîmplarea aceasta nenorocită mă îndemnă să adopt un nou sistem, pe care, în urmă, l-am împins adesea prea departe.

Mă dusei în grădină, unde mă întîlnii cu toată lumea aceea veselă, care mă primi atît de drăguț și-mi risipi atît de bine gîndurile negre, încît fusei la prînz cel mai plăcut dintre meseni. Atît de adîncă mi-era mîhnirea, încît trebuia ori să dau buzna înainte, cu ochii închiși, ori să plec. Cel mai puternic avînt mi-l dădu înfățișarea și mai cu seamă caracterul, cu totul nou pentru mine, al tinerei căsătorite. Soră-sa era frumușică; începuse însă să-mi fie frică de ucenice : prea era de furcă cu ele.

Tînăra nevastă, deci, în vîrstă de nouăsprezece ani, atrăgea luarea-aminte a tuturor cu fandoselile ei. Trăncănea fără încetare, se brezăia cu o droaie de cugetări învățate pe dinafară, cu care-și umfla capul și pe care le slujea cui voia și cui nu voia s-o asculte, era bisericoasă nevoie mare și atît de îndrăgostită de bărbatu-său, încît nici nu-și ascundea ciuda ce-o prindea la masă cînd, așezat vizavi de sora ei, acesta dădea semne că fata îi e tare pe plac — cum să nu-ți vină să rîzi de o asemenea ființă? Bărbatu-său era un zevzec care își iubea poate foarte mult nevasta, dar care, din ighemonicon, socotea că trebuie să se arate nepăsător, și căruia de fudul ce era, îi făcea plăcere să-i dea pricini să-l gelozească. La rîndul ei, nevesti-si îi era frică să n-o ia lumea drept proastă dacă nu le vede. Societatea aleasă o stingherea tocmai fiindcă dorea să pară făcută anume pentru a trăi în mijlocul ei. Cînd eu înșiram baliverne, mă asculta cu toată luarea-aminte și, ca să nu pară mărginită, rîdea și cînd trebuia, și cînd nu trebuia. Ciudățeniile și stîngăciile ei, precum și ifosele ce și le dădea mă îndemnară s-o cunosc mai îndeaproape, și mă apucai să-i fac curte.

Mă învîrteam ca un titirez în jurul ei, nu mai știam ce să fac ca s-o slujesc, îi trăgeam clopotele, astfel încît

curînd băgară de seamă cu toţii că pusesem ochii pe ea. I-o spuseră pe faţă soţului ei, care făcînd pe viteazul, îi lua în zeflemea pe cei care-l înştiinţau că sînt un potrivnic de temut. La rîndul meu eram, pasămite, cel mai neînsemnat dintre oameni, ba chiar mă făceam că habar n-am de nimic. Cît despre el, jucîndu-şi cu statornicie jocul, mă stirnea să-i giugiulesc nevasta, pe care, la rîndu-i, n-o prindea de fel rolul de *disinvolta*.

Îi făceam curte de vreo cinci, şase zile, cînd plimbîndu-mă cu ea într-o zi prin grădină, fu destul de neprevăzătoare ca să-mi destăinuie ce o tulbură şi să-mi spună ce tare greşeşte soţul ei dîndu-i asemenea pricini. Îi răspunsei prieteneşte că pentru a-l îndrepta, cel mai bun mijloc e să pară a nu lua în seamă că lui îi fug ochii după soră-sa şi să se facă a se fi îndrăgostit de mine ; şi ca să o pornesc mai sigur pe făgaşul ce i-l arătam, îi spusei că planul meu e greu de împlinit, fiindcă trebuie multă ascuţime de minte pentru a juca un joc atît de mincinos. Nimerisem drept la ţintă, căci mă asigură că-l va juca de minune : cu toată încrederea însă pe care o arăta, îl jucă atît de rău, încît toată lumea băgă de seamă că e o urzeală a mea.

Cînd rămîneam numai cu dînsa pe aleile grădinii, şi, sigur că nu ne vede nimeni, încercam s-o fac să-şi intre cît mai bine în rol, ea alegea primejdiosul mijloc de a fugi, lăsîndu-mă singur şi întorcîndu-se la ceilalţi : în felul acesta cînd mă iveam şi eu, toţi mă făceau vînător neiscusit.

Nu pierdeam nici un prilej s-o dojenesc că fuge şi să-i arăt că îi înlesneşte astfel soţului ei să creadă că el are dreptate. O lăudam că e deşteaptă şi mă plîngeam că e prea bine crescută ; îi spuneam că vorbele şi purtările mele cu dînsa sînt cele obişnuite în societatea aleasă şi că stau mărturie pentru preţul ce-l pun pe isteţia ei ; dar cînd mi-era lumea mai dragă, cam a unsprezecea sau a douăsprezecea zi, mă dădu gata spunîndu-mi că, fiind preot, ar trebui să ştiu că orice legătură de dragoste e păcat de moarte, că Dumnezeu vede tot şi că ea nu vrea nici să-şi piardă sufletul, nici să fie nevoită să-i mărturisească unui duhovnic că a avut o asemenea rătăcire încît a păcătuit cu un preot. Îi întîmpinai că nu sînt preot, dar mă lăsă fără cuvînt întrebîndu-mă dacă ce urmăresc eu e sau nu un

păcat ; nu îndrăzneam să tăgăduiesc şi înţelegeam că trebuie s-o sfîrşesc.

Judecind, mă liniştii şi la masă văzură cu toţii că în purtarea mea e ceva schimbat, iar contele cel bătrîn, mucalit de felul lui, spunea cui voia să-l audă că asta înseamnă că treaba s-a făcut. Socoteam că lucrurile merg bine şi-i spusei şi preacucernicei mele contese că aşa crede şi lumea ; adevărul era că nu mai ştiam încotro s-o apuc ; îmi veni însă în ajutor întîmplarea şi iată care fu deznodămîntul acestei tărăşenii.

De Inălţare, ne duserăm cu toţii la doamna Bergali, vestită în Parnasul italian. Trebuia să fim seara înapoi la Pasceano, astfel că frumoasa mea moşieriţă voi să se urce într-o trăsură cu patru locuri în care se aflau soţul şi sora ei, în vreme ce eu rămîneam singur într-o teleguţă de toată frumuseţea. Făcui tărăboi, ridicindu-mă împotriva acestei dovezi de neîncredere, iar ceilalţi îi arătară că ar săvîrşi o greşeală şi m-ar jigni. Veni şi, spunîndu-i eu s-o apuce pe scurtătură, vizitiul se despărţi de celelalte trăsuri, luîndu-o prin pădurea Cecchini. La plecare era senin, dar în mai puţin de o jumătate de ceas se stîrni o furtună din acelea binecunoscute prin părţile de miazăzi, care după ce par că au să spulbere cerul şi pămîntul, se potolesc precum au început, cerul se înseninează şi aerul se răcoreşte, astfel încît mai mult fac bine decît strică.

— Vai, Doamne, strigă moşieriţa mea, ne prinde furtuna !

— Aşa mi se pare şi mie, fac eu. Trăsura e acoperită, dar ploaia tot are să-ţi strice rochiţa. Păcat.

— Rochiţa ca rochiţa, dar mie mi-e frică de tunet.

— Astupă-ţi urechile.

— Şi fulgerul ?

— Vizitiu, trage undeva la adăpost.

— Nu-s case, domnule, decît la o jumătate de leghe ; pînă ajungem, trece furtuna.

Trăsurica îşi urmează liniştită drumul, tună şi fulgeră, şi moşieriţa mea tremură toată de frică. Începe să plouă cu găleata : îmi scot mantaua ca să ne acoperim genunchii şi, în clipa aceea, ne orbeşte un trăsnet care cade la o sută de paşi. Caii se ridică în două picioare şi biata mea tovarăşă de drum clănţăne şi dîrdîie de spaimă. Se aruncă

la pieptul meu, mă strînge în brațe. Mă aplec să ridic mantaua care căzuse și, profitînd de împrejurare, o dezgolesc. Dă să-și tragă fusta peste genunchi, dar în aceeași clipă bubuie iar și femeia încremenește. Ca s-o acopăr cu mantaua mea, o trag spre mine, iar trăsura, smucindu-se, îmi vine în ajutor și o aruncă peste mine, în chipul cel mai fericit cu putință. Nu pierd vremea și, făcîndu-mă că-mi potrivesc ceasul în buzunar, mă pregătesc de asalt. Înțelegînd, la rîndul ei că, dacă nu mă oprește numaidecît, nu mai scapă, se zbate ; eu însă o țin și îi spun că, dacă nu se face că a leșinat, vizitiul poate oricînd să se întoarcă și să vadă tot ; lăsîndu-i dar ei plăcerea de a mă numi nelegiuit și dezmățat și nu mai știu cum, dobîndii cea mai deplină izbîndă pe care a dobîndit-o cîndva un atlet.

Turna mai departe cu găleata, vîntul ne izbea tare în față, iar ea, nevoită să rămînă în aceeași poziție, îmi spuse că îi prăpădesc onoarea, căci vizitiul poate vedea tot.

— Îl văd, răspund eu, nici nu se gîndește să se întoarcă și chiar dacă ar face-o, mantaua ne ferește de privirile lui ; șezi binișor și fă pe leșinata, că eu nu te las de loc.

Pare împăcată cu soarta și mă întreabă cum de pot înfrunta trăsnetul.

— Trăsnetul mă ascultă, îi zic eu.

Cît p-aci să mă creadă, îi piere frica și, simțindu-mi extazul, mă întreabă dacă am sfîrșit. Zîmbesc și-i răspund că nu, căci voiam să dobîndesc și încuviințarea ei pînă a nu trece furtuna.

— Încuviințează, ori dau deoparte mantaua.

— Ticălosule, care m-ai nenorocit pe toată viața, acum ești mulțumit ?

— Nu.

— Ce mai vrei ?

— Un potop de sărutări.

— Vai mie, nefericita ! Na, poftim.

— Spune-mi că m-ai iertat și mărturisește că ți-a plăcut și dumitale.

— O știi prea bine ; fie, te-am iertat.

Lăsînd-o slobodă atunci și dezmierdînd-o cumva, o rog să facă la fel ; îmi împlinește rugămintea, zîmbind.

— Spune-mi că mă iubești, îi zic.

— Nu, fiindcă ești un păgîn și te așteaptă focul gheenei.

Se făcuse frumos și toate erau iar bune și la locul lor; îi sărutai miinile și-i spusei că poate fi sigură că vizitiul n-a văzut nimic și că sînt încredințat că în ce privește trăsnetul, i-am dat un leac de frică, un leac a cărei taină n-o va dezvălui nimănui. Îmi răspunse că de una e sigură, că nici o femeie n-a mai luat asemenea leac.

— Ba cred — îi întorsei eu — că asemenea lucru s-a întîmplat într-o mie de ani de un milion de ori. Am să-ți spun chiar că mă bizuiam pe asta cînd ne-am suit în trăsură, căci altfel nu mai vedeam cum să te birui. Mîngiie-te și fii încredințată că într-o asemenea împrejurare nici o femeie fricoasă n-ar fi fost în stare să se împotrivească.

— Cred, dar de azi înainte nu mai călătoresc decît cu soțul meu.

— Rău ai să faci, căci soțul dumitale nu s-ar fi priceput să te aline ca mine.

— Și asta-i adevărat. Ciudate lucruri învață omul de la dumneata; totuși n-o să mai călătorim niciodată singuri amîndoi.

Tot pălăvrăgind astfel, ajunserăm la Paseano cu un ceas înaintea celorlalți. Coborîrăm, și cosînzeana mea se duse de se încuie în odaia ei, în vreme ce eu mă căutam în pungă să-i dau un scud vizitiului. Îl văd că rîde.

— De ce rîzi? îl întreb.

— Știți prea bine.

— Poftim, ia un ducat și ține-ți gura.

CAPITOLUL XXVIII

Trec prin Ferrara unde am o pățanie cu haz — Sosesc la Paris.

La douăsprezece ceasuri tocmai, gondola mă lasă la podul de la Lago Oscuro, și iau numaidecît o lectică spre a merge să prînzesc la Ferrara, unde trag la hanul San-Marco. Urcam, în urma unui fecior, cînd deodată un zvon

de veselie care venea dintr-un salon mă stîrnește să mă duc să văd ce se întîmplă. Bag eu capul înăuntru și văd vreo zece inși, bărbați și femei, așezați în jurul unei mese îmbelșugate. Atîta tot, și era să-mi caut de drum cînd un „A, uite-l !" rostit de un glas plăcut de femeie mă oprește locului și, în aceeași clipă, femeia cu pricina se ridică de la masă, vine la mine cu brațele deschise și mă sărută spunînd :

— Repede, puneți un tacîm lîngă al meu și duceți-i cufărul în cutare odaie.

Și, către un tînăr care în vremea aceasta se apropiase de noi :

— Ei, ți-am spus eu că sosește astăzi sau mîine ?

Mă ia și mă așază lîngă dînsa, după ce toți mesenii îmi urară bun-venit, în picioare, în semn de cinstire.

— Scumpe verișorule, îmi spune, trebuie să-ți fie tare foame, și, zicînd acestea, mă calcă pe picior. Îți prezint pe viitorul meu soț, și, iată, dumnealor sînt socru-meu și soacră-mea. Ceilalți toți sînt prieteni de-ai casei. Dar cum se face, dragă verișorule, că n-a venit și mama cu dumneata ?

În sfîrșit, aveam și eu de scos un cuvînt.

— Mama dumitale, scumpă verișoară, vine și ea cel mai tîrziu în trei, patru zile.

Mi se părea că n-o cunosc pe năzdrăvana asta ; privind-o însă bine, încep să-mi amintesc de chipul ei : era Catinella, cunoscuta dănțuitoare, cu care însă nu vorbisem niciodată. Am băgat repede de seamă că-mi dă să joc pe nepregătite un rol într-o piesă alcătuită de ea și că îi sînt trebuincios pentru deznodămînt. Năzdrăvăniile mi-au plăcut întotdeauna, și cum verișoara era drăguță, intrai bucuros în joc, sigur că mă așteaptă o bună răsplată. Trebuia să-mi joc bine rolul și mai ales să nu mă dau în petic ; sub cuvînt așadar că mor de foame, îi dădui tot răgazul să vorbească, pentru ca trăgînd cu urechea să pricep ce am de făcut și să mă feresc de cine știe ce poznă. Înțelegînd ce urmărește și de ce sînt atît de puțin vorbăreț, îmi dovedi cît e de isteață spunîndu-i ba unuia, ba altuia, tot ce aveam eu nevoie să știu. Aflai deci că nunta nu se putea săvîrși decît cînd sosește maică-sa, care trebuia să-i aducă rochiile și diamantele. Mai aflai de ase-

menea că sînt compozitorul care merge la Torino să scrie muzica operei ce va să fie cîntată la nunta ducelui de Savoia. Această din urmă descoperire mă bucura, căci înţelegeam că nu voi întîmpina nici o greutate pentru a pleca a doua zi, şi rolul începu astfel să-mi placă. Să nu fi fost răsplata pe care o aşteptam, puteam oricînd să le spun verde tuturor că aşa-zisa mea verişoară e o nebună, dar, deşi mergea pe treizeci de ani, Catinella era foarte drăguţă şi vestită pentru lucrăturile ei, pricini destule ca să mă facă mlădios ca o mănuşă.

Aşa-zisa soacră şedea în faţa mea, şi, în semn de cinstire, îmi umple un pahar pe care mi-l înfăţişează. Intrasem în rol : întind mîna să-l iau.

— Ce aveţi, domnule ? mă întreabă ea, văzînd că o ţin puţin îndoită.

— O, nimic, doamnă, un fleac de entorsă, care are să treacă singură.

Izbucnind în rîs la aceste cuvinte, Catinella zise că-i pare rău fiindcă astfel vor fi păgubiţi de a mă auzi cîntînd la clavecin.

— Mi se pare ciudat, verişoară, că asta te face să rîzi.

— Rîd fiindcă mi-aduc aminte cum mi-am scrintit şi eu, chipurile, un picior acum doi ani, ca să nu dansez.

După cafea, soacra, care cunoştea de bună-seamă ce se cade şi ce nu, spuse că domnişoara Catinella are fără îndoială a vorbi cu mine treburi de familie şi că trebuie aşadar să ne lase singuri : toţi ieşiră.

Cînd rămăsei singur cu dînsa în odaia pe care hoţoaica mi-o pregătise lîngă a ei, Catinella se trînti pe o canapea şi începu să rîdă cu lacrimi.

— Deşi nu te cunosc decît după nume, spuse ea, sînt sigură pe dumneata ; ai face totuşi foarte bine să pleci mîine. Mă aflu aici, urmă ea, fără un sfanţ de două luni. N-am decît vreo două rochiţe şi nişte rufe pe care aş fi fost nevoită să le vînd dacă din fericire nu s-ar fi îndrăgostit de mine feciorul hangiului. L-am lăsat să creadă că-l iau de bărbat şi că-i aduc zestre douăzeci de mii de scude în diamante pe care le am la Veneţia şi pe care trebuie să mi le aducă mama. Mama n-are nimic şi nu ştie nimic de

toată urzeala asta: așa că nici gînd n-are să plece din Veneția.

— Dar spune-mi, te rog, frumoasa mea năzdrăvană, ce deznodămînt va avea această farsă? Tare mă tem să nu fie tragic.

— Nicidecum. Va fi comic și o să rîdem cu toții. Îl aștept din clipă în clipă pe contele de Ostein, fratele electorului de Maiența. Mi-a scris de la Frankfurt; a plecat de acolo și trebuie să fi ajuns la Veneția; vine să mă ia ca să mă ducă la tîrgul de la Reggio, iar dacă logodnicului meu i-ar da pofta să facă tărăboi, contele i-ar plăti ce am cheltuit și i-ar rupe oasele; dar eu nu vreau nici să-l bată, nici să-i plătească. Înainte de a pleca, am să-i șoptesc dulce că mă întorc, și cu asta basta, fiindcă numai făgăduiala că mă mărit cu el la întors și-l va face fericit.

— Minunat! Ești isteață foc, atîta că pentru a mă însura cu tine, cu n-am de gînd să aștept pînă te întorci, nunta noastră va să se săvîrșească chiar acum, pe loc.

— Ești nebun! Așteaptă barem pînă la noapte.

— Ba nicidecum, căci mi se și pare că aud trăsura contelui. Dacă nu e el, n-o să ne strice cu nimic pentru la noapte.

— Așadar mă iubești?

— La nebunie! Și ce dacă? Oricum, pentru piesa asta a ta, ești vrednică de adorație.

— Ai dreptate; nu-i decît un episod și e cu atît mai drăguț cu cît e neprevăzut.

Mi-aduc încă aminte că l-am găsit încîntător.

Pe seară veniră toți să ne ia și fu vorba să ieșim la plimbare. Ne pregăteam, cînd se auzi zgomotul făcut de un echipaj de șase cai care tocmai intra în poștă. Privind pe fereastră, Catinella le spuse tuturor că e un prinț care vine anume pentru ea, că sigur așa e. Se răspîndiră care încotro, iar mie îmi dădu brînci în odaie și mă încuie acolo. Berlina se oprește într-adevăr înaintea hanului și văd coborînd dintr-însa un senior gras cît patru ca mine, purtat de subsuori de patru slujitori. Urcă, intră la viitoarea mireasă și altă petrecere nu-mi rămîne decît mulțumirea de a fura și eu o stafidă din cozonac, plăcerea de a auzi tot ce spune și înlesnirea de a vedea, printr-o crăpătură, tot ce poate izbuti Catinella cu un asemenea mor-

man de carne. Pînă la urmă, distracţia asta prostească mă cam plictisi, căci ţinu cinci ceasuri încheiate, vreme în care se giugiuliră, pe urmă strînseră boarfele Catinellei, pe urmă le încărcară în berlină şi, în sfîrşit, se puseră să cineze, deşertînd, cu nişte pahare uriaşe, nenumărate butelci de vin de Rin. La miezul nopţii, contele de Ostein plecă aşa cum a intrat, răpindu-i feciorului hangiului gingaşa ţintă a dragostei sale.

Cum în tot acest lung răstimp nu venise nimeni la mine, mă ferii să strig. Mi-era frică să nu dea cineva peste mine, căci nu ştiam ce părere ar avea contele neamţ dacă ar şti că a fost la discreţia unui martor neştiut de-a lungul greoaielor sale demonstraţii amoroase, care nu făceau cinste nici unuia din cei doi actori şi care-mi prilejuiră adînci cugetări despre nefericirea omenească.

După plecarea eroinei, zărindu-l prin crăpătură pe bietul mire păcălit, il chemai să-mi deschidă. Bietul nătărău îmi răspunse cu jale în glas că trebuie să spargă uşa, fiindcă domnişoara luase cheia cu sine. Îl rugai s-o facă cît mai curînd, căci muream de foame. De îndată ce mă scoaseră de acolo, îmi aduseră de mîncare şi băiatul îmi ţinu de urît. Îmi spuse că domnişoara s-a priceput să găsească un moment în care să-l încredinţeze că în şase săptămîni e inapoi, că plîngea pe cînd ii da această încredinţare şi că l-a sărutat drăgăstos. Plătitu-i-a prinţul cheltuiala ?

— Aş ! Şi să fi vrut, n-am fi primit noi. Logodnica mea s-ar fi simţit jignită ; nici nu vă puteţi închipui ce suflet ales are.

— Ce spune tata de plecarea ei ?

— Tata se gîndeşte întotdeauna la rău : zice că nu se mai întoarce, şi mama zice mai curînd ca el decît ca mine. Dar dumneavoastră, *signor maestro*, ce ziceţi ?

— Că dacă aşa ţi-a spus, se întoarce negreşit.

— Desigur, dacă ar fi avut alte gînduri, nu m-ar fi încredinţat că se întoarce.

— Întocmai : iată ce va să zică să judeci ca un înţelept.

Cina mea se alcătuia din rămăşiţele celei pe care bucătarul contelui o pregătise pentru stăpînul lui, şi am băut o sticlă de vin straşnic de Rin, pe care Catinella o şterpelise ca să-l ospăteze pe viitorul ei soţ şi pe care acesta

socoti că n-o poate folosi mai bine decît ospătîndu-şi viitorul verişor. După cină, mă suii în poştalion şi plecai, încredinţîndu-l pe nefericitul abandonat că voi face tot ce voi putea ca s-o conving pe vară-mea să se inapoieze cît mai curind. Am dat să plătesc ; n-a vrut să primească însă nimic nici în ruptul capului. Am ajuns la Bolonia un sfert de ceas după Catinella şi am tras ca şi ea la acelaşi han, unde am găsit prilejul să-i povestesc ce mi-a spus adoratorul ei. La Reggio am ajuns înaintea ei ; n-am apucat însă cu nici un chip să-i vorbesc, căci nu se dezlipea o clipă de puternicul şi neputinciosul ei senior.

Cînd s-a spart tîrgul, unde nu mi s-a întîmplat nimic de seamă, am plecat din Reggio cu prietenul meu Balletti şi ne-am dus la Torino, pe care aveam chef să-l văd, căci, atunci cînd am trecut întîia oară pe acolo cu Enrichetta, ne-am oprit doar cît s-au schimbat caii.

Totul mi s-a părut deopotrivă de frumos la Torino, oraşul, curtea, teatrul şi femeile, începînd cu ducesa de Savoia ; nu mi-am putut stăpîni însă rîsul auzind ce straşnică e poliţia, cînd eu vedeam străzile pline de milogi. Poliţia asta era totuşi cea mai însemnată afacere a regelui, care era foarte deştept, după cum ne arată istoria ; mărturisesc însă că am fost destul de nătîng ca să mă mir de mutra lui caraghioasă.

Nu mai văzusem nici un rege în viaţa mea şi o idee fără nici o noimă mă îndemna să cred că un rege trebuie să aibă zugrăvite pe chip o frumuseţe şi o măreţie cu totul deosebite. Ca un tînăr republican înzestrat cu judecată, ce mă aflam, ideea asta a mea nu era chiar de tot prostească, dar m-am dezbărat curînd de ea văzîndu-l pe regele acesta al Sardiniei, slut, cocoşat şi ciufut, nelipsit de ceva josnic nici în cele mai neînsemnate gesturi : am înţeles limpede că poţi fi rege fără a fi pe deplin om.

I-am văzut pe scenă pe Astrua şi pe Gaffarelli, două voci dumnezeieşti, şi am văzut-o danţînd pe Geoffroi, pe care un dănţuitor foarte cumsecade, Bodin, o luă chiar pe atunci de nevastă.

Grăbit cum eram să ajung la Paris, unde se pregăteau nişte mîndre serbări în cinstea naşterii unui duce de Bourgogne, căci doamna, soţia delfinului, ajunsese la soroc, Balletti mă convinse lesne să-mi scurtez şederea la Torino.

Plecarăm, şi în cinci zile eram la Lyon, unde poposii vreo săptămînă.

Lyon e un oraş foarte frumos, unde, pe vremea mea, nu erau nici trei, patru case de nobili în care să poată pătrunde un străin; în schimb însă, sînt sute de case de negustori, de fabricanţi, de misiţi, mult mai bogaţi decît fabricanţii, iar lumea care vine acolo e cît se poate de cuviincios întocmită, domnesc belşugul, curtenia, neprefăcătoria şi bunul-gust, fără înţepeneala şi proasta aceea trufie nelipsite în aproape toate casele nobilimii de provincie. E drept că stilul nu e chiar acela de la Paris; te deprinzi însă cu el şi trăieşti mai nu socoteală. Bogăţia, la Lyon, o alcătuiesc bunul-gust şi ieftinătatea vieţii, iar zeitatea căreia oraşul îi datorează bunăstarea e moda. Se schimbă în fiecare an şi cutare stofă pe care gustul de azi a ridicat-o la treizeci, nu mai preţuieşte anul viitor decît douăzeci sau cincisprezece; lionezii o trimit atunci în străinătate, unde are căutare, ca orice noutate.

Lionezii îi plătesc scump pe desenatorii cu gust; aceasta e taina. Ieftinătatea vine din concurenţă, îmbelşugată obîrşie de bogăţii şi fiică a libertăţii. Un stat, deci, care vrea să aibă un negoţ înfloritor, trebuie să-l lase să se desfăşoare în deplină libertate, veghind numai să preîntîmpine înşelătoria, pe care interesul particular adesea prost înţeles o poate urzi împotriva interesului obştesc. Guvernul trebuie să ţină cumpăna, iar cetăţenii să pună în talere ce poftesc.

Am întîlnit-o la Lyon pe cea mai vestită curtezană din Veneţia. Aproape toată lumea spunea că a doua ca ea nu s-a mai văzut: o chema Ancilla. Toţi care o vedeau o doreau, iar ea, inimă de aur, nu era în stare să respingă pe nimeni, căci dacă bărbaţii toţi o iubeau unul cîte unul, ea le răspundea iubindu-i pe toţi deodată, cîştigul fiind la dînsa un ţel cu totul secundar.

Veneţia a avut întotdeauna curtezane vestite mai mult prin frumuseţea decît prin agerimea minţii lor; cele mai de seamă erau, pe vremea mea, această Ancilla şi încă una, Spina, amîndouă fete de gondolieri; şi una şi cealaltă au murit de tinere, răpuse de necumpătările unui meşteşug care li se părea un blazon de nobleţe. La două-

zeci şi doi de ani, Ancilla se făcu dănţuitoare, iar Spina deri să cinte. Un dănţuitor vestit, Campioni, venețian, îi dădu frumoasei Ancilla toată graţia de care era în stare desăvîrşirea ei trupească şi o luă de nevastă. Spina avu drept profesor un *castrato* care nu scoase din ea decît o cîntăreaţă de mîna a doua şi, talentul lipsindu-i, se văzu nevoită să-şi caute, spre a trăi, agonisită cu ajutorul propriei ei vistierii.

Voi mai avea prilejul să vorbesc de Ancilla[1] înainte de moartea ei. În vremea aceea, se afla la Lyon împreună cu soţul ei; se întorceau din Anglia, unde culesese aplauze la teatrul din Hay-Market. La Lyon, dănţuitoarea se oprise doar ca să se distreze şi, de îndată ce se arătă, văzu aşternindu-i-se la picioare cei mai străluciţi tineri din oraş, gata de orice numai ca să-i fie pe plac. Ziua, zaiafeturi; seara, ospeţe ca în basme; iar noaptea bancă mare de faraon. Banca o ţinea un anume Giuseppe Marrati, acelaşi pe care-l cunoscusem în oştirea spaniolă sub numele de don Bepe il Cadetto şi care, după cîţiva ani, îşi luă numele de Afflisio şi avu parte de un sfîrşit atît de nenorocit. În cîteva zile, banca aceasta cîştigă trei sute de mii de franci. Într-un oraş cu viaţă de curte, o asemenea sumă ar fi trecut nebăgată în seamă, aici însă, într-un tîrg curat negustoresc şi industrial, îi ridică în picioare pe toţi părinţii şi pe toţi copiii de familie, iar banda neagră a celor veniţi de peste munţi se gîndi să o ia din loc.

Tot la Lyon, un preacinstit bărbat, pe care l-am cunoscut la domnul de Rochebaron, îmi înlesni favoarea de a fi primit să iau parte la sublimele fleacuri ale francmasoneriei. Cînd am sosit, peste cîteva luni, la Paris, eram ucenic; acolo am ajuns frate şi maestru. Rangul de maestru e fără îndoială cel mai înalt rang în francmasonerie, căci toate celelalte, care mi s-au hărăzit mai apoi, nu-s decît plăcute născociri care, deşi, pline de simboluri, nu aduc nimic peste dregătoria de maestru.

Nimeni pe lume nu poate ajunge să ştie tot, dar un om care se ştie înzestrat şi care-şi dă cît de cît seama de ce-i poate mintea, e dator să năzuiască a cunoaşte cît

[1] **O va mai întîlni la Viena şi la Murano.**

mai multe cu putinţă. Un tînăr de neam, care vrea să călătorească şi să cunoască lumea, şi ceea ce se numeşte lumea bună, care nu vrea să se pomenească la o adică mai prejos de cei deopotrivă cu dînsul şi să fie înlăturat de la toate petrecerile lor, trebuie să se iniţieze în ceea ce se numeşte francmasonerie, de n-ar fi decît pentru a cunoaşte, măcar pe deasupra, ce e. Francmasoneria e o instituţie de binefacere, în spatele căreia, în anume momente şi în anume locuri, s-au putut ţese urzeli nelegiuite şi potrivnice cinstitei rînduieli; dar care e, Doamne! aşezămîntul de care nu s-a abuzat? Nu s-au văzut iezuiţi care, la adăpostul sfîntului scut al credinţei, au pus arma paricidă în mîna unor orbiţi de entuziasm spre a lovi în regele lor? Orice bărbat care nu e chiar oricine pe lumea asta, a cărui existenţă socială e, adică, însemnată prin cît preţuieşte, cît ştie sau cît are, poate fi mason şi mulţi chiar sînt; cum să-ţi închipui că asemenea întruniri, unde părtaşii au făgăduit să nu vorbească niciodată *intra muros*[1] nici de politică, nici de religie, nici de ocîrmuire, unde nu se dezbat decît simboluri, sau morale, sau copilăreşti; cum să-ţi închipui, zic, că aceste întruniri, unde cîrmuirea poate să-şi trimită iscoadele, pot fi atît de primejdioase încît suveranii să le interzică şi papii să se apuce să le excomunice? Sînt, de altfel, săgeţi care nimeresc alăturea de ţintă, iar papa, cu toată infailibilitatea lui, nu va împiedica prigoana să-i hărăzească francmasoneriei o însemnătate pe care, fără ea, n-ar fi dobîndit-o, poate, niciodată. Misterul e în firea omului şi tot ce se înfăţişează cu un iz de mister stîrneşte întotdeauna curiozitatea şi interesul, oricît am fi altminteri de încredinţaţi că adesea sub văl nu se ascunde nimic.

Pe scurt, sfătuiesc pe orice tînăr de neam care vrea să vadă lumea să încerce să intre la masoni; îl sfătuiesc însă totodată să-şi aleagă cu grijă loja, căci, chiar dacă răii nu pot făptui nimic într-o lojă, ei pot totuşi pătrunde acolo, şi candidatul are a se feri de proasta însoţire.

Bărbaţii care intră în francmasonerie numai ca să ajungă a cunoaşte secretul ordinului sînt în mare pri-

[1] *În incintă* (lat.).

mejdie să îmbătrînească la umbra mistriei fără să-şi atingă ţinta. Şi totuşi, există un secret, dar e atît de inviolabil, incît n-a fost niciodată nici spus, nici împărtăşit nimănui. Cei care se opresc la suprafaţa lucrurilor gindesc că secretul stă în cuvinte, semne şi acolade sau că, în sfirşit, dezlegarea supremă e în ultimul rang. Greşeală. Cel care ghiceşte secretul francmasoneriei, căci nu-l afli decit ghicindu-l, nu ajunge la această cunoaştere decît prin frecventarea stăruitoare a lojei, prin gindire, judecată, comparaţie şi deducţie. El nu l-l împărtăşeşte nici celui mai bun prieten întru masonerie, fiindcă ştie că, dacă acesta nu l-a ghicit singur, n-are să se priceapă nici să tragă folos dintr-însul numai fiindcă i-a fost şoptit la ureche. Tace, şi secretul rămîne secret.

Tot ce se petrece într-o lojă trebuie să fie secret ; iar cei care, cu necinstită indiscreţie, nu s-au dat înlături să dezvăluie ce se intîmplă acolo, n-au dezvăluit de loc miezul întrebării ; nu-l pătrunseseră ; să-l fi pătruns, cu siguranţă că n-ar fi dezvăluit ceremoniile.

Ceea ce simt astăzi profanii, adică cei care nu sînt masoni, e asemănător cu ce simţeau odinioară aceia care nu erau primiţi la misterele ce se săvîrşeau la Eleusis în cinstea zeiţei Ceres. Misterele eleusine interesau, însă, Grecia întreagă şi oamenii cei mai răsăriţi din societatea de atunci năzuiau să le împărtăşească ; în vreme ce francmasoneria, pe lîngă oameni de mare vază, adăposteşte o sumedenie de netrebnici de care orice societate ar trebui să se lepede, ca de unii care, sub raportul moralităţii, nu-s decît drojdia omenirii.

În misterele Cererei, s-a păstrat îndelungă vreme un secret de nepătruns, datorită evlaviei care le insufleţea. Şi-apoi, ce să dai în vileag ? Cele trei cuvinte pe care le spunea iniţiaţilor ierofantul ; dar la ce bun ? Am citit pe undeva că aceste trei cuvinte sacramentale şi secrete ale tainelor eleusine însemneazǎ : „vegheaţi şi nu faceţi fapte rele". Cuvintele sacramentale şi secrete ale feluritelor ranguri masonice sînt aproape tot atît de nelegiuite.

Iniţierea dura nouă zile ; ceremoniile erau măreţe şi se desfăşurau înaintea unor oameni tot unul şi unul. Plutarh ne spune că Alcibiade a fost osîndit la moarte şi la confiscarea averii fiindcă a cutezat să ia în ris, acasă la

dînsul, marile taine, cu Politio și Theodor, împotriva Eumolpizilor. Era vorba să fie și afurisit de preoți și preotese, afurisenia n-a mai fost însă rostită, fiindcă o preoteasă s-a împotrivit zicînd: „Sînt preoteasă ca să binecuvîntez, nu ca să afurisesc!" Minunate cuvinte! Adevărată lecție de morală și de înțelepciune, pe care papa o disprețuiește, dar pe care o învață Evanghelia și o propovăduiește Mîntuitorul.

Nimic nu are preț astăzi, nimic nu e sfînt pentru o anume tagmă de oameni fără nici un căpătîi.

Botarelli tipărește într-o broșură toate practicile masonilor; zicem: „e o lichea" și gata. O știam dinainte. Un prinț la Neapole și domnul Hamilton la el acasă săvîrșesc minunea sfîntului Ianuarie, și își bat desigur joc de ea, împreună cu alții. În vremea aceasta, regele se face a nu ști că poartă pe regescu-i piept un scuipat, cu această deviză de jur împrejurul chipului sfîntului Ianuarie: *In sanguine foedus*[1]. Azi totul e nestatornic, nimic n-are nici o noimă; și totuși, trebuie mers înainte, căci a ne opri pe loc ar însemna să dăm din lac în puț.

Plecați din Lyon cu diligența, eram în cinci zile la Paris. Balletti îi vestise pe ai lui cînd pleacă, așa că știau cînd sosim.

Eram opt în diligență și ședeam toți foarte prost, căci era o găoace mare și ovală, unde nimeni nu apucase un colț, de vreme ce așa ceva nu exista. Să fi fost construită trăsura asta într-o țară unde egalitatea e consfințită de lege, ziceam și eu că e o socoteală cu haz. Așa nu mi se părea decît o treabă tare pidosnică; eram însă în țară străină și-mi țineam gura. De altfel, italian fiind, m-ar fi iertat cineva să nu admir, mai cu seamă în Franța, tot ce e franțuzesc? Trăsură ovală: mă rog, dacă așa e moda, mă închin, dar o și blestem, căci ciudatele hîțîneli ale trăsurii acționau asupră-mi ca tangajul unui vas pe o mare înfuriată. E drept că suspensia era foarte bună; zdruncinăturile m-ar fi supărat însă mai puțin.

Deoarece, mergînd foarte iute, se legăna, i se dăduse numele de gondolă; eu însă mă pricepeam și nu-i găseam

[1] Întru sînge pacea (lat.).

nici o asemănare cu gondolele venețiene mînate de doi vîslași voinici care umblă atît de repede și atît de lin.

Drept urmare a acestor legănări, fui nevoit să dau afară tot ce aveam în stomac, și toți mă socotiră un tovarăș de drum tare neplăcut; de spus nu-mi spuse însă nimeni nici un cuvînt; eram în Franța, de, și printre francezi care știu ce-i aceea politețe. Se mulțumiră să-mi spună că am cinat prea din belșug; iar ca să-mi ia apărarea, un abate parizian spuse că desigur sînt cam slab de stomac. Se iscă o discuție.

— Domnilor, zic eu sastisit, sînteți deopotrivă de greșiți; am un stomac de fier și n-am cinat de loc.

Auzind aceste cuvinte, un bărbat între două vîrste îmi spuse cu miere în glas că n-ar fi trebuit să mă rostesc despre domnii aceștia că greșesc; aș fi putut zice că n-au dreptate, luînd pildă pe Cicero care, întrebat de Catilina și de ceilalți răsculați, nu le-a spus romanilor: „sînt morți", ci „au trăit".

— Nu-i totuna?

— Vă rog să mă iertați, una e, domnule, să fii și alta să nu fii politicos.

Și se avîntă într-o lungă disertație despre politețe, pe care o încheie spunîndu-mi zîmbitor:

— Bag seama că domnul e italian.

— Ei bine, da, sînt italian, dar n-ați vrea să fiți atît de drăguț și să-mi spuneți după ce m-ați cunoscut?

— O! Ba da! După atenția cu care mi-ați ascultat pălăvrăgeala.

Se puseră toți pe rîs, iar eu, pe care originalitatea lui mă fermeca, îi adusei cuvinte de laudă. Era preceptorul unui băiat de vreo doisprezece, treisprezece ani, care ședea lîngă dînsul. Cît a ținut călătoria, l-am pus să-mi dea lecții de politețe franțuzească și, cînd a fost să ne despărțim, m-a luat prietenește deoparte și mi-a spus că vrea să-mi facă un mic dar.

— Ce anume?

— Lepădați și uitați, ca să zic așa, particula „nu" pe care prea des o folosiți și cînd trebuie, și cînd nu trebuie. „Nu" nu e un cuvînt franțuzesc; în locul acestei silabe neîndatoritoare, spuneți: „Iertați-mă". „Nu" e o dezmin-

ţire ; părăsiţi-l, sau fiţi gata să trageţi spada în tot ceasul şi în toată clipa.

— Vă mulţumesc, domnule ; mi-aţi făcut un dar preţios şi vă făgăduiesc să nu mai spun „nu“ cît oi trăi.

Două săptămîni după ce am sosit la Paris, mi se părea că am ajuns cel mai păcătos om din lume, căci nu mai conteneam să-mi cer iertări peste iertări. Într-o seară, la teatru, gîndeam chiar că-mi găsesc bucluclul fiindcă-mi cerusem iertare cînd nu se potrivea. Un tînăr mutunache, la parter, mă călcă pe picior, iar eu mă grăbii să-i spun :

— Vă rog să mă iertaţi.

— Dumneavoastră să mă iertaţi.

— Ba dumneavoastră, domnule.

— Ba dumneavoastră, domnule.

— Ei, domnule, hai să ne iertăm unul pe altul şi să ne îmbrăţişăm.

Îmbrăţişarea puse capăt neînţelegerii.

Într-o zi, în timpul călătoriei, pe cînd adormisem de oboseală în incomoda gondolă, simt că mă scutură cineva tare de braţ :

— Vai, domnule, priviţi la castelul acesta, îmi zice vecinul.

— Îl văd, ce-i cu el ?

— Vai, domnule, nu vi se pare că e...

— Nu mi se pare nimic ; dar dumneavoastră cum vi se pare ?

— Să nu fie la patruzeci de leghe de Paris, m-ar lăsa rece. Dar aici ! Doamne, cine-ar crede-o, din toţi gură-cască ăştia de compatrioţi ai mei, că există un castel atît de frumos la patruzeci de leghe de capitală ! Ce neştiutor eşti cînd n-ai călătorit !

— Aveţi dreptate.

Omul acesta era el însuşi parizian şi un gură-cască sadea, ca un gal de pe vremea lui Cezar,

Şi totuşi, dacă parizienii nu fac decît să caşte gura de dimineaţa pînă seara, făcînd haz de orice, un străin ca mine trebuie să fi fost mai gură-cască decît ei ! Deosebirea dintre ei şi mine era că, deprins să văd lucrurile aşa cum sînt, eram uimit văzîndu-le adesea sub o mască ce le prefăcea firea, în vreme ce pe ei îi miră că-i laşi să bănuie ceea ce se află sub mască.

Ce mi-a plăcut mai mult călătorind spre Paris a fost drumul acela măreț, nemuritoare lucrare a lui Ludovic al XV-lea, curățenia și mesele gustoase de la hanuri, iuțeala cu care ești servit, paturile minunate, chipul modest al celei ce te slujește la masă, adesea cea mai desăvîrșită fiică a gospodarului și care, cu înfățișarea ei cuviincioasă, cu ținuta ei sfielnică, cu curățenia și purtările ei, îl pune la locul lui pe cel mai spurcat dintre crai. Cărui italian îi face plăcere să-și vadă, în Italia, pe băieții de la circiumi, cu mutrele și cu obrăznicia lor ? Pe vremea mea, nu se pomenea, în Franța, să te încarce la socoteală ; era cu adevărat patria străinilor. Aveai, e drept, neplăcerea să vezi cîteodată samavolnicii cumplite, să auzi de *lettres de cachet* [1] și de altele ; era o tiranie regală. Acum domnește la francezi tirania poporului. Să fie oare o domnie mai puțin odioasă ?

Prinzirăm la Fontainebleau, nume care vine de la Fontain-belle-eau [2] și, la două leghe de Paris, zărirăm o berlină care ne venea în întîmpinare. Cînd ajunse în dreptul nostru, prietenul meu Balletti strigă să oprească ; era maică-sa, care mă primi ca pe un prieten îndelung așteptat. Era vestita comediantă Silvia și, de îndată ce-i fui prezentat, îmi spuse :

— Trag nădejde, domnule, că prietenul fiului meu ne va face plăcerea să cineze cu noi astă-seară.

Făcui o plecăciune, primii și, urcîndu-mă la loc în gondolă în vreme ce Balletti sta lîngă maică-sa în berlină, ne urmarăm drumul.

Sosit la Paris, găsii acolo un slujitor al Silviei cu o trăsură de piață care mă duse la gazdă să-mi las lucrurile și pe urmă plecarăm la Balletti, la cincizeci de pași de locuința mea.

Balletti mă prezentă lui taică-său, care se numea Mario. Mario și Silvia erau numele pe care le purtau domnul și doamna Balletti în comediile *à canevas* [3], pe care le jucau, iar francezii obișnuiau pe atunci să nu le zică ac-

[1] Ordin de arestare scris și sigilat, emis de regele Franței (fr.).
[2] *Fîntînă cu apă frumoasă* (fr.).
[3] Piese cu personaje fixe, în care actorii improvizau pe scheme date (*comedia dell'arte*).

torilor italieni altfel decît pe numele pe care le purtau pe scenă. „Bună-ziua, domnule Arlechin", „Bună-ziua, domnule Pantalone", astfel erau salutați cei ce întruchipau respectivele personaje.

CAPITOLUL XXIX

Ucenicie la Paris — Portrete — Ciudățenii — Fel de fel.

Pentru a sărbători sosirea fiului ei, Silvia dădu în seara aceea un ospăț măreț, la care pofti toate rudele, fericit prilej pentru mine de a-i cunoaște. Domnul Balletti-tatăl, încă în convalescență, nu veni, dar sora lui, mai în vîrstă decît el, era de față. Cu numele ei de teatru, Flaminia, era cunoscută în republica literelor prin cîteva traduceri, ceea ce îmi dădea însă mai puțin dorința s-o cunosc mai îndeaproape decît povestea, știută în toată Italia, cu cei trei oameni de litere în răstimpul șederii lor la Paris. Acești trei cărturari erau marchizul de Maffei, abatele Conti și Pierre-Jacques Martelli, invrăjmășiți, zice-se, din pricină că fiecare voia să fie el cel dintîi în inima actriței ; și cărturari fiind, se bătură cu condeiele : Martelli scrise împotriva lui Maffei o satiră, în care îl zugrăvea cu anagrama Femia.

Îi fusesem înfățișat Flaminiei ca un candidat în republica literelor, ceea ce o făcu să se creadă datoare a-mi vorbi : se înșelă însă, căci chipul, tonul, stilul, totul, pînă și glasul ei mi se părură neplăcute. Fără să mi-o spună pe față, îmi dădu să înțeleg că, vestită în lumea literelor, știe prea bine cu cine stă de vorbă cu un nimeni. Vorbea ca de la catedră și era încredințată că are drept s-o facă, cu cei șaizeci și ceva de ani ai ei, mai cu seamă înaintea unui tinerel de douăzeci și cinci de ani care încă nu îmbogățise cu nimic nici o bibliotecă. Curtenitor, la rîndul meu, i-am vorbit de abatele Conti și, plecînd nu mai știu de la ce, am citat două stihuri ale acestui autor atît de adînc. Cu blîndețe în glas, doamna mă corectă spunîndu-mi că greșit am

rostit *sceura*, care însemnează „despărțită", în loc de *sceura*, și adăugă că nu trebuie să-mi pară rău că am primit această învățătură în cea dintîi zi a mea la Paris; va fi în viața mea o piatră de hotar.

— Am venit, doamnă, să învăț, nu să uit și ce-am învățat; îngăduiți-mi să vă spun că trebuie rostit *scevra*, cu *v*, și nu *sceura*, cu *u*, căci cuvîntul acesta e o sincopă din *sceverra*.

— E de văzut care din noi doi se înșală.

— Dumneavoastră, doamnă, după Ariosto, care rimează *scevra* cu *persevra*, care ar suna rău lîngă *sceura*, care nu e un cuvînt italienesc.

Se pregătea să-și susțină mai departe părerea, dar soțul ei, un bătrîn de optzeci și patru de ani, îi spuse că n-are dreptate. Tăcu, dar de atunci încolo spuse cui voia s-o asculte că sînt un impostor.

Soțul acestei doamne, Lodovico Riccoboni, zis Lelio, același care, în 1716, se aflase în fruntea trupei ducelui regent, era vrednic bărbat. Fusese foarte chipeș în tinerețile lui și se bucura pe drept cuvînt de stima tuturor, atît pentru talentul, cît și pentru purtările lui fără cusur.

În vremea cinei, întîia mea îndeletnicire fu s-o cercetez pe Silvia, care se bucura de o mare faimă: o găsii mai presus de tot ce se spunea despre ea. În jur de cincizeci de ani, avea o turnură elegantă, o înfățișare plină de noblețe, mișcări rotunde, era curtenitoare, veselă, subțire la cuvînt, îndatoritoare față de toată lumea, plină de duh și cu desăvîrșire lipsită de trufie. Chipul ei era o enigmă: cine-l privea nu-și mai lua ochii de la el și rămînea încîntat; și totuși, dacă o cercetai cu de-amănuntul, nu-i găseai nici o trăsătură cu adevărat frumoasă; nu se putea spune că e frumoasă, nimeni însă nu s-ar fi încumetat să spună că e urîtă. Și totuși, nu era una din acele femei nici urîte, nici frumoase, căci avea un nu-știu-ce deosebit care sărea în ochi și cucerea. Și atunci, cum era oare?

Frumoasă, dar după niște legi necunoscute celor care, nesimțindu-se atrași către dînsa de o putere de neînvins, care te silea să o iubești, n-aveau îndrăzneala s-o cerceteze și statornicia să ajungă a o cunoaște.

Silvia a fost idolul întregii Franțe și pe talentul ei s-au sprijinit toate comediile pe care le-au scris pentru dînsa cei mai de seamă autori, și cu deosebire Marivaux. Fără dînsa, aceste comedii n-ar fi rămas nemuritoare. Nu s-a mai aflat, de atunci, actriță în stare s-o înlocuiască, și ca să se afle una, ar trebui să întrunească toate gingașele unelte pe care le stăpînea Silvia în anevoiosul meșteșug actoricesc: gestică, glas, minte, expresivitate, ținută și o bună cunoaștere a sufletului omenesc. Toate la dînsa erau firești, iar meșteșugul care le aducea la desăvîrșire rămînea mereu ascuns.

La însușirile pe care le-am pomenit, Silvia mai adăuga una care îi dădea încă o strălucire, deși fără ea n-ar fi apărut mai puțin sclipitoare pe cele dintîi scene: viața ei n-a avut nici o pată. I-a plăcut să aibă prieteni, ibovnici niciodată; bătîndu-și joc de un privilegiu de care ar fi putut profita, dar care ar fi adus-o pe ea însăși să se disprețuiască. Această purtare i-a cîștigat numele de femeie vrednică de respect la o vîrstă cînd ar fi putut părea un nume de rîs, ba chiar de ocară pentru toate femeile din breasla ei; și numeroase doamne de cel mai înalt rang au cinstit-o mai mult cu prietenia decît cu ocrotirea lor. Pe Silvia n-a cutezat niciodată s-o fluiere capriciosul parter parizian, nici în rolurile care nu-i plăceau, și toată lumea încuviința că vestita actriță e o femeie mult mai presus de starea ei.

Cum nu socotea că bunele-i purtări pot fi un merit al ei, căci știa că nu e cuminte decît fiindcă mîndria ei de femeie cîștigă de pe urma cumințeniei, Silvia n-a fost niciodată fudulă cu tovarășele ei și nici nu s-a purtat cu ele de sus, deși acestora din urmă, mulțumită de strălucirea ce le-o dădea talentul sau frumusețea, puțin le păsa de celebritatea ce le-ar fi dăruit-o virtutea. Silvia le iubea pe toate și toate o iubeau; le recunoștea deschis însușirile, lăudîndu-le fără gînd ascuns; toată lumea înțelegea însă că nu păgubește astfel nimic, deoarece, avînd mai mult talent decît ele și un nume fără pată, nu puteau să-i strice cu nimic.

Natura i-a furat acestei neasemuite femei zece ani de viață, căci se îmbolnăvi de piept la vîrsta de șaizeci de ani, zece ani după ce am cunoscut-o. Clima Parisului le

joacă adesea asemenea renghiuri actrițelor italiene. Am văzut-o jucînd, doi ani înainte de a muri, rolul Marianei în piesa lui Marivaux și, în ciuda vîrstei și a bolii, iluzia era desăvîrșită. Eram de față cînd s-a prăpădit, ținîndu-și fiica în brațe și îndreptînd către dînsa cele de pe urmă sfaturi, cinci minute înainte de a-și da sufletul. A fost înmormîntată cum se cuvine, la Saint-Sauveur, fără nici o împotrivire a cucernicului preot, căci, din contra, vrednicul păstor, departe de necreștineasca intoleranță a celor mai mulți confrați ai săi, spunea că meșteșugul ei de comediantă n-a împiedicat-o să fie creștină și că pămîntul e maica noastră a tuturor, precum Isus Cristos a fost Mîntuitorul lumii întregi.

Mă vei ierta, iubite cititorule, că te-am făcut să iei parte la înmormîntarea Silviei zece ani înainte de moartea ei, și asta fără să fi vrut să săvîrșesc vreo minune; te voi scuti, în schimb, de această corvoadă cînd voi ajunge cu povestirea la acel moment.

Scumpul ei odor, singura fată la părinți, ședea la masă lîngă dînsa. N-avea decît nouă ani pe vremea aceea și, prins cu desăvîrșire de maică-sa, nici n-am băgat-o în seamă atunci : era o îndeletnicire pentru mai tîrziu.

După cină, care se lungi pînă tîrziu, am plecat la gazdă, la doamna Quinson, unde m-am simțit foarte bine. Cînd mă deșteptai, doamna aceasta Quinson veni să-mi spună că așteaptă afară un fecior care vrea să intre în slujba la mine. Îi dau drumul înăuntru și văd un băiat cam scundac ; nu-mi place treaba asta și i-o spun.

— Puțina mea înălțime, doamne, vă chezășuiește că n-am să vă îmbrac hainele ca să plec cu ele în vijiială.

— Numele dumitale ?

— Care doriți.

— Poftim ? Te întreb cum te cheamă.

— Nu mă cheamă nicicum. Fiecare stăpîn la care slujesc mă cheamă cum poftește, și am avut peste cincizeci de nume în viața mea. O să mă numesc cum veți pofti.

— Dar, mă rog, un nume de familie trebuie să ai.

— Familie n-am avut niciodată. Un nume aveam și eu în tinerețe, dar de douăzeci de ani de cînd sînt la stăpîn și mi-l schimb o dată cu fiecare, l-am uitat.

— Foarte bine, are să te cheme Esprit.

— Atîta cinste mă copleşeşte, domnule.
— Ţine, du-te de-mi schimbă un ludovic.
— Poftim mărunţişul, domnule.
— Te văd bogat.
— Sluga dumneavoastră.
— Unde pot întreba de dumneata ?
— La biroul de plasare. Şi doamna Quinson poate, de altfel, să vă dea informaţii despre mine. Mă ştie tot Parisul.
— Ajunge. Îţi dau treizeci de *sous* pe zi, fără straie, dormi unde ştii şi te afli la porunca mea în fiecare dimineaţă la şapte ceasuri.
Veni la mine Balletti şi mă pofti să iau în fiecare zi masa la dînşii. Luai o trăsură şi intrai la Palais-Royal, lăsîndu-l afară pe Esprit. Dornic să cunosc acest loc atît de lăudat, îl cercetam cu toată luarea-aminte. Văzui o grădină destul de frumoasă, alei mărginite de copaci stufoşi, havuzuri, clădiri care se înălţau de jur împrejur, bărbaţi mulţi şi femei plimbîndu-se, cîte-o bancă ici şi colo, unde se vindeau ultimele broşuri, parfumuri, scobitori şi fel de fel de fleacuri. Mai văzui o sumedenie de jilţuri de paie care se închiriau pe un *sou*, pe unii care, la umbră, citeau gazetele, fete şi bărbaţi care prînzeau singuri ori însoţiţi, băieţi de cafenea care urcau şi coborau sprinten o scară ascunsă sub un frunziş de carpeni. Mă aşezai la o măsuţă ; un ospătar veni numaidecît să mă întrebe ce poftesc. Cer o şcolată cu apă ; îmi aduce una îngroşitoare, într-o superbă ceaşcă de argint aurit. Cer o cafea, dacă e bună.
— Excelentă, chiar eu am făcut-o ieri.
— Ieri ? Mulţumesc.
— Am făcut-o cu un lapte excelent.
— Lapte ? Nu beau niciodată lapte. Fă-mi, te rog, o cafea cu apă.
— Cu apă ? Nu facem decît după-amiază. Nu doriţi o bavareză straşnică ? Sau o garafă de sirop de migdale ?
— Da, de migdale, foarte bine.
Mi se pare foarte bună băutura asta şi mă hotărăsc s-o folosesc de acum înainte în fiecare zi la micul dejun. Îl întreb pe băiat ce e nou. Îmi spune că doamna delfinului a născut încă un prinţ.

Un abate, care şedea la o masă de alături, îi spuse:
— Eşti nebun, o prinţesă a născut.
Se apropie al treilea:
— Vin de la Versailles, şi doamna delfinului n-a născut nici prinţ, nici prinţesă.
Îmi spune că îi par străin şi răspunzîndu-i cu că sînt italian, începe să-mi vorbească de curte, de Paris, de spectacole şi pînă la urmă se arată gata să mă petreacă peste tot. Îi mulţumesc, mă ridic şi plec. Abatele mă însoţeşte şi-mi spune cum o cheamă pe fiecare din fetele care se plimbau pe acolo.
Se întîlneşte cu un tînăr; se sărută şi abatele mi-l prezintă ca pe un mare învăţat în literatura italiană. Îi vorbesc italieneşte; îmi răspunde cu duh; îmi vine să rîd însă de felul cum se rosteşte şi-i spun de ce. Grăia întocmai ca Boccaccio. Observaţia mea îi plăcu; l-am convins însă curînd că nu trebuie să vorbească astfel, deşi limba bătrînului Boccaccio e desăvîrşită. În mai puţin de un sfert de oră eram prieteni, căci ne descoperisem aceleaşi gusturi. Era poet, poet eram şi eu; pe el îl interesa literatura italiană, pe mine cea franceză; am făcut schimb de adrese şi ne-am făgăduit să ne vizităm.
Văd, într-un colţ al grădinii, o mulţime de oameni adunaţi grămadă, încremeniţi cu ochii la cer. Îl întreb pe noul meu prieten ce minune se întîmplă.
— Stau toţi să pîndească meridiana; fiecare e cu ceasul în mînă ca să-l potrivească la douăsprezece tocmai.
— Dar nu e, mă rog, aceeaşi meridiană peste tot?
— Ba da, dar cea de la Palais-Royal e cea mai exactă.
Izbucnesc în rîs.
— De ce rîdeţi?
— Fiindcă e cu neputinţă ca toate meridianele să nu fie la fel. Iată nişte cască-gură desăvîrşiţi.
Se gîndeşte o clipă, pe urmă începe şi el să rîdă şi-mi arată destule pricini pentru care te poţi distra pe seama bunilor parizieni. Ieşim de la Palais-Royal pe poarta cea mare şi văd o mulţime de oameni înghesuindu-se înaintea unei prăvălii cu firma *„La Civette"*.
— Asta ce mai e?
— Sigur că iar o să rîdeţi. Toţi oamenii ăştia cumsecade îşi aşteaptă rîndul ca să-şi umple tabacherele.

— Alt negustor de tutun nu e în oraş ?

— Se găseşte tutun peste tot, dar de trei săptămîni nu mai vrea nimeni să cumpere decît de la *Civette*.

— E mai bun ca în altă parte ?

— E poate mai puţin bun ; dar de cînd a introdus ducesa de Chartres moda asta, nu mai vrea nimeni alt tutun.

— Şi cum a făcut ducesa ca s-o introducă ?

— Şi-a oprit de vreo două, trei ori echipajul în faţa prăvăliei, ca să-şi umple cutiuţa, şi i-a spus tare tinerei care i-o înmîna că tutunul ei e cel mai bun din Paris. Mulţimea de cască-gură, care întotdeauna se îngrămădesc la portiera unui prinţ, chiar dacă l-au văzut pînă atunci de o sută de ori, sau dacă îl ştiu slut ca un maimuţoi, au repetat în tot oraşul cuvintele ducesei şi atît a fost destul ca să-i adune aici pe toţi cîţi prizează tutun în Capitală. Femeia asta are să facă avere, vinde tutun de peste o sută de scuzi pe zi.

— Şi ducesa habar n-are ce bine i-a făcut ?

— Dimpotrivă, e o stratagemă din partea ei. Ducesa o ocroteşte pe această tînără căsătorită şi, dorind să-i facă un bine într-un chip cît mai discret, s-a gîndit la mijlocul acesta, care i-a izbutit de minune. Nici n-ai putea să crezi ce oameni buni şi de treabă sînt parizienii. Te afli în singura ţară din lume unde ajungi cineva dacă ai minte în cap, fie că rosteşti adevărul, fie că spui minciuni : în primul caz, te întîmpină bucuros cei vrednici şi mintoşi ; într-al doilea, stau gata să te răsplătească proştii ; căci prostia e caracteristică acestor locuri şi — ciudat lucru — din prea multă minte purcede. Nu faci, deci, nici un paradox spunînd că francezul ar fi mai cuminte dacă ar avea minte mai puţină. Deşi nu li se înalţă altare, zeii adoraţi pe aici sînt noutatea şi moda. Dacă se apucă un om să alerge, încep toţi să alerge după el. Şi gloata nu se opreşte pînă nu se descoperă că omul e nebun ; grea treabă însă o asemenea descoperire, căci avem o sumedenie de oameni născuţi nebuni gata, şi care trec totuşi drept cuminţi. Tutunul de la *Civette* nu e decît o palidă pildă pentru cîtă gloată poate strînge la un loc cea mai neînsemnată împrejurare. Aflîndu-se într-o zi la vînătoare, regele se nimeri la portul Neuilly şi-i veni poftă să bea un pahar de *ratafia*. Se opreşte la poarta birtului şi, dintr-o întîmplare cu totul

fericită, se loveşte ca bietul birtaş să aibă o sticlă neîncepută. După ce bea un păhărel, regelui îi vine, aşa, să mai ceară unul, spunind că în viaţa lui n-a băut un *ratafia* atît de delicios. A fost destul, ba chiar prea mult, pentru ca trăscăul negustoraşului din Neuilly să fie socotit cel mai bun din Europa: o spusese regele. De atunci, lume peste lume, lume dalbă, se îndeasă în prăvălia sărmanului birtaş, care e azi un om cuprins şi care şi-a clădit la faţa locului şi o făloasă casă, pe care se poate citi inscripţia: *„ex liquidis solidum"* [1] inscripţie destul de caraghioasă, la care a ostenit unul din cei patruzeci de nemuritori. Cărui zeu trebuie să i se închine birtaşul? Prostiei, uşurinţei şi poftei de rîs.

— Mi se pare, îi întîmpinai eu, că felul acesta de a încuviinţa sau de a aclama opiniile regelui, ale prinţilor de singe etc., e mai curind o dovadă a dragostei poporului, care îi adoră, căci francezii merg pînă la a crede că oamenii aceştia nu sînt supuşi greşelii.

— E adevărat că tot ce se petrece pe la noi îi face pe străini să creadă că poporul îşi adoră regele, dar cei dintre noi care gîndesc îşi dau curind seama că totul nu-i decît tinichea zornăitoare, iar curtea nu intră la socoteală. Cînd vine regele la Paris, toată lumea strigă: „Trăiască regele!", luîndu-se după cîte un nătăfleţ care a strigat primul, sau după un agent de poliţie care a dat semnalul în mulţime; e însă un strigăt gratuit, un chiot de voioşie sau citeodată un răcnet de spaimă pe care regele nici nu se gîndeşte să-l ia în serios. E cam strîmtorat la Paris şi se simte mult mai bine la Versailles, în mijlocul celor douăzeci şi cinci de mii de oameni care îl ţin la adăpost de mînia aceluiaşi norod care, înţelepţit, ar putea pînă la urmă striga: „Moarte regelui!" Ludovic al XIV-lea o ştia prea bine şi cîţiva consilieri ai camerei celei mari au plătit cu viaţa cutezanţa de a fi vorbit despre întrunirea acelor *State generale* pentru a căuta leacul relelor statului. Franţa nu şi-a iubit niciodată regii, în afară de Ludovic cel Sfînt, de Ludovic al XII-lea şi de Henric al IV-lea cel Bun şi Mare; şi încă,

[1] Din lichide solid (lat.).

dragostea norodului n-a fost în stare să-l ferească de jungherul blestematului neam al iezuiţilor, vrăjmaşi deopotrivă noroadelor şi regilor. Pe cînd se înzdrăvenea după boală, regele de astăzi, un rege slab şi pe care miniştrii il duc de căpăstru, a spus-o cinstit: „Mă mir de ce atita bucurie fiindcă mă însănătoşesc, căci nu pot înţelege de ce aş fi atît de iubit". Numeroşi regi ar putea spune la fel, dacă dragostea s-ar măsura într-adevăr după binele făcut. Această naivă cugetare a monarhului a fost ridicată în slăvi; un curtean filozof i-ar fi putut însă răspunde că il iubesc atita fiindcă poartă supranumele de „Mult-iubitul"[1].

— Supranume sau poreclă; şi-apoi, se găsesc pe la voi curteni filozofi?

— Filozofi, nu; sînt noţiuni care se exclud una pe alta, ca lumina şi întunericul; există însă citiva oameni de duh pe care ambiţia şi interesul îi fac nărăvaşi.

Tot vorbind astfel, domnul Patu — aşa il chema pe noul meu cunoscut — mă petrecu pînă la poarta locuinţei Silviei, pe care mă ferici că o cunosc, şi ne despărţirăm.

Mă prezentă tuturor şi-mi făcu cunoştinţă cu fiecare în parte. Mă izbi numele de Crébillon[2].

— Să-mi fie dat oare, domnule, să-mi văd visul împlinit? Sînt opt ani de cînd m-aţi vrăjit şi de cînd doresc să vă cunosc. Faceţi bunătatea şi mă ascultaţi.

Şi-i recit cea mai frumoasă tiradă din *Zénobie şi Radamiste*, pe care o tradusesem în versuri albe. Silvia se topea de plăcere văzînd cit se bucură, la cei optzeci de ani ai lui, Crébillon, auzindu-şi opera rostită într-o limbă pe care o stăpînea pe deplin şi pe care o îndrăgea la fel ca pe limba lui maternă. Recită şi el aceeaşi scenă în franţuzeşte, subliniind cu îndatorinţă unele pasaje în care socotea că am înfrumuseţat-o. Îi mulţumii, fără a lua, fireşte, drept adevăr ceea ce nu era decît o curtenie.

Ne aşezarăm la masă şi, întrebat ce mi-a plăcut la Paris, le povestii tot, afară de convorbirea cu Patu.

[1] E vorba de Ludovic al XV-lea.
[2] *Prosper Crébillon* (1674—1762), poet dramatic francez, deosebit de preţuit la vremea lui.

Am spus foarte multe, pînă cînd, băgînd de seamă mai bine ca toţi pe unde o apuc spre a cunoaşte ce e bun în poporul lui şi ce nu, Crébillon îmi vorbi astfel :

— Pentru prima zi, domnule, văd semne bune la dumneata, şi sînt încredinţat că vei ajunge în curînd departe. Povesteşti frumos şi vorbeşti o franţuzească pe care toată lumea o înţelege ; tot ce spui nu e însă decît italienească dichisită franţuzeşte. Izbuteşti să-i faci pe toţi să-şi ciulească urechile la ce spui şi, cu această noutate, le cucereşti de două ori luarea-aminte : am să-ţi spun chiar că jargonul pe care-l foloseşti are darul să-ţi cîştige ascultătorii, căci e nou şi deosebit şi te afli în ţara unde se aduc jertfe acestor două zeităţi. Şi totuşi, trebuie ca de mîine, chiar, să-ţi dai toată silinţa de a-ţi însuşi cum se cuvine limba noastră, căci în două, trei luni, aceiaşi care azi te aplaudă vor începe să rîdă de dumneata.

— Vă cred, domnule, şi de asta mă tem şi eu ; de aceea, venind la Paris, primul meu gînd a fost să-mi dau toată osteneala de a învăţa temeinic limba franceză, dar cum să fac, domnule, să găsesc un dascăl ? Sînt un elev insuportabil, iscoditor, curios, pisălog, nesătul : chiar dacă aş găsi un dascăl pe măsura mea, nu-s destul de bogat ca să-l pot plăti.

— Sînt cincizeci de ani, domnule, de cînd caut un şcolar aşa cum te-ai zugrăvit ; am să-ţi plătesc eu dumitale ca să vii să iei învăţătură de la mine. Locuiesc în *Marais*, pe strada *Douze-Portes ;* am acasă cei mai buni poeţi italieni, am să te pun să-i traduci în franţuzeşte şi n-ai să-mi pari niciodată nesătul.

Am primit cu bucurie, nemaiştiind cum să-mi arăt recunoştinţa ; cele cîteva cuvinte pe care le-am rostit veneau însă din inimă, ca şi, de altfel, oferta lui.

Crébillon era un uriaş ; avea şase picioare : era mai înalt ca mine cu trei şchioape. Mînca zdravăn şi povestea frumos, fără să rîdă : i se dusese vestea pentru vorbele lui de duh, şi era un mesean cît se poate de plăcut ; îşi petrecea însă vremea acasă la dînsul, ieşea foarte rar, căci avea veşnic luleaua în gură şi era înconjurat de douăzeci de pisici cu care se juca aproape toată ziua. Avea o guvernantă bătrînă, o bucătăreasă şi un slujitor. Guvernanta avea grijă de tot, veghea să nu-i lipsească nimic şi nu-i

dădea nici o socoteală de banii care erau toți la ea, căci el nu-i cerea niciodată nimic. La chip, Crébillon semăna cu un leu sau cu o pisică, ceea ce e totuna. Era cenzor regal și-mi spunea că asta îl distrează. Guvernanta îi citea lucrările care i se aduceau și se oprea din citit cînd socotea ea că pasajul trebuie cenzurat; cîteodată însă el era de altă părere și atunci controversele lor erau de tot hazul. Am auzit-o într-o zi pe guvernantă trimițîndu-l la plimbare pe unul, spunîndu-i: „Treceți săptămîna viitoare, n-am avut încă vreme să vă examinăm manuscrisul".

Vreme de un an încheiat, am mers de trei ori pe săptămînă la domnul Crébillon și am învățat de la dînsul toată franțuzeasca pe care o știu; mi-a fost însă cu neputință să mă dezbar de întorsăturile italienești; le văd foarte bine cînd le întîlnesc la alții, la mine însă izvorăsc singure din condei fără ca măcar să-mi dau seama. Sînt sigur că orice aș face, n-am să ajung niciodată să le recunosc, precum niciodată n-am izbutit să înțeleg unde e păcatul întru latinie de care e învinuit Tit Liviu.

Am alcătuit o strofă de opt versuri libere, cu nu mai știu ce temă, și i-am arătat-o lui Crébillon, rugîndu-l să o judece. După ce o citi cu luare-aminte, îmi spuse:

— Cele opt versuri sînt bune și cît se poate de corecte, ideea e frumoasă și foarte poetică, limba desăvîrșită; și totuși poezia e proastă.

— De ce?

— N-aș putea să-ți spun. Îi lipsește ceva. Închipuiește-ți că vezi un bărbat pe care-l găsești chipeș, bine clădit, cu purtări alese, plin de duh, într-un cuvînt, desăvîrșit, oricît de aspru judecător ai fi. Vine o femeie, îl vede, îl cercetează și pleacă spunîndu-ți că bărbatul ăsta nu-i place. „Oare ce cusur i-ai găsit, doamnă?" „Nici unul, dar nu-mi place." Te întorci, îl cercetezi încă o dată și găsești că e înzestrat cu un glas îngeresc, care însă îi știrbește cumva din bărbăție și ești silit să încuviințezi că bine a călăuzit-o pe femeia aceea reacția ei spontană.

Cu ajutorul acestei comparații, Crébillon mi-a explicat un lucru aproape cu neputință de explicat, căci într-adevăr numai gustul și sentimentul personal pot fi cheia unei judecăți care nu se supune nici unei reguli.

La masă vorbeam foarte mult de Ludovic al XIV-lea, printre ai cărui curteni Crébillon s-a numărat cincisprezece ani în şir, şi ne povestea despre el anecdote foarte interesante, pe care nimeni nu le cunoştea. Ne încredinţă, printre altele, că ambasadorii Siamului erau nişte găinari plătiţi de doamna de Maintenon. Ne spuse că tragedia *Cromwell* n-a terminat-o, pentru că regele i-a spus într-o zi să nu-şi tocească pana pentru o lichea.

Crébillon ne mai vorbi şi despre *Catilina*, şi ne spuse că o socoteşte cea mai slabă din toate piesele lui, dar că nici n-ar fi dorit-o bună dacă în acest scop ar fi trebuit să-l înfăţişeze pe Cezar tînăr, căci ar fi stîrnit rîsul, precum Medeea, dacă ar fi înfăţişată înainte de a-l fi cunoscut pe Iason.

Lăudă mult talentul lui Voltaire, învinuindu-l însă de hoţie, căci, zicea, a furat de la el scena senatului. Adăugă, dîndu-i ce-i al lui, că s-a născut istoric şi că e făcut să scrie istorie, ca şi cum ar scrie tragedii ; că însă o măsluieşte împănînd-o cu tot felul de snoave, de basme şi de anecdote, numai ca s-o facă mai atrăgătoare la citit. După Crébillon, omul cu masca de fier [1] e o poveste : Ludovic al XIV-lea, zicea, i-a spus-o cu gura lui.

În ziua aceea s-a jucat la teatrul italian *Cénie*, piesa doamnei de Graffigny. M-am dus devreme, ca să apuc un loc bun în amfiteatru.

Doamnele îmbrăcate din cap pînă în picioare în diamante, care intrau în lojile de rangul întîi, nu mă lăsau nepăsător şi le cercetai cu luare-aminte. Purtam o haină frumoasă, dar după manşetele largi şi nasturii pînă jos mă cunoşteau toţi că sînt străin, căci moda aceasta nu exista la Paris. Căscam şi eu ochii şi gura cum mă pricepeam, cînd se apropie de mine un domn bogat îmbrăcat şi gras cît trei ca mine, care mă întreabă curtenitor dacă sînt străin. Răspunzîndu-i cu că da, mă întreabă cum mi se pare Parisul ; îi spun că mi se pare foarte fru-

[1] *Masque de fer*, pe adevăratul său nume contele Antoine-Hercule Mattioli, a fost întemniţat la Bastilia (1698—1703), unde a şi murit. Purta în realitate o mască de velur. În calitatea sa de secretar al ducelui de Mantua, l-a trădat atît pe acesta cît şi pe Ludovic al XIV-lea, vînzînd secrete de stat altor curţi europene.

mos. În clipa aceea, o doamnă uriașă, muiată în nestemate, intră în loja de alături. Volumul ei uriaș mă uluí, și-i spusei, ca un neghiob, domnului de lîngă mine :

— Cine-o mai fi și purceia aceea grasă de colo ?

— E soția purcelului ăstuia gras de aici.

— Vai, domnule, vă cer de o mie de ori iertare.

Grăsunului meu însă nu-i păsa de scuzele mele ; nu se supărase de loc și murea de rîs. Aleasă și fericită urmare a filozofiei pragmatice și firești pe care cu atîta noblețe o practică francezii, pentru a se bucura de viață sub înfățișarea frivolității !

Mie îmi venea să intru în pămînt de rușine, și seniorul cel gras nu mai putea de rîs. Pînă la urmă se ridică, iese din amfiteatru și peste o clipă îl văd intrînd în lojă și vorbind cu nevastă-sa. Îi furam cu coada ochiului, fără a cuteza să-i privesc, cînd, ce să vezi ! Cucoana începe să-i țină isonul soțului ei, prăpădindu-se de rîs. Veselia asta a lor mă făcea să mă simt și mai stingherit, astfel încît mă hotării să plec, cînd mă aud deodată strigat :

— Domnule ! Domnule !

Ar fi fost necuviincios să le întorc spatele, așa că mă îndreptai spre loja lor. El, cît se poate de serios și în chipul cel mai nobil cu putință, mă rugă să-l iert că a rîs atîta și mă pofti să cinez la dînsul chiar în seara aceea. Îi mulțumii curtenitor și-l rugai să mă ierte că nu pot primi, căci eram poftit în altă parte. Stărui, soția lui mă îmbie și ea ; ca să-i încredințez că n-o fac ca să-i ocolesc, le spusei atunci că sînt așteptat la Silvia.

— Fac eu cumva să nu se supere că nu mergi, mă duc eu însumi să-i spun.

N-ar fi fost frumos să mă mai împotrivesc. Se ridică, iese și se întoarce după cîteva clipe, însoțit de prietenul meu Balletti, care-mi spune că maică-sa e încîntată că leg așa alese cunoștințe și că mă așteaptă a doua zi la prînz. Prietenul meu îmi mai spuse, luîndu-mă deoparte, că domnul acela e domnul de Beauchamp, administrator financiar general.

De îndată ce căzu cortina, îi oferii mîna doamnei, ne urcarăm tustrei într-o superbă caleașcă și coborîrăm acasă la ei. Am găsit acolo bogăția, mai bine zis belșugul, care domnește pretutindeni la Paris la oamenii de ran-

gul acesta: societate înaltă, conversaţie strălucitoare, bucate alese şi voie-bună la masă.

Cînd ne-am ridicat de la masă se făcuse unu după miezul nopţii: caleaşca doamnei mă duse acasă. Am găsit la dînşii uşă deschisă tot timpul cît am stat la Paris şi trebuie să mărturisesc că mi-a fost foarte de folos. Acei care spun că străinii se plictisesc la Paris întîiele cincisprezece zile au dreptate, căci ai nevoie de timp ca să-ţi faci legături; eu însă am avut norocul ca în douăzeci şi patru de ore să fiu primit cum nu se poate mai călduros de oamenii aceştia şi aşadar m-am simţit de minune.

A doua zi dimineaţa, veni la mine Patu şi-mi aduse în dar lucrarea lui în proză, elogiul mareşalului de Saxa. Am ieşit amîndoi şi ne-am dus să ne plimbăm la Tuileries, unde mă prezentă doamnei Boccage, care spuse o nostimă vorbă de duh antitetică în legătură cu mareşalul de Saxa:

— E ciudat, zise ea, cum nu sîntem în stare să rostim un *De profundis* pentru omul ăsta care ne-a făcut de atîtea ori să cîntăm *Te Deum.*

Ieşind din Tuileries, Patu mă duse la vestita actriţă de la operă, numită domnişoara Le Fel, îndrăgită de tot Parisul şi membră a Academiei regale de muzică. Avea trei copilaşi încîntători, care zburdau prin casă.

— Îi ador, îmi spuse ea.

— Sînt vrednici de adoraţia dumneavoastră, căci sînt foarte frumoşi, deşi fiecare are cu totul altă expresie.

— Nici nu e de mirare! Cel mare e fiul ducelui de Annecei, mijlociul al contelui de Egmont, iar mezinul odrasla lui Maisonrouge, care tocmai s-a însurat cu domnişoara Romainville.

— Vai, vă rog să mă iertaţi, credeam că le sînteţi mamă la tustrei.

— Nu v-aţi înşelat: chiar le sînt.

Şi zicînd acestea, se uită la Patu şi izbucnesc amîndoi în rîs, ceea ce nu mă făcu să roşesc, dar mă făcu să înţeleg că am călcat în străchini. Eram încă nou pe aici şi nedeprins să văd femeile uzurpînd privilegiile bărbaţilor. Şi, totuşi, domnişoara Le Fel nu încerca să te înfrunte; era chiar plăcut să stai de vorbă cu dînsa, se afla însă, cum se spune, mai presus de prejudecăţi. Să fi cunoscut mai bine năravurile vremii, aş fi ştiut că toate acestea intră în rin-

duiala lucrurilor şi că marii seniori, care-şi împrăştiau astfel pretutindeni nobila lor sămînţă, îşi lăsau copiii la mamele lor, cărora le plăteau cîte o pensie foarte frumuşică. Prin urmare aceste doamne cu cît agoniseau mai mulţi, cu atît trăiau mai îmbelşugat.

Lipsa mea de experienţă cu privire la obiceiurile pariziene mă făcu să săvîrşesc cîteva gafe îngrozitoare, iar domnişoara Le Fel i-ar fi rîs cu siguranţă în nas oricui ar fi venit să-i spună că sînt un om de duh, după bădărănia aceea.

Intr-altă zi, pe cînd mă aflam la Lany, maestru de balet la Operă, văd cinci sau şase fete de vreo treisprezece ani, toate însoţite de mamele lor şi avînd toate înfăţişarea aceea modestă pe care o dă o creştere aleasă. Le spuneam cuvinte măgulitoare şi ele îmi răspundeau plecînd ochii. Plîngîndu-se una din ele că o doare capul, îi oferii sticluţa mea cu săruri, iar una din tovarăşele ei îi spuse :

— Desigur ai dormit prost.

— Aş, de unde, îi răspunse frumoasa Agnès, cred că sînt însărcinată.

Auzind un răspuns atît de neaşteptat pentru mine din partea unei fete a cărei vîrstă şi înfăţişare mă făcuse s-o cred fecioară, îi spusei :

— Nu credeam că doamna e măritată.

Se uită o clipă la mine şi apoi, întorcîndu-se către tovarăşa ei, încep amîndouă să rîdă pe întrecute. Îmi crăpa obrazul, mai mult de ruşinea lor decît de a mea şi părăsii încăperea, hotărît să nu mai caut zadarnic virtutea la o tagmă de femei unde aceasta e aşa rară. A căuta sau a-ţi închipui că poate exista măcar o umbră de sfială la nimfele astea de culise, înseamnă să fii prea din cale-afară de neghiob : se mîndresc că nici nu ştiu ce înseamnă sfiala şi rîd de cei ce cred dimpotrivă.

Patu îmi făcu cunoştinţă cu toate fetele din Paris care erau cît de cît cunoscute. Iubea femeia, dar din nefericire pentru dînsul n-avea temperamentul meu şi goana după plăceri îl răpuse de timpuriu. Să fi trăit, l-ar fi ajuns poate din urmă pe Voltaire ; plăti însă, la treizeci de ani, naturii birul fatal de care nimeni nu scapă.

De la acest tînăr învăţat am aflat taina care le foloseşte unor tineri literaţi francezi spre a obţine o deplină

desăvîrșire a prozei pe care o scriu, atunci cînd prilejul cere o proză cît mai frumoasă cu putință, ca de pildă la elogii, orațiuni funebre, panegirice, dedicații etc. Taina aceasta i-am smuls-o aproape pe furiș.

Aflîndu-mă la el într-o dimineață, văzui pe masa lui niște foi volante pe care erau scrise versuri albe de cîte douăsprezece silabe. Citii cîteva din ele și-i spusei că, deși sînt frumoase, mai mult nu-mi plac decît îmi plac.

— Sînt aceleași idei ca în elogiul mareșalului de Saxa, dar îți mărturisesc că proza îmi place mai mult.

— Proza mea nu ți-ar fi plăcut, dacă n-ar fi fost scrisă întîi în versuri albe.

— Ți-ai dat atîta osteneală cu totul pe degeaba.

— Nicidecum; versurile albe nu-mi cer nici o osteneală. Le scriu ca pe proză.

— Socoți așadar că proza se face mai frumoasă cînd o copiezi după propriile tale versuri?

— Fără nici o îndoială. Se face mai frumoasă și am astfel siguranța că proza mea nu va fi plină de acele jumătăți de vers care-i ies scriitorului din condei fără ca măcar să bage de seamă.

— E un cusur acesta?

— Mare și de neiertat. O proză în care mișună versuri nedorite e mai rea decît o poezie prozaică.

— E adevărat că într-o orațiune funebră versurile parazitare urîțesc proza.

— Bineînțeles. Uite, de pildă, Tacit, a cărui *Istorie* începe cu *Urbem Romam a principio reges habuere*[1]. E un hexametru latin, unul foarte prost, și pe care marele istoric desigur nu l-a băgat de seamă cînd și-a recitit lucrarea, căci sigur că i-ar fi dat o altă întorsătură. Dar proza italiană în care găsești versuri nedorite nu e oare și ea vicioasă?

— Ba bine că nu. Și am să-ți mai spun că mulți din aceia pe care-i dă talentul afară din casă strecoară anume versuri în proza lor, socotind că astfel o fac mai sonoră. Sînt zorzoane pentru care pe drept ne învinuiți. Altminteri, sînt încredințat că ești singurul care-ți dai această osteneală.

[1] *La început, Roma au stăpînit-o regii (lat.).*

— Singurul? Te asigur că nu. Toţi cei cărora, ca mie, versul alb nu le dă nici o bătaie de cap, folosesc acest mijloc atunci cînd pe urmă îşi copiază singuri proza. Întreabă-l pe Crébillon, pe abatele de Voisenon [1], pe Laharpe, pe cine pofteşti, şi au să-ţi spună ce-ţi spun eu. Voltaire a întrebuinţat cel dintîi acest meşteşug în bucăţile lui scurte, a căror proză e fermecătoare. Epistola către doamna du Châtelet bunăoară se numără printre acestea; e superbă; citeşte-o, dacă găseşti un singur hemistih, spune-mi că n-am avut dreptate.

Curios, l-am întrebat pe Crébillon; mi-a spus acelaşi lucru, dar m-a încredinţat că el nu l-a făcut niciodată.

Patu abia aştepta să mă ducă la Operă, ca să vadă ce impresie face asupra mea spectacolul, căci unui italian trebuia cu adevărat să i se pară ceva cu totul deosebit. Se cînta o operă al cărui titlu era *Serbări veneţiene*, titlu interesant pentru mine. Mergem, pentru cei patruzeci de *sous* ai noştri şi ne instalăm la parter, unde, deşi stăteai în picioare, găseai lume destul de aleasă, căci spectacolul cu pricina era mica dambla a francezilor.

După o uvertură simfonică, destul de frumoasă în felul ei, executată de o orchestră excelentă, cortina se ridică şi văd un decor frumos înfăţişînd mica piaţă San-Marco văzută de pe insuliţa San Giorgio; mă izbeşte însă faptul că văd palatul dogelui în stînga şi marea clopotniţă în dreapta mea; adică tocmai pe dos. Greşeala aceasta caraghioasă şi ruşinoasă pentru veacul în care trăim îmi stîrneşte rîsul şi Patu, căruia îi spusei de ce rîd, a fost nevoit să facă la fel. Muzica, deşi frumoasă după gustul antic, mă distră puţin, fiindcă era nouă, pe urmă însă mă plictisi. Melopeea mă obosi curînd cu monotonia ei şi cu strigătele care se asurzeau cînd ţi-era lumea mai dragă. La francezi, melopeea înlocuieşte, zic ei, melopeea greacă şi recitativul nostru pe care nu-l pot suferi, dar care le-ar plăcea dacă ne-ar înţelege limba.

[1] *Claude-Henri*, abate de *Voisenon* (1708—1775), scriitor francez, prieten cu Voltaire.

[2] *Jean-François de Laharpe* (1739—1803), critic francez de orientare clasicizantă.

Acţiunea se petrecea într-o zi de carnaval, cînd venețienii se plimbă, mascaţi, în piaţa San-Marco. Erau înfăţişaţi pe scenă cavaleri, mijlocitoare şi fete care legau şi dezlegau tot felul de intrigi; costumele erau ciudate şi false; întregul însă era nostim. Ce mă făcu să rid cel mai tare, şi era foarte de ris pentru un venețian, fu cînd îl văzui ieşind din culise pe doge însoţit de doisprezece consilieri, îmbrăcaţi toţi în nişte toge ciudate şi începînd să danseze marea Passacaglie. Deodată parterul începu a bate din palme, la apariţia unui dănţuitor înalt şi frumos, mascat şi impopoţonat cu o uriaşă perucă neagră care-i ajungea pînă la mijloc şi înveşmîntat cu o haină deschisă în faţă şi care-i venea pînă la călcîie.

— E neasemuitul Duprès, îmi spuse, cu un fel de evlavie, Patu.

Auzisem vorbindu-se de el, aşa că îl privii cu toată luarea-aminte. Îl văd înaintînd, elegant, cu paşi cadenţaţi şi, o dată ajuns în avanscenă, ridicîndu-şi încetişor braţele rotunjite, mişcîndu-şi-le cu graţie, întinzîndu-le, strîngîndu-le, mişcîndu-şi picioarele cu precizie şi uşurinţă, făcînd cîţiva *petits pas*, bătăi cu jumătate de picior, o piruetă, şi pierind apoi ca un vînt. Totul nu durase mai mult de o jumătate de minut. Aplauzele, strigătele de „bravo" izbucneau din toate părţile; eram nedumerit şi-l întrebai pe prietenul meu care e pricina acestei dezlănţuiri de entuziasm.

— Aplauzele sînt pentru graţia lui Duprès şi pentru dumnezeiasca armonie a mişcărilor lui. Are şaizeci de ani şi cei care l-au văzut acum patruzeci de ani îl găsesc neschimbat.

— Cum? Aşa a dansat toată viaţa?

— Mai bine nu putea dansa, căci treapta pe care l-ai văzut e perfecţiunea însăşi şi mai presus de perfecţiune ştii tu să mai fie ceva?

— Nimic, afară doar dacă nu-i o perfecţiune relativă.

— Aici e absolută. Duprès face mereu acelaşi lucru şi în fiecare zi ni se pare că-l vedem pentru prima oară. Atît e de mare puterea frumosului şi a calităţii, a sublimului şi a adevărului care ne pătrund sufletul. Dansul acesta e o armonie; e adevăratul dans, de care habar n-aveţi in Italia.

La finalul actului doi, iată-l din nou pe Duprès, cu obrazul acoperit de o mască, dansînd pe o altă muzică, dar făcînd, după mine, același lucru. Înaintează pînă în marginea scenei și înmărmurește într-o poziție desăvîrșit desenată. Patu mă întreabă dacă nu e într-adevăr vrednic de admirație ; recunosc că da. Deodată aud o sută de glasuri ridicîndu-se de la parter :

— Doamne, Dumnezeule ! Crește ! Uite-l cum crește !

Și părea cu adevărat un corp elastic care crește desfășurîndu-se. Îl fericii pe Patu spunîndu-i că Duprès are, în tot ce face, o grație desăvîrșită. Numaidecît după aceea, văd o dansatoare care, ca o furie, străbate scena făcînd un *entrechat* la dreapta, altul la stînga, în toate sensurile, ridicîndu-se însă cam puțin și culegînd totuși ropote de aplauze.

— E vestita Camargo, îmi spuse Patu. Te felicit, prietene, că ai sosit la vreme la Paris că s-o mai vezi, căci a împlinit douăsprezece lustre.

Mărturisii atunci că dansul ei a fost minunat.

— E cea dintîi dansatoare, prietene, care a îndrăznit să sară la noi pe scenă, căci pînă la ea dansatoarele nu săreau ; și ce e admirabil e că nu poartă de loc chiloți.

— Poftim ? I-am văzut.

— Ce-ai văzut ? I-ai văzut pielea care, e adevărat, nu-i nici crin, nici trandafir.

— Domnișoara Camargo — spusei cu o mutră pocăită — nu-mi place ; îl prefer pe Duprès.

Un vechi admirator al ei îmi spuse, din stînga, că, în tinerețea ei, făcea *le saut de basque* și chiar *la gargouillade* și că nu i-a văzut nimeni pulpele, niciodată, deși danseazā goală.

— Dar dacă nu i-ați văzut pulpele niciodată, cum puteți ști că nu poartă tricou ?

— O ! Sînt lucruri care se pot afla. Văd că domnul e străin.

— O ! cît despre asta, foarte străin.

Ce mi-a plăcut mai mult la Opera franceză a fost iuțeala cu care, la un singur fluierat, se schimbau deodată toate decorurile ; treabă de care în Italia nici nu s-a auzit. Mi s-a părut de asemenea încîntător faptul că muzica începe cu o trăsătură de arcuș ; dirijorul însă, cu bagheta lui

pe care o bițiia ca un apucat de la dreapta la stînga, de parcă ar fi trebuit, numai cu puterea brațului, să tîrîie după sine toate instrumentele, îmi făcu oarecum silă. Am mai admirat de asemenea tăcerea din sală, lucru atît de nou pentru un italian; căci, în Italia, e într-adevăr o rușine gălăgia pe care o fac spectatorii, cînd actorii cîntă; și nu cunosc nimic mai caraghios decît liniștea care-i urmează acestei gălăgii de îndată ce se ivesc dansatorii. Îți vine atunci a zice că toată mintea italienilor e în ochi. Pe de altă parte, nu există țară în lume unde, dacă te uiți bine, să nu bagi de seamă ceva nefiresc sau ciudat și asta fiindcă poți să compari: băștinașii nu pot vedea nimic. Pe scurt, Opera mi-a plăcut; Comedia Franceză însă m-a cucerit. Acolo francezii sînt într-adevăr în elementul lor; jocul lor e măiestru și nici un popor nu trebuie să le conteste laurii cu care, pe drept cuvînt, subțirimea minții și bunul-gust îi încununează.

Mă duceam acolo în fiecare zi și, deși cîteodată nu erau nici două sute de spectatori, se dădeau piese vechi, desăvîrșit jucate. Am văzut *Mizantropul*, *Avarul*, *Tartuffe*, *Jucătorul*, *Gloriosul* și multe altele și, cu toate că le văzusem de multe ori, mi se părea de fiecare dată că atunci le văd întîi. Am sosit la vreme la Paris ca să-l văd pe Sarrazin, pe domnișoarele Dangeville, Dumesnil, Gaussin, Clairon, Préville și alte actrițe care, retrase de pe scenă, trăiau din pensii și-i mai fermecau încă pe toți cei pe care îi priveau. Am cunoscut, printre altii, pe vestita Le Vasseur. Mi-era drag să mă văd cu ele și-mi povesteau fel de fel de anecdote, care de mare mai interesante. Erau îndeobște gata să-ți sară în ajutor, orice le-ai fi cerut. Mă aflam într-o seară într-o lojă cu domnișoara Le Vasseur, pe cînd se juca o tragedie în care o fată foarte frumoasă făcea un rol mut de preoteasă.

— Ce frumoasă e! îi zic eu.

— Într-adevăr, e fermecătoare. E fata celui care l-a jucat pe confident. E foarte plăcut să o întîlnești în lume și făgăduiește mult.

— Aș fi bucuros s-o cunosc.

— Doamne, nu e greu de loc. Taică-său și maică-sa sînt niște oameni foarte cumsecade și sînt sigur că vor fi încîntați să vă poftiți la ei la masă. Nu vă vor stin-

gheri cu nimic: vor merge să se culce și vă vor lăsa să stați în voie de vorbă la masă cu fiica lor, cît veți dori. Sinteți în Franța, domnule; noi cei de pe aci știm să prețuim viața și ne străduim să profităm de ea. Iubim plăcerile și ne socotim fericiți cind le putem crea.

— Felul acesta de a gindi e fermecător, doamnă, dar cu ce obraz vreți să mă duc eu să mă poftesc la masă la niște oameni cumsecade pe care nici nu-i cunosc și care mă cunosc la fel de puțin?

— Doamne sfinte! Ce tot vorbiți? Aici cunoaștem pe toată lumea. Nu vedeți cum mă port cu dumneavoastră? După spectacol, am să vă prezint și, gata, v-ați cunoscut.

— Am să vă rog să-mi faceți această cinste altă dată.

— Cînd veți dori.

CAPITOLUL XXX

Franțuzeasca mea îmi joacă renghiuri, am succese, leg numeroase cunoștințe — Ludovic al XV-lea — Frate-meu sosește la Paris.

Toți artiștii italieni din Paris doreau să dea cîte un ospăț în cinstea mea, ca să-mi arate in ce strălucire trăiesc. Toți m-au ospătat regește. Carlino Bertinazzi, care juca rolurile de Arlechin, actor îndrăgit de tot Parisul, îmi aminti că m-a văzut cu treisprezece ani în urmă, la Padova, pe cînd se întorcea cu maică-sa de la Petersburg. Dădu în cinstea mea o masă superbă, la doamna de la Caillerie, unde locuia. Doamna aceasta era îndrăgostită de el. Îi spusei ce drăguți sînt cei patru copilași care zburdau primprejurul nostru. Soțul, care era de față, îmi răspunse:

— Sînt copiii domnului Carlino.

— Se poate, domnule; pînă una-alta dumneavoastră le duceți însă de grijă și, deoarece vă poartă numele, pe dumneavoastră trebuie să vă cunoască de tată.

— Da, așa ar fi drept; Carlino e însă prea cinstit ca să nu-i recunoască, în ziua cînd voi dori eu să mă dezbar

de ei. Știe foarte bine că sînt ai lui și nevastă-mea ar fi cea dintîi care s-ar plînge dacă ar tăgădui-o.

Omul acesta nu era ceea ce se numește un zevzec, departe de așa ceva, privea însă viața ca un filozof și vorbea despre ea cu calm, ba chiar cu o anume măreție. Îl iubea pe Carlino ca pe un prieten și situațiile de felul acesteia nu erau rare pe atunci la Paris printre oamenii dintr-o anume clasă. Doi mari seniori, Boufflers și Luxembourg, își schimbaseră între ei, ca doi prieteni buni, nevestele și amîndoi aveau și copii cu ele. Odraslele lui Boufflers se numeau Luxembourg și odraslele lui Luxembourg purtau numele de Boufflers. Dintre ei, băieții au urmași care sînt cunoscuți și azi în Franța cu aceste nume. Bineînțeles că acei care cunoșteau tărășenia rîdeau, și aveau de ce; iar pămîntul se mișca liniștit mai departe potrivit acelorași legi ale gravitației.

Cel mai bogat din artiștii italieni era Pantalone, tatăl Coralinei și al Camillei, cunoscut cămătar. Ținu să mă poftească și el la masă, și cele două fete mă încîntară. Cea dintîi era ibovnica prințului de Monaco, feciorul ducelui de Valentinois, care mai trăia încă, iar Camilla îl iubea pe contele de Melfort, favoritul ducesei de Chartres, ajunsă pe atunci ducesă de Orléans, în urma morții socrului ei.

Camilla era mai vioaie decît Coralina, care era însă mai frumoasă. Am început să-i fac curte la ore nepotrivite, ca un bărbat care nu însemna mare lucru; orele acelea sînt însă și ale amantului oficial. Mă aflam așadar cîteodată la dînsa chiar la ceasul cînd venea prințul s-o vadă. La început, îmi luam seara-bună și plecam; pe urmă însă mă rugară să mai stau, căci de obicei prinții, cînd rămîn între patru ochi cu ibovnicele lor, nu se pricep deloc să se plictisească. Cinam împreună, și rolul lor era să asculte, iar al meu să mănînc și să povestesc.

M-am socotit dator să-l curtenesc pe prinț, care mă întîmpină cu multă bună-voie; într-o dimineață însă, cum mă văzu intrînd, îmi spuse:

— A, îmi pare foarte bine că te văd, fiindcă i-am făgăduit ducesei de Ruffé să i te aduc. Hai să mergem.

Poftim. Încă o ducesă. Îmi macină moara. Haidem. Ne suim într-un *diable*, o trăsurică la modă, și iată-ne la unsprezece dimineață la zisa ducesă.

Dacă aș vrea, cititorule, să-ți zugrăvesc un tablou fidel al acestei obscene cotoroanțe, te-ai înspăimînta. Închipuiește-ți șaizeci de toamne îngrămădite pe un obraz tencuit în roșu, un ten vinețiu, un trup jigărit și descărnat, toată slutenia și veștejeala desfriului întipărite pe această dezgustătoare arătare, lenevos tolănită pe o sofa și care, văzindu-mă, strigă turbată de fericire:

— Vai, ce băiat frumos! Prințule, ce dulce ești că mi l-ai adus. Vino, șezi aici, fecioraș.

M-am supus fără crîcnire, dar o miasmă de mosc, care mi se păru că are un iz de hoit fu cît p-aci să mă facă să leșin. Nemernica de ducesă se sculase și-și arăta la vedere un sîn hidos, în stare să-l înfricoșeze pe cel mai vajnic viteaz. Prințul avea, chipurile, niște treburi, așa că plecă, spunîndu-mi că-mi trimite trăsurica în cîteva clipe.

Cum se vede singur cu mine, scheletul cel tencuit își întinde brațele și, pînă a apuca eu să mă dumiresc, îmi și lipește pe obraz buzele ei băloase, care mă fac să mă cutremur, iar una din mîini i se rătăcește cum nu se poate mai necuviincios.

— Ia să vedem — zice — puișorule, cît ți-e de frumoasă...

Mă treceau fiorii; rezist.

— Haidade, faci pe pruncul, zice vrednica urmașă a Mesalinei. Ce, așa ageamiu ești?

— Nu doamnă, dar...

— Dar ce?

— Am...

— Ptiu! scîrbosule! strigă ea, dîndu-mi drumul. Ce era să pățesc!

Nu las să-mi scape momentul, îmi iau pălăria, și o rup la fugă; mi-era frică să nu mă oprească portarul să ies.

Iau o trăsură de piață și mă duc să-i povestesc Coralinei aventura. Se prăpădi de rîs și încuviință că prințul mi-a făcut una pe cinste. Îmi lăudă prezența de spirit cu care am născocit piedica aceea; dar nu-mi oferi prilejul de a-i dovedi că am păcălit-o pe ducesă.

Trăgeam, totuşi, nădejde şi ziceam că nu mă socoate destul de îndrăgostit.

Peste vreo trei, patru zile, pe cînd cinam între patru ochi cu ea, atîtea i-am înşirat şi atîta am ameninţat-o că nu mai cale pe acolo, încît mi-a dat o făgăduinţă pe a doua zi.

— Prinţul, zise, se întoarce de la Versailles abia poimîine, aşa că mîine mergem la crescătoria de iepuri, prînzim între patru ochi, facem o vînătoare de dihori, şi ne întoarcem mulţumiţi la Paris.

— Straşnic!

A doua zi, la zece dimineaţa, ne suim într-o cabrioletă şi ajungem la barieră. Cînd s-o trecem, vedem venind dimpotrivă un vizitiu cu o livrea străină şi-l auzim pe cel din caleaşcă strigînd :

— Opreşte ! Opreşte !

Era cavalerul de Wurtemberg care, fără a mă cinsti măcar cu o privire, începe să-i spună vorbe dulci Coralinei ; apoi, scoţîndu-şi afară tot capul, îi şopteşte ceva la ureche. Ea îi răspunde la fel ; pe urmă îmi spune luîndu-mă de mînă şi zîmbind :

— Am o treabă foarte însemnată cu seniorul acesta : du-te, scumpul meu, la crescătorie, prînzeşte, vinează şi treci mîine pe la mine.

Şi zicînd acestea coboară, se urcă în cealaltă trăsură şi eu rămîn ca nevasta lui Lot, nu însă nemişcat.

Dacă te-ai găsit, cititorule, într-o asemenea situaţie, îţi va fi lesne să-ţi închipui ce minie m-a cuprins : dacă n-ai păţit niciodată una ca asta, cu atît mai bine pentru tine, dar atunci zadarnic aş încerca să ţi-o povestesc, căci n-ai înţelege nimic.

Mi-era silă de cabrioletă ; sării jos şi-i spusei vizitiului să se ducă la dracul, şi, luînd cea dintîi trăsură de piaţă care-mi ieşi în cale, zburai drept la Patu, căruia îi povestii, spumegînd de furie, toată păţărania. În loc să mă plîngă, sau să-mi împărtăşească năduful, Patu, mai înţelept, îmi spuse, rîzînd de aventura mea :

— Aş fi bucuros să mi se fi întîmplat mie o asemenea istorie ; acum eşti sigur că la cea dintîi întîlnire faci cu ea ce vrei.

— N-o mai vreau : prea o dispreţuiesc.

— S-o fi disprețuit mai înainte. Acum, ce-a fost a fost; ca să te despăgubești, nu vrei să mergem să cinăm la Hôtel du Roule ?

— Pe legea mea, grozavă idee ! Haidem !

Hôtel du Roule era vestit la Paris și eu încă nu-l cunoșteam. Stăpîna casei îl mobilase cu eleganță și găzduia într-însul vreo douăsprezece, paisprezece nimfe alese, cu tot ce trebuie ca să se simtă omul bine : o masă bună, un pat bun, curățenie și singurătate în niște superbe boschete. Avea un bucătar desăvîrșit și niște vinuri delicioase. Se numea doamna Pâris, nume de împrumut, firește, dar care i se potrivea de minune. Ocrotită de poliție, se afla destul de departe de Paris ca să fie sigură că toți cei care vin ca oaspeți în slobodul ei așezămînt sînt oameni mai presus de clasa mijlocie. Înăuntru totul mergea ca pe roate și toate desfătările își aveau tariful lor, care nu te obliga la cheltuieli nebunești. Un prînz cu o nimfă costa șase franci, o cină doisprezece și pentru încă o dată pe atîta puteai să-ți petreci toată noaptea cu ea. Mie casa mi s-a părut încă mai presus de ce se vorbea despre ea, și, oricum, mai interesantă decît crescătoria de iepuri.

Ne suim într-o trăsură, și Patu îi spuse vizitiului :

— La Chailiot !

— Am înțeles, cucoane !

După un drum de vreo jumătate de ceas, se oprește în fața unei porți pe deasupra căreia scria : *Hôtel du Roule*.

Poarta era încuiată. Pe o portiță iese un elvețian cu niște mustăți stufoase, și ne măsoară din cap pînă în picioare. Ne găsește pesemne pe placul lui, ne deschide și intrăm. O cucoană fără un ochi, de vreo cincizeci de ani, pe care se mai vedea însă că a fost o femeie frumoasă la viața ei, ne întîmpină și, după ce ne salută curtenitor, ne întreabă dacă am venit să cinăm la dînsa. Răspunzîndu-i noi că da, ne duce într-o încăpere mare și frumoasă, unde dăm de paisprezece tinere, toate chipeșe și îmbrăcate în rochii de muselină. Cînd ne văzură intrînd, se ridicară și ne făcură o grațioasă reverență. Erau cam de-o vîrstă, blonde, brune sau șatene : pentru toate gusturile. Le trecem în revistă, spunînd cîteva cuvinte fiecăreia și ne

oprim la două din ele. Alesele sar în sus de bucurie, ne sărută cu o voluptate pe care un nepriceput ar fi putut-o lua drept tandreţe şi ne iau cu ele în grădină, ca să aşteptăm acolo să ne poftească la masă. Grădina era întinsă şi cu meşteşug alcătuită spre a fi prielnică dragostei, sau desfătărilor menite s-o reprezinte.

Doamna Pâris ne spuse :

— Poftiţi, domnilor, poftiţi şi vă bucuraţi de aerul bun şi fiţi liniştiţi din toate punctele de vedere ; casa mea e un templu al tihnei şi al sănătăţii.

Mîndra pe care mi-o alesesem aducea cumva cu Coralina, împrejurare care mă făcea s-o găsesc încîntătoare. Dar tocmai cînd ne era lumea mai dragă, ne poftiră la cină. Bucatele au fost destul de bune şi masa ne dăduse alte gînduri noi, cînd chioara, cu ceasornicul în mînă, veni să ne înştiinţeze că petrecerea noastră s-a sfîrşit. Plăcerea era măsurată cu ceasul.

Îi suflai o vorbă lui Patu, care, după cîteva consideraţii filozofice, se întoarse către guvernantă :

— Dublăm doza — făcu el — dublînd răsplata.

— Voia la dumneavoastră, domnilor.

Urcăm, mai alegem o dată şi facem încă o plimbare. Acelaşi necaz ca adineauri, din pricina riguroasei exactităţi a doamnei.

— Ei, cucoană, prea e de tot !

— Hai, prietene, să urcăm a treia oară, să purcedem la încă o alegere şi să ne petrecem noaptea aici.

— Doamna Pâris încuviinţează planul nostru ?

— Eu însămi nu l-aş fi croit mai bine, domnilor ; planul dumneavoastră e rodul unei minţi agere.

Intrăm în salon, alegem alte fete şi toate rîd de cele dintîi care nu s-au priceput să ne cucerească ; ca să se răzbune, acestea le spun că sîntem nişte molii.

Cînd m-am uitat mai bine, am rămas eu însumi uluit de alegerea ce-o făcusem. Luasem o adevărată Aspasie şi-i mulţumii norocului că prima şi a doua oară n-am băgat-o de seamă, căci avea acum să fie a mea paisprezece ceasuri în şir. Saint-Hilaire o chema pe frumoasa asta, aceeaşi care, sub acest nume, ajunse vestită în Anglia cu un lord care o luă cu el un an mai tîrziu. Jignită întîi, că n-am ales-o pe ea de la început, mă privea cam de sus şi

cu dispreț; m-am grăbit însă s-o fac să înțeleagă că împrejurarea e cu atît mai prielnică, de vreme ce astfel va rămîne vreme mai îndelungată cu mine. Încep u atunci să ridă și se făcu fermecătoare.

Fata asta avea haz, știa carte și era foarte iscusită, avea, într-un cuvînt, tot ce-i trebuia ca să răzbească pe drumul ce-l străbătea. La cină, Patu îmi spuse în italienește că era cît p-aci s-o aleagă el cînd am luat-o eu, iar a doua zi îmi spuse că a dormit toată noaptea. Domnișoara Saint-Hilaire fu foarte mulțumită de mine, lucru cu care se lăudă la tovarășele ei. Ea a fost pricina numeroaselor vizite pe care le-am făcut în urmă la Hôtel du Roule și tot ea le-a fost întotdeauna țelul : era fudulă cum nu se mai poate că m-am statornicit la ea.

Aceleași vizite îmi stinseră focul pentru Coralina. Un muzicant din Veneția, Guadagni, frumos, foarte priceput în meșteșugul lui și plin de duh, izbuti s-o cucerească trei săptămîni după ce mă certasem cu ea. Acest băiat frumos, și care părea, numai, și foarte vinjos, îi stîrni curiozitatea și fu pricina că prințul, care o prinse în fapt cu el, o părăsi. Totuși, Coralina se pricepu să-l îmbrobodească și în puțină vreme se împăcară, atît de deplin încît li se născu și o odraslă. Era o fată, pe care prințul o numi Adelaida și o înzestră. După moartea tătîne-său, ducele de Valentinois, prințul o părăsi cu desăvîrșire, căsătorindu-se cu domnișoara de Brignele, genoveză, iar Coralina ajunse ibovnica contelui de la Marche, azi prințul Conti. Coralina nu mai trăiește, precum nici nu fecior pe care l-a avut de la el și pe care prințul l-a numit conte de Vauréal.

Doamna delfinului născu o prințesă care fu împodobită cu titlul de Madame de France.

În august se deschise la Luvru expoziția de tablouri pe care pictorii Academiei regale de pictură le înfățișau publicului și, nevăzînd nici un tablou de bătălie, mă gîndii să-l chem pe frate-meu la Paris. Se afla la Veneția și avea talent în acest gen. Cum Parocel, singurul pictor de bătălii din Franța, murise, mi-am închipuit că Francesco va putea izbuti în ramura aceasta și face carieră. Le-am scris, deci, domnului Grimani și fratelui meu, și i-am con-

vins; totuşi, el nu sosi la Paris decît la începutul anului următor.

Ahotnic de vînătoare, Ludovic al XV-lea avea obicei să meargă să petreacă în fiecare an cîte şase săptămîni la Fontainebleau. Era întotdeauna înapoi la Versailles pe la mijlocul lui noiembrie. Călătoria aceasta îl costa, sau mai curînd costa Franţa cinci milioane. Lua cu sine tot ce putea contribui la desfătările tuturor miniştrilor străini şi ale numeroşilor săi curteni. Îl însoţeau comedianţii francezi şi italieni, precum şi actorii şi actriţele de la Operă.

În răstimpul celor şase săptămîni, Fontainebleau era cu mult mai strălucit decît Versailles, şi totuşi, Opera şi teatrul francez şi italian nu rămîneau pustii la Paris, atît erau de numeroşi actorii care jucau în aceste spectacole.

Tatăl lui Balletti, care se înzdrăvenise pe deplin, urma să plece şi el, împreună cu Silvia şi cu toată familia. Mă pofti să-i însoţesc şi să stau la dînşii, într-o casă pe care o închiriase.

Ocazia era frumoasă: oamenii mi-erau prieteni; am socotit că nu se cuvine să spun nu, căci n-aveam să întîlnesc alta mai bună de a cunoaşte toată curtea lui Ludovic al XV-lea şi pe toţi miniştrii străini. M-am dus şi m-am prezentat domnului de Morosini, azi procuror la San-Marco şi pe atunci ambasador al republicii la Paris.

În cea dintîi zi cînd avu loc un spectacol de operă, îmi îngădui să-l însoţesc; era o bucată de Lulli. Mă aflam la parter, drept sub loja doamnei de Pompadour, pe care n-o cunoşteam. În cea dintîi scenă, o văd pe vestita domnişoară Le Maure intrînd în scenă şi strigînd o dată atît de tare şi de neaşteptat, încît puteai să crezi că a înnebunit. Am rîs atunci încetişor şi fără nici un gînd ascuns, neînchipuindu-mi că cineva poate să mi-o ia în nume de rău. Un cavaler al ordinului Saint-Esprit care se afla lîngă marchiză mă întrebă foarte tăios din ce ţară sînt. Îi răspunsei pe acelaşi ton:

— Din Veneţia.

— Am fost şi eu pe acolo şi am rîs grozav la recitativele din operele dumneavoastră.

— Nu mă îndoiesc, domnule, şi sînt sigur că nu v-a împiedicat nimeni să rîdeţi.

I-o spusesem cam verde și doamna de Pompadour, izbucnind în rîs, mă întrebă dacă sînt cu adevărat din colțul acela de lume.

— Din care colț, mă rog?

— Din Veneția.

— Veneția, doamnă, nu e un colț, e un centru al lumii.

Răspunsul acesta păru și mai ciudat decît cel dintîi și iată-i pe toți cei din lojă chibzuind dacă Veneția e un colț sau un centru. Socotiră pesemne că am dreptate, căci nu mă mai săgetă nimeni. Ascultai totuși opera fără a ride; eram însă răcit și-mi suflam într-una nasul. Același cavaler se îndreptă din nou spre mine și-mi spuse că pesemne ferestrele de la odaia mea nu-s bine închise. Domnul acesta, pe care nu-l cunoșteam, era mareșalul de Richelieu. Îi răspunsei că se înșală, căci ferestrele mele sînt foarte bine *astupute*. În clipa aceea toți cei din lojă pufniră în rîs, iar eu rămăsei mut, căci pricepeam unde am greșit: trebuia să fi spus astupate [1].

După o jumătate de oră, domnul de Richelieu mă întrebă care din cele două actrițe mi se pare mai frumoasă.

— Aceasta, domnule.

— Are picioare urîte.

— Nu se văd, domnule, și-apoi, cînd e să cercetez frumusețea unei femei, primul lucru pe care-l *dau deoparte* sînt picioarele.

Cuvintele acestea spuse la întîmplare și de a căror greutate nu-mi dădeam seama, mă făcură interesant și le stîrniră tuturor celor din lojă dorința să mă cunoască. Mareșalul află cine sînt de la domnul de Morosini, care-mi spuse din partea ducelui că i-ar face plăcere să-l curtenesc. Vorba mea de duh, spusă din întîmplare, se răspîndi pretutindeni, iar domnul mareșal mă întîmpină cu multă îndatorință. Dintre miniștrii străini, mai strîns m-am legat de lordul Keith, mareșalul Scoției și ambasador al regelui Prusiei. Voi mai avea prilejul să vorbesc de dînsul.

[1] În original: *calfoutrées* — *calfeutrées*. Casanova adaugă: Aceste „eu" și „u" sînt un chin pentru cei mai mulți străini.

A doua zi după ce am sosit la Fontainebleau, m-am dus singur la curte, şi l-am văzut pe frumosul rege Ludovic al XV-lea mergînd la liturghie, împreună cu toată casa regală şi cu doamnele de la curte, a căror urîţenie mă izbi precum mă izbise frumuseţea celor de la curtea din Torino. Şi totuşi, printre atîtea slute, îmi sări în ochi şi o adevărată frumuseţe. Întreb cine-i doamna.

— E doamna de Brionne, îmi răspunde un senior de lîngă mine, şi e tot atît de cuminte pe cît e de frumoasă, căci nu numai că nu există pe seama ei nici o istorie, dar nici măcar nu le-a oferit bîrfitorilor cel mai neînsemnat pretext să scornească vreuna.

— Poate a fost şi nu s-a ştiut.

— Ei, domnule, la curte se ştie tot.

Umblam de unul singur, învîrtindu-mă prin apartamentele interioare, cînd văd deodată vreo zece femei, urîte, care mai curînd alergau decît mergeau ; se ţineau atît de rău pe picioare, încît ţi se părea că se prăvălesc înainte. Aflîndu-se cineva lîngă mine, curiozitatea mă împinse să-l întreb de unde vin şi de ce umblă aşa.

— Vin de la regină, care va să cineze, şi umblă aşa rău fiindcă au nişte pantofi cu tocuri înalte de şase degete, ceea ce le sileşte să umble cu genunchii îndoiţi, ca să nu cadă în nas.

— De ce nu poartă tocuri mai joase ?

— Aşa e moda.

— Prostească modă !

O iau la întîmplare pe o galerie şi-l văd pe rege, care trecea sprijinindu-se cu toată lungimea braţului pe umărul domnului d'Argenson [1].

„O, slugărnicie ! cugetai atunci ; cum poate suferi un om să poarte astfel un jug, şi cît de mai presus de ceilalţi se poate socoti un om ca să-şi îngăduie o asemenea atitudine !"

Ludovic al XV-lea avea cel mai frumos cap care s-a văzut vreodată şi şi-l purta cu tot atîta graţie cîtă maiestate. Nici cel mai iscusit pictor n-a izbutit să redea acest

[1] *Marc-Pierre conte d'Argenson* (1696—1764), consilier de stat şi ministru de război.

cap magnific în expresia ce-o avea cînd monarhul şi-l întorcea cu bunăvoinţă spre a privi pe cineva. Frumuseţea şi graţia lui te sileau să-l iubeşti din prima clipă. Mi-am zis, cind l-am văzut, că am întîlnit maiestatea ideală care atita mă izbise că n-o găsesc la regele Sardiniei ; şi am fost sigur că doamna de Pompadour era îndrăgostită de acest chip frumos cînd a încercat să facă cunoştinţă cu suveranul. Se poate să mă fi înşelat ; chipul lui Ludovic al XV-lea silea însă pe oricine îl vedea să creadă astfel.

Ajung într-o sală superbă, unde văd vreo zece curteni plimbîndu-se şi o masă de cel puţin zece persoane, totuşi cu un singur tacîm.

— Pentru cine e tacîmul ?

— Pentru regină. Iat-o că soseşte.

O văd pe regina Franţei, nefardată, simplu îmbrăcată, cu o scufie mare în cap, bătrinicioasă şi cucernică. Cînd se apropie de masă, mulţumi cu îndatorinţă celor două măicuţe care-i puseră înainte o farfurie cu unt proaspăt. Se aşeză şi numaidecit cei zece curteni se rînduiră în semicerc la zece paşi de masă : venii şi eu lîngă dînşii, urmînd pilda respectuoasei lor tăceri.

Maiestatea sa începe a mînca fără a se uita la nimeni, cu ochii pironiţi în farfurie. Părîndu-i-se bune nişte bucate ce i se slujise, luă încă o dată şi cercetă din ochi cercul din faţa ei, desigur ca să vadă dacă printre cei ce o urmăresc nu e vreunul căruia să trebuiască să-i dea socoteală pentru lăcomia ei.

Găsindu-l, zise :

— Domnule de Lowendahl !

La numele acesta, văd apropiindu-se un falnic bărbat care, inclinîndu-şi capul, zise :

— Doamnă !

— Mi se pare că mîncărica asta e o tocană de pui.

— Şi eu cred, doamnă.

După răspunsul acesta, rostit cu cea mai mare seriozitate, regina începu să mănînce mai departe, iar mareşalul se întoarse, de-a-ndaratelea, la locul lui. Regina işi sfîrşi prînzul fără a mai scoate un cuvînt şi se înapoie în apartamentul ei aşa precum venise. Cugetai că dacă toate prînzurile reginei Franţei seamănă cu acesta, n-aş rîvni la cinstea de a-i fi comesean.

Eram încîntat că l-am văzut cu ochii mei pe vestitul războinic căruia Berg-op-Zoom [1] fusese nevoit să i se închine ; mă durea însă că un asemenea bărbat e silit să răspundă la o întrebare despre o tocăniță de pui cu tonul cu care un jude ar rosti o hotărîre de moarte.

Întîmplarea cu pricina îmi îmbogățea bagajul de anecdote, astfel încît, spre desfătarea mesenilor, o povestii la Silvia, la o minunată cină care adunase în jurul ei fruntea celor de plăcută însoțire.

Peste cîteva zile, pe cînd mă găseam, la zece dimineața, în mijlocul unui șir de curteni, spre a gusta din bucuria mereu proaspătă de a-l vedea pe rege trecînd spre liturghie — bucurie la care trebuie adăugată aceea de a vedea dezgoliți și pe de-a-ntregul sînii și umerii doamnelor de Franța, fiicele sale — o zăresc pe Cavamacchia, pe care o lăsasem la Cesena, numindu-se doamna Querini. Mirarea mea n-a fost mai mică decît cea a ei cînd mă văzu intr-un loc ca acesta. Se afla la brațul Marchizului de Saint-Simon, prim gentilom al casei prințului de Condé.

— Doamna Querini la Fontainebleau ?

— Dumneata aci ? Mi-aduc aminte de regina Elisabeth care a spus : *Pauper ubique iacet* [2].

— Comparația, doamnă, e foarte potrivită.

— Glumești, prietene. Am venit aci ca să-l văd pe rege, care nu mă cunoaște ; mîine însă ambasadorul mă va prezenta.

Intră și ea în șir, la vreo cinci-șase pași de mine, pe partea unde urma să iasă regele. Maiestatea sa intră, cu domnul de Richelieu lîngă el, și cătă prin lornion la așa-zisa doamnă Querini. Fără îndoială că n-o găsi pe placul lui, căci tot urmîndu-și drumul, îi spuse prietenului său aceste remarcabile cuvinte, pe care sigur că Giulieta le-a auzit :

— Am văzut și mai frumoase pe aici.

După-amiază, mă dusei la ambasadorul Veneției. Îl găsii la desert, în mijlocul unei strălucite adunări, avînd de-a dreapta lui pe doamna Querini, care-mi vorbi în chipul cel

[1] Oraș din Țările de Jos (Brabant), cucerit de francezi în 1747.
[2] *Săracul se culcă oriunde* (lat.).

mai măgulitor şi prietenesc, lucru ciudat la o zăpăcită ca ea, care n-avea nici un motiv să mă iubească, cunoscînd prea bine că ştiu ce-i poate pielea şi că am fost în stare s-o rămîn; înţelegîndu-i însă jocul, m-am hotărît să-i arăt toată îndatorinţa, ba chiar, ca o nobilă răzbunare, să-i vin la îndemînă cu tot ce-mi stă în putinţă. Aducînd ea vorba de domnul Querini, ambasadorul îl lăudă spunînd că a reparat o nedreptate luînd-o de nevastă.

— Şi eu — adăugă el — nici nu ştiam.

— Sînt totuşi mai bine de doi ani de atunci, zise Giulieta.

— Într-adevăr, făcui la rîndul meu; căci iată se împlinesc doi ani de cînd generalul Spada a prezentat-o cu numele şi titlul de excelenţa sa doamna Querini întregii nobilimi de la Cesena, unde aveam cinstea de a mă afla.

— Nu mă îndoiesc, zise ambasadorul privindu-mă ţintă, de vreme ce Querini însuşi mi-a scris-o.

Peste cîteva clipe, pe cînd mă găteam de plecare, ambasadorul, sub cuvînt că vrea să-mi împărtăşească cuprinsul unor scrisori, mă rugă să trec puţin cu dînsul în cabinetul lui, şi acolo mă întrebă ce se vorbeşte la Veneţia despre această căsătorie.

— Nimeni nu ştie nimic, ba chiar se spune că primul născut al familiei Querini urma să se însoare cu o Grimani; am să scriu însă această ştire la Veneţia.

— Care ştire?

— Că Giulieta e cu adevărat Querini, de vreme ce excelenţa voastră o va prezenta ca atare lui Ludovic al XV-lea.

— Cine ţi-a spus?

— Ea însăşi.

— S-ar putea să se fi răzgîndit.

Îi repetai atunci ce-i spusese regele despre ea domnului de Richelieu.

— Încep să ghicesc, zise excelenţa-sa, de ce nu mai ţine Giulieta să-i fie prezentată.

Am aflat mai pe urmă că domnul de Saint-Quentin, ministru secret al dorinţelor personale ale lui Ludovic, s-a dus după liturghie să-i spună frumoasei veneţiene că regele Franţei are de bună-seamă un gust destul de prost,

deoarece n-a găsit-o mai frumoasă decît multe alte doamne de la curte. Giulieta plecă de la Fontainebleau a doua zi.

Am vorbit la începutul acestor *Memorii* despre frumusețea Giulietei: își avea nurii ei, dar prea îi folosise des ca să nu fie cam ofiliți la Fontainebleau.

Am văzut-o din nou la ambasador, la Paris, și mi-a spus rîzînd că a glumit zicîndu-și doamna Querini și că i-aș face plăcere numind-o pe viitor pe adevăratul ei nume de contesă Preati. Mă pofti să vin s-o vizitez la hotelul Luxembourg, unde locuia. M-am dus adesea, căci mă distrau sforăriile ei; am avut însă minte destulă să nu mă amestec în ele.

Petrecu patru luni la Paris și fu destul de iscusită ca să-l scoată din minți pe domnul Zanchi, secretar al ambasadei Veneției, un bărbat îndatoritor, nobil și cultivat. În așa hal l-a făcut s-o iubească, încît era gata s-o ia de nevastă; dintr-o toană de care poate în urmă s-a căit, s-a purtat însă urît cu el și dobitocul a murit de supărare. Contelui de Kaunitz, ambasadorul Mariei-Tereza, nu i-a fost silă de ea, și nici contelui de Zinzendorf. Mijlocitorul acestor iubiri trecătoare era un anume abate Guasco, pe care Plutus nu-l copleșise cu darurile sale și care, slut ca noaptea, nu se putea bizui decît pe îndatoririle lui spre a smulge cîte un hatîr. Bărbatul însă pe care pusese ea ochii și pe care l-ar fi vrut de soț era contele de Saint-Simon. Și contele ar fi luat-o de nevastă, dacă ea nu i-ar fi dat adrese mincinoase cînd voi să culeagă informații despre obîrșia ei. Familia Preati din Verona se lepădă bineînțeles de dînsa și domnul de Saint-Simon care, în ciuda iubirii, nu-și pierduse bunul-simț, găsi puterea s-o părăsească. Ce mai, Parisul n-a fost un Eldorado pentru frumoasa mea compatriotă, căci se văzu nevoită să-și lase și diamantele amanet. Întoarsă la Veneția, se mărită acolo cu feciorul aceluiași Uccelli, care, cu șaisprezece ani în urmă, o scosese din sărăcie. A murit acum zece ani.

Urmam să merg să iau lecții de franceză la bătrînul meu prieten Crébillon; și totuși, în lume, vorbirea mea împănată de italienisme mă făcea adesea să rostesc tocmai contrariul a ceea ce gîndeam; ieșeau însă întotdeauna din aceste greșeli niște ciudate nostimade, care se răspîndeau în tot tîrgul și partea bună era că jargonul pe care-l

vorbeam nu mă făcea să spun nerozii; îmi cîştiga, dimpotrivă, cele mai frumoase relaţii.

Mai multe cucoane din lumea bună mă rugară să mă duc să le învăţ italieneşte, ca să-şi dobîndească, spuneau ele, plăcerea de a mă învăţa franţuzeşte: în schimbul acesta, cel cîştigat eram eu.

Doamna Préodot, una din şcolăriţele mele, mă primi într-o zi stînd în pat, spunîndu-mi că n-are chef de lecţie, fiindcă luase o doctorie în ajun. Traducînd atunci prosteşte o frază italienească, o întrebai cu tonul cel mai grijuliu dacă s-a *descărcat* cum trebuie.

— Vai, domnule, ce întrebare! Eşti insuportabil!

Pun din nou aceeaşi întrebare; din nou sare în sus:

— Să nu mai rosteşti niciodată cuvîntul acesta groaznic.

— Degeaba vă supăraţi, e cuvîntul cuvenit.

— Ba dimpotrivă, domnule, cît se poate de necuvenit. Dar, în sfîrşit... Doreşti o cafea?

— Mulţumesc, am trecut pe la o cafenea şi am băut-o. Tot acolo am mîncat şi doi savoiarzi.

— Doamne, Dumnezeule, ai milă de mine! Ce mai gustare de căpcăun! Cum ai făcut?

— Cum v-am spus. Am intrat într-o cafenea şi am băut-o, cu doi savoiarzi muiaţi într-însa, cum fac în fiecare dimineaţă.

— Ce stai să vorbeşti! Ai băut cafeneaua toată, cu mese cu tot, sau numai o ceaşcă de cafea?

— Cum o să beau ceaşca?

— Poftim, acum tot dumnealui vrea să aibă dreptate! Şi pe bieţii savoiarzi, cum i-ai înghiţit?

— Muiaţi în cafea, căci nu erau mai mari decît aceştia doi pe care-i aveţi pe masă.

— Şi ăştia se numesc la dumneata savoiarzi? Spune, frate, biscuiţi.

— La noi în Italia le zice savoiarzi, fiindcă în Savoia au fost născociţi, şi n-am nici o vină dacă v-aţi gîndit că am înghiţit doi din comisionarii de la colţul străzii, găliganii aceia pe care dumneavoastră la Paris îi numiţi savoiarzi, deşi îndeobşte nici n-au pus vreodată piciorul în Savoia.

Iată intră şi soţul doamnei, şi aceasta îi redă toată convorbirea noastră. Omul se distrează împărăteşte, dar îmi dă

mic dreptate. Într-acestea, pică şi nepoată-sa. Era o tînără de paisprezece ani, cuminte, modestă şi plină de duh. Îi dădusem vreo cinci, şase lecţii ; limba îi plăcea şi se silea cu mult sîrg, astfel încît începuse a o vorbi.

— *Signore*, îmi zise ea, dorind să-mi spună ceva îndatoritor în italieneşte — *sono incantata di chiedere notizie della vostra salute*.

— Vă mulţumesc, domnişoară ; dar pentru a traduce *sînt încîntată* spuneţi *ho piacere* şi *despre sănătatea dumneavoastră* se spune *sulla vostra salute*.

— Eu credeam, domnule, că se foloseşte *della*.

— Nu, domnişoară, noi folosim *sulla*.

Iată-i dar pe domnul şi pe doamna prăpădindu-se de rîs, pe domnişoara descumpănită şi pe mine încremenit şi disperat de uriaşa dobitocie ce-mi ieşise din gură : înapoi însă n-o mai puteam lua. Pusei mîna pe o carte, făcînd pe supăratul, în nădejdea că au să contenească din rîs : n-au contenit o săptămînă. Gugumănia asta a mea cu două înţelesuri făcu ocolul Parisului, astfel încît rămăsei de poveste, situaţie care nu încetă decît cînd ajunsei să pătrund mai bine tainele limbii. Crébillon rîse cu poftă de boacăna pe care o făcusem şi-mi spuse ca pe viitor să fiu mai cu băgare de seamă. Dar de ce oare fiecare limbă îşi are spiritul ei ? La urma urmelor, dacă francezii rîdeau pe socoteala greşelilor ce le făceam vorbindu-le limba, le plăteam şi eu cu aceeaşi monedă subliniind ridicolul unor expresii.

— Ce mai face, domnule — întrebai o dată pe cineva — doamna, soţia dumneavoastră ?

— Domnule, e o cinste pentru dînsa.

— Lăsaţi-mă, domnule, ce cinste poate fi aceea, cînd nu-i vorba decît de sănătate ?

În Bois de Boulogne văd un tînăr încurîndu-şi calul, pe care însă nu-l ştie stăpîni şi care pînă în cele din urmă îl trînteşte la pămînt. Opresc calul şi sar în sprijinul tînărului, pe care-l ajut să se ridice de jos.

— Vă supără ceva, domnule ?

— O nu, vă mulţumesc, domnule ; dimpotrivă !

— Cum naiba, dimpotrivă! Ce, v-a făcut plăcere? Atunci luați-o, domnule, de la început!

Și cîte alte asemenea vorbe în doi peri! Dar acesta e spiritul limbii.

Mă aflam într-o zi pentru întiia dată la doamna președinte de N..., cînd iată că sosește nepotul ei, un maimuțoi de toată splendoarea: gazda mă prezintă spunîndu-i cum mă cheamă și de unde vin.

— Cum, domnule, sînteți italian? Pe legea mea, arătați atît de bine încît aș fi pus rămășag că sînteți francez.

— Iar eu, domnule, cînd v-am văzut, era să pățesc același lucru: puteam să jur că sînteți italian.

Odată prînzeam la lady Lambert, într-o numeroasă și aleasă adunare. Cineva băgă de seamă o cornalină pe care o purtam în deget, și pe care era gravat cu mult meșteșug chipul lui Ludovic al XV-lea. Inelul face ocolul mesei și toți găsesc asemănarea izbitoare.

O tînără marchiză, care trecea drept o minte sclipitoare, mă întrebă cu aerul cel mai serios din lume:

— E o antichitate veritabilă?

— Piatra da, doamnă, fără îndoială.

Toată lumea rise, afară de gingașa isteață, care habar n-avea de nimic.

La desert, veni vorba de rinocerul care se putea vedea la bîlciul Saint-Germain pentru douăzeci și patru de parale. „Hai să-l vedem, hai să-l vedem." Ne urcăm în trăsură și iată-ne ajunși. Umblăm încoace și încolo ca să-l găsim. Eram singurul cavaler, ocroteam două doamne în mulțimea aceea și mintoasa de marchiză pășea înaintea noastră. La capătul aleii unde ni se spusese că se găsește dobitocul, ședea un om care primea gologanii. E drept că omul, îmbrăcat africănește, era oacheș la față și uriaș; avea totuși chip omenesc, ba chiar foarte bărbătesc, încît frumoasa marchiză ar fi trebuit să știe despre ce e vorba. Ea însă merge oblu la el și nici una, nici două:

— Dumneavoastră sînteți rinocerul, domnule?

— Poftiți, intrați, doamnă, intrați.

Noi ne înecam de rîs, iar marchiza, văzînd dobitocul, se crezu datoare să-i ceară iertare stăpînului, încredințîndu-l că n-a văzut rinocer în viața ei și că prin urmare n-are de ce să fie jignit că s-a înșelat.

Într-o zi mă aflam la Comedia italiană în foaier, unde în antracte cei mai mari seniori vin să stea de vorbă și să-și petreacă cu actrițele care șed acolo așteptîndu-și rîndul în rolurile ce le joacă. Ședeam lîngă Camilla, sora Coralinei, pe care o făceam să rîdă, spunîndu-i verzi și uscate. Un tînăr consilier căruia pesemne nu-i plăcea că o acaparez, se năpusti, plin de el, asupră-mi, agățîndu-se de o părere ce mi-o rostisem despre o piesă italienească și își îngădui să-și arate ciuda vorbindu-mi neamul de rău. Îi răspundeam în foi de viță trăgînd cu coada ochiului la Camilla, care ridea, și la ceilalți strînși roată în jurul nostru, căscînd gura la bătălia, care, purtată deocamdată numai cu armele vorbelor de duh, n-avea nimic neplăcut. Ea păru însă a se înteți cînd mutunache, aducînd vorba despre poliția orașului, spuse că de la o vreme e primejdios să umbli noaptea pe jos pe străzile Parisului.

— Luna trecută — adăugă el — s-au văzut în *Place de Grève* șapte spînzurați, din care cinci erau italieni. E uluitor.

— Ba nu-i nimic uluitor, îi întorsei eu, căci un om cinstit se duce întotdeauna cît mai departe de țara lui cînd vrea să se atîrne în spînzurătoare; și, ca dovadă, anul trecut, au fost spînzurați între Neapole, Roma și Veneția șaizeci de francezi. Astfel încît cinci ori doisprezece fac șaizeci și, precum vedeți, nu-i decît un troc.

Rîseră toți, firește, de el, și frumosul consilier fu nevoit să plece cam cu coada-ntre picioare. Unuia din cei de față căruia îi plăcuse replica mea se apropia de Camilla și o întrebă la ureche cine sînt. Astfel făcurăm cunoștință. Era domnul de Marigny, pe care eram încîntat să-l cunosc, din pricina fratelui meu, pe care-l așteptam de la o zi la alta. Domnul de Marigny era intendent general al așezămintelor regale și Academia de pictură de el atîrna. Îi vorbii de el și-mi făgădui îndatoritor să-l ocrotească. Intrînd în vorbă cu mine, un alt tînăr senior mă pofti pe la el: era ducele de Matalone.

Îi spusei că l-am văzut copil la Neapole cu opt ani în urmă și că-i eram foarte îndatorat unchiului lui, don Lelio. Tînărul duce fu încîntat și astfel ne împrietenirăm.

Frate-meu sosi la Paris în 1751 şi veni să locuiască împreună cu mine la doamna Quinson. Se bucura de succes lucrînd pentru particulari; cum însă gîndul lui de căpetenie era să picteze un tablou pe care să-l înfăţişeze preţuirii Academiei, îl prezentai domnului de Marigny, care-l întîmpină cu curtenie şi-l încurajă făgăduindu-i tot sprijinul. Se apucă aşadar — cu multă rîvnă — de studiu.

Încheindu-şi ambasada, domnul de Morosini se înapoie la Veneţia, iar în locul lui veni domnul de Mocenigo. Îi eram recomandat de domnul de Bragadin şi găsii la el uşa deschisă, ca şi frate-meu, pe care era dornic să-l sprijine, ca pe un veneţian şi ca pe un tînăr artist care încearcă să-şi afirme talentul.

Domnul de Mocenigo era o fire foarte blîndă; îi plăcea jocul şi pierdea mereu; îi plăceau femeile şi era nefericit fiindcă nu ştia cum să le ia. Doi ani după sosirea lui la Paris, se îndrăgosti de doamna de Colande şi, neputînd-o aduce să-l iubească şi ea, îşi curmă zilele.

Doamna delfinului îl aduse pe lume pe ducele de Bourgogne, şi petrecerile care se desfăşurară cu acel prilej mi se par de necrezut azi cînd văd ce înverşunată e aceeaşi naţiune împotriva regelui ei. Naţiunea e setoasă de libertate; nobilă rîvnă, căci omul nu e făcut să fie robul voinţei altui om; ce se va alege însă, la o naţiune numeroasă, mare, spirituală şi uşuratică, de această revoluţie? Vremea ne-o va arăta.

Ducele de Matalone îmi făcu cunoştinţă cu principii don Marc-Antonio şi don Gian-Battista Borghese, romani, care hălăduiau la Paris, unde trăiau fără pompă. Am avut prilejul să bag de seamă că, atunci cînd erau prezenţi la curtea Franţei, principilor romani nu li se dădea decît titlul de marchiz. Acelaşi titlu de principe li se refuza şi principilor ruşi prezentaţi la curte: li se zicea cneaz, iar lor le era totuna, de vreme ce cuvîntul acesta înseamnează *principe*. Curtea Franţei a fost întotdeauna stupid de meticuloasă în ce priveşte titlurile. Erau, şi sînt încă, zgîrciţi cu simplul titlul de *monsieur* care altminteri se aude pe toate drumurile; oricine n-avea un titlu era numit *sieur*. Am băgat de seamă că episcopilor săi, regele nu le dădea decît numele de abate, deşi domnii aceştia ţin foarte mult la titlurile lor. Se mai făcea de asemenea a

nu-şi cunoaşte nici un senior din regat cînd numele lui nu era înscris printre cei ce-l slujeau.

Şi totuşi, semeţia lui Ludovic al XV-lea era doar dobîndită prin educaţie: ea nu-i stătea în fire. Cînd un ambasador îi prezenta pe cîte cineva, acesta se retrăgea, sigur că regele l-a văzut: atît însă şi nimic mai mult. Altminteri regele era foarte curtenitor, mai ales cu doamnele, chiar cu ibovnicele lui, de faţă cu toată lumea. Oricine cuteza să le arate cea mai mică lipsă de respect era de îndată dizgraţiat şi nimeni ca dînsul nu stăpînea mai bine regeasca virtute ce se numeşte prefăcătorie. Ştia să păstreze cu străşnicie o taină şi era încîntat cînd se credea sigur că numai el o cunoaşte.

Cavalerul d'Eon e doar o slabă pildă; căci numai regele ştia şi ştiuse dintotdeauna că falsul cavaler e o femeie, iar toată tevatura acestuia cu biroul afacerilor externe n-a fost decît o comedie pe care regele a lăsat-o să se desfăşoare pînă la capăt doar ca să petreacă.

Ludovic al XV-lea era mare în tot ce făcea şi, dacă linguşirea nu l-ar fi silit să le dobîndească, ar fi fost fără cusur. Dar cum să nu-ţi pierzi capul, cînd de dimineaţă pînă seara ţi se spune într-una că eşti cel mai bun rege? Or, în concepţia ce i se insufla, rege era ceva mult mai presus de simpla natură omenească, pentru ca să nu se creadă îndreptăţit a se socoti un fel de zeu. Tristă e soarta regilor! Josnicia linguşitorilor face fără încetare tot ce trebuie ca să-i coboare sub condiţia de om.

Principesa d'Ardora născu în vremea aceasta un prunc. Soţul ei, care era ambasador al Neapolului, dori ca Ludovic al XV-lea să-i fie naş, iar regele se învoi. Îi dărui finului său un regiment; mamei, însă, nu-i plăcea milităria şi nici nu voi să audă de el. Domnul mareşal de Richelieu mi-a spus că niciodată nu l-a văzut pe rege rîzînd cu atîta poftă ca atunci cînd a aflat de acest nemaipomenit refuz.

La ducesa de Fulvia am cunoscut-o pe domnişoara Gaussin, zisă şi Lolotte. Era ibovnica lordului Albemarle, ambasadorul Angliei, bărbat de duh, nobil şi mărinimos. Într-o seară îi reproşă prietenei lui că laudă frumuseţea stelelor ce lucesc pe boltă, cînd ştie că el nu i le poate dărui. Dacă milord Albemarle ar fi fost ministru în Franţa cînd cu ruptura dintre Anglia şi Franţa, ar fi împăcat

lucrurile şi nefericitul război de pe urma căruia Franţa a pierdut toată Canada n-ar mai fi izbucnit. E neîndoielnic că buna înţelegere între două state atîrnă cel mai adesea doar de miniştrii respectivi, acreditaţi la curţile aflate pe cale sau în primejdie de a se certa.

Cît despre ibovnica nobilului lord, domnea faţă de dînsa un singur sentiment. Avea toate însuşirile ca să-i devină soţie, iar cele dintîi familii din Franţa n-au socotit că are neapărată nevoie de titlul de milady Albemarle pentru a o primi cu toată curtenia, şi nici o doamnă nu se simţea jignită că o vede aşezîndu-se lîngă dînsa, deşi ştiau prea bine cu toţii că alt titlu n-are decît acela de ibovnică a lordului. Din braţele maică-si, trecuse, la vîrsta de treisprezece ani, în cele ale lordului şi purtarea i-a fost întotdeauna fără cusur. A avut copii pe care lordul i-a recunoscut şi a murit contesă d'Hérouville. Voi mai vorbi de dînsa, mai tîrziu.

Am avut de asemenea prilejul să cunosc, la domnul de Mocenigo, o doamnă venețiană, văduvă a cavalerului englez Wynne [1]. Venea de la Londra, împreună cu copiii ei, şi fusese silită să facă acest drum spre a le asigura moştenirea răposatului ei soţ, ale cărui drepturi le-ar fi pierdut dacă nu îmbrăţişa religia anglicană. Se întorcea la Veneţia, mulţumită de călătorie. Se afla cu dînsa şi fiica ei cea mai mare, o tînără de vreo doisprezece ani care, în ciuda nevîrstniciei, purta întipărite pe frumosu-i chip toate trăsăturile desăvîrşirii. Trăieşte astăzi la Veneţia, văduvă a contelui de Rosenberg, mort la Veneţia ca ambasador al împărătesei-regine Maria-Tereza. Străluceşte în cetate prin cuminţile-i purtări şi prin toate virtuţile sociale care o împodobesc. Toţi îi găsesc un singur cusur, că nu e destul de avută ; ea însă nu-l bagă de seamă decît fiindcă nu poate face tot binele pe care l-ar dori.

În capitolul următor, cititorul va vedea cum am avut o mică încurcătură cu justiţia franceză.

[1] Pe Anna Gazini, văduva lui Richard Wynne, cititorul prezentei ediţii o va întîlni la p. 311 sub numele de domnişoara X.C.V.

. . . .

[...] *Întrevederea cu domnul de Bragadin — Sînt arestat din porunca inchizitorilor de stat.*

. . . .

Legăturile mele cu acești trei domni respectabili stîrnise întotdeauna uimire în întreg orașul și, admis fiind că nu puteau fi firești, reieșea că trebuie să fie neapărat urmarea unor farmece. Cei trei domni erau virtuoși și din cale-afară de evlavioși; eu unul numai evlavios nu eram și mai mare petrecăreț decît mine nu exista la Veneția. „Virtutea — spuneau unii — poate fi iertătoare cu viciul, ea nu poate însă încheia alianță cu el."

După prînz, domnul de Bragadin mă duse la el în iatac împreună cu cei doi prieteni ai lui, care erau oricînd bineveniți. Îmi spuse cu mult sînge rece că, în loc să mă gîndesc cum să răzbun jignirea ce-o adusese Messer Grande casei în care locuiam, ar trebui să mă gîndesc cum să mă pun în siguranță.

— Cufărul plin cu sare sau cu aur nu e, prietene, decît pretextul; de căutat desigur că pe tine te căutau, și credeau că te vor găsi. De vreme ce te-a ajutat norocul și le-ai scăpat, fugi: mîine va fi poate prea tîrziu. Am fost eu însumi opt luni inchizitor de stat și cunosc stilul capturilor pe care le poruncește tribunalul. Nu se sparge o ușă pentru o ladă cu sare. E iarăși cu putință ca, știindu-te plecat, să fi pătruns la tine tocmai ca să-ți dea răgaz să fugi. Crede-mă, fiule, pleacă, în clipa asta chiar, la Fusina și de acolo du-te cît mai degrabă la Florența, unde vei rămîne pînă îți voi scrie eu că te poți fără primejdie înapoia. Dacă n-ai bani, îți dau eu pînă una-alta o sută de țechini. Pleacă; gîndește-te că înțelepciunea îți poruncește s-o faci.

Îi răspund orbește că, nesimțindu-mă vinovat cu nimic, nu mă tem de tribunal și că, așadar, deși recunosc că sfatul lui e înțelept, nu-l pot urma.

— Înfricoşatul tribunal — îmi spuse el — te poate găsi vinovat de fărădelegi adevărate sau închipuite, de care n-are a-ţi da socoteală. Cercetează-ţi şi oracolul dacă trebuie sau nu să-mi urmezi sfatul.

Mă lipsii, căci ştiam că e un caraghioslîc; ca să-mi colorez însă cumva refuzul, îi spusei că nu-l cercetez decît cînd mă aflu în cumpănă. În sfîrşit, ca un ultim argument, îi arătai că, plecînd, aş arăta că mi-e frică şi mi-aş recunoaşte astfel vinovăţia; căci un nevinovat nu poate avea remuşcări şi prin urmare nici frică nu-i poate fi.

— Dacă sufletul acestui înfricoşat tribunal, spusei, e tăcerea, după ce aş pleca vă va fi cu neputinţă să mai aflaţi dacă am făcut bine sau rău fugind. Aceeaşi înţelepciune care, după excelenţa voastră, îmi porunceşte să plec, mă va împiedica să mă întorc. Trebuie oare să-mi iau rămas-bun pentru totdeauna de la tot ce mi-e drag?

Îmi propuse atunci, ca o ultimă soluţie, să-mi petrec ziua şi noaptea următoare la palat. Mi-e ruşine şi azi că i-am refuzat această plăcere vrednicului bătrîn, căruia îi datoram atîta dragoste şi atîta recunoştinţă; căci palatul unui patrician e sfînt pentru arcaşii care n-ar cuteza niciodată să-i calce pragul fără o poruncă anume a tribunalului, care poruncă nu se dă niciodată: aş fi ocolit o mare nenorocire şi l-aş fi cruţat pe vrednicul bătrîn de o dureroasă suferinţă.

Am fost mişcat văzîndu-l pe domnul de Bragadin că plînge şi era cît p-aci să mă las înduplecat de lacrimile lui şi să fac un lucru faţă de care rugăminţile-i şi judecata nu întîlnise decît încăpăţînata mea împotrivire.

— Vă rog din suflet, scutiţi-mă, mi se sfîşie inima cînd vă văd plîngînd.

Adunîndu-şi atunci toate puterile, stătu cîtva pe gînduri; apoi, zîmbind cu multă blîndeţe, mă sărută zicîndu-mi:

— Poate mi-e dat să nu te mai văd niciodată, prietene, dar *fata viam inveniunt* [1].

L-am sărutat şi eu cu multă căldură şi am plecat, dar prevestirea lui s-a adeverit, căci nu l-am mai văzut: a

[1] *Soarta îşi găseşte drumul* (lat.).

murit după unsprezece ani. Mă pomenii în stradă fără nici o teamă; griji multe îmi făceau însă datoriile. N-am avut inimă să mă duc la Murano să-i iau lui M.-M. ultimii cinci sute de țechini pe care să-i plătesc pe urmă celui care-i cîștigase de la mine în cursul nopții; am socotit că e mai bine să merg să-l rog să mă păsuiască opt zile, și n-am făcut rău. După acest neplăcut demers, m-am întors acasă, am mîngîiat-o pe gazdă cu toate motivele pe care le-am putut găsi, am sărutat-o pe fiică-sa și m-am culcat. Eram în 25 iulie 1755 și noaptea abia se lăsase.

A doua zi în zori iată-l pe grozavul Messer Grande pătrunzîndu-mi în odaie. M-am deșteptat, l-am văzut și l-am auzit întrebîndu-mă dacă eu sînt Giacomo Casanova: toate acestea s-au petrecut ca într-o clipă.

— Da, eu sînt Casanova, zic, iar el îmi poruncește să mă scol, să mă îmbrac, să-i predau tot ce posed scris de mine sau de alții și să-l urmez.

— Din partea cui îmi dai această poruncă?

— Din partea tribunalului.

CAPITOLUL XLIX

La Piombi — Cutremur de pămînt.

Ce putere au oare anume cuvinte asupra sufletului omenesc și cine ar fi în stare să-i arate obîrșia? Pe mine care, nu mai departe decît în ajun, mă făleam atîta cu curajul meu, sprijinit pe nevinovăție, cuvîntul „tribunal" mă înmărmuri și nu-mi mai lăsă decît puterea materială de a mă supune în chip pasiv.

Secretarul era deschis; toate hîrtiile mele se aflau pe o masă care-mi slujea de birou.

— Luați-le, îi spusei solului grozavului tribunal, arătîndu-i cu mina hîrtiile care umpleau masa.

Îndesă cu ele un sac, pe care-l dădu unui zbir, și-mi spuse apoi că trebuie să-i predau și manuscrisele legate pe care desigur le am. Îi arătai locul unde se aflau și asta îmi deschise ochii. Am văzut limpede că am fost trădat de

nevrednicul Manuzzi care, cum spusei, se strecurase la mine ca să-mi mijlocească, chipurile, vînzarea acelor cărţi. Erau *Clavicula lui Solomon, Zecorben*, un *Picatrix*, o voluminoasă *Învăţătură despre ceasurile planetare*, precum şi conjuraţiunile trebuincioase pentru a sta de vorbă cu demonii de toate clasele. Cei care cunoşteau că am aceste cărţi mă credeau un mare magician, ceea ce nu mă supăra de loc.

Messer Grande îmi luă şi cărţile pe care le aveam pe noptieră, ca Petrarca, Ariosto, Horaţiu, *Filozoful militar*, manuscris pe care mi-l dăruise Matilda, *Portarul călugărilor din ordinul sfîntului Bruno* precum şi pe Aretino, pe care-l denunţase Manuzzi, căci Messer Grande mi-l ceru şi pe el. Avea mutră de om cinstit iscoada: însuşire neapărat trebuincioasă pentru meseria lui. Feciorul lui a ajuns om mare în Polonia, însurîndu-se cu o doamnă Opeska, pe care a ucis-o, după cîte se zice, căci dovezi n-am; şi merg chiar atît de departe cu milostenia creştină încît să nu cred, deşi în stare s-o facă era.

În vreme ce Messer Grande dădea iama astfel prin manuscrisele, prin cărţile şi prin scrisorile mele, mă îmbrăcam în chip automat, nici repede, nici încet; mi-am făcut tot dichisul, m-am bărbierit, m-am pieptănat; mi-am pus o cămaşă cu horbote şi o haină frumoasă, toate acestea fără măcar să mă gîndesc, fără să scot un cuvînt şi fără ca Messer Grande, care nu mă pierdea o clipă din ochi, să aibă ceva de zis că mă îmbrac de parcă aş fi mers la un zaiafet.

Ieşind, am fost uimit văzînd în anticameră vreo patruzeci de arcaşi; mi se făcuse cinstea să fie crezuţi de trebuinţă ca să nu scap. În vreme ce, potrivit axiomei *Ne Hercules quidem contra duos*[1] doi ar fi fost de ajuns. E ciudat că la Londra, unde toţi sînt viteji, le ajunge un singur om pentru a aresta pe un altul, în vreme ce în scumpa mea patrie, care e plină de mişei, e nevoie de treizeci. Poate pentru că mişelului ajuns atacant trebuie să-i fie şi mai frică decît mişelului atacat, ceea ce poate face un viteaz de nimereală dintr-un mişel de fiecare zi.

[1] *Nici Hercule nu poate lupta cu doi inşi* (lat.).

Fapt e că se poate adesea vedea la Veneția un om singur luptînd cu douăzeci de zbiri și scăpîndu-le, pînă la urmă, după ce le-a muiat oasele. Mi-aduc aminte că, la Paris, am ajutat un prieten să scape din miinile a patruzeci de curcani și că am pus pe fugă toate secăturile acelea.

Messer Grande îmi porunci să intru într-o gondolă și se proțăpi lîngă mine, cu o escortă de patru oameni. Ajunși la el, îmi oferi o cafea, pe care o refuzai, și mă încuie într-o odaie. Patru ceasuri am stat acolo și am dormit, trezindu-mă din sfert în sfert de ceas pentru a mă slobozi, fenomen neobișnuit, căci nu sufeream nicidecum de strangurie, căldura era copleșitoare și nici nu cinasem în ajun. Băgasem cîndva de seamă că surpriza pricinuită de o nedreptate are asupră-mi efectul unui puternic somnifer ; atunci am văzut că, pe treapta ei cea mai de sus, surpriza poate fi diuretică. Las această descoperire pe seama fizicienilor ; poate vreun savant va ajunge s-o pună în slujba alinării omenirii. Mi-aduc aminte că acum șase ani, la Praga, am rîs cu poftă aflînd că vreo cîteva doamne foarte gingașe, citind fuga mea de la *Piombi*, pe care la vremea aceea o publicasem, s-au scandalizat că am povestit această întîmplare și au socotit că aș fi putut foarte bine s-o las deoparte. Aș fi lăsat-o, poate, deoparte, vorbind cu o doamnă, publicul însă nu e o femeie frumoasă pe care să dorești s-o cruți : țelul meu e să-l instruiesc. Altminteri nu văd nimic nelalocul lui în faptul pe care-l consemnez, căci, bărbat sau femeie, tot ce respiră pe lumea asta, ii sîntem robi, și dacă e ceva care poate izbi pe unii cu nervii prea simțitori, nu poate fi decît gîndul, supărător pentru amorul-propriu, că ne asemănăm întru aceasta cu vacile și cu purceii.

E de necrezut că, în vreme ce sufletul meu înspăimîntat dădea semne de slăbiciune ce se manifestau prin amorțirea facultății lui cugetătoare, trupul, aflat ca într-un teasc, distila desigur o bună parte din fluidele care, printr-o neîntreruptă circulație, alcătuiesc motorul facultăților noastre cugetătoare. Și iată cum o surpriză puternică poate pricinui o moarte năprasnică și ne poate trimite în rai pe o cale mult prea scurtă.

Pe la trei ceasuri, căpetenia arcașilor intră și-mi spuse că are poruncă să mă ducă la *Piombi*. Îl urmez fără un

cuvînt. Coborîm într-o gondolă și, după o mie de ocoluri prin canalele cele mici, intrăm în Canal Grande și coborîm cheiul închisorilor. Urcăm cîteva scări și străbatem o punte închisă, care leagă închisorile cu palatul dogelui, pe deasupra canalului numit *Rio di Palazzo*. La capătul acestei punți se află o galerie, pe care o străbăturăm; trecurăm apoi printr-o încăpere, spre a intra într-alta, unde mă înfățișă unui individ îmbrăcat într-o robă de patrician care, după ce mă măsură din ochi, îi spuse:

— *E quello, mettetelo in deposito* [1].

Omul acesta era secretarul inchizitorilor, *prudentul* Domenico Cavalli, căruia, pesemne, îi fu rușine să vorbească venețiana față cu mine, căci îmi rosti sentința în limba toscană.

Messer Grande mă dădu atunci pe mîna paznicului de la *Piombi*, care stătea acolo cu o uriașă legătură de chei și care, urmat de doi arcași, mă puse să urc două scări mici, la capătul cărora străbăturăm o galerie, apoi încă una, despărțită de o ușă încuiată, apoi încă una, la capătul căreia descuie o altă ușă, care dădea într-o chițimie împuțită, lungă de șase stînjeni și largă de doi, prost luminată de o lucarnă foarte înaltă. Fundătura asta o luai drept temnița mea; mă înșelasem însă, căci punînd mîna pe o cheie uriașă, temnicerul descuie o ușă groasă și ferecată, înaltă de trei picioare și jumătate, cu o gaură rotundă la mijloc, de șase degete diametru, și-mi porunci să intru înăuntru, tocmai cînd cercetam din ochi o unealtă de fier, zdravăn fixată în trainicul zid. Unealta aceasta era în formă de potcoavă, groasă de un deget, și cu un diametru de vreo cinci degete de la un capăt la celălalt. Mă gîndeam la ce poate sluji grozava unealtă, cînd temnicerul îmi spuse, zîmbind:

— Bag de seamă, domnule, că v-ar interesa să știți la ce-i bună asta; pot să vă lămuresc. Cînd excelențele lor poruncesc să fie cineva sugrumat, omul e așezat pe un scăunel, cu spatele la zgărdița asta, așezîndu-i-se capul astfel încît fierul să-i împodobească jumătate din gît. O împletitură de mătase, care îi împodobește cealaltă ju-

[1] *El e, puneți-l la popreală* (it.).

mătate, trece prin gaura asta și cele două capete se întîlnesc pe axa unei vîrtelnițe, pe care sînt fixate ; un om învîrteşte roata pînă cînd pacientul răposează întru Domnul, căci, mulțumesc lui Dumnezeu, duhovnicul nu-l părăsește pînă nu-și dă sufletul.

— E o treabă foarte iscusită și gîndesc, domnule, că domniei-tale îți cade cinstea de a suci vîrtelnița.

Nu-mi răspunse nimic și, făcîndu-mi semn să intru, ceea ce făcui îndoindu-mă din șale, mă încuie înăuntru ; pe urmă mă întrebă prin gratiile găurii din ușă ce vreau să mănînc.

— La asta nu m-am gîndit, îi răspunsei.

Și plecă, încuind cu grijă toate ușile.

Zdrobit și năucit, îmi pun coatele pe pricniciul ferestrei cu gratii. Era un pătrat de două picioare, pe care se încrucișau șase bare de fier groase de cîte un deget, alcătuind șase pătrățele de cîte cinci degete fiecare. Deschiderea asta ar fi lăsat să intre destulă lumină în temniță, dacă o grindă pătrată, faurmaurul acoperișului, lată de optsprezece degete și pătrunzînd în zid sub lucarna care venea pieziș în fața mea, n-ar fi astupat toată lumina ce pătrundea în înfiorătoarea magherniță. Dînd ocol acestui trist lăcaș, cu capul plecat, căci temnița nu era mai înaltă de cinci picioare și jumătate, am băgat de seamă, mai mult pe dibuite, că alcătuia trei sferturi dintr-un pătrat de vreo doi stînjeni. Cel de-al patrulea sfert, alăturat, care-i lipsea, era un fel de iatac, bun să adăpostească un pat ; n-am găsit însă nici pat, nici masă și nici o mobilă de nici un fel, afară de un hîrdău al cărui rost cititorul desigur îl ghicește, și o scîndură prinsă în zid, lată de un picior și aflată la patru picioare înălțime de la podea. Acolo, pe scîndura aceea, mi-am pus mantaua de tafta de mătase, frumoasa-mi haină pe care o înnoisem într-un ceas rău, precum și pălăria brodată cu dantelă de Spania și împodobită cu o falnică pană albă. Căldura era copleșitoare și fără să vreau instinctul m-a mînat spre gratii, singurul loc unde mă puteam cumva odihni sprijinindu-mă în coate. Lucarna n-o puteam vedea, vedeam însă lumina care pătrundea în ogeac și niște șobolani îngrozitor de mari care se plimbau ca la ei acasă, căci dobitoacele acestea înfio-

rătoare, a căror vedere mă cutremură, veneau fără nici o teamă pînă sub gratiile mele. Priveliştea aceea dezgustătoare mă făcu să împing cît putui de repede oblonul care închidea gaura cea rotundă din mijlocul uşii, căci vizita lor mi-ar fi îngheţat sîngele în vine. Căzut într-o adîncă visare, îmi petrecui, cu coatele nemişcate de pe prichici, opt ceasuri, neclintit şi fără un cuvînt.

Cînd bătu ceasul douăzeci şi unu, începui să-mi vin în fire şi să mă neliniştesc cumva că nu văd ivindu-se pe nimeni care să-mi aducă de mîncare, precum şi niscai lucruri şi mobile de care aveam nevoie pentru a mă culca. Socoteam că măcar un scaun şi pîine şi apă ar fi trebuit să-mi aducă. Nu-mi era foame de loc : treaba asta ei însă n-aveau cum s-o ştie, şi niciodată nu-mi fusese gura atît de uscată şi de amară. Eram, totuşi, încredinţat că pînă la sfîrşitul zilei se va ivi cineva ; cînd auzii însă bătînd ceasul douăzeci şi patru, îmi ieşii din sărite şi începui să izbesc cu pumnii şi cu picioarele, blestemînd şi însoţind cu zbierete tot acest zadarnic tărăboi pe care mă stîrneau să-l fac ciudatele împrejurări în care mă găseam. După ce mi-am desfăşurat astfel mînia, mai bine de un ceas, nevăzînd pe nimeni, nearătîndu-mi-se nici cel mai mic semn că cineva mi-a putut auzi răcnetele, scufundat în beznă, am închis ferăstruica, de teamă să nu-mi sară şobolanii înăuntru şi m-am trîntit cît eram de lung pe podea. O atît de cruntă uitare mi se părea nefirească şi gîndii în sinea mea că sălbaticii închizitori mi-au jurat pieirea. Cercetînd ce vină puteam avea pentru a merita o asemenea soartă, nu ajunsei prea departe, căci luînd rînd pe rînd şi una cîte una toate faptele mele, nu găsii nici una la care să mă pot opri. Eram slobod în vorbe şi în purtări, îmi plăcea jocul şi n-aveam îndeobşte alt gînd decît să mă bucur cît mai deplin de clipa cea fugară ; în nimic din toate acestea nu zăream însă o crimă împotriva statului. Văzîndu-mă, totuşi, tratat ca un criminal, furia şi deznădejdea mă făceau să rostesc, împotriva samavolniciei care mă asuprea, vorbe pe care pudoarea mă îndeamnă să-l las pe cititor să le ghicească, dar pe care nu le pot repeta aici. Pînă la urmă însă, nervii pe care-i aveam, foamea care începea să se facă simţită, setea care mă mistuia şi tăria podelei pe care stam

întins nu putură împiedica drepturile ce şi le cerea trupu-mi sleit de vlagă, şi adormii.

Mă bucuram de o constituţie robustă şi ca atare aveam nevoie de somn; la un bărbat tînăr şi sănătos, nevoia aceasta imperioasă e mai presus de toate celelalte şi mai ales de aceea somnul poate fi numit binefăcătorul omenirii.

Mă trezi clopotul de miezul nopţii. Amarnică e deşteptarea cînd te face să-ţi pară rău după nălucirile neființei! Culcat pe partea stîngă, întind, fără să mă mişc, mîna dreaptă, ca să-mi iau batista pe care-mi aminteam că am pus-o acolo. Bîjbii, şi înmărmuresc, Dumnezeule, dînd peste altă mînă, rece ca gheaţa! Mă trec fiori din cap pînă în picioare şi mi se face părul măciucă.

În viaţa mea nu mi-a trecut asemenea spaimă prin suflet şi nici nu m-am crezut în stare s-o simt. Vreo trei sau patru minute am stat ca mort, nu numai înlemnit în nemişcare, dar neînstare nici să gîndesc. Venindu-mi cumva în fire, mă mîngîiai cu gîndul că mîna pe care credeam că am atins-o n-a fost, poate, decît o plăsmuire a închipuirii mele tulburate şi, în această nădejde, întind încă o dată mîna şi dau iar de ea. Tremuram ca varga; scot un răcnet din adîncul rărunchilor şi, dînd încolo mîna pe care o ţineam, îmi retrag, înfiorat, braţul.

Liniştindu-mă încetul cu încetul şi socotindu-mă în stare să judec, chibzuiesc că au pus lîngă mine un cadavru, în vreme ce dormeam: eram sigur că nu se afla acolo cînd m-am culcat. O fi, îmi ziceam, trupul cine ştie cărui nenorocit pe care l-au sugrumat; vor, desigur, să-mi vestească astfel soarta care mă aşteaptă şi pe mine. Gîndul acesta mă scoate din sărite şi, trecînd de la spaimă la turbare, întind a treia oară braţul spre mîna aceea de gheaţă, o apuc strîns, ca să mă încredinţez de toată atrocitatea situaţiei şi, dînd să mă ridic, mă sprijin în cotul stîng şi bag de seamă că m-am apucat singur de mîna cealaltă! Zdrobită de greutatea trupului şi de tăria podelei care-mi slujea drept aşternut, se răcise şi amorţise cu desăvîrşire.

Deşi destul de caraghioasă, întîmplarea asta nu mă înveseli de loc; ea îmi dădu, dimpotrivă, gînduri din cele mai negre. Înţelegeam că mă aflu într-un loc unde, dacă

neadevărul pare adevăr, adevărul trebuie să pară neadevăr, unde mintea trebuie să-şi piardă jumătate din drepturile ei şi unde, înnebunită, închipuirea trebuie să înrobească judecata fie nădejdilor deşarte, fie unei cumplite deznădejdi. M-am hotărît să iau bine seama la toate acestea, şi, pentru prima oară în viaţă, la vîrsta de treizeci de ani, am chemat în ajutorul meu filozofia, a cărei sămînţă nu-mi lipsea din suflet, dar de care însă n-avusesem nevoie să mă folosesc.

Socot că cei mai mulţi oameni mor fără să fi gîndit vreodată, şi asta nu fiindcă le-ar lipsi mintea sau bunulsimţ, ci fiindcă zguduirea care să le producă erecţiunea facultăţii cugetătoare n-a fost niciodată iscată de vreo întîmplare ca nealtele, potrivnică obişnuinţelor lor de fiecare zi.

După emoţia prin care trecusem, nu mai putea fi vorba de somn ; şi de ce m-aş fi sculat, dacă în picioare tot nu puteam sta ? Am făcut atunci singurul lucru cuminte în împrejurarea aceea : am rămas şezînd. Am stat aşa în capul oaselor pînă la ceasurile opt ; zorii unei zile noi începeau a miji ; soarele trebuia să răsară la nouă, şi aşteptam cu nerăbdare să văd ziua aceasta, căci o presimţire ce mi se părea sigură mă vestea că mi se va da drumul acasă. Ardeam de dorul răzbunării şi nu mi-o ascundeam. Mă vedeam în fruntea unui norod gata să zdrobească ocîrmuirea ce mă asupreşte : îi măcelăream fără milă pe toţi aristocraţii. Praful şi pulberea se alegea de lumea întreagă. Aveam înfrigurarea delirului ; ştiam de unde mi se trage nenorocirea şi închipuirea mea nimicea răul de la rădăcină. Statorniceam iar dreptul firesc ce-l au toţi oamenii de a nu asculta decît de lege şi de a nu fi judecaţi decît de semenii lor, în puterea legilor pe care le-au încuviinţat : într-un cuvînt, „îmi clădeam castele în Spania". Astfel e omul mistuit de patimă : nici nu bănuieşte că nu judecata îl mînă, ci cea mai cruntă a lui vrăjmaşă : mînia.

Am aşteptat mai puţin decît mă pregătisem să aştept : prim motiv de calm. La opt şi jumătate, adînca linişte ce domnea pe aceste meleaguri, infern al omenirii vii, fu destrămată de zgomotul ţipător al zăvoarelor din vestibu-

lele coridoarelor care trebuiau străbătute pentru a ajunge pînă la mine.

— Ați avut vreme să vă gîndiți la ce ați dori să mîncați ? îmi strigă cu glas răgușit temnicerul prin ferestruică.

Ți se pare o mare fericire cînd neobrăzarea unei ființe mîrșave se arată doar în chip de batjocură ! Îi răspunsei că poftesc supă cu orez, rasol, friptură, pîine, vin și apă. Am băgat de seamă că mocofanul e mirat că n-aude jelaniile la care se aștepta. Plecă și se întoarse după un sfert de ceas ca să-mi spună că se miră că nu vreau un pat și mobilele de trebuință.

— Fiindcă, adăugă el, dacă vă mîngîiați cu gîndul că ați fost adus aci pentru o singură noapte, vă înșelați.

— Adu-mi atunci tot ce crezi că trebuie.

— Unde să merg ? Iată o hîrtie și un creion : scrieți tot.

Îi arăt în scris de unde să meargă să-mi aducă ciorapi, cămăși, boarfe de tot felul, un pat, o masă, un scaun, apoi cărțile pe care mi le luase Messer Grande, hîrtie, pene etc. Cînd îi citii toate acestea, căci mocofanul nu știa carte, îmi zise :

— Tăiați, domnule tăiați, tăiați cărțile, penele, oglinda, bricele, căci toate acestea sînt fruct oprit aci ; pe urmă dați-mi bani să vă cumpăr prînzul.

Aveam trei țechini ; îi dădui unul, și ieși. Își petrecu un ceas pe coridoare, ocupat, cum am aflat mai pe urmă, să slujească alți șapte arestați ținuți în temnițe depărtate una de alta, spre a împiedica orice comunicare.

Către amiază, temnicerul se ivi din nou, însoțit de cinci arcași aflați în slujba prizonierilor statului. Descuie temnița ca să bage înăuntru mobilele pe care le cerusem și prînzul. Îmi așezară patul în iatac și îmi puseră pe o mesuță și tacîmul, alcătuit dintr-o lingură de fildeș, cumpărată din banii mei : furculițele, cuțitele și orice obiect tăios erau oprite.

— Porunciți, îmi spuse el, ce doriți să mîncați mîine, căci n-am voie să vin aci decît o dată pe zi, la răsăritul soarelui. Ilustrisimul senior secretar mi-a poruncit să vă spun că vă va trimite cărțile care trebuie ; cele pe care le doriți dumneavoastră sînt însă oprite.

— Mulţumeşte-i pentru hatîrul ce mi l-a făcut închizîndu-mă singur.

— Voi face cum doriţi; greşiţi însă luîndu-l astfel în bătaie de joc.

— Nu-l iau de fel în bătaie de joc, fiindcă sînt convins că e mai bine să fii singur, decît împreună cu nemernicii care trebuie să se afle pe aici.

— Cum nemernici, domnule? Aş fi tare mîhnit. Aici nu se află decît oameni cinstiţi, care trebuie totuşi înlăturaţi din societate, pentru temeiuri pe care numai excelenţele lor le cunosc. Aţi fost închis singur spre a fi mai aspru pedepsit, şi mai vreţi să spun că mulţumiţi?

— Asta n-o ştiam.

Avea dreptate dobitocul, cum n-am întîrziat să înţeleg. Am cunoscut că un om închis singur nu se poate apuca de nimic; că, singur într-un loc întunecos, unde nu vede şi nu poate vedea decît o dată pe zi decît pe acela ce-i aduce de mîncare, unde nu poate umbla decît îndoit din şale, e fiinţa cea mai nefericită. Îşi doreşte şi iadul, dacă crede într-însul, numai să fie în tovărăşie. Atît e de imperios simţămîntul acesta, încît ajunsesem să mi-o doresc pe aceea a unui ucigaş, a unui bolnav cît de scîrbos, a unui urs. Singurătatea îndărătul gratiilor e cumplită; ca s-o înţelegi trebuie însă s-o fi trăit şi această experienţă n-aş dori-o nici duşmanilor mei. Dacă i s-ar da unui om de litere aflat în situaţia mea, hîrtie şi cerneală, i s-ar alina nouă zecimi din suferinţă; călăii însă care mă prigoneau erau departe de a se gîndi cum să-mi îndulcească viaţa.

După ce plecă temnicerul, îmi pusei masa în faţa găurii, ca să mă bucur de puţină lumină, şi mă aşezai să prînzesc; n-am putut înghiţi însă decît vreo două linguri de supă. Cu stomacul gol de aproape patruzeci şi opt de ore, nu era de mirare că eram bolnav. Mi-am petrecut ziua aşezat în fotoliu, gonind de la mine mînia, şi încercînd să mă deprind cu gîndul că voi putea citi cărţile care mi se făcuse hatîrul a-mi fi făgăduite. N-am închis ochii toată noaptea, din pricina înfiorătoarei gălăgii pe care-o făceau şobolanii şi a zgomotului asurzitor al ceasornicului de la San-Marco, care parcă era în odaie. Acest îndoit chin nu era încă cel mai grozav pe care eram nevoit să-l rabd, şi mă îndoiesc foarte că cititorii şi-l pot cu adevărat

închipui pe cel de care vreau să vorbesc: pe trupul meu petreceau mii de purici. Insectele acelea mărunte îmi sugeau sîngele cu o inverşunare şi cu o lăcomie de nespus: necontenitele lor pişcături mă făceau să mă zvîrcolesc, să tremur ca apucat, îmi otrăveau tot sîngele.

În zorii zilei, Lorenzo (aşa îl chema pe temnicer) sosi, îi puse pe zbiri să-mi facă patul, să mături și să deretice, şi unul dintr-înşii îmi înfăţişă apă de spălat. Voiam să ies pe coridor, Lorenzo îmi spuse însă că nu-i îngăduit. Îmi dădu două cărți groase pe care mă oprii să le deschid, nefiind sigur că-mi voi stăpîni un prim gest de indignare pe care mi l-ar fi putut pricinui, şi pe care iscoada l-ar fi raportat fără zăbavă stăpînilor săi. Plecă, după ce-mi lăsă mîncarea şi două lămii tăiate.

Rămas singur, m-am grăbit să mănînc supa pînă nu se răcește; pe urmă m-am apropiat de lucarnă cu o carte şi am văzut cu bucurie că am să pot citi. Citesc titlul şi văd: *Cetatea mistică, de sora Maria de Jesus numită din Agreda*. N-auzisem de ea niciodată. A doua era a unui iezuit, anume Caravita. Ca toți ceilalţi asemenea lui, şoarecele ăsta de biserică statornicea o nouă *Adoraţie a sfintei inimi a Domnului nostru Isus Cristos*. Din toate părţile care alcătuiesc trupul omenesc al dumnezeiescului nostru mijlocitor, aceasta trebuie, după autorul cu pricina, cu deosebire adorată: năstruşnica idee a unui ignorant smintit, a cărei citire m-a revoltat încă de la întîia pagină, căci inima nu mi se părea nicidecum mai vrednică de respect decît plămînii, sau stomacul, sau oricare alte măruntaie. *Cetatea mistică* mi se păru ceva mai interesantă.

Am citit tot ce poate zămisli sminteala şi închipuirea zănatică a unei fecioare spaniole, scoasă din minţi de habotnicie, melancolică, sihăstrită şi avînd duhovnici ignoranţi, făţarnici şi bigoţi. Toate nălucirile, toate plăsmuirile, toate monstruoasele-i vedenii erau împodobite cu numele de *revelaţii*. Îndrăgostită de Sfînta Fecioară şi prietenă foarte apropiată a ei, primise poruncă de la însuşi Dumnezeu să scrie viaţa sfintei lui mame: îndreptările trebuincioase, pe care nimeni nu le putuse citi nicăieri, i le dăduse Sfîntul Duh.

Viaţa Mariei o începea nu din ziua naşterii ei, ci cu aceea a neprihănitei ei zămisliri în pîntecele maică-si

Ana. Sora aceasta, Maria din Agreda, era stareța unei mănăstiri de franciscane întemeiată de ea însăși, la ea acasă. După ce a povestit cu de-amănuntul tot ce a făcut sfînta-i eroină vreme de nouă luni cîte le-a petrecut în sînul maică-si, ne arăta că la vîrsta de trei ani deretica prin casă, ajutată de nouă sute de slujitori, toți îngeri trimiși ei de Dumnezeu și pe care-i comanda însăși căpetenia lor Mihail, care pleca și venea de la ea la Dumnezeu și de la Dumnezeu la ea, spre a duce știrile ce și le dădeau unul celuilalt.

Ceea ce te izbește în această carte e siguranța pe care o capătă un cititor judicios că autorul, mai mult decît fanatic, e încredințat că n-a născocit nimic: nici o născocire nu poate merge atît de departe; tot ce se spune acolo e spus cu bună-credință și cu deplină convingere. Sînt vedeniile unei minți exaltate care, fără nici o umbră de trufie, beată de dumnezeire, crede cu adevărat că nu face decît să reveleze ceea ce îi insuflă Sfîntul Duh.

Cartea aceasta era tipărită cu îngăduința preasfintei și preaînfricoșatei Inchiziții. Nu-mi veneam în fire de uluit ce eram! Lucrarea cu pricina, departe de a trezi sau de a înteți în sufletul meu orice înfocare sau orice rîvnă religioasă, mă făcea să încep a lua drept basme tot ce e în noi înclinare mistică sau chiar dogmatică.

Spiritul acestei cărți și al tuturor celor asemenea ei nu poate rămîne fără urmări, căci un cititor bunăoară cu o minte mai puțin zdravănă și mai receptivă la minuni ca a mea se află, citindu-le, în primejdia de a ajunge un halucinat și un grafoman ca biata aceea fecioară.

Nevoia de a nu sta degeaba mă îndemnă să-mi petrec o săptămînă cu această capodoperă de năucie, rod al unei minți exaltate. Mă feream cu grijă să-i spun ceva temnicerului despre frumoasa lucrare, care începea însă să mă obsedeze. De îndată ce mă fura somnul îmi dădeam seama de pacostea de care sora din Agreda îmi molipsise mintea slăbită de gîndurile negre, de hrana proastă, de lipsa de aer și de mișcare și de îngrozitoarea nesiguranță privind soarta ce mă aștepta. Visele mele ciudate mă făceau să rîd, cînd mi le aminteam, trezindu-mă. Să fi avut cu ce, le-aș fi scris și poate că aș fi alcătuit, în închisoare, o lu-

crare mai nebunească decît aceea pe care cu atita iscusință mi-o alesese jupîn Cavalli.

Toate acestea mă făcură să-mi dau seama cît se înșală aceia care atribuie minții omului o cît mai mică putere pozitivă: aceasta nu e decît relativă, iar omul care s-ar studia temeinic n-ar găsi într-însul decît slăbiciune. Am înțeles că, deși se întîmplă rar ca oamenii să înnebunească, lucrul e totuși cu putință, căci judecata noastră e ca praful de pușcă: deși se aprinde foarte lesne, nu ia niciodată foc fără o scînteie. Cartea acelei spanioloaice are tot ce-i trebuie ca să smintească pe cineva; pentru ca otrava să lucreze, cată însă neapărat să-l izolezi, să-l bagi la *Piombi* și să-l lipsești de orice altă îndeletnicire.

În luna noiembrie 1767, călătorind de la Pampeluna la Madrid, vizitiul meu, Andrea Capello, poposi de prînz într-un oraș din Vechea Castilie. Mi s-a părut atît de mohorît și de urît, încît îmi veni poftă să-i aflu numele: Doamne! ce-am mai rîs cînd mi s-a spus că e Agreda! „Acestea sînt va să zică, mi-am spus, meleagurile unde mintea acelei sfinte nebune a plodit faimoasa capodoperă pe care, fără domnul Cavalli, n-aș fi cunoscut-o niciodată!" Un preot bătrîn, a cărui deosebită stimă am dobîndit-o de îndată ce l-am întrebat despre acea fidelă istorică a Maicii Domnului, mi-a arătat chiar locul unde a scris ea și m-a încredințat că tatăl, mama, sora și întreaga familie a preafericitei biografe au fost, toți, niște sfinți. Mi-a spus, și era adevărat, că Spania solicită la Roma canonizarea ei, împreună cu aceea a cucernicului Palafox. Poate că această *Cetate mistică* i-a dăruit părintelui Malagrida talentul trebuincios pentru a scrie *Viața Sfintei Ana*, pe care tot Duhul Sfînt i-a dictat-o și lui; nenorocitului de iezuit i s-a tras însă de aici martiriul: un temei mai mult pentru a-i hărăzi trecerea în rîndurile sfinților, dacă vreodată îngrozitoarea instituție învíază și ajunge să stăpînească lumea întreagă, așa cum e țelul tainic al întemeierii ei.

După vreo nouă, zece zile, am rămas fără bani. Lorenzo îmi ceru să-i dau.

— N-am de loc.

— De unde să mă duc să iau?

— De nicăieri.

Ce-i plăcea mai puţin la mine acestui om ignorant, lacom, palavragiu şi iscoditor, era tăcerea mea şi laconismul.

A doua zi îmi spuse că tribunalul îmi alocă cincizeci de parale pe zi, pe care-i va încasa el, dar de care îmi va da socoteală o dată pe lună; economiile le va folosi cum voi pofti.

— Să-mi aduci de două ori pe săptămînă *Gazeta de Leida*.

— Nu se poate; nu e voie.

Şaptezeci şi cinci de livre pe lună erau mai mult decît îmi trebuia, căci de mîncat nu mai puteam mînca: înăbuşitoarea căldură şi inaniţia pricinuită de lipsa de hrană mă îmbolnăvise. Eram în vremea caniculei: puterea razelor de soare care săgetau perpendicular pe temniţa mea mă ţineau ca într-o etuvă, în aşa fel încît din bietul meu trup curgeau sudorile de muiau podeaua, de-a dreapta şi de-a stînga fotoliului pe care eram nevoit să şed gol-goluţ.

Se împlineau cincisprezece zile de cînd lîncezeam în iadul acela şi nu avusesem nici o singură secreţie alvină. La capătul acestui răstimp aproape de necrezut, natura fiind nevoită să-şi reia drumul, am crezut că mi-a sunat ceasul de pe urmă. Vinele hemoroidale mi se umflase într-atita, încît apăsarea lor îmi pricinuia dureri îngrozitoare, de nesuportat. De la acele jalnice zile mi se trage dezvoltarea acestei crunte infirmităţi, de care n-am izbutit să mă vindec nici pînă azi. Încercîndu-mă iar şi iar, deşi mai puţin năprasnic, aceleaşi dureri mă duc cu gîndul la obîrşia lor şi nu-i fac de loc amintirea mai plăcută. Dacă nu ne învaţă leacuri pentru a ne tămădui de toate bolile, fizica ne dă în schimb mijloace sigure de a dobîndi mai multe decît poftim. Boala aceasta mi-a adus laude în Rusia, unde e atît de preţuită încît nu îndrăzneam nici să mă plîng, cînd am fost pe acolo zece ani mai tîrziu. Ceva la fel mi se întîmplase la Constantinopol, unde, avînd o dată o rinită şi plîngîndu-mă de ea unui turc, i-am pricinuit reflecţia că un cîine de ghiaur e nevrednic de o asemenea fericire.

În aceeaşi zi m-au apucat nişte friguri cumplite şi nu m-am dat jos din pat. Nu i-am spus lui Lorenzo nimic; a treia zi însă, văzînd că nici nu m-am atins de mîncarea ce mi-o adusese, mă întrebă cum mă simt.

— Foarte bine.

— Nu se poate, domnule, fiindcă nu mîncaţi. Sînteţi bolnav şi veţi vedea acum mărinimia tribunalului, care vă va trimite fără nici un ban un medic, un felcer şi doctorii.

Plecă şi se întoarse peste trei ceasuri, fără nelipsitele-i umbre, ţinînd o făclie în mînă şi păşind înaintea unui ins plin de gravitate: era medicul. Eram în dîrdora frigurilor, care nu mă slăbise de trei zile. Se apropie de mine, îmi puse cîteva întrebări. Îi spusei că eu cu duhovnicul şi cu medicul nu vorbesc decît între patru ochi. Doctorul îi spuse lui Lorenzo să iasă, acest Argus însă împotrivindu-se, plecă spunîndu-mi că sînt în primejdie de moarte. Era ceea ce îmi doream, căci viaţa, aşa cum o trăiam, nu era pentru mine bunul cel mai de preţ. Pe de altă parte, mă încerca un soi de mulţumire gîndindu-mă că, aşa, neînduraţii mei prigonitori vor fi poate siliţi să cugete puţin la neomenia îngrozitorului fel în care se purtau cu mine.

După patru ceasuri, auzii din nou zgomot de zăvoare şi medicul intră, ţinînd el însuşi făclia. Lorenzo rămase afară. Căzusem într-o toropeală atît de adîncă, încît îmi aflam într-însa o adevărată odihnă. Natura cea binefăcătoare l-a scutit pe omul bolnav de frămîntări şi griji. Eram încîntat că-l văd pe mişelul paznic afară la uşă, căci de cînd cu lămuririle ce mi le dase despre zgarda de fier mi-era silă de el.

Mi-a fost destul un sfert de ceas ca să-i spun doctorului tot.

— Dacă doriţi, îmi zise, să vă faceţi sănătos, trebuie să alungaţi gîndurile negre.

— Scrieţi în sensul acesta o reţetă şi duceţi-o la singurul spiţer care e în stare s-o execute. Domnul Cavalli e nepriceputul fizician care mi-a dat *Inima lui Cristos* şi *Cetatea mistică*.

— Iată două doctorii care se poate foarte bine să vă fi dat frigurile şi hemoroizii : n-am să vă părăsesc.

Plecă, după ce-mi pregăti cu mîna lui o limonadă subţire, din care mă sfătui să beau foarte des. Mi-am petrecut noaptea tînjind şi visînd fel de fel de nerozii mistice.

A doua zi veni iar, cu un felcer care-mi luă sînge. Îmi lăsă o doctorie pe care-mi spuse s-o iau seara şi o sticlă cu fiertură.

— Am dobîndit, îmi zise, îngăduinţa să vă mut afară în pod, unde căldura e mai puţin ucigătoare şi aerul mai puţin înăbuşitor ca aici.

— Mă lipsesc de asemenea hatir, căci mi-e silă de şobolani, pe care dumneavoastră nu-i cunoaşteţi şi care sigur îmi vor veni în pat.

— Ce porcărie ! I-am spus domnului Cavalli că era cît p-aci să vă ucidă cu cărţile lui : m-a însărcinat să i le aduc înapoi şi să vă dau pe Boetius. Iată-l.

— Vă rămîn îndatorat ; e mai bun ca Seneca : are să-mi priască.

— Vă las aici puţină zeamă de orz şi un instrument foarte necesar : încercaţi să vă răcoriţi.

M-a văzut de patru ori şi m-a ajutat să trec greul : temperamentul meu a îndeplinit ce mai lipsea şi mi-am recăpătat pofta de mîncare. La începutul lui septembrie, eram pe deplin înzdrăvenit şi nu mai sufeream cu adevărat decît de zăduf, de insecte şi de plictiseală, căci nu puteam să-l citesc într-una pe Boetius.

Într-o zi, Lorenzo îmi spuse că mi-e îngăduit să ies din celulă şi să mă spăl, cît mi se face patul şi se mătură. Am folosit acest hatir pentru a mă plimba în cele zece minute cît ţinea dereticatul şi, cum mă plimbam cu violenţă, şobolanii, înspăimîntaţi, n-au îndrăznit să se arate. Tot în ziua aceea, Lorenzo mi-a dat socoteala banilor şi mi-a ieşit dator cu treizeci de livre, pe care nu-mi era îngăduit să le bag în buzunar. I-am lăsat lui banii, spunîndu-i să pună să se citească molifte pentru mine, încredinţat că le va da cu totul altă folosinţă, iar el îmi mulţumi cu o bucurie care-mi dovedi că popa avea să fie chiar el. Am făcut la fel în fiecare lună şi n-am văzut niciodată vreo chitanţă de la vreo faţă bisericească. Bine a făcut Lorenzo că a slujit la cîrciumă liturghia : în felul acesta, banii i-au fost măcar cuiva de folos.

Trăiam de pe o zi pe alta, mîngîindu-mă în fiecare seară cu gîndul că dimineaţa îmi vor da drumul ; fiecare zi dezamăgindu-mi însă aşteptarea, hotării în capul meu, sărmanul, că sorocul va fi negreşit întîi octombrie, data la care începea domnia noilor inchizitori. Potrivit acestei frumoase socoteli, închisoarea mea trebuia să ţină cît şi actualii inchizitori şi aceasta era şi pricina pentru care

nu-l văzusem niciodată pe secretar, care altminteri ar fi venit cu siguranță să mă vadă și să-mi ia interogatoriul, să mă cerceteze și să mă dovedească vinovat, și, în sfîrșit, să-mi vestească osînda. Toate acestea mi se păreau de netăgăduit, fiind cît se poate de firești: argumentul era însă fals la *Piombi*, unde nimic nu se petrecea după legile firii. Îmi închipuiam că inchizitorii au recunoscut desigur nevinovăția mea și nedreptatea lor și că nu mă mai țin închis decît de formă și ca să nu-și murdărească numele cu o pată de nedreptate, de unde trăgeam încheierea că mă vor elibera de îndată ce vor lepăda sceptrul nemăsuratei lor puteri. Eram atît pe deplin liniștit sufletește, încît mă simțeam în stare să-i iert și să uit ocara pe care mi-o adusese. „Cum se poate, îmi spuneam, ca domnii aceștia să mă lase aici pe seama urmașilor lor, cărora n-ar putea să le comunice nimic în stare să mă ducă la osîndă ?" Mi se păru cu neputință să mă fi osîndit și să-mi fi scris sentința fără să mi-o aducă la cunoștință, fără să-mi spună pricina. Dreptatea mea mi se părea de netăgăduit și judecam ca atare; dar nu cu judecata trebuia să judec în fața unui tribunal care se deosebește de toate tribunalele din lume prin arbitrar și prin bunul plac. E de ajuns ca inchizitorii să pornească urmărirea împotriva unui om, pentru ca acesta să fie vinovat; și atunci, ce nevoie mai e să i se vorbească ? Și dacă a fost osîndit, ce nevoie mai e să i se aducă la cunoștință hotărîrea ? Consimțămîntul lui nu e necesar și ei socot că e mai bine să i se lase nefericitului nădejdea, căci, chiar dacă i s-ar spune tot, n-ar rămîne pentru asta nici un ceas mai puțin în temniță. Înțeleptul nu dă socoteală la nimeni despre treburile lui, și treaba tribunalului venețian nu-i decît să judece și să osîndească. Vinovatul e o unealtă care n-are nevoie să se amestece în treabă pentru a ajuta la îndeplinirea ei: e un cui care, pentru a intra în zid, nu cere decît să fie izbit.

Cunoșteam în parte obiceiurile colosului sub ale cărui picioare mă aflam; sînt însă pe lume lucruri de care nu te poți mîndri că le cunoști decît după ce le-ai trăit. Dacă printre cititorii mei se află vreunii cărora aceste reguli li se par nedrepte, îi iert, dar să-mi îngăduie să le spun că, fiind un dat, ele devin necesare, căci un tribunal de soiul acesta n-ar putea viețui decît în puterea lor. Cei care le

menţin în vigoare sînt senatori aleşi dintre cei mai calificaţi şi avînd reputaţie de oameni virtuoşi.

La sfîrşitul lui septembrie am făcut noapte albă: ardeam de nerăbdare să văd mijind zorile, într-atîta eram de sigur că în ziua aceea îmi voi redobîndi libertatea. Domnia nelegiuiţilor care mi-o răpise luase sfîrşit; ziua însă se ivi, Lorenzo veni ca de obicei şi nu-mi vesti nimic nou. Vreo cinci-şase zile am fost ca turbat; îmi închipuiam că, pentru pricini pe care-mi era cu neputinţă să le ghicesc, s-a hotărît să rămîn întemniţat pe viaţă. Gîndul acesta cumplit îmi stîrni rîsul, căci mă simţeam stăpîn a nu rămîne rob decît foarte puţină vreme, de îndată ce, cu primejdia vieţii, voi fi luat hotărîrea ca detenţiunea mea să înceteze. Ştiam că voi izbuti să evadez ori să-mi pierd viaţa, *deliberata morte ferocior* [1].

La începutul lui noiembrie am început să urzesc cît se poate de serios planul de a ieşi cu puterea dintr-un loc unde eram ţinut cu sila, şi gîndul acesta a ajuns ideea mea unică. Am început să-mi frămînt creierii pentru a găsi un mijloc de a-mi executa planul şi am închipuit o sută, unul mai cutezător decît celălalt; mereu însă cîte un mijloc nou mă făcea să-l dau deoparte pe acela pe care tocmai îl alesesem. În vremea acestei, trudnice munci a închipuirii mele, se petrecu o întîmplare ciudată, care mă făcu să-mi dau seama de jalnica stare în care-mi ajunsese mintea.

Eram în picioare în pod uitîndu-mă în sus spre lucarnă, iar privirile-mi lunecau de asemenea spre grinda cea groasă. Deodată văd grinda aceea groasă nu clătinîndu-se, ci sucindu-se spre dreapta şi, într-o mişcare în sens contrar, domoală însă şi neîntreruptă, aşezîndu-se apoi îndată iarăşi la locul ei. Cum mi-am pierdut echilibrul, am înţeles că e o zguduitură de cutremur de pămînt. Lorenzo şi zbirii lui, care tocmai ieşise din temniţa mea, spuseră că au simţit şi ei o zguduitură. În asemenea stare sufletească mă aflam, încît întîmplarea aceea îmi pricinui o pornire de bucurie pe care o închisei cu grijă în sinea mea

[1] *Mai dîrz de cînd s-a hotărît să moară*
Hor. Od. I 37.

fără a sufla un cuvînt. După vreo patru-cinci secunde, zguduitura se repetă şi nu mă putui împiedica să nu strig: *„Un'altra, un'altra, gran Dio! Ma più forte!"* [1] Înspăimîntaţi de nişte vorbe care li se păreau hula unui nebun deznădăjduit, arcaşii fugiră cu groaza în inimi.

După plecarea lor, cugetînd asupra fiinţei mele, am ajuns la încheierea că printre toate cîte se puteau întîmpla, nu socoteam prăbuşirea palatului ducal potrivnică gîndului meu de a-mi redobîndi libertatea: prăbuşindu-se, uriaşa clădire ar fi trebuit să mă azvîrle viu şi nevătămat, prin urmare liber, în piaţa San-Marco, unde în cel mai rău caz aş fi fost zdrobit sub masa imensă a dărîmăturilor. În starea în care mă aflam eu, ţi se pare că libertatea e totul şi viaţa nimic, sau foarte puţin lucru, şi adevărul e că începusem să înnebunesc de-a binelea.

Cutremurul acesta de pămînt a fost o continuare a aceluia care, tot atunci, a nimicit şi Lisabona.

CAPITOLUL D

Întîmplări de tot felul — Tovarăşi — Îmi pregătesc evadarea — Mi se schimbă temniţa.

Pentru ca să poată înţelege cititorul cum am fugit dintr-un loc ca acela de la *Piombi*, trebuie să-l fac să cunoască clădirea.

Piombi, temniţa unde se închideau criminalii de stat, nu e altceva decît podul palatului ducal, şi de la plăcile mari de plumb cu care e acoperit palatul i se trage temniţei numele. Nu poţi pătrunde într-însa decît trecînd pe porţile palatului, sau prin clădirea închisorilor, sau, în sfîrşit, pe podul de care mai vorbii, numit „Puntea suspinelor". Nu poţi urca la această temniţă decît prin sala unde se reunesc inchizitorii de stat şi numai secretarul

[1] Încă una, încă una, Dumnezeule mare, dar mai puternică (it.).

are cheia, pe care i-o încredinţează temnicerului doar pentru scurtul răstimp care-i trebuie, dis-de-dimineaţă, să-şi facă slujba la prizonieri. Slujba aceasta se face în zorii zilei, căci mai tîrziu, forfotind încoace şi încolo, arcaşii ar fi prea mult văzuţi de toţi care au de-a face cu căpeteniile Consiliului celor Zece; ori, consiliul acesta se reuneşte zilnic într-o sală alăturată numită *Bussola* şi arcaşii sînt nevoiţi s-o străbată de cîte ori trebuie să meargă la *Piombi*.

Temniţele acestea sînt împărţite sub acoperişurile celor două laturi ale palatului: trei sînt la apus, cea a mea numărîndu-se printre ele, şi patru la răsărit. Streaşina acoperişului dinspre apus dă în curtea palatului; cealaltă dă perpendicular în canalul numit *Rio di Palazzo.* De partea aceea, celulele sînt foarte luminoase şi poţi sta în picioare într-însele, ceea ce nu se întîmpla în celula unde mă aflam eu numită şi *trave*, de la grinda uriaşă care îmi răpea lumina. Podeaua celulei mele era chiar deasupra tavanului sălii inchizitorilor, unde aceştia se reunesc de obicei numai noaptea, după şedinţa zilnică a Consiliului celor Zece, ai cărui membri sînt cîteştrei.

Cunoscînd temeinic clădirea şi obiceiurile, aceleaşi, ale inchizitorilor, singurul mijloc de a fugi, singurul cel puţin care mi se părea că are sorţi de izbîndă, era să străpung podeaua temniţei; îmi trebuiau însă scule, şi asta era foarte anevoios într-un loc unde orice legătură cu cei de afară era oprită, unde nu se îngăduiau nici vizite şi nici vreun schimb de scrisori cu nimeni. Ca să cumpăr pe un arcaş mi-ar fi trebuit bani mulţi, şi bani n-aveam de loc. Presupunînd că temnicerul şi cei doi arcaşi s-ar fi învoit să se lase sugrumaţi, căci altă armă decît mîinile mele n-aveam, un al treilea arcaş sta întotdeauna de pază la poarta galeriei, pe care o încuia cu cheia şi n-o deschidea decît după ce camaradul care voia să iasă îi dădea parola. În ciuda tuturor piedicilor, alt gînd decît să fug n-aveam şi cum în Boetius nu găseam nimic în privinţa asta, nu-l mai citeam; încredinţat, totuşi, că n-am să pot afla un mijloc decît cugetînd într-una, nu-mi îngăduiam nici un singur gînd străin de această preocupare.

Am socotit întotdeauna că dacă un om îşi pune în cap să facă un anume lucru şi dacă urmăreşte cu tot dina-

dinsul să-şi atingă ţinta, o atinge, în ciuda oricăror greutăţi: omul acela va ajunge mare-vizir, papă, va răsturna o monarhie, cu condiţia s-o ia de tînăr şi să aibă mintea şi stăruinţa care trebuie; căci un om ajuns la vîrsta pe care norocul o dispreţuieşte nu mai răzbeşte nicăieri, şi fără ajutorul lui nu există nici o nădejde. Ca să izbuteşti în viaţă, trebuie să te bizui pe noroc şi să nu-ţi pese de înfrîngeri; e însă o socoteală politică din cele mai anevoioase.

Pe la mijlocul lui noiembrie, Lorenzo îmi spuse că în mîinile lui Messer Grande se află un deţinut şi că noul secretar, anume Businello, i-a poruncit să-l bage în cea mai rea celulă şi că, aşadar, cu mine are să-l pună. Mă încredinţă că, arătîndu-i el că privisem ca pe un hatîr faptul că am fost închis singur, a primit răspuns că de bună-seamă m-am mai înţelepţit în cele patru luni de cînd stam acolo. Ştirea aceasta nu mă necăji şi îmi făcu plăcere să aud că s-a schimbat secretarul. Pedro Businello acesta era un om cumsecade, pe care-l cunoscusem la Paris, pe cînd călătorea spre Londra, ca rezident al republicii.

În după-amiaza aceleiaşi zile, auzii zăngănind zăvoarele şi Lorenzo, urmat de doi arcaşi, aduse pe un tînăr cu obrazul scăldat în lacrimi, îi scoase cătuşele, îl închise cu mine şi plecă fără să-i spună nici un cuvînt. Eram întins pe pat, loc unde nu mă putea vedea. Mă distra să-l privesc cît era de descumpănit. Avînd fericirea de a fi mai scund decît mine cu vreo şapte, opt degete, putea sta drept în picioare şi începu să-mi cerceteze fotoliul, pe care desigur îl credea pus acolo pentru el. Aruncîndu-şi privirea pe prichiciul gratiilor, îl vede pe Boetius, îl ia, îl deschide şi-l azvîrle cu un fel de ciudă, fără îndoială pentru că, fiind în latineşte, nu-i putea fi de nici un folos. Urmînd să dea ocol celulei, o ia la stînga, bîjbîie şi rămîne uimit cînd dă de straie; se apropie de alcov şi, întinzînd mîna, mă atinge şi-mi cere respectuos iertare. Îl poftesc să şadă şi astfel am şi făcut cunoştinţă.

— Cine eşti? îl întreb.

— Mă numesc Maggiorin şi sînt din Vicenza. Tata, vizitiu la familia Poggiana, m-a ţinut la şcoală pînă la vîrsta de unsprezece ani; pe urmă am fost ucenic la un bărbier

vreme de cinci ani și am deprins temeinic meseria. Plecînd de acolo, m-am băgat valet de cameră la contele X. Îl slujeam de doi ani cînd singura lui fiică ieși de la mănăstire. Mi se dădu slujba să-i îngrijesc părul și încet-încet mă îndrăgostii de ea, făcînd-o să-mi împărtășească patima întru totul. După ce ne-am jurat de o sută de ori să fim veșnic împreună și lăsîndu-ne amîndoi în voia poruncitorului imbold de a ne vădi duioșia, s-a întîmplat că legătura noastră a fost dată în vileag de starea tinerei contese. O slujnică a familiei, bătrînă și bisericoasă, descoperi cea dintîi taina noastră și starea ibovnicei mele și îi spuse că o silește cugetul să-l înștiințeze pe taică-său; tînăra mea prietenă izbuti totuși să-i smulgă făgăduiala de a tăcea, asigurînd-o că săptămîna viitoare îl va face să afle totul, prin duhovnicul ei. Își însuși o sumă frumușică de bani și cîteva diamante de la răposata maică-sa și urma să plecăm chiar în noaptea aceea spre Milano. Ieri însă, după masa de prînz, contele mă chemă și, dîndu-mi o scrisoare, îmi porunci să plec de îndată s-o dau în mîna celui căruia îi e adresată, la Veneția. Atît de blînd și de liniștit îmi vorbi, încît n-aș fi putut avea nici cea mai ușoară bănuială despre soarta pe care mi-o pregătea. M-am dus să-mi pun mantaua și, în treacăt, mi-am luat rămas bun de la soțioara mea, încredințînd-o că mă întorc curînd. Mai pătrunzătoare decît mine și presimțind parcă nenorocirea ce mă pîndea, i se făcu rău. Am dat zor să ajung aici și m-am grăbit să predau scrisoarea fatală. M-au lăsat să aștept puțin după răspuns și, îndată ce l-am primit, m-am dus la un birt să iau ceva în gură, cu gîndul să plec numaidecît să-mi întîlnesc femeia iubită; cînd să ies însă din birt, am fost arestat și dus la corpul de gardă, unde am stat sub pază pînă în clipa în care m-au adus aci. Cred, domnule, că am cuvînt s-o socotesc pe tînăra contesă soția mea.

— Te înșeli.

— Dar natura...

— Natura, cînd n-asculți decît de ea, te face să săvîrșești la prostii, de ajungi pînă în temnița de la *Piombi.*

— Mă aflu așadar la *Piombi*?

— Ca și mine.

Bietul tînăr începu să plîngă lacrimi amare. Era un băiat tare frumușel, sincer, cinstit și îndrăgostit la nebunie. Am iertat-o în sinea mea pe tînăra contesă și l-am judecat foarte aspru pe taică-său, contele, că n-a cruțat-o pe fiică-sa de ispita unui băiat tînăr, chipeș și plin de simțire. Un cioban care bagă lupul în stînă n-are voie să se plîngă că-i piere turma. Plîngea într-una și se jelea, dar nicidecum pe sine, ci numai și numai pe prietena lui. Își închipuia că temnicerul se va întoarce să-i aducă un pat și ceva de mîncare; îi arătai însă că se înșală și-i oferii din merindele mele. Era prea cătrănit ca să poată înghiți ceva. Seara, îi dădui salteaua mea, pe care dormi toată noaptea, căci deși se vedea că e cît se poate de curățel, n-am vrut să-l culc lîngă mine, de teama a cine știe ce visuri de îndrăgostit. Nu-și dădea seama nici că a greșit, nici că stăpînu-său, contele, are neapărat nevoie să i se dea o osîndă publică, spre a salva cinstea fiică-si și a familiei sale.

A doua zi, îi aduseră o saltea și un prînz de cincisprezece parale pe care tribunalul i-l zvîrlea ca pe un hatîr, sau din milostenie, căci cuvîntul *dreptate* pare a-i fi străin acestei odioase instituții. Îi spusei temnicerului că prînzul meu are să ajungă pentru amîndoi și că poate să ia ce primește tînărul și să pună să i se citească niște molifte cum știe el. Se învoi bucuros și, după ce-l ferici că se află împreună cu mine, ne spuse că ne putem plimba o jumătate de oră prin pod. Plimbarea aceasta mi s-a părut cum nu se poate mai potrivită pentru planurile mele de evadare, pe care nu le-am putut înfăptui decît după unsprezece luni. În fundul acestui cuib de șobolani, zării o grămadă de troace aruncate pe jos, de-a dreapta și de-a stînga a două cufere mari, și în fața lor un maldăr de hîrtii cusute în caiete. Am luat vreo zece din ele, ca să mă distrez citindu-le și am băgat de seamă că sînt dosare criminale, a căror lectură se dovedi plină de haz, căci mi-era îngăduit să citesc niște lucruri care la vremea lor fuseseră fără îndoială tot atîtea strașnice taine. Am găsit acolo răspunsuri tare ciudate la întrebări pline de tîlc despre ademenirea unor fecioare, curtenii împinse prea departe de bărbați aflați în slujba unor internate de fete, fapte ale unor duhovnici care abuzase de femeile venite la spovedanie,

dascăli de şcoală dovediţi de pederastie cu elevii lor, tutori care-şi înşelase pupilele : erau cazuri vechi de două şi de trei secole, iar stilul lor şi năravurile ce le dezvăluiau îmi dăruiră cîteva ceasuri de desfătare. Printre lucrurile care zăceau pe jos am văzut un vas pentru jeratic, un cazan, un făraş de foc, nişte cleşti, două policandre vechi, oale de lut şi chiar şi o seringă. Toate acestea mă făcură să trag încheierea că cine ştie ce ilustru prizonier a dobîndit cîndva înalta îngăduinţă de a se folosi de ele. Cu deosebire îmi atrase însă luarea-aminte un zăvor mare, drept, gros ca pe deget şi lung de un picior şi jumătate. Nu m-am atins de nimic, căci mai trebuia vreme ca să-mi coc planul şi să mă pot opri asupra unui lucru anume.

Într-o dimineaţă, spre sfîrşitul lunii, îmi ridicară tovarăşul şi Lorenzo îmi spuse că a fost osîndit la închisoarea numită *Cele patru*. Aceste temniţe se află în incinta închisorilor obişnuite şi ţin de inchizitorii de stat. Cei închişi acolo au privilegiul de a putea chema pe temnicer cînd au nevoie de el. Sînt întunecoase, dar există o candelă cu ulei care-i luminează : nu-i primejdie de foc, căci totul e în marmură. Am aflat multă vreme după aceea că bietul Maggiorin a stat cinci ani acolo şi, că, ieşind, a fost trimis pe alţi zece la Cerigo. Habar n-am dacă a mai scăpat de acolo. Îmi ţinuse bună tovărăşie : am înţeles-o de îndată ce a plecat, căci am căzut iar la stenahorie. Din fericire, n-am fost lipsit de privilegiul jumătăţii de oră de plimbare prin pod. M-am apucat să cercetez mai îndeaproape tot ce era acolo. Unul din cufere era plin de hîrtie bună, de mucava, de pene netăiate şi de gheme de sfoară ; celălalt era bătut în cuie. O bucată de marmură neagră, lustruită, groasă de un deget, lungă de şase şi lată de trei, îmi atrase privirea : am luat-o, fără să ştiu încă ce aveam să fac cu ea şi am ascuns-o la mine în celulă, avînd grijă s-o acopăr cu cămăşile mele.

Opt zile după plecarea lui Maggiorin, Lorenzo îmi spuse că, după cîte se pare, voi avea curînd un nou tovarăş. Omul acesta, care la urma urmelor nu era decît un palavragiu, începea să-şi iasă din sărite văzînd că nu-l întreb nimic. Doctoria l-ar fi silit să nu fie aşa, dar unde se poate găsi o fiinţă de o mişelie perfectă ? Există, puţine însă din fericire, şi nu în clasele acestea de jos vei

putea să le găsești. Așadar temnicerul meu, neputînd străluci printr-o rezervată tăcere, socoti că nu-l întreb niciodată nimic fiindcă îmi închipui că nu știe nimic, ceea ce îi răni mîndria: dorind să-mi facă dovada că mă înșel, se apucă să flecărească fără să-l mai întreb.

— Cred, domnule, că veți avea mai des musafiri, căci în fiecare din celelalte șase celule se află cîte doi inși care nu-s făcuți să fie trimiși la *Patru*.

Neprimind nici un răspuns, reluă după cîteva clipe:

— La *Patru* sînt aruncați claie peste grămadă tot felul de oameni a căror osîndă, pe care ei n-o cunosc, e scrisă. Prizonierii care, ca dumneavoastră, sînt încredințați îngrijirii mele la *Piombi*, sînt inși din cei mai aleși și nu-s vinovați decît de fărădelegi pe care nu le poate cunoaște orice cască-gură. *Dacă ați ști, domnule, ce fel de oameni sînt cei care vă împărtășesc soarta! V-ați minuna, fiindcă se spune, e adevărat, că sînteți un bărbat inteligent: vă rog însă să mă iertați... Știți prea bine că inteligența n-are nimic de-a face cu tratamentul de aici... Cincizeci de parale pe zi, mă înțelegeți, nu-i puțin lucru... Un cetățean primește trei lire, un gentilom patru și un conte străin opt: dacă nici eu nu le-oi ști, care toate trec prin mîna mea...*

Și aici începu să se laude singur, făcîndu-și un portret alcătuit numai din trăsături negative:

— Nu-s nici hoț, nici vînzător, nici mincinos, nici apucător, nici rău, nici grosolan ca acei de dinaintea mea și cînd beau un păhărel mai mult, abia mă fac mai bun. Să mă fi trimis tata la școală, aș fi învățat să citesc și să scriu și aș fi poate astăzi Messer Grande; dar n-am nici o vină. Domnul Andrea Diedo mă prețuiește, și nevastă-mea, care n-are decît douăzeci și patru de ani și care gătește în fiecare zi pentru dumneavoastră, se duce la el cînd vrea și el o primește fără nici o ceremonie, chiar dacă e în pat, hatîr pe care nu-l face nici unui senator. Vă făgăduiesc să vă aduc aici pe toți nou-veniții, dar numai pentru cîtă puțină vreme, căci de îndată ce a aflat din gura lor ceea ce voia să știe, secretarul îi trimite la destinația lor, fie la *Patru*, fie în vreo fortăreață, fie în Răsărit; dacă sînt străini, sînt duși peste graniță, căci guvernul nu-și însușește dreptul de a lua hotărîri privind pe supușii altui

monarh, afară doar dacă sînt în slujba republicii. Clemenţa tribunalului e fără seamăn, domnule, şi nu e altul în lume care să-şi răsfeţe într-atîta prizonierii. Pare cumplit că nu-i voie de scris şi de primit vizite; e însă o părere prostească, fiindcă a scrie şi a primi musafiri e pierdere de vreme. O să-mi spuneţi că nu faceţi nimic, noi însă nu ne putem plînge de aşa ceva.

Cam astfel sună cea dintîi cuvîntare cu care mă cinsti călăul acela şi trebuie să mărturisesc că m-a înveselit. Am înţeles că, să fi fost mai puţin prost, omul acesta ar fi fost cu siguranţă mai rău. Am hotărît să trag folos de pe urma prostiei lui.

A doua zi mi se aduse un nou comesean, pe care îl tratară în primele douăzeci şi patru de ore aşa cum îl trătase şi pe Maggiorin, ceea ce mă făcu să înţeleg că trebuie să-mi cumpăr încă o lingură de fildeş, căci în prima zi noul-venit neprimind nimic, eram nevoit să fac eu pe gazda.

Noul meu tovarăş îmi făcu o adîncă plecăciune, căci barba, care ajunsese lungă de patru degete, mi-era încă şi mai impunătoare decît statura. Lorenzo îmi împrumuta destul de des o pereche de foarfeci, ca să-mi tai unghiile, dar îi era oprit sub grea pedeapsă să-mi îngăduie să mă ating de barbă. Pricina n-o cunosc, dar pînă la urmă m-am deprins şi cu barba, aşa cum te deprinzi cu orice.

Noul-venit era un bărbat la vreo cincizeci de ani, cam de statura mea, puţin adus din spate, slab, cu o gură mare şi cu dinţii stricaţi. Avea nişte ochi mici, cenuşii, umbriţi de o pereche de sprîncene stufoase, roşii, care îl făceau să semene cu o cucuvea; toate acestea erau scoase în evidenţă de o perucă mică din păr de coadă de cal, care răspîndea un miros foarte neplăcut de untdelemn, precum şi de o haină de pînză groasă, cenuşie. Primi poftirea mea la prînz, dar rămase închis în sine însuşi şi nu scoase un cuvînt toată ziulica; am tăcut şi eu asemenea, convins că nu va întîrzia să-şi recapete darul vorbirii, ceea ce se şi întîmplă a doua zi.

I se aduse de dimineaţă un pat care era al lui şi un sac plin de rufe. Temnicerul îl întrebă, precum mă întrebase şi pe mine, ce doreşte să mănînce la prînz şi-i ceru bani de cheltuială.

— N-am nici un ban.

— Ce face? Un bogătan ca dumneavoastră să n-aibă bani?

— Nici o para chioară.

— Mă rog! Am să vă aduc atunci biscuiţi soldăţeşti şi apă. Aşa-i rînduiala.

Plecă şi se înapoie peste o clipă cu o livră şi jumătate de biscuiţi, o cofă de apă, aşeză totul lingă prizonier, şi, încuind uşa, ieşi.

Rămas singur cu iazma aceea, îl aud oftînd, mă prinde mila de el şi rup tăcerea:

— Nu mai oftaţi, domnule, veţi prînzi cu mine. Mi se pare însă că aţi făcut o mare greşeală venind aici fără bani.

— Am bani, dar să nu le spuneţi la vampirii ăştia.

— Iscusită idee, care vă osîndeşte la pîine şi apă. Ştiţi pricina pentru care aţi fost închis?

— O ştiu, domnule, şi am să v-o spun şi dumneavoastră, în cîteva cuvinte. Mă numesc Sgualdo-Nobili. Tata a fost ţăran; m-a dat să învăţ carte şi, cînd a murit, mi-a lăsat o căsuţă şi puţin pămînt pe lîngă ea. Sînt din Friul, la o zi de mers de la Udine. Un torent, anume Corno, aducînd dese pagube micii mele proprietăţi, m-am hotărît s-o vînd şi să vin să mă aşez la Veneţia, ceea ce am şi făcut acum zece ani. Am luat pe ea opt mii de lire, bani buni şi, ştiind că în această fericită republică fiecare se bucură în toată cinstea de libertate, am gîndit că am să pot ajunge la o oarecare bunăstare folosindu-mi capitalul, şi am inceput să dau bani cu împrumut pe amanet. Din toate îndeletnicirile am ales-o pe aceasta, fiindcă eram sigur pe cumpătarea mea, pe judecata mea şi pe cunoaşterea vieţii. Am închiriat o căsuţă în cartierul Cannaregio, pe care am mobilat-o şi unde, trăind singur şi foarte liniştit, am agonisit, în doi ani, o mie de lire peste capital, deşi, ca să trăiesc bine, cheltuisem dintr-însul două mii pentru nevoile mele. Urmînd tot astfel, mă vedeam pornit pe drumul cel bun pentru a strînge cu vremea o avere frumuşică; într-o zi însă, împrumutîndu-i unui ovrei doi ţechini pe cîteva cărţi, am găsit printre ele una intitulată *Înţelepciunea*, de Charron. Atunci am înţeles ce fericire e să ştii să citeşti, căci cartea aceasta, domnule, pe care poate nu o cunoaşteţi, face ea singură cît toate cărţile, căci

cuprinde tot ce trebuie omul să știe. Îl curăță de toate prejudecățile dobîndite în copilărie. Cu Charron, îți iei rămas bun de la Infern și de la toate spaimele deșarte ale unei vieți viitoare: deschizi ochii, cunoști drumul fericirii, devii înțelept. Faceți-vă rost de carte și rideți de proștii care vă vor spune că această comoară e oprită.

Cuvîntarea aceasta ciudată mă ajută să înțeleg cu cine am de-a face. Cît despre Charron, îl citisem, dar nu știam că a fost tradus în italienește. Mare admirator al lui Montaigne, Charron s-a străduit să-și depășească modelul, dar s-a străduit degeaba. A clasat în chip metodic cîteva teme ale lui Montaigne, sau subiectele care sînt răspîndite fără nici o rînduială la marele filozof; preot însă și teolog, nu și-a furat osînda. Pe de altă parte, n-a prea fost nici foarte citit, în ciuda interzicerii cărții, care ar fi trebuit să-i dea căutare. Prostul de italian care a tradus-o n-a știut nici că traducerea cuvîntului *înțelepciune* e *sapienza*. Charron a avut cutezanța să-și intituleze cartea ca Solomon pe a sa; nu e din partea lui o dovadă de modestie. Tovarășul meu urmă astfel:

— Liberat de către Charron de toate scrupulele cîte mai îmi rămăsese și de ideile greșite de care atît de anevoie te dezbari, mi-am săltat astfel negustoria, încît în șase ani m-am văzut stăpîn pe zece mii de țechini. Nu trebuie să vă mire, căci, în orașul acesta bogat, jocul, desfrîul și trîndăveala îi zăpăcește pe toți și le creează o neîntreruptă nevoie de bani; ce risipesc nebunii adună cei înțelepți.

Cu trei ani în urmă, un conte, pe nume Seriman, veni să mă roage să primesc de la dînsul cinci sute de țechini, să-i bag în negoțul meu și să-i dau jumătate din ce aveam să cîștig din această sumă. Nu-mi ceru decît o simplă chitanță, prin care mă obligam să-i întorc banii la cerere. După un an, i-am dat șaptezeci și cinci de țechini, ceea ce însemna o dobîndă de cincisprezece la sută; îmi dădu chitanță pentru ei, dar se arătă nemulțumit. N-avea dreptate, căci mie banii nu-mi lipseau și nu-i folosisem pe ai lui pentru negoț. În anul următor, făcui la fel, numai și numai din mărinimie; ajunserăm însă la vorbe de ocară și-mi ceru să-i înapoiez cei cinci sute de țechini. „Bucuros — îi răspunsei eu — am să scad însă dintr-înșii o sută

cincizeci pe care i-ați primit." Asta îl înfurie și mă somă prin portărei să-i plătesc toată suma. Un avocat dibaci mă apără și se pricepu să mă facă să câștig doi ani. Acum trei luni, mi se vorbi de o împăcare, pe care am respins-o; temându-mă însă de vreo samavolnicie, i-am vorbit abatelui Giustiniani, omul de afaceri al marchizului de Montalegro, ambasadorul Spaniei și, in schimbul unui mic câștig, îmi închirie o căsuță în Lista, unde ești la adăpost de surprize. I-aș fi întors bucuros banii contelui Seriman, înțelegeam să opresc însă dintr-înșii o sută de țechini, ciți cheltuisem cu judecata. Acum opt zile veniră la mine avocatul meu și cel al contelui; le arătai două sute cincizeci de țechini într-o pungă și le spusei că sînt gata să le-o dau, dar nici un ban mai mult. Mă părăsiră fără o vorbă, părînd foarte nemulțumiți amîndoi, dar eu nu m-am sinchisit. Acum trei zile, abatele Giustiniani îmi trimise vorbă că ambasadorul a găsit cu cale să îngăduie inchizitorilor de stat să trimită arcași la mine acasă, să facă o percheziție. Treaba mi se părea cu neputință sub egida unui ambasador străin și, în loc să-mi iau măsurile de prevedere obișnuite în asemenea cazuri, îmi pusei numai banii la loc sigur și așteptai, dîrz, vizita anunțată. În zorii zilei veni la mine Messer Grande, îmi ceru trei sute cincizeci de țechini și răspunzîndu-i că n-am un ban, mă înhăță și iată-mă-s aci.

Mă cutremuram mai puțin de faptul că mă vedeam în tovărășia unui asemenea ticălos, cît de acela că mă socotea deopotrivă cu el, căci, dacă m-ar fi prețuit altfel, nu m-ar fi fericit cu acea lungă poveste, gîndind fără îndoială că aveam s-o încuviințez. Din toate năzbîtiile pe care mi le-a turnat vreme de trei zile cît a stat la mine, vorbindu-mi fără răgaz de Charron, am înțeles cît adevăr e în proverbul italian: *Guardati da colui che non ha letto che un libru solo* [1]. Citind cartea stricatului aceluia de preot, ajunsese ateu, lucru cu care nu înceta să se fălească. După-amiază, Lorenzo veni să-i spună să coboare cu el, spre a vorbi cu secretarul. Se îmbrăcă și, în grabă, în loc de încălțările lui, le luă pe ale mele, fără ca eu să bag de

[1] *Feriți-vă de omul care n-a citit decît o singură carte* (it.).

seamă. Se întoarse plîngînd după o jumătate de oră şi scoase din încălţările lui două pungi în care avea trei sute cincizeci de ţechini şi, cu temnicerul înainte, merse să i le ducă secretarului. După cîteva clipe se întoarse şi, luîndu-şi mantaua, plecă. Lorenzo îmi spuse că i-au dat drumul. Mă gîndii, şi nu fără temei, că pentru a-l face să-şi recunoască datoria şi pentru a-l sili s-o plătească, secretarul l-a ameninţat cu tortura, şi dacă n-ar fi folosită decît pentru a dobîndi asemenea rezultate, eu, care o detest împreună cu cel care a născocit-o, aş fi cel dintîi care i-aş trîmbiţa folosul.

În ziua de Anul nou 1756, am primit daruri. Lorenzo mi-a adus un halat de casă căptuşit cu blană de vulpe, o pătură de mătase, vătuită, şi un sac din blană de urs, în care să-mi pun picioarele. Îmi mai spuse că secretarul mă înştiinţează că voi avea şase ţechini pe lună şi că voi putea cumpăra cu ei cărţile pe care le doresc şi primi gazeta, precum şi că darul acesta îmi vine de la domnul de Bragadin. Îi cerui un creion şi scrisei pe un petic de hîrtie: *Sînt recunoscător mărinimiei tribunalului şi virtuţii domnului de Bragadin.*

Trebuie să se fi găsit cineva într-o situaţie ca a mea ca să simtă tot ce mi-a trezit în suflet această întîmplare. În cel dintîi avînt al sentimentului, îi iertai pe asupritorii mei şi eram cît pe-aci să-mi părăsesc şi gîndurile de evadare, într-atîta e omul de moale cînd îl copleşeşte şi-l ticăloşeşte nenorocul. Lorenzo îmi spuse că domnul de Bragadin se înfăţişase la cei trei inchizitori, că le căzuse în genunchi şi, cu lacrimi în ochi, îi rugase să se îndure şi să îngăduie să ajungă pînă la mine această dovadă a dragostei lui statornice, dacă mai eram încă printre cei vii ; şi că, mişcaţi, inchizitorii n-au avut inima să-l refuze.

Scrisei pe loc titlurile lucrărilor pe care mi le doream.

Într-o bună dimineaţă, pe cînd mă plimbam prin pod, ochii mi se opriră pe drugul de care am mai vorbit, şi înţelesei că poate sluji foarte bine drept o armă de luptă şi de apărare. Pusei mîna pe el şi, ascunzîndu-l sub halat, îl luai cu mine în celulă. Cum rămăsei singur, luai bucata aceea de marmură neagră, de care am mai pomenit, şi băgai de seamă curînd că e foarte bună ca piatră

de şlefuit, căci frecînd cîtva drugul cu piatra, văzui că am obţinut o faţetă foarte netedă.

Prins de îndeletnicirea aceasta ca nealtele, cu totul nouă pentru mine şi care-mi făgăduia stăpînirea unei unelte cu desăvîrşire oprită la *Piombi;* îmboldit poate de ambiţia de a izbuti să fac o armă fără nici una din sculele trebuincioase, şi stîrnit chiar de greutăţi, căci eram silit să frec drugul aproape în întuneric, pe pricinciul ferestruicii, fără a putea fixa piatra altfel decît în mîna stîngă şi fără o picătură de ulei pentru a uda şi muia fierul pe care voiam să-l ascut, m-am hotărît să încerc să duc pînă la capăt o muncă atît de anevoioasă. Am folosit saliva în loc de ulei, am lucrat opt zile şi am ascuţit opt faţete piramidale, a căror extremitate era un vîrf perfect : faţetele erau lungi de cîte un deget şi jumătate. Astfel ascuţit, drugul meu era un stilet octangular atît de bine proporţionat, cum l-ai fi putut cere de la orice meşter făurar. Nu-şi poate cineva închipui cîtă cazna şi cîtă trudă am îndurat, nici ce răbdare mi-a trebuit ca să duc pînă la capăt munca aceea anevoioasă fără altă unealtă decît o piatră mobilă : a fost pentru mine un chin de un soi necunoscut nici unui tiran, de cînd lumea. Făcusem scurtă la mîna dreaptă, de n-o mai puteam nici mişca. Palma mi-era ca mortificată şi toată numai o rană, în urma numeroaselor băşici pe care mi le pricinuise asprimea şi lungimea muncii. Ar fi greu de închipuit ce dureri am răbdat ca s-o isprăvesc.

Mîndru de opera mea, deşi încă nici nu mă gîndisem cum aveam s-o folosesc, cea dintîi grijă a fost s-o ascund astfel încît să n-o poată descoperi nici cea mai amănunţită percheziţie. M-am gîndit la o sumedenie de locuri, îndoielnice toate, şi pînă la urmă mi-am aruncat privirile pe fotoliu, unde am izbutit s-o ascund astfel încît să nu trezească nici o bănuială. Astfel mă ajuta Providenţa să pun la cale o evadare care avea să fie vrednică de admiraţie, dacă nu chiar prodigioasă. Mărturisesc că mă mîndresc cu ea, dar mă mîndresc nu că mi-a izbutit, căci norocul a avut un cuvînt greu de spus, mă mîndresc că am socotit că treaba se poate face şi că am avut curaj să mă apuc de ea, în ciuda sorţilor potrivnici care, zădărnicindu-mi planul, mi-ar fi înrăutăţit peste măsură situaţia

şi m-ar fi împiedicat, poate pentru totdeauna, să mă întorc în libertate.

După ce am chibzuit vreo trei-patru zile ce să încep cu drugul meu ajuns *esponton*, gros cît un baston şi lung de douăzeci de degete, am tras încheierea că cel mai simplu ar fi să fac o gaură în podea, sub pat.

Eram sigur că odaia de sub celula mea nu putea fi decît aceea unde-l văzusem pe domnul Cavalli ; ştiam că o deschideau în fiecare zi şi nu mă îndoiam că, atunci cînd gaura va fi gata, îmi va fi lesne să cobor prin ea, cu ajutorul cearşafurilor prefăcute în funie şi legate de piciorul patului. Ajuns acolo, aş fi stat ascuns sub masa mare a tribunalului şi dimineaţă, cum s-ar fi deschis uşa, aş fi ieşit şi, înainte de a putea fi urmărit, m-aş fi pus în siguranţă. M-am gîndit că poate în odaia aceea se află pus de strajă un arcaş, dar aş fi scăpat repede de el cu *esponton*-ul. Podeaua s-ar fi putut să fie dublă, sau chiar triplă ; mare bucluc, căci cum să-i împiedic pe arcaşi să mature vreme de două luni cît ar fi putut ţine lucrarea ? Împiedicîndu-i, le-aş fi deşteptat bănuielile, cu atît mai mult cu cît, pentru a alunga puricii, cerusem să se mature în fiecare zi, şi însăşi mătura le-ar fi dezvăluit lucrarea. Trebuia găsit un mijloc de a înlătura acest neajuns.

Am început deci prin a-i opri să mai mature, fără să spun pentru ce. Peste opt zile, Lorenzo mă întrebă care-i pricina. I-am spus că praful mă stinghereşte pasămite, căci mă face să tuşesc tare şi mi-ar putea căşuna un accident fatal.

— Am să pun să stropească podeaua, domnule, îmi spuse el.

— Ar fi şi mai rău, domnule Lorenzo, căci umiditatea mi-ar putea pricinui o pletoră.

Am cîştigat astfel o săptămînă de răgaz, dar la capătul acestui răstimp, mocofanul porunci să se mature. Puse de-mi cărară patul în pod şi, sub cuvînt că trebuie măturat mai cu temei, aprinse o candelă. Cunoscui astfel că a mirosit ceva caraghiosul, dar avui destulă dibăcie ca să mă fac că nu-mi pasă şi departe de a-mi părăsi planul, mă gîndii cum să-l ticluiesc mai bine. A doua zi de dimineaţă mă înţepai la un deget, umplui de sînge o batistă întreagă şi-l aşteptai pe Lorenzo în pat. Cum intră, îi spu-

sei că am avut un acces de tuse atît de năprasnic încît mi-am rupt vreun vas și astfel am pierdut tot sîngele pe care-l vede.

— Cheamă-mi un medic.

Medicul sosi, porunci să mi se ia sînge și-mi scrise o rețetă. Îi spusei că pricina necazului e Lorenzo, care a ținut cu tot dinadinsul să pună să se mături. Îl dojeni și, de parcă l-aș fi rugat anume, ne spuse că tocmai a murit un tînăr din aceeași pricină și adăugă că nimic nu-i mai primejdios decît să înghiți praf. Lorenzo se jură pe toți sfinții că n-a pus să se mături decît gîndindu-se că-mi face un bine și făgădui că n-are să se mai întîmple. Eu îmi rîdeam în pumni, căci mai bună slujbă nu mi-ar fi făcut doctorul, nici să fi vorbit cu dînsul. Arcașii care se aflau acolo de față erau în culmea bucuriei și făgăduiră strașnic să nu mai mături decît celulele celor care aveau să-i înnebunească de cap sau să dea în ei.

După ce plecă medicul, Lorenzo îmi ceru iertare și mă încredință că toți ceilalți prizonieri sînt bine-sănătoși, deși se mătură la ei în chip obișnuit.

— Pricina e însă vrednică de luat în seamă, și am să-l înștiințez, căci îi socotesc pe toți ca pe copiii mei.

Mi-a priit că mi s-a luat sînge, căci în felul acesta am început să dorm mai bine și m-am tămăduit de contracțiile spasmodice care începuse să mă îngrijoreze. Îmi creșcuse pofta de mîncare și mă înzdrăveneam pe zi ce trecea; dar vremea de a mă apuca de lucru încă nu sosise: frigul era încă prea aspru și, dacă țineam puțin mai mult *esponton*-ul, îmi înțepeneau mîinile pe el. Isprava cerea multă prudență. Trebuia să mă feresc de tot ce s-ar fi putut lesne prevedea. Îmi trebuia cutezanță și curaj ca să înfrunt tot ce se putea prevedea și tot ce întîmplarea ar fi putut aduce neprevăzut. La mare nefericire se găsește un om cînd e silit să facă ce voiam să fac eu; el va înjumătăți însă anevoințele și primejdia jucînd totul pe-o carte.

Nopțile lungi de iarnă mă întristau peste măsură, căci eram silit să petrec în beznă nouăsprezece ceasuri ucigătoare, iar în zilele mohorîte, care nu-s rare la Veneția, lumina care intra pe fereastră era prea slabă ca să pot citi. N-aveam nimic altceva în cap, așa că, fără să vreau, ajungeam tot la gîndul evadării și o minte preocupată fără în-

cetare de unul şi acelaşi lucru ajunge lesne monomană. Să fi avut măcar o prăpădită de lampă de bucătărie, şi aş fi fost fericit; dar cum să fac să ajung la această bucurie? O, nobilă prerogativă de a gîndi! Ce fericit am fost cînd mi s-a părut că am găsit mijlocul de a-mi dobîndi această comoară! Ca să făuresc o asemenea lampă, îmi trebuiau elementele care o alcătuiesc: un vas, fitiluri, ulei, amnar, cremene, iască şi chibrituri. Vasul putea fi şi o strachină, şi o aveam pe aceea în care mi se prăjeau ouăle în unt. Sub cuvînt că uleiul obişnuit îmi face rău, dădui să-mi cumpere ulei de Lucca pentru salată; macatul de bumbac putea să-mi aducă fitiluri. Făcîndu-mă că mă dor dinţii, îi spusei lui Lorenzo că îmi trebuie o piatră ponce, neînţelegînd însă ce-i cer, îi spusei că o piatră de cremene ar fi la fel de bună dacă ar ţine-o o zi în oţet, după care, pusă la măsea, mi-ar alina durerile. Lorenzo îmi spuse că oţetul pe care-l am eu e foarte bun, că pot să pun eu însumi o piatră în el, şi îmi şi aruncă vreo trei sau patru pe care le scoase din buzunar. O cataramă de oţel tare pe care o aveam la cingătoare urma să-mi ţină loc de amnar. Rămînea să mai fac rost de pucioasă şi de iască, şi obiectele acestea două îmi puseră greu mintea la încercare. Pînă la urmă, îmi veni într-ajutor norocul.

Avusesem o formă de pojar care, uscîndu-se, îmi lăsase pe braţe nişte pete roşii care din cînd în cînd îmi dădeau mîncărimi. Îi spun lui Lorenzo să-i ceară medicului un leac şi a doua zi îmi aduse un răvaş pe care secretarul îl citise, şi în care medicul ordona: *O zi de dietă şi patru uncii de ulei de migdale, şi pielea se va vindeca; sau o oncţiune cu pulbere de pucioasă; acest topic e însă primejdios.*

— Nu-mi pasă de primejdie, îi spusei eu lui Lorenzo. Cumpără-mi alifia aceea, sau adu-mi sulf, că am eu unt aici şi am să-mi fac singur alifia: chibrituri ai? dă-mi cîteva.

Se întîmplă să aibă chibrituri în buzunar; mi le dădu.

Ce puţin lucru trebuie, cînd eşti în suferinţă, pentru a-ţi găsi bucuria şi mîngîierea! În împrejurările însă în care mă aflam eu, chibriturile acestea nu erau de loc puţin lucru; erau o adevărată comoară.

Mi-am frămîntat pe urmă cîteva ceasuri mintea ca să găsesc un mijloc de a înlocui iasca, singurul element care-mi mai lipsea şi nu ştiam sub ce pretext s-o cer, cînd îmi amintii că-i spusesem croitorului să pună iască la subsuorile hainei, pentru a împiedica transpiraţia să strice stofa. Nouă-nouţă, haina era în faţa mea şi inima îmi bătea cu putere; croitorul putea să nu fi pus însă nimic — stam în cumpănă, între nădejde şi teamă. N-aveam a face decît un pas spre a mă lămuri; pasul acesta era însă hotărîtor şi nu îndrăzneam să-l fac. Mă apropii în sfîrşit şi, simţindu-mă aproape nevrednic de atîta har, cad în genunchi şi-l rog fierbinte pe Dumnezeu să nu-mi fi uitat croitorul porunca. După această călduroasă rugăciune, iau haina, îi descos pînza şi găsesc iasca! Eram nebun de bucurie. Era firesc să-i mulţumesc lui Dumnezeu, căci credinţa într-însul îmi dăduse curajul să caut iasca, şi o făcui din toată inima.

Puţin mai tîrziu, gîndindu-mă la această rugăciune de mulţumire, m-am felicitat că am dat ascultare imboldului inimii mele recunoscătoare, dar am rîs cu milă gîndindu-mă ce nerod am fost cînd l-am implorat pe Atotputernicul să mă facă să găsesc iasca. Înainte de a fi ajuns la *Piombi*, n-aş fi făcut rugăciunea aceea caraghioasă şi n-aş face-o nici astăzi; dar întemniţarea trupului te strică la minte. Roagă-l pe Dumnezeu să-ţi hărăzească un sprijin firesc, dar nu-i cere să răstoarne cu minuni rînduielile firii. Să nu fi pus croitorul iasca la subsuori, puteam fi sigur că n-aveam s-o găsesc, şi să fi pus-o, mă puteam bizui că nimic n-a făcut-o să piară de acolo. Şi atunci, ce treabă aveam cu Atoatefăcătorul? Înţelesul primei mele rugăciuni se poate tălmăci cu aceste cuvinte: „Doamne, fie că a pus croitorul iasca la subsuori, fie că n-a pus-o, fă ca eu s-o găsesc acolo". Un teolog, şi nu numai unul singur, precum şi numeroşi oameni cumsecade mi-ar putea socoti cucernică rugăciunea, căci li s-ar părea întemeiată pe credinţă, şi ar avea dreptate; dar şi eu am dreptate cînd o socot absurdă, ba chiar hulitoare, căci a cere, de bună-credinţă, lui Dumnezeu un lucru care iese din statornicita rînduială firească, înseamnă să voieşti să-l faci complice la patimile tale. A-i mulţumi însă lui Dum-

nezeu că nu l-a trădat pe croitor ținerea de minte nu mi s-a părut o faptă potrivnică unei sănătoase filozofii.

Avînd toate elementele, am avut curînd și lampa. Închipuiți-vă mulțumirea mea de a fi adus, ca să zic așa, lumină în întuneric, și pe aceea, nu mai puțin dulce, de a călca poruncile josnicilor mei asupritori ! Nu mai existau nopți pentru mine, dar nici salată, căci, deși aceasta îmi plăcea mult, nevoia de a păstra uleiul pentru a mă lumina cu el mă făcu s-o jertfesc fără șovăire. Am hotărît atunci să purced la anevoioasa îndeletnicire a găuririi podelei în prima luni din post, căci în forfota din vremea carnavalului mă temeam prea mult de vizite, și prevederile mele se vădiră înțelepte.

În duminica lăsatului de sec, pe la amiază, aud zgomotul zăvoarelor și îl văd pe Lorenzo urmat de un burtos pe care-l recunoscui a fi ovreiul Gabriel Schalon, cunoscut pentru dibăcia sa de a le face tinerilor rost de bani făcîndu-i să facă afaceri proaste [1].

Ne cunoșteam, astfel că firitiselile noastre fură pe măsură. Tovărășia lui nu putea să-mi placă, dar nu mă întreba nimeni. Îi spuse lui Lorenzo să meargă la el acasă și să-i aducă prînzul, un pat și tot ce-i trebuie ; temnicerul îi răspunse însă că e vreme de vorbit și mîine de treaba asta.

Ovreiul ăsta era un zăpăcit, un palavragiu, un ignorant și un prost, dar numai nu în meseria lui. Întîi și întîi mă ferici că din toți pe el l-au ales ca să-mi țină tovărășie. Drept orice răspuns, îi oferii jumătate din prînzul meu, pe care îl respinse, spunînd că nu mănîncă decît mîncare gătită ritual și că așteaptă, ca să cineze mai bine acasă.

— Cînd ?

— Deseară. Ați văzut doar că, atunci cînd i-am cerut patul, mi-a spus că vorbim mîine. E deci limpede că n-o să am nevoie de el. Vi se pare cu putință să lase flămînd un om ca mine ?

— Cu mine au făcut la fel.

[1] În original : „...*de faire trouver de l'argent aux jeunes gens, en leur faisant faire de mauvaises affaires*". Spre deosebire de alte locuri, aici s-a tradus întocmai, pentru a învedera spontaneitatea de stil a autorului.

— Mă rog; e totuşi o oarecare deosebire între noi; şi-apoi, ca să ne oprim aici, inchizitorii s-au înşelat arestîndu-mă; dau acum, sînt sigur, din colţ în colţ ca să-şi îndrepte greşeala.

— Vă vor crea, poate, o pensie; căci cu un om de seamă ca dumneavoastră trebuie să te porţi cu mănuşi.

— Drept judecaţi: nu există în toată bursa curtier mai priceput ca mine şi cei cinci înţelepţi au tras destule foloase de pe urma sfaturilor mele. Întemniţarea mea e o întîmplare ciudată, care întîmplător vă va fi făcut fericit.

— A, da? Şi în ce fel, vă rog?

— N-are să treacă nici o lună şi am să vă scot de aici. Ştiu cum şi cui trebuie să-i vorbesc pentru asta.

— Mă bizui, deci, pe dumneavoastră.

— Negreşit.

Dobitocul şi licheaua asta se credea cineva. Voia să mă informeze ce se spune despre mine în tîrg; îmi repeta însă numai neroziile altora de teapa lui, astfel încît mă plictisi şi, ca să nu-l mai aud, pusei mîna pe o carte. Obraznic, mîrlanul mă rugă să nu citesc, fiindcă patima lui e să stea de vorbă: nu vorbea însă decît de el.

N-am îndrăznit nici să-mi aprind lampa de faţă cu dobitocul şi, cînd începu a se înnopta, se hotărî să primească pîine şi vin de Cipru; apoi fu nevoit să se aciolează pe mindirul meu, care ajunsese obişnuitul pat al tuturor nou-sosiţilor.

A doua zi căpătă un pat şi merinde de acasă. Două luni am avut năpasta asta pe cap, căci înainte de a-l osîndi la *Patru*, secretarul trebui să-i vorbească de cîteva ori, spre a limpezi feluritele-i potlogării şi spre a-l sili să desfacă numeroase contracte ilicite. Îmi mărturisi el însuşi că a cumpărat de la domnul Domenico Michele nişte rente care nu puteau intra în proprietatea cumpărătorului decît după moartea tatălui vînzătorului.

— E adevărat — îmi spuse el — că s-a învoit să piardă cincizeci la sută în afacerea asta, dar trebuie ţinut seamă că, dacă vînzătorul murea înaintea tatălui, cumpărătorul pierdea tot.

Văzînd în cele din urmă că nu mai scap de afurisitul ăsta de tovarăş, m-am hotărît să aprind iar lampa, după

ce l-am pus de mi-a făgăduit că va păstra taina. Nu şi-a ţinut făgăduinţa decit atita cit a rămas cu mine: căci Lorenzo află; din fericire însă, s-a făcut a nu băga de seamă.

Bădăranul acela îmi stătea cu adevărat pe cap, intii fiindcă mă împiedica să-mi pregătesc evadarea, şi apoi fiindcă mă împiedica să citesc. Era pretenţios, ignorant, plin de eresuri, lăudăros, timid şi, citeodată, deznădăjduit. Ar fi vrut să gem de durere cînd frica îl făcea să plîngă şi o ţinea una că întemniţarea are să-i strice numele. Îl liniştean în privinţa asta cu o ironie pe care n-o înţelegea, spunindu-i că numele lui e de prea multă vreme prea bine cunoscut ca să n-aibă a se teme de un nou insucces: o lua drept un compliment. Nu voia să admită că e lacom de arginţi, dar l-am silit într-o zi s-o facă, atunci cînd, la îndemnul meu, mi-a mărturisit că, dacă inchizitorii i-ar da o sută de ţechini pentru fiecare zi de temniţă, s-ar învoi să-şi trăiască toată viaţa la *Piombi*.

Era talmudist, ca toţi ovreii de azi, şi încerca să mă facă să cred că e foarte învăţat în religia lui şi foarte legat de ea; i-am smuls însă un zimbet de încuviinţare într-o zi cînd i-am spus că s-ar lepăda de Moise dacă papa s-ar învoi să-l ungă cardinal. Fecior de rabin, cunoştea foarte bine ceremonialul religiei sale; dar, precum am băgat de seamă la cei mai mulţi, socotea că esenţialul în credinţă e disciplina.

Peste măsură de gras, ovreiul acesta îşi petrecea trei sferturi din viaţă în pat şi, cum sforăia adesea ziua, se enerva că noaptea nu poate dormi, cu atît mai mult cu cît mă auzea pe mine dormind un somn adînc. I se întîmplă o dată să mă deştepte cînd mi-era odihna mai dulce.

— Ce doreşti? îi spusei, tresărind din somn.

— Prietene dragă, nu pot dormi, îndură-te de mine, şi hai să stăm puţin de vorbă.

— Să nu-mi zici mie „prietene", făptură dezgustătoare! Te cred că insomnia de care suferi e un adevărat chin, dar dacă-ţi mai dă vreodată prin gînd să-mi răpeşti singurul bun de care mă bucur, mă scol să te string de git.

Aceste cuvinte le rostii cu un fel de turbare.

— Te rog, iartă-mă, şi fii sigur că n-are să se mai întimple.

Se prea putea să nu-l fi strîns de gît; sigur e însă că m-a adus să fiu cît pe-aci. Un om închis care are fericirea de a dormi un somn adînc încetează, în tot acest răstimp, de a mai fi rob şi, cît doarme, nu mai simte, nenorocitul, greutatea lanţurilor. Un om închis trebuie să-l privească, deci, pe nesimţitul care-l trezeşte ca pe un arcaş care vine să-i răpească libertatea pentru a-l scufunda iar în ticăloşie, de vreme ce deşteptarea îl face să-şi simtă iar întreaga nefericire. Să adăugăm că de obicei un întemniţat care doarme visează că e liber, precum nenorocitul care moare de foame se vede, în vis, aşezat la un ospăţ îmbelşugat.

Mă felicitam că n-am început lucrarea cea mare înainte de sosirea lui, cu atît mai mult cu cît ţinea să se mături. Cînd le-a cerut-o întiia oară, arcaşii-servanţi m-au făcut să rîd, spunîndu-i că asta m-ar ucide. Pînă la urmă a cerut cu tot dinadinsul să se mături, iar eu m-am ales cu atît, că m-am prefăcut bolnav: era în folosul meu să nu mă arăt prea îndărătnic.

În miercurea mare, Lorenzo ne vesti că după-amiază secretarul va veni să ne facă obişnuita vizită de Paşti, pentru a aduce liniştea în sufletele celor care vor să se împărtăşească, precum şi pentru a afla dacă n-au nimic de spus împotriva temnicerului.

— Aşa că, domnilor, dacă aveţi a vă plînge de mine — adăugă Lorenzo — plîngeţi-vă. Îmbrăcaţi-vă complet, aşa cere eticheta.

Îi poruncii lui Lorenzo să-mi cheme a doua zi un duhovnic.

Mă îmbrăcai din cap pînă-n picioare, iar ovreiul îmi urmă pilda, nu fără a-şi lua dinainte rămas-bun de la mine, atît era de sigur că secretarul are să-i dea drumul de îndată ce-i va fi vorbit.

— Am o prevestire — îmi spuse el — de soiul acelora care nu m-au înşelat niciodată.

— Te felicit; pune însă şi gazda la socoteală.

Nu mă înţelese.

Domnul secretar veni, într-adevăr şi, îndată ce se deschise uşa celulei, ovreiul ieşi şi i se aruncă, în amîndoi genunchii, la picioare. N-am auzit decît jelaniile şi ţipetele lui, vreme de patru, cinci minute; căci secretarul nu-i răspundea un cuvînt. Intră, şi Lorenzo îmi spuse să ies. Cu barba mea de opt luni, cu nişte haine croite pentru crailîc şi pentru luna lui august, trebuie să fi arătat tare nostim pe frigul acela. Dîrdîiam şi asta nu-mi plăcea de loc, fiindcă mă temeam ca secretarul să nu-şi închipuie că tremur de frică. Silit să mă frîng din şale ca să ies din gaura aceea, plecăciunea era gata făcută şi, îndreptîndu-mă, îl privii cu un aer liniştit, fără a simula vreo trufie nelalocul ei; aşteptai să-mi vorbească. Secretarul tăcea şi el, astfel încît stam unul înaintea celuilalt ca două statui. După două minute, văzînd că nu-i spun nimic, domnul secretar dădu uşor din cap şi plecă. Mă întorsei în celulă şi, dezbrăcîndu-mă în grabă, mă băgai în pat să mă încălzesc. Ovreiul se mira că nu-i vorbisem secretarului nimic, deşi tăcerea mea spunea mult mai multe decît gemetele lui mişelnice. Un prizonier ca mine nu trebuia să deschidă gura înaintea judecătorului său decît pentru a răspunde la interogatorii.

În joia mare veni un iezuit să mă spovedească, iar sîmbătă un preot de la San Marco veni să-mi dea sfînta împărtăşanie. Părîndu-i-se cam laconică spovedania mea, scumpul fiu al lui Ignaţiu găsi de cuviinţă să mă dojenească înainte de a-mi da dezlegarea.

— Te rogi lui Dumnezeu? îmi spuse el.

— De dimineaţă pînă seara şi de seara pînă dimineaţă, căci, în situaţia în care mă găsesc, tot ce se petrece în mine, frămîntările mele, neliniştile, totul, chiar şi rătăcirile minţii mele, nu poate fi decît rugăciune în ochii dumnezeieştii înţelepciuni care singură vede în inima mea.

Iezuitul zîmbi şi-mi răspunse cu nişte cuvinte mai mult metafizice decît morale şi care nu se potriveau de loc cu ale mele.

— De la noi ai învăţat religia — îmi spuse el — practic-o, deci, ca noi, roagă-te ca noi, şi *află că nu vei ieşi de aici decît de praznicul sfîntului al cărui nume îl porţi.*

După aceste cuvinte, îmi dădu dezlegarea şi mă părăsi. E de necrezut ce impresie puternică mi-a lăsat omul acela; orice făceam, nu izbuteam să scap de ea. Mă apucai să iau la rînd toţi sfinţii din calendar.

Iezuitul acela era duhovnicul domnului Flaminio Corner, vechi senator, pe atunci inchizitor de stat. Acest bărbat de stat era un om de litere bine cunoscut, mare om politic, foarte cucernic, şi autor al unor lucrări evlavioase şi ascetice. Numele lui era fără pată.

Aflasem acum că am să ies din închisoare de praznicul sfîntului meu protector şi putînd să-mi închipui că omul care mi-a spus-o o ştie din izvor sigur, mă bucurai că am un asemenea sfînt. „Dar care-o fi ?“ m-am întrebat. Nici iezuitul n-ar fi ştiut să-mi spună. Giacomo[1] din Compostela, al cărui nume îl purtam, nu putea fi, căci chiar în ziua praznicului acestui sfînt venise Messer Grande să-mi spargă uşa. Luai calendarul şi uitîndu-mă care altul e mai pe aproape, îl găsii pe sfîntul Gheorghe, sfînt cu nume mare, dar la care nu mă gîndisem niciodată. Îl luai atunci în braţe pe sfîntul Marcu, al cărui praznic cădea la douăzeci şi cinci ale lunii şi căruia, ca venețian, puteam să-i cer ocrotirea. Începui să mă rog lui, dar zadarnic; praznicul trecu şi tot închis rămăsei. Îl luai atunci pe sfîntul Iacob, fratele Mîntuitorului, care oade înainte de sfîntul Filip; văzîndu-mă însă iar amăgit, îmi îndreptai dragostea spre sfîntul Anton care, cum se spune la Padova, face cîte treisprezece minuni pe zi. Pentru mine n-a făcut nici una. Am trecut astfel de la unul la altul şi încetul cu încetul m-am deprins să nu mai nădăjduiesc în ocrotirea sfinţilor decît aşa cum nădăjduieşti în orice lucru pe care-l doreşti, dar fără nici un temei de credinţă, şi pînă la urmă n-am mai avut cu adevărat încredere decît în sfîntul meu *Esponton* şi în puterea braţelor mele. Şi totuşi, făgăduinţa iezuitului se adeveri, căci am ieşit de la *Piombi* de Toţi Sfinţii şi e sigur că, dacă unul era al meu, trebuie să fi fost şi el printre cei ce se prăznuiesc în ziua aceea, de vreme ce se prăznuiesc toţi.

[1] Iacob.

Vreo cincisprezece zile după Paști, mă scăpară de plicticosul meu de ovrei și bietul om, în loc să fie trimis acasă, fu osîndit pe doi ani la *Patru ;* cînd ieși de acolo, plecă de se așeză la Trieste, unde trăi pînă la sfîrșitul zilelor sale.

De îndată ce mă văzui singur, mă apucai cu toată rîvna de treabă. Trebuia să-i dau zor, de teamă să nu-mi pice alt musafir la fel de plicticos care, precum ovreiul, să țină să se mături. Dădui întîi patul deoparte și, după ce aprinsei lampa, mă trîntii pe burtă pe podea, cu *esponton*-ul în mînă și lîngă mine cu un ștergar în care să culeg așchiile, pe măsură ce scobesc scîndura. Trebuia străpunsă scîndura, înfigîndu-mi iar și iar într-însa vîrful uneltei. La început, bucățile pe care le smulgeam nu erau mai mari decît o boabă de grîu, curînd însă își sporiră volumul.

Scîndura era din lemn de zadă, lată de șaisprezece degete. Începui s-o scobesc acolo unde se împreuna cu alta și, cum nu exista nici un cui și nici o fierărie, lucrarea mergea strună. După șase ceasuri de muncă, înnodai ștergarul și-l pusei de-o parte, ca să-l deșert a doua zi îndărătul maldărelor de hîrtii din pod. Țăndările aveau un volum de vreo patru-cinci ori mai mare decît gaura de unde le scosesem. Curba să tot fi avut vreo treizeci de grade și diametrul ei vreo zece degete. Pusei patul la loc și deșertîndu-mi, a doua zi, ștergarul, mă încredințai că n-are să vadă nimeni țăndările.

A doua zi, după ce străpunsei întîia scîndură, care mi se vădi groasă de două degete, mă văzui oprit de o a doua, pe care o socotii asemenea celei dintîi. Bîntuit de teama unor noi musafiri, îmi îndoii sforțările și în trei săptămîni dădui gata cele trei scînduri care alcătuiau podeaua, dar în clipa aceea mă crezui pierdut, căci mă pomenii înaintea unui strat de pietre de marmură, cunoscut la Veneția sub numele de *terrazzo marmorin*. E pardoseala obișnuită în toate casele din Veneția, afară de cele ale săracilor, căci chiar marii seniori dau de-o parte cel mai frumos parchet pentru acest *terrazzo*. Cînd am văzut că drugul meu nu mușcă din masticul acela, am încremenit. Întîmplarea aceasta neprevăzută era cît p-aci să mă doboare și să-mi taie tot avîntul. Mi-adusei aminte atunci

de Hannibal care, după Tit-Liviu, ca să-şi deschidă drum în Alpi, a muiat întîi stîncile cu oţet şi pe urmă le-a sfărîmat lovindu-le cu barda şi cu alte unelte. Eu credeam că Hannibal izbutise în treaba asta nu *aceto*[1], ci *aceta*, care în latineasca de Padova putea să fie foarte bine unul şi acelaşi lucru cu *ascia*[2] : şi-apoi cine poate pune mîna-n foc pentru greşelile unui copist ? Oricum însă, am turnat în gaură o sticlă de oţet tare pe care o aveam şi, a doua zi, fie că lucrase oţetul, fie că, inviorat de odihnă, am muncit eu cu mai multă putere şi răbdare, am văzut că voi birui şi greutatea aceasta ; căci nu trebuiau sfărîmate bucăţile de marmură, ci numai cu vîrful uneltei zobit cimentul care le lega. Mi-am dat seama, de altfel, curind, că anevoinţa cea mare era numai la suprafaţă. În patru zile tot mozaicul era zdrobit, fără ca vîrful *espontón*-ului meu să fi păţit nici cea mai mică zgîrietură.

Sub pardoseală, am găsit încă o scîndură, pe care însă mă aşteptam s-o găsesc. Am socotit că trebuie să fie ultima, cea dintîi adică de jos în sus, în construcţia ale cărei grinzi sprijineau plafonul. O atacai cu oarecare anevoinţă, căci gaura ajunsese adîncă de zece degete şi mînuiam foarte greu *espontón*-ui. Mă încredinţam într-una milosirdiei dumnezeieşti. Liber-cugetătorii care zic că rugăciunea nu-i bună de nimic nu ştiu ce vorbesc, iar eu cunosc din experienţă că, după ce mă rugam lui Dumnezeu, mă simţeam întotdeauna mai puternic şi atît ajunge spre a-i dovedi folosul, fie că sporul de putere purcede nemijlocit de la Dumnezeu, fie că purcede numai din încrederea într-insul.

La 25 iunie, zi în care, numai în republica Veneţiei, se prăznuieşte miraculoasa apariţie a sfîntului Marcu în chip de leu înaripat în biserica ducală, apariţie care s-a produs, după cum cred toţi, spre sfîrşitul secolului al XI-lea şi care a arătat înaltei înţelepciuni a senatului acelui secol de lumină că e vreme să fie înlăturat sfîntul Teodor, în care nu mai aveau încredere că-i va putea ajuta în dorinţele lor de mărire şi să fie pus în locu-i

[1] *Aceto* — cu oţet.
[2] *Ascia* — bardă, teslă.

ucenicul sfintului Petru și al sfintului Pavel, sau al celui dintii numai, după sfintul Eusebiu ; în ziua aceea, zic, pe la trei după-amiază, pe cind, despuiat și lac de năduşeală, lucram trintit pe burtă la desăvirşirea găurii, cu lampa aprinsă lingă mine ca să-mi luminez lucrul, aud cu spaimă de moarte zgomotul ţipător al zăvorului şi al uşii de la întiiul coridor. Ce clipă de groază ! Sting lampa şi, lăsind *esponton*-ul în gaură, arunc în ea ştergarul cu ţăndări şi mă grăbesc să pun iute la loc patul cit mai bine cu putinţă şi mă trintesc ca mort în el, în clipa în care se deschide uşa celulei. Două secunde mai devreme, Lorenzo ar fi dat peste mine. Era cit p-aci să mă calce, dar îl împiedicai, scoţind un ţipăt dureros, care-l făcu să dea înapoi, strigînd :

— Doamne, vă pling domnule, e aici o înăbuşeală de cuptor. Sculaţi-vă şi mulţumiţi-i lui Dumnezeu că vă trimite un tovarăş atit de minunat. Intraţi, intraţi, înălţimea-voastră ! îi spuse el nefericitului care-l urma.

Fără a ţine seama de goliciunea mea, mirlanul îl băgă înăuntru pe înaltul senior, care, văzîndu-mă în halul acela, încercă să mă ocolească, în vreme ce eu îmi căutam, zadarnic, cămaşa.

Noul sosit se vedea desigur pătruns în Infern, căci strigă :

— Unde mă aflu ? Unde m-aţi adus ? Dumnezeule mare ! Ce căldură ! Ce putoare ! Cu cine mă aflu ?

Scoţîndu-l afară, Lorenzo mă rugă să-mi pun o cămaşă şi să ies o clipă în pod. Adăugă, vorbindu-i noului arestat, că are poruncă să meargă să-i aducă un pat şi tot ce-i trebuie şi că ne lasă în pod pînă se întoarce ; că, în vremea asta, celula se va aerisi de mirosul acela nesuferit, care nu-i decit de ulei. Ce uimit am fost cind l-am auzit spunînd cuvintele acestea din urmă ! În grabă, uitasem să tai mucul după ce am stins lampa. Cum nu mă întreba nimic, socotii că Lorenzo ştie tot, şi numai nenorocitul acela de ovrei mă putuse trăda. Cum mă mai fericeam că nu i-a putut spune mai mult !

În aceeaşi clipă însă, simţii topindu-mi-se sila ce-o aveam în sufletul meu faţă de Lorenzo.

După ce-mi pusei o cămaşă şi halatul de casă, ieşii şi-mi găsii noul tovarăş scriind cu un creion ce trebuia să-i aducă temnicerul. Cum dădu ochii cu mine, strigă :

— A ! Iată-l pe Casanova !

Îl cunoscui numaidecit pe abatele Fenaroli, din Bresciano, bărbat la vreo cincizeci de ani, drăguţ, bogat şi îndrăgit de toată lumea bună. Mă îmbrăţişă, şi cind îi spusei că m-aş fi aşteptat să întilnesc sus acolo toată Veneţia, numai pe el nu, nu-şi putu stăpîni lacrimile, făcindu-mă să plîng şi eu de milă.

De îndată ce rămaserăm singuri, îi spusei că atunci cînd are să i se aducă patul, am să-i ofer iatacul, dar că îl rog să nu primească. L-am rugat, de asemenea, să nu ceară să se mături, spunîndu-i că am să-i arăt mai tîrziu de ce. După ce-mi făgădui să păstreze cea mai deplină taină, îmi spuse că se socoteşte fericit că l-au pus împreună cu mine. Îmi spuse că neştiind nimeni pentru ce fărădelege am fost băgat la *Piombi*, fiecare încerca s-o ghicească. Unii ziceau că sînt căpetenia unei noi secte ; alţii, că doamna Memmo i-a convins pe inchizitorii de stat că-i incit fiii la ateism ; alţii ziceau, în sfîrşit, că Antonio Condulmer, inchizitor de stat, m-a închis ca tulburător al liniştii publice, pentru că flueiram comediile abatelui Chiari şi urzisem chiar planul să merg la Padova anume spre a-l ucide.

Toate aceste învinuiri aveau un oarecare temei, care le dădea cumva o înfăţişare de adevăr ; în realitate însă, erau, toate, pe deplin neadevărate. Religia nu mă preocupa îndeajuns ca să-mi bat capul să întemeiez una nouă. Feciorii bunei doamne Memmo, foarte deştepţi amîndoi, puteau mai curînd să ademenească ei pe alţii decît să se lase ademeniţi, iar dumnealui Condulmer n-ar mai fi prididit dacă ar fi stat să-i închidă pe toţi care-l flueirau pe abatele Chiari ; iar în ce-l priveşte pe abatele acela fost iezuit, îl iertasem, căci binecunoscutul părinte Origo, şi el fost iezuit, mă învăţase să mă răzbun pe el vorbindu-l peste tot de bine, ceea ce îi stîrnea pe ascultătorii răutăcioşi să-l atace în tot chipul ; astfel eram răzbunat fără să mişc un deget.

Pe seară i se aduse un pat bun, rufărie frumoasă, parfumuri, o cină gustoasă şi vinuri alese. Abatele plăti

obişnuitul bir, adică nu mincă nimic: am cinat cu frumuşel pentru amîndoi.

De îndată ce Lorenzo ne dădu seara bună, închizîndu-ne pînă a doua zi, mă dusei să-mi dezgrop lampa, pe care o găsii goală, căci ştergarul supsese tot uleiul. Am rîs cu poftă, căci înțelegînd că mucul incandescent ar fi putut aprinde ştergarul şi stîrni un incendiu, îmi închipuiam ce tărăboi s-ar fi iscat şi mă veseleam foarte. Îi împărtăşii şi tovarăşului meu gîndurile mele şi rîse şi el împreună cu mine: aprinzîndu-mi pe urmă la loc opaițul, am petrecut noaptea stînd de taifas. Iată povestea condamnării lui:

— Ieri la trei după-amiază ne urcarăm într-o gondolă, doamna Alessandri, contele Martinengo şi cu mine. Ne duceam la Padova, la operă, cu gînd ca apoi să ne întoarcem aci. În actul al doilea, duhul meu rău mă împinse să intru o clipă în sala de jocuri, unde avui nefericirea să-l văd pe contele de Rosenberg, ambasadorul Vienei, fără mască, şi lîngă el pe doamna Ruzzini, al cărei soț urmează să plece la Viena ca ambasador al republicii. Mă închinai şi unuia, şi celeilalte şi mă pregăteam să plec, cînd ambasadorul îmi spuse cu voce tare: „Eşti un om fericit că îi poți face curte unei cucoane atît de fermecătoare. La ceasul de față, personajul pe care îl reprezint eu aci mă face ca, în țara cea mai frumoasă din lume, să mă simt ca un rob la catargă. Spune-i, te rog, că legile care mă împiedică să-i vorbesc aici nu vor mai avea putere la Viena, unde o voi vedea la anul şi atunci voi putea să port cu dînsa război." Văzînd că de ea e vorba, doamna Ruzzini mă întrebă ce mi-a spus contele şi-i repetai cuvînt cu cuvînt totul. „Răspunde-i — îmi spuse ea — că primesc declarația lui de război şi că vom vedea care din noi îl va purta mai bine". Nu mi s-a părut că săvîrşesc o fărădelege împărtăşindu-i acest răspuns care nu era, de fapt, decît un compliment. După spectacol, gustarăm ceva uşor şi plecarăm; la miezul nopții eram acasă. Mă pregăteam să mă culc, cînd un mesager îmi aduse un răvaş în care mi se poruncea să mă înfățişez la ceasul unu la *Bussola*, senior Businello, secretarul Consiliului celor Zece avînd a-mi vorbi. Uimit de o asemenea poruncă, care nu prevesteşte niciodată ceva bun şi su-

părat că trebuie s-o ascult, mă înfățișai la ora și la locul hotărît, iar domnul secretar, fără măcar a mă cinsti cu un cuvînt, porunci să fiu luat și băgat aici.

Nu exista, firește, nimic mai puțin nelegiuit decît greșeala pe care o săvîrșise domnul conte de Fenaroli, sînt însă legi pe care le poți călca fără să vrei și care nu-i fac mai puțin vrednici de pedeapsă pe cei ce le-au călcat. Îl fericii că își cunoaște vina și-i spusei că după ce-au să-l țină închis opt zile, au să-i dea drumul, rugîndu-l să meargă să-și petreacă șase luni la Bresciano.

— Nu cred — îmi spuse el — că au să mă țină opt zile aici.

Îl lăsai să creadă cum voia el, dar prorocia mea se adeveri. M-am hotărît să-i țin o tovărășie plăcută, ca să-i mai îndulcesc puțin amarul pe care i-l pricinuia întemnițarea și mă pusei atît de bine în locul lui, încît îmi uitai cu desăvîrșire de ale mele.

A doua zi în zori, Lorenzo aduse cafea și un coș plin cu tot ce trebuie pentru un prînz zdravăn. Abatele fu foarte uimit, căci nu pricepea că cineva își poate închipui că se poate mînca la ora aceea. Ne lăsară să ne plimbăm o oră prin pod, ne închiseră apoi la loc și cu asta isprăvira cu noi pe ziua cu pricina. Puricii care ne cam chinuiau îl făcură să mă întrebe de ce nu pun să mături. Mi-era cu neputință să-l las să creadă că pot să mă simt bine în necurățenia aceea, nici că pielea mea e mai groasă ca a lui: îi spusei totul, îi arătai totul. Se simți îngrozitor de prost că oarecum m-a silit să-i fac această însemnată destăinuire; mă îndemnă să-i dau înainte cu toată rîvna și să sfîrșesc, dacă se poate, deschiderea găurii în ziua aceea, căci voia să mă ajute să cobor și să tragă apoi funia îndărăt și nu voia, în ce-l privește, să-și înrăutățească situația cu o evadare. Îi arătai un fel de unealtă cu care eram sigur că voi putea trage la mine cearșafurile care-mi vor fi slujit de funie: era un bețișor legat, la un capăt, de o sfoară lungă. Cearșafurile n-aveau să fie prinse de capra patului decît cu bețișorul acesta și, sfoara atîrnînd pînă în podeaua odăii inchizitorilor, aș fi tras, de îndată ce aș fi ajuns acolo, bețișorul, și cearșafurile ar fi căzut. Se încredință că treaba merge și mă felicită, cu atît mai mult cu cît măsura aceasta de prevedere era

neapărat trebuincioasă, căci, dacă cearşafurile ar fi rămas atîrnate, ar fi fost cel dintîi semn care m-ar fi dat în vileag. Nobilul meu tovarăş se încredinţă că eram nevoit să-mi întrerup lucrul, căci aveam a mă teme să nu fiu descoperit, trebuindu-mi mai multe zile pentru a sfîrşi gaura care avea să-l coste viaţa pe Lorenzo. Să mă fi făcut să dau îndărăt gîndul că-mi răscumpăr libertatea cu preţul unei asemenea fiinţe? Aş fi făcut la fel să fi ştiut de bine că evadarea mea îi costă viaţa pe toţi arcaşii republicii şi mai ales, cu siguranţă, pe toţi inchizitorii. Poate chiar dragostea de patrie, cea mai sfîntă din toate, precumpăni în inima unui om pe care patria îl asupreşte?

Voioşia mea nu-l împiedica pe tovarăşul meu să aibă din cînd în cînd clipe de tristeţe. O iubea pe doamna Alessandri, cîntăreaţa, care era soţia sau ibovnica prietenului lui, Martinengo, şi ar fi trebuit să fie fericit; dar cu cît e mai fericit un îndrăgostit, cu atît e mai nenorocit cînd e smuls de lîngă aceea pe care o iubeşte. Gemea, vărsa lacrimi şi hotăra că e îndrăgostit de o femeie care uneşte într-însa toate virtuţile. Îl plîngeam şi mă feream ca, spre a-l mîngîia, să-i spun că iubirea nu-i decît un fleac, mîngîiere deşartă pe care le-o oferă proştii celor îndrăgostiţi; nici măcar nu-i adevărat că iubirea nu e decît un fleac.

Cele opt zile pe care i le vestisem trecură destul de repede. Rămîneam fără un tovarăş drag, dar nu mi-am pierdut vremea cu multe regrete: îşi regăsea libertatea şi atît îmi ajungea ca să fiu mulţumit. M-am ferit să-i cer discreţie: orice îndoială de-a mea în privinţa aceasta ar fi fost o jignire pentru sufletu-i ales. În cele opt zile cît a stat închis cu mine, n-a mîncat decît supă, fructe şi vin de Canare: m-am ospătat eu şi pentru dînsul, şi spre marea-i mulţumire. La despărţire, ne-am făcut cele mai dulci jurăminte de prietenie.

A doua zi, Lorenzo dîndu-mi socoteală de bani, mă văzui cu patru ţechini rest, şi-l induioşai spunîndu-i că i-i dăruiesc nevestei-si. Nu i-am spus că sînt chiria pentru lampă, dar slobod era să şi-o închipuie.

Reluîndu-mi lucrul şi urmîndu-l fără răgaz, îl văzui sfîrşit la 23 august. Lungimea aceasta fu pricinuită de un accident foarte firesc. Scobind cea din urmă scîndură,

mereu cu cea mai mare băgare de seamă ca s-o subţiez, ajuns la suprafaţă, pusei ochiul la o găurică prin care ar fi trebuit să văd odaia inchizitorilor. O şi văzui într-adevăr, dar zării totodată alături o suprafaţă perpendiculară de vreo opt degete. Era lucrul de care cel mai mult mă temusem, şi anume una din grinzile care sprijineau plafonul. Mă văzui, dar, nevoit să-mi întind deschiderea de partea cealaltă, căci grinda ar fi îngustat trecerea într-atîta, încît, voinic cum sînt, nu m-aş fi putut niciodată strecura prin ea. O mării deci cu încă un sfert, plutind între teamă şi nădejde: căci s-ar fi putut ca spaţiul dintre cele două grinzi să fie prea mic. După ce o lărgii, o a doua găurică îmi îngădui să mă încredinţez că Dumnezeu îmi binecuvîntase lucrarea. Astupai cu grijă găurelele, ca să împiedic să cadă ceva în sală sau să se zărească vreo rază a lămpii, care să mă-dea în vileag şi să mă prăpădească.

Ceasul evadării l-am hotărît pentru noaptea din ajunul Sfîntului Augustin, căci ştiam că, de praznicul acesta, se aduna marele consiliu şi că, prin urmare, n-are să fie nimeni în *Bussola*, lipită de odaia pe care trebuia neapărat s-o străbat spre a fugi.

Trebuia sa fie pe 27; dar pe 25 la amiază mi se întîmplă o nenorocire la care încă tremur cînd mă gîndesc, deşi atîţia ani despart întîmplarea aceea de ziua de azi.

Chiar la miezul zilei, auzii zgomot de zăvoare; credeam că mor, căci o năprasnică bătaie de inimă, care zvîcnea la vreo trei, patru degete sub acest organ, mă făcu să mă tem că mi-a sunat ceasul din urmă. Înnebunit, mă arunc în fotoliu şi aştept. Pătrunzînd în pod, Lorenzo îşi puse capul între gratii şi-mi strigă cu veselie în glas:

— Vă felicit, domnule, pentru vestea cea bună pe care v-o aduc.

Crezînd întîi că e vorba de eliberare, căci altă veste bună nu-mi puteam închipui, mă cutremurai, căci înţelegeam prea bine că descoperirea găurii mi-ar fi zădărnicit iertarea.

Lorenzo intră şi-mi spune să-l urmez.

— Aşteaptă, să mă îmbrac.

— Lăsaţi, că n-aveţi decît să treceţi din celula asta

groaznică într-alta luminoasă și nouă-nouță, de unde prin două ferestre mari se vede jumătate din Veneția; acolo puteți sta și în picioare.

Nu mai puteam, simțeam că mă prăbușesc.

— Dă-mi puțin oțet — îi spusei — și mergi de-i spune domnului secretar că-i mulțumesc tribunalului de hatir și că îl implor să mă lase aici.

— Mă faceți să rid, domnule, v-ați pierdut mințile? Vine omul să vă scoată din iad și să vă ducă în rai și dumneavoastră ziceți nu? Haide, haide, trebuie să ascultați; sculați-vă. Vă iau eu de braț și trimit să vă aducă hainele și cărțile.

Văzind că orice împotrivire e zadarnică, mă scol și mă simt foarte ușurat cînd îl aud spunîndu-i unui arcaș servant să-mi aducă fotoliul, căci *esponton*-ul avea să mă urmeze, și nădejdea o dată cu dinsul. Grozav aș fi dorit să iau cu mine și frumoasa mea gaură, ținta atitor străduințe și nădejdi spulberate. Pot spune că ieșind din acel cumplit lăcaș de suferință, inima mi-a rămas, întreagă, acolo.

Sprijinit pe umărul lui Lorenzo care, cu glumele lui prostești, credea că mă înveselește, străbătui două coridoare strîmte, și, după ce coborîi trei trepte, intrai într-o sală foarte luminoasă, și, prin capătul ei din stînga, mă puse să trec, pe o ușă mică, într-un alt coridor lat de două picioare și lung de vreo douăsprezece, în colțul căruia se afla noua mea celulă. Avea o fereastră cu gratii, care dădea spre alte două ferestre, tot cu gratii, de unde privirea zburda slobodă pînă la Lido. Nu-mi ardea să mă bucur de toate acestea în ceasul acela de tristețe. Și totuși, băgai de seamă mai tîrziu că, prin fereastra aceea, venea, cînd era deschisă, un vînt plăcut și răcoros care domolea căldura înăbușitoare, ceea ce era un adevărat balsam pentru nefericitul silit s-o îndure, mai cu seamă vara.

Mă va crede lesne cititorul că toate acestea le-am văzut mai tîrziu. De îndată ce intrai în noua celulă, Lorenzo îmi așeză acolo fotoliul și plecă spunîndu-mi că-mi trimite și celelalte lucruri.

Stoicismul lui Zenon, ataraxia pironienilor îi oferă judecății pilde din cele mai nemaipomenite. Unii îi ridică

în slăvi, alţii îi batjocoresc, alţii îi admiră, iar înţelepţii nu-i încuviinţează decît cu numeroase rezerve. Eu unul gîndesc că orice om chemat să judece dacă un lucru e, moralmente, posibil sau imposibil, are dreptul să nu purceadă decît de la el însuşi, căci, de bună-credinţă fiind, nu poţi admite o putere interioară al cărei germene să nu-l simţi în tine. În mine, în privinţa aceasta, găsesc că, printr-o putere dobîndită, printr-un studiu stăruitor, omul poate ajunge să se abţină de a striga cînd îl doare şi să se împotrivească impulsului celei dintîi clipe. Dar atîta tot. *Abstine* şi *sustine*[1] îl caracterizează pe adevăratul filozof; dar durerile fizice care-l copleşesc pe un bun stoic nu vor fi mai mici decît cele care-l chinuie pe epicurean şi necazurile vor fi mai amare pentru cel care le ascunde decît pentru cel care se uşurează cu adevărat jelindu-se. Acela care vrea să pară nepăsător faţă de o întîmplare hotărîtoare pentru soarta lui se preface numai, afară doar dacă e tont sau nebun, iar cel care se făleşte cu o linişte deplină minte, cu voia lui Socrate. Îl pot crede pe Zenon cînd îmi spune că a descoperit secretul de a împiedica natura să pălească, să roşească, să rîdă, să plîngă.

Stam în fotoliu nemişcat ca o statuie şi aşteptam furtuna, fără însă a mă teme de ea. Mă abătea mai ales copleşitoarea idee că toată truda, toate planurile cîte le urzisem au fost degeaba; şi, totuşi, n-aveam decît părere de rău şi nicidecum căinţe şi mă sileam, ca singură mîngîiere, să nu mă gîndesc de loc la viitor.

Înălţîndu-mi gîndul spre Dumnezeu, nu mă puteam împiedica de a socoti noua nenorocire care mă copleşea drept o pedeapsă de la însuşi Dumnezeu, fiindcă n-am fugit de îndată ce căile de fugă mi-au stat la îndemînă. Recunoşteam că aş fi putut fugi trei zile mai devreme şi, totuşi, n-o puteam face decît socotind că e prea grea pedeapsa, cu atît mai mult cu cît nu amînasem decît din pricini de prevedere, ceea ce mi se părea vrednic de răsplată; căci dacă m-aş fi lăsat biruit de nerăbdare, aş fi înfruntat orice primejdie. Pentru a nesocoti temeiul care mă făcuse să-mi

[1] *Înfrînează-te* şi *stăruie* (lat.).

amin pentru 27 august fuga, ar fi trebuit un soi de revelație, și citirea Mariei din Agreda nu mă smintise îndeajuns.

/

CAPITOLUL LI

Temnițele subterane numite Puțuri — Răzbunarea lui Lorenzo — Intru în legătură cu alt arestat, părintele Balbi; caracterul acestuia — Plănuim să fugim împreună, în ce fel — Stratagema pe care o folosesc ca să fac să ajungă la el e s p o n t o n-ul — Izbîndă — Îmi vine un ticălos de tovarăș; portretul acestuia.

În această stare de spaimă și de deznădejde mă aflam cînd veniră doi zbiri să-mi aducă patul. Ieșiră numaidecît după celelalte lucruri și se scurseră mai bine de două ceasuri fără să văd pe nimeni întorcîndu-se, deși ușa noii mele celule rămăsese deschisă. Întîrzierea aceasta, care nu era de loc firească, zămislea în mintea mea o mulțime de gînduri; nu mă puteam însă opri la nici unul. Știam numai că aveam a mă teme de tot ce poate fi mai rău și siguranța aceasta mă îndemna să mă silesc cît pot pentru a-mi aduce mintea într-o stare de liniște, capabilă să reziste la toate necazurile care o amenințau.

În afară de *Piombi* și de *Patru*, inchizitorii de stat mai au la îndemînă încă *nouăsprezece* închisori îngrozitoare, sub pămînt, în același palat ducal, temnițe cumplite, hărăzite nefericiților pe care vor să-i cruțe, deși fărădelegile lor îi fac vrednici de osîndă la moarte.

Toți judecătorii supremi din lume au gîndit întotdeauna că le fac un mare hatîr anumitor nelegiuiți lăsîndu-le viața, în vreme ce, prin faptele lor, ar fi meritat moartea; adesea se substituie unei suferințe de o clipă situația cea mai îngrozitoare, atît de îngrozitoare încît fiecare clipă a acestei suferințe, necontenit repetate, e mai rea decît

moartea. Judecînd lucrurile din punctul de vedere religios şi filozofic, aceste comutări de pedepse nu pot fi socotite ca un hatîr decît în măsura în care nefericitul pe care-l privesc le socoate astfel; se întîmplă însă foarte rar ca vinovatul să fie întrebat şi atunci acest aşa-zis hatîr e o adevărată nedreptate.

Aceste temniţe subterane seamănă foarte bine cu nişte morminte, li se zice însă *Puţurile*, fiindcă există întotdeauna două picioare de apă care pătrunde din mare, prin acelaşi grătar prin care primesc o lumină puţină; grătarul acesta n-are decît un picior pătrat. Dacă nu vrea să facă o baie de apă sărată, nefericitul osîndit să trăiască în aceste cloace murdare e silit să şadă toată ziua pe o capră, pe care se află o saltea de paie şi care-i slujeşte de cămară. Dimineaţa i se dă o cofă de apă, o sărăcie de supă şi o bucată de pîine cazonă, pe care trebuie s-o mănînce numaidecît, dacă nu vrea s-o lase pradă uriaşilor şobolani de mare care mişună prin aceste locuri. De obicei, nenorociţii trimişi la *Puţuri* sînt osîndiţi acolo pe viaţă şi există mulţi care au ajuns pînă la adînci bătrineţe. Un ticălos, care a murit în răstimpul cît am stat eu la *Piombi*, petrecuse treizeci şi şapte de ani în *Puţuri* şi avea patruzeci şi patru cînd l-au băgat acolo. Convins că merita moartea, se poate să i se fi părut un hatîr comutarea pedepsei, căci sînt fiinţe care nu se tem decît de moarte. Îl chema Béguelin. Francez din naştere, slujise în calitate de căpitan în trupele republicii în vremea ultimului război cu turcii, în 1716. Era sub ordinele mareşalului-conte de Schulembourg, acela care-l sili pe marele vizir să despresoare Corintul. Béguelin acesta îi slujea mareşalului de spion: se deghiza în turc şi mergea astfel în tabăra musulmanilor; dar în vreme ce-l slujea pe contele de Schulembourg, îl slujea totodată şi pe marele vizir; dovedit de acest dublu spionaj, e sigur că i s-a făcut un hatîr cînd a fost trimis să moară în *Puţuri*. S-a plictisit fireşte acolo şi i-a fost foame: cu un caracter mîrşav, a repetat, poate, adesea: *Dum vita superest, bene est* [1].

[1] *Atîta vreme cît mai eşti în viaţă e bine* (lat.).

Am văzut la Spielberg, în Moravia, temnițe mult mai îngrozitoare: clemența ii așeza acolo pe criminalii osîndiți la moarte, și nici unul n-a rezistat mai mult de un an. Ce mai clemență!

În cele două ucigătoare ceasuri de așteptare, pradă celor mai negre gînduri, celor mai nenorocite perspective, nu se putea să nu-mi închipui că voi fi azvîrlit într-una din aceste gropi înfiorătoare, unde nefericitul se hrănește cu năluci, unde e ros de temeri pașnice și nebunești. Stăpîn pe toate coltoanele palatului, tribunalul putea foarte bine trimite în iad pe unul care încercase să scape din purgatoriu.

Aud, în sfîrșit, niște pași grăbiți și-l văd curînd înaintea mea pe Lorenzo, cu chipul schimonosit de furie, înjurînd ca turbat de Dumnezeu și de toți sfinții. Începu prin a-mi porunci să-i dau securea și uneltele de care m-am slujit ca să găuresc podeaua și să-i spun care din zbiri mi le-a procurat. Îi răspunsei fără să mă clintesc și cu sînge-rece că habar n-am despre ce vorbește. Auzind acest răspuns, dă poruncă să fiu căutat; ridicîndu-mă însă cu toată dîrzenia, îi amenințai pe ticăloși și, dezbrăcîndu-mă în pielea goală, le spusei:

— Faceți-vă meseria, dar să nu care cumva să mă atingă vreunul.

Cercetează ei saltelele, spintecă mindirul, scotocesc pernele fotoliului; nu găsesc însă nimic.

— Nu vreți să-mi spuneți unde sînt uneltele cu care ați făcut gaura, se vor găsi însă mijloace care să vă facă să vorbiți.

— Dacă e adevărat că am făcut pe undeva vreo gaură, am să spun că dumneata mi-ai procurat mijloacele și că ți-am dat totul înapoi.

La auzul acestei amenințări, care le stîrni un zîmbet de încuviințare oamenilor care-l însoțeau și pe care îi supărase pesemne cu vreo vorbă urîtă, dădu din picior, își smulse părul din cap și ieși ca apucat. Oamenii se întoarseră și-mi aduseră toate lucrurile, afară de piatră și de lampă. Înainte de a pleca din coridor și după ce-mi încuie celula, închise cele două ferestre duble prin care-mi venea puțin aer. Mă pomenii atunci închis ca într-un țarc, unde nu răzbătea nici o adiere de aer, de nicăieri. Și, to-

tuşi, împrejurarea nu mă mihni peste măsură, căci mărturisesc că socoteam că am scăpat ieftin. În ciuda duhului meseriei lui, nu-i dădu, din fericire, prin minte, să răstoarne fotoliul, şi, stăpîn mai departe pe drugul meu, mulţumii Proniei şi socotii că mi-era încă îngăduit să-l privesc ca pe o unealtă ce mi-o trimite soarta pentru a-mi aduce, mai devreme sau mai tîrziu, eliberarea.

Petrecui noaptea fără a închide un ochi, atît din pricina căldurii, cît şi a păţaniei prin care trecusem. În zorii zilei, Lorenzo veni şi-mi aduse o poşircă de vin şi nişte apă care nu se putea bea. Toate celelalte erau şi ele pe măsură: salată veştedă, carne împuţită şi pîine mai uscată ca un biscuit englezesc. Nu puse să se deretice şi, cînd îl rugai să deschidă ferestrele, se făcu că nu mă aude; un arcaş însă, înarmat cu o rangă de fier, începu să ciocăne peste tot, în pereţi, în podea şi cu deosebită stăruinţă sub pat. Priveam nepăsător, dar nu-mi scăpă că în plafon arcaşul nu ciocănise de fel. Pe acolo, îmi spusei, voi ieşi din acest iad. Şi totuşi, pentru ca acest plan să izbutească, era nevoie de unele lucrări care nu atîrnau de mine, căci nu puteam face nimic care să nu se vadă. Celula era nouă-nouţă şi cea mai mică zgîrietură le-ar fi sărit paznicilor în ochi.

Am petrecut o zi îngrozitoare, căci era cald ca într-un cuptor şi, pe deasupra, mi-a fost cu neputinţă să mă ating măcar de merindele ce mi se adusese. Transpiraţia şi foamea mă vlăguise într-atîta încît nu mai eram în stare nici să citesc, nici să mă plimb. A doua zi, prînzul îmi fu acelaşi: mirosul împuţit al viţelului pe care mi-l aduse ticălosul mă trăsni.

— Ai primit poruncă — îi spusei — să mă faci să mor de foame şi de căldură?

Încuie celula şi nu-mi răspunse nimic. A treia zi, acelaşi tratament. Cer hîrtie şi creion să-i scriu secretarului; nici un răspuns.

Deznădăjduit, mănînc supa şi apoi, muind o bucăţică de pîine în puţin vin de Cipru, iau hotărîrea să-mi refac puterile pentru a fi în stare, a doua zi, să mă răzbun pe Lorenzo, vîrîndu-i *espontonul* în beregată. Sfetnic mi-era mînia şi altă cale mi se părea că n-am. Noaptea mă linişti şi, a doua zi, cînd se ivi călăul, mă mulţumii să-i spun că am să-l ucid de îndată ce-mi vor da drumul. Amenin-

țarea mea îi stîrni numai rîsul, și plecă tot fără să-și descleșteze dinții.

Începeam să cred că se poartă astfel din porunca secretarului, căruia desigur că-i spusese totul. Nu știam ce să fac: luptam între răbdare și deznădejde; împrejurarea era cumplită; simțeam că mor de foame. În sfîrșit, în cea de-a opta zi, cu un glas tunător, cu turbarea în suflet și de față cu arcașii, îi poruncii, dîndu-i nobila titulatură de călău nemernic, să-mi dea socoteală de banii mei. Îmi răspunse scurt că o voi avea a doua zi. Atunci, văzîndu-l că e gata să plece, apucai hîrdăul și mă făcui că mă duc să-l deșert în coridor. Mi-o luă înainte și poruncii unui arcaș să pună mîna pe el, iar pentru a alunga, în vremea dezgustătoarei lucrări, duhoarea, deschise o fereastră, pe care o închise de îndată ce treaba fu gata, și rămăsei în aceeași împuțiciune, în ciuda protestelor mele. Socotind că dezgustătoarea, dar neapărat trebuincioasa slujbă o datoram ocărilor pe care i le adusesem, mă pregătii ca a doua zi să mă port cu el și mai urît; de îndată ce se ivi, furia mi se domoli însă, căci, înainte de a-mi înfățișa socoteala, îmi dădu un coș cu lămîi pe care mi-l trimitea domnul de Bragadin, precum și o sticlă mare de apă, care mi se păru bună, și un pui fript foarte ispititor; afară de aceasta, unul din arcași deschise numaidecît amîndouă ferestrele. Cînd îmi înfățișă socoteala, nu-mi aruncai ochii decît pe total, și-i spusei să-i dea nevestii-si restul, afară de un țechin pe care-i poruncii să-l dea arcașilor care mă slujeau împreună cu dînsul. Această măruntă mărinimie îi cuceri pe bieții oameni, care-mi mulțumiră călduros.

Rămas anume singur cu mine, Lorenzo îmi vorbi astfel:

— Mi-ați mai spus, domnule, că de la mine ați primit uneltele trebuincioase pentru a face gaura aceea uriașă: sînt așadar lămurit; n-ați binevoit să-mi spuneți însă cine v-a dat cele de trebuință ca să vă faceți o lampă?

— Dumneata însuți.

— Ei, de rîndul ăsta m-ați înfundat: nu credeam că a fi inteligent e totuna cu a sfrunta.

— Nu mint de loc. Dumneata mi-ai dat, cu mîna dumitale, tot ce mi-a trebuit: ulei, pietre, chibrituri; restul îl aveam eu.

— Aveți dreptate; mă puteți însă tot așa lesne convinge că eu v-am procurat uneltele cu care ați făcut gaura ?

— Bineînțeles, fiindcă n-am primit nimic decît de la dumneata.

— Vai mie ! Ce aud ! spuneți-mi atunci, cum v-am dat securea ?

— Am să-ți spun tot, și am să spun adevărul, dar numai de față cu secretarul.

— Nu mai vreau să aflu nimic și cred tot ce spuneți. Vă rog să tăceți însă din gură, gîndiți-vă că sînt un om sărman și am copii.

Se luă cu mîinile de cap și ieși.

Mă felicitai din toată inima că am găsit mijlocul să-l fac să se teamă de mine pe netrebnicul acela, pe care era scris că aveam să-l cost viața. Mi-am dat seama că era spre însuși folosul lui să nu le dezvăluie stăpînilor săi nimic din cele întîmplate.

Îi poruncisem lui Lorenzo să-mi cumpere operele lui Maffei; cheltuiala asta nu-i plăcea, și nu îndrăznea să mi-o spună. Mă întrebă ce nevoie mai am de cărți, că și așa am destule.

— Le-am citit pe toate, îi spusei, îmi trebuie altele noi.

— Vă aduc eu cărți cu împrumut de la cineva care se află aici, dacă vă învoiți să-i împrumutați dintr-ale dumneavoastră. Astfel vă veți cruța banii.

— Or fi niscaiva romane, și nu-mi plac de loc.

— Sînt cărți de știință; și dacă vă închipuiți că sînteți singura minte luminată care se află aci, vă înșelați.

— Fie; vom vedea. Iată aici o carte cu împrumut pentru mintea cea luminată; adu-mi alta.

Îi dădusem *Rationarium* al lui Pétau; peste patru minute îmi aduse volumul întîi din Wolff. Destul de mulțumit, îi spusei că nu mai am nevoie de Maffei, ceea ce-i făcu multă plăcere.

Mai puțin încîntat că mă voi desfăta cu această învățată lucrare, decît că se ivește prilejul de a începe un schimb de scrisori cu cineva care să mă poată ajuta în planul meu de fugă, plan pe care-l schițasem în mintea mea, deschisei cartea de îndată ce plecă Lorenzo și mare-mi fu bucuria cînd citii pe o filă o glosă la aceste cuvinte ale

lui Seneca: *Calamitosus est animus futuri anxius*[1], alcătuită în șase versuri bine făcute. Alcătuii și eu numaidecit alte șase, și iată ce expedient am folosit ca să izbutesc să le scriu. Îmi lăsasem să crească unghia de la degetul mic, spre a mă scobi cu ea în ureche; era foarte lungă; îi făcui, tăind-o, un vîrf ascuțit și întocmii astfel o pană. Cerneală n-aveam de fel și mă gîndeam să mă înțep ca să scriu cu sînge, cînd mă gîndii că zeama de mure — de care aveam — mi-ar ține foarte bine loc de cerneală. Pe lîngă cele șase versuri, mai scrisei și catalogul cărților pe care le aveam și pusei totul chiar în coperta cărții. E bine știut că îndeobște în Italia cărțile sînt legate în pergament și în așa fel încît, deschizînd-o, coperta alcătuiește un buzunar. În dreptul titlului scrisei: *Latet*[2]. Eram nerăbdător să primesc un răspuns, astfel încît a doua zi, de îndată ce se ivi Lorenzo, îi spusei că am citit cartea și că îl rugam pe stăpînul ei să-mi trimită alta. Într-o clipă aveam în mînă volumul al doilea.

Cum rămăsei singur, deschisei cartea și găsii înăuntru o foaie volantă scrisă în latinește și cuprinzînd următoarele cuvinte:

„Sîntem doi în aceeași temniță și ne face mare plăcere să vedem că ignoranța unui temnicer lacom de arginți ne dăruiește un privilegiu nemaipomenit în aceste locuri. Eu, cel care vă scriu, sînt Marino Balbi, nobil venețian, mădular al cinului somascilor, iar tovarășul meu e contele Andrea Asquino din Udine, capitala Friului. Mă însărcinează să vă aduc la cunoștință că toate cărțile cîte le are, și a căror însemnare o veți găsi la sfîrșitul acestui volum, vă stau la dispoziție; vă înștiințăm însă, domnule, că trebuie să luăm bine seama ca să-i ascundem lui Lorenzo micile noastre legături."

În împrejurările în care ne aflam, nu era de mirare că am avut același gînd, și anume de a ne trimite unul altuia catalogul neînsemnatei noastre biblioteci și de a alege pentru acest sfîrșit coperta cărții: un asemenea gînd purcedea de-a dreptul din bunul-simț; ciudat mi se părea

[1] *Nefericit e sufletul celui pe care-l îngrijorează viitorul* (lat.).
[2] *E ceva ascuns* (lat.).

îndemnul la băgare de seamă scris pe o foaie volantă. Părea cu neputinţă ca Lorenzo să nu deschidă cartea ; ar fi văzut deci fila şi, neştiind s-o citească, ar fi pus-o în buzunar ca s-o dea cuiva care să-i spună ce cuprinde : totul ar fi fost dat în vileag încă din faşă. Toate acestea mă făcură să presupun că omul care-mi scrie e un zevzec fără pereche.

După ce citii catalogul, scrisei cine sînt, în ce fel am fost arestat, cum nu ştiu nimic despre fărădelegea pentru care sînt pedepsit, precum şi nădejdea ce-o aveam de a mă vedea curînd liber. Balbi îmi scrise pe urmă o scrisoare pe şaisprezece pagini. Contele Asquino nu-mi scrise de loc. Călugărul îmi înşiră povestea tuturor nenorocirilor sale. Erau patru ani de cînd sta închis, şi anume pentru că se bucurase de hatîrurile a trei fete, care-i dăruise trei copii, pe care avusese naivitatea să-i boteze ca pe ai lui. Întîia oară, s-a ales doar cu o mustrare a maimarelui său ; a doua oară, l-au ameninţat că va fi pedepsit ; a treia oară, în sfîrşit, l-au închis. Stareţul mănăstirii lui îi trimitea prînzul în fiecare dimineaţă. Îmi spunea în scrisoarea lui că stareţul şi tribunalul sînt nişte tirani, căci n-au asupra conştiinţei lui nici o autoritate ; că, încredinţat că cei trei copii sînt ai lui, a socotit, ca un om cinstit ce e, că n-are voie să-i păgubească de foloasele ce le puteau avea de pe urma numelui său. Încheia spunîndu-mi că nu s-a putut feri de a-şi recunoaşte public copiii, ca nu cumva gura lumii să-i pună pe seama altora, ceea ce ar fi stricat bunul-nume al celor trei cinstite fete de la care-i avea şi că, pe de altă parte, n-a putut înăbuşi vocea sîngelui, care-i vorbea în sprijinul acestor făpturi nevinovate. Sfîrşea cu aceste cuvinte : „Nu-i nici o primejdie ca stareţul meu să cadă în aceeaşi greşeală, fiindcă el nu-i în stare să fie duios decît cu elevii lui".

Era destul ca să mă lămuresc cu cine aveam de-a face. Era sucit, pătimaş, circotaş, viclean, prost, nesăbuit, nerecunoscător ; toate acestea se vădeau din ce scria : căci, după ce-mi spunea cît ar fi de nefericit fără contele Asquino, care avea şaptezeci de ani, cărţi şi parale, umplea două pagini vorbindu-mi-l de rău, şi zugrăvindu-i cusururile şi ciudăţeniile. În lume, nu i-aş fi răspuns unui om cu asemenea caracter, la *Piombi*, însă, trebuia să trag folos din

orice. Găsii în copertă un creion, pene și hîrtie, ceea ce îmi dădu putința să scriu în toată voia.

Îmi mai spunea povestea tuturor celor închiși atunci la *Piombi*, precum și a acelora care se perindase în cei patru ani de cînd trăia el acolo. Îmi spuse că Niccolo e arcașul care, pe ascuns, îi cumpără tot ce poftește, care-i spune numele celor închiși și tot ce știe despre ei și, ca să mă încredințez, îmi repetă tot ce-i spusese despre gaura mea. Îmi spuse că am fost scos din celulă ca să fie găzduit în locul meu patricianul Priuli și că două ceasuri i-au trebuit lui Lorenzo ca să pună să se dreagă stricăciunea pe care o făcusem și că dăduse poruncă tîmplarului, lăcătușului și arcașilor să-și țină gura, amenințîndu-i cu moartea dacă suflă vreun cuvînt. Încă o zi, adăugase arcașul, și Casanova ar fi fugit într-un chip iscusit, care l-ar fi dus pe Lorenzo la spînzurătoare; căci, deși acesta a părut foarte uimit văzînd gaura, nu încape nici o îndoială că el i-a procurat uneltele trebuincioase pentru înfăptuirea unei lucrări atît de anevoioase. „Niccolo mi-a spus — adăuga corespondentul meu — că domnul Bragadin i-a făgăduit o mie de țechini ca să vă înlesnească evadarea, dar că, aflînd aceasta, Lorenzo trage nădejde să capete el răsplata, fără a înfrunta nici o primejdie, dobîndindu-vă eliberarea de la domnul Diedo, prin soția lui. Nici un arcaș nu îndrăznește să vorbească despre cele întîmplate, de teamă ca nu cumva Lorenzo să scape și să se răzbune dîndu-i afară din slujbă." Mă ruga să-i povestesc totul în amănunt, să-i spun cum mi-am procurat uneltele, și să mă bizui pe discreția lui.

Nu mă îndoiam că e dornic să afle totul, mă îndoiam în schimb de discreția lui, cu atît mai mult cu cît înseși întrebările sale îl vădeau a fi din cale afară de indiscret. Gîndii totuși că e bine să mă port cu el cu mănuși, căci mi se părea anume făcut ca să îndeplinească tot ce i-aș fi poruncit ca să mă ajute să-mi recîștig libertatea. Mă apucai să-i răspund, dar în mintea mea se iscă o bănuială care mă făcu să opresc scrisoarea. M-am gîndit că s-ar putea ca schimbul acesta de scrisori să nu fie decît un șiretlic al lui Lorenzo ca să ajungă să afle cine mi-a procurat uneltele și ce am făcut cu ele. Ca să-l mulțumesc fără a

intra eu la apă, îi scrisei că am făcut gaura cu un cuțit mare pe care-l aveam și pe care l-am pus pe prichiciul ferestrei din coridor. În mai puțin de trei zile, această mărturisire mincinoasă mi-a liniștit bănuielile, căci Lorenzo n-a cercetat nicidecum prichiciul, lucru pe care fără greșeală l-ar fi făcut dacă scrisoarea ar fi fost interceptată. Pe de altă parte, Balbi îmi scrise că știe că puteam avea un asemenea cuțit, căci Lorenzo îi spusese că n-am fost căutat înainte de a fi întemnițat. Lorenzo nu primise porunca s-o facă și împrejurarea aceasta l-ar fi mîntuit, poate, dacă aș fi apucat să fug, căci s-ar fi apărat zicînd că un om pe care i l-a predat căpetenia arcașilor se presupune a fi fost percheziționat. La rîndul lui, Messer Grande ar fi spus că m-a văzut sculîndu-mă din pat și că, deci, era sigur că nu sînt înarmat, și controversa aceasta i-ar fi putut scoate pe amîndoi basma curată. Călugărul încheia rugîndu-mă să-i trimit cuțitul prin Niccolo, în care pot avea toată încrederea.

Ușurința acestui călugăr mi se părea că depășește orice margini. Îi scrisei că n-am nici un chef să mă dau pe mîna lui Niccolo și că taina mea e din acelea care nu se pot încredința hîrtiei. Scrisorile lui, totuși, mă distrau. Într-una din ele, îmi spuse de ce îl țin la *Piombi* pe contele Asquino, în ciuda halului de neputință în care se afla, căci era din cale afară de gras și, cum avusese un picior rupt care nu i se vindecase cum trebuie, aproape că nu se putea mișca. Îmi spunea că acest conte, care nu era bogat, făcea la Udino meseria de avocat și că, în această calitate îi apăra pe țărani în consiliul orășenesc împotriva nobilimii care, uzurpatoare din instinct, voia să le răpească dreptul de vot în adunările provinciale. Pretențiile țăranilor tulburau liniștea publică și, ca să-i cumințească prin dreptul celui mai tare, nobilii alergară la inchizitorii de stat, care îi porunciră contelui avocat să-și părăsească clienții. Contele răspunse că îl autoriză codul municipal să apere constituția și nu voi să asculte: inchizitorii îl ridicară, cu tot codul, și de cinci ani respiră aerul izbăvitor de la *Piombi*. Avea ca și mine cincizeci de parale pe zi, dar putea face ce vrea cu banii. Călugărul, care n-avea niciodată o para chioară, îl birfea foarte urît pe tovarășul lui, care, zicea el, era zgîrcit. Îmi mai spuse iarăși că în

celula din partea cealaltă a sălii erau doi gentilomi din Şapte-Comune, închişi tot pentru neascultare, că unul din ei înnebunise şi că îl ţineau legat; în sfîrşit, îmi arăta că într-altă celulă se aflau doi notari.

Nu-l mai bănuiam de fel, şi iată cum judecai: Vreau să-mi ciştig cu orice preţ libertatea. *Esponton*-ul pe care-l am e foarte bun, dar mi-e cu neputinţă să mă slujesc de el, căci în fiecare dimineaţă îmi ciocăneşte cu o rangă toată celula, afară de tavan. Dacă vreau să ies de aici, prin plafon va trebui, deci, să ies, dar ca să izbutesc, am nevoie de o gaură pe care, de jos în sus, n-am s-o pot face, căci nu e treabă de o zi. Am nevoie de un ajutor: acesta va putea fugi împreună cu mine.

N-aveam de unde alege şi gîndul nu mi se putea opri decît asupra călugărului. Avea treizeci şi opt de ani şi, deşi nu era chiabur la minte, socotii că setea de libertate, această cea dintîi nevoie omenească, îi va da destulă dîrzenie spre a îndeplini tot ce-i voi arăta eu să facă. Trebuia întîi să mă hotărăsc să-i destăinuiesc totul şi pe urmă să aflu o cale pe care unealta mea să ajungă la el. Anevoioase lucruri amîndouă.

Îl întrebai întîi dacă doreşte libertatea şi dacă se simte în stare să facă orice spre a şi-o cîştiga, împreună cu mine. Îmi răspunse că tovarăşul lui şi cu dînsul sînt în stare de orice ca să-şi rupă lanţurile; adăuga însă că nu merită să ne spargem capul cu planuri cu neputinţă de înfăptuit. Umplu patru pagini mari cu piedicile care i se arătau în bicisnica-i minte: căci nu vedea nicăieri, nefericitul, nici un fel de sorţi de izbîndă. Îi răspunsei că de greutăţile generale nu-mi pasă şi că, întocmindu-mi planul, nu m-am gîndit decît la greutăţile de amănunt; că acestea vor fi biruite, şi încheiam dîndu-i cuvîntul meu de onoare că-l voi elibera, dacă făgăduieşte să îndeplinească întocmai tot ce-i voi da eu să facă.

Mi-o făgădui.

Îi arătai că am un *esponton* lung de douăzeci de degete; că, cu ajutorul acestei unelte, va străpunge celula lui pentru a ieşi dintr-însa, că pe urmă va străpunge peretele care ne desparte, că prin această deschizătură va ajunge deasupra mea, că va sparge plafonul şi că, după aceea, mă va ajuta să ies prin gaură. „Cînd vom fi ajuns

acolo, dumneata îţi vei fi încheiat lucrul şi eu mi-l voi începe pe al meu : vă voi elibera, pe dumneata şi pe contele Asquino".

Îmi răspunse că degeaba mă va scoate din celulă, căci tot în închisoare voi fi şi că situaţia noastră de atunci nu se va deosebi de cea de acum decît prin spaţiu, că vom fi în pod şi atît, care pod e închis cu trei uşi zdravene.

„O ştiu prea bine, cucernice părinte — îi răspunsei — dar nu pe uşă vom fugi. Planul meu e făcut şi sînt sigur de izbîndă. Nu-ţi cer decît să faci întocmai ce-ţi spun eu şi să nu-mi ridici nici o împotrivire. Gîndeşte-te numai la mijlocul cel mai potrivit ca să ajungă la dumneata unealta eliberării noastre, fără ca în mintea celui care o va duce să se iște vreo bănuială. Pînă atunci, pune pe temnicer să-ţi cumpere vreo patruzeci de icoane, destul de mari ca să umpli cu ele toţi pereţii celulei. Icoanele acestea nu-i vor da nimic de bănuit lui Lorenzo şi-ţi vor sluji să astupi gaura pe care o vei face în plafon. Îţi vor trebui cîteva zile ca să isprăveşti gaura asta şi Lorenzo nu va putea vedea dimineaţă ce ai lucrat dumneata în ajun, de vreme ce totul va fi acoperit cu icoane. Dacă m-ai întreba de ce nu fac eu treaba asta, ţi-aş răspunde că nu pot s-o fac, fiindcă şi aşa paznicul mă bănuieşte şi ai socoti, neîndoios, că pricina e întemeiată."

Deşi îl îndemnasem să cugete la mijlocul cel mai potrivit ca să-i trimit *esponton*-ul, mă străduiam fără încetare să-l găsesc eu însumi, şi mi-a venit o idee fericită, pe care n-am lăsat-o să-mi scape. I-am spus lui Lorenzo să-mi cumpere o Biblie în folio care tocmai ieşise de sub tipar ; era Vulgata şi Septuaginta. Trăgeam nădejde să-mi pot pune *esponton*-ul în cotorul cărţii aceleia mari şi să i-o trimit astfel călugărului ; cînd o avui însă în mînă, băgai de seamă că unealta mea depăşeşte cu două degete lungimea cărţii.

Corespondentul meu îmi scrisese că celula lui e gata căptuşită cu icoane şi eu îi împărtăşisem ideea mea cu Biblia şi necazul pe care mi-l pricinuia prea puţina ei lungime. Fericit că poate arăta şi el ce minte strălucită are, făcu haz pe seama imaginaţiei mele cam sărăcuţe şi-mi spuse că n-am decît să-i trimit *esponton*-ul învelit în blana mea de vulpe. Îmi spunea că Lorenzo le-a vorbit

de frumoasa mea blană şi că domnul conte Asquino nu i-ar stîrni nici o bănuială cerîndu-i s-o vadă şi dînsul, pentru a-şi cumpăra una la fel: „N-aveţi decît — îmi spunea el — s-o trimiteţi împăturită; Lorenzo n-are s-o despăturească". Eu eram sigur de contrariul, întîi fiindcă o blană e mai greu de dus cînd e împăturită decît cînd nu e; totuşi, ca să nu-i tai avîntul şi ca să-i arăt totodată că sînt mai puţin nerod ca el, îi scrisei că n-are decît să trimită după ea. A doua zi, Lorenzo mi-o ceru, şi eu i-o dădui, dar fără drug; după un sfert de ceas mi-o aduse înapoi spunîndu-mi că li s-a părut foarte frumoasă.

Călugărul îmi scrise o scrisoare plîngăreaţă, în care se mărturisea vinovat că m-a sfătuit de rău, dar adăuga că şi eu am greşit ascultîndu-l. După părerea lui, *esponton*-ul se prăpădise, căci Lorenzo adusese blana despăturită. După o asemenea nenorocire, orice nădejde era spulberată. Îl mîngîiai arătîndu-i că nimic nu-i adevărat şi-l rugai ca pe viitor să dea sfaturi mai puţin îndrăzneţe. Trebuia făcut la un fel şi luai hotărîrea nestrămutată de a-mi trimite drugul sub ocrotirea Bibliei, folosind un mijloc ajutător care să-l împiedice pe cel ce avea s-o ducă să-l descopere privind marginile uriaşului volum. Iată ce am făcut.

Îi spusei lui Lorenzo că vreau să prăznuiesc ziua de Sfîntul Mihai cu macaroane cu brînză, dar că, dorind să-l cinstesc pe cel care avea bunătatea să-mi împrumute cărţi, vreau să-i ofer şi lui o porţie mare, pe care vreau s-o pregătesc eu însumi. Lorenzo îmi spuse că domnul acela pofteşte să citească hîrţoaga asta mare care a costat trei ţechini. Treaba era ca şi făcută.

— Prea bine — îi spusei — am să i-o trimit cu macaroanele; numai adu-mi dumneata cel mai mare taler pe care-l ai în casă; vreau să fac lucrurile cum se cuvine.

Îmi făgădui să mă slujească precum pofteam. Învelii *esponton*-ul în hîrtie şi-l pusei în cotorul Bibliei, luînd seama s-o depăşească deopotrivă în amîndouă capetele. Aşezînd peste Biblie un taler mare plin cu macaroane scăldate în unt topit, eram sigur că Lorenzo n-avea să se uite la capetele ei, privirea rămînîndu-i aţintită pe marginile talerului, ca nu cumva să curgă grăsimea pe carte. Îi vestii totul părintelui Balbi, sfătuindu-l să bage

de seamă cum primește talerul și să aibă mai ales grijă să ia amîndouă lucrurile deodată și nicidecum unul după altul.

În ziua cu pricina, Lorenzo veni mai devreme ca de obicei, cu un castron plin cu macaroane fierbinți și cu tot ce trebuia pentru a le drege după rînduială. Am topit o bucată mare de unt și, după ce am așezat macaroanele, am turnat unt peste ele pînă la marginile talerului. Talerul era uriaș și depășea cu mult mărimea cărții peste care-l pusesem. Toate acestea se petreceau în ușa celulei mele, iar Lorenzo era afară.

Cînd totul fu gata, ridicai cu băgare de seamă Biblia și talerul, avînd grijă să o întorc cu cotorul spre cel care le ducea și-i spusei lui Lorenzo să-și întindă brațele și să-și desfacă palmele ; să aibă grijă să nu verse cumva grăsime peste carte și să meargă repede să ducă totul la locul unde era așteptat. Încredințîndu-i prețioasa povară, mă uitam țintă în ochii lui și văzui cu multă bucurie că nu-și ridică privirile de la untul pe care se temea să nu-l verse. Îmi spuse că ar fi mai bine să ducă întîi talerul, și să vină pe urmă încă o dată să ia cartea ; îi răspunsei însă că darul și-ar pierde din preț, și că trebuie să meargă totul împreună. Se plînse atunci că am cam întrecut măsura și-mi spuse cu o mutră caraghioasă că dacă are să verse din unt, paguba n-are să fie din vina lui.

Cînd am văzut Biblia pe brațele mirlanului, am fost sigur de izbîndă, căci capetele *esponton*-ului nu se zăreau decît dacă ar fi făcut o mișcare largă într-o parte, și nu vedeam nici o pricină care să-l îndemne să-și ridice ochii de deasupra talerului pe care trebuia să se străduie să-l țină drept. Nu l-am pierdut din ochi pînă nu l-am văzut pășind pragul celulei călugărului care, suflîndu-și nasul de trei ori, îmi dădu semnul hotărît că încărcătura a ajuns cu bine, ceea ce, peste o clipă, îmi întări și Lorenzo.

Părintele Balbi se apucă fără zăbavă de lucru și în opt zile izbuti să facă în plafon o gaură destul de mare, pe care o acoperea cu o icoană pe care o lipea cu miez de pîine. La 8 octombrie, îmi scrise că a lucrat toată noaptea la peretele care ne despărțea și că n-a putut scoate decît o singură dală. Exagera anevoința de a desprinde cără-

mizile legate cu un ciment foarte tare; îmi făgăduia să stăruie însă, spunindu-mi totodată că n-o să izbutim decît să ne înrăutățim situația. Îi răspunsei că sînt sigur de contrariul, că trebuie să mă creadă și să stăruie.

Nu eram, vai! sigur de nimic; trebuia să fac însă asa, ori să las totul baltă. Voiam să ies din iadul în care mă ținea închis cea mai cumplită samavolnicie: asta e tot ce știam și alt gînd n-aveam decît să fac un pas înainte, și încă unul hotărît să ajung pînă la izbîndă ori să nu mă opresc decît în fața unei piedici de netrecut. Citisem și învățasem în cartea cea mare a școlii vieții că în faptele mărețe trebuie nu să stai să cîntărești, ci să cutezi, fără a-i tăgădui întîmplării stăpînirea ce-o are peste tot ce făptuiește omul. Să-i fi împărtășit părintelui Balbi aceste înalte taine ale filozofiei morale, ar fi zis că sînt nebun.

Nu i-a mers greu cu lucrul decît în prima noapte, căci pe măsură ce lucra, îi venea mai ușor, și pînă la urmă se pomeni că a desprins treizeci și șase de cărămizi.

Pe 16 octombrie, la ceasurile zece dimineață, pe cînd mă îndeletniceam cu traducerea unei ode de Horațiu, auzii deasupra capului meu un tropăit și trei bătăi scurte. Era semnul hotărît spre a ne încredința că nu ne-am înșelat. Lucră pînă seara, și dimineața îmi scrise că, dacă plafonul meu e numai din două rînduri de scînduri, va fi gata cu treaba chiar în acea zi. Mă asigură că va băga de seamă să facă gaura rotundă, precum îi recomandasem, și că nu va sparge podeaua. Această din urmă prevedere era mai cu seamă trebuincioasă, căci cea mai slabă urmă de stricăciune ne-ar fi dat în vileag. „Săpătura — îmi spunea el — va fi astfel făcută, încît într-un sfert de oră o pot termina". Hotărîsem pentru peste trei zile clipa în care să ies, noaptea, din celulă ca să nu mă mai întorc niciodată; căci avînd un tovarăș, mă simțeam sigur că voi putea face în vreo trei, patru ceasuri o gaură în acoperișul mare al palatului ducal, să trec prin ea spre a mă cățăra deasupra și să mă folosesc, atunci, de toate mijloacele pe care mi le va pune la îndemînă întîmplarea, spre a cobori pînă la pămînt.

Mai era însă pînă acolo, căci nenorocul meu mai avea încă multe piedici să-mi pună. În aceeași zi, era într-o luni, la două ceasuri după-amiază, în vreme ce părintele

Balbi lucra, auzii deschizîndu-se uşa sălii lipite de celula mea. Mi-a înghețat sîngele în vine; m-am ținut însă cu firea şi am bătut de două ori, semnul de alarmă hotărît, la care părintele Balbi trebuia să treacă repede înapoi prin gaura din zid, să intre la loc în celula lui şi să pună totul în cea mai bună rînduială. În mai puțin de un minut, Lorenzo îmi descuie celula şi-mi cere iertare că mă pune în tovărăşia unui mare ticălos. Era un bărbat între patruzeci şi cincizeci de ani, mărunt, slab, urit, prost îmbrăcat, în cap cu o perucă neagră şi rotundă şi pe care arcaşii îl dezlegară în timp ce îl cercetam. N-aveam nici o îndoială că e un nemernic, de vreme ce Lorenzo mi-l vestea ca atare de față cu el, fără ca aceste cuvinte să-i facă nici cald, nici rece.

— Tribunalul — îi răspunsei — e stăpîn să facă ce poftește.

Lorenzo porunci să i se aducă un mindir, îi spuse că tribunalul îi acordă zece parale pe zi şi ne încuie apoi pe amîndoi împreună.

Adînc mîhnit de această întorsătură nepotrivită, îl priveam pe ticălos, pe care înfățişarea-i scârbădă îl da în vileag. Mă gîndeam cum să-l fac să vorbească, dar începu chiar el, mulțumindu-mi că am pus să i se dea un mindir. Dorind să-l cîştig, îi spusei că va mînca împreună cu mine; îmi sărută mîna şi mă întrebă dacă în felul acesta va mai căpăta cele zece parale pe care i le dădea tribunalul. Îi spusei că da. La aceste cuvinte, se puse în genunchi şi scoțînd din buzunar un uriaş şirag de mătănii, îşi roti ochii prin toate ungherele celulei.

— Ce cauți?

— Vă rog să mă iertați, domnule; caut o icoană a Sfintei Fecioare, căci eu sînt creştin: măcar un mic crucifix să fi fost aici! Fiindcă niciodată n-am avut atîta nevoie de ocrotirea sfîntului Francisc din Assisi, al cărui nume îl port, nevrednicul de mine.

M-am stăpînit cu greu să nu rîd; nu din pricina evlaviei lui creştine, căci conştiința şi credința sînt două însuşiri pe care nu-i e dat nimănui să le controleze, ci din pricina întorsăturii pe care o dăduse dojanei sale. Mi se părea că m-a luat drept evreu şi, ca să-i arăt că greşeşte, m-am grăbit să-i dau Slujba Sfintei Fecioare, al cărei

chip îl sărută şi, dîndu-mi-o înapoi, îmi spuse cu sfială în glas că taică-său, alguazil pe o galeră, nu se îngrijise să-l învețe carte.

— Sînt — adăugă el — un devotat al sfîntului rosariu, şi începu să-mi povestească o mulțime de minuni pe care le ascultai cu o răbdare îngerească.

Mă rugă să-i îngădui să-şi rostească rugăciunea privind la icoana Sfintei Fecioare. Cînd sfîrşi, îl întrebai dacă a prînzit: îmi spuse că moare de foame. Îi dădui tot ce aveam şi mîncă sau mai bine zis înfulecă totul, îmi bău tot vinul şi, după ce se îmbătă, începu să plîngă şi apoi să turuie vrute şi nevrute. Întrebîndu-l care e pricina nefericirii lui, iată ce-mi răspunse:

— Singura mea patimă a fost întotdeauna slăvirea lui Dumnezeu şi a acestei sfinte republici şi ascultarea întocmai a legilor ei. Luînd necontenit seama la uneltirile ticăloşilor, a căror meserie e să înşele lumea, să-i răpească stăpînului lor drepturile şi să lucreze într-ascuns, m-am străduit într-una să le dezvălui tainele şi i-am raportat cu credință lui Messer Grande tot ce am putut descoperi. E adevărat că am fost întotdeauna plătit, dar banii care mi s-au dat nu mi-au făcut niciodată atîta plăcere cît mulțumirea pe care o simțeam de a lucra întru slava sfîntului şi preafericitului Marcu. Am rîs întotdeauna de prejudecata acelora care înveşmîntează meseria de spion cu un sentiment de ruşine. Numele acesta nu sună rău decît la urechile acelora care nu iubesc cîrmuirea, căci spionul este prietenul binelui statului, biciul nelegiuiților şi un credincios supus al conducătorului. Cînd a fost să-mi pun rîvna la încercare, sentimentul prieteniei, care poate avea o oarecare putere asupra altora, n-a avut asupra mea nici una, şi mai puțin încă ceea ce se numeşte recunoştință. Am jurat de multe ori să tac, ca să-i smulg cuiva o taină însemnată, pe care, cu sfințenie, am dezvăluit-o numaidecît. Puteam s-o fac liniştit, căci duhovnicul meu, un sfînt iezuit, m-a încredințat că pot dezvălui taina, nu numai fiindcă nu avusesem de gînd s-o păstrez, ci şi fiindcă, atunci cînd e vorba de binele de obşte, eşti dezlegat de orice jurămînt. Îmi dau seama că, rob al rîvnei mele, aş fi înăbuşit vocea sîngelui şi aş fi fost în stare să-l vînd şi pe tata. Urmărecam de trei săptămîni la Isola, o mică insulă

unde locuiam, o legătură deosebită între vreo patru sau cinci oameni de vază din oraş. Ştiam că sînt nemulţumiţi de cirmuire, din pricina unei contrabande care fusese descoperită şi confiscată şi pe care cei mai de vază dintre aceşti domni trebuise s-o ispăşească în închisoare. Primul capelan, născut supus austriac, făcea parte din uneltire. Se adunau seara, într-o odaie a unui han, unde se afla un pat ; beau şi vorbeau acolo între ei şi pe urmă plecau. Hotărît să descopăr uneltirea ce-o puneau la cale, mi-am luat inima în dinţi şi m-am ascuns sub patul acela, într-o zi cînd am fost sigur că nimeni nu m-a văzut. Pe seară, oamenii mei sosesc şi se aşază la vorbă : spuneau, printre altele, că oraşul Isola nu ţine de jurisdicţia Sfîntului Marcu, ci de cea a principatului Trieste, căci nu poate fi nicidecum considerat ca o parte a Istriei veneţiene. Capelanul îi spuse căpeteniei uneltirii, un anume Pietro Paolo, că dacă ar semna împreună cu ceilalţi o hîrtie, ar merge el însuşi cu ea la ambasadorul imperial şi că împărăteasa nu numai că ar pune mîna pe oraş, dar le-ar da şi o răsplată. Spuseră toţi că sînt gata s-o facă, iar capelanul făgădui să aducă a doua zi hîrtia şi să plece numaidecît ca să vină încoace să i-o dea ambasadorului.

Am hotărît să spulber mîrşava uneltire, deşi unul din uneltitori mi-era cumătru, iar înrudirea aceasta spirituală îl făcea să-mi fie mai sfînt decît dacă mi-ar fi fost frate bun.

După plecarea uneltitorilor, am avut vreme destulă să mă strecor de acolo şi n-am socotit că e nevoie să mă mai primejduiesc ascunzîndu-mă şi a doua oară : descoperisem destul. Am plecat chiar în noaptea aceea pe un vas, şi a doua zi, înainte de amiază, eram aci. Am rugat pe cineva să-mi scrie numele celor şase răzvrătiţi şi am venit şi i-am dat pe mînă secretarului tribunalului, povestindu-i tot ce auzisem. Îmi porunci să mă duc a doua zi de dimineaţă la Messer Grande, care îmi va da un om ; mă voi întoarce cu el la Isola şi i-l voi arăta pe capelan, care desigur nu va fi plecat încă. „După asta — adăugă ilustrul secretar — nu mai ai ce să te amesteci." I-am îndeplinit porunca şi, după ce i l-am arătat omului lui Messer Grande pe capelan, am plecat să-mi văd de treburi.

După cină, cumătrul meu mă chemă să-l rad, fiindcă eu sînt bărbier, şi, după ce-mi făcui meseria, îmi dădu un pahar minunat de *refosco* cu cîteva felioare de cîrnat, şi stăturăm prieteneşte împreună la masă. Trezindu-mi-se atunci în suflet dragostea de cumătru, îi luai mîna şi, plîngînd din toată inima, îl sfătuii să rupă legătura cu capelanul şi mai ales să se ferească de a semna hîrtia ştiută. Îmi spuse că n-are legături mai strînse cu capelanul decît oricare altul şi-mi jură că habar n-are de ce hîrtie vorbesc. Începui să rîd, spunîndu-i că am glumit şi plecai, supărat foarte că, ascultînd de un imbold de duioşie, am săvîrşit o atît de grea greşeală. A doua zi, nu l-am mai văzut nici pe om, nici pe capelan şi peste opt zile, venind încoace, m-am dus să-l vizitez pe Messer Grande care, fără multă vorbă, m-a închis, şi iată-mă-s cu dumneavoastră, cinstite stăpîne. Mulţumesc sfîntului Francisc că mă aflu în tovărăşia unui bun creştin, care e aci pentru pricini pe care nu-i treaba mea să le ştiu, căci nu sînt un om iscoditor. Numele meu e Soradaci, iar nevastămea e născută Legrenzi, fiica unui secretar al Consiliului celor Zece, care, dispreţuind prejudecăţile, s-a măritat cu mine trecînd peste orice. Trebuie să fie disperată că nu ştie ce s-a făcut cu mine; trag însă nădejde să nu rămîn închis mai mult de cîteva zile, căci nu mă pot afla aci decît pentru înlesnirea secretarului; care va fi poruncit să fiu arestat pentru a mă putea cerceta mai în voie.

Mă cutremuram văzînd cu ce monstru am fost însoţit; dîndu-mi seama însă că situaţia mea e destul de gingaşă şi că n-am voie să-l supăr, l-am plîns şi, lăudîndu-i patriotismul, i-am prevestit că în puţine zile va fi liber. Peste cîteva clipe adormi şi mă folosii de somnul lui pentru a-i istorisi totul părintelui Balbi, arătîndu-i că sîntem nevoiţi să ne întrerupem lucrul pînă la ivirea unor împrejurări mai prielnice. A doua zi, îi spusei lui Lorenzo să-mi cumpere un crucifix de lemn, o icoană a Sfintei Fecioare, chipul sfîntului Francisc şi să-mi aducă două sticle cu apă sfinţită. Soradaci îi ceru cele zece parale ale lui, iar Lorenzo îi zvîrli în scîrbă douăzeci. Îi poruncii să-mi cumpere de patru ori mai mult vin, usturoi şi sare, ospăţ care-l încînta pe odiosul meu tovarăş. După plecarea temnicerului, scosei cu băgare de seamă scrisoarea pe care

mi-o scria Balbi și în care-și zugrăvea spaima ce-l cuprinsese. Socotea că totul e pierdut și nu mai isprăvea să arate ce fericire a căzut pe capul nostru că Lorenzo l-a pus pe Soradaci în celula mea. „Căci dacă ar fi venit — spunea — să-l pună într-a noastră, nu m-ar fi găsit, și *Puțurile* ne mîncau, drept răsplată pentru încercarea noastră."

Povestirea lui Soradaci nu-mi lăsa nici o îndoială că va fi dus la interogatoriu, căci mi se părea limpede că secretarul nu l-a închis decît bănuindu-l de calomnie. Mă hotării, deci, să-i încredințez două scrisori care, ajunse la destinație, nu-mi puteau face nici bine, nici rău, dar care aveau să-mi fie prielnice dacă, precum eram sigur, trădătorul avea să i le dea secretarului, spre a-i dovedi cît îi e de credincios.

Două ceasuri mi-au trebuit ca să scriu, cu creionul, aceste două scrisori. A doua zi, Lorenzo îmi aduse crucifixul, cele două icoane și apa sfințită și, după ce-mi hrănii bine pușlamaua, îi spusei că aștept de la dînsul o slujbă de care atîrnă fericirea mea.

— Mă bizui — îi spusei — pe prietenia dumitale și pe inima dumitale vitează : iată aici două scrisori pe care te rog să le duci de îndată ce vei fi liber. Fericirea mea de credința dumitale atîrnă ; scrisorile trebuie însă ascunse, căci dacă te-ar găsi cineva ieșind cu ele de aici, am fi pierduți amîndoi. Trebuie să-mi juri pe acest crucifix și pe aceste sfinte icoane că n-ai să mă vinzi.

— Sînt gata, stăpîne, să jur tot ce doriți, și-apoi vă sînt prea îndatorat ca să vă pot vinde.

Și dă-i cu lacrimi, cu oftaturi și cu jelanii : era de-a dreptul nenorocit că poate fi bănuit că l-ar trăda pe un om pentru care și-ar da viața. Știam prea bine cum stau lucrurile, dar jucam teatru. După ce-i dădui, deci, o cămașă și o scufie, mă descoperii ; stropind apoi celula cu apă sfințită și scăldîndu-l și pe el din belșug cu același lichid, îl pusei să rostească un jurămînt înfricoșat, legîndu-l cu niște blesteme fără nici o noimă și care erau, astfel, și mai potrivite ca să-i vîre spaima în suflet. După ce, în cadrul acestei caraghioase ceremonii, s-a legat să-mi ducă scrisorile la adresă, i le-am dat. A stăruit el însuși să și le coasă

în spatele vestei, între stofă şi căptuşeală : il lăsai să facă precum dorea.

Eram moralmente sigur că-i va da secretarului scrisorile cu cel dintîi prilej, aşa că folosisem toată iscusinţa de care eram în stare pentru ca stilul să nu-mi dea de gol şiretlicul ; scrisorile nu-mi puteau aduce decît stima şi, poate, indulgenţa tribunalului. Una era către domnul de Bragadin, cealaltă către abatele Grimani ; le spuneam să nu-şi facă griji despre soarta mea, căci aveam bune temeiuri să nădăjduiesc că în curînd voi fi liber ; că atunci cînd voi ieşi vor găsi că pedeapsa aceasta mi-a făcut mai mult bine decît rău, căci nimeni n-avea mai mult ca mine în Veneţia nevoie să se îndrepte.

Îl rugam pe domnul de Bragadin să aibă bunătatea de a-mi trimite nişte cizme îmblănite pentru iarnă, căci celula mea e destul de înaltă ca să pot să stau în picioare şi să mă plimb. M-am ferit cu grijă să-i dau lui Soradaci vreo bănuială că scrisorile sînt atît de nevinovate, ca nu cumva să-i vină pofta de o faptă cinstită şi să le ducă, şi eu nu asta voiam. Vei vedea, iubite cititorule, în capitolul următor, dacă jurămintele aveau vreo putere asupra fiorosului suflet al groaznicului meu tovarăş ; am văzut cît adevăr e în dictonul : *In vino veritas* [1]. Făptura aceea mîrşavă se zugrăvise aşa cum era în povestirea pe care am amintit-o mai sus.

CAPITOLUL LII

Trădarea lui Soradaci — Ce fac ca să-l smintesc — Părintele Balbi îşi sfîrşeşte cu bine lucrarea — Ies din celulă — Cugetări intempestive ale contelui Asquino — Clipa plecării.

Trecuse vreo două, trei zile de cînd avea Soradaci scrisorile mele, cînd veni, într-o după-amiază, Lorenzo, să-l ducă la secretar. Lipsi cîteva ceasuri, în aşa fel încît

[1] *In vin e adevărul* (lat.).

nădăjduiam să nu-l mai văd; spre marea mea uimire, îl aduseră însă, pe seară, înapoi. Cum ieşi Lorenzo, cumplitul meu tovarăş îmi spuse că secretarul îl bănuia că i-a dat de veste capelanului, căci preotul cu pricina nu se mai dusese de loc la ambasador şi asupra lui nu se găsise nici o hîrtie. Adăugă că, după un lung interogatoriu, îl pusese într-o carceră unde-l lăsase cîteva ceasuri; pe urmă îl legase iar, şi aşa legat îl dusese din nou înaintea secretarului, care dorea ca el să mărturisească precum că i-a spus cuiva, la Isola, că preotul n-are să se mai întoarcă niciodată acolo, dar că asemenea mărturisire el n-a putut face, de vreme ce n-a spus nimănui nimic. Ostenit, secretarul i-a sunat pe arcaşi, care l-au adus iar lîngă mine.

Istorisirea aceasta mă pătrunse de mîhnire, căci vedeam limpede că nenorocitul avea să mai stea cu mine vreme îndelungată. Trebuind să-l înştiinţez pe părintele Balbi de această blestemată de piedică, i-am scris noaptea şi, nevoit s-o fac de mai multe ori, m-am obişnuit să scriu destul de citeţ pe întuneric.

A doua zi, dorind să mă încredinţez că bănuielile mele nu m-au înşelat, îi spusei spionului să-mi dea înapoi scrisoarea pe care o scrisesem domnului de Bragadin, ca să mai pot adăuga ceva.

— Vei putea — adăugai — s-o coşi pe urmă la loc.

— E primejdios — îmi răspunse el — căci ar putea să dea peste noi temnicerul şi am fi pierduţi.

— Nu-i nimic, dă-mi înapoi scrisorile.

Monstrul mi se aruncă atunci la picioare şi-mi jură că, înfăţişîndu-se a doua oară la secretar, l-a cuprins un asemenea tremurici şi a simţit în spinare, chiar pe locul unde avea scrisorile mele, o asemenea apăsare, încît întrebîndu-l secretarul ce l-a apucat, n-a avut puterea să-i ascundă adevărul; că, atunci, secretarul a sunat, Lorenzo a intrat şi, dezlegîndu-l şi scoţîndu-i vesta, i-a descusut căptuşeala şi că secretarul, după ce a citit amîndouă scrisorile le-a pus într-un sertar la el în birou.

— Domnul secretar mi-a spus — adăugă ticălosul — că dacă aş fi dus scrisorile, s-ar fi aflat şi asta m-ar fi costat viaţa.

M-am prefăcut că-mi vine rău şi, ascunzîndu-mi obrazul în palme, căzui în genunchi lîngă pat înaintea icoanei

Fecioarei, cerîndu-i cu glas solemn să-mi ajute să mă răzbun pe nemernicul care și-a călcat cel mai înfricoșat jurămînt. M-am culcat pe urmă în pat, cu fața la perete, și am avut tăria să rămîn așa toată ziua, fără să mă clintesc, fără să scot nici un cuvințel, ca și cum nici n-aș fi auzit tînguielile, gemetele și mărturisirile de căință ale ticălosului. Mi-am jucat de minune rolul într-o comedie al cărei plan îl aveam, întreg, în cap. Noaptea, îi scrisei părintelui Balbi să vină la ora nouăsprezece[1] tocmai, nici un minut mai devreme sau mai tîrziu, să-și urmeze lucrul, și să nu lucreze decît patru ceasuri, nici un minut mai mult.

„De această strașnică punctualitate — îi spuneam — atîrnă libertatea noastră; n-ai a te teme de nimic."

Eram în 25 octombrie și răstimpul în care trebuia să-mi îndeplinesc planul ori să-l părăsesc cu desăvîrșire nu mai era departe. Inchizitorii de stat, împreună cu secretarul, mergeau în toți anii să petreacă întîiele trei zile de noiembrie într-un sat pe continent. Folosindu-se de lipsa stăpînilor lui, Lorenzo se îmbăta fără greșeală seară de seară și, dormind mai tîrziu ca de obicei, se ivea mai tîrziu la *Piombi*.

Cunoscînd aceste amănunte, prevederea mă îndemna să aleg pentru a fugi răstimpul cu pricina, încredințat că evadarea mea nu se va descoperi decît tîrziu, spre amiază. Un alt temei, care mă făcu să iau această hotărîre într-o vreme cînd nu mă mai puteam îndoi de nemernicia tovarășului meu, mi se pare destul de însemnat ca să nu i-l ascund cititorului.

Cea mai mare ușurare pe care-o poate avea un om aflat în suferință e nădejdea că scapă curind. Tînjește după clipa cînd se va vedea la capătul nenorocirii, își închipuie că și-o apropie dorind-o și ar face orice pe lume spre a cunoaște întocmai ceasul care-i va curma chinurile; nimeni nu poate însă ști cînd se va întîmpla un lucru care atîrnă de voința altcuiva, afară doar dacă acesta nu i-a spus-o. Și totuși, ajungînd nerăbdător și slab, omul care suferă se pomenește fără să vrea predispus la eresuri. *Dumnezeu*, își spune el, trebuie să cunoască ceasul sorocului suferinței mele; *Dumnezeu* poate îngădui ca

[1] Ora 12 la amiază.

acest ceas să-mi fie dezvăluit, într-un fel sau într-altul. Cînd a ajuns să judece astfel, omul nu mai șovăie să-și ispitească ursita, oricare ar fi chipul pe care i l-ar arăta propria lui fantezie, și oricît ar fi mai mult sau mai puțin gata de a da crezare dezvăluirilor oracolului pe care și-l alege. Felul acesta de a gîndi nu se deosebește prea mult de cel al majorității celor care o cercetau pe Pitia, sau stejarii din pădurea Dodonei [1]; al celor care încă în zilele noastre cercetează cabala sau se duc să-și caute dezlegarea întrebărilor care-i frămîntă într-un verset din Biblie sau într-un vers de Virgiliu, ceea ce a adus atîta faimă „Virgilianelor" de care atîția autori ne vorbesc; sau, în sfîrșit, al celor care cred cu tărie că-și găsesc limpezirea tuturor îndoielilor în felul cum le cad, la noroc sau cu vreo anume socoteală, niște biete cărți de joc.

Într-această stare de cuget mă aflam și eu; dar, neștiind ce metodă să folosesc pentru a sili destinul să-mi dezvăluie cu ajutorul Bibliei soarta care mă așteaptă, adică ceasul cînd îmi voi recîștiga acest bun fără seamăn pe lume, libertatea, mă hotărîi să cercetez divinul poem *Orlando furioso* al lui messer Lodovico Ariosto, pe care-l citisem de o sută de ori, pe care-l știam pe dinafară și care încă și acolo sus mă încînta. Aveam o adevărată evlavie pentru geniul acestui mare poet și-l socoteam mult mai potrivit ca Virgiliu spre a-mi prezice fericirea.

Cu acest gînd, scrisei o întrebare pe care o adresai așazisei inteligențe, cerîndu-i să-mi răspundă în care cînt al lui Ariosto se află prezicerea zilei eliberării mele. Întocmii pe urmă o piramidă răsturnată alcătuită din numerele ce rezultau din cuvintele întrebării și, scăzînd numărul nouă din fiecare pereche de cifre, găsii ca număr final *nouă*. Stabilii atunci că prezicerea pe care o căutam se află în cîntul al nouălea. Folosii aceeași metodă spre a afla în ce vers și în ce stanță anume se găsește oracolul și dobîndii numărul *șapte* pentru stanță și numărul *unu* pentru vers.

[1] Pădure în Epir, unde în antichitate oracolul folosea ca suprem mijloc de divinație foșnetul vîntului printre stejarii sacri, crezînd a desluși astfel șoaptele lui Zeus.

Iau poemul şi, cu inima bătîndu-mi, de parcă aş fi avut toată încrederea în acest oracol, deschid cartea, îi întorc filele şi găsesc :

Tra il fin d'ottobre e il capo di novembre.

Limpezimea acestui vers şi potriveala lui mi se părură atît de minunate încît n-aş spune că m-am încrezut orbeşte în el; mă va ierta însă cititorul dacă mi-am dat toate silinţele ca să verific oracolul. Cu adevărat uimitor în împrejurarea aceasta e amănuntul că între *sfîrşitul lui octombrie şi începutul lui noiembrie* nu e decît clipa de la miezul nopţii şi că tocmai cînd bătea clopotul miezul nopţii de 31 octombrie am ieşit şi eu din celulă, precum va vedea în curînd cititorul.

Îl rog, pe de altă parte ca, în ciuda acestei explicaţii, să nu mă socotească mai plin de creşuri decît pe oricare altul, căci s-ar înşela. Povestesc întîmplarea fiindcă e adevărată, fiindcă e extraordinară şi fiindcă, dacă n-aş fi luat-o în seamă, poate n-aş fi scăpat. Faptul acesta îi învaţă pe toţi cei care n-au ajuns încă s-o ştie, că, fără preziceri, numeroase fapte remarcabile care s-au petrecut n-ar fi avut loc niciodată. Faptul îi aduce prezicerii serviciul de a o verifica. Dacă faptul nu se întîmplă, prezicerea e nulă ; îl trimit însă pe cititorul binevoitor la istoria generală, unde va găsi numeroase evenimente care nu s-ar fi petrecut niciodată dacă n-ar fi fost prezise. Rog să fiu iertat pentru această digresiune.

Iată cum îmi petrecui dimineaţa, pînă către prînz, ca să-i zdruncin mintea dobitocului aceluia prost şi viclean, ca să-i smintesc puţina judecată, ca să-l înnebunesc, în sfîrşit, cu nişte arătări uluitoare şi să-l fac să nu-mi mai poată dăuna.

De îndată ce Lorenzo ne lăsă, îi spusei lui Soradaci să vină să mănînce supa. Era culcat ticălosul şi lui Lorenzo îi spusese că e bolnav. N-ar fi îndrăznit să vină la mine, dacă nu l-aş fi chemat. Se sculă şi, aruncîndu-mi-se, pe burtă, la picioare, mi le sărută şi-mi spuse plîngînd cu lacrimi fierbinţi că, dacă nu-l iert, va muri chiar în ziua aceea, căci simte de pe acum urmările blestemului răzbunător al Sfintei Fecioare pe care o conjurasem împotrivă-i. Avea nişte colici care-i sfîşiau măruntaiele şi gura îi era

năpădită de bube. Mi-o arătă şi văzui că era plină de afte: nu ştiu dacă nu le avea şi în ajun. Nu mi-am bătut prea mult capul ca să văd dacă vorbeşte sau nu adevărat; interesul meu era să mă prefac a-l crede şi să-i strecor în sufletul nădejdea iertării. Întîi şi întîi trebuia să-l fac să mănînce şi să bea. Avea poate de gînd să mă înşele vînzătorul; fiind însă hotărît să-l înşel eu, rămînea de văzut care din noi va fi mai dibaci. Îmi pregătisem un atac pe care era greu să-l apere.

— Aşază-te colea — zic, luîndu-mi un chip inspirat — şi mănîncă supa asta; pe urmă am să-ţi dau o veste fericită; află că Sfînta Fecioară din rosariu mi s-a arătat în zori şi mi-a poruncit să te iert. N-ai să mori şi ai să ieşi de aici o dată cu mine.

Năuc şi stînd în genunchi, în lipsa unui scaun, mîncă supa cu mine şi pe urmă se aşeză pe mindir, ca să mă asculte. Iată cam ce i-am spus:

— Suferinţa pe care mi-a pricinuit-o groaznica ta trădare m-a făcut să nu dorm toată noaptea, căci scrisorile acelea ale mele mă vor osîndi să putrezesc în temniţa asta. Singura mea mîngîiere era, o mărturisesc, că vei muri aici, sub ochii mei, în mai puţin de trei zile. Cu sufletul plin de acest simţămînt, nevrednic de un creştin, căci Dumnezeu ne porunceşte să iertăm, osteneala m-a făcut să aţipesc şi în vreme ce dormeam acest somn binefăcător, am avut o vedenie adevărată. Am văzut-o pe această sfîntă Fecioară, pe Maica Domnului a cărei icoană o priveşti, am văzut-o aievea în faţa mea, deschizînd gura şi vorbindu-mi astfel:

„Soradaci este un credincios al rosariului meu şi îl ocrotesc; voi să-l ierţi, îndepărtînd astfel blestemul pe care şi l-a abătut asupra capului său. Drept răsplată pentru mărinimoasa-ţi faptă voi porunci unui înger de-al meu să ia chip omenesc, să se pogoare din cer spre a sparge acoperişul temniţei în care te afli şi să te scoată afară, în cinci sau şase zile. Îngerul acesta îşi va începe lucrarea astăzi la ceasurile nouăsprezece tocmai, şi va lucra pînă la douăzeci şi trei şi jumătate, căci trebuie să urce înapoi la ceruri cît mai e ziuă. Ieşind, îl vei lua cu tine pe Soradaci şi vei avea grijă de el, cu condiţia să se lepede de meseria de spion. Îi vei spune totul."

Şi zicînd acestea, sfînta Fecioară a dispărut şi eu m-am trezit.

Păstrîndu-mi necontenit seriozitatea şi tonul inspirat, priveam cu luare-aminte la chipul trădătorului, care părea înmărmurit. Luai atunci ceaslovul, stropii cu apă sfinţită temniţa toată, şi începui să mă fac că mă rog lui Dumnezeu, sărutînd din cînd în cînd icoana Fecioarei. Peste un ceas, dobitocul, care nu deschisese gura pînă atunci, mă întrebă nitam-nisam la ce oră va cobori îngerul din cer şi dacă vom auzi zgomotul pe care-l va face spărgînd temniţa.

— Sînt încredinţat că va sosi la ceasurile nouăsprezece, că-l vom auzi lucrînd şi că va pleca la ceasul pe care l-a spus Sfînta Fecioară.

— Şi dacă aţi visat ?

— Sînt sigur că n-am visat. Te simţi în stare să-mi juri că vei părăsi meseria de spion ?

În loc să-mi răspundă, adormi şi se trezi de-abia peste două ceasuri, ca să mă întrebe dacă poate amîna jurămîntul pe care i-l ceream.

— Îl poţi amîna — îi zisei — pînă va pătrunde aici îngerul ca să mă elibereze ; dar dacă atunci nu te vei lepăda cu jurămînt de meseria mîrşavă din pricina căreia te afli aici şi care te va duce pînă la urmă la spînzurătoare, te las aici, căci aşa e porunca Maicii Domnului, care va înceta să te mai ocrotească.

Cercetîndu-l cu luare-aminte, citii pe chipu-i slut mulţumirea ce-o simţea, căci era sigur că îngerul nu va veni. Avea aerul că mă compătimeşte. Abia aşteptam să bată ceasul hotărît : comedia asta mă distra peste măsură, căci eram sigur că la sosirea îngerului, mintea-i bicisnică va fi cuprinsă de ameţeală. Eram încredinţat că lucrurile se vor petrece întocmai, afară doar dacă Lorenzo ar fi uitat să dea cartea, ceea ce era cu neputinţă.

O oră înainte de clipa hotărîtă, am poftit să prînzesc ; am băut numai apă, iar Soradaci a băut tot vinul, şi a mîncat ca desert tot usturoiul pe care-l aveam — era dulcele care-i plăcea cel mai mult şi care i-a sporit şi mai mult enervarea. În clipa în care auzii bătînd întîia oară de ora nouăsprezece, mă aruncai în genunchi, poruncindu-i

cu glas înfricoşat să facă la fel. Mă ascultă, privindu-mă cu ochi rătăciţi.

— Vine îngerul, îi spusei cînd auzii zgomotul uşor al trecerii prin zid şi, trîntindu-mă pe burtă, îi dădui un pumn zdravăn ca să-l silesc să ia aceeaşi poziţie.

Zgomotul spargerii era puternic şi trecuse un sfert de ceas de cînd stam răbdător în aceeaşi stînjenitoare poziţie, şi, dacă altfel ar fi fost lucrurile, aş fi rîs din toată inima văzîndu-l pe dobitoc încremenit; nu rîdeam însă, căci nu-mi uitam gîndul cel vrednic de laudă de a-l scoate din minţi pe dobitoc, sau măcar de a-i rătăci cugetul. Sufletu-i înrăit nu putea fi readus în circuitul omeniei decît năpădindu-l de groază. Cînd mă ridicai, mă pusei în genunchi, îngăduindu-i să facă la fel, şi vreme de trei ceasuri şi jumătate îl pusei să rostească iarăşi şi iarăşi rosariul. Aţipea din cînd în cînd, ostenit mai mult de poziţia în care se afla decît de monotonia rugăciunii; nu mă întrerupse însă niciodată. Din cînd în cînd îşi lua inima în dinţi şi arunca o privire furişă spre plafon, dînd din cap, cu chip uluit, către icoana Fecioarei, şi toate astea erau caraghioase cum nu se mai află.

— Cazi cu faţa la pămînt — îi spusei cu glas solemn şi cucernic totodată, cînd auzii bătînd de douăzeci şi trei şi jumătate — îngerul va să plece.

Balbi coborî la loc în celula lui şi nu mai auzirăm nimic. Mă sculai şi-l privii ţintă pe ticălos: văzui pe chipul lui tulburarea şi groaza şi rămăsei încîntat. Mă distrai o clipă vorbindu-i, ca să-l văd cum judecă. Vărsa şiroaie de lacrimi şi cuvintele lui n-aveau nici şir, nici noimă. Vorbea de păcatele lui, de deosebita lui evlavie, de rîvna lui pentru sfîntul Marcu, de datoriile lui faţă de republică şi punea pe seama tuturor acestor merite harul cu care-l învrednicea Maria.

Am fost nevoit să rabd cu un aer de reculegere o poveste lungă despre minunile săvîrşite de rosariu, pe care i le povestise nevastă-sa, al cărei duhovnic era un tînăr dominican. Îmi spunea că nu înţelege ce am să pot face cu un ignorant ca el.

— Vei rămîne în slujba mea şi vei avea tot ce îţi trebuie, fără să mai fii nevoit să faci primejdioasa meserie de spion.

— La Veneţia însă nu vom mai putea rămîne ?

— Fireşte că nu. Îngerul ne va călăuzi într-o ţară care nu ţine de sfîntul Marcu. Eşti gata să-mi juri că te laşi de hida ta meserie ? şi dacă da, ai să juri şi a doua oară strîmb ?

— Dacă voi jura, îmi voi ţine cu siguranţă jurămîntul; nu încape nici o îndoială ; mărturisiţi însă că, fără jurămîntul meu strîmb, sfînta Fecioară nu şi-ar fi pogorît asupră-vă harul. Necredinţa mea e pricina fericirii dumneavoastră ; trebuie deci să mă iubiţi, să fiţi mulţumit că v-am trădat.

— Pe Iuda îl iubeşti, care l-a vîndut pe Cristos ?

— Nu.

— Vezi aşadar că oamenii îi urăsc pe vînzători şi adoră totodată Pronia care se pricepe să facă să ţîşnească binele din rău. Pînă acum n-ai fost decît un nemernic, ai păcătuit înaintea lui Dumnezeu şi a Maicii sale Neprihănite, şi n-am să-ţi primesc jurămîntul pînă cînd nu-ţi ispăşeşti păcatul.

— Ce păcat am săvîrşit ?

— Păcatul trufiei l-ai săvîrşit, Soradaci, cînd ai cugetat că m-ai îndatorat dînd secretarului scrisorile mele.

— Cum l-aş putea ispăşi ?

— Iată cum. Mîine, cînd va veni Lorenzo, ai să rămîi culcat pe mindirul tău, cu faţa la perete şi fără să te clinteşti, fără măcar să-l priveşti pe Lorenzo. Dacă-ţi vorbeşte, îi răspunzi, fără să te uiţi la el, că n-ai putut dormi şi că ai nevoie de odihnă. Îmi făgăduieşti să faci întocmai ?

— Vă făgăduiesc să fac întru totul ce-mi spuneţi.

— Jură-te pe această sfîntă icoană, repede.

— Îţi făgăduiesc, preasfîntă Născătoare de Dumnezeu, că, venind Lorenzo, n-am să mă uit la el şi n-am să mă mişc de pe mindir.

— Iar eu, preasfîntă Fecioară, îţi jur, pe preasfintele măruntaie ale sfîntului tău fiu că, dacă-l văd pe Soradaci făcînd cea mai mică mişcare şi uitîndu-se la Lorenzo, mă reped la el şi-l strîng fără milă de gît, întru cinstea şi slava ta.

Mă bizuiam tot atît pe efectul ameninţării cît pe jurămîntul lui. Dorind, totuşi să fiu cu desăvîrşire sigur, îl întrebai dacă n-are nimic împotriva jurămîntului ; şi, după

o clipă de gîndire, îmi răspunse că nu, şi că-l mulţumea pe deplin. Foarte mulţumit eu însumi, îi dădui să mănînce; pe urmă îi poruncii să se culce, fiindcă mi-era somn.

Cum adormi, mă aşternui pe scris, vreme de două ceasuri. Îi istorisii lui Balbi toată tărăşenia şi-i spusei că, dacă a înaintat îndeajuns cu lucrarea, nu mai are decît să vină pe acoperişul celulei mele, să spargă scîndura şi să pătrundă înăuntru. Îi arătai că trebuie negreşit să ieşim în noaptea de 31 octombrie şi că vom fi patru, socotindu-l pe tovarăşul lui şi pe al meu. Eram în 28.

A doua zi, călugărul îmi scrise că micul canal e gata şi că nu mai trebuie să se suie pe acoperişul celulei mele decît ca să spargă ultimul strat, treabă de patru minute. Soradaci îşi ţinu jurămîntul, făcîndu-se că doarme, iar Lorenzo nici nu-i vorbi. Nu l-am pierdut o clipă din vedere şi cred că l-aş fi strîns de gît dacă măcar ar fi dat din cap către Lorenzo; căci pentru a mă vinde ar fi fost de ajuns să-i facă o dată cu ochiul.

Ceasurile cîte au mai rămas din zi le-am închinat unor cuvinte mărețe, unor fraze umflate pe care le rosteam cît mai solemn puteam; şi mă topeam de plăcere văzîndu-l cum se face mereu mai pătimaş. N-am uitat să chem, în sprijinul misticelor mele cuvîntări, aburii vinului, dîndu-i din cînd în cînd să tragă pe gît cîte o duşcă zdravănă, şi nu l-am lăsat decît cînd l-am văzut că pică de somn şi de beţie.

Deşi căpăţîna lui era străină de orice speculaţii metafizice, şi deşi nu-şi folosise niciodată judecata decît pentru a scorni şiretlicuri de şpion, neciopliţul ăsta mă puse o clipă în încurcătură, întrebîndu-mă cum se face că un înger are nevoie să muncească atîta ca să deschidă o temniţă. După ce-mi ridicai însă privirea spre cer, sau mai bine zis spre plafonul tristei noastre celule, îi spusei:

— Necunoscute le sînt oamenilor muritori căile Domnului; şi apoi solul ceresc nu lucrează ca un înger ce e, căci atunci i-ar fi fost de ajuns numai să sufle o dată; lucrează ca un om, întru care fără îndoială s-a întrupat, fiind noi nevrednici de chipu-i cel ceresc. Şi prevăd, de altfel — adăugai ca un adevărat iezuit care ştie să tragă folos din orice — că, spre a ne pedepsi pentru gîndul tău cel rău care a mîniat-o pe sfînta Fecioară, îngerul nici

n-are să mai vină azi. Vai ție, nenorocitul! Gîndești într-una nu ca un om drept, cucernic și credincios, ci ca un viclean de păcătos care își închipuie că se tocmește cu Messer Grande și cu zbirii lui.

Voisem să-l aduc la disperare; izbutisem. Începu să plîngă cu lacrimi fierbinți și se îneca sughițînd cînd auzi bătînd ora nouăsprezece și nu auzi nici un zgomot al ingerului. Departe de a-l liniști, încercam să-i sporesc deznădejdea jelindu-mă amarnic. A doua zi fu la fel de ascultător, căci întrebîndu-l Lorenzo de sănătate, îi răspunse fără a-și întoarce capul. Asemenea se purtă în ziua următoare, pînă cînd, în sfîrșit, îl văzui, pentru cea din urmă oară, pe Lorenzo în dimineața zilei de 31 octombrie. Îi dădui cartea pentru Balbi și-i vesteam călugărului să vină la ora șaptesprezece să spargă plafonul. Nu mă mai temeam, acum, de nici o piedică, fiindcă aflasem chiar de la Lorenzo că inchizitorii și secretarul erau de pe-acum plecați la țară. Nu-mi mai era frică de vreun tovarăș nou și nici nu mai aveam nevoie să mă port cu mănuși cu pușlamaua aceea nemernică.

E cu putință ca aceste memorii să cadă în mîna unor cititori dintr-aceia cărora le place să despice firul în patru, care se aprind din te miri ce și care s-ar putea foarte bine să mă blesteme că am abuzat de sfintele taine și mai ales că i-am băgat în cap dobitocului acluia înrăit că am văzut-o pe Maica Domnului; cum însă n-am poftă să fiu mai blestemat ca oricare altul, cel puțin în opinia oamenilor cinstiți, a căror inteligență nu e mărginită de o prea meticuloasă conștiință, trebuie să fac aici un fel de apologie, pentru care îi rog pe cititori să binevoiască a mă ierta.

Scopul meu fiind de a-mi povesti evadarea, cu toate amănuntele ei, m-am socotit dator să nu las deoparte nimic din ce a ajutat la izbînda planului meu. Nu spun că mă spovedesc, căci nu mă simt apăsat de nici o căință; sînt însă departe de a mă mîndri cu ce am făcut, căci n-am folosit decît în silă șarlatania și, dacă aș fi avut de ales între mijlocul acesta și un altul mai puțin josnic, mi se va face cinstea să fiu crezut că n-aș fi șovăit pe care să-l aleg. De altfel, pentru a-mi recîștiga libertatea, aș face astăzi la fel, ba poate chiar mai mult decît atît.

Firea mă îmboldea să-mi dobîndesc libertatea şi religia nu-mi putea porunci să rămîn rob. N-aveam vreme de pierdut şi trebuia să pun unui spion o piedică morală de a-mi dăuna înştiinţîndu-l pe Lorenzo că cineva sparge acoperişul celulei, or, mi-era cu atît mai frică de el cu cît mă mai trădase o dată. Ce era să fac? N-aveam decît două căi, sau să fac ce am făcut, să înlănţuiesc adică sufletul acestui netrebnic cu lanţurile groazei, sau să-l ucid sufocîndu-l, cum ar fi făcut orice om curajos şi cu judecată, dar mai crud decît mine. Mi-ar fi venit mult mai lesne şi n-ar fi fost de loc primejdios, fiindcă aş fi spus că a murit de moarte bună şi un om de teapa lui preţuia desigur prea puţin la *Piombi* ca să stea cineva să cerceteze dacă am spus adevărul sau nu. Se va găsi oare un singur cititor în stare să creadă că aş fi făcut mai bine să-l sugrum? dacă se va găsi vreunul, fie el şi iezuit, şi iezuit de bună-credinţă, ceea ce e cam anevoie, mă rog să-l lumineze Dumnezeu: credinţa lui nu va fi niciodată a mea. Socot că mi-am făcut datoria şi biruinţa care mi-a încununat isprava poate fi o dovadă că Pronici nu i-a fost silă de mijloacele pe care le-am folosit spre a o dobîndi. Cît despre jurămîntul pe care l-am pus pe nemernic să-l facă, nu era decît o vorbă goală, ca unul care venea de la un om lipsit de conştiinţă; iar cît despre cel pe care i l-am făcut eu lui, să-i port necontenit de grijă, m-a dezlegat însuşi de el, şi nu am a cerceta dacă l-aş fi ţinut, deşi nu cred că aş fi făcut-o: i-a fost frică să mă urmeze şi să fugă cu mine. Un om stricat e rar curajos. Pe de altă parte, puteam fireşte bănui că exaltarea lui avea să se topească la ivirea părintelui Balbi care, nepreaarătînd a înger, i-ar fi vădit limpede că l-am înşelat. În felul acesta şi-ar fi pierdut toată încrederea în mine. În sfîrşit, ca să închei, am să spun că un om are mult mai mult temei să jertfească totul pentru mîntuirea lui decît au suveranii să jertfească cea mai mică părticică din statele lor pentru a se mîntui pe dînşii.

După ce plecă Lorenzo, îi spusei lui Soradaci că la ora şaptesprezece îngerul va veni să facă o gaură în acoperişul celulei noastre.

— Va avea cu el nişte foarfeci, şi ai să ne tai bărbile, şi mie, şi îngerului.

— Un înger cu barbă?

— Da, ai să vezi. După operația asta vom ieși și vom merge să spargem acoperișul palatului și vom coborî în Piața San-Marco, de unde vom pleca în Germania.

Nu-mi răspunse nimic. Mîncă singur, căci mie mi-erau prea grele și inima, și sufletul pentru a putea mînca. Nici să dorm nu fusesem în stare.

Bate ceasul hotărît: iată și îngerul. Soradaci voia să se arunce cu fața la pămînt, dar eu îi spusei că nu e nevoie. În trei minute canalul era desfundat; bucata de scîndură mi se prăbuși la picioare și mă pomenii cu părintele Balbi în brațe.

— Iată — îi spusei — treaba dumitale s-a încheiat. A mea începe.

Ne sărutarăm și îmi dădu *esponton*-ul și o pereche de foarfeci. Îi spusei lui Soradaci să ne taie bărbile, dar nu m-am putut ține de rîs văzîndu-l pe dobitoc cum se uită, cu gura căscată, la îngerul acela care aducea mai curînd cu un diavol.

Nerăbdător să cunosc locurile, îi spusei călugărului să stea cu Soradaci, căci nu voiam să-l las singur, și ieșii. Gaura din zid mi s-a părut cam îngustă, dar pînă la urmă am trecut prin ea. Eram pe acoperișul celulei contelui, intrai înăuntru și-l îmbrățișai din toată inima pe nobilul moșneag. Vedeam în fața mea un bărbat de o statură cu totul nepotrivită pentru a înfrunta greutățile ce ne așteptau, primejduindu-se la o fugă ca aceea, pe un acoperiș foarte povîrnit, alcătuit în întregime din plăci de plumb. Mă întrebă care mi-e planul și-mi spuse că socoate că m-am cam pripit.

— Nu vreau altceva — îi spusei — decît să fac încă un pas înainte și încă unul, pînă voi găsi libertatea sau voi muri.

— Dacă gîndești — îmi spuse el strîngîndu-mi mîna — să mergi să străpungi acoperișul și să cauți, pe acoperiș, un drum pe care să poți coborî, nu văd cum ai să izbutești, afară doar dacă ai avea aripi; eu n-am curaj să vă însoțesc: rămîn aici și mă rog Domnului pentru voi.

Ieșii spre a cerceta acoperișul cel mare, apropiindu-mă pe cît puteam de marginile laterale ale podului. Ajungînd într-un loc unde puteam atinge partea de dedesubt a aco-

perişului în unghiul lui cel mai ascuţit, mă aşezai între căpriorii, foarte numeroşi în podurile tuturor palatelor mari. Pipăii scîndurile cu vîrful drugului şi mă bucurai să văd că sînt pe jumătate putrede. Cum le înţepam cu *esponton*-ul tot ce atingeam se prefăcea în pulbere. Încredinţat că voi putea face o gaură destul de mare în mai puţin de o oră, mă întorsei în celulă şi petrecui patru ceasuri tăind cearşafuri, pături, saltea şi mindir pentru a face dintr-însele funii. Am avut grijă să fac nodurile cu mîna mea şi să mă încredinţez că ţin ; căci un singur nod prost făcut ne-ar fi costat viaţa. Pînă la urmă mă văzui stăpîn pe o sută de braţe de funie.

Există, în marile isprăvi, amănunte hotărîtoare, pe care un căpitan vrednic de izbîndă nu le lasă în seama nimănui. Cînd funia fu gata, făcui un balot cu haina mea, cu mantaua de mătase, cu cîteva cămăşi, ciorapi şi batiste, şi trecurăm tustrei în celula contelui. Om de treabă, contele îl firitisi întîi pe Soradaci că a avut fericirea de a fi fost pus cu mine împreună şi că se află atît de aproape de a-şi recîştiga libertatea. Mutra lui năucă îmi stîrnea rîsul. Nu mă mai stăpîneam s-o fac, căci aruncasem masca de făţărnicie care mă stingherise grozav de cînd mă silise ticălosul s-o pun. Îl vedeam, că ştie bine că l-am înşelat, numai că nu pricepea nimic, căci nu putea ghici cum de am avut asemenea legături cu aşa-zisul înger, încît să-l fac să vină şi să plece la anume ceasuri. Îl asculta cu luare-aminte pe conte care ne spunea că mergem la pieire şi, ca un adevărat mişel, rumega în mintea lui cum să scape de primejdioasa călătorie. Îi spusei călugărului să-şi facă balotul, în vreme ce eu aveam să găuresc podul.

La două ceasuri de noapte, fără să fi avut nevoie de nici un ajutor, eram gata cu gaura : prefăcusem în praf scîndurile şi spărtura era de două ori mai largă decît trebuia. Ajunsesem la tabla de plumb, toată dintr-o bucată. Singur n-o puteam sălta, căci era prinsă : călugărul mă ajută, şi, tot împingînd cu *esponton*-ul între streaşină şi tablă, izbutii s-o desprind ; cu umărul, pe urmă, o îndoirăm atît cît trebuia ca deschiderea prin care să trecem să fie destul de mare. Scoţîndu-mi atunci capul prin gaură, văzui cu durere lumina strălucitoare a lunii, aflată la începutul primului pătrar. Era o întorsătură nepriel-

nică, pe care trebuia să avem răbdare s-o biruim, aşteptînd spre a ieşi miezul nopţii, ceas în care luna avea să meargă să lumineze la antipozi. Pe o asemenea noapte minunată, toată lumea bună se plimba desigur în piaţa San-Marco şi nu mă puteam arăta pe acoperiş; prelungindu-se pînă în piaţă, umbra ar fi atras toate privirile asupra noastră şi nemaipomenitul spectacol pe care l-am fi dat ar fi stîrnit desigur curiozitatea tuturor, şi mai cu seamă pe cea a lui Messer Grande şi a zbirilor săi, singurii paznici ai Veneţiei, şi frumosul nostru plan ar fi fost curînd năruit de cumplitele lor fapte. Luai atunci neclintita hotărîre să nu ieşim de acolo decît după ce apune luna. Căutam sprijin la Dumnezeu, dar nu ceream nici o minune. Aflat în voia toanelor norocului, eram dator să le strunesc pe cît puteam şi, dacă încercarea mea dădea greş, trebuia să mă pun la adăpost de învinuirea de a fi făcut cel mai mic pas greşit. Luna avea să apună la orele cinci şi soarele să răsară la treisprezece şi jumătate; ne rămîneau şapte ceasuri de întuneric deplin, în care puteam lucra şi, deşi treaba noastră era foarte anevoioasă, în şapte ceasuri trebuia să-i dăm de capăt.

Îi spusei părintelui Balbi că avem trei ceasuri de stat de vorbă cu contele Asquino şi să meargă întîi să-l vestească precum că am nevoie să-mi împrumute treizeci de ţechini, care aveau să-mi fie, poate, tot atît de trebuincioşi pe cît îmi fusese *esponton*-ul spre a înfăptui tot ce înfăptuisem. Făcu ce-l rugasem şi, peste patru minute, veni să-mi spună să mă duc eu, căci contele voieşte să-mi vorbească fără martori. Bietul bătrîn îmi spuse întîi cu blîndeţe că spre a evada n-am nevoie de bani, că nici el n-are, că are o familie numeroasă şi că, dacă m-aş prăpădi, banii aceştia ar rămîne pierduţi; adăugă în sfîrşit o sumedenie de fleacuri asemănătoare spre a-şi ascunde zgîrcenia sau faptul că nu-i venea să se despartă de bani. Răspunsul meu ţinu o jumătate de oră. Argumente foarte trainice, dar care, de cînd lumea, n-au avut niciodată vreo putere, pentru că toate figurile oratorice îşi tocesc tăişul izbindu-se de oţelul celei mai indestructibile patimi.

E împrejurarea în care *nolenti baculus*[1], nu eram însă destul de crud spre a folosi violenţa împotriva unui biet moşneag. Încheiai spunîndu-i că, dacă vrea să fugă cu noi, am să-l duc pe umeri, ca Enea pe Anchise, dar că, dacă vrea să rămînă spre a-l ruga pe Dumnezeu să ne călăuzească, îl înştiinţez că rugăciunea lui va fi fără temei, de vreme ce îl va ruga pe Dumnezeu să ne ajute să izbutim într-o faptă la care el n-a vrut să ne dea nici cel mai obişnuit sprijin.

Îmi răspunse plîngînd cu lacrimi care mă mişcară. Mă întrebă dacă am ce face cu doi ţechini; îi răspunsei că nici aceia nu-mi strică. Mi-i dădu, rugindu-mă să i-i înapoiez dacă, dînd un ocol pe acoperiş, am să socotesc că e mai înţelept să intru la loc în celulă. I-o făgăduii, puţin uimit că-şi poate închipui că aş fi în stare să mă hotărăsc să mă întorc de unde am plecat. Nu mă cunoştea, iar eu eram sigur că mai degrabă voi muri decît să mă întorc într-un loc de unde n-aş mai fi ieşit niciodată.

Îmi chemai tovarăşii, şi ne puserăm tot calabalîcul lîngă gaură. Împărţii în două pachete cele o sută de braţe de funie pe care le pregătisem şi petrecurăm două ceasuri tăifăsuind şi amintindu-ne, nu fără plăcere, anevoinţele încercării noastre. Cea dintîi [dovadă] pe care mi-o dădu părintele Balbi despre caracterul lui ales fu aceea că-mi spuse de zece ori că l-am minţit încredinţîndu-l că am planul gata şi că e sigur, în vreme ce nimic nu era adevărat. Îmi spunea fără ruşine că, să fi ştiut că aşa stau lucrurile, nu m-ar fi scos din celulă. Cu gravitatea celor şaptezeci de ani ai săi, contele îmi spuse şi el că cel mai bine ar fi să nu stărui într-o ispravă cutezătoare, a cărei izbîndă e cu neputinţă şi care e limpede că ne primejduieşte viaţa. Fiind avocat, iată pledoaria pe care o ţinu : eu însă ghiceam lesne că-l însufleţeau cei doi ţechini pe care ar fi trebuit să i-i înapoiez dacă m-ar fi convins să rămîn.

— Acoperişul e din plăci de plumb şi atît de povîrnit, încît nu vă va îngădui nici să staţi în picioare, darămite să umblaţi pe el. Acoperişul are opt lucarne, dar sînt

[1] *Nărăvaşului* — *bîta* (lat.).

toate cu gratii de fier şi e cu neputinţă să stai în picioare în faţa lor, fiindcă sînt toate depărtate de margini. Funiile le luaţi degeaba, fiindcă nu veţi găsi de ce le lega, şi chiar dacă veţi găsi, un om care coboară de atît de sus nu poate nici să-şi păstreze siguranţa şi nici să ţină calea pînă jos. Unul din voi trei ar trebui, aşadar, să-i lege de-a curmezişul, unul cîte unul, pe ceilalţi doi şi să-i coboare aşa cum cobori o găleată sau o legătură de vreascuri; iar cel care ar face această lucrare ar trebui să rămînă şi să intre la loc în celulă. Care din voi trei se simte înclinat să săvîrşească această milostivă şi primejdioasă faptă? şi hai să zicem că unul din voi va avea eroismul s-o facă, spuneţi-mi pe ce parte veţi coborî. De partea coloanelor, înspre piaţă, nu se poate, fiindcă aţi fi văzuţi; de partea bisericii, cu neputinţă, fiindcă v-aţi pomeni încercuiţi; iar de partea curţii nici nu vă gîndiţi, fiindcă le-aţi pica în mînă acelor *arsenalotti* [1], care patrulează necontenit. Nu puteţi, deci, coborî decît de partea canalului şi aveţi, mă rog, acolo, o barcă, o gondolă, care vă aşteaptă? Nu, aşa că va trebui să vă aruncaţi în apă şi să răzbiţi înot pînă la Santa-Apollonia, unde veţi ajunge într-un hal fără de hal, neştiind încotro s-o apucaţi pentru a fugi mai departe. Gîndiţi-vă că plumbul e alunecos şi că, dacă se întîmplă să cădeţi în canal, vă înecaţi la sigur, măcar de-aţi inota ca nişte rechini, căci veţi cădea de sus şi apa nu-i adîncă. Veţi muri zdrobiţi, căci trei, patru picioare de apă nu alcătuiesc un volum fluid destul de puternic pentru a anula greutatea unui corp care cade de atît de sus. În sfîrşit, cel mai mic necaz ar fi să ajungeţi jos cu braţele şi picioarele rupte.

Cuvîntarea aceasta, foarte nepotrivită în împrejurarea cu pricina, mă scotea din sărite; am avut totuşi tăria s-o ascult cu o răbdare care nu-mi semăna. Învinuirile călugărului, zvîrlite aşa, în obraz, mă revoltau şi mă ispiteau să le resping cu toată asprimea; îmi dădeam seama însă că mă aflu într-o poziţie gingaşă şi că aş putea strica totul, fiindcă tovarăşul meu era un mişel, în stare să-mi

[1] Gardienii Arsenalului şi ai Marelui Consiliu al Republicii, înarmaţi cu săbii şi cu bastoane roşii.

răspundă că nu e destul de disperat ca să înfrunte moartea și că, așadar, n-am decît să plec singur; și singur nu-mi puteam închipui să răzbesc. Mă stăpînii așadar și, luîndu-i cu duhul blîndeții, le spusei că sînt sigur de izbîndă, deși amănunte nu le pot da.

— Înțeleapta judecată a domniei tale — îi spusei contelui Asquino — mă va ajuta să fiu cît se poate de socotit; pe de altă parte, credința în Dumnezeu și în propriile mele puteri mă va face să birui orice piedică.

Din cînd în cînd întindeam mîna să mă încredințez că Soradaci e acolo, căci nu scotea nici o vorbă. Rîdeam gîndindu-mă ce putea să-i umble în cap, acum că era sigur că l-am înșelat. La patru și jumătate, îi spusei să meargă să se uite în ce loc pe cer mai e luna. Ascultă și se întoarse spunîndu-mi că într-un ceas și jumătate n-are să se mai vadă, și că o ceață foarte deasă făcea desigur ca plumbul să fie foarte primejdios.

— E bine că ceața nu-i ulei, îi zisei. Fă-ți un balot cu mantaua și cu o parte din funii, pe care trebuie să le împărțim în chip egal.

Zicînd acestea, rămăsei uluit simțind cum omul acesta îmi cade în genunchi, îmi apucă mîinile, le sărută și-mi spune plîngînd că mă roagă din suflet să nu-l duc la moarte.

— Sînt sigur — spunea — că am să cad în canal, n-am să vă pot fi de nici un folos. Lăsați-mă aci, vai mie, și toată noaptea am să mă rog sfîntului Francisc pentru dumneavoastră. Sînteți slobod să mă și ucideți; eu însă nu mă pot nicidecum hotărî să vă urmez.

Nu știa, dobitocul, că tocmai asta voiam și eu!

— Ai dreptate — îi spusei — rămîi, dar cu condiția să te rogi sfîntului Francisc; și du-te întîi și-mi adu toate cărțile, pe care doresc să i le las domnului conte.

Ascultă fără să crîcnească și desigur foarte bucuros. Cărțile mele făceau pe puțin o sută de scude. Contele îmi spuse că mi le va înapoia cînd mă voi întoarce.

— Nu mă mai vedeți pe aici — îi răspunsei eu — puteți fi sigur. Cărțile vă vor despăgubi de cei doi țechini pe care i-ați cheltuit. Cît despre secătura asta, sînt încîntat că se teme să vină cu noi; ne-ar încurca și, pe de

altă parte, e nevrednic, ticălosul, să împartă cu părintele Balbi şi cu mine cinstea unei atît de frumoase evadări.

— Asta aşa e, răspunse contele; numai să nu fie, mîine, fericit că n-a făcut-o.

Îi cerui contelui pană, cerneală şi hîrtie; avea de toate, deşi nu era voie, căci legile şi oprelişţile nu însemnau nimic pentru Lorenzo care, pentru un scud, l-ar fi vîndut şi pe Sfîntul Marcu. Scrisei atunci alăturata scrisoare, pe care i-o dădui lui Soradaci, şi pe care n-o putui reciti, fiindcă o scrisesem pe întuneric. Începui cu un motto sublimat, pe care l-am scris în latineşte şi pe care-l voi reda în franceză cu aceste cuvinte:

Nu voi muri, voi trăi şi voi lăuda pre Domnul.

„Seniorii inchizitori de stat trebuie să facă totul pentru a ţine cu forţa un vinovat la *Piombi;* vinovatul, care, din fericire pentru el, nu e prizonier pe cuvînt, trebuie să facă, la rîndu-i, tot ce-i stă în putere pentru a-şi dobîndi libertatea. Dreptul lor are ca temei justiţia; dreptul vinovatului e natura; şi precum nu i-au cerut, lui, consimţămîntul, atunci cînd l-au închis, tot astfel n-are nici el ce face cu al lor spre a-şi redobîndi libertatea.

Giacomo Casanova, care scrie aceste rînduri cu amărăciunea în suflet, ştie că poate avea nenorocul să fie prins înainte de a putea ieşi din stat şi a se pune la adăpost într-o ţară ospitalieră; că se va afla atunci sub sabia celor de care se pregăteşte să fugă; dar, dacă acest nenoroc i se întîmplă, face apel la omenia judecătorilor săi să nu-i înrăutăţească mai mult crunta soartă de care încearcă să fugă, pedepsindu-l că s-a lăsat biruit de îndemnul firii. Se roagă ca, dacă e prins, să i se dea înapoi toate lucrurile care sînt ale lui şi pe care le lasă în celulă; dacă are însă fericirea de a-şi duce planul la capăt, le dăruieşte pe toate lui Francesco Soradaci, care rămîne închis, fiindcă i-a fost frică de primejdie: el nu pune, ca mine, libertatea înaintea vieţii. Casanova roagă pe excelenţele-lor să nu-i tăgăduiască această neînsemnată danie. Scrisă un ceas înainte de miezul nopţii, fără lumină, în celula contelui Asquino, la 31 octombrie 1756."

Îi pusei în vedere lui Soradaci ca scrisoarea aceasta să n-o dea lui Lorenzo, ci secretarului în mînă, căci era neîndoios că avea să-l cheme, dacă nu cumva avea să urce el însuşi, ceea ce era şi mai cu putinţă. Contele îi spuse că scrisoarea mea nu poate să-şi greşească ţinta, dar că trebuie să-mi dea totul înapoi, dacă mă întorc. Nerodul îi răspunse că ar dori să mă revadă, pentru a-mi dovedi că mi-ar înapoia totul din toată inima.

E însă vremea să plecăm. Luna nu se mai vedea. Îi legai de gît părintelui Balbi funiile de-un capăt şi balotul cu lucrurile pe celălalt umăr. Făcui la fel şi cu mine şi, în veste amîndoi, cu pălăriile pe cap, merserăm la deschizătură,

E quindi uscimmo a rimirar le stelle [1]

CAPITOLUL LIII

Ies din temniţă — Mă aflu în primejdia de a-mi pierde viaţa pe acoperiş — Ies din palatul ducal, mă urc într-o barcă şi ajung pe uscat — Primejdia în care mă pune părintele Balbi — Stratagema pe care sînt nevoit s-o folosesc spre a mă despărţi deocamdată de el.

Ieşii cu cel dintîi, şi părintele Balbi după mine. Soradaci, care ne urmase pînă la deschiderea din acoperiş, primi porunca să pună placa de plumb la locul ei şi să meargă pe urmă să se roage sfîntului Francisc. În genunchi şi în patru labe, apucai zdravăn *esponton*-ul şi, întinzînd

[1] *Şi-apoi ieşirăm, stelele să le-admirăm.* Dante, *Infernul.*

mina, îl înfipsei pieziş în lipitura dintre două plăci, astfel încît, apucînd cu patru degete marginea plăcii pe care o ridicasem, izbutii să mă înalţ pînă în vîrful acoperişului. Pentru a mă urma, călugărul îşi pusese cele patru degete de la mîna dreaptă în cureaua pantalonilor mei. Aveam astfel soarta jalnică a dobitocului care şi trage, şi cară, şi asta pe un acoperiş foarte povîrnit, pe care o ceaţă deasă îl făcea alunecos.

La jumătatea acestui primejdios urcuş, călugărul îmi spuse să mă opresc, fiindcă i s-a desprins unul din baloturi, care trage nădejde să nu fi trecut peste streaşină. Mi-a venit întîi să-i dau una cu piciorul şi să-l trimit cît colo cu balotul lui cu tot; m-am stăpînit însă, slavă Domnului, îndeajuns ca să n-o fac; ar fi fost prea grea pedeapsă, şi pentru el, şi pentru mine, căci, singur, mi-ar fi fost cu neputinţă să izbutesc să scap. Îl întrebai dacă funiile le-a pierdut şi, răspunzîndu-mi el că e vorba de legătura lui cu boarfe, unde se afla un manuscris pe care-l găsise în pod la *Piombi* şi de la care aştepta lucru mare, îi spusei să aibă răbdare, căci un pas înapoi putea să strice tot. Bietul călugăr oftă şi, tot agăţat de cureaua mea, ne căţărarăm mai departe.

După ce, cu multă trudă, trecurăm peste vreo cincisprezece, şaisprezece plăci, ajunserăm pe creasta de sus, pe care mă aşezai comod călare, şi părintele Balbi făcu la fel. Aveam în spate insuliţa San Giorgio Maggiore şi, la două sute de paşi înaintea noastră, erau numeroasele cupole ale bisericii San-Marco, care face parte din palatul ducal, căci San-Marco nu e, la drept vorbind, decît capela dogelui şi nu există monarh care să se poată mîndri cu una mai frumoasă. Cel dintîi îmi dădui jos povara şi-l poftii pe tovarăşul meu să-mi urmeze pilda. Cum-necum, îşi puse legătura de funii sub şezut, cînd să-şi scoată însă pălăria, care-l supăra, făcu o mişcare greşită şi, rostogolindu-se din placă în placă se duse şi ea binişor după celelalte catrafuse în canal. Tovarăşul meu era disperat.

— Rea prevestire — strigă el — iată-mă-s dintru început fără cămaşă, fără pălărie şi fără un manuscris preţios, care cuprindea istoria curioasă şi de nimeni cunoscută a tuturor serbărilor palatului republicii.

Mai puţin fioros în clipele acelea decît atunci cînd ne căţărăm, îi spusei liniştit că cele două accidente n-au într-însele nimic extraordinar care să-i îngăduie unei minţi pline de eresuri să le numească prevestiri, că eu nu le socotesc astfel şi că mie îmi sînt departe de a-mi tăia avîntul.

— Asta, dragul meu, e o învăţătură de minte ca pe viitor să fii mai cu băgare de seamă şi mai puţin zănatic, şi ca să înţelegi că Dumnezeu fără îndoială ne ocroteşte, fiindcă dacă pălăria, în loc să cadă la dreapta, cădea la stînga, eram pierduţi, căci ar fi căzut în curtea palatului, unde ar fi dat peste ea paznicii palatului, cărora fără doar şi poate le-ar fi vădit că trebuie să fie cineva pe acoperiş: ar fi pus mîna pe noi cît ai clipi.

După ce petrecui cîteva minute uitîndu-mă în stînga şi în dreapta, îi spusei călugărului să stea acolo nemişcat pînă mă întorc şi o luai oblu înainte, numai cu *espontonul* în mînă şi mergînd cu toată înlesnirea de-a-ncălarele pe creasta acoperişului. Mi-a trebuit aproape un ceas să străbat întreg acoperişul, umblînd încoace şi încolo, cercetînd, luînd aminte, zadarnic însă căci nu vedeam la nici o margine nimic de care să pot lega un capăt de funie: o încurcasem rău de tot. Nu mă mai puteam gîndi nici la canal, nici la curtea palatului, iar în partea de deasupra bisericii nu mi se arătau înaintea ochilor, între cupole, decît prăpăstii la capătul cărora nu se afla nici o deschizătură. Pentru a trece peste biserică, la *Canonica*[1], ar fi trebuit să urc nişte povîrnişuri atît de aspre, încît nu mă simţeam în stare să le dau de capăt; era firesc să înlătur tot ce mi se părea cu neputinţă de înfăptuit. Împrejurarea în care mă aflam cerea îndrăzneală, dar fără cea mai măruntă nesăbuinţă. Nici în etică nu există, cred, cumpănă mai grea decît aceea în care eram eu atunci.

Trebuia totuşi făcut la un fel ca să ies de acolo, sau să mă bag la loc în temniţă, de unde n-aş mai fi ieşit, poate, niciodată, sau să mă arunc în canal. Într-o alternativă ca

[1] Cartier în Veneţia, în apropiere de San-Marco.

aceea, trebuia dat norocului ce era al lui și făcut un început. Îmi oprii ochii pe o lucarnă dinspre canal, la a doua treime a pantei. Era destul de îndepărtată de locul de unde plecasem ca să-mi îngăduie să cred că podul pe care-l lumina nu era cel al ocolului temniței pe care o spărsesem. Nu putea lumina decît alt pod, locuit sau nu, pe deasupra vreunui apartament al palatului, ale cărui uși le-aș fi găsit, în chip firesc, deschise în zorii zilei. Eram încredințat în sufletul meu că, dacă ne-ar fi zărit slujitorii palatului, fie chiar cei ai familiei dogelui, s-ar fi grăbit să ne înlesnească fuga, în loc să ne dea pe mîna justiției inchizitoriale, chiar dacă ne-ar fi cunoscut că sîntem cei mai mari tilhari din republică, într-atîta le era tuturor de hidoasă Inchiziția.

Cu aceste gînduri în minte, trebuia să cercetez partea din față a lucarnei și, alunecînd ușurel în linie dreaptă, mă aflai curînd călare pe micul ei acoperiș. Sprijinindu-mă atunci cu miinile de margini, îmi întinsei capul înainte și izbutii să văd și chiar să ating un mic grătar, în spatele căruia se afla o fereastră prevăzută cu cîteva ochiuri de geam montate în niște plăcuțe de plumb. Fereastra nu-mi făcea griji, gratiile însă, deși subțirele, mi se păreau o greutate de netrecut căci socoteam că, fără o pilă, nu le puteam da de hac, și altceva decît *esponton*-ul n-aveam.

Eram tare încurcat și începeam să-mi pierd curajul, cînd lucrul cel mai simplu și cel mai la îndemînă îmi oțeli din nou, ca să zic așa, sufletul.

Cititorule filozof, dacă vrei să te pui o clipă în locul meu, dacă vrei să pătrunzi suferințele de care am avut parte vreme de cincisprezece luni, dacă ții seama de primejdiile care mă pîndeau pe un acoperiș de plumb unde aș fi plătit cu viața cel mai mic pas greșit; dacă te gîndești, în sfîrșit, că aveam doar cîteva ceasuri pentru a birui toate greutățile care puteau spori cu fiecare pas și că, la o neizbîndă, mă puteam aștepta, din partea unui tribunal samavolnic, la o îndoită asprimă, mărturisirea pe care ți-o voi face cu toată curățenia adevărului nu mă va putea înjosi în sufletul tău, mai cu seamă dacă nu uiți că e firesc ca din omul hărțuit de teamă și de nevoie să nu rămînă decît jumătate din acela care e el, cînd hălăduiește liniștit și departe de orice tulburări.

Clopotul de la San-Marco, care în clipa aceea sună miezul nopții, fu agentul care declanșă fenomenul care-mi izbi înțelegerea și care, printr-o violentă zguduitură, mă scoase din dezorientarea care mă copleșea. Clopotul acela îmi aminti că ziua care sta să înceapă era ziua de Patruzeci de sfinți, praznicul ocrotitorului meu, dacă aveam vreunul, și prezicerea duhovnicului iezuit îmi răsări iar în minte. Ceea ce m-a făcut să prind însă cu adevărat la inimă și mi-a dat apă vie, întremîndu-mă trupește, a fost, mărturisesc, oracolul păgîn pe care-l primisem de la dragul meu Ariosto: *Tra il fin d'ottobre e il capo di novembre*.

Dacă un mare necaz face o minte șubredă să cadă în doaga credinței, e aproape cu neputință ca cresurile să nu vină și ele să dea o mînă de ajutor. Sunetul clopotului mi se părea un talisman vorbitor care mă îndemna la faptă, făgăduindu-mi biruința. Întins pe burtă, cu capul plecat spre gratii, îmi vîrî drugul în tocul în care erau prinse, hotărît să le scot cu totul. Într-un sfert de ceas le dădui de capăt; grătarul se afla, întreg, în miinile mele, și punîndu-l lîngă lucarnă, spărsei foarte lesne toată fereastra cu geamuri, în ciuda sîngelui care-mi curgea dintr-o rană ce mi-o făcusem la mîna stîngă.

Cu ajutorul *esponton*-ului și urmînd metoda de la început, ajunsei înapoi pe creasta acoperișului unde-mi lăsasem tovarășul. Îl găsii deznădăjduit, mînios: mă ocărî cumplit că l-am lăsat atîta vreme acolo. Mă asigură că nu aștepta decît să se facă șapte ca să se întoarcă în temnița lui.

— Ce-ți închipuiai despre mine?

— Credeam că ai căzut în vreo prăpastie.

— Și nu-ți rostești decît cu ocări bucuria ce desigur o ai de a mă revedea?

— Ce-ai făcut atîta vreme?

— Hai după mine și ai să vezi.

Luîndu-mi baloturile, pornii spre lucarnă. Ajunși înaintea ei, îi arătai în amănunt părintelui Balbi tot ce făcusem, cerîndu-i să-mi dea o părere cam cum ar trebui s-o luăm ca să ne strecurăm și să pătrundem în pod.

Treaba era uşoară pentru unul din noi, care, cu ajutorul funiei, putea fi coborît de celălalt; nu vedeam însă cum ar fi putut pe urmă coborî al doilea, căci nu exista nici un loc de care să legăm funia în pragul lucarnei. Strecurîndu-mă şi dîndu-mi drumul, puteam să-mi rup mîinile şi picioarele, căci nu cunoşteam distanţa de la lucarnă pînă la podea. La această judecată cuminte rostită prieteneşte în vederea unui folos comun, mîrlanul meu îmi răspunse cu următoarele cuvinte :

— Coboară-mă pînă una-alta pe mine şi, cînd voi fi jos, îţi va rămîne răgaz destul ca să chibzuieşti cum să mă urmezi.

Mărturisesc că, indignat, eram cît p-aci să-l înfig *esponton*-ul în piept. Mă opri însă un duh bun şi nu suflai o vorbuliţă de dojană pentru josnicia şi egoismul lui. Desfăcînd, dimpotrivă, numaidecît, balotul meu de funie, i-l încinsei zdravăn subsuoară şi, punîndu-l să se culce pe burtă, cu picioarele în jos, îl coborîi pînă pe acoperişul lucarnei. Cînd ajunse acolo, îi spusei să se vîre pînă la mijloc în lucarnă, sprijinindu-se în braţe de pervazuri. Cînd treaba asta fu gata, mă tîrîi de-a lungul acoperişului cum făcusem şi întîia oară şi, de îndată ce mă văzui pe acoperişul cel mic, mă pusei pe burtă şi ţinînd zdravăn de funie, îi spusei călugărului să-şi dea drumul fără frică. Ajuns pe podeaua podului, dezlegă funia şi, trăgînd-o la mine, aflai că înălţimea era de cincizeci de picioare. Era prea mult pentru o săritură la nimereală. Cît despre călugăr, sigur acum pe picioarele lui, după ce vreme de două ceasuri se aflase în frigurile spaimei pe un acoperiş unde, mărturisesc, poziţia nu era din cele mai tihnite, îmi strigă să-i arunc funia, că are el grijă de ea ; nici nu m-am gîndit, precum lesne se poate ghici, să urmez acest sfat prostesc.

Nemaiavînd răbdare să aştept să-mi vină o idee nouă, mă urcai din nou pe creasta acoperişului şi îndreptîndu-mi privirea spre un loc de lîngă o cupolă pe care încă nu-l cercetasem, pornii într-acolo. Văzui o terasă în chip de platformă, acoperită cu plăci de plumb, lîngă o lucarnă închisă cu două obloane. Se aflau acolo o cadă plină cu

ipsos diluat în apă, o mistrie şi o scară care mi s-a părut destul de lungă pentru a putea cobori pe ea pînă în podul unde mi-era tovarăşul. Atît mi-a fost de ajuns ca să mă hotărăsc. Petrecîndu-mi funia pe după întîia treaptă, tîrii stînjenitoarea povară pînă la lucarnă. Trebuia deci băgată înăuntru această masă greoaie, lungă de douăsprezece braţe dintr-ale mele şi anevoinţele pe care le întîmpinai ca să-i dau de capăt mă făcură să mă căiesc că m-am lipsit de ajutorul călugărului.

Împinsesem scara astfel încît unul din capete atingea lucarna, iar celălalt depăşea cu o treime din lungimea ei streaşina. Dîndu-mi atunci drumul pe acoperişul lucarnei, tîrii scara deoparte şi, trăgînd-o la mine, îmi legai capătul de funie de a opta treaptă şi pe urmă o lăsai să lunece iar pînă ajunse paralelă cu lucarna. Acolo, mă străduii s-o fac să intre în lucarnă, dar îmi fu cu neputinţă s-o bag mai adînc de a cincea treaptă, căci capătul oprindu-se în acoperişul interior al lucarnei, nici o putere din lume n-ar fi făcut-o să pătrundă mai adînc, decît spărgînd ori acoperişul, ori scara. Alt leac nu era decît s-o salt din celălalt capăt; înlăturînd astfel piedica, înclinaţia ar fi făcut scara să lunece datorită propriei ei greutăţi. Aş fi putut pune scara de-a curmezişul, să-mi leg funia de ea şi să mă cobor fără nici o primejdie; scara ar fi rămas însă acolo şi dimineaţă i-ar fi vădit lui Lorenzo locul unde, poate, încă ne-am fi aflat.

Nu voiam să risc să prăpădesc, printr-o nesăbuinţă, rodul atîtor cazne şi primejdii şi, pentru a şterge orice urmă, scara trebuia să intre, toată, înăuntru. Neavînd pe nimeni care să mă ajute, hotărîi să mă duc eu însumi pe streaşină ca s-o ridic şi să-mi ating ţinta. Ceea ce şi făcui, dar înfruntînd o asemenea primejdie încît, fără un fel de minune, aş fi plătit această cutezanţă cu viaţa. Am îndrăznit să dau drumul scării slăbind funia, fără teamă că va cădea în canal, căci era ca agăţată de streaşină cu cea de-a treia treaptă a sa. Mă propteam cu vîrful picioarelor drept în streaşina de marmură, căci eram culcat pe burtă. Din această poziţie, am avut destulă putere să salt scara cu o jumătate de picior şi s-o împing înainte, şi am avut mul-

ţumirea de a vedea că a intrat cu un picior în lucarnă; înţelege cititorul că astfel greutatea îi scădea simţitor. Trebuia acum s-o fac să intre cu încă două picioare, ridicînd-o tot pe atît, căci pe urmă eram sigur că, urcîndu-mă la loc pe acoperişul lucarnei, aş fi făcut-o să intre de tot, cu ajutorul funiei. Ca s-o pot sălta cît trebuia, mă ridicai în genunchi; puterea de care avui însă nevoie spre a izbuti mă făcu să alunec, astfel încît mă pomenii deodată proiectat în afara acoperişului pînă la piept, sprijinit numai în coate.

Cumplită clipă, de care şi astăzi mă cutremur şi care e aproape de neînchipuit în toată grozăvia ei. Firescul instinct de conservare mă îndemnă ca aproape fără să-mi dau seama să-mi folosesc toată puterea spre a mă sprijini şi a mă opri în coaste şi, aproape ca prin minune, aş zice, izbutii. Luînd seama să nu scap, izbutii să mă salt, ajutîndu-mă cu toată puterea antebraţului, pînă la încheieturi şi sprijinindu-mă totodată în burtă. N-aveam, din norocire, nici o grijă pentru scară căci, în nefericita, sau mai curînd nefasta sforţare care fusese cît p-aci să mă coste atît de scump, avusesem bucuria s-o fac să intre cu peste trei picioare înăuntru, imobilizînd-o.

Sprijinit pe streaşină numai şi numai în încheietura mîinilor şi în părţile inghinale, între vintre şi pulpe, înţelesei că, ridicîndu-mi pulpa dreaptă şi izbutind să-mi pun pe streaşină un genunchi şi pe urmă pe celălalt, m-aş afla cu totul în afara primejdiei; dar nu eram încă la capătul necazurilor. Sforţarea pe care o făcui spre a izbuti îmi pricinui o asemenea contracţiune nervoasă, încît un cîrcel deosebit de dureros îmi paraliză aproape în întregime toate membrele. Nu mi-am pierdut capul şi am stat nemişcat pînă a trecut: ştiam că împotriva cîrceilor artificiali cel mai bun leac e imobilitatea; îl încercasem adesea. Grozavă clipă! După două minute, reluînd treptat efortul, izbutii să-mi proptesc cu bine amîndoi genunchii de streaşină şi, după ce-mi trăsei puţin sufletul, săltai uşurel scara şi o adusei în punctul unde era paralelă cu lucarna. Cunoscînd destul de bine legile echilibrului şi ale pîrghiilor, apucai iar *esponton*-ul şi, urmînd să mă caţăr cum

ştiam, mă înălţai pînă la lucarnă şi izbutii să bag cu uşurinţă înăuntru toată scara, al cărei capăt îl primi în braţe tovarăşul meu. Aruncai atunci în pod boarfele, funiile şi ţăndările rămase şi coborîi în pod, unde tovarăşul meu mă întîmpină cu bucurie şi avu grijă să tragă scara. Ţinîndu-ne de braţ, începurăm să cercetăm locul acela întunecos unde ne aflam : avea vreo treizeci de paşi lungime pe vreo douăzeci lăţime.

La unul din capete, dădurăm peste o uşă cu două canaturi, alcătuită din bare de fier. Nu era semn bun ; punînd însă mîna pe zăvorul de la mijloc, acesta cedă la apăsare şi uşa se deschise. Dădurăm întîi ocolul acestei noi încăperi şi, voind s-o străbatem, ne lovirăm de o masă înconjurată de scaune fără spătar şi de fotolii. Ne întoarserăm spre locul unde simţeam că sînt nişte ferestre, deschiserăm una şi, la lumina stelelor, nu zărirăm decît prăpăstii între cupole. Nu m-am oprit nici o clipă la gîndul de a coborî : doream să ştiu încotro merg şi nu recunoşteam locul unde mă aflu. Închisei la loc fereastra, ieşirăm din sală şi ne întoarserăm în locul unde ne lăsasem calabalîcul. Istovit cu desăvîrşire, mă trîntii pe jos şi, punîndu-mi o legătură de funii sub cap, sleit cum eram de orice putere trupească şi sufletească, simţii cum mă fură un dulce somn. Mă lăsai atît de supus în voia lui, încît să fi ştiut de bine că trezindu-mă mă aşteaptă moartea, şi tot mi-ar fi fost cu neputinţă să mă împotrivesc ; şi mi-aduc aminte foarte bine de fermecătoarea plăcere ce-o simţeam dormind.

Dormii vreme de trei ceasuri şi jumătate. Strigînd şi scuturîndu-mă tare, abia mă trezi călugărul. Îmi spuse că a bătut de douăsprezece şi că nu înţelege cum, în asemenea împrejurări, eu pot dormi. El nu înţelegea, eu însă, da : nu voisem să dorm ; nu făcusem decît să mă las biruit de trupu-mi vlăguit şi încolţit, ca să zic aşa. Osteneala mea n-avea nimic uimitor : erau două zile de cînd frămîntările nu-mi îngăduise să pun ceva în gură şi nici să închid un ochi, iar sforţările pe care le făcusem şi care depăşeau aproape tot ce poate face un om ar fi fost de ajuns

spre a istovi pe oricine de puteri. Pe de altă parte, somnul acesta binefăcător mă făcuse să-mi recîştig puterile dintii şi fui încîntat văzînd că întunericul se destramă de ajuns ca să pot acţiona mai sigur şi mai iute.

Cum îmi aruncai privirile în jur, strigai :

— Locul acesta nu e o temniţă ; trebuie să existe o ieşire lesne de găsit.

Ne îndreptarăm atunci spre capătul dimpotrivă al porţii de fier şi, într-un cotlon foarte îngust, mi se păru că desluşesc o uşă. Pipăi şi mă opresc pînă la urmă cu degetele pe o gaură de broască. Îmi înfig într-însa *esponton*-ul, din cîteva mişcări o deschid, şi iată-ne într-o odaie mică, unde, pe o masă, găsesc o cheie. O încerc la uşa din faţă şi văd, răsucind-o, că era descuiată. Îi spun călugărului să se ducă după lucruri şi, punînd cheia la loc pe masa de unde o luasem, ieşim şi dăm într-o galerie cu nişte firide pline de acte. Era o arhivă. Descopăr o scăricică de piatră, cobor pe ea ; găsesc alta, o cobor şi pe aceea şi găsesc la capăt o uşă cu geamuri, pe care o deschid, şi iată-mă într-o sală cunoscută : ne aflam în cancelaria ducală. Deschid o fereastră ; mi-ar fi lesne să cobor pe ea ; m-aş fi pomenit însă în labirintul micilor curţi care înconjoară biserica San-Marco. Doamne fereşte de asemenea nebunie ! Văd pe un birou o unealtă de fier, cu vîrful rotund şi cu mîner de lemn, aceea de care se slujesc secretarii pentru a găuri pergamentul de care leagă, cu o sfoară, peceţile de plumb ; o iau. Deschid biroul şi găsesc copia unei scrisori care-i vesteşte proveditorului insulei Corfu trimiterea a trei mii de ţechini pentru restaurarea vechii cetăţi. Caut ţechinii, nu-s. Numai Dumnezeu ştie cu ce plăcere aş fi pus mîna pe ei, şi cum aş mai fi rîs de călugăr dacă m-ar fi învinuit de furt ! Aş fi primit suma aceasta ca pe un dar al cerului ; m-aş fi socotit deplin stăpîn pe ea cu singurul drept al cuceritorului.

Mă duc la uşa cancelariei, îmi înfig *esponton*-ul în gaura cheii, dar dîndu-mi seama în mai puţin de un minut că-mi va fi cu neputinţă s-o sparg, mă hotărăsc să fac iute o gaură într-unul din cele două canaturi. Am ales

cu grijă un loc unde scîndura avea mai puţine noduri şi, apucîndu-mă numaidecît de treabă, dam într-una cu *esponton*-ul, spărgînd şi despicînd cum mă pricepeam mai bine. Călugărul, care mă ajuta şi el pe cît putea cu sula aceea groasă pe care o luasem de pe masă, tremura la zgomotul răsunător pe care-l făceam cu *esponton*-ul de cîte ori încercam să-l înfig în scîndură; zgomotul acesta se auzea desigur de departe: înţelegeam că primejdia e mare, dar eram nevoit s-o înfrunt.

Într-o jumătate de oră, gaura era destul de mare, spre norocul nostru, căci mi-ar fi fost greu s-o mai lărgesc fără ajutorul unui fierăstrău. Marginile găurii erau înfiorătoare, căci erau înţesate cu ţepi, numai buni să rupă veşmintele şi să sfîşie carnea. Se afla la o înălţime de cinci picioare. Punînd dedesubt două scăunele, unul lîngă altul, ne suirăm pe ele şi călugărul se vîrî în gaură, cu braţele încrucişate şi cu capul înainte; şi, apucîndu-l de pulpe, apoi de picioare, izbutii să-l împing afară şi, deşi era întuneric, n-aveam nici o teamă, căci cunoşteam clădirea. Cînd îl văzui afară pe tovarăşul meu, îi aruncai lucruşoarele noastre, afară de funii, pe care le lăsai acolo şi, punînd un al treilea scăunel peste primele două, mă urcai pe el şi, ajuns cu pulpele la marginea găurii, mă băgai înăuntru pînă la vintre, deşi foarte anevoie, căci gaura era foarte strîmtă; şi neavînd nici un punct de sprijin de care să mă agăţ cu mîinile, nici pe cineva care să mă împingă cum îl împinsesem eu pe călugăr, îi spusei să mă apuce de mijloc şi să mă tragă la el fără a se opri, măcar de m-ar fi scos de acolo făcut bucăţi. Ascultă şi avui tăria să rabd durerea cumplită care mă chinuia, căci ţepii îmi sfîşiau coastele şi pulpele şi sîngele curgea şiroaie.

De îndată ce mă văzui cu bine afară, mă grăbii să-mi ridic de jos lucrurile şi, coborînd două scări, deschisei fără nici o greutate uşa care dă în aleea unde e uşa cea mare a scării regale şi lîngă ea uşa cabinetului lui *savio alla scrittura*[1]. Uşa aceasta mare era încuiată, ca şi aceea de la Arhivă, şi mi-a fost deajuns să mă uit numai la ea ca

[1] *Prim grefier* (it.).

să înțeleg că, fără o catapultă ca s-o sparg sau o bombă ca s-o arunc în aer, mi-era cu neputință să-i fac ceva. În mîna mea, drugul părea să-mi zică : *Hic fines posuit*[1], nu mai ai ce face cu mine : poți să mă arunci. Era unealta libertății mele, mi-era drag ; era vrednic de a fi atîrnat în chip de *ex-voto* pe altarul Dezrobirii și al Libertății.

Calm, resemnat și pe deplin liniștit, mă așezai, spunîndu-i călugărului să facă la fel.

— Lucrarea mea e gata, îi spusei ; rămîne acum s-o ducă la capăt Dumnezeu ori norocul.

Abbia chi regge il ciel cura del resto,
O la fortuna se non tocca a lui.[2]

Nu știu dacă măturătorilor palatului are să le dea prin gînd să vină aici astăzi, în ziua de Patruzeci de sfinți, sau mîine, de ziua morților. Dacă intră cineva, fug cum văd că se deschide ușa și dumneata te iei după mine ; dacă nu vine nimeni, nu mă mișc de aici, să știu de bine că mor de foame.

Cuvintele acestea îl miniară grozav pe bietul om. Mă făcu nebun, disperat, ademenitor, înșelător, mincinos. Îl lăsai să vorbească, fără să-mi pese. Între acestea, sună de ora treisprezece. De cînd mă trezisem în pod, trecuse doar un ceas.

Cel dintîi lucru de care m-am îngrijit a fost să mă schimb. Părintele Balbi arăta ca un țărănoi, dar era teafăr ; nu-l vedea nimeni nici în zdrențe, nici plin de sînge : vesta de flanelă roșie nu-i era ruptă și nici pantalonii de piele liliachie, în vreme ce, uitîndu-te la mine, te apuca groaza și mila, plin de sînge și flenduros cum eram. Smulgîndu-mi ciorapii de pe genunchi, țîșni sîngele din două zdrelituri pe care mi le făcusem la streașină, gaura din ușă îmi sfîșiase vesta, cămașa, pantalonii, coapsele și pulpele : eram îngrozitor de julit peste tot. Rupînd cîteva batiste, făcui din ele feși și mă legai cît putui mai bine. Îmbrăcai haina cea bună, care pe o zi de iarnă părea de-

[1] *Aici s-a pus hotar* (lat.).
[2] *Acel ce-i domn în cer s-o ducă mai departe.*
Ori întîmplarea, dacă nu e treaba lui cumva (it.).

sigur destul de caraghioasă, îmi îndesai, de bine, de rău, peruca în pungă, încălţai o pereche de ciorapi albi, îmi pusei, în lipsă de altceva, o cămaşă cu horbotă şi încă două la fel pe deasupra, îmi umplui buzunarele cu batiste şi ciorapi şi aruncai într-un colţ tot ce mai rămăsese. Aruncai frumoasa mea manta pe umerii călugărului care arăta ca şi cum ar fi furat-o, nenorocitul. Semănam, cred, destul de bine cu unul care, după bal, a chefuit toată noaptea în nişte locuri deocheate, de unde a ieşit cam jumulit. Numai feşile de la genunchi îmi feşteleau toată această anapoda eleganţă.

Astfel împodobit, în cap cu pălăria mea cu fir de aur spaniol şi cu pană albă, deschisei fereastra. Cel dintîi le sări în ochi chipul meu citorva cască-gură care erau în curtea palatului şi care, nepricepînd ce caută unul cu asemenea mutră aşa devreme la acea fereastră, se duseră să-i dea de ştire celui care avea cheile locului. Portarul îşi închipui că a încuiat poate pe cineva înăuntru în ajun, şi, ducîndu-se să-şi ia cheile, sosi. Îmi părea rău că m-am arătat la fereastră, neştiind că de rîndul acesta întîmplarea mă slujise cum nu se putea mai bine; şedeam lîngă călugăr, care mă tot boscorodea, cînd îmi sună la ureche un zăngănit de chei. Emoţionat, mă ridic şi, punîndu-mi ochiul la o crăpătură aflată din fericire între două blăni în uşă, văd un bărbat singur, cu perucă în cap, fără pălărie, urcînd încetişor scara, cu un inel mare de chei în mînă. Îi spusei foarte serios călugărului să nu sufle o vorbă, să se ţină după mine şi să-mi calce pe urme. Apuc cu dreapta *esponton*-ul, ascunzîndu-l sub haină şi mă duc de mă pun în locul de lîngă uşă de unde, de îndată ce s-ar fi deschis, aş fi putut să ies şi s-o tulesc pe scări în jos. Mă rugam lui Dumnezeu ca omul acela să nu arate nici o împotrivire; căci altminteri aş fi fost nevoit să-l dau gata, şi eram hotărît s-o fac.

Uşa se deschise şi, văzîndu-mă în halul acela, bietul om încremeneşte. Fără nici o şovăială, fără nici un cuvînt, o zbughesc pe scări în jos, cu călugărul după mine. Fără să par că fug, dar mergînd repede, o luai pe măreaţa scară zisă a Uriaşilor; făcîndu-mă că nici nu-l aud pe părintele Balbi, care-mi striga într-una: „Haidem în biserică", îmi urmai drumul.

Uşa bisericii era la nici douăzeci de paşi; la Veneţia, bisericile nu mai erau însă adăpost pentru tîlhari şi nimeni nu se mai refugia în ele. Călugărul o ştia, dar frica îl făcuse să-şi piardă ţinerea de minte.

Mai tîrziu îmi spuse că îl îndemnase să-mi dea ghes să intru în biserică un simţămînt religios care îl chema la picioarele altarelor.

— De ce nu te-ai dus singur?

— N-am vrut să te părăsesc.

Ar fi trebuit să spună: „N-am vrut să rămîn fără dumneata".

Imunitatea pe care o căutam eu era dincolo de legile preasereniaimei republici şi către ea pornisem: mă şi aflam într-însa cu duhul, rămînea să-mi duc acolo şi trupul. O luai drept spre poarta regală a palatului ducal; şi, fără să mă uit la nimeni, ca nimeni să nu se uite la mine, străbat mica piaţă, merg la mal şi intru în cea dintîi gondolă pe care o găsesc, spunîndu-i tare de tot gondolierului aflat la pupă:

— Voi să merg la Fusino, cheamă iute încă un vislaş.

Era gata de plecare şi, în vreme ce se dezleagă gondola, mă tolănesc pe perna din mijloc, iar călugărul se aşază pe banchetă. Mutra ciudată a lui Balbi, fără pălărie şi cu o frumoasă manta pe umeri, îmbrăcămintea mea chisnovată, totul mă făcea desigur să trec drept un şarlatan sau un astrolog.

După ce trecurăm de vamă, gondolierii începură să spintece zdravăn apele canalului *Giudecca* pe care trebuia să-l străbaţi, de mergeai fie la Fusino, fie la Mestre, unde în adevăr voiam să ajung. Cînd mă văzui la jumătatea canalului, scosei afară capul şi-i spusei barcagiului de la pupă;

— Crezi că ajungem la Mestre pînă la patru?

— Dar, domnule, mi-aţi spus că mergeţi la Fusino!

— Eşti nebun, la Mestre ţi-am spus.

Al doilea barcagiu îmi spuse că mă înşel şi prostul meu de călugăr, insufleţit de o prea-creştină rîvnă pentru adevăr, nu înceta să repete şi el că n-am dreptate. Aveam poftă să-i trag una cu piciorul, ca să-l pedepsesc că e atît de tîmpit; cugetînd însă că *nu-i deştept cine vrea,* începui să rîd cu hohote, încuviinţînd că s-ar putea să mă fi înşelat, dar că eu la Mestre vreau să merg. Nu-mi răspunse

nimeni nimic şi, după o clipă, stăpînul gondolei îmi spuse că e gata să mă ducă şi în Anglia, dacă poftesc.

— Bravo ! Mergi la Mestre.

— Sîntem acolo în trei sferturi de ceas, căci ne mînă şi vîntul şi curentul.

Foarte mulţumit, privesc înapoi pe canal, care mi se pare mai frumos ca niciodată, mai ales că nici o barcă nu venea după noi. Dimineaţa era minunată, aerul curat, razele răsăritului străluceau, tinerii mei barcagii vîsleau amîndoi uşor şi puternic : gîndindu-mă la noaptea cumplită pe care o trecusem, la primejdiile din care scăpasem, la locul unde fusesem întemniţat în ajun, la toate prielnicele urzeli ale întîmplării, la libertatea de care începeam să mă bucur şi pe care o vedeam, deplină, înainte, toate acestea mă înduioşară atît de adînc încît, plin de recunoştinţă faţă de Dumnezeu, simţii cum mi se topeşte sufletul şi izbucnii în plîns.

Fermecătorul meu tovarăş, care pînă atunci nu deschisese gura decît ca să le dea dreptate gondolierilor, socoti că e dator să se ostenească a mă mîngîia. Se înşela asupra pricinii lacrimilor mele şi o luă în aşa chip încît mă făcu să trec cu adevărat de la plăcuta-mi întristare la un rîs cu totul ciudat, care-l aruncă într-o greşeală contrarie, căci crezu că am înnebunit. Sărmanul călugăr era, cum am mai spus-o, prost, şi răutatea numai din prostie i se trăgea. Mă găsisem în aspra nevoie de a trage folos de pe urma lui ; dar, deşi fără să vrea, era cît p-aci să mă piardă. Mi-a fost cu neputinţă să-l conving că le-am poruncit barcagiilor să meargă la Fusino cu gînd de a merge la Mestre : spunea că gîndul acesta nu se putea să-mi fi venit decît pe Canal-Grande.

Ajunserăm la Mestre. Poştalion n-am găsit, dar erau vizitii destui care umblă îndeajuns de bine şi mă învoii cu unul din ei să mă ducă în cinci sferturi de ceas la Trevisi. În trei minute caii erau puşi şi, crezîndu-l pe părintele Balbi în spate, mă întorsei să-i spun : „Haidem sus" ; cînd colo, ia-l de unde nu-i. Îi spusei unui băiat de grajd să meargă să-l caute, hotărît să-l cert, chiar dacă s-ar fi dus să-şi vadă de nevoile fireşti ; căci ne găseam într-o împrejurare în care trebuia să ne înfrînăm orice nevoie, oricît de firească. Veniră să-mi spună că nu-l găsesc nică-

ieri. Eram furios. Îmi veni în gînd să-l las acolo și să plec; ar fi trebuit s-o fac, dar un simțămînt de omenie mă opri. Cobor, cercetez; toți l-au văzut, dar nimeni nu știe să-mi spună nici unde e, nici unde ar putea fi. Străbat arcadele de pe strada mare și, venindu-mi așa ca din senin un gînd să bag capul pe fereastra unei cafenele, îl văd, nenorocitul, stînd în picioare la tejghea, bînd o șocolată și trăgîndu-i clopotele unei fete. Mă vede, îmi arată fata, spunîndu-mi că e drăguță și mă îndeamnă să iau o ceașcă de șocolată, spunîndu-mi să i-o plătesc pe a lui, căci el n-are un ban.

— N-am poftă, îi spun, stăpînindu-mi indignarea — și hai, dă-i bătaie.

Îl string totodată de braț atît de tare încît se îngălbeni de durere. Plătesc și plecăm. Tremuram de mînie. Ajungem, ne suim în trăsură; nu făcusem însă nici zece pași cînd îl recunoscui pe Balbi Tomasi, un locuitor din Mestre, un om cumsecade, dar despre care se spunea că se învîrtește pe lîngă Sfîntul oficiu inchizitorial al republicii. Mă cunoștea și, apropiindu-se, îmi strigă:

— Dumneavoastră aici, domnule? Încîntat să vă văd. Așadar ați fugit? cum ați făcut?

— N-am fugit, domnule, mi s-a dat drumul.

— E cu neputință; abia aseară am fost acasă la domnul Grimani, și aș fi aflat-o.

Îți va fi mai lesne să ghicești, cititorule, ce am simțit în clipele acelea decît mi-ar fi mie să ți-o descriu. Mă vedeam descoperit de un om pe care mi-l închipuiam plătit să mă aresteze și care în acest scop n-avea decît să facă semn cu ochiul primului dintre zbiri, de care Mestre era plin. Îl rugai să vorbească mai încet și, coborînd din trăsură, îl rugai să vină puțin la o parte. Îl duc în spatele casei și, văzînd că nu mă vede nimeni și aflîndu-mă lîngă un șanț dincolo de care se întindea o cîmpie șeață, mă înarmez cu *esponton*-ul și-l iau de git. Ghicindu-mi gîndul, se smucește, îmi scapă și sare șanțul. Fără să se mai întoarcă, o ia numaidecît la sănătoasa drept înainte, mîncînd pămîntul. Cînd se îndepărtă ceva, își încetini puțin fuga, își întoarse capul și-mi trimise bezele, în semn de urări de bună călătorie. Cînd nu-l mai văzui, adusei mulțumiri Domnului că, prin sprinteneala lui, omul acela m-a

ferit să săvîrşesc un omor, căci era cît p-aci să-l dau gata, şi se pare că n-avea gînduri rele.

Situaţia mea era îngrozitoare; eram singur, în război fățiş cu toate puterile republicii. În cinstea prevederii, nici o jertfă nu era prea scumpă şi propria mea siguranţă îmi prescria legea să nu cruţ nici un mijloc de a-mi ajunge ţinta.

Ursuz ca unul care tocmai a scăpat dintr-o grea încercare, îl fulgerai cu dispreţ pe mişelul de călugăr care vedea în ce primejdie ne băgase şi mă urcai la loc în trăsură. Mă gîndeam cum să scap de ţopîrlanul acela, care nu îndrăznea nici să deschidă gura. Ajunserăm la Trevisi fără să mai întîlnim pe nimeni şi-i spusei căpitanului de poştă să-mi pregătească doi cai şi o trăsură pentru ora şaptesprezece; nu mă gîndeam însă să merg mai departe cu poştalionul, întîi fiindcă n-aveam cu ce şi apoi fiindcă mă temeam să nu fiu urmărit. Hangiul mă întrebă dacă nu vreau să mănînc: aş fi avut mare nevoie s-o fac, ca să-mi ţin viaţa, căci muream de foame; mi-a fost însă frică să primesc, căci orice sfert de ceas pierdut putea să-mi fie fatal. Mă temeam să nu fiu prins şi să-mi fie pe urmă ruşine toată viaţa, căci în cîmp deschis un om cuminte trebuie să înfrunte patru sute de mii de oameni: dacă nu ştie să se ascundă, e un prost.

Ieşii pe poarta San-Tomaso ca şi cum aş fi mers la plimbare şi, după ce făcui o milă pe drumul mare, o luai prin arătură, cu gîndul să nu mai ies de acolo cîtă vreme voi fi încă în statele republicii. Cel mai drept ar fi fost s-o apuc prin Bassano; o apucai însă pe ocolite, fiindcă n-ar fi fost cu neputinţă să fiu aşteptat la cel mai apropiat debuşeu, în vreme ce era mai puţin de crezut că, pentru a ieşi din stat, am luat drumul prin Feltre care, pentru a ajunge în jurisdicţia episcopului de Trente, era drumul cel mai lung.

După ce am umblat trei ceasuri, m-am prăbuşit la pămînt: nu mai puteam. Dacă nu îmbucam ceva, puteam să mă gătesc de moarte. Îi spusei călugărului să pună lîngă mine mantaua şi să meargă la o fermă pe care o vedeam, să facă rost, pe parale, de ceva merinde şi să mi le aducă. Îi dădui banii trebuincioşi. Plecă spunîndu-mi că mă cre-

dea mai curajos. Nefericitul habar n-avea ce-i acela curaj, era însă mai voinic ca mine și înainte de a ieși din temniță își pusese desigur zdravăn burta la cale. Băuse apoi și șocolata, era slab, era călugăr și prudența și onoarea nu-i frămîntau sufletul pe socoteala trupului.

Deși casa aceea nu era un han, buna fermieră îmi trimise, cu o țărancă, un prinzișor îmbelșugat, care nu mă costă decît treizeci de parale venețiene. După ce-am mîncat pe săturate, simțind că e cît p-aci să mă fure somnul, mă grăbii s-o iau la drum, știind destul de bine încotro. După patru ceasuri de mers, mă oprii în spatele unui cătun și aflai că sînt la douăzeci și patru de mile de Trevisi. Eram spetit de oboseală, mi se umflaseră gleznele și încălțările mi-erau rupte. Mai rămăsese un singur ceas de zi.

Întinzîndu-mă într-un tufiș, îl așezai pe părintele Balbi lîngă mine și-i vorbii astfel :

— Trebuie să mergem la Borgo di Valsugana, îi spusei ; e cel dintîi oraș aflat dincolo de hotarele republicii. Acolo vom fi la fel de siguri ca la Londra și ne vom putea odihni ; ca să ajungem, însă, trebuie să luăm cîteva măsuri de care atîrnă totul, și cea dintîi e să ne despărțim. Dumneata ai s-o iei prin pădurea Montello, și eu peste munte ; dumneata pe drumul cel mai ușor și mai scurt, eu pe cel mai lung și mai greu ; în sfîrșit, ai bani și eu n-am de loc. Îți dăruiesc mantaua pe care ai s-o schimbi pe o zeghe și o pălărie, și toată lumea are să te ia drept un țăran căci, din fericire, așa arăți. Iată tot ce mi-a rămas din cei doi țechini pe care i-am luat de la contele Asquino : șaptesprezece livre ; ia-le. Poimîine seară vei fi la Borgo ; douăzeci și patru de ore mai tîrziu ajung acolo și eu. Așteaptă-mă la ultimul han de pe mîna stîngă și fii sigur că ai să mă vezi sosind. În noaptea asta, am nevoie să dorm într-un pat bun și Pronia mă va ajuta să-l găsesc undeva ; am nevoie însă și de liniște și, cu dumneata, lucrul acesta ar fi cu neputință. Am încredințarea că la ceasul acesta sîntem căutați peste tot și că semnalmentele noastre au fost atît de bine arătate, încît am fi arestați în cel dintîi han în care am îndrăzni să ne arătăm împreună. Vezi în ce hal sînt și ce neapărată nevoie am să

mă odihnesc zece ore. Aşadar, la revedere; du-te şi lasă-mă să mă duc şi eu singur în drumul meu: am să găsesc eu un culcuş prin împrejurimi.

— Mă aşteptam la tot ce mi-ai spus, îmi răspunse Balbi; în loc de orice răspuns am să-ţi amintesc însă ce mi-ai făgăduit cînd m-am lăsat înduplecat să sparg temniţa în care te găseai. Mi-ai făgăduit că nu ne vom mai despărţi; nu trage, aşadar, nădejde că te voi părăsi: vom rămîne împreună, şi la bine, şi la rău. Vom găsi, pe banii noştri, un culcuş bun şi nu vom merge pe la hanuri; nu ne vor aresta.

— Eşti aşadar hotărît să nu urmezi sfatul cel bun pe care m-a îndemnat prevederea să ţi-l dau?

— Da, foarte hotărît.

— O să vedem.

Mă ridicai, nu fără sforţări; îi luai măsura trupului şi măsurai apoi pămîntul; scoţîndu-mi pe urmă *esponton*-ul din buzunar, mă încovoiei şi, aproape culcat pe partea stîngă, încep a săpa, cu cel mai desăvîrşit sînge-rece şi fără a răspunde la nici una din întrebările pe care mi le punea. După un sfert de ceas de lucru, îl privii cu întristare şi-i spusei că mă simt dator, ca un bun creştin ce mă aflu, să-i spun că ar trebui să-şi gătească sufletul de moarte.

— Fiindcă am de gînd să te îngrop aci, mort sau viu şi, dacă eşti mai tare, ai să mă îngropi dumneata pe mine. Iată la ce acte de violenţă mă împinge prosteasca dumitale încăpăţînare. Mai poţi, totuşi, fugi, căci n-am să alerg după dumneata.

Văzînd că nu-mi răspunde, mă apucai iar de lucru; mărturisesc însă că mă temeam ca dobitocul acela să nu mă scoată din răbdări, şi eram hotărît să mă descotorosesc de el.

Pînă în cele din urmă, fie că-i era frică, fie că chibzuise, se trînti lîngă mine. Îi arătai vîrful drugului: n-aveam însă a mă teme de nimic.

— Voi face — îmi spuse — tot ce doreşti.

Îl îmbrăţişai atunci şi, dîndu-i toţi banii pe care-i aveam, îi întării făgăduiala de a veni după el la Borgo.

Deşi rămas fără o para chioară şi nevoit să trec peste două ape, mă fericii că am izbutit să scap de tovărăşia unui om cu un asemenea caracter, căci, singur, mă simţeam sigur că voi izbuti să trec hotarul scumpei mele republici.

CAPITOLUL I[1]

Trag la căpetenia zbirilor, unde petrec o noapte încîntătoare şi-mi regăsesc pe deplin puterile şi sănătatea — Merg la biserică: întîlnire stingheritoare — Mijlocul silnic pe care sînt nevoit să-l folosesc pentru a dobîndi şase ţechini — Sînt în afară de primejdie — Sosesc la München — Episod cu Balbi — Plec către Paris — Sosesc acolo — Asasinarea lui Ludovic al XV-lea.

Cum văzui că părintele Balbi s-a îndepărtat binişor, mă ridicai şi, zărind destul de aproape un cioban care păzea cîteva oi pe un deluşor, mă îndreptai către dînsul spre a dobîndi cîteva lămuriri de care avem nevoie.

— Cum se numeşte, prietene, satul acesta ?

— Valdepiadene, domnule.

Am rămas uimit, căci făcusem un drum mai lung decît crezusem. Îl întrebai pe urmă de numele stăpînilor celor cinci-şase case pe care le vedeam în jur şi, din întîmplare, toate cele pe care le rosti erau ale unor inşi pe care-i cunoşteam, dar ale căror case nu le puteam tulbura dînd buzna înăuntru. Întrebîndu-l şi de stăpînul unui palat care se vedea, îmi spuse numele Grimani; capul familiei era în vremea aceea inchizitor de stat şi se afla cu siguranţă

[1] Vol. II Ed. de la Pléiade.

acasă atunci; trebuia așadar neapărat să mă feresc să mă vadă cineva. În sfîrșit, îi pusei o ultimă întrebare, rugîndu-l să-mi spună a cui e casa cea roșie care se vedea în depărtare, iar el îmi răspunse că e a zisului căpitan din sat, care era căpetenia zbirilor. Eram uimit la culme; luîndu-mi însă rămas-bun de la ciobanul cel cumsecade, începui să cobor așa, într-o doară, dealul, și nici azi n-am izbutit să pricep ce instinct m-a făcut să mă îndrept tocmai spre casa aceea, de care ar fi trebuit să mă îndepărteze deopotrivă și judecata, și frica. Mergeam ață într-acolo și pot spune cu temei de adevăr că n-am făcut-o în urma unei hotărîri inconștiente. Dacă e adevărat că avem cu toții o inteligență nevăzută, un duh binefăcător care ne împinge spre fericire, așa cum i se întîmpla cîteodată lui Socrate, acestui duh trebuie să-i pun pe seamă îndemnul fără putință de împotrivire care m-a minat în casa omului pe care cel mai mult ar fi trebuit să mă tem să-l văd. Oricum, a fost fapta cea mai cutezătoare din viața mea.

Intrai fără nici o șovăială, ba chiar cu aerul unuia căruia nu-i pasă de nimic și, văzînd în curte un copil care biciuia o sfîrlează, mă apropiai de el întrebîndu-l unde e taică-său. În loc de răspuns, copilul se duse s-o cheme pe maică-sa și peste cîteva clipe văzui ivindu-se o femeie foarte frumoasă, însărcinată, care mă întrebă cît se poate de curtenitor, ce doresc de la bărbatu-său, adăugind că-i pare rău că nu-i acasă.

— Și mie — îi spusei eu — îmi pare la fel de rău că nu-i acasă *cumătrul*, pe cît sînt de încîntat să fac cunoștință acum cu frumoasa lui soție.

— „Cumătrul"? Vorbesc așadar cu excelența sa domnul Vetturi? Mi-a spus că ați avut bunătatea să-i făgăduiți să fiți nașul copilului pe care-l port în pîntece. Sînt încîntată să vă cunosc și lui are să-i fie tare ciudă că n-a fost acasă.

— Trag nădejde că n-are să zăbovească, fiindcă vreau să-i cer adăpost pentru noaptea aceasta. În halul în care mă vedeți nu îndrăznesc să mă duc nicăieri.

— Veți avea cel mai bun pat din casă și vă voi pregăti o cină minunată; soțul meu va veni să mulțumească excelenței voastre pentru cinstea ce ne-o faceți de îndată ce

se va înapoia. Nu-i nici un ceas de cînd a plecat cu toţi oamenii lui şi nu-l aştept înainte de trei sau patru zile.

— Şi de ce întîrzie, mă rog, atîta, cumătră dragă?

— Cum, nu ştiţi că au evadat de la *Piombi* doi prizonieri? Unul e patrician, iar celălalt un oarecare Casanova. Soţul meu a primit o scrisoare de la Messer Grande în care-i porunceşte să-i caute: dacă dă peste ei, îi duce la Veneţia; dacă nu, se întoarce acasă; are să-i caute însă cel puţin trei zile.

— Îmi pare rău că am căzut prost, cumătră dragă, n-aş vrea să vă stingheresc, cu atît mai mult cu cît aş dori să mă culc numaidecît.

— Într-o clipă va fi totul gata şi mama mea vă va sluji. Dar ce aveţi la genunchi?

— Am căzut, la o vînătoare în munţi, m-am zdrelit rău de tot şi am pierdut sînge, ceea ce m-a istovit.

— O, bietul senior! mama vă va tămădui.

O chemă pe maică-sa şi, după ce-i spuse tot ce-mi trebuie, plecă. Era frumoasă nevasta arcaşului, dar habar n-avea de meşteşugul lui, căci nimic n-arăta mai mult a basm decît istoria pe care i-o spusesem. Călare cu ciorapi de mătase albă! La vînătoare în haină de tafta! Fără manta, fără nici un slujitor! Tare trebuie să fi rîs de ca bărbatu-său, cînd s-a întors; Dumnezeu s-o răsplătească însă pentru inima ei bună şi pentru sfînta-i naivitate! Maică-sa mă îngriji cu toată curtenia la care m-aş fi putut aştepta de la cineva din societatea cea mai aleasă. Femeie vrednică de respect şi făcătoare de bine, îmi vorbea ca o mamă şi, oblojindu-mi rănile, din „fiule" nu mă scotea. Numele acesta îmi dezmierda auzul şi a avut o parte însemnată la vindecarea mea, prin plăcutele simţăminte pe care le stîrnea în mine. Să fi fost mai puţin preocupat de starea în care mă aflam, i-aş fi răsplătit îngrijirile cu mai limpezi semne de curtenie şi recunoştinţă; locul însă unde mă aflam şi rolul pe care-l jucam nu-mi lăsau gîndul slobod pentru altceva.

După ce îmi cercetă genunchii şi şoldurile, blînda măicuţă îmi spuse cu glas drăgăstos că trebuie să mă hotărăsc să sufăr un pic, dar că pot fi încredinţat că a doua zi voi fi vindecat. Trebuia numai să rabd nişte ştergare umezite pe răni şi să stau cît mai liniştit în pat, să nu mă

mişc pînă a doua zi. Am făgăduit să rabd cuminte totul şi să fac întocmai precum zice ea.

Mi s-a slujit o cină bună; am mîncat şi am băut cu poftă; pe urmă am lăsat-o să facă ce ştie şi am adormit în miinile ei. M-a dezbrăcat de bună seamă ca pe un copil, căci trezindu-mă nu-mi amintii de nimic: nu vorbeam şi nici nu gîndeam. Am mîncat zdravăn, e adevărat, dar n-am făcut-o decît din nevoia de a-mi îndestula stomacul şi de a mă întrema, iar cînd am adormit, m-am lăsat biruit de o putere căreia nu mă puteam împotrivi, căci trupul mi-era atît de sleit de vlagă, încît nu-mi mai îngăduia să amestec nicicum judecata în ceea ce făptuiam. Cînd am cinat era ceasul unu noaptea (vreo şase seara), iar cînd m-am deşteptat am auzit bătînd treisprezece (şase dimineaţa). Credeam că-i o vrajă. Trezindu-mă de-a binelea şi venindu-mi în fire, îmi scosei degrabă ştergarele şi rămăsei uluit de fericire văzînd că toate juliturile s-au uscat şi că nu mă mai doare nimic. Mă pieptăn, mă îmbrac în mai puţin de cinci minute şi, găsind uşa odăii deschisă, cobor scara, străbat curtea şi părăsesc casa, făcîndu-mă că nici nu-i văd pe cei doi inşi care stăteau înfipţi acolo şi care nu puteau fi decît doi zbiri. Mă îndepărtai în grabă de locul acela unde aflasem cea mai călduroasă întîmpinare, cea mai neprefăcută curtenie, cele mai mărinimoase îngrijiri, unde, mai mult decît atîta, îmi aflasem sănătatea şi-mi redobîndisem puterile, şi o făcui cu o cumplită strîngere de inimă, împotriva căreia nu puteam lupta, cugetînd la pericolul de care ca prin minune scăpasem. Fără să vreau, tremuram şi tremur încă şi azi, după atîţia ani, la gîndul primejdiei în care cu atîta nesăbuinţă mă băgasem. Eram uluit că am putut pătrunde în casa aceea, ba că am putut să şi ies dintr-însa. Mi se părea cu neputinţă să nu fiu urmărit. Am umblat cinci ceasuri prin codru şi prin munţi fără să întîlnesc decît vreo cîţiva ţărani şi fără să întorc capul niciodată.

Nu era încă amiază cînd, tot umblînd aşa, mă opri în loc un zvon de clopot. Mă aflam pe o înălţime; privind dincotro venea zgomotul, văzui o bisericuţă în vale şi multă lume care intra să asculte liturghia: îmi dădu în gînd să merg s-o ascult şi eu; sufletul meu era încercat de nevoia de a-şi arăta recunoştinţa pentru ocrotirea pe

care se vedea cu ochii că Pronia mi-o dăruieşte ; şi, deşi mie natura întreagă mi se înfăţişează ca un templu vrednic de Atoatefăcătorul, obişnuinţa mă trăgea la biserică. Cînd omul se află la strîmtoare, tot ce-i trece prin închipuire i se pare o inspiraţie divină. Era Ziua morţilor. Cobor, intru în biserică şi, spre marea mea uimire, îi văd acolo pe domnul Marc-Antonio Grimani, nepotul inchizitorului de stat, cu doamna Maria Pisani, soţia lui. N-au fost mai puţin miraţi ca mine. Le făcui o închinăciune, pe care mi-o întoarseră şi, după ce ascultai liturghia, ieşii. Domnul Grimani veni, singur, după mine. Se apropie puţin şi mă opri, zicînd :

— Ce faci aici, Casanova ? Şi unde ţi-e tovarăşul ?

— I-am dat puţinii bani pe care-i aveam ca să fugă pe alt drum, iar eu, fără un gologan, încerc să răzbesc pe aici. Dacă excelenţa voastră ar binevoi să mă ajute cu ceva, m-aş descurca mai uşor.

— Eu nu-ţi pot da nimic ; vei găsi însă în drumul domniei-tale sihaştri care nu te vor lăsa să mori de foame. Mai bine istoriseşte-mi cum ai izbutit să spargi temniţa.

— Povestea ar fi interesantă, dar lungă ; pînă atunci s-ar putea prea bine ca sihaştrii să mănînce merindele care m-ar împiedica să mor de foame.

Încheind această zeflemitoare tiradă, îi făcui o plecăciune pînă la pămînt şi-mi văzui de drum. Deşi mă aflam la mare ananghie, nemilostenia aceasta mi-a făcut plăcere. Îmi păream mai gentilom decît excelenţa aceea care mă trimitea să cer de pomană la sihaştri. Am auzit mai tîrziu la Paris că nevastă-sa, aflînd întîmplarea, l-a ocărît, dojenindu-l aspru pentru cruzimea ce mi-o arătase. E neîndoios că sentimentele de bunăvoinţă şi de mărinimie sălăşluiesc mai adesea în sufletul femeilor decît într-al nostru.

Mi-am urmat calea pînă-n asfinţit. Scîrbit, istovit, şi mort de foame, m-am oprit la o casă singuratică : arăta destul de bine. Spun că vreau să vorbesc cu stăpînul, portăreasa îmi răspunde că nu-i acasă, că e dus la o nuntă dincolo peste rîu, că nu se întoarce decît după vreo două zile, dar că, plecînd, a poruncit ca prietenii lui să fie în-

tîmpinaţi cum se cuvine. Providenţă! Noroc! Întîmplare! Spuneţi-i cum veţi pofti.

Intru, mi se dă o masă bună şi un pat bun. Am băgat de seamă, după adresa citorva scrisori, că mă găsesc la domnul Rombenchi, consul al nu ştiu cărei naţiuni. I-am scris o scrisoare pe care i-am lăsat-o, închisă. După ce am mîncat bine şi am dormit foarte bine, m-am sculat şi, după ce m-am dichisit în toată voia, am plecat, fără să-i pot lăsa portăresei nici un semn de recunoştinţă şi am trecut girla, plimbîndu-mă, făgăduind să plătesc la întors. După cinci ore de drum, am prînzit la o mănăstire de capucini care mi s-au părut nişte inşi foarte folositori în asemenea împrejurări. După ce m-am ospătat, am pornit-o iar, proaspăt şi voios, şi am mers zdravăn pînă la ora douăzeci şi două (vreo trei după-amiază). Mă oprii la o casă al cărei stăpîn mi-era prieten; de la un ţăran am aflat-o. Intru, întreb dacă stăpînul e acasă, mi se arată odaia în care sta singur, scriind: fac un pas să-l sărut; văzîndu-mă în cel hal sînt, se dă înapoi îngrozit şi-mi spune să plec numaidecît, arătîndu-mi nişte pricini care de care mai şubrede şi mai jignitoare. Îi arăt împrejurările în care mă aflu, nevoile care mă impresoară şi-i cer şaizeci de ţechini, în schimbul unui înscris al meu, care-l garanta că domnul de Bragadin i-i va întoarce. Îmi răspunde că nu mă poate ajuta cu nimic, nici măcar cu un pahar de apă nu-mi poate da, fiindcă de cînd m-a văzut la el în casă, tremură de spaimă ca urgia tribunalului să nu se reverse asupră-i. Era un bărbat la şaizeci de ani, curtier de meserie, şi care-mi era foarte îndatorat. Hainul lui refuz avu asupră-mi o cu totul altă urmare decît cel al domnului Grimani. Fie mînia, fie indignarea, fie turbarea, fie dreptul raţional sau cel natural, îl apucai de guler şi, scoţîndu-mi *esponton*-ul, îl ameninţai, strigînd, că-l ucid. Tremurînd tot, scoase o cheie din buzunar şi-mi spuse arătîndu-mi un sertar că banii sînt acolo şi că n-am decît să iau citi poftesc: îi spusei să-l deschidă el cu mîna lui. Ascultă, şi, deschizîndu-mi un sertar în care era aur, îi poruncii să-mi numere şase ţechini.

— Mi-ai cerut şaizeci.

— Da, cînd mă aşteptam să mi-i împrumute prietenia, dar cînd sînt pus să i-i datorez doar silniciei, nu-mi tre-

buie mai mult de şase, pentru care nu-ţi dau nici un înscris. Îţi vor fi întorşi la Veneţia, unde voi scrie ce m-ai nevoit să fac, făptură mişelnică şi nevrednică de a trăi pe lume.

— Iartă-mă, ia tot, mă rog dumitale.

— Nici un ban. Mă duc, şi pe tine te sfătuiesc să mă laşi să plec netulburat, fiindcă altminteri mă tem ca, disperat cum sînt, să nu mă întorc să-ţi dau foc la casă.

Am ieşit şi am făcut drum de două ceasuri pînă cînd noaptea şi osteneala m-au silit să mă opresc în casa unui plugar. Am mîncat prost şi am dormit pe paie. Dimineaţă mi-am cumpărat o redingotă veche, am închiriat un măgar pe care să călăresc, şi aproape de Feltre mi-am cumpărat o pereche de cizme. În acest echipaj am străbătut şandramaua pe care o numeau Scala. Era ocolo o strajă care nu mi-a făcut nici măcar cinstea să mă întrebe cum mă cheamă, şi i-am fost mulţumitor, precum lesne mă va crede cititorul. De acolo am luat o căruţă cu doi cai şi curînd am ajuns la Borgo di Valsugano, unde l-am găsit pe părintele Balbi la hanul pe care i-l indicasem. Să nu fi venit el la mine, nu l-aş fi cunoscut. O redingotă largă, o pălărie cu borurile lăsate, pusă peste o tichie groasă de bumbac, îl deghizau de minune. Îmi împărtăşi că toate acestea i le dăduse un fermier în schimb pe mantaua mea, că a ajuns fără încurcături şi că a mîncat bine. Îmi spuse gingăşia că nici nu mă aştepta, fiindcă nu credea că de bună-credinţă i-am făgăduit să-l întîlnesc. Poate că aş fi făcut bine să nu-i fi înşelat aşteptările.

A doua zi mi-am petrecut-o în hanul acela unde, fără să mă scol din pat, am scris peste douăzeci de scrisori la Veneţia, dintre care zece sau douăsprezece aidoma, unde arătam ce fusesem nevoit să fac pentru a dobîndi cei şase ţechini.

Călugărul scrise cîteva scrisori neobrăzate părintelui Barbarigo, mai-marele său, fraţilor acestuia, patricienii, şi cîteva scrisori de amor slujnicelor care-i pricinuise nenorocirea. Eu îmi scosei galoanele de la haină şi îmi vîndui pălăria, lepădîndu-mă de un lux care nu se potrivea cu împrejurările în care mă aflam, căci prea sărea în ochi.

În ziua următoare dormii la Pergino, unde veni să mă vadă un tînăr conte Dalberg care, nu ştiu cum, aflase că

sîntem fugiți de la închisoarea de stat din Veneția. De la Pergino plecai la Trento și de acolo la Bolzano, unde, avînd nevoie de bani să mă îmbrac, să-mi cumpăr rufe și să-mi urmez drumul, mă înfățișai unui bătrîn bancher, Menz, și acesta îmi dădu un om sigur pe care-l trimisei la Veneția cu o scrisoare pentru domnul de Bragadin. Bătrînul bancher mă puse într-un han bun, unde mi-am petrecut stînd în pat cele șase zile cîte i-au trebuit trimisului să se întoarcă. Omul îmi aduse o sută de țechini și, după ce-l îmbrăcai pe tovarășul meu, mă îngrijii așijderea și pentru mine. Nefericitul acela de Balbi îmi dădea în fiecare zi noi temeiuri ca tovărășia lui să mi se pară insuportabilă. O ținea una că fără el n-aș fi scăpat niciodată și că, potrivit făgăduinței ce i-o dasem, îi datoram jumătate din averea mea eventuală. I se aprindeau călcîiele după toate slujnicele și, cum nici statul, nici mutra nu-l ajutau să placă, era întîmpinat cu niște palme zdravene, pe care le îndura cu o pilduitoare răbdare, fără însă să-l învețe minte nici pe douăzeci și patru de ore. Toate acestea mă distrau, deși mă durea să mă văd laolaltă cu un om așa mîrșav la suflet.

Am luat poștalionul și în trei zile am sosit la München, unde am tras la hotelul *La cerb*. Am dat acolo peste doi tineri venețieni din familia Contarini, care se găseau de mai multă vreme la hotel, însoțiți de un conte Pompei, veronez; ei însă necunoscîndu-mă și eu nemaiaflîndu-mă nevoit să-mi caut sihaștri ca să pot viețui, nu m-am sinchisit să mă duc să-mi fac închinăciunea. Altfel stăteau lucrurile cu contesa Coronini, pe care o cunoscusem la Veneția, la mănăstirea Santa Giustina, și care era foarte bine văzută la curte.

Ilustra doamnă, în vîrstă pe atunci de șaptezeci de ani, m-a primit foarte bine și mi-a făgăduit să-i vorbească electorului ca să-mi acorde drept de azil. Se ținu de cuvînt și a doua zi îmi spuse că alteța-sa n-are împotriva mea nimic care să-l împiedice să-mi acorde azil în statele sale, dar că pentru Balbi nu poate exista siguranță în Bavaria căci, în calitatea lui de somasc fugar, putea fi revendicat de somascii din München; alteța-sa nu vrea încurcături cu călugării. Contesa mă sfătui, așadar, să-l scot cît mai curînd din oraș ca să meargă să se adăpostească aiurea și

să se ferească astfel de un renghi pe care cinstiţii lui fraţi, călugării, nu vor întîrzia să i-l joace.

Simţindu-mă dator în conştiinţă să mă îngrijesc de nepricopsitul acela, mă dusei la duhovnicul electorului, spre a-i cere o recomandare pentru el într-un oraş oarecare din Suedia. Duhovnicul cu pricina, iezuit, nu dezminţi nobilele purtări ale fraţilor săi întru Loyola ; mă primi cum nu se poate mai rău. Îmi spuse, cam din vîrful buzelor, că la München mă cunosc toţi foarte bine. Il întrebai verde dacă înţelege să-mi dea această înştiinţare ca pe o veste bună sau ca pe una proastă ; nu-mi răspunse nimic şi ieşi din odaie. Un alt preot îmi spuse că a plecat să verifice o minune de care tot oraşul vorbeşte.

— Ce minune, părinte ? întrebai eu.

— Împărăteasa, văduva lui Carol al VII-lea, al cărei cadavru se află încă în sală, expus privirilor publicului, are picioarele calde, deşi ea e moartă.

— Poate că e ceva care i le încălzeşte.

— Puteţi merge însivă să vă încredinţaţi de miracol.

Nu vezi în fiecare zi minuni şi, lăsînd să-mi scape un asemenea prilej, l-aş fi pierdut pe acela de a mă lămuri sau de a rîde, şi eram la fel de năsăţios de amîndouă. Dorind să mă pot lăuda că am văzut o minune, şi anume una de un soi cu atît mai interesant pentru mine cu cît din nefericire picioarele mi-au fost întotdeauna reci ca gheaţa, alerg să văd pe augusta moartă, care cu adevărat avea picioarele calde ; am văzut însă că lucrurile erau foarte simple, căci răposata maiestatea sa era îndreptată spre o sobă fierbinte, aflată foarte aproape. Un dansator care mă cunoştea, şi pe care curiozitatea îl atrăsese aici laolaltă cu gloata, se apropie de mine, mă felicită pentru izbutita mea evadare şi-mi spuse că tot oraşul vorbeşte cu interes de ea. Ştirea îmi plăcu, căci nu e rău niciodată ca lumea să se intereseze de tine. Ucenicul Terpsihorei mă pofti la prînz, ceea ce primii cu plăcere. Se numea Michele de l'Agata, iar soţia lui era frumoasa Gardela, pe care cu şaisprezece ani în urmă o cunoscusem la bătrînul Malipiero, care mă lovise cu bastonul fiindcă mă hîrjoneam cu Tereza. Gardela, care ajunsese o vestită dansatoare şi care era la fel de frumoasă, fu încîntată să mă vadă şi să audă din gura mea povestirea anevoioasei mele evadări. Se interesă de

călugăr şi se arătă gata să-mi dea o scrisoare de recomandare pentru la Augsburg, către canonicul Bassi, bolonez, prieten cu ea şi decan al consiliului din Saint-Maurice. Primii şi pe loc o şi scrise, încredinţîndu-mă că nu mai trebuie să-mi fac griji pentru călugăr, căci decanul îl va lua cu siguranţă asupra lui şi că se va pricepe chiar să-l împace cu Veneţia.

Încintat că scap de el într-un chip atît de onorabil, alerg la han, îi povestesc întîmplarea şi-i dau scrisoarea, făgăduindu-i să nu-l părăsesc dacă decanul nu l-ar primi bine. Găsindu-i o trăsură bună, îl pornesc a doua zi în zori. După patru zile, Balbi îmi scrise că decanul l-a primit cu toată căldura, că l-a găzduit la el acasă, că l-a îmbrăcat în abate, că l-a prezentat principelui episcop de Darmstadt şi că, datorită lui, magistraţii oraşului i-au acordat azil. Pe de altă parte, decanul i-a făgăduit să-l ţină la dînsul pînă-i va dobîndi de la Roma secularizarea şi voie de a se întoarce la Veneţia; căci de îndată ce nu va mai fi călugăr, nu va mai fi nici vinovat în faţa tribunalului inchizitorilor de stat. Părintele Balbi îşi încheia scrisoarea spunîndu-mi să-i trimit vreo cîţiva ţechini pentru măruntele lui plăceri, căci el avea prea multă nobleţe sufletească pentru a-i cere bani decanului care, zicea nerecunoscătorul, n-avea destulă pentru a-i oferi singur. Nu i-am răspuns.

Rămas singur şi liniştit, m-am gîndit serios să-mi caut de sănătate, căci toate cîte le pătimisem îmi dăduse nişte contracţiuni nervoase care puteau să ia o întorsătură alarmantă. M-am pus la regim şi în trei săptămîni eram pe deplin înzdrăvenit. Într-acestea, sosi de la Dresda doamna Rivière cu fiul ei şi cu cele două fiice; se ducea la Paris s-o mărite pe cea mare. Feciorul dobîndise bună învăţătură şi putea fi socotit un tînăr desăvîrşit. Fata cea mare, care urma să se mărite cu un comediant, îmbina talentul la dans cu chipul cel mai frumos cu putinţă, cînta la clavecin ca un virtuoz, şi avea lustrul lumii, laolaltă cu cea mai dulce gingăşie şi cu toate farmecele tinereţii. Deosebit de drăguţi, tuspatru, se arătară încîntaţi de revedere şi doamna Rivière mă făcu fericit venind în întîmpinarea propriei mele dorinţi şi dîndu-mi să înţeleg că le-ar face multă plăcere să călătorim împreună pînă la Paris. Despre chel-

tuielile mele de drum nici nu m-au lăsat să deschid gura; a trebuit să primesc darul întreg. Planul meu fiind să merg să mă statornicesc la Paris, întîmplarea aceasta fericită mă făcu să prevăd că voi avea parte de noroc în cariera de aventurier în care aveam de gînd să mă avînt în singurul oraş din lume unde zeul cel orb îşi împarte hatîrurile celor ce i se încredinţează şi se pricep să nu le irosească. Nu greşesc de fel, precum cititorul va vedea la timpul şi locul potrivit; darurile norocului au fost însă zadarnice, fiindcă purtările-mi nebuneşti au risipit totul. Cele cincisprezece luni de la *Plombi* m-au ajutat să-mi cunosc toate metehnele sufleteşti; ar fi trebuit să rămîn însă acolo un răstimp şi mai îndelungat pentru a găsi şi preceptele în stare să mă tămăduiască de ele.

Doamna Rivière m-ar fi luat bucuroasă cu dînsa; nu-şi putea însă cu nici un chip amîna plecarea, iar mie îmi trebuia vreo săptămînă, ca să aştept să-mi vină de la Veneţia scrisori şi bani. Îmi făgădui să mă aştepte o săptămînă la Strasbourg şi ne înţeleserăm să merg să-i întîlnesc, dacă-mi va fi cu putinţă, acolo. Plecă din München în 18 ale lunii decembrie.

Două zile după plecarea ei, primii de la Veneţia scrisoarea de schimb pe care o aşteptam. Mă grăbii să-mi plătesc datoriile şi pornii deîndată spre Augsburg, mai puţin pentru a-l vedea pe părintele Balbi, cît pentru a avea prilejul să-l cunosc pe bunul decan care mă scăpase de el. Ajunsei în oraşul acela şapte ore după plecarea de la München şi mă dusei de îndată la mărinimoasa faţă bisericească. Nu era acasă, dar îl găsii în schimb pe părintele Balbi, îmbrăcat în abate, cu capul gol şi părul lung, dat cu pudră albă, ceea ce-i scotea altcumva în relief, şi de loc spre folosul lui, pielea de culoarea castanei de India. Balbi nu împlinise patruzeci de ani, dar era urît, avînd zugrăvite pe chip josnicia, laşitatea, obrăznicia şi făţărnicia; pe deasupra mai avea şi un glas şi nişte purtări făcute să respingă orice bunăvoinţă. L-am găsit bine găzduit, bine hrănit, bine îmbrăcat. L-am firitisit pentru soarta lui şi i-am spus că e fericit, precum eu însumi sînt că i-am putut înlesni toate binefacerile de care se bucură, şi nădejdea de a ajunge în curînd preot de mir. Inima aceea haină, departe însă de a-mi mulţumi, mă învinui că am fost di-

baci şi m-am descotorosit de dînsul şi pînă la urmă îmi spuse că, de vreme ce merg la Paris, n-am decît să-l iau cu mine, căci la Augsburg se plictiseşte de moarte.

— Şi ce-ai voi să faci la Paris ?

— Dar dumneata ce vei face ?

— Îmi voi pune în lucrare iscusinţa.

— Şi eu pe a mea.

— Prin urmare n-ai nevoie de mine, poţi zbura cu propriile dumitale aripi. Cei care mă duc pe mine acolo m-ar izgoni, poate, dacă m-ai însoţi dumneata.

— Mi-ai făgăduit să nu mă părăseşti.

— Se poate socoti cineva părăsit cînd e lăsat cu tot ce-i trebuie şi cu un viitor asigurat ?

— Cu tot ce-i trebuie ! N-am un ban.

— Ce-ţi trebuie bani ? Ai masă bună, casă bună, haine, rufe, slujitori şi tot ce urmează. Şi-apoi, dacă ai nevoie de bani pentru micile dumitale berbantlîcuri, de ce nu ceri de la fraţii dumitale, călugării ?

— Să cer bani de la călugări ? Călugării iau, nu dau.

— Cere de la prieteni.

— N-am.

— Eşti de plîns ; asta se întîmplă, cred, fiindcă n-ai fost dumneata prieten cu nimeni, niciodată. Ai putea să mai slujeşti cîte o liturghie cu plată : e un mijloc bun de cîştig.

— Nu sînt cunoscut.

— Aşteaptă să fii, şi atunci ai să-ţi scoţi paguba pentru timpul pierdut.

— Vorbe în vînt : vreo cîţiva ţechini tot ai să-mi laşi.

— N-am de prisos.

— Aşteaptă-l pe decan, mîine se întoarce, poţi să-i vorbeşti şi să-l convingi să-mi împrumute ceva bani. Poţi să-i şi spui că am să i-i dau înapoi.

— N-am să-l aştept de loc, căci plec chiar acum, şi de altminteri chiar de-ar fi aici în clipa asta, n-aş avea neobrăzarea să-i spun să-ţi mai dea şi bani, după toate cîte le-a făcut pentru dumneata omul ăsta mărinimos, care-şi dă prea bine seama că ai tot ce-ţi trebuie.

După schimbul acesta acru de vorbe, l-am lăsat şi, luînd poştalionul, am plecat foarte nemulţumit că i-am în-

lesnit o situație atît de fericită unui ticălos care era atît de nevrednic de ea. În martie următor am primit de la nobilul și mărinimosul decan Bassi o scrisoare în care îmi arăta cum a fugit Balbi de la el cu una din slujnice, furîndu-i o sumă de bani, un ceas de aur și douăsprezece tacîmuri de argint; încotro a luat-o nu știa.

Către sfîrșitul acelui an, am aflat la Paris că pungașul acela s-a dus de s-a oploșit la Coire, capitala cantonului Grisons, unde a cerut să fie primit în biserica lui Calvin și recunoscut ca soț legitim al doamnei care era cu el; cînd însă comunitatea a băgat de seamă că proaspătul convertit nu știe să facă nimic, l-au dat afară din sînul bisericii calviniste.

Cînd rebelul nostru a rămas fără bani, nevasta-sa, slujnica, l-a bătut măr și l-a părăsit, iar el, nemaiștiind ce să facă, a luat hotărîrea disperată de a merge la Brescia, oraș ținînd de republică, unde, prezentîndu-se la guvernator, îi spuse cum îl cheamă, cum a evadat și cît se căiește și-l rugă fierbinte să-l ia sub ocrotirea sa ca să-i dobîndească iertarea.

Cea dintîi urmare a ocrotirii acelui *podesta* [1] a fost că l-a aruncat pe pocăit la pușcărie; pe urmă a scris tribunalului să-i spună ce să facă cu el. Tribunalul trimise poruncă să fie adus la Veneția în lanțuri părintele Balbi și, cînd ajunse, Messer Grande îl dădu pe mîna tribunalului, care îl băgă la loc la *Piombi*. Nu-l mai găsi acolo pe contele Asquino, pe care tribunalul, luînd în seamă vîrsta lui înaintată, îl pusese la *Patru*, două luni după evadarea noastră.

După vreo cinci sau șase ani am aflat că tribunalul, după ce l-a ținut pe nenorocitul de călugăr doi ani la *Piombi*, l-a trimis înapoi la mănăstirea lui, unde stareţul, temîndu-se de atingerea acestei oi rîioase, l-a surghiunit la mănăstirea ordinului, lîngă Feltre, mănăstire izolată, clădită pe o înălțime, unde însă Balbi n-a rămas decît șase luni. Spălînd putina, se duse la Roma să se arunce la picioarele papei Rezzonico, care îl iertă de păcate și îl dezlegă de jurămîntul monahicesc. Ajuns preot de mir,

[1] *Potentat* (it.).

Balbi se întoarse la Veneţia, unde trăi în desfriu şi sărăcie. Muri ca un Diogene, mai puţin duhul sinopeanului, în anul 1783.

La Strasbourg m-am întîlnit cu doamna Rivière şi cu încîntătoarea ei familie, care mă întîmpină arătîndu-mi cea mai făţişă bucurie. Am tras la excelentul *Hôtel de l'Esprit* şi am petrecut cîteva zile în oraşul acela, în mijlocul voioşiei şi al celei mai cordiale înţelegeri şi pe urmă am pornit spre oraşul unic, spre universalul Paris, într-o excelentă berlină, în care, spre a înveseli călătoria, mi-am luat îndatorirea să risipesc cît mai lmulte vorbe de duh, de vreme ce din pungă n-aveam a risipi nimic. Farmecele domnişoarei Rivière mă încîntau; mă sfiam însă şi aş fi crezut că nesocotesc toată stima şi recunoştinţa ce le datoram unei respectabile familii, dacă aş fi lăsat să răzbată o singură privire drăgăstoasă ori dacă un singur cuvînt de-al meu ar fi lăsat să se bănuie cumva sentimentul care mă încerca. Deşi vîrsta mea nu se cam potrivea cu asemenea lucru, m-am crezut dator să mă mărginesc a juca un rol de părinte, şi n-am precupeţit, faţă de amabila familie, nici una din drăgălăşeniile cu putinţă într-o călătorie lungă în care vrei să te arăţi vrednic de o însoţire plăcută, de o berlină comodă, de o masă aleasă şi de un pat excelent.

Am ajuns la Paris în ziua de miercuri 5 ianuarie 1757 şi am tras la prietenul meu Balletti, care m-a primit cu braţele deschise, încredinţîndu-mă că, deşi nu i-am scris, mă aştepta, căci evadarea mea silindu-mă să plec cît mai departe de Veneţia, era sigur că altundeva n-aş fi putut alege să vieţuiesc decît la Paris, unde mai petrecusem doi ani la rînd, cu toate desfătările ce ţi le poate oferi marele oraş. O dată cu sosirea mea, o mare bucurie intră în toată casa lor. Nimeni nu m-a iubit vreodată mai sincer decît această interesantă familie. Am îmbrăţişat cu căldură pe tată şi pe mamă, pe care i-am găsit neschimbaţi, întocmai cum îi lăsasem în 1752; am fost însă de-a dreptul izbit văzînd-o pe fiica lor, pe care o lăsasem un copil şi pe care o regăseam mare şi frumos dezvoltată. Domnişoara Balletti avea cincisprezece ani, se făcuse frumoasă, şi maică-sa, care o crescuse cu grijă, îi dăduse dascălii cei mai buni şi tot ce o mamă plină de duh, de farmec şi de însuşiri îi poate dărui unei fiice iubite şi înzestrate cu cele mai alese înclina-

ţii : virtute, farmec şi iscusite însuşiri, precum şi acea artă de a te purta în lume care, în orice tagmă e, împreună cu tactul şi buna-cuviinţă, cea mai de seamă însuşire.

După ce mi-am găsit un apartament foarte aproape de această interesantă familie, am luat o trăsură de piaţă şi m-am dus la Hotel de Bourbon, cu gîndul de a mă prezenta domnului abate de Bernis, care era pe atunci cap sau ministru al departamentului afacerilor străine : aveam bune temeiuri să-mi pun nădejdea în ocrotirea acestui ministru. Sosesc, nu-i acolo : e la Versailles. La Paris mai mult ca oriunde aiurea trebuie s-o ici din pripă şi, cum zice o vorbă proastă, dar înţeleaptă, să baţi fierul cît e cald. Nerăbdător să văd ce primire îmi va face acest îngăduitor ibovnic al frumoasei mele M.-M., merg la Pont-Royal, iau o cabrioletă şi ajung la Versailles la şase ceasuri şi jumătate. Nenoroc ! Echipajele noastre se încrucişase pe drum, iar al meu, foarte puţin arătos, nu atrăsese de loc privirile excelenţei sale. Domnul de Bernis se înapoiase la Paris cu contele de Cantillana, ambasadorul Neapolelui: mă pregăteam să fac cale întoarsă. Mă urc în trăsură, dar, cînd ajungem la gard, văd o mulţime de lume zăpăcită şi înnebunită, tălăzuindu-se încoace şi încolo, şi aud strigîndu-se din toate părţile : „Regele a fost asasinat ! L-a asasinat pe rege !"

Înspăimîntat, vizitiul meu n-are alt gînd decît să-şi urmeze drumul ; trăsura e însă oprită, sînt pus să cobor şi băgat la corpul de gardă, unde mai văd şi pe alţii, şi în mai puţin de trei minute eram peste douăzeci de inşi, toţi foarte miraţi că sînt arestaţi, şi toţi deopotrivă de vinovaţi ca mine. Stam acolo mohorîţi şi tăcuţi şi ne uitam unul la altul, fără a îndrăzni să scoatem o vorbă. Uimirea era zugrăvită pe toate chipurile, căci, deşi se ştia nevinovat, fiecăruia îi era frică.

N-am rămas prea mult în această neplăcută situaţie, căci peste cinci minute intră un ofiţer şi, după ce ne ceru curtenitor scuze, ne spuse că sîntem liberi.

— Regele e rănit — ne spuse el — şi a fost dus în apartamentul său. Asasinul, pe care nu-l cunoaşte nimeni, a fost arestat. Îl căutăm peste tot pe domnul de la Martinière.

Mă întorsesem în trăsura mea şi eram foarte bucuros că mă văd acolo, cînd un tînăr foarte bine îmbrăcat şi cu un chip pe care era zugrăvit darul convingerii se apropie şi

mă rugă stăruitor să-i acord un loc, pentru jumătate de preţ: în ciuda tuturor legilor politeţei, l-am refuzat. Poate că am făcut rău; în orice altă împrejurare, aş fi fost bucuros să-i ofer locul; sînt însă clipe în care prudenţa nu-ţi îngăduie să fii politicos.

Mi-au trebuit vreo trei ceasuri ca să fac drumul şi în acest scurt răstimp m-au depăşit cel puţin două sute de curieri care călăreau mîncînd pămîntul. În fiecare minut vedeam altul şi fiecare striga şi răspîndea în tot văzduhul ştirea pe care o ducea. Cei dintîi spuneau ce ştiam şi eu; pînă la urmă aflai că regelui i s-a luat sînge, că rana nu e mortală, în sfîrşit că e o rană uşoară şi că maiestatea sa poate chiar să meargă la Trianon, dacă-i vine pofta.

Înarmat cu această minunată veste, mă dusei la Silvia, unde-i găsii pe toţi la masă, căci nu era nici unsprezece.

— Vin de la Versailles, zic.

— Regele a fost asasinat?

— Nicidecum: e în stare să meargă la Trianon sau chiar la ciutăria[1] măriei-sale dacă are chef. Domnul de la Martinière i-a luat sînge şi l-a găsit foarte bine. Asasinul[2] a fost arestat şi va fi ars pe rug nenorocitul, jupuit de viu şi sfîrtecat în patru.

Auzind această veste, pe care slujitorii Silviei se grăbiră s-o răspîndească, o mulţime de vecini veni să mă audă: am fost nevoit să repet de zece ori acelaşi lucru, şi datorită mie cartierul a petrecut o noapte liniştită. În vremea aceea, parizienii îşi închipuiau că îşi iubesc regele; mai luminaţi, nu vor mai iubi astăzi decît pe acel suveran care va dori cu adevărat fericirea naţiunii şi care nu va fi decît primul cetăţean al unui mare popor; şi astfel cetăţenii Franţei întregi, şi nu numai cei ai Parisului şi ai mahalalelor lui se vor întrece care mai de care să-l iubească şi să-i arate recunoştinţa. Existenţa unor regi ca Ludovic al XV-lea a devenit cu neputinţă, şi chiar dacă s-ar mai găsi vreunul, oricare ar fi partidul interesat să-l preaslăvească, opinia publică n-ar întîrzia să-şi facă dreptate, iar năravurile lui

[1] Ciutăria („*parc-aux-cerfs*") — pavilion de petrecere al lui Ludovic al XV-lea.

[2] E vorba de Robert *Damiens* şi de tentativa lui de asasinat din 1757.

ar fi înfierate înainte ca mormîntul să-l petreacă pe tărîmul istoriei, pe care regii și bărbații de stat ar trebui s-o aibă veșnic înaintea ochilor.

CAPITOLUL X

Noi incidente — J.-J. Rousseau (...)

Trecuse o lună de cînd era la mănăstire domnișoara de X.C.V. și nu mai vorbea nimeni de povestea aceasta [1], pe care o socoteam încheiată; mă înșelam însă. În vremea aceasta petreceam, și bucuria de a cheltui cu mînă spartă mă împiedica să mă gîndesc la viitor.

Abatele de Bernis, la care mă duceam fără greșeală o dată pe săptămînă să-mi prezint omagiile, îmi spuse într-o zi că îl întreabă foarte des de mine inspectorul general și că rău fac că-l neglijez. Mă sfătui să-mi las de-o parte pretențiile și să-i împărtășesc mijlocul de care-i vorbisem pentru a spori veniturile statului. Sfaturile unui om căruia îi datoram starea mea aveau prea multă greutate pentru mine ca să nu le urmez fără nici o împotrivire. Mă dusei, deci, la inspector, și, încrezîndu-mă în buna-i credință, îi dădui proiectul meu. Ar fi fost să se promulge o lege în puterea căreia orice moștenire alta decît din tată în fiu să-i verse statului tot venitul ei pe un an. Orice donație între vii înregistrată la notariat urma să fie supusă aceleiași redevențe. Mi se părea că e o lege care n-ar supăra pe nimeni, căci moștenitorul n-avea decît să-și închipuie că a moștenit un

[1] Justinienne Wynne, fiica doamnei Wynne. Ajunsă la Paris, se îndrăgostește de ea intendentul general La Popelinière, dar familia lui se opune la căsătorie, deoarece Justinienne era însărcinată în urma legăturilor pe care le întreținuse la Veneția cu patricianul Andrea Memmo.

După un proces intentat unei moașe care încercase să-i provoace un avort, Justinienne s-a dus să nască la o mănăstire și a plecat de la Paris la Londra.

Rolul jucat de Casanova în această intrigă rămîne destul de tulbure. Vezi mai jos, cap. XI.

an mai tîrziu. Ministrul gîndi la fel ca mine și, spunîndu-mi că proiectul meu nu ridică nici o dificultate, îl puse în portofoliul lui secret și-mi spuse că sînt un om făcut. Peste opt zile fu înlocuit cu domnul de Silhouette și, cînd mă înfățișai noului ministru, acesta îmi răspunse rece că atunci cînd o fi să promulge legea, are să-mi dea de veste. Legea a apărut în Franța după doi ani și au rîs toți de mine atunci cînd, arătîndu-mă ca autor al ei, mă hotărîi să cer recompensa ce mi se cuvenea.

Puțin după aceea, murind papa, se alese urmaș venețianul Rezzonico, care îl făcu cardinal pe ocrotitorul meu Bernis, care din grația maiestății sale Ludovic al XV-lea fu surghiunit la Soissons două zile după ce a primit bareta din regeștile-i miini : iată prietenia regilor.

Dizgrația încîntătorului meu abate mă lăsa fără ocrotitor ; aveam însă arginți și împrejurarea aceasta mă făcu să rabd cu destulă resemnare nenorocirea.

Domnul de Bernis, aflat în culmea gloriei, fiindcă a nimicit tot ce a făcut cardinalul de Richelieu, fiindcă, în înțelegere cu prințul Kaunitz, s-a priceput să metamorfozeze străvechea ură a caselor de Austria și de Bourbon într-o fericită alianță, care mîntuia Italia de grozăviile războiului al cărui teatru ajungea de cîte ori cele două case aveau ceva de împărțit ; faptă bună care pe dreptate i-a adus pălăria de cardinal, de la un papă care, în vremea tratatului, era episcop de Padova și, deci, în stare să-l prețuiască ; acest nobil abate, mort acum un an la Roma, unde Pius al VI-lea îl stima în chip deosebit, fu surghiunit de la curte pentru că i-a spus regelui, care-i ceruse părerea, că nu crede că domnul prinț de Soubise e omul potrivit pentru a comanda oștirea. De îndată ce a aflat doamna Pompadour, și a aflat-o chiar de la rege, a avut destulă putere ca să-i aducă dizgrația, ceea ce i-a nemulțumit pe toți ; lumea se mîngîie însă curînd cu cuplete piperate și noul cardinal fu fără zăbavă uitat. Așa-i firea acestui neam : vioi, plin de duh și îndatoritor, nu-l mai dor nici nenorocirile lui, nici ale altora, de îndată ce ai descoperit lesnicioasa taină de a-l face să rîdă.

Pe vremea mea, autorii de epigrame și de cuplete care batjocoreau guvernul și miniștrii, sau chiar numai pe ibov-

nicele regelui, erau băgaţi la Bastilia ; ceea ce nu-i împiedica însă pe oamenii de duh să înveselească mai departe societatea şi erau unii care socoteau drept o cinste faptul de a fi prigoniţi pentru o vorbă cu haz. Unul al cărui nume l-am uitat, dar care voia să se facă cunoscut cu orice preţ, îşi însuşi următoarele versuri ale lui Crébillon-fiul şi primi să ia gazdă la Bastilia mai curînd decît să se lepede de ele. Crébillon, care nu era omul să-şi tăgăduiască lucrările, îi spuse ducelui de Choiseul că a făcut nişte versuri întocmai ca acelea, dar că se prea putea ca deţinutul să fi făcut şi el altele la fel cu ale lui. Vorba aceasta de duh stîrni rîsul şi autorul lui *Sofa* nu păţi nimic.

Doamne ! Toate s-au schimbat :
Joe dă din cap că da (regele).
Venus parte ia la sfat (doamna de Pompadour)
Plutus e un crai sadea (domnul de Boulogne)
Mercur în zale s-a-mbrăcat (mareşalul de Richelieu)
Şi Marte cîntă-aleluia (ducele de Clermont, abate de St. Germain-des-Prés.)

Strălucitul cardinal de Bernis petrecu zece ani în surghiun, *procul negotiis* [1], însă nu fericit, precum am aflat-o chiar de la dînsul, la Roma, după cincisprezece ani. Zic unii că e mai plăcut să fii ministru decît rege ; eu însă, *caeteris paribus* [2], socotesc prostească judecata aceasta cînd o cercetez, cum se cuvine, asupra mea însumi. Înseamnă să te întrebi dacă independenţa preţuieşte mai mult sau mai puţin decît contrariul ei. Într-o cîrmuire despotică, cu un rege slab şi netrebnic, care poartă coroana numai pentru a acoperi cu ea un ministru atotputernic, se poate, la o adică ; pretutindeni aiurea e însă cu neputinţă.

Cardinalul de Bernis nu fu rechemat la curte, căci nu s-a mai văzut ca Ludovic al XV-lea să recheme vreodată un ministru dizgraţiat ; la moartea lui Rezzonico trebui să meargă însă la Roma pentru a lua parte la conclav, şi rămase toată viaţa acolo ca ministru al Franţei.

[1] *Departe de treburile publice* (lat.).
[2] *La fel cu alţii* (lat.).

În vremea aceea, doamna d'Urfé dorind să-l cunoască pe J.-J. Rousseau, ne duserăm la Montmorency să-i facem o vizită, sub cuvînt că-i aducem să copieze niște note, treabă pe care o făcea cum nu se poate mai bine. I se plătea îndoit decît oricărui alt copist, dar garanta desăvîrșita execuție a lucrării. Pe atunci, celebrul scriitor numai din asta trăia.

Găsirăm un om cu purtări simple și modeste, cu o judecată dreaptă, dar care nu se deosebea de ceilalți nici ca înfățișare, nici ca scînteiere a minții. Rousseau nu ni se păru a fi ceea ce se numește un om drăguț, iar faptul că era departe de a stăpîni acea fermecătoare curtenie a cercurilor alese, fu de ajuns ca doamna d'Urfé să-l găsească grosolan.

Văzurăm acolo pe femeia cu care trăia și de care auzisem vorbindu-se ; abia dacă își ridică însă ochii la noi. Plecînd, ciudățeniile filozofului ne înveseliră convorbirea.

Voi însemna aci vizita pe care i-a făcut-o prințul de Conti, tatăl aceluia numit pe atunci conte de la Marche. Îndatoritor, prințul se duce singur la Montmorency anume spre a petrece o după amiază plăcută stînd de vorbă cu filozoful care, la vremea aceea, ajunsese celebru. Îl găsește în parc, merge cu dînsul și-i spune că a venit pentru a avea plăcerea de a lua masa cu el și a-și petrece toată ziua stînd de taifas.

— Alteța voastră va mînca prost, îi spuse Rousseau ; am să spun să mai pună însă un tacîm.

Filozoful pleacă, merge să dea poruncile trebuincioase și se întoarce la prinț cu care se plimbă vreme de două, trei ceasuri. Cînd vine ceasul prînzului, îl duce pe prinț în salon, unde, văzînd trei tacîmuri, acesta îi spune :

— Pe cine ai mai poftit oare să prînzească cu noi ? Socoteam să fim între patru ochi.

— Al treilea, monseniore, îi spuse Rousseau, e un *alter ego* al meu. E o ființă care nu mi-e nici nevastă, nici ibovnică, nici slugă, nici mamă, nici fiică, și care e toate astea la un loc.

— Cred, dragul meu ; cum am venit însă pentru a prînzi numai cu dumneata, nu voi prînzi cu acest *alter-tu* și te voi lăsa la un loc cu toate astea ale dumitale.

Zicînd acestea, prinţul salută şi plecă. Rousseau nu încercă să-l oprească.

Cam tot în vremea aceea am fost martorul căderii unei comedii franţuzeşti intitulată *Fiica lui Aristide;* era de doamna de Graffigny, femeie plină de însuşiri, care muri de durere cinci zile după ce-i căzu piesa. Abatele de Voisenon rămase înmărmurit, căci el avusese nenorocirea de a-şi îndemna prietena să-şi reprezinte piesa în public şi unii bănuiau că pusese şi el condeiul la ea, precum la *Scrisori peruviene* şi la *Cénie.* Cam tot pe atunci, printr-o ciudată potriveală, mama lui Rezzonico muri, dimpotrivă, de bucurie văzîndu-şi feciorul ajuns papă. Durerea şi bucuria ucid mult mai multe femei decît bărbaţi, ceea ce arată că, dacă sînt mult mai simţitoare, femeile sînt totodată şi mult mai slabe de inger.

. . . .

CAPITOLUL XI

Sînt luat la interogatoriu — Ii dau trei sute de ludovici grefierului — Moaşa şi Castelbajac sînt arestaţi — Domnişoara naşte un băiat şi o sileşte pe maică-sa să-mi ceară scuze — Procesul meu e suspendat — Domnişoara pleacă la Bruxelles şi merge cu maică-sa la Veneţia unde ajunge o doamnă din lumea mare — Lucrătoarele mele — Doamna Baret — Sînt prădat, arestat şi eliberat — Plec spre Olanda — „Spiritul" lui Helvetius [...]

A doua zi după prima mea întrevedere cu domnul de Sartine, m-am dus de dimineaţă la doamna de Rumain. Treaba nesuferind întîrziere, mi-am îngăduit să pun s-o trezească şi, de îndată ce m-a putut primi, i-am spus totul pe larg.

— Nu-i vreme de stat pe gînduri, dragă Casanova — îmi spuse fermecătoarea doamnă — trebuie să-i mărturisim totul domnului de Sartine şi am să-i vorbesc negreşit chiar astăzi.

Se aşeză în aceeaşi clipă la pupitru şi-i scrise magistratului penal cerîndu-i o audienţă pentru ora trei după-amiază. Slujitorul se înapoie în mai puţin de un ceas, cu un răvaş care-i vestea că e aşteptată. Ne-am înţeles să ne vedem din nou seara, cînd îmi va spune ce a isprăvit.

La ceasurile cinci eram la ea; n-am aşteptat nici cîteva clipe şi s-a întors acasă.

— Am dat totul în vileag, îmi spuse ea; ştie că domnişoara e gata să nască, ştie că nu dumneata eşti tatăl odraslei, ceea ce te face să apari cît se poate de mărinimos. I-am spus că, de îndată ce se va uşura şi se va înzdrăveni, domnişoara se va înapoia la maică-sa, fără să-şi mărturisească însă păcatul şi că pruncul va fi dus într-un loc sigur. N-ai a te teme de nimic şi poţi sta liniştit; acţiunea pornită trebuie să-şi urmeze însă cursul, aşa că vei fi citat pentru poimîine la grefă. Te sfătuiesc să te duci să-l vezi pe grefier sub un cuvînt oarecare şi să găseşti un mijloc să-i strecori ceva bani.

Am fost citat şi m-am înfăţişat. L-am văzut pe domnul de Sartine *sedentem pro tribunali*[1]. La sfîrşitul şedinţei, îmi spuse că e silit să ordone să mă prezint personal în faţa tribunalului la o dată ulterioară pînă la care nu mi-e îngăduit nici să lipsesc din Paris, nici să mă însor, fiindcă puterea procesului penal suspendă orice drept civil. I-am răspuns că nu voi face nici una, nici cealaltă.

Am recunoscut, la interogatoriu, că am fost în domino negru la balul Operei, în noaptea arătată în actul de acuzaţie, dar încolo am tăgăduit totul. Cît despre domnişoara K.C.V., am spus că nici eu, nici altcineva dintre ai ei n-am bănuit vreodată că e însărcinată.

Calitatea mea de străin putea să facă să-i dea prin gînd lui Vauversin să ceară să fiu arestat, sub cuvînt că s-ar putea să fug, aşa că socotii prielnic prilejul de a-l cîştiga pe grefier de partea mea şi mă dusei să-l văd. După ce

[1] *Prezidînd tribunalul* (lat.).

i-am împărtășit temerile mele, i-am pus în mînă un fișic de trei sute de ludovici, pentru care m-am ferit să-i cer chitanță, spunîndu-i că sînt pentru acoperirea cheltuielilor de judecată, în cazul că-mi vor cădea în seamă. Mă sfătui să cer cauțiune de la moașă, acțiune pe care l-am însărcinat pe împuternicitul meu s-o facă ; iată însă ce s-a întîmplat peste patru zile.

Mă plimbam pe jos pe bulevardul du Temple, cînd veni la mine un comisionar, care-mi strecură un răvaș unde citii că cineva care se afla pe o alee la cincizeci de pași de acolo dorește să-mi vorbească. „Asta — îmi zic eu — e sau o aventură de dragoste, sau o provocare, hai să vedem". Opresc trăsura care venea după mine și mă duc la locul cu pricina.

Mi-ar fi anevoie să zugrăvesc mirarea ce m-a cuprins cînd l-am văzut înaintea mea pe ticălosul de Castelbajac.

— N-am — îmi spuse el cînd mă zări — a vă spune decît două vorbe. Ne aflăm aici în siguranță. Vin să vă propun un mijloc sigur pentru a pune capăt procesului și a vă cruța mulți bani și multe tulburări. Moașa e încredințată că dumneavoastră și nu altul ați fost la ea cu o doamnă însărcinată ; acum însă îi pare rău că sînteți învinuit că ați răpit-o. Dați-i o sută de ludovici ; va merge să declare la grefă că s-a înșelat, și veți isprăvi toată povestea. Nu-i veți plăti această sumă decît după ce-și va face declarația : cuvîntul dumneavoastră îi ajunge. Veniți cu mine să vorbim cu Vauversin, și sînt sigur că vă va convinge să faceți ce vă propun eu. Știu unde e ; haidem, urmați-mă de departe.

Îl ascultasem fără a scoate un cuvînt și eram încîntat să văd ce lesne se dau potlogarii aceia pe față.

— Haidem — îi spusei spionului din Gascogne — condu-mă.

Iese, și îl urmez pînă la al treilea cat al unei case din rue aux Ours, unde dăm peste avocatul Vauversin. De îndată ce mă văzu, intră fără nici un preambul în miezul lucrurilor.

— Moașa — spuse el — va veni cu un martor la dumneavoastră, anume ca să vă spună în față că dumneavoastră i-ați adus o femeie, rugînd-o să-i facă un avort, și

nu vă va recunoaște. Va merge pe urmă cu martorul la grefă, unde va declara că s-a înșelat, ceea ce-i va fi destul magistratului penal pentru a stinge orice urmărire. În felul acesta, sînteți sigur că veți cîștiga procesul cu mama și cu domnișoara.

Toate acestea părîndu-mi-se destul de bine ticluite, îi spusei că voi fi la Temple în fiecare zi pînă la amiază.

— Dar moașa are nevoie de o sută de ludovici.

— Va să zică ăsta e prețul pe care-l cere ca să jure strîmb. Mă rog, treaba ei; făgăduiesc să-i dau, și te poți bizui pe cuvîntul meu, dar nu-i dau decît după ce confuzia ei se va înregistra la grefă.

— E bine, domnule, cu condiția să vă învoiți să plătiți înainte un sfert din sumă, care mi se cuvine mie pentru cheltuieli și onorariu.

— Sînt gata să fac precum spuneți, dacă sînteți de acord să-mi dați o chitanță în regulă.

Șovăi o clipă; dar, după o îndelungată frămîntare, ahtiat după bani, făcu precum doream și îi numărai douăzeci și cinci de ludovici. Îmi mulțumi călduros și pînă la urmă îmi spuse că, deși doamna X. C. V. e clienta lui, îmi va da în taină sfaturile cele mai potrivite pentru a-i zădărnici toate demersurile. Îi mulțumii din toată inima, de parcă aș fi vrut într-adevăr să mă folosesc de oferta lui și am plecat, ca să-i scriu domnului de Sartine tot ce s-a întîmplat.

Peste trei zile, mi se spune că mă caută o femeie și un bărbat. Ies și, îndreptîndu-mă spre femeie, o întreb ce poftește.

— Aș dori să vorbesc cu domnul Casanova.

— Eu sînt.

— Înseamnă, domnule, că m-am înșelat. Vă rog să mă iertați.

Tovarășul ei zîmbi și plecară amîndoi.

În aceeași zi, doamna contesă de Rumain primi o scrisoare de la stareță, care-i vestea că protejata ei a adus pe lume un prunc de toată frumusețea și că a rînduit să fie trimis într-un loc unde va fi îngrijit cum nu se poate mai bine. Îi spunea că domnișoara nu va părăsi mănăstirea decît după șase săptămîni și că se va întoarce la

maică-sa înarmată cu un certificat care o va pune la adăpost de orice neplăceri.

Puţină vreme după aceea, moaşa fu închisă şi încarcerată; Castelbajac trimis la Bicêtre şi Vauversin radiat din barou. Urmărirea pornită împotriva mea de doamna X. C. V. continuă pînă se întoarse fiica ei acasă; ştiam însă că n-am de ce să-mi fac griji. Domnişoara se întoarse la casa ei din Bretagne spre sfîrşitul lui august şi-i arătă maică-si un certificat al stareţei, care declara că a găzduit-o patru luni, vreme în care n-a ieşit niciodată şi n-a primit nici o vizită. Era adevărul adevărat; stareţa mai spunea însă că domnişoara se întoarce acasă fiindcă nu mai are nimic de temut de pe urma stăruinţelor lui La Popelinière, şi aici călugăriţa minţea.

Domnişoara X. C. V. se pricepu să tragă foloase de pe urma mulţumirii maică-si că o revede neprihănită, spre a o face să-i arate ea însăşi domnului de Sartine certificatul stareţei, să declare că renunţă la orice urmărire împotriva mea şi că e gata să-mi dea orice satisfacţie, spunîndu-mi că mă aflu îndreptăţit să cer despăgubiri şi că, spre a nu dăuna bunului ei nume, trebuie să învăluie întreg trecutul în tăcere.

Maică-sa mi-a trimis o scrisoare cît se poate de satisfăcătoare, pe care am înregistrat-o fără zăbavă la grefă, punînd astfel în toată regula capăt blestematului meu de proces. I-am scris şi eu la rîndul meu spre a o felicita, dar n-am mai pus piciorul acolo, ca să mă feresc de vreo scenă neplăcută, care ar fi putut ieşi dintr-o întîlnire cu Farsetti.

La Paris, domnişoara nu mai putea rămîne, căci toată lumea îi cunoştea povestea, aşa că Farsetti o duse la Bruxelles, împreună cu Madeleine. Peste puţină vreme, maică-sa se duse şi ea la dînsa, şi plecară la Veneţia unde, după trei ani, ajunse o doamnă în rîndul lumii. Cincisprezece ani mai apoi, cînd am revăzut-o, era văduvă şi destul de fericită, şi se bucura de mare cinste datorită rangului ei, datorită minţii ei isteţe şi virtuţilor sociale; n-am mai avut însă cu ea nici un fel de legătură.

Peste patru ani, cititorul va vedea cum l-am reîntîlnit pe Castelbajac. Spre sfîrşitul aceluiaşi an 1759, îna-

inte de a pleca spre Olanda, am cheltuit cîteva sute de franci spre a dobîndi punerea în libertate a moașei.

Duceam o viață de prinț, și lumea m-ar fi putut socoti fericit; eram însă departe de a fi. Cheltuiam nebunește, zvîrleam banii pe fereastră și eram atît de darnic încît, fără să vreau, întrezăream tot felul de neplăceri într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat. Manufactura mea mi-ar fi îngăduit s-o duc așa vreme îndelungată, dacă necazurile războiului nu i-ar fi zăgăzuit vînzarea; era cu neputință să nu sufăr însă și eu de stîmtorarea care cuprinsese de sus și pînă jos toată Franța. Aveam în prăvălie patru sute de bucăți de stofă vopsită, dar nu era de crezut să le pot vinde înainte de a se face pace, și pacea aceasta atît de dorită nefiind cu putință decît într-un viitor încă destul de îndepărtat, mă amenința cumva prăbușirea.

Cu această teamă în suflet, ii scrisei Estherei să-l înduplece pe taică-său să-mi subscrie jumătate din capital, să-mi trimită un funcționar isteț și să se prindă tovarăș cu mine. Domnișoara d'O. îmi răspunse că, dacă mă invoiesc să-mi mut manufactura în Olanda, taică-său e gata să ia totul pe seama lui și să-mi dea jumătate din cîștig; iubeam însă Parisul și am rămas nepăsător la o atît de avantajoasă propunere. Am avut apoi de ce mă căi.

Casa din Petite-Pologne mă ținea parale destule, cheltuiala cea mai însemnată însă, care mă ducea de ripă și pe care nimeni n-o știa, era aceea pe care o făceam cu lucrătoarele, căci pentru firea mea și pentru înclinarea mea spre variație, douăzeci de fetițe, aproape toate drăguțe și fermecătoare toate, cum sînt parizienele, erau o stîncă de care, izbindu-se, virtutea mea pățea în fiecare zi cîte un naufragiu. Nu mă lăsa rece mai nici una și, cum n-aveam răbdare să mă îngrijesc pe îndelete să le fac să-mi împărtășească sentimentele, trăgeau foloase de pe urma nerăbdării mele și-și vindeau hatîrurile cît puteau mai scump. Pilda celei dintîi ajunse lege pentru toate, care-mi cereau casă, mobilă, bani, giuvaeruri, iar eu cunoșteam prea puțin prețul banului pentru ca o sută de ludovici să poată fi o stavilă în calea de a-mi dobîndi mulțumirea. Mi se năzărea cîte o toană care nu mă ținea nici o săptămînă, ba chiar adesea îmi trecea în trei sau patru zile

şi bineînţeles ultima sosită îmi părea cea mai vrednică de luare-aminte. Cum îmi puneam ochii pe cîte una nouă, nici nu le mai vedeam pe cele vechi, dar nu conteneam să mă îngrijesc de nevoile lor, ceea ce mă ducea departe. Doamna d'Urfé, care mă credea bogat, nu mă stingherea. O făceam fericită ajutînd-o cu oracolele mele la operaţiile-i magice, de care era pe zi ce trecea mai împătimită, deşi experienţele nu-i izbuteau niciodată. Manon Balletti mă îndurera cu gelozia ei şi cu dreptele-i mustrări. Nu înţelegea, şi avea dreptate, cum de puteam amîna căsătoria, dacă într-adevăr o iubeam. Mă învinuia că o înşel. Maică-sa se stinse, de năduf, în braţele noastre. Zece minute înainte de a-şi da sufletul, mi-o încredinţă pe fiica ei şi-i făgăduii din toată inima s-o iau de nevastă ; ursita însă, cum într-una se spune, s-a pus mereu împotrivă. Silvia îmi sădise în inimă cele mai călduroase simţăminte de prietenie ; o respectam ca pe o femeie deasupra tuturor, a cărei inimă binefăcătoare şi ale cărei purtări fără prihană erau vrednice de stima şi preţuirea tuturor. Am rămas vreme de trei zile în sînul familiei, împărtăşind din străfundurile inimii mîhnirea tuturor celor care o alcătuiau.

Peste cîteva zile, prietenul meu Tiretta îşi pierdu ibovnica, la capătul unei lungi suferinţe. Patru zile înainte de a muri, simţindu-şi sfîrşitul aproape şi dorind să închine Domnului cele ce oamenilor nu le mai putea oferi, îşi luă rămas bun de la ibovnicul ei, dăruindu-l cu un inel de preţ şi cu o pungă cu două sute de ludovici. Tiretta îşi strînse catrafusele şi veni la *Petite-Pologne* să-mi aducă trista veste. Îi găsii gazdă în *Temple* şi, după o lună, încuviinţîndu-i chemarea de a se duce să-şi caute norocul în Indii, îi dădui o scrisoare de recomandare către d. d' O. la Amsterdam, care, în mai puţin de cincisprezece zile, îl numi diac pe un vas al societăţii care se îndrepta către Batavia. Să se fi purtat cum trebuie, ar fi făcut avere ; se băgă însă într-o răzmeriţă, fu silit să fugă şi îndură apoi cele mai aspre nevoi. De la un neam de-al lui am aflat că în 1788 era în Bengal, bogat, dar neînstare să-şi realizeze averea ca să se întoarcă în patrie şi să-şi sfîrşească zilele acolo. Mai încolo, nu ştiu ce s-a mai ales de el.

La începutul lui noiembrie, un stolnicel al ducelui d'Elbeuf veni la mine la manufactură cu fata lui, să-i cumpere o rochie de mireasă. Frumusețea ei mă ului. Alese o bucată de satin lucios și chipu-i frumos se însufleți de toată văpaia plăcerii cînd văzu că taică-său se învoiește la preț; mare îi fu însă necazul cînd îl auzi pe vînzător spunîndu-i tătine-său că nu poate tăia din bucată și că trebuie s-o cumpere întreagă. Nu puteam îndura s-o văd cum suferă și, ca să nu fiu silit să fac pentru ea o excepție, m-am grăbit să trec în birou. Ferice aș fi fost să-mi fi dat prin gînd să ies din prăvălie, căci mulți bani aș fi cruțat! Dar de cîte bucurii, de cîte desfătări nu m-aș fi lipsit! În culmea deznădejdii, fermecătoarea fată îl roagă pe director s-o conducă la mine, ceea ce acesta nu cutează a-i refuza. Intră; două lacrimi cît nuca îi umpleau ochii, domolindu-i cumva focul din priviri.

— Dumneavoastră — îmi spuse ea încă din prag — sînteți destul de bogat, domnule, ca să puteți cumpăra toată bucata și să-mi cedați din ea de-o rochie care mă va face fericită.

Mă uitai la taică-său și văzui că-mi cere, parcă, iertare pentru cutezanța copilei.

— Spuneți lucrurilor pe nume, domnișoară, și asta-mi place. Dacă de hatîrul ăsta atîrnă fericirea dumneavoastră, veți avea rochia.

Îmi sări de gît și mă sărută în chip de recunoștință, în vreme ce soldățoiul de tată-său se prăpădea de rîs. Sărutările ei desăvîrșeau vălul de vrajă pe care-l țesuse în juru-mi. După ce plăti rochia, taică-său îmi spuse:

— Duminică o mărit pe zănatica asta; are să fie ospăț și petrecere și vom fi fericiți dacă ne veți face cinstea să veniți la zaiafet. Numele meu e Gilbert și sînt intendent al domnului duce d'Elbeuf.

Îi făgăduii să vin negreșit, iar tînăra logodnică sări în sus de bucurie, într-un fel care o făcu să-mi apară și mai încîntătoare.

M-am dus duminică la locul hotărît, dar n-am putut nici mînca, nici dansa. Frumoasa Gilberte mă ținea într-un soi de vrajă, din care nu m-am putut dezrobi cît am stat în societatea aceea, cu al cărei fel de a fi nu m-aș fi

putut împăca niciodată. Erau tot ofițeri ai unor mari familii, împreună cu nevestele și fetele lor, oameni care maimuțăreau purtările alese ale stăpînilor lor, purtări din care nu se lipea de ei decît ce era caraghios ; nu cunoșteam pe nimeni și nimeni nu știa cine sînt eu ; mă potriveam acolo ca nuca în perete. În adunări de soiul acesta, omul cel mai subțire pare cel mai neghiob. Fiecare o firitisea pe mireasă, ea le răspundea tuturor și rîdeau adesea fără măcar să audă ce spun. Nățing, slăbănog și posac, mirele era mîndru de nevastă-sa care, cu voioșia ei, întreținea toată societatea. Deși mă îndrăgostisem de soția lui, nu-l pizmuiam de loc, dimpotrivă : îmi făcea milă. Ghiceam că nu se însoară decît în nădejdea de a-și îmbunătăți soarta și-i și vedeam podoaba frontală pe care negreșit avea s-o poarte, cu o femeie frumoasă și plină de foc, el care era slut și care părea să nu cunoască de loc cît prețuiește o asemenea femeie. Mi se năzări s-o trag de limbă pe tînăra nevestică și îmi dădu ea însăși prilejul s-o fac, venind să se așeze lîngă mine după un contradans. Îmi mulțumi întîi pentru ceea ce făcusem pentru ea, și îmi spuse ce mulți au admirat-o pentru frumoasa rochie.

— Sînt totuși încredințat că abia așteptați s-o scoateți — făcui eu — căci știu ce înseamnă dragostea și cunosc neastîmpărul pe care-l pricinuiește.

— E nostim că toată lumea se încăpățînează să mă creadă îndrăgostită, cînd nu-s nici opt zile de cînd l-am văzut întîia oară pe domnul Baret ; pînă atunci nici nu știam că trăiește pe lume.

— Și de ce vă mărită așa cu zorul, fără să vă îngăduie măcar răgazul să vă cunoașteți mai îndeaproape ?

— Așa le face tata pe toate, cu zorul.

— Soțul dumneavoastră e bogat ?

— Nu, dar poate ajunge bogat. Deschidem poimîine o prăvălie de ciorapi de mătase, pe strada Saint-Honoré colț cu Prouvaires. Trag nădejde, domnule, că veți aproviziona de la noi ; vă vom servi ca pe nimeni altul.

— Bizuiți-vă pe mine ; ba chiar vă făgăduiesc să vă fac safteaua, măcar de-ar trebui să veghez toată noaptea acolo în prag ca să fiu eu primul.

— Vai, ce drăguț sînteți ! Domnule Baret, îi spuse ea soțului ei, care era la doi pași de noi — domnul ne-a făgăduit să ne facă safteaua.

— Sînteți cît se poate de îndatoritor, domnule — spuse, apropiindu-se, soțul — are să ne aducă noroc, și veți fi mulțumit de mine, fiindcă ciorapii noștri nu există să se scămoșeze.

Marți, în zorii zilei, am stat și-am învîrtit din deşte în colțul străzii Prouvaires, pînă cînd a venit o slujnică să deschidă prăvălia. Intru.

— Ce doriți ? mă întreabă fata.

— Să cumpăr niște ciorapi.

— Stăpînii nu s-au sculat încă, reveniți mai tîrziu.

— Ba nu, aștept pînă se scoală. Uite — îi zic întinzîndu-i zece franci — du-te de-mi adu o cafea, am s-o beau aici.

— Să mă duc să vă aduc o cafea, da' ce, sînt proastă, să vă las singur în prăvălie ?

— Ți-e frică să nu fur ceva ?

— Ei, domnule, s-au mai văzut d-astea, și-apoi nici nu vă cunosc.

— Ai dreptate ; totuși rămîn.

Nu trecu mult și coborî și Baret, care o certă pe biata fată că nu i-a dat de veste numaidecît.

— Du-te spune-i cucoanei să vină, îl spuse el și totodată se grăbi să desfacă tot felul de pachete, ca să am de unde alege.

Erau acolo veste, ciorapi, pantaloni de tricot de mătase ; am răscolit tot, m-am uitat, dar nu m-am oprit la nimic, pînă cînd am văzut-o coborînd pe nevastă-sa, proaspătă ca o fragă, și strălucitor de albă. Îmi zîmbi în chipul cel mai fermecător, își ceru iertare că nu e îmbrăcată cum se cuvine și-mi mulțumi că mi-am ținut cuvîntul.

— Mi-l țin întotdeauna — îi spusei — și mai ales cînd e vorba de o coniță atît de drăguță ca dumneavoastră.

Doamna Baret avea șaptesprezece ani, era potrivită la stat și avea un mijlocel cum nu se poate mai bine făcut ; și, fără a fi o frumusețe desăvîrșită, Rafael însuși n-ar fi putut născoci sau înfăptui ceva mai atrăgător, ceva mai în stare să-ți înväpăieze inima. Doi ochi vioi și căscați a mirare, niște pleoape lungi, care-i dădeau privirii un

nu-știu-ce de sfială și de voluptate, o guriță mereu împodobită cu un zimbet cît se poate de plăcut, o dantură splendidă, niște buze trandafirii, o strălucitoare albeață, gingașa luare-aminte cu care te asculta vorbind, un glas cu sunet de argint, o scăpărătoare șăgălnicie, o vioiciune cam îndoielnică, lipsa ei de pretenții, sau mai curînd neînsemnatul preț ce-l punea pe farmecele ei, de a căror putere părea să n-aibă habar, în sfîrșit, toată această negrăită alcătuire mă scufunda, ca intr-un fel de extaz, în contemplarea acestei minunate capodopere a firii, peste care întîmplarea sau cine știe ce josnică socoteală îl făcuse stăpîn pe bietul Baret, pe care-l vedeam stînd acolo, firav, palid, șubred și neavînd ochi decît pentru ciorapii lui, de care îi păsa mai mult decît de jucăria cu care pe nedrept îl dăruise căsătoria, de vreme ce nu-i pricepea prețul și nu-i gusta dulceața.

Am ales ciorapi și veste de douăzeci și cinci de ludovici și i-am plătit fără să mă tocmesc. Bucuria pe care o văzui zugrăvită pe chipul frumoasei negustorese îmi dădu bune nădejdi pentru izbînda dragostei mele, care mi se părea totuși destul de îndoielnică, fiindcă luna de miere nu e, pasămite, prielnică unei aventuri. Îi spusei apoi fetei că-i dau șase franci să-mi aducă tîrguiala în Petite-Pologne și plecai.

Duminica următoare, Baret veni el însuși să-mi aducă pachetul. Îi dădui șase franci ca să i-i dea fetei; îmi răspunse însă că va fi foarte bucuros să-i păstreze pentru el. Mi s-a părut cam murdară lăcomia asta, cu atît mai mult cu cît o lipsea pe slujnica lui de un cîștig cinstit, după ce cîștigase el însuși destul de frumușel la cei douăzeci și cinci de ludovici; aveam însă nevoie să-l pun de partea mea și nu-mi părea rău că am găsit un mijloc atît de lesnicios ca să-l leg la ochi.

Așadar, făgăduindu-mi în sinea mea s-o despăgubesc pe fată, m-am purtat cît am putut mai frumos cu soțul, spre a-l mlădia cît mai bine. L-am poftit la masă și l-am întrebat de ce n-a luat-o cu dînsul și pe nevastă-sa.

— M-a rugat și ea destul, dar nu mi-am îngăduit această îndrăzneală, de teamă să nu vă supăr.

— Mi-ar fi făcut, dimpotrivă, multă plăcere, căci soția dumitale mi se pare fermecătoare.

— Sînteți prea îngăduitor, domnule, e însă foarte tînără încă.

— Nu văd nimic rău într-asta, iar dacă-i place să se plimbe, am să fiu încîntat ca data viitoare s-o iei cu dumneata.

Îmi spuse că-i va face multă plăcere și lui.

Cînd treceam în trăsură pe dinaintea prăvăliei ei, îi trimiteam bezele, dar nu mă opream, căci nu mai aveam nevoie de ciorapi. De altminteri, m-aș fi și plictisit cu toată adunătura aceea de flutură-vînt care-i ticsea la orice vreme dugheana. Începea lumea să se intereseze de ea în oraș; se vorbea de dînsa la *Palais Royal* și eram foarte bucuros cînd auzeam spunîndu-se că nu-i atît de rezervată decît fiindcă așteaptă să-i pice un gugușiuc cu bani. Asemenea vorbe îmi arătau că nu se înfruptase încă nimeni dintr-însa, și trăgeam nădejde că gugușiucul acela aș putea foarte bine să fiu eu...

Peste cîteva zile, zărindu-mi de departe trăsura, îmi făcu semn cu mîna. Cobor, și bărbatu-său, după ce-mi cere de o mie de ori iertare, îmi spune că ar dori să fiu primul care să vadă niște pantaloni croiți după o modă nouă și pe care tocmai i-a primit. Erau niște pantaloni pestriți și nici un bărbat elegant și cu gust nu ieșea dimineața fără să se împopoțoneze cu ei. Era o modă ciudată, dar foarte frumoasă pentru un tînăr bine făcut. Deoarece trebuiau să fie foarte pe corp, îi spusei să-mi facă șase perechi și mă arătai gata să-i plătesc înainte.

— Am marfă pentru toate măsurile, îmi spuse el. Urcați în odaia nevestei-mi și încercați.

Clipa era prețioasă; primii, mai cu seamă cînd îl auzii spunîndu-i nevestei să vină să-mi ajute. Urc; mă urmează, și mă apuc să mă dezbrac, cerîndu-i iertare că fac treaba asta de față cu ea.

— Hai să zicem — îmi răspunde ea — că sînt acum valetul dumitale și să ne facem că îndeplinesc slujba lui.

N-am crezut că trebuie să fac mofturi și, lăsîndu-mă în voia curteniei ei, mi-am descălțat pantofii și i-am dat pantalonii, avînd grijă să nu-mi scot, totuși, și izmenele, ca să nu-i pun rușinea la prea grea cumpănă. Ajunși aici, luă cîteva perechi de pantaloni, mi-i încercă, mi-i scoase, îmi încercă alții, totul în cea mai deplină bună-cuviință

de amîndouă părţile, căci mă legasem s-o păstrez pînă la sfîrşitul acestui joc fermecător, trăgînd nădejde la ceva mai bun. Găsi că toate patru perechi îmi vin de minune, şi neavînd poftă s-o contrazic, îi dădui cei şaisprezece ludovici cîţi îmi ceru pe ei şi-i spusei că m-aş socoti fericit dacă ar vrea să mi-i aducă ea însăşi, într-o clipă de răgaz. Coborî fudulă nevoie mare să-i arate soţului ei ce bine se pricepe să vîndă ; o urmam de aproape, iar Baret îmi spuse că duminica viitoare va avea cinstea ca, împreună cu nevestica lui, să-mi aducă tîrguiala.

— Am să mă bucur mult, domnule Baret, îi spusei, mai cu seamă dacă veţi rămîne la prînz.

Îmi răspunse că are la ceasul două o treabă care nu suferă amînare şi că nu-mi poate făgădui să vină decît dacă-i îngădui să meargă să şi-o îndeplinească, încredinţîndu-mă că se va întoarce pe la cinci, ca s-o ia pe nevastă-sa. Nu-mi mai încăpeam în piele de bucurie! Ştiu însă să mă stăpînesc şi-i răspunsei liniştit că, deşi treaba asta mă păgubeşte de însoţirea lui, e slobod să facă precum pofteşte, cu atît mai mult cu cît nu trebuie să ies înainte de orele şase.

Abia aşteptam duminica, iar perechea de burghezi se ţinu de cuvînt. Cum ajunseră la mine, am dat poruncă să se spună la toată lumea că nu-s acasă toată ziua şi, cum ardeam să văd ce are să se întîmple după-amiază, pusei de se sluji prînzul foarte devreme. Mîncarea a fost gustoasă şi vinurile minunate. Omul nostru se ospăta cu poftă şi nici paharul nu-l ducea la ureche, astfel încît curtenia mă sili să-i amintesc că are o treabă grabnică la ceasurile două. Şampania îi dăruise o excelentă dispoziţie, şi aşa se face că avu fericitul gînd de-ai spune nevesti-si să nu-l aştepte, dacă treburile îl vor sili să zăbovească mai tîrziu decît ar dori ; la rîndul meu, mă grăbii să adaug că o voi petrece eu însumi cu trăsura mea, după ce vom face o plimbare pe bulevarde. Îmi mulţumi şi, mărturisindu-şi cumva teama de a nu întîrzia la întîlnire, îi înveselii inima spunîndu-i că o birjă tocmită cu ziua îl aşteaptă la poartă. Plecă şi rămăsei în sfîrşit singur cu giuvaerul care eram sigur că pînă la şase seara va fi al meu.

De îndată ce auzii închizîndu-se poarta cea mare în urma blajinului soţ, îi spusei nevestei-si :

— Vă felicit, doamnă, că aveţi un soţ atît de cumsecade, căci cu un bărbat cu o asemenea fire nu se poate să nu fiţi fericită.

— E cam devreme să rostim cuvîntul acesta ; pentru a fi însă fericită, trebuie să simţi că eşti şi să te bucuri de linişte sufletească. Soţul meu are o sănătate atît de şubredă, încît nu mă pot socoti decît infirmiera lui ; şi-apoi mai sînt şi datoriile pe care le-a făcut ca să-şi înfiripeze negustoria şi care ne silesc să fim cît se poate de strînşi la pungă. Am venit pe jos ca să cruţăm douăzeci şi patru de parale. Cîştigul pe care ni-l aduce prăvălioara ne-ar ajunge, dacă n-am avea datorii ; aşa însă totul se duce pe dobînzi şi nu vindem cît ar trebui.

— Aveţi, totuşi, muşterii destui, căci de cîte ori trec pe acolo, văd prăvălia plină.

— Muşterii ăştia sînt nişte crai care vin numai să caşte gura, să facă glume proaste şi să-mi umfle capul cu bazaconii care-mi fac greaţă. N-au o para chioară şi nu-i slăbim din ochi ca nu care cumva să şterpelească ceva. Să fi vrut noi să le dăm pe datorie, s-ar fi golit de cîteva zile prăvălia. Sînt cît pot mai ciufută, doar-doar oi scăpa de ei, dar degeaba. Au o dîrzenie care mă descumpăneşte. Cînd e bărbatu-meu acasă, mă trag în iatac, adesea însă lipseşte şi atunci sînt nevoită să-i rabd. Pe de altă parte, criza de bani ne stînjeneşte vînzarea şi totuşi lucrătorii trebuie plătiţi în fiecare sîmbătă. Prevăd că în curînd vom fi nevoiţi să le dăm drumul, căci avem poliţe a căror scadenţă se apropie. Sîmbătă trebuie să facem plăţi de şase sute de franci, şi n-avem decît două sute.

— În cele dintîi zile de căsnicie, mă uimeşte strîmtorarea asta. Tata cunoştea doar ce are şi ce n-are soţul dumitale, şi-apoi cu zestrea ce s-a făcut ?

— O bună parte din zestre s-a dus pe cheltuielile prăvăliei şi pe datorii. Avem marfă de trei ori mai multă decît sîntem datori, dar cînd nu-i vînzare, capitalul e mort.

— Mă întristează ce-mi spui, fiindcă, dacă nu se pune pace, veţi ajunge din rău în mai rău ; căci nevoile vor creşte o dată cu timpul.

— Da, fiindcă dacă soţul meu se face bine, se poate să avem şi copii.

— Cum ? dar ce, sănătatea îl împiedică să te facă mamă ? Nu e cu putinţă !

— Nu cred să pot fi mamă rămînind fată mare ; e însă o treabă de care nu-mi pasă.

— Nu-mi vine să cred. E cu putinţă ca un bărbat, afară doar dacă e în agonie, să fie bolnav lîngă dumneata ? Dar ce, e mort ?

— Mort nu e, dar nici semne de viaţă nu dă.

Vorba asta de duh mă făcu să rîd şi, tot lăudind-o, o sărutai, fără mare împotrivire. Prima sărutare fu ca o scînteie electrică ; mă aprinsesem ; o luai de la capăt încă o dată şi încă o dată, pînă o făcui blîndă ca un mieluşel.

— Am să te ajut, fermecătoare prietenă — îi spusei ca s-o încurajez — să te descurci sîmbătă.

Şi tot vorbindu-i astfel, o trăsei uşurel într-un iatac unde un divan de toată frumuseţea alcătuia un altar cît se poate de plăcut pentru a săvîrşi o jertfă de amor.

Eram încîntat s-o văd atît de supusă la dezmierdările şi iscodirile mele, dar mă uimi la culme atunci cînd, gata de a desăvîrşi ce începusem şi după ce pătrunsesem în ţinuta de rigoare între cele două coloane, făcu o mişcare care mă dezdrumă astfel încît zădărnicea totul. Am crezut întîi că nu-i decît o şiretenie din acelea pe care adesea le obişnuieşte iubirea pentru a face mai dulce biruinţa, silindu-te s-o dobîndeşti prin doborîrea unor piedici care sporesc plăcerea ; văzînd însă că se fereşte de-adevărat, îi spusei cu dojană în glas :

— N-aş fi crezut să mă lovesc de o împotrivire tocmai în clipa cînd credeam a-ţi citi în ochi că-mi împărtăşeşti arzătoarele dorinţi.

— Ochii mei nu te-au înşelat ; ce-am să-i spun însă bărbatului meu cînd m-o găsi altfel decît m-a zămislit Dumnezeu ?

— Nu se poate să te fi lăsat nevătămată.

— Îţi grăiesc adevărul prietene, şi-ţi îngădui să te încredinţezi. N-am voie să înstrăinez un fruct care e al numţii, înainte de a-l fi dat lui să guste întîi dintr-însul.

— Așa e, dumnezeiască făptură, așa e: păstrează fructul pentru o gură nevrednică de a-i prețui dulceața. Te plîng și te ador. Vino în brațele mele, lasă-te în voia dragostei mele și nu te teme de nimic. N-am să mușc din fruct, dar pot să mă desfăt cu coaja lui, fără a-l vătăma nicidecum.

Petrecurăm împreună trei ceasuri amăgindu-ne cu o mie de fermecătoare nebunii, numai bune să ne ațițe focul, în ciuda noilor și noilor libații pe care unul altuia ni le închinarăm. Îmi făgădui de o mie de ori că va fi toată a mea de îndată ce Baret va putea să creadă că a fost toată a lui, ceea ce îmi mai domoli ciuda; și, după ce o plimbai pe bulevarde, o petrecui pînă la poartă, unde o lăsai punîndu-i în palmă un fișic de douăzeci și cinci de ludovici.

Îndrăgostit de ea cum mi se părea că nu mai fusesem niciodată, de nici o femeie, treceam de trei sau de patru ori pe zi pe dinaintea prăvăliei ei, cu prețul unor destul de largi ocoluri, spre marea neplăcere a vizitiului, care nu mai contenea să-mi spună că-mi omor caii. Eram fericit s-o văd pîndind clipa în care aveam să trec, cînd îmi trimitea bezele ducîndu-și la buze vîrful frumoaselor ei degete.

Eram înțeleși că-mi va face semn să cobor atunci cînd soțul ei va fi biruit nevoia. Sosi în sfîrșit și ziua aceasta atît de fierbinte dorită, atît de înfrigurat așteptată. Văzînd semnul, trag de cordon, iar ea, suindu-se pe scara trăsurii, îmi spune să merg s-o aștept la ușa bisericii Saint-Germain-l'Auxerrois.

Arzînd de dorința de a afla ce are să-mi spună și de a vedea pînă unde ne va duce această întîlnire, mersei la locul hotărît și, după un sfert de ceas o văzui sosind, cu frumosu-i căpșor ascuns într-o glugă. Se urcă în trăsura mea, îmi spune că are de făcut cîteva tîrguieli și mă roagă s-o duc la Palais Marchand.

Aveam treburi și eu, și încă treburi destul de grabnice, cum să te împotrivești însă celei pe care o adori? Îi poruncesc vizitiului să mîne în Place Dauphine și mă pregătesc să-mi dezleg baierele pungii, fiindcă îmi spunea mie ceva că avea să cam dea iama într-însa. Într-adevăr, cum ajunserăm la Palais Marchand, începu să intre în

toate prăvăliile, lăsîndu-se ademenită de cuvintele măgulitoare ale tuturor negustoreselor. Voia numai să vadă toate giuvaerurile, toate zdrăngănelele, toate flecuștețele de ultima modă, care cît ai clipi i se înșirau dinainte, în vreme ce, numită „prințesă", i se spunea cu cele mai dulci cuvinte că cutare și cutare sculă i-ar veni de minune. Baretița mea se uita la mine și-mi spunea că nu se poate să nu fiu de acord că e foarte drăguță, și că i-ar face multă plăcere s-o aibă, dacă n-ar fi așa scumpă. Iar eu, lăsîndu-mă de bună-voie tras pe sfoară, umflam și mai tare laudele negustoresei, o încredințam că un lucru care-i place nu poate fi scump, și plăteam.

În vreme ce mîndra mea alegea, topită de fericire, tot felul de fleacuri, iată și nenorocul că îmi aduce în cale o întîmplare de pe urma căreia, patru ani mai tîrziu, aveam să mă găsesc într-o situație îngrozitoare. Neîntreruptă e înlănțuirea împrejurărilor vieții!

Văd în stînga mea o tînără domnișoară de vreo doisprezece, treisprezece ani, cu un chip cît se poate de nostim, alături de o babă slută, care se uita strîmb la o pereche de cercei de stras pe care fata îi ținea în frumoasele-i mîini, contemplîndu-i, cu ochii plini de dorințe; părea cît se poate de mîhnită că nu-i poate cumpăra. O auzii spunîndu-i că ar face-o fericită cerceii aceia, baba însă i-i smulge din mîini și vrea s-o scoată afară, împreună cu dînsa.

— Frumoasă domnișoară -- îi spune negustoreasa — vă dau alții mai ieftini, și aproape la fel de frumoși.

Mititica îi răspunde însă că nici nu vrea să audă și dă să iasă, făcîndu-i „prințesei" mele o adîncă plecăciune.

Măgulită fără îndoială de această dovadă de respect, „prințesa" se apropie de ea, o numește „domniță", o sărută, spunîndu-i că e frumoasă coz și o întrebă pe babă cine e.

— E domnișoara de Boulainvilliers, nepoțica mea.

— Cum puteți fi, doamnă, atît de crudă — îi spusei eu mătușii — să-i refuzați fermecătoarei dumneavoastre nepoate un giuvaer care ar face-o fericită? Îngăduiți-mi, doamnă, să i-l ofer eu.

Și zicînd acestea, îi pun cerceii în palmă fetiței, a cărei frunte roșește în chipul cel mai plăcut și care o privește pe mătușă-sa cerîndu-i parcă încuviințarea.

— Primeşte-i, nepoată, de vreme ce domnul e atît de drăguţ, şi-ţi face un dar atît de frumos, şi sărută-l ca să-i mulţumeşti.

— Cerceii — face negustoreasa — nu costă decît trei ludovici.

Aici treaba începe să ia o întorsătură ca la teatru, căci baba, mînioasă, îi spuse :

— Cum poţi să minţi în halul ăsta ? Doar mi i-ai lăsat la doi ludovici.

— Vă înşelaţi, doamnă, trei v-am cerut.

— Nu-i adevărat, şi n-am să-ţi îngădui să-i bagi domnului mîna în buzunar. Nepoată, pune jos cerceii ; cucoana n-are decît să şi-i ţină.

Pînă aici toate bune şi frumoase, baba strică însă totul spunîndu-mi că, dacă vreau să-i dau nepoatei ei cei trei ludovici, are să meargă să-i cumpere din altă parte alţi cercei de două ori mai frumoşi. Mie mi-era totuna, aşa că pusei zîmbind trei ludovici înaintea domnişoarei, care nu se îndura să lase din mînă giuvaerul. Sprintenă, negustoreasa înhăţă banii, zicînd că tîrgul s-a încheiat şi că cei trei ludovici sînt ai ei, iar cerceii ai domnişoarei.

— Eşti o escroacă ! îi strigă, mînioasă, baba.

— Şi dumneata o cod... bătrînă, îi întoarce negustoreasa. Ce, nu te cunosc eu ?

Atrasă de răcnetele celor două zgripţuroaice, gloata începuse să se adune în faţa prăvăliei. Vedeam că e gata-gata să se întîmple ceva neplăcut, aşa că o luai de braţ pe mătuşă şi o dusei binişor afară. Mulţumită că a dobîndit frumoşii cercei pe care şi-i dorea şi păsîndu-i prea puţin că mă costă trei ludovici în loc de doi, nepoata o urmă. O vom întîlni din nou, la timpul şi locul potrivit.

După ce mă făcu să arunc pe fereastră vreo douăzeci de ludovici, după care săracul bărbatu-său ar fi plîns mult mai amar decît mine, mă urcai cu mîndra mea în trăsură şi o dusei înapoi la uşa bisericii de unde o luasem. Pe drum, îmi spuse că va veni să petreacă vreo cinci, şase zile la *Petite-Pologne* şi că soţul ei mă va ruga să fiu atît de drăguţ să-i fac acest hatîr.

— Cînd se va întîmpla asta ?

— Mîine, dacă dai pe la noi. Vino să cumperi cîteva perechi de ciorapi; eu voi avea o migrenă și vei vorbi cu Baret.

Vă puteți închipui că n-am zăbovit să merg la amicul și, nevăzînd-o de loc pe doamna în prăvălie, am întrebat prietenește cum o duce cu sănătatea.

— E bolnăvioară și stă în pat, îmi spuse el. Are nevoie să meargă cîteva zile la aer, la țară.

— Dacă nu v-ați oprit încă asupra unui loc anume, vă țin la dispoziție un apartament la *Petite-Pologne*.

Îmi răspunse printr-un zîmbet de încuviințare.

— Mă duc s-o rog să primească, pînă atunci împachetați-mi vă rog o duzină de perechi de ciorapi.

Urc și o găsesc în pat rîzînd, în ciuda migrenei acesteia de poruncească.

— Treaba s-a făcut — îi spusei — vei fi înștiințată de îndată.

Într-adevăr, soțul ei suie cu ciorapii și o vestește că eu sînt atît de drăguț să-i țin gata o încăpere la mine acasă. Șireata mititică îmi mulțumește, încredințîndu-l pe bărbatu-său că aerul acela curat o va însănătoși curind.

— Nu vă va lipsi nimic, doamnă, veți binevoi numai să mă iertați dacă n-am să vă pot ține de urît, din pricina treburilor. Domnul Baret va putea veni să-și petreacă noaptea cu dumneavoastră, și să plece destul de devreme ca să poată deschide prăvălia.

După călduroase mulțumiri, Baret hotărî s-o cheme pe soră-sa să vină să stea la el cît va locui nevastă-sa la mine și plecai spunîndu-le că începînd chiar din seara aceea voi da poruncă să fie primiți, dacă nu voi fi acolo cînd vor sosi.

A doua zi, ajunsei acasă abia după miezul nopții și bucătăreasa mă înștiință că cei doi soți au cinat cu poftă și s-au dus să se culce. Am vestit-o că voi prînzi în fiecare zi acasă și am dat poruncă să se spună la toată lumea că sînt plecat.

A doua zi m-am sculat de dimineață și, întrebînd dacă soțul s-a trezit, mi s-a răspuns că a plecat în zori și că nu se va întoarce înainte de cină. Doamna mai dormea. M-am gîndit că de bună-seamă pentru mine n-are să

doarmă şi m-am dus să-i fac cea dintîi vizită. Se deşteptase într-adevăr şi, ca un preludiu la mai dulci desfătări, i-am dat o mie de dulci sărutări pe care mi le-a întors cu dèasupra. Am glumit amîndoi pe seama amicului care venise să-mi încredinţeze cu mîna lui un giuvaer de care atît de frumos aveam să mă folosesc şi ne-am socotit fericiţi că sîntem slobozi de a ne jertfi unul altuia, răstimp de o săptămînă încheiată.

— Hai, sufleţelule, scoală-te şi trage ceva pe tine; fă-te gata, că ne aşteaptă o gustare la mine în odaie.

Nu zăbovi prea mult cu dichisitul; o rochiţă de dimineaţă din pînză de bumbac, o boneţică împodobită cu horbotă fină, o băsmăluţă de linou... dar cît de tare erau înfrumuseţate aceste puţine veşminte de prospeţimea şi trandafirii din obrajii ei!

Mîncarăm destul de repede; ne grăbeam; şi cînd isprăvirăm, încuiai uşa şi ne lăsarăm în voia fericirii.

Mirat că o găsesc aşa cum o lăsasem ultima oară, îi spusei că trăgeam nădejde că... dar ea, nedîndu-mi răgaz să-mi închei fraza, îmi spuse:

— Scumpule, Baret crede sau se face a crede că şi-a împlinit slujba de bărbat, dar nu-i adevărat şi sînt gata să ajung, cu ajutorul tău, într-o stare care să nu-i mai lase nici cea mai mică îndoială.

— Înseamnă, îngeraşule, că-i voi face o mare îndatorire, şi te asigur că-l voi îndatora cum se cuvine.

Spunînd acestea, păşii pragul templului şi deschisei poarta într-un chip care spărgea orice împotrivire. Un strigăt uşor, apoi cîteva suspine mă vestiră că jertfa e deplină şi într-adevăr altarul lui Amor era înecat în sîngele victimei. După o abluţiune foarte de trebuinţă, sacrificatorul se înverşună iar asupra victimei care, fără să se mai teamă acum de nimic, îl stîrnea, şi abia după cea de-a patra jertfă amînarăm întrecerea pe mai tîrziu. Ne făcurăm o mie de jurăminte de dragoste şi de credinţă şi făgăduielile noastre erau poate şi sincere, de vreme ce eram beţi de fericire.

Ne despărţirăm doar atît cît să ne îmbrăcăm; pe urmă, după ce dădurăm un ocol prin grădină, prînzirăm între patru ochi, încredinţaţi că, la o masă bună, stropită cu vinuri alese, ne vom regăsi puterile trebuincioase pentru a

ne alina arzătoarele dorinţi şi a le adormi întru cele mai dulci desfătări.

La desert, în vreme ce-i turnam şampania, o întrebai cum a izbutit, cu un temperament atît de focos, să se păstreze nevătămată pînă în ziua aceea.

— Dragostea — îi spusei eu — ar fi putut culege mai degrabă un fruct de care căsătoria n-a ştiut a se bucura. Ai şaptesprezece ani şi sînt cel puţin doi de cînd para s-a copt.

— Da, aşa cred, dar n-am iubit niciodată, iată dezlegarea la toate întrebările.

— N-ai avut nici un curtezan drăguţ ?

— M-au dorit mulţi, dar degeaba. Inima mea rămînea mută. Tata a crezut poate dimpotrivă cînd l-am rugat, acum o lună, să mă mărite mai repede.

— N-ar fi de mirare ; dar dacă nu iubeai, de ce l-ai zorit ?

— Ştiam că ducele d'Elbeuf nu va întîrzia să se întoarcă de la ţară şi că dacă m-ar fi găsit încă slobodă, m-ar fi silit să mă mărit cu un bărbat pe care nu-l pot suferi şi care mă voia cu tot dinadinsul.

— Şi cine e, mă rog, bărbatul de care ţi-e atît de scîrbă ?

— Unul din ticăloşii de puşti ai ducelui, un adevărat monstru care trăieşte cu stăpînu-său.

— Dar ce, ducele are asemenea gusturi ?

— Bineînţeles. Are optzeci şi patru de ani şi îşi închipuie că a devenit femeie ; pretinde că are nevoie de un soţ.

Rîdeam pe înfundate.

— Dar măcar e băiat frumos, curtezanul ăsta ?

— Eu îl găsesc îngrozitor, dar toată lumea zice că e frumos.

Fermecătoarea doamnă Baret petrecu opt zile la mine şi în fiecare zi luam de cîteva ori de la capăt o bătălie în care eram mereu biruiţi şi mereu biruitori. Am mai văzut femei frumoase şi atrăgătoare ca ea, dar ca ea de proaspete şi de albe n-am văzut niciodată. Pielea ei era o catifea alcătuită din petale de trandafir ; răsuflarea ei avea o mireasmă care le dădea sărutărilor o deosebită gingăşie. Avea un piept întocmit de minune şi cele două globuri

care îl încununau, împodobite cu două perle de mărgean, aveau o tărie de marmură. Mijlocul îi era subțirel, și linia rotundă care îl încheia era de o desăvîrșire în stare să în-frunte penelul celui mai iscusit pictor. Găseam în a o con-templa o bucurie de nespus, și, în mijlocul fericirii mele, eram nefericit că nu pot face față tuturor dorințelor pe care atîtea farmece le deșteptau în mine. Friza care încu-nuna coloanele era alcătuită din mici cîrlionți de un aur palid și de o deosebită gingășie, iar degetele mele zadar-nic se străduiau să le dea altă linie decît cea care le era firească. Deprinsese cît se poate de lesne mișcările acelea vioaie și grațioase care îndoiesc plăcerea ; natura, la dînsa, luase asupră-și toată această educație și nu cred că alta mai desăvîrșită se mai poate găsi.

Văzurăm sosind ziua plecării ei cu aceeași silă amîn-doi, și nu ne mîngîiam de această nefericire decît cu nă-dejdea de a ne întîlni cît mai des cu putință. Trei zile după ce s-a întors acasă, mai îndrăgostit ca oricînd, m-am dus la ea și i-am dăruit două bancnote de cîte cinci mii de franci fiecare. Bărbatu-său o fi crezut ce-o fi poftit, dar s-a bucurat că și-a putut plăti datoriile și că pleașca asta l-a adus în stare să-și ducă mai departe negoțul și să aș-tepte sfîrșitul războiului. Cîți bărbați n-ar fi bucuroși să aibă o femeie atît de productivă !

La începutul lunii noiembrie, am vîndut acțiuni de cincizeci de mii de franci unui anume Garnier, din rue du Mail, cedîndu-i o treime din materialele imprimate pe care le aveam în prăvălie, acceptînd un controlor ales de el și plătit în comun de societate. Trei zile după semnarea con-tractului, am încasat banii ; noaptea însă, medicul paznic al magazinului goli casa de bani și fugi. N-am crezut nici-odată că furtul ar fi fost cu putință fără complicitatea pic-torului. Era o pierdere dureroasă, căci treburile prăvăliei începeau să se cam încurce, și, colac peste pupăză, Gar-nier, printr-o hîrtie oficială pe care mi-o înmînă prin por-tărei, mă somă să-i întorc cei cincizeci de mii de franci. Îi răspunsei că nu-i datorez nimic, căci controlorul lui își luase slujba în primire, contractul și vînzarea erau înche-iate în bună regulă și, asociat fiind, avea a suferi paguba deopotrivă cu mine. Deoarece stăruia, fui sfătuit să mă adresez judecății ; Garnier însă începu prin a declara con-

tractul nul, învinuindu-mă indirect de a-mi fi însuşit, zicea el, suma de care mă plîngeam că am fost furat. I-aş fi tras bucuros o mamă de bătaie, ca să-l învăţ minte, dar era om bătrîn, şi apoi asta n-ar fi îndreptat treburile. Am luat-o, deci, cu binişorul. Negustorul care-l garanta pe medic nu mai fu de găsit nicăieri : dăduse faliment. Garnier puse sechestru pe tot ce era în prăvălie, şi puse sechestru, în numele regelui biştarilor, la *Petite Pologne*, pe caii mei, pe trăsurile mele şi pe tot avutul meu.

Cu atîtea bocluc uri pe cap, le-am dat drumul lucrătoarelor ; cruţam oricum o mare cheltuială ; le-am dat drumul şi lucrătorilor şi slujitorilor de la manufactură. Rămase numai pictorul ; nu avea nimic de cerut, căci cîştigul lui îi venea din vînzarea stofelor.

Procuratorul meu era un om cinstit, lucru rar de găsit ; avocatul însă, care mă încredinţa că procesul se apropie de sfîrşit, era o lichea. La un moment dat, Garnier îmi trimise o afurisită de somaţie prin care eram condamnat să plătesc. I-o dusei numaidecît avocatului, care făgădui să declare apel chiar în ziua aceea şi care nu făcu nimic, însuşindu-şi astfel toate cheltuielile pe care le făceam sau îmi închipuiam că le fac pentru a duce un proces pe care pe dreptate n-ar fi trebuit să-l pierd. Se pricepură să rătăcească vreo două citaţii şi, fără să am habar de nimic, mă pomenii cu un ordin de arestare dat în lipsa mea. La opt dimineaţă, mă arestară, în strada Saint-Denis, în propria mea trăsură. Căpetenia zbirilor se aşeză lîngă mine, un al doilea se puse lîngă vizitiu şi un al treilea se urcă în spate; în felul acesta îl siliră pe vizitiu să ia drumul spre *Fort-l'Evêque*.

De îndată ce oamenii dreptăţii mă încredinţară temnicerului, acesta îmi spuse că dacă plătesc cincizeci de mii de franci sau dacă aduc o cauţiune solidă mă pune numaidecît în libertate.

— Nu mi-e — îi răspunsei — nici una, nici alta la îndemînă.

— Veţi rămîne atunci în închisoare.

După ce mă duse într-o încăpere destul de curăţică, îi spusei temnicerului că n-am primit decît o singură citaţie.

— Nu mă miră — îmi răspunse el — treaba asta se întîmplă foarte des ; e însă foarte anevoie s-o dovedeşti.

— Adu-mi tot ce trebuie pentru scris şi fă-mi rost de un comisionar sigur.

Scrisei avocatului, procuratorului, doamnei d'Urfé şi tuturor prietenilor mei, încheind cu frate-meu, care tocmai se însurase. Procuratorul se înfăţişă numaidecît, dar avocatul se mulţumi să-mi scrie, asigurîndu-mă că el a depus apelul şi că arestarea mea fiind ilegală, puteam să-i fac pe potrivnicii mei s-o plătească scump. Încheia rugîndu-mă să-l las să facă ce ştie şi să am răbdare cîteva zile.

Manon Balletti mi-l trimise pe frate-său cu cerceii ei cu diamante. Doamna de Rumain mi-l trimise pe avocatul ei, un om deosebit de cinstit, şi-mi scrise un răvaş prietenesc, în care-mi spunea că, dacă am nevoie de cinci sute de ludovici, mi-i va trimite a doua zi. Frate-meu nu-mi răspunse şi nici nu veni să mă vadă. Cît despre scumpa mea doamnă d'Urfé, îmi trimise vorbă că mă aşteaptă la prînz. Mi-am închipuit că a înnebunit, căci nu-mi venea să cred că vrea să-şi bată joc de mine.

La unsprezece, încăperea mea era plină de lume. Bietul Baret alergase cu lacrimi în ochi, oferindu-mi toată prăvălia lui. Omul acesta cumsecade mă mişcă adînc. În sfîrşit, mi se vesteşte o doamnă venită cu birja. Aştept, nu vine nimeni. Pierzîndu-mi răbdarea, îl chem pe portar, care-mi spune că a luat cîteva lămuriri de la grefierul închisorii şi pe urmă a plecat. După cum o zugrăvi pe cucoana cu pricina, o ghicii lesne pe doamna d'Urfé.

Suferearn cumplit văzîndu-mă lipsit de libertate. Îmi aminteam de *Piombi* şi, deşi situaţia nu se putea nicidecum potrivi cu aceea de odinioară, eram nefericit, căci întîmplarea aceasta avea să-mi strice obrazul în tot Parisul. Aveam treizeci de mii de franci bani gata şi bijuterii de încă de două ori pe atît, aşa că aş fi putut depune suma şi ieşi fără zăbavă ; nu mă puteam însă hotărî la o asemenea jertfă, în ciuda stăruitoarelor îndemnuri ale avocatului doamnei de Rumain, care voia să mă convingă să ies cu orice preţ.

— N-aveţi decît să depuneţi jumătate din bani — îmi spunea omul acela cinstit — eu voi consemna suma la grefă şi vă făgăduiesc ca în scurtă vreme să dobîndesc o hotărîre care să vă îngăduie s-o retrageţi.

Dezbăteam aprig treaba asta, cînd temnicerul intră spunîndu-mi foarte politicos :

— Domnule, sînteți liber, și o doamnă vă așteaptă la poartă, în trăsura ei.

Îl chem pe Le Duc, valetul meu, și-i poruncesc să meargă să vadă cine e doamna. Se întoarce : era doamna d'Urfé. Îmi iau frumușel rămas-bun de la toată lumea și, după patru ore de foarte neplăcută întemnițare, iată-mă-s din nou liber, într-un falnic rădvan.

Doamna d'Urfé mă primi cu multă strălucire ; un magistrat cu toca în cap, care se afla cu ea în berlină, îmi ceru iertare pentru țara lui, unde samavolnicii strigătoare la cer fac ca străinii să se vadă adesea victima unor asemenea jigniri. Îi mulțumii în puține cuvinte doamnei d'Urfé spunîndu-i că mă văd cu plăcere datornicul ei, dar că foloasele de pe urma nobleii ei mărinimii le trage Garnier. Îmi răspunse cu un zîmbet fermecător că nu-i va fi așa lesne s-o facă și că vom mai vorbi despre asta la prînz. Stăruia să mă duc fără zăbavă să mă plimb la *Tuileries* și la *Palais Royal*, ca lumea să se încredințeze că zvonul că sînt închis e mincinos. Sfatul era bun : făcui precum dorea și-i făgăduii să fiu la două la ea.

După ce m-am arătat cu dinadinsul pe amîndouă promenadele cele mai umblate din Paris, oricum acelea în care se bagă de seamă oamenii, căci pe bulevarde nu se vede decît gloata ; după ce am petrecut văzînd uimirea zugrăvită pe chipurile cîtorva pe care-i știam că mă cunosc, m-am dus să-i înapoiez cerceii scumpei mele Manon care, zărindu-mă, sări în sus de mirare și bucurie. Îi mulțumii din toată inima pentru dovada de dragoste ce mi-o dăduse și le spusei tuturor din familie că am fost arestat în urma unei capcane pentru care am să-l fac să plătească scump pe cel ce mi-a întins-o. Le făgăduii să-mi petrec seara cu dînșii și mă dusei la doamna d'Urfé.

Cam sucită, precum o știți, buna doamnă mă făcu să rîd spunîndu-mi, de îndată ce mă văzu, că i-a șoptit ei o păsărică la ureche că am pus să mă aresteze anume ca să fac lumea să vorbească de mine, pentru pricini numai de mine știute..

— Cum am aflat că ai fost închis, m-am dus la *Fort-l'Evêque* și, de îndată ce am știut de la grefier despre ce e

vorba, am venit să iau nişte obligaţii Hôtel de Ville şi le-am depus drept cauţiune. Dar dacă nu poţi cîştiga procesul, Garnier va avea de furcă cu mine pînă să-şi scoată banii din valorile pe care le-am consemnat. Cît despre dumneata, prietene, trebuie să începi prin a-ţi trimite avocatul în judecată penală, căci e limpede că nu ţi-a înregistrat apelul şi că te-a înşelat şi te-a furat.

O părăsii pe seară, încredinţînd-o că în cîteva zile îşi va putea retrage cauţiunea, şi mă dusei pe rînd la *Théâtre-Français* şi la *Théâtre-Italien,* unde mă plimbai prin foaier, astfel încît reapariţia mea să fie deplină ; pe urmă mă dusei să cinez cu Manon Balletti, care nu mai putea de fericire că a găsit prilejul să-mi dea o dovadă de iubire, iar eu o încîntai spunîndu-i că mă las păgubaş de manufactură, căci era încredinţată că seraiul acela e singura piedică în calea căsătoriei noastre.

Ziua următoare mi-am petrecut-o, toată, la doamna d'Urfé. Înţelegeam prea bine tot ce-i datorez, în vreme ce ea, cu inima ei de aur, îşi închipuia că nimic nu mă poate răsplăti pentru oracolele cu al căror ajutor era încredinţată că nu poate săvîrşi niciodată vreo nesăbuinţă. Nu pricepeam cum, cu o minte atît de ascuţită şi cu o judecată atît de sănătoasă în toate celelalte privinţe, putea avea asemenea rătăciri. Îmi părea rău că nu pot să-i deschid ochii şi-mi părea bine cînd mă gîndeam că de nevoie o înşel şi că în mare parte acestei înşelătorii îi datorez toate atenţiile cu care mă înconjura.

Arestarea mea mă scîrbi de Paris şi-mi sădi în suflet o ură împotriva proceselor care nu s-a stins nici azi. Mă vedeam prins într-un îndoit labirint de chichiţe judecătoreşti, şi cu Garnier, şi cu avocatul meu. Mi se părea că sînt tîrît la cazne de cîte ori eram silit să mă duc să fac cereri, să-mi cheltui banii pe avocaţi şi să prăpădesc un timp preţios, pe care nu-l socoteam folosit cum se cuvine decît căutînd desfătări. În această zbuciumată stare sufletească, atît de puţin potrivită cu caracterul meu, luai înţeleapta hotărîre de a mă aşterne zdravăn pe făcut avere, astfel încît să nu-mi mai pese de voia întîmplării şi să fiu slobod să-mi rînduiesc desfătările după pofta inimii. M-am hotărît întîi să lichidez totul la Paris, să mă duc a doua oară în Olanda şi să-mi refac capitalul, pe care să-l

plasez în rentă viageră pe două nume şi să trăiesc apoi la adăpost de orice nevoi. Cele două nume ar fi fost să fie al soţiei mele şi al meu; soţia mea ar fi fost să fie Manon Balletti şi planul acesta, pe care i-l împărtăşii, ar fi făcut-o fericită dacă, precum nădăjduia, aş fi început prin a mă însura cu ea.

Am renunţat întîi la *Petite-Pologne*, care nu trebuia să-mi rămînă decît pînă la sfîrşitul anului; am retras apoi de la Şcoala militară optzeci de mii de franci, cauţiunea pentru biroul meu de loterie din strada Saint-Denis. Scăpai astfel de caraghioasa slujbă de casier de loterie şi-i dăruii biroul funcţionarului meu, după ce-l însurai: îl făcui fericit. Cauţiunea o depuse un prieten al nevestei-si; e un lucru destul de obişnuit.

Nevoind s-o las pe doamna d'Urfé încurcată într-un proces caraghios cu Garnier, mă dusei la Versailles să-l rog pe abatele de la Ville, bunul său prieten, să-l îndemne la o împăcare.

Abatele se învoi cu atît mai bucuros cu cît înţelegea că prietenul lui n-are dreptate şi, peste cîteva zile, îmi scrise să merg la Garnier, încredinţîndu-mă că-l voi găsi gata de împăcare.

Garnier se afla la Rueil; mă dusei la dînsul. Avea, nu departe de satul acela, o căsuţă care-l ţinuse patru sute de mii de franci: o proprietate frumuşică pentru un om care agonisise avere în furnituri de alimente în vremea ultimului război. Omul se scălda în belşug; dar la şaptezeci de ani se prăpădea, nenorocitul, după femei, şi neputinţa îl împiedica să fie fericit. Îl găsii înconjurat de trei tinere domnişoare, frumoase şi de casă bună, după cum am aflat-o mai apoi; erau sărace însă şi numai singură sărăcia le putea sili să fie drăguţe şi să îndure dezgustătoarele intimităţi cu craiul acela bătrîn. Am rămas la prînz şi am avut prilejul ca dedesubtul acelei umilinţi pe care ţi-o dau întotdeauna lipsurile, să întrezăresc cît erau de modeste. După-masă, Garnier se culcă şi-mi lăsă mie grija de a le ţine de urît acelor tinere şi nostime domnişoare, pe care bucuros le-aş fi smuls din nefericirea în care se aflau, dacă aş fi putut. Cînd s-a trezit, am trecut amîndoi într-un iatac, spre a sta de vorbă despre daravera noastră. L-am găsit la început pretenţios şi îndărătnic; cînd i-am spus însă

că mă pregătesc ca în cîteva zile să plec din Paris şi cînd văzu că nu mă poate opri, înţelese că, dacă rămîne să se judece cu doamna d'Urfé, aceasta poate tărăgăna procesul cît vrea ea, făcîndu-l chiar să-l piardă pînă la sfîrşit. Căzu pe gînduri şi mă pofti să-mi petrec noaptea la el. A doua zi, după gustarea de dimineaţă, îmi spuse :

— M-am hotărît ; vreau douăzeci şi cinci de mii de franci, sau mă judec pînă în pînzele albe.

Îi răspunsei că va găsi banii la notarul doamnei d'Urfé, şi că-i va putea încasa de îndată ce va dispune liberarea cauţiunii de la Fort-l'Evêque.

N-am izbutit s-o conving pe doamna d'Urfé că bine am făcut că am ajuns la o împăcare decît spunîndu-i că oracolul meu îmi cerea să nu părăsesc Parisul decît după ce-mi rînduiesc toate treburile, ca să nu mă poată nimeni învinui că am plecat pentru a scăpa de urmărirea unor datornici pe care nu i-aş fi putut mulţumi.

După vreo două, trei zile, m-am dus să-mi iau rămas bun de la domnul de Choiseul, care-mi făgădui să-i scrie domnului d'Affry să-mi stea într-ajutor în toate neguţările, dacă pot înlesni un împrumut cu cinci la sută, fie pentru Statele generale, fie pentru o societate particulară.

— Poţi asigura pe toată lumea — îmi spuse el — că în iarna asta se pune pace, şi-ţi făgăduiesc că nu voi îngădui să fii păgubit de drepturile dumitale cînd te vei întoarce în Franţa.

Domnul de Choiseul mă înşela, fiindcă ştia bine că nu se va încheia pacea ; n-aveam însă nici un plan anume şi mă căiam destul că am avut prea multă încredere în domnul de Boulogne, ca să mişc măcar un deget pentru guvern, afară doar dacă aş fi avut un cîştig neîndoios şi neîntîrziat.

Mi-am vîndut caii, trăsurile, mobilele, m-am pus chezaş pentru frate-meu care fusese nevoit să facă unele datorii pe care era sigur că le va putea plăti în scurtă vreme, căci avea pe şevalet mai multe tablouri aşteptate cu nerăbdare de cîţiva bogaţi seniori care i le poruncise.

Încheindu-mi în sfîrşit toate pregătirile, plecai din Paris cu o sută de mii de franci în poliţe solide şi cu încă o dată pe atîta în giuvaeruri. Eram singur în poştalion : Le

Duc umbla înainte călare, căci îi plăcea mai bine, caraghiosului, să se hîţîne în şa decît să şadă pe capră.

Le Duc acesta era un spaniol de optsprezece ani, foarte isteţ la minte, care mi-era drag mai cu seamă pentru că mă pieptăna ca nimeni altul; nu-l lipseam de o plăcere pe care i-o puteam oferi fără prea multă cheltuială. În afară de el, mai aveam un bun lacheu elveţian, pe care-l foloseam de curier.

Era 1 decembrie 1759: era destul de frig, dar eram înarmat împotriva asprimii lui. Bine închisă, trăsura îmi îngăduia să citesc în voie şi luai lucrarea despre *Spirit* a lui Helvetius, pe care n-avusesem încă răgazul s-o citesc. După ce am citit-o, am fost mai mirat de zarva pe care a făcut-o decît de prostia parlamentului care o condamnase; căci această înaltă instanţă judecătorească se afla sub înrîurirea bisericii şi a curţii şi, pusă la cale de una şi de cealaltă, făcuse tot ce trebuie ca să-l distrugă pe Helvetius, un om foarte drăguţ şi, sigur, mai de spirit decît cartea lui. N-am găsit nimic nou, nici în partea istorică privitoare la moravurile naţiunilor, unde nu-s decît fleacuri, nici în morala care atîrnă de judecată. Lucruri spuse şi răs-spuse, de veacuri încoace, şi Blaise Pascal spusese mult mai mult, dar o spusese mai bine şi cu mai multă îngrijire. Voind să rămînă mai departe în Franţa, Helvetius fu nevoit să se retracteze. Între cinstea lui şi a sistemului lui, adică a însuşi spiritului său şi traiul dulce pe care îl ducea, îl alese pe acesta din urmă. Soţia lui avea suflet mai mare decît dînsul, căci ar fi fost gata să vîndă tot ce aveau şi să se refugieze în Olanda, mai bine decît să îndure pîngărirea unei palinodii. Helvetius ar fi urmat, poate, gîndul ales al consoartei sale, dacă ar fi putut prevedea că neînţeleasa-i retractare îi va preface cartea într-o înşelătorie; căci retractarea lui apărea ca o mărturisire că şi-a scris fără convingere lucrarea, că n-a pus în ea decît vorbe de clacă şi că toate judecăţile lui nu-s decît nişte sofisme. Pe de altă parte, numeroase minţi luminate n-au aşteptat acea întristătoare palinodie ca să judece precum se cuvine jalnicul său sistem. Alta acum! Fiindcă, în tot ce face, omul e necontenit robul propriului său interes, reiese că nici una din faptele noastre nu ne poate aduce nici cinste, nici

necinste ? Un tilhar şi un om cumsecade ar putea fi cîntăriţi în acelaşi talger. Dacă un sistem atît de dezolant n-ar fi absurd, adevărul n-ar fi decît o amăgire şi, dacă ar fi adevărat, societatea ar trebui să-l proscrie, căci n-ar putea supravieţui corupţiei care ar fi inevitabila lui consecinţă ; cu atît mai vîrtos trebuie să-l spulbere atîta vreme cît totul îi vădeşte monstruoasa slutenie.

I s-ar fi putut demonstra lui Helvetius că e neadevărat că, în tot ce facem, interesul e singurul nostru ţel, şi că e numai lucrul pe care trebuie cu precădere să-l cercetăm. Ar fi fost ciudat să nu admită existenţa virtuţii, el care o practica atît de strălucit ! Să fie cu putinţă să nu se fi socotit nicicînd drept un om de onoare, el care-şi punea pecetea cinstei pe toate faptele sale ? Ar avea haz ca numai sentimentul modestiei să-l fi stîrnit să-şi publice lucrarea ! Dar însuşi faptul acesta ar fi spulberat adevărul sistemului ce-l propovăduia. Şi, chiar dacă aşa e, făcut-a oare bine ajungînd să fie dispreţuit, de teamă să nu fie învinuit de trufie ? Modestia nu-i o virtute decît atunci cînd e firească ; dacă e făţarnică sau pusă în lucrare numai în urma unei educaţii anume, e hidoasă. N-am cunoscut niciodată pe nimeni care să fie cu adevărat atît de modest ca celebrul d'Alembert.

. . . .

CAPITOLUL XIV

Anul 1760 — Madame Gardela — Portretul ducelui de Würtemberg — Prînzesc la Gardela ; urmările acestui prînz — Întîlnirea nefericită — Pierd la joc patru mii de ludovici — Proces — Izbutesc să fug — Ajung la Zürich [...]

Curtea ducelui de Würtemberg era, în vremea aceea, cea mai strălucită din Europa. Însemnatele subsidii pe care i le plătea Franţa pentru un corp de oaste de zece

mii de oameni, pe care prinţul îi întreţinea la ordinele acelei puteri, îi dădeau mijloacele trebuincioase de a zvirli banii pe lux şi desfriu. Corpul de oaste era foarte falnic : în tot războiul n-a strălucit însă decît prin greşelile pe care le-a făcut.

Ducelui îi plăcea tot ce era grandios ; clădiri superbe, echipaje de vînătoare, un grajd măreţ, toane de tot felul ; sume uriaşe îl costau însă mai ales lefurile mari, şi, mai mult decît orice, teatrul şi ibovnicele. Întreţinea o trupă franceză de comedie, o trupă italiană de operă *seria* şi *buffa* şi douăzeci de dansatori italieni, şi fiecare din ei fusese prim balerin într-unul din marile teatre din Italia. Coregraf şi maestru de balet era Noverre, care folosea cîteodată pînă la o sută de figuranţi. Un maşinist dibaci şi cei mai buni pictori decoratori lucrau pe întrecute şi cheltuind din gros spre a-i face pe spectatori să creadă că se află în plină magie. Toate dansatoarele erau frumoase şi toate se lăudau că l-au desfătat, măcar o dată, pe monsenior, cu farmecele lor. Cea mai de seamă dintre ele era o veneţiancă, fata unui gondolier, Gardela. Era cea pe care o crescuse pentru teatru, plătindu-i un profesor de dans, senatorul Malipiero, de care cititorii îşi amintesc ca de cel dintîi care mi-a dat o bună educaţie. O găsisem la München, după evadarea mea de la *Piombi*, măritată cu Michele de l'Agata. Găsind-o pe plac, ducele o ceru de la soţul ei, care se socoti bucuros să i-o poată ceda ; după un an însă, sătul de farmecele ei, ducele o scoase la pensie, cu titlul de *Madame*.

Cinstea aceasta stîrni pizma tuturor celorlalte dansatoare, căci fiecare din ele se socotea destul de bine pregătită pentru a ajunge ca ibovnică oficială, cu atît mai mult cu cît Gardela n-avea decît rangul şi leafa. Trăgeau, toate, tot felul de sfori ca să-i ia locul, dar veneţiana stăpînea cu măiestrie arta de a cuceri şi nici o uneltire n-o putuse doborî. Departe de a-l dojeni pentru neconteniteIe-i trădări, se socotea fericită că ducele îi dă pace în ce priveşte distracţiile. Cea mai mare bucurie a ei era cînd cîte o dansatoare care aştepta să-i cadă batista venea să-i ceară ocrotirea. O întîmpina călduros, îi dădea sfaturi şi o îndemna să facă astfel încît să-i placă prinţu-

lui. La rîndul lui, găsind că îngăduința favoritei e minunată și foarte comodă, prințul se credea dator să-și arate recunoștința. Îi aducea, de față cu lumea, toate cinstirile cuvenite unei principese.

Nu mi-a trebuit mult ca să bag de seamă că marea patimă a prințului era să facă să se vorbească de el. Ar fi urmat bucuros pilda lui Erostrat, dacă i s-ar fi părut că e bine s-o facă, spre a-și nemuri cumva numele. Ar fi dorit să se spună despre el în lume că nici un principe nu e mai ager la minte decît el, mai plin de gust, mai iscusit în a născoci plăceri noi, mai bun cîrmuitor; rîvnea, în sfîrșit, să fie socotit un al doilea Hercule în muncile lui Bacus și Amor, fără însă ca ceasurile închinate desfătărilor să dăuneze întru nimic grijii pentru toate ale cîrmuirii. Dizgrația fără milă pe slujitorul care nu izbutea să-l trezească după trei, patru ore de somn, de care avea, ca tot omul, nevoie; îi îngăduia să folosească însă orice mijloc spre a-l sili să iasă din pat.

S-a întîmplat ca, după ce i-a dat să înghită o bărdacă de cafea, slujitorul a fost nevoit să-l arunce într-o baie de apă rece, unde vrînd-nevrînd, altețea-sa trebuia să se trezească, dacă n-avea poftă să se înece.

De îndată ce se îmbrăca, ducele își aduna miniștrii și expedia treburile curente; pe urmă primea în audiență pe primul venit care i se înfățișa. Nimic nu era, de altfel, mai caraghios decît audiențele acestea pe care le dădea bieților supuși. Erau adesea niște țărănoi, niște cirpaci de ultima teapă, și bietul om nădușea și își spărgea pieptul încercînd să se înțeleagă cu ei, dar nu întotdeauna izbutea; căci plecau adesea înspăimîntați, deznădăjduiți și mînioși. Cît despre țărăncuțele mai chipeșe, le cerceta plîngerile între patru ochi și, deși de obicei nu le dădea nimic, plecau mîngîiate.

Subsidiile pe care regele Franței era destul de prost să le plătească pentru o slujbă fără nici un folos nu-i ajungeau pentru nebuneștile-i cheltuieli. Își încărca supușii cu biruri și corvoade, pînă într-acolo încît poporul acela răbdător, nemaiputîndu-i îndestula cerințele, se plînse la Camera din Wetzlar, care-l sili să-și schimbe sistemul. Nebunia lui era aceea de a voi să cîrmuiască după pilda re-

gelui Prusiei, care se prăpădea de ris pe socoteala ducelui, numindu-l maimuțica lui. Se însurase cu fiica margrafului de Baireuth, principesă cea mai frumoasă și cea mai desăvîrșită din toată Germania. Nu se afla la Stuttgart cînd am fost eu acolo; se adăpostise pe lîngă taică-său, în urma unei cumplite jigniri ce i-o aduse un soț nevrednic de dînsa. Greșit s-a spus că principesa a fugit de la soțul ei fiindcă n-a mai putut îndura s-o tot înșele.

După ce am prînzit singur la mine în odaie, m-am dichisit și m-am dus la spectacolul de operă, pe care ducele îl oferea fără nici o plată publicului în frumosul teatru pe care-l clădise. Principele era în fața orchestrei, înconjurat de strălucita-i curte. M-am dus și m-am așezat într-o lojă de rangul întîi, singur și foarte mulțumit că pot asculta netulburat de nimeni o bucată a celebrului Jommeli, care era în slujba ducelui. Necunoscînd obiceiurile de la toate curțile mărunte ale Germaniei, mi s-a întîmplat să aplaud un solo cîntat dumnezeiește de un *castrato* al cărui nume l-am uitat; peste o clipă, intră un ins în loja mea și-mi spuse ceva pe un ton necuviincios, la care n-am putut răspunde decît *Nicht verstand*, „nu înțeleg".

Plecă, și, curînd, văzui intrînd un ofițer care, într-o bună franțuzească, îmi spuse că, deoarece suveranul se află în sală, nu-i voie de aplaudat.

— Prea bine, domnule, am să vin altădată cînd n-o fi suveranul în sală, căci mie dacă îmi place o arie, mi-e cu neputință să nu-mi rostesc plăcerea aplaudînd.

După acest răspuns, îmi chem trăsura: cînd să mă urc însă, același ofițer vine să-mi spună că ducele vrea să-mi vorbească. Îl urmez în cercul curtenilor.

— Sînteți așadar domnul Casanova?
— Da, monseniore.
— De unde veniți?
— Din Colonia.
— Sînteți prima oară la Stuttgart?
— Da, monseniore.
— Aveți de gînd să stați mult?
— Vreo cinci, șase zile, dacă-mi îngăduie alteța-voastră.

— Bucuros, cît poftiți, și vă este îngăduit să aplaudați cît vă place.
— Am să mă folosesc de îngăduință, monseniore.
— Bine.
Mă așezai pe o banchetă și toată lumea privea cu luare-aminte la jocul actorilor. La un moment dat, un actor cîntă o arie, ducele aplaudă și toți curtenii cei cu urechi lungi făcură ca monseniorul; eu unul găsii destul de slabă cîntarea și stătui liniștit : fiecare cu gustul lui. După balet, ducele se urcă în loja favoritei, îi sărută mîna și plecă. Un ofițer care se afla lîngă mine și care nu știa că o cunosc pe Gardela îmi spuse că *Madame* și că, fiindcă avusesem cinstea de a-i vorbi principelui, o pot dobîndi și pe aceea de a merge să-i sărut ei mîna în lojă.
Grozav îmi venea să rîd, dar m-am stăpînit și nu știu ce toană neînțeleasă și necugetată mă împinse să-i răspund că mă pot lipsi, fiindcă mi-e rudă. Abia mi-a scăpat vorba din gură și mi-a venit să-mi mușc limba, căci minciuna asta nedibace nu putea să-mi facă decît rău ; era însă scris că, la Stuttgart, aveam să fac numai prostii mai mari decît mine. Ofițerul, pe care răspunsul meu părea să-l fi uimit, mă salută și se duse în loja favoritei s-o înștiințeze că sînt acolo. Întorcîndu-și capul spre mine, Gardela îmi făcu semn cu evantaiul și mă grăbii să răspund la chemarea ei, rîzînd în sine-mi de rolul prostesc pe care aveam să-l joc. Cum intrai, îmi întinse grațios mîna, pe care i-o sărutai zicîndu-i verișoară.
— I-ai spus ducelui că-mi ești văr ?
— Nu, făcui eu.
— Ei bine — răspunse ea — am să-i spun eu, și te poftesc pentru mîine la prînz.
Plecă, iar eu mă dusei să vizitez pe dansatoarele care se dezbrăcau. Anna Binetti, una din cele mai vechi cunoștințe ale mele, fu în culmea bucuriei cînd mă văzu și mă pofti să mănînc la dînsa în fiecare zi. Kurz, bun violonist, cu care fusesem împreună în orchestra din San-Samuele, mi-o prezentă pe fiica lui, o fată foarte frumoasă, zicîndu-mi cu glas de stăpîn :
— Asta nu-i făcută pentru ochii frumoși ai ducelui ; n-are să fie a lui niciodată.

Bietul om nu era prooroc, căci fata a fost, puţină vreme după aceea, a prinţului, şi l-a iubit. I-a dăruit doi coconi, fără ca acest zălog de dragoste să poată stăvili nestatornicia alteţei sale. Fermecătoarea făptură avea, cu toate acestea, tot ce-i trebuia pentru a cuceri un bărbat, căci unea cu cea mai desăvîrşită frumuseţe o gingăşie plină de vino-ncoa, o isteţime firească foarte şlefuită şi o bunătate, o blîndeţe care o făceau dragă tuturor. Ducele era însă blazat şi nu găsea plăcere decît în nestatornicie.

După tînăra Kurz, o văzui pe mica Vulcani, pe care o cunoscusem la Dresda şi care mă uimi prezentîndu-mi-l pe soţul ei, care-mi sări de gît. Era Balletti, fratele necredincioasei mele, tînăr plin de talent pe care-l iubeam nespus.

Eram în mijlocul tuturor acestor cunoştinţe, cînd sosi ofiţerul la care făcusem nebunia să mă dau drept rudă a Gardelei şi se apucă să istorisească povestea. După ce il ascultă, Anna Binetti îi spuse :

— Domnule, e o minciună.

— Dar, draga mea — îi spusei eu — nu poţi şti mai multe decît mine în privinţa asta.

Nu-mi răspunse decît printr-un hohot de rîs ; Kurz însă, luînd cuvîntul, spuse cu foarte mult haz :

— Gardela nefiind decît o fiică de gondolier, ca şi ea, Anna Binetti socoteşte, pe bună dreptate, că dacă tot era vorba de o verişoară, puteai s-o fi ales pe dînsa.

A doua zi luai un prînz voios la favorită, deşi îmi spuse că încă nu l-a văzut pe duce şi că nu ştie cum a luat gluma, pe care maică-sa o găseşte foarte nelalocul ei. Născută în sărăcie, mama aceasta a ei era fudulă nevoie mare că fiică-sa se bucură de cinstea de a fi ibovnica unui principe şi înrudirea cu mine i se părea o pată. Avu îndrăzneala să-mi spună că nici unul din părinţii ei n-a fost comediant, fără să cugete că, dacă socotea atît de nevrednică de cinste această breaslă, era mult mai ruşinos să cobori la ea decît să urci. Ar fi trebuit să-mi fie milă de trufia ei, nefiind însă prea răbdător de felul meu, îi întorsei rugind-o să-mi spună dacă sora ei mai trăieşte, întrebare la care răspunse cu o strîmbătură, şi atît. Sora aceasta era o oarbă grasă, miloagă la un pod la Veneţia.

După ce mi-am petrecut cu multă voioşie ziua întreagă cu favorita, care era cea mai veche cunoştinţă a mea de acest fel, o lăsai, făgăduindu-i să vin să prînzesc cu ea a doua zi; cînd să ies, portarul îmi puse însă în vedere să nu mai calc pe acolo, şi nu voi să-mi spună din partea cui îmi transmite această gingaşă poruncă. Înţelesei atunci că mai bine ar fi fost să-mi ţin gura, căci lovitura nu putea veni decît la mama, sau, ştiu eu, şi de la fiică, căreia îi rănisem poate mîndria; era destul de bună comediantă ca să-şi fi ascuns cum trebuie pica.

Eram nemulţumit de mine; plecai cam întors; eram umilit văzîndu-mă bruftuluit de o stricată de actriţă, în vreme ce, purtîndu-mă mai bine, puteam fi primit în cea mai aleasă societate. Să nu-i fi făgăduit Annei Binetti să prînzesc a doua zi cu dînsa, aş fi luat pe loc poştalionul şi aş fi scăpat astfel de toate neplăcerile cîte mă mai aşteptau în nefericitul acela de oraş.

Locuia la ministrul Vienei, care era ibovnicul ei, şi partea din casă unde trăia avea zidul lipit de zidul oraşului. Amănuntul acesta e bine să fie cunoscut, precum se va vedea. Prînzii între patru ochi cu drăguţa mea compatriotă şi, dacă în clipele acelea m-aş fi simţit în stare să mă îndrăgostesc, aş fi regăsit toată gingăşia cu care o iubisem cîndva, căci se ţinea foarte bine şi dobîndise multă graţie şi acel lustru pe care ţi-l dă buna însoţire.

Solul vienez era drăguţ, mărinimos şi îngăduitor; cît despre soţul ei, era o secătură nevrednică de ea şi care n-o vedea niciodată. Petrecui cu dînsa o zi încîntătoare, răscolind amintiri de demult şi, cum nimic nu mă mai ţinea la Würtemberg, hotărîi să plec a treia zi, căci îi făgăduisem Luizei Toscani şi fiică-si să merg a doua zi cu ele la Luisburg. La cinci dimineaţa trebuia să plecăm: iată însă ce mi s-a întîmplat.

Ieşind de la Anna, mă opriră foarte curtenitor trei ofiţeri pe care-i cunoscusem la cafenea şi făcurăm împreună o mică plimbare.

— Mergem — îmi spuseră ei — să petrecem cu cîteva fetiţe fără mofturi; ne-ar face plăcere să ne însoţiţi.

— Nu ştiu boabă nemţeşte, domnilor — le răspunsei eu — şi dacă aş primi, m-aş plictisi.

— Asta e — îmi întoarseră dumnealor — că doamnele cu pricina sînt italience, e tocmai ce vă trebuie.

Mi-era grozav de silă să merg cu ei; împins însă de duhul meu cel rău să nu fac, în orașul acela blestemat, decît prostii peste prostii, mai de voie, mai de nevoie, mă lăsai dus.

Intrăm în oraș și mă trag după ei la al treilea cat al unei case cu înfățișare deocheată, unde dau, într-o odaie mai mult decît sărăcăcioasă, peste amîndouă așa-zisele nepoate ale lui Pocchini. Peste o clipă intră și el și îmi sare cu obrăznicie de gît, numindu-mă cel mai bun prieten al lui. Nepoatele lui mă copleșesc cu dezmierdările, întărind astfel că ne cunoaștem de cînd lumea. Le las în voia lor și tac din gură.

Ofițerii se puseră pe chiolhan; nu le urmai pilda, dar reținerea mea nu-i stingheri de loc. Văzînd în ce loc deocheat m-am lăsat tîrît, mi-am dat seama ce tare am greșit, dar un fel de falsă rușine mă împiedică să mă scol și să plec. Am făcut rău, dar mi-am făgăduit să fiu mai cuminte altă dată.

Curînd se sluji un fel de cină de birt prost; n-am mîncat nimic, dar, ca să nu fiu nepoliticos, băui două sau trei păhărele de vin unguresc. După cină, care nu ținu mult, aduseră cărți de joc, unul din ofițeri dă un banc de faraon, pontez și pierd cincizeci sau șaizeci de ludovici, cîți aveam la mine. Simțeam că m-am îmbătat, capul îmi vîjîia; voii să mă opresc și să plec; dar niciodată n-am fost așa de neînțeles de slab ca în ziua aceea, fie dintr-o falsă rușine, fie din pricina băuturii prefăcute pe care mi-o dăduse. Nobilii mei ofițeri, mîhniți pasămite că am pierdut, doreau neapărat să mă refac și mă siliră să dau un banc de o sută de ludovici, în fise, pe care mi le și numărară. Mă las înduplecat, pierd. Mai dau un banc, pierd iar. Cu mintea încinsă, cu aburii beției clocotind tot mai tare, și orbit de ciudă, ridicai iar și iar banca, pierzînd într-una pînă cînd, la miezul nopții, preacinstiții mei pungași, pierindu-le grija să nu mă supere, spuseră că nu mai vor să joace. Adunară ce s-a scris și ieși că am pierdut aproape cinci sute de mii de franci. Eram atît de beat, fără să mai fi băut nici o picătură, încît trebuiră să tri-

mită după o lectică spre a mă duce la han. Dezbrăcindu-mă, slujitorul îmi spuse că-mi lipsesc și ceasurile, și tabachera de aur.

— Nu uita — îi spusei — să mă trezești la patru dimineață.

Și mă culcai, dormind cît se poate de liniștit.

Îmbrăcindu-mă dimineață, găsii în buzunar vreo sută de ludovici, ceea ce mă uimi foarte tare, căci îmi trecuse amețeala și-mi aduceam foarte bine aminte că nu-i aveam în ajun; avînd însă în cap numai vesela plimbare care mă aștepta, amînai să mă gîndesc mai tîrziu la acest incident și la uriașa pierdere din ajun. Plec să mă întîlnesc cu Luiza Toscani și o pornim la Luisburg, unde luarăm un prînz minunat, în vremea căruia am fost atît de vesel, încît comesenii mei n-ar fi putut niciodată ghici nenorocirea care căzuse pe capul meu.

Întors acasă, spaniolul meu îmi spuse că în casa unde-mi petrecusem seara nu știe nimeni nimic despre ceasurile și tabachera mea și că au venit să mă vadă trei ofițeri care, negăsindu-mă, i-au poruncit să mă înștiințeze că vor veni să prînzească cu mine a doua zi. Și veniră.

— Domnilor — le spusei cînd intrară la mine — am pierdut o sumă pe care n-o pot plăti și pe care sigur că n-aș fi pierdut-o dacă nu mă îmbătam de otrava pe care mi-ați turnat-o în vinul acela unguresc. M-ați dus într-o casă mîrșavă unde mi s-au furat în chip rușinos sculele de preț, de peste trei sute de ludovici. N-am să mă plîng la nimeni, fiindcă trebuie să îndur o pedeapsă pentru nebunia ce mi-a cuprins mintea. Să fi băgat de seamă, nu mi se întîmpla nimic.

Protestară cu înverșunare și-mi vorbiră de rolul pe care obrazul și onoarea i-ar sili să-l joace. Toate cuvintele lor rămaseră zadarnice, căci eram de mult hotărît să nu plătesc nimic.

În vreme ce ne sfădeam și începusem a ne înfuria, sosiră Balletti, Luiza Toscani și Anna Binetti, care auziră tot. Porunci să se slujească prînzul pentru toată lumea și, după-masă, prietenii mei plecară.

Cînd rămaserăm iar singuri, una din cele trei pușlamale îmi făcu următoarea propunere:

— Sîntem prea cinstiți, domnule, pentru a abuza de avantajul pe care ni-l dau împrejurările. Ați pățit un necaz, dar asta i se poate întîmpla oricui și nu dorim altceva decît să găsim o cale de împăcare. Ne declarăm mulțumiți cu toate hainele dumneavoastră, cu giuvaerurile, cu diamantele, cu armele și cu trăsura, pe care le vom prețălui și, dacă astfel nu se acoperă suma ce ne-o datorați, primim polițe pentru rest, și rămînem prieteni.

— Nu doresc nicidecum, domnilor, prietenia unor inși care mă jupoaie și nu vă pot plăti în nici un chip.

Auzind acestea, trecură la amenințări.

— Domnilor — le spusei cu cel mai desăvîrșit sînge rece — nu mă înspăimîntă amenințările dumneavoastră și nu văd decît două căi pe care să vă dobîndiți plata: una e calea judecății și cred că aș găsi lesne atunci un avocat care să mă apere; a doua ar fi să vă plătesc cu trupul meu, cu toată cinstea cuvenită, cu toată discreția, fiecăruia în parte și cu spada în mînă.

Îmi răspunseră, precum mă așteptam, că-mi vor face cinstea să mă ucidă, dacă pofteam, după ce-i voi fi plătit. Plecară înjurînd și încredințîndu-mă că aveam să mă căiesc.

Peste cîteva clipe ieșii spre a merge la Luiza Toscani, unde mi-am petrecut ziua într-o voioșie care, în împrejurarea în care mă aflam, era vecină cu nebunia. O puneam, totuși, pe seama puterii farmecelor fiicei ei și pe seama nevoii de veselie pe care o simțea sufletul meu ca de o doftorie întăritoare.

Și totuși, nu fiica, ci mama, care fusese de față la izbucnirea de mînie a celor trei tîlhari, îmi arătă cea dintîi că trebuie negreșit să-mi iau măsuri de apărare împotriva planurilor lor viclene, dîndu-i în judecată.

— Dacă-i lași s-o ia ei înainte — îmi spuse ea — își vor spori sorții de izbîndă, deși dreptatea e a dumitale.

Și în vreme ce mă lăsam cu fiica ei în voia unor dulci desfătări, trimise după un avocat care, după ce auzi despre ce e vorba, îmi spuse că cel mai drept mijloc e să-i istorisesc totul suveranului, cît mai curînd cu putință.

— Ei v-au dus în locul acela deocheat; ei v-au dat să beţi un vin prefăcut care v-a tulburat mintea; ei v-au silit să jucaţi, în ciuda oprelîştilor prinţului, căci jocul e cu străşnicie oprit; în societatea lor vi s-au furat giuvaerurile, după ce v-au făcut să pierdeţi o sumă uriaşă. Cazul e grav şi ducele e interesat să vă dea satisfacţie, căci o asemenea capcană, pusă la cale de nişte ofiţeri aflaţi în slujba lui, e în stare să-l dezonoreze în faţa întregii Europe.

Mi-era oarecum să fac acest demers, căci, deşi era un desfrînat fără ruşine, n-avem chef să-i povestesc ducelui poznele mele. Totuşi, strîns de nevoie şi după o matură chibzuinţă, m-am hotărît să merg să-l văd a doua zi. „Ducele — îmi spuneam — acordă audienţă primului venit, de ce nu m-ar primi şi pe mine ca pe oricare locuitor?"

Socotii, deci, că nu era nevoie să-i mai scriu, şi o pornii spre curte; la douăzeci de paşi însă de poarta castelului, îi întîlnesc pe cei trei domni, care îmi strigă în chip necuviincios că ar trebui să mă gîndesc să-i plătesc, că de unde nu, îmi arată ei.

Încerc să-mi urmez drumul fără a le răspunde, cînd mă simt apucat tare de braţul sting. O firească pornire de apărare mă făcu să-mi duc dreapta la spadă, şi s-o scot mînios din teacă. Dă fuga ofiţerul de gardă, mă plîng că domnii aceia m-au atacat şi că vor să mă împiedice să merg să-i vorbesc prinţului. Întrebată, santinela declară, de faţă cu o mulţime de oameni, că n-am tras sabia decît ca să mă apăr şi ofiţerul hotărăşte că nimeni nu mă poate opri să urc.

Pătrund fără nici o împiedicare pînă la cea din urmă anticameră. Mă adresez şambelanului, cer audienţă: mă încredinţează că voi fi primit. După o clipă însă, măgarul care mă apucase de braţ vine şi-i spune ceva în nemţeşte ofiţerului cu slujbă de şambelan. I-a spus tot ce a poftit, fără să-l pot contrazice, şi fireşte că nu în folosul meu i-a vorbit. De altminteri, era foarte cu putinţă ca şambelanul-ofiţer să facă şi el parte din gaşcă şi ajungeam astfel de la Calafa la Pilat. Trecu un ceas fără să pot răzbi la prinţ şi ofiţerul, după ce lipsi o clipă, se înfăţişarse, el

care mă încredințase că suveranul mă va primi, să-mi spună că pot pleca acasă, că ducele știe tot și că fără nici o îndoială mi se va face dreptate.

Am înțeles numaidecit că n-am să dobîndesc nimic și, plecind, mă gîndeam cum să fac să ies din încurcătură, cînd mă intîlnii cu Binetti, care cunoștea împrejurările și mă pofti să prînzesc la el, încredințîndu-mă că solul Vienei mă va lua sub ocrotirea lui și că astfel voi fi apărat de noile samavolnicii care, în ciuda asigurărilor ofițerului din anticameră, mă așteaptă din partea acelor pezevenghi. Primesc poftirea, și fermecătoarea lui soție, inimoasă cum nu se mai poate, nu pierdu nici o clipă și merse de-i spuse tot solului, ibovnicul ei.

Diplomatul veni cu dînsa și, după ce mă puse să-i povestesc în amănunt pătărania, îmi spuse că ducele nu știe cu siguranță nimic.

— Arătați pe scurt în scris cum ați fost ademenit în această capcană ; am să fac să ajungă hîrtia în mîinile prințului și nu mă îndoiesc că vi se va face dreptate.

Mă așezai la măsuța de scris a Annei și, încheindu-mi povestirea mea adevărată, i-o dădui, deschisă, solului, care mă încredință că în mai puțin de un ceas ducele va cunoaște daravera.

În vremea prînzului, compatrioata mea mă încredință din nou cu tărie că ibovnicul ei mă va ocroti și ne petrecurăm ziua îndeajuns de voioși ; pe seară însă, spaniolul veni să mă înștiințeze că, dacă mă întorc la han, am să fiu arestat :

— Fiindcă — îmi spuse omul — a intrat în odaia dumneavoastră un ofițer care, negăsindu-vă, s-a pus la poarta dinspre stradă și are, în capul de jos al scării, doi ostași la porunca lui.

Anna Binetti îmi spuse :

— N-ai să te întorci acasă ; ai să dormi aici, unde n-ai a te teme de nici o jignire. Trimite după tot ce-ți trebuie, și să vedem ce-o mai fi.

Îi poruncii deci spaniolului să meargă și să-mi aducă lucrurile de care aveam nevoie.

La miezul nopții veni solul ; încă nu ne culcasem, și nu găsi că draga lui a făcut rău adăpostindu-mă. Mă in-

credință că jalba mea a ajuns la suveran; vreme de trei zile însă cît am stat la ei în casă, n-am mai auzit pomenindu-se de ea.

A patra zi, pe cînd mă sfătuiam cu toată lumea ce trebuie să fac, soţul primi de la ministrul de stat o scrisoare în care acesta îl ruga, din partea suveranului, să mă poftească să plec din casa lui, avînd eu o pricină de descurcat cu cîţiva ofiţeri ai alteţei sale şi ţinînd seama că, găzduindu-mă la dînsul, împiedică justiţia să-şi urmeze cursul. Soţul îmi dădu scrisoarea, în care citii că ministrul îi făgăduia că se va face deplină dreptate. N-aveam incotro, trebuia să mă hotărăsc să mă întorc la han; Anna era însă atît de furioasă încît îl ocărî pe soţ, care se mărgini să rîdă, spunîndu-mi că nu mă poate găzdui împotriva voinţei suveranului. Avea dreptate, căci nu eram supus al împăratului.

Mă întorsei la han, unde nu văzui pe nimeni; după ce prînzii însă şi pe cînd mă gîndeam să mă duc să mă întîlnesc cu avocatul meu, soseşte un portărel cu o citaţie pe care mi-o tălmăci hangiul şi care mă poftea să mă înfăţişez de îndată la nu ştiu care notar, însărcinat să-mi primească declaraţia. Mă dusei cu portărelul la omul acela care scria în nemţeşte tot ce-i spuneam eu în latineşte. Cînd sfîrşi, îmi spuse să iscălesc. Îi arătai că nu pot semna un înscris pe care nu-l pot nici citi, nici înţelege. Stărui, dar rămăsei neclintit. Se înfurie, spunîndu-mi că nu se cade să pun la îndoială bunacredinţă a unui notar. Îi răspunsei liniştit că nu-i pun de loc la îndoială bunacredinţă, dar că aşa e cuminte să fac şi că, de vreme ce eu nu înţeleg ce a scris, mi se pare foarte firesc ca şi el să se poată lipsi de iscălitura mea. Îl părăsii şi mă dusei la avocat, care îmi spuse că bine am făcut şi-mi făgădui să vină a doua zi la mine să-i dau procura.

— Şi atunci — îmi zise — îţi voi lua în mînă procesul.

Mîngîiat de omul acesta care-mi inspira încredere, mă întorsei la han şi, după ce cinai bine, mă culcai şi dormii cît se poate de liniştit. Cînd mă trezii însă, spaniolul îmi vesti pe un ofiţer, care, intrînd îndată după dînsul, îmi spuse, rostindu-se într-o bună franţuzească, să nu mă uimească faptul că mă aflu arestat în odaia mea, căci

fiind străin, e firesc ca partea adversă să se asigure că nu fug înainte de încheierea procesului. Îmi ceru cuviincios sabia pe care, cu mare părere de rău, fui nevoit să i-o dau. Era un dar de la doamna d'Urfé, o splendidă lucrătură în oțel, care făcea pe puțin cincizeci de ludovici.

Îi scrisei avocatului meu un răvaș în care-l înștiințam de cele întîmplate; veni să mă vadă și mă încredință că în cîteva zile voi fi liber.

Silit să rămîn acasă, îmi înștiințai prietenii și primii în vizită numeroși dansatori și dansatoare, singurii oameni cumsecade pe care i-am cunoscut în nefericitul acela de Stuttgart, unde mai bine ar fi fost să nu-mi calce niciodată piciorul. Așa cum stăteau lucrurile, nu mă putea nimeni pizmui: otrăvit cu un pahar de vin, trișat, prădat, jignit, mă vedeam și lipsit de libertate, dator să plătesc o sută de mii de franci, pe care pentru a-i împlini aș fi trebuit să-mi dau și cămașa de pe mine, de vreme ce nimeni nu știa ce am în pungă. Trimisesem o scrisoare la *Madame* Gardela, fără izbîndă însă, căci nu primii nici un răspuns. Anna, Luiza Toscani și Balletti, care prînzeau ori cinau la mine, erau singura mea mîngîiere. Cei trei pezevenghi veniseră să mă vadă unul cîte unul, îndemnîndu-mă să le dau bani fără să știe ceilalți doi și făgăduindu-mi, fiecare în parte, să mă scoată din încurcătură. S-ar fi mulțumit fiecare cu trei, patru sute de ludovici, dar chiar dacă i-aș fi dat unuia din ei, n-aș fi avut nici o siguranță că ceilalți doi s-ar fi desistat. N-aș fi făcut decît să le întemeiez pretențiile și să ajung din rău în mai rău. Le spusei că mă plictisesc și că le-aș fi recunoscător dacă m-ar scuti să-i mai văd.

Într-a cincea zi de cînd eram arestat, ducele plecă la Frankfurt și în aceeași zi veni Anna Binetti să-mi spună, din partea ibovnicului ei, că ducele le-a făgăduit ofițerilor să nu se amestece în treaba asta și că mă vede astfel primejduit de o judecată samavolnică. Mă sfătuia așadar ca jertfindu-mi hainele, giuvaerurile și diamantele, să încerc să scap de bucluc și să iau o chitanță de la potrivnicii mei. Anna Binetti, femeie cu școala vieții, nu-i încuviința sfatul și mie îmi plăcea și mai puțin decît ei; făgăduise însă să mi-l transmită.

Aveam giuvaeruri și dantele de peste o sută de mii de franci, dar nu mă puteam hotărî să le jertfesc. La această grea cumpănă mă aflam, cînd intră avocatul. Iată ce-mi spuse :

— Domnule, tot ce am făcut n-a dus la nimic. Există împotriva dumneavoastră o gașcă, gașca pare să aibă sprijin de sus și e în stare să înăbușe dreptatea. E de a mea datorie să vă înștiințez că, dacă nu găsiți un mijloc să vă împăcați cu escrocii aceia, sînteți pierdut. Hotărîrea judecătorului de poliție, alt escroc și el, va fi absolut sumară, căci fiind străin nu trebuie să vă așteptați să beneficiați de procedura obișnuită. Ar trebui în acest scop să depuneți o cauțiune. S-au priceput să-și facă rost de martori care să declare că sînteți jucător de meserie, că dumneavoastră i-ați ademenit pe cei trei ofițeri la compatriotul dumneavoastră Pocchini, că nu-i adevărat că v-au îmbătat și că nu v-ați pierdut nici ceasurile, nici tabachera, căci susțin că toate acestea se vor găsi în cuferele dumneavoastră, cînd se va face inventarul lucrurilor. Așteptați-vă ca treaba aceasta să se întîmple mîine sau poimîine și mai cu seamă nu puneți la îndoială că tot ce vă spun e adevărat: v-ați căi prea tîrziu. Vor veni aici, vă vor goli cuferele, sipetul și buzunarele ; vor inventaria totul și în aceeași zi vor scoate totul la licitație. Dacă produsul licitației va depăși datoria, prisosul va sluji pentru plata cheltuielilor de judecată și de rămas n-are să vă rămînă mai nimic ; dacă suma nu va putea acoperi totul, datoria, cheltuielile de procedură, de investire a sentinței, de licitație, vă vor înrola, domnule, ca soldat prost în trupele alteței sale serenisime. L-am auzit pe ofițerul care vă e cel mai însemnat creditor spunînd că se vor pune la socoteală și cei patru ludovici care vi se cuvin pentru angajare și că ducele va fi foarte mulțumit să aibă ca recrut un așa chipeș bărbat.

Nici n-am băgat de seamă cînd a plecat avocatul, într-atîta mă înmărmurise cuvintele lui. Mă aflam într-un asemenea orgasm, încît mi se părea că, în mai puțin de un ceas, toate fluidele caută o ieșire spre a-și părăsi locul.

Eu, să ajung ostaş al unui prinţişor ca ducele acela care nu trăia decît de pe urma mîrşavului trafic de carne vie pe care îl făcea, după pilda Electorului de Hesse! Eu, să ajung să fiu jupuit de nişte escroci şi ameninţat cu o hotărîre samavolnică! Nu, asemenea lucru n-avea să se întimple. Să încercăm deocamdată să cîştigăm timp.

Cel dintîi îi scrisei celui mai însemnat creditor că m-am hotărît să cad la o împăcare dreaptă; dar că doresc să fie toţi trei de faţă la notar, cu martori, ca să li se autentifice desistarea şi să pot pleca.

Socoteam că e cu neputinţă ca măcar unul din ei să nu fie de gardă a doua zi, ceea ce mă făcea să cîştig cel puţin douăzeci şi patru de ore. Pînă atunci, trăgeam nădejde să pot găsi un mijloc de a ieşi din încurcătură.

Îi scrisei apoi preşedintelui poliţiei, numindu-l „excelenţă" şi „monseniore" şi cerîndu-i puternica lui ocrotire. Îi spuneam că, deoarece m-am hotărît să-mi vînd lucrurile pentru a opri procesul cu care vor să mă copleşească, îl rog să suspende procedura, ale cărei cheltuieli n-ar face decît să mă înfunde şi mai rău. Îl mai rugam de asemenea să-mi trimită un om cinstit care să-mi preţăluiască lucrurile la adevărata lor valoare, de îndată ce voi fi ajuns la o înţelegere cu creditorii mei, ofiţerii pe lîngă care îl rugam să pună un cuvînt bun. O dată încheiate scrisorile, îl trimisei pe spaniol să le ducă la adresele lor.

Ofiţerul căruia îi scrisesem şi care pretindea că are de luat de la mine două mii de ludovici veni după prînz să mă vadă. Eram în pat şi-i spusei că mi se pare că am friguri. Mă luă pe coarda sentimentală şi, fie că juca sau nu teatru, îmi făcu plăcere. Îmi spuse că tocmai a vorbit cu preşedintele poliţiei, care-i dăduse să-mi citească scrisoarea.

— Aţi luat — adăugă — cea mai înţeleaptă hotărîre învoindu-vă la o împăcare; n-aveţi însă nevoie să fim tustrei la un loc. Voi avea o împuternicire de la ceilalţi doi şi va fi destul pentru notar.

— Sînt destul de amărît, domnule — îi spusei — ca să mă lipsiţi şi de mulţumirea de a vă vedea pe toţi trei împreună; nu cred că puteţi spune nu.

— Mă rog, fie precum doriţi ; dacă însă vă grăbiţi, vă spun de pe acum că nu vă vom putea face pe plac înainte de luni, căci fiecare din noi e de gardă în următoarele patru zile.

— Îmi pare rău, dar am să aştept pînă luni. Daţi-mi cuvîntul de onoare că suspendaţi pînă atunci orice acţiune procedurală.

— Vi-l dau — şi-mi întinse mîna — vă puteţi bizui pe el. La rîndul meu vă rog şi eu să-mi faceţi o plăcere. Îmi place trăsura dumneavoastră ; vă rog să mi-o cedaţi cu preţul cu care aţi plătit-o.

— Bucuros.

— Binevoiţi să chemaţi hangiul şi să-i spuneţi, de faţă cu mine, că trăsura e a mea.

Îl chem sus pe hangiu şi fac precum dorea pungaşul ; hangiul îi spuse că va avea trăsura după ce îl va plăti pe el, după care îi întoarse spatele şi ieşi.

— Sînt sigur că o voi avea, spuse rîzînd ofiţerul.

Mă îmbrăţişă pe urmă şi plecă.

Întrevederea aceasta îmi făcusese atîta plăcere, încît mă simţeam pe jumătate înzdrăvenit. Patru zile în faţă ! Un noroc chior, nu alta !

Peste cîteva ceasuri, un bărbat arătos, care vorbea bine italieneşte, veni să-mi spună din partea şefului poliţiei că lunea viitoare creditorii mei vor fi întruniţi şi că el însuşi va avea sarcina să-mi preţăluiască lucrurile. Mă sfătui să stipulez în actul de împăcare că lucrurile nu se vor vinde la licitaţie şi că toţi creditorii mei vor lua de bun preţul statornicit de el. Îmi făgădui că n-avea să-mi pară rău dacă-i voi urma sfatul.

După ce îi spusei că şi el va fi mulţumit de mine, mă sculai rugîndu-l să fie drăguţ să-mi cerceteze cuferele şi sipetul cu giuvaeruri. Se uită la toate şi-mi spuse că numai dantelele fac douăzeci de mii de franci.

— Aveţi, domnule — adăugă — lucruri de peste o sută de mii de franci ; vă dau însă cuvîntul meu, fără teamă de a mi-l călca faţă de potrivnicii dumneavoastră, să le şoptesc ofiţerilor în taină contrariul. Încercaţi, aşadar, să-i convingeţi să se mulţumească cu jumătate din ce le datoraţi, şi veţi pleca astfel cu jumătate din lucruri.

— Dacă aşa se întîmplă, vă făgăduiesc cincizeci de ludovici ; pînă atunci, poftim şase arvună.

— Îi primesc cu recunoştinţă şi vă rog să vă bizuiţi pe devotamentul meu. Tot oraşul ştie ce puşlamale sînt creditorii dumneavoastră şi o ştie la fel de bine şi ducele ; are însă temeiurile lui să închidă ochii la hoţiile lor.

Răsuflai şi nu mă mai gîndii decît cum să-mi folosesc mai bine timpul spre a-mi asigura fuga, cu toate lucrurile, mai puţin biata trăsură. Uşor nu era, dar nu mă aflam la *Piombi* şi amintirea marii mele evadări îmi oţelea inima.

Cei dintîi îi poftii la cină pe Luiza Toscani, pe Balletti şi pe dansatorul Binetti, căci aveam nevoie de oameni care să nu se teamă de mînia celor trei lichele şi pe a căror prietenie să mă pot bizui.

După ce am cinat bine, le-am arătat întocmai comesenilor mei cum stă treaba, precum şi hotărîrea ce o luasem de a fugi fără a mă lipsi de nici unul din lucruri.

— Şi acum — le zisei — prieteni, spuneţi-mi ce părere aveţi.

După o clipă de tăcere, Binetti îmi spune că, dacă aş izbuti să ies din han şi să vin la el, aş putea coborî pe una din ferestrele casei lui şi că, odată ajuns la pămînt, m-aş găsi în afară de oraş, la o sută de paşi de drumul mare, de unde aş putea lua poştalionul şi ieşi din statul ducelui înainte de zori. La aceste cuvinte, Balletti se scoală, deschide fereastra şi găseşte că nu mă pot primejdui să ies pe acolo, din pricina acoperişului de scînduri al unei prăvălii. Mă uit şi eu şi, văzînd că are dreptate, îi spun că găsesc eu altă cale de a ieşi din han, dar că ce mă încurcă sînt lucrurile. Luiza Toscani îmi spune atunci :

— Trebuie să laşi cuferele, pe care e cu neputinţă să le cari fără a fi văzut, şi să-ţi trimiţi toate lucrurile la mine. Iau pe seama mea să fac să ajungă tot ce mi-ai încredinţat în locul unde te vei opri. Duc eu totul sub rochie, în mai multe rînduri, începînd chiar de astă seară.

Planul i se păru bun lui Balletti care-mi spuse că va veni şi nevastă-sa, ca să grăbim trimiterea. Ne oprim

la planul acesta şi-i făgăduiesc lui Binetti să fiu la el în noaptea de duminică spre luni la douăsprezece tocmai, măcar de ar trebui să înjunghii santinela care-mi stătea necontenit la uşă ziua, dar care noaptea pleca, după ce mă încuia cu cheia, şi nu se întorcea decît dimineaţă. Balletti îmi făgădui un slujitor credincios şi mă asigură că voi găsi pe drumul mare o trăsură de poştă cu cai buni şi în care vor fi lucrurile mele, în alte cufere. Spre a nu pierde timpul, Luiza Toscani începu să se încarce, legîndu-şi două haine sub rochie. În zilele următoare, cele trei femei şi cei doi prieteni ai mei mă slujiră atît de bine, încît sîmbătă la miezul nopţii cuferele şi trusa de călătorie erau goale; giuvaerurile le păstrai, spre a le duce cu mine în buzunare.

Duminică, Luiza Toscani veni să-mi aducă cheile de la cele două cufere în care îmi împachetase cu grijă toate lucrurile, şi Balletti veni şi el să mă înştiinţeze că a făcut tot ce trebuie pentru ca o trăsură bună, însoţită de slujitorul lui, să mă aştepte pe drumul mare îndată după miezul nopţii. Mulţumit de toate acestea, iată cum făcui ca să ies din han.

Ostaşul care mă păzea stătea într-o micuţă anticameră prin care se plimba, fără să intre niciodată la mine, decît dacă-l chemam şi, de îndată ce mă ştia în pat, încuia uşa şi pleca pînă a doua zi dimineaţă. Obişnuia, de asemeni, să cineze la o măsuţă aşezată într-un colţ al anticamerei, cu ce-i trimiteam eu din ce-mi rămînea. Potrivit acestor obiceiuri, pe care le cercetasem cu luare aminte, îi poruncii spaniolului următoarele:

— După cină, în loc să mă culc, voi sta gata de a ieşi din odaie şi voi ieşi de îndată ce nu voi mai vedea lumină afară: voi avea grijă ca şi lumina mea să fie astfel aşezată încît să nu-mi reflecte umbra sau să arunce vreo rază către uşă. Odată ieşit, voi ajunge fără nici o greutate la scară, şi cu asta basta. Mă voi duce la Binetti şi de la el voi ieşi din oraş şi voi merge la Fürstenberg, unde te aştept. Nimeni n-are să te poată împiedica mîine sau poimîine să pleci. Aşadar, de îndată ce mă vezi gata îmbrăcat în odaie, ceea ce se va întîmpla în vremea cinei san-

tinelei, stingi luminarea de pe masă; îţi va fi lesne s-o faci, mucărind-o. O iei numaidecit ca s-o aprinzi la loc, iar în clipa în care tu intri, cu ies, ocrotit de întuneric. Cînd socoţi că am ieşit din anticameră, te întorci la ostaş cu luminarea aprinsă şi îl ajuţi să-şi golească încetişor sticluţa. Eu voi fi atunci în siguranţă şi, cînd îi vei spune că m-am culcat, va intra, îmi va spune noapte-bună, va încuia, îşi va pune cheia în buzunar şi va pleca împreună cu tine. Nu cred să vină să-mi vorbească, dacă ai să-i spui că m-am culcat.

Totuşi, fiindcă era cu putinţă să-i vină pofta să intre să mă vadă, am avut grijă să pun pe pernă un cap cu o perucă împodobită cu o scufie de noapte cu panglică şi am ridicat plapuma astfel încît să amăgească, de departe, privirea.

Totul a mers ca pe sfoară, precum am aflat-o pe urmă de la spaniolul meu. În vreme ce acesta bea cu paznicul meu, eu mă îmbrăcasem cu blana, îmi pusesem la cingătoare cuţitul de vînătoare, căci sabie nu mai aveam, şi două pistoale încărcate în buzunar. De îndată ce întunericul mă vesti că Le Duc a stins candela, ieşii tiptil şi ajunsei la scară fără să se audă nici cel mai mic scîrţiit. De acolo a fost lesne mai departe, căci scara dădea în alee şi poarta de la intrare era întotdeauna deschisă pînă după miezul nopţii.

O iau grăbind pasul înainte pe stradă şi la douăsprezece fără un sfert intru la Binetti, unde femeia mă aştepta la fereastră. Cînd ajunsei în odaia din care trebuia pornită evadarea, nu mai stăturăm pe gînduri; îi aruncai blana pe fereastră lui Balletti, care era în şanţ, băgat în noroi pînă peste glezne şi, încingîndu-mă cu o funie zdravănă, o sărutai pe Anna şi pe micuţa Balletti care, cu ajutorul funiei, petrecute în jurul unei mobile rotunde, mă lăsară jos, domol cum nu se mai poate. Balletti mă primi în braţe, tăiai funia, şi, după ce-mi îmbrăcai iar blana, îl urmai pe scumpul meu Balletti.

Înfruntînd mocirla în care ne înfundam pînă la genunchi şi străbătînd cu multă trudă tufişurile, ajunserăm

în cele din urmă la drumul mare, foarte osteniți, deși nu era, în linie dreaptă, mai departe de patru sute de pași de casă. Puțin mai încolo, la poarta unei circiumioare, găsirăm trăsura în care se afla slujitorul lui Balletti. Cobori să ne spună că vizitiul a intrat în circiumă să bea o bere și să-și aprindă luleaua. Îl răsplătii pe credinciosul slujitor și, după ce-i luai locul și-l îmbrățișai pe stăpînusău, îi rugai să plece, spunîndu-le ca mai departe să lase totul în grija mea.

Era în 2 aprilie 1760, ziua mea de naștere, zi însemnată în istoria vieții mele, căci nici una n-a trecut fără o întîmplare fericită sau nefericită.

Eram de vreo două, trei minute în trăsură, cînd vizitiul veni să mă întrebe dacă mai așteptăm mult. Credea că vorbește cu același pe care-l lăsase în trăsură și nu m-am grăbit încă să-i arăt că se înșală.

— Dă-i drumul — îi spusei — și mînă tare la Tübingen, fără să mai schimbi caii la Waldenbuch.

Făcu întocmai și merserăm întins; grozav îmi venî să rîd însă la Tübingen de mutra pe care o făcu văzîndu-mă. Valetul lui Balletti era tînăr și mărunt, eu eram înalt și om în toată firea. Căscă ochii și-mi spuse că el cu alt domn a plecat.

— Erai beat, îi spusei punîndu-i în palmă un bacșiș, de patru ori mai mare decît era el deprins să primească și bietul băiat nu mai suflă un cuvînt.

Cine n-a băgat de seamă că cel mai adesea mijlocul de a avea dreptate e să nu te uiți la bani ? Plecai numaidecît mai departe, fără să mă opresc pînă la Fürstenberg, unde eram în deplină siguranță.

Nu luasem nimic pe drum și muream de foame cînd am ajuns la han. Poruncii o cină bună și pe urmă mă culcai și dormii somn lin. Cînd mă trezii, spusei să mi se aducă hîrtie și le scrisei celor trei pușlamale o scrisoare în trei exemplare. Le făgăduiam să-i aștept vreme de trei zile acolo unde eram și-i provocam cu cea mai mare asprime la duel, jurînd pe onoarea mea că voi face să afle toată lumea ce lași sînt, dacă refuză să vină să se măsoare cu mine. Îi scrisei pe urmă Luizei Toscani, lui Balletti și fer-

mecătoarei ibovnice a solului vienez, dîndu-le în grijă pe Le Duc şi mulţumindu-le pentru ajutorul lor prietenesc.

Cele trei puşlamale nu veniră; cele două fete ale hangiului însă, foarte frumuşele şi una, şi cealaltă, mă făcură să-mi petrec în chipul cel mai plăcut cele trei zile de aşteptare.

A patra zi, spre amiază, văzui cu plăcere sosindu-mi credinciosul spaniol, călărind pe dăulate şi cu cufărul pe şa.

— Domnule — îmi spuse el — toată lumea ştie la Stuttgart că sînteţi aici şi tare mi-e teamă că cei trei ofiţeri, prea mişei ca să primească să se bată în duel, să nu tocmească pe cineva să vă ucidă. Dacă aţi fi cuminte, aţi pleca numaidecît spre Elveţia.

— Nu prea ai inimă în tine, băiete, îi spusei; nu te teme pentru mine şi mai bine povesteşte-mi ce s-a întîmplat după ce am plecat.

— De îndată ce aţi plecat, am făcut, domnule, precum mi-aţi spus; l-am ajutat pe bietul băiat să-şi golească sticluţa, treabă pe care ar fi dovedit-o foarte bine şi singur; i-am spus pe urmă că v-aţi culcat, a încuiat uşa ca de obicei şi s-a dus stringîndu-mi mîna. După ce a plecat, am mers să mă culc. A doua zi, nătărăul era la nouă ceasuri în post şi la zece sosiră ofiţerii care, cînd le spusei că mai dormiţi, plecară poruncindu-mi să-i chem de la cafeneaua de peste drum de îndată ce vă veţi trezi. Urîndu-li-se să tot aştepte, se întoarseră la amiază şi-i poruncirá ostaşului să deschidă uşa. Am petrecut atunci de minune, cu toată primejdia în care mă aflam înconjurat de cei trei pungaşi. Intră şi, văzînd capul cu perucă pe care-l cred al dumneavoastră, se apropie şi vă spun curtenitor bună dimineaţa. Neprimind nici un răspuns, unul dintr-înşii merge să vă scuture şi momiia se rostogoleşte pe podea. Izbucnesc într-un hohot de rîs, pe care nu mi l-am putut stăpîni văzîndu-i ce trăsniţi au rămas. „Rîzi, ai, ticălosule? Spune unde ţi-e stăpînul!" Şi îşi însoţiră aceste mînioase cuvinte cu vreo două lovituri

de baston. Nefiind eu omul care să rabde asemenea purtări, le spusei înjurînd că, dacă nu încetează, am să fiu nevoit să mă apăr și că nu-s paznicul stăpînului meu: n-au decît să întrebe santinela. Cercetată, santinela se jură pe toți sfinții că n-ați putut ieși decît pe fereastră, dar, deși o spunea sus și tare, chemară un caporal și bietul om fu băgat, nevinovat, la pușcărie. La zarva care se iscase în odaie, se urcă hangiul, deschise cuferele, și, găsindu-le goale, spuse că se va despăgubi îndeajuns cu trăsura dumneavoastră și-i răspunse doar cu un zîmbet ofițerului care pretindea că i-ați cedat-o lui. Într-acestea, sosi un ofițer superior, care hotărî că numai pe fereastră ați fi putut fugi și porunci ca așadar santinelei să i se dea drumul numaidecit; atunci însă își dezlănțuiră împotriva mea samavolniciile; căci neputîndu-mi stăpîni risul și nerăspunzind, la toate întrebările lor, decît cu „Habar n-am", domnii aceia își îngăduiră să mă bage la închisoare, spunîndu-mi că au să mă țină acolo pînă mărturisesc unde vă aflați dumneavoastră, sau, de unde nu, măcar lucrurile dumneavoastră. A doua zi, unul dintr-înșii veni la închisoare să-mi spună că dacă mă încăpățînez să tac voi fi negreșit trimis la catargă. „Pe legea mea de spaniol — le zisei eu — nu știu nimic, și chiar dacă aș ști nu veți scoate niciodată de la mine o asemenea mărturisire, căci nimeni nu poate sili o slugă cinstită să-și vîndă stăpînul." Auzind acestea, ticălosul îi porunci temnicerului să mă bată cu cureaua; pe urmă îmi dădură drumul. Îmi cam sfîrtecase spinarea; mîndru însă că mi-am făcut datoria și că m-am ales numai cu atît, m-am dus să mă culc la han, unde am fost bine primit. A doua zi, tot Stuttgartul știa că sînteți aici și că i-ați chemat la duel pe cei trei pungași; toți spuneau însă că nu vor fi atît de nebuni încît să răspundă. Totuși, doamna Balletti vă roagă din suflet să plecați de aici, fiindcă oamenii ăștia ar putea să pună pe cineva să vă ucidă. Hangiul i-a vîndut trăsura și cuferele dumneavoastră solului vienez, care v-a ajutat, zice-se, să fugiți pe ferestrele apartamentului în care locuiește ibovnica lui. Cît despre mine, am ajuns aci fără nici o împiedicare.

Trei ceasuri după sosirea lui Le Duc, am luat poştalionul, am plecat la Schaffhausen şi de acolo la Zürich cu cai de chirie, căci în Elveţia nu există poştă, şi trăsei la *L'Epée*, un han fără cusur.

. . . .

CAPITOLUL XX

[...] — Tînăra teologă

A doua zi de dimineaţă, m-am dus la bancherul Tronchin, care avea toţi banii mei. După ce mi-a verificat contul, mi-a dat o scrisoare de credit pentru Marsilia, Genova, Florenţa şi Roma ; numerar n-am luat decît douăsprezece mii de franci. Nu-mi mai rămîneau decît cincizeci de mii de scude, adică trei sute de mii de franci francezi ; cu ei puteam însă ajunge departe. Cum mi-am depus scrisorile, m-am întors la Balances, nerăbdător să-l văd pe domnul de Voltaire.

Îl găsii pe tovarăşul meu de călătorie la mine în odaie. Mă pofti la prînz, spunîndu-mi că va mînca împreună cu noi şi domnul Villars Chandieu care, după-masă, mă va duce la domnul de Voltaire, unde sînt aşteptat de cîteva zile. Îl urmai pe curtenitorul domn şi aflai la dînsul o însoţire aleasă şi pe tînăra teologă, căreia unchiu-său îi dădu prilejul să vorbească abia la desert.

Am să repet cît mai întocmai cuvintele acestei tinere.

— Ce-ai făcut astăzi dimineaţă, dragă nepoată ?

— L-am citit pe sfîntul Augustin, pe care l-am găsit absurd ; cred că-l pot spulbera în cîteva cuvinte.

— Despre ce e vorba ?

— Despre Maica Domnului.

— Ce spune sfîntul Augustin despre ea ?

— Un lucru care poate ţi-a scăpat, unchiule dragă. Spune că Fecioara Maria l-a zămislit pe Cristos prin urechi.

— Şi nu l-ai crezut ?

— Nu, firește, și anume pentru trei pricini foarte temeinice. Întîi pentru că, nefiind materie, Dumnezeu n-ar fi avut nevoie de nici o gaură spre a intra sau a ieși; apoi pentru că trompele auzului nu comunică pe nici unde cu locul unde sălășluiește un făt în pîntecele maică-si și, în sfîrșit, dacă l-ar fi zămislit prin urechi, Maria ar fi trebuit să-l și nască tot prin același canal. Ar fi foarte bine pentru catolici, căci atunci ar avea dreptate s-o socotească fecioară înaintea zămislirii, în timpul sarcinii și după naștere.

Eram uluit, ca de altminteri toți mesenii. Spiritul divin al teologiei știe să se ridice deasupra oricărei senzații carnale și, după cele ce le auzisem, trebuia ori să-i recunoaștem acest privilegiu, ori s-o luăm pe tînăra teologă drept o stricată. Învățata nepoată nu se sfii să abuzeze de acest privilegiu, căci mă întrebă care-i părerea mea

— Dacă aș fi teolog și dacă mi-aș îngădui să cercetez cu judecata minunile, s-ar putea, domnișoară, să fiu de aceeași părere cu dumneavoastră; cum însă lucrurile stau cu totul altfel, mă mărginesc să vă admir pe dumneavoastră și să-l condamn pe sfîntul Augustin că a încercat să analizeze taina Bunei Vestiri. Sigur e că dacă Fecioara ar fi fost surdă, sfîntul Augustin ar fi spus o prostie evidentă, căci întruparea ar fi fost cu neputință, deoarece, cele trei perechi de nervi auditivi neavînd nici o comunicare cu mitra, nu s-ar înțelege cum s-au putut petrece lucrurile; întruparea, domnișoară, e însă o minune.

Îmi întoarse foarte drăguț că răspunsul meu mă vădește a fi mai mare teolog decît dînsa și unchiu-său îmi mulțumi că i-am dat nepoatei o lecție. Mai vorbirăm cu ea și despre altele, dar nu străluci de loc. Subiectul ei era Noul Testament. Voi mai avea prilej să vorbesc despre această tînără cînd mă voi întoarce la Geneva.

După prînz ne duserăm la Voltaire, care, cînd intrarăm noi, tocmai se ridica de la masă. Era înconjurat, ca de niște curteni, de numeroși seniori și doamne, ceea ce dădu prezentării mele un aer solemn; cu eminentul bărbat n-aveam să trag însă cine știe ce foloase de pe urma acestei solemnități.

CAPITOLUL XXI

Domnul de Voltaire; convorbirile mele cu eminentul bărbat — O scenă, la dînsul, în legătură cu Ariosto — Ducele de Villars. [...]

— Iată, domnule de Voltaire — îi spusei — cea mai frumoasă clipă din viața mea. De douăzeci de ani sînt discipolul dumneavoastră și inima îmi saltă de bucurie văzîndu-mi magistrul.

— Cinstește-mă, domnule, încă douăzeci de ani și făgăduiește-mi să-mi aduci, atunci, și cuvenitul onorariu.

— Bucuros, numai să-mi făgăduiți că mă așteptați.

Această vorbă de duh a lui Voltaire stîrni hohotele de rîs ale tuturor; așa-i rînduiala, căci oamenii aceștia care rîd sînt făcuți să-i țină mereu treji pe unii, în paguba celorlalți, și cei care-i au pe oamenii care rîd de partea lor sînt sigur cîștigători: asta e sforăria în societatea aleasă.

Eram, de altfel, pregătit; mă așteptam la una ca asta și trăgeam nădejde să mă pot plăti.

Între-acestea, i se prezentară doi englezi nou-sosiți.

— Domnii sînt englezi — zise Voltaire — mi-ar plăcea și mie să fiu englez.

Mie complimentul mi se păru fără țintă și nelalocul lui, căci insemna să-i silești pe domnii aceia ca, din curtenie, să-ți răspundă că ar vrea și ei să fie francezi, iar dacă n-aveau chef să mintă, i-ar fi încurcat să spună adevărul. Cred că unui om de onoare îi este îngăduit ca, dacă e de ales, să-și pună propriul lui neam mai presus de oricare altul.

Peste o clipă, Voltaire îmi vorbi iar, spunîndu-mi că, de vreme ce sînt venețian, trebuie să-l cunosc pe contele Algarotti.

— Îl cunosc, dar nu ca venețian, căci printre iubiții mei compatrioți, șapte din opt habar n-au că există.

— Ar fi trebuit să spun ca om de litere.

— Îl cunosc fiindcă am petrecut cu dînsul două luni la Padova, acum șapte ani, și ce am remarcat în mod deo-

sebit la dînsul a fost admirația pe care o arăta pentru domnul de Voltaire.

— E măgulitor pentru mine, dar el n-are nevoie să admire pe nimeni spre a fi vrednic de stima tuturor.

— Dacă n-ar fi început admirînd, Algarotti n-ar fi ajuns niciodată cineva. Admirîndu-l pe Newton, a fost în stare să le facă pe doamne să vorbească despre lumină.

— Și a izbutit ?

— Nu așa bine ca domnul de Fontenelle în a sa *Pluralitate a lumilor* ; totuși, se poate spune că a izbutit.

— Adevărat. Dacă-l vezi la Bolonia, te rog să-i spui că-i aștept scrisorile despre Rusia. Le poate trimite la Milano, la bancherul meu, Bianchi, care le va face să ajungă la mine.

— Dacă-l văd, îi spun negreșit.

— Am auzit că italienii nu sînt mulțumiți de limba lui.

— Cred și eu ; în tot ce a scris, italieneasca lui e plină de galicisme. Are un stil jalnic.

— Dar oare întorsăturile franțuzești nu vă înfrumusețează limba ?

— O fac de necitit, la fel cum ar fi o franțuzească împănată cu italienește și nemțește, măcar de-ar scrie-o însuși domnul de Voltaire.

— Ai dreptate ; trebuie scris într-o limbă curată, oricare ar fi ea. Tit-Liviu a fost criticat : s-a spus că latineasca lui aduce a patavină.

— Cînd am început eu să-mi însușesc această limbă, abatele Lazzarini mi-a spus că îi place mai mult Tit-Liviu decît Salustiu.

— Abatele Lazzarini, autorul tragediei *Ulisse il giovine*[1] ? Dumneata trebuie să fi fost foarte tînăr pe atunci, și cu tare aș fi vrut să-l cunosc. În schimb l-am cunoscut foarte bine pe abatele Conti, care a fost prieten cu Newton și ale cărui patru tragedii cuprind toată istoria Romei.

— L-am cunoscut și eu și l-am admirat. Eram tînăr, ceea ce însă mă bucura cînd eram primit printre oameni

[1] *Ulise cel tînăr* (it.).

atît de deosebiți. Mi se pare că a fost ieri, deși au trecut ani mulți, și acum în fața dumneavoastră, inferioritatea mea nu mă umilește; aș dori să fiu un fel de prislea al intregii seminții omenești.

— Ai fi fără îndoială mai fericit decît ca decan al ei. Pot să te întreb cărui gen de literatură i te-ai dedicat?

— Nici unuia; poate mai tîrziu. Pînă atunci, citesc cît pot și-mi place să studiez, călătorind, oamenii.

— E un bun mijloc de a-i cunoaște, numai că e cam mare cartea. Ajungi mai lesne la țintă citind istorie.

— Da, dacă n-ar spune minciuni. Nu ești sigur pe fapte, e plictisitoare, și mă distrează să studiez lumea străbătînd-o. Horațiu, pe care-l știu pe dinafară, mi-e itinerariul și-l găsesc pretutindeni.

— Și Algarotti îl știe pe de rost pe Horațiu din scoarță în scoarță. Îți place desigur poezia.

— E marea mea patimă.

— Ai făcut multe sonete?

— Vreo zece sau douăsprezece care-mi plac și vreo două, trei mii pe care cred că nici nu le-am recitit.

— În Italia bîntuie furia sonetului.

— Da, mă rog, dacă furie se poate numi năzuința de a-i da unei cugetări o măsură armonioasă, care s-o scoată în evidență. Sonetul e anevoios fiindcă nu îngăduie nici să-ți lungești, nici să-ți scurtezi cugetarea pentru a împlini cele paisprezece versuri.

— E patul lui Procust și de aceea aveți așa puține bune. Cît despre noi, n-avem nici unul, dar vina e a limbii.

— Și a spiritului francez, căci dumneavoastră vă închipuiți că o cugetare dilatată își pierde toată tăria și strălucirea.

— Și dumneata ești de altă părere?

— Iertați-mă. Să ne mărginim la cugetări. Pentru un sonet n-ajunge, bunăoară, o vorbă de duh, care, în italienește ca și în franțuzește, ține de epigramă.

— Ce poet italian îți place mai mult?

— Ariosto; dar n-aș putea spune că-mi place mai mult decît ceilalți, fiindcă nu-mi place decît el.

— Dar îi cunoşti totuşi şi pe ceilalţi ?

— Cred că i-am citit pe toţi, dar toţi pălesc înaintea lui Ariosto. Atunci cînd, acum cincisprezece ani, am citit toate lucrurile rele pe care le-aţi rostit despre el, am spus că o să vă schimbaţi părerea după ce o să-l citiţi.

— Îţi mulţumesc că ţi-ai închipuit că nu-l citisem. Îl citisem, dar eram tînăr, cunoşteam numai pe deasupra limba dumneavoastră şi, influenţat de învăţaţii italieni care-l adorau pe Tasso, am avut nefericirea să public o judecată pe care o credeam a mea, cînd ea nu era decît ecoul prejudecăţii celor care mă influenţase. Îl ador pe Ariosto al dumneavoastră.

— Uf, răsuflu, domnule de Voltaire. Dar, vă rog din suflet, de ce nu excomunicaţi lucrarea unde aţi batjocorit un asemenea om de seamă ?

— La ce bun ! Toate cărţile mele sînt excomunicate ; am să-ţi dau însă o bună dovadă că mi-am schimbat părerea.

Am rămas încremenit. Omul acesta mare se apucă să recite pe dinafară cele două pasaje întinse din cîntul al treizeci şi patrulea şi al treizeci şi cincilea, unde divinul poet povesteşte convorbirea lui Astolfo cu sfîntul apostol Ioan, şi anume fără a sări un singur vers, fără a săvîrşi cea mai mică greşeală de prozodie. Îmi vădi pe urmă de ce e frumos şi o făcu cu agerimea care-i era proprie şi cu geniala exactitate a unui om deosebit. Zadarnic ai fi căutat ceva mai bun la cei mai pricepuţi glosatori italieni. Îl ascultam cu toată luarea-aminte, cu răsuflarea tăiată, doar-doar l-oi prinde pe undeva cu o greşeală : degeaba. Mă întorsei spre lumea care era acolo spunîndu-le că sînt cu desăvîrşire uluit şi că am să fac ca toată Italia să afle dreapta mea admiraţie.

— Iar eu, domnule — urmă marele om — voi face să afle toată Europa de satisfacţia pe care i-o datorez celui mai mare geniu pe care l-a rodit vreodată.

Veşnic nesătul de laude, pe care le merita în atîtea privinţe, Voltaire îmi dădu a doua zi, în traducerea lui, stanţa pe care Ariosto o începe cu acest vers :

Quindi avvien che tra principi e signori...

Iat-o:

Cezarii şi papii acum se-mpăcară,
O veşnică pace pe Biblie jurară;
Dar vrajba-ntre dînşii-o vedeţi şi-i aşa:
De-aceea s-au strîns, spre a se-nşela.
Acordu-i făţarnic şi strîmb jurămîntul
E una în inimi şi-i altul cuvîntul.
Stîrnindu-i mînia, iau cerul de martor.
Şi banul le e preaputernicul tartor.

La sfîrşitul recitării, care-i aduse domnului de Voltaire aplauzele tuturor celor de faţă, deşi nici unul nu ştia italieneşte, doamna Denis, nepoata lui, mă întrebă dacă socot că pasajul pe care l-a recitat unchiu-său e unul din cele mai frumoase din marele poet.

— Da, doamnă, dar nu cel mai frumos.

— Cred şi eu, altminteri n-ar fi fost apoteozat senior Lodovico.

— A fost trecut în rîndul sfinţilor? Nu ştiam.

La aceste cuvinte, cei care rîd, cu Voltaire în frunte, se dădură toţi de partea doamnei Denis. Toată lumea rîdea, afară de mine, care eram cît se poate de serios.

Iritat, Voltaire mă întrebă de ce nu rîd şi eu la fel cu toţi.

— Socoteşti — îmi spuse el — că i s-a spus „divinul" pentru alt pasaj, mai uman?

— Da, fireşte.

— Şi care e acel pasaj?

— Ultimele treizeci şi şase de stanţe din cîntul al douăzeci şi treilea, unde poetul descrie în amănunt cum îşi pierde minţile Rolando. De cînd lumea, n-a ştiut nimeni cum îşi pierde cineva minţile, afară de Ariosto care şi le-a pierdut pe ale lui spre sfîrşitul vieţii. Stanţele acestea îţi fac părul măciucă, domnule de Voltaire, şi sînt sigur că v-au cutremurat şi pe dumneavoastră.

— Da, mi le amintesc, abia aştept să le recitesc.

— Domnul va fi, poate, atît de drăguţ, să ni le recite, zise doamna Denis furîndu-l pe unchiu-său cu coada ochiului.

— Bucuros, doamnă — îi spusei — dacă aveţi bunătatea să mă ascultaţi.

— Ţi-ai dat, aşadar, osteneala să le înveţi pe de rost?

— Spuneţi mai bine că mi-am făcut plăcerea de a le învăţa, căci n-a fost nici o osteneală pentru mine. De cînd aveam şaisprezece ani, n-a trecut an în care să nu-l citesc de două sau de trei ori pe Ariosto; e marea mea patimă, şi mi s-a cuibărit în memorie fără să-mi dau cea mai mică osteneală. Îl ştiu în întregime pe de rost, afară de lungile genealogii şi de tiradele istorice care îţi obosesc mintea fără a-ţi cuceri inima. Numai Horaţiu şi-a mai întipărit toate versurile în sufletul meu, în ciuda întorsăturilor adesea prozaice din epistole, care sînt mult mai prejos de ale lui Boileau.

— Boileau e adesea prea admirativ, domnule de Casanova; Horaţiu, fie, mă farmecă şi pe mine, dar cît despre Ariosto, patruzeci de cînturi lungi, e cam mult.

— Sînt cincizeci şi unu, domnule de Voltaire.

Marele om rămase mut, dar doamna Denis era acolo

— Hai — zise — hai să auzim acele cutremurătoare treizeci şi şase de stanţe, pentru care i s-a spus divinul Ariosto.

Începui de îndată, cu un ton liniştit, dar nu declamîndu-le cu monotonia aceea pe care şi-au însuşit-o italienii şi de care pe bună dreptate ne învinuiesc francezii. Francezii ar fi cei mai buni declamatori dacă nu i-ar stingheri rima, căci din toate popoarele ei simt cel mai bine ce rostesc. N-au nici tonul pătimaş şi monoton al compatrioţilor mei, nici tonul sentimental şi excesiv al germanilor, nici maniera obositoare a englezilor: îi dau fiecărei perioade tonul şi sunetul de glas care i se potriveşte, dar revenirea obligată a aceloraşi sunete îi face să piardă o parte din aceste avantaje. Am recitat frumoasele versuri ale lui Ariosto ca pe o proză frumoasă şi cadenţată, pe care am însufleţit-o cu sunetul glasului meu, cu mişcarea ochilor şi mlădiindu-mi intonaţia potrivit sentimentului pe care voiam să-l transmit celor ce mă ascultau. Se vedea, se

simțea că-mi stăpînesc cu greu lacrimile și tuturor le sta plînsul în gît ; cînd ajunsei însă la stanța :

Poiche allargare il freno al dolor puote,
Che resta sola senza altrui rispetto,
Giù dagli occhi rigando per le gote
Sparge un fiume de lacrime sul petto[1],

mă podidiră lacrimile, astfel încît toți ascultătorii începură să plîngă cu hohote. Domnul de Voltaire și doamna Denis îmi săriră de gît, dar îmbrățișările lor nu-mi putură curma vorba, căci, înainte de a-și pierde mințile, Orlando trebuia să bage de seamă că se află în patul unde odinioară Angelica fusese în brațele preafericitului Medor și trebuia să ajung la stanța următoare. După un ton jalnic și lugubru, făcui glasul să-mi răsune de groaza pe care în chip firesc o zămislește nebunia cu care uriașa lui putere îl face să pustiască totul în jur, asemenea unei furtuni cumplite, sau unei erupții vulcanice însoțite de un cutremur.

Cînd am încheiat, am primit cu un chip întristat felicitările tuturor. Voltaire exclamă :

— Am spus-o întotdeauna : taina de a-i face pe alții să plîngă e să plîngi tu însuți : trebuie însă lacrimi adevărate și pentru asta e nevoie ca sufletul să fie adînc mișcat. Îți mulțumesc, domnule, adăugă el îmbrățișîndu-mă, și îți făgăduiesc ca mîine să recit și eu aceleași stanțe și să plîng întocmai ca dumneata.

Se ținu de cuvînt.

— E de mirare — spuse doamna Denis — că aspra Romă nu l-a pus niciodată la index pe cîntărețul lui Orlando.

— Dimpotrivă — zise Voltaire — Leon al X-lea a luat-o el înainte, excomunicînd pe oricine ar îndrăzni să-l osîndească. Cele două mari familii d'Este și de Medici erau interesate să-l sprijine. Fără această ocrotire, e cu putință ca versul în care Constantin îi dăruiește Roma lui Sives-

[1] *Fără de teamă, doar singură ea cu necazul,*
Poate durerii frîu slobod să-i dea.
Țîșnindu-i din ochi, brăzdîndu-i obrazul,
Un fluviu de lacrimi pe piept îi cădea. (n.)

tru, vers unde poetul zise *puzza forte*[1] să fi fost singur de ajuns pentru a pune tot poemul sub interdicție.

— Cred — zisei eu — că versul care a stîrnit cea mai mare zarvă e cel în care Ariosto pune la îndoială reînvierea și sfîrșitul lumii. Vorbind despre sihastrul care voia să-l împiedice pe Rodomonte s-o răpească pe Isabella, văduva lui Zerbino, Ariosto — adăugai — îl zugrăvește pe african care, sastisit de predicile lui, pune mîna pe el și-l zvîrle atît de departe, încît merge de se zdrobește de o stîncă, și rămîne mort acolo, ca și cum ar fi dormit, în așa fel *che al novissimo di forse fia desto*[2]. Acest *forse*, pe care poetul nu l-a pus, poate, acolo, decît ca pe o podoabă de retorică, sau ca pe o umplutură ca să nu rămînă versul șchiop, i-a stîrnit pe mulți și, fără îndoială, l-ar fi făcut straşnic să rîdă, dacă ar fi avut vreme de o asemenea treabă.

— E păcat — spuse doamna Denis — că Ariosto n-a fost mai cumpătat cu soiul acesta de hiperbole.

— Taci, nepoată, sînt toate pline de duh și de miez. Sînt niște alunițe pe care un bun-gust desăvîrșit le-a presărat prin toată lucrarea.

Mai tăifăsuirăm despre o sumedenie de lucruri, toate din domeniul literaturii și pînă la urmă veni vorba despre l'*Ecossaise*, pe care o jucasem la Soleure.

Știau tot.

Domnul de Voltaire îmi spuse că, dacă aș vrea să vin să joc la el, i-ar scrie domnului de Chavigny s-o poftească pe Lindana să vină să joace cu mine și că rolul lui Monrose l-ar face el. Îmi cerui iertare, spunînd că doamna de... e la Basel, unde trebuie să plec eu însumi a doua zi. La aceste cuvinte, protestă cu inversunare, îmi ridică toată lumea în cap și în cele din urmă îmi spuse că vizita mea ar fi pentru el o jignire dacă nu l-aș jertfi măcar o săptămînă împlinită.

[1] Pute rău (it.).
[2] Încît se va deștepta, poate, la Judecata de apoi (it.).

— Domnule — îi spusei — n-am venit la Geneva decît pentru cinstea de a vă vedea; acum că am dobîndit acest hatîr, nu mai am ce face aici.

— Ai venit ca să-mi vorbești sau ca să-ți vorbesc eu?

— Ca să vă vorbesc, firește, dar mai mult încă pentru ca să-mi vorbiți dumneavoastră.

— Rămîi așadar cel puțin trei zile; vino să prînzești în fiecare zi cu mine, și vom sta de vorbă.

Poftirea era atît de stăruitoare și atît de măgulitoare încît ar fi fost urît s-o refuz. Am primit-o deci, și pe urmă m-am retras să scriu.

Nu era nici un sfert de oră de cînd mă întorsesem, cînd unul din sindicii orașului, un bărbat foarte drăguț, pe care n-am să-l numesc și pe care-l cunoscusem la domnul de Voltaire, veni să mă roage să-i îngădui să cineze cu mine.

— Am fost de față — îmi spuse el — la controversa dumneavoastră cu acest om eminent și nici n-am deschis gura; doresc însă din suflet să-mi petrec un ceas cu dumneavoastră între patru ochi.

Îndatoritor de felul lui, stătu două ceasuri cu mine, fără să vorbim o clipă despre literatură; n-avea însă nevoie de ea ca să-mi placă, fiindcă era un discipol al lui Epicur și Socrate și ne petrecurăm seara cu istorioare subțiri, rîzînd cu poftă și povestindu-ne desfătările de tot felul ce se puteau găsi la Geneva. Înainte de a pleca, mă pofti pentru a doua zi la cină, încredințîndu-mă că n-aveam să ne plictisim.

— Vă aștept, îi spusei.

— Prea bine, dar nu mai spuneți la nimeni de petrecerea noastră.

Îi făgăduii.

A doua zi dimineață, veni la mine tînărul Fox însoțit de cei doi englezi pe care-i văzusem la domnul de Voltaire. Mă îmbiară la o partidă de cincisprezece, primii și, după ce pierdui vreo cincizeci de ludovici, mă ridicai și merserăm să hoinărim prin oraș pînă la ceasul prînzului.

La *Délices* dădurăm peste ducele de Villars; venise să-l vadă doctorul Tronchin, care de zece ani îi prelungea artificial viața.

Am fost tăcut în timpul mesei, la desert însă, domnul de Voltaire, care știa că n-am de ce să fiu mulțumit de cîrmuirea venețiană, mă ispiti să vorbesc despre ea; îi dezamăgii însă așteptările, căci încercai să-i demonstrez că nu există nici o țară în lume unde să te poți bucura de o mai desăvîrșită libertate.

— Da — îmi spuse el — dar numai dacă te resemnezi să faci pe mutul.

Și, văzînd că nu-mi place subiectul acesta, mă luă de braț și mă duse în grădină, spunîndu-mi că e opera lui. La capătul aleii principale curgea un frumos pîrîu.

— Iată — îmi spuse el — trimit Ronul în Franța.

— E o expediție care nu vă cere mare cheltuială.

Zîmbi cu blîndețe și îmi arătă pe urmă frumoasa stradă Genève și *La Dent-Blanche*, vîrful cel mai înalt din Alpi.

Aducînd iarăși vorba apoi despre literatura italiană, începu să bată cîmpii, cu mult duh și cu multă erudiție, dar încheind întotdeauna cu o judecată greșită. Îmi vorbi de Homer, de Dante, de Petrarca și toată lumea știe ce părere avea el despre aceste geniale personalități; și-a făcut însă sieși un rău punîndu-și părerile pe hîrtie. Mă mulțumii să-i spun că dacă toți oamenii aceștia mari n-ar fi fost vrednici de stima tuturor celor care-i studiază, de mult ar fi coborît de pe înălțimile unde încuviințarea veacurilor i-a așezat.

Ducele de Villars și vestitul medic veniră și ei după noi. Înalt, bine legat, chipeș, curtenitor, vorbind frumos fără să fie palavragiu, învățat fizician, om de duh, discipol al lui Boerhaave care-l era deosebit de drag, lipsit de jargonul, de șarlatania și de trufia tovarășilor lui de facultate, doctorul mă încîntă. Practica lui medicală se bizuia pe un anume tratament și, pentru a-l prescrie, trebuia să știe multă carte. Am fost încredințat, deși îmi vine greu să cred, că a vindecat un pulmonar de o boală ascunsă cu laptele unei măgărițe căreia îi administrase cu ajutorul a patru hamali vînjoși treizeci de frecțiuni zdravene cu mercur.

Cît despre Villars, mă ispiti să-l cercetez cu multă luare-aminte, dar într-un fel cu totul contrariu decît pe Tronchin. Privindu-i chipul și ținuta, mi se părea că văd o

femeie de vreo şaptezeci de ani îmbrăcată bărbăteşte, slabă, descărnată, crezînd că mai poate plăcea şi care va fi fost frumoasă în tinereţele ei. Avea obrajii vineţi, tencuiţi cu suliman, buzele date cu cirmîz, sprincenele vopsite în negru, dinţi falşi, o perucă uriaşă care răspîndea un puternic miros de mosc şi, la cheotoare, un mănunchi de flori care-i ajungea pînă la bărbie. Făcea nişte gesturi alintate şi vorbea atît de încet încît adesea abia îl auzeai ce spune. Altminteri foarte curtenitor, afabil, cu purtări alese din acelea de pe vremea regenţei. Era întru totul o făptură caraghioasă la culme. Mi s-a spus că în vremea tinereţii şi a bărbăţiei îi plăcuse sexul frumos dar că, atunci cînd n-a mai fost bun de nimic, a luat modesta hotărîre de a deveni femeie şi că-şi ţinea, cu leafă, patru puşti frumuşei, care aveau pe rînd dezgustătoarea fericire de a-i încălzi, noaptea, bătrînele ciolane.

Villars era guvernatorul Provenţei şi avea spinarea roasă de cancer. După rînduiala firii, ar fi trebuit să fie mort şi îngropat de vreo zece ani; dar, cu tratamentul lui, Tronchin îl ţinea în viaţă, hrănindu-i rănile cu felii de carne de viţel. Fără această hrană, cancerul ar fi murit, luînd cu sine leşul ducelui. Iată ce înseamnă să trăieşti în chip artificial.

Îl însoţii pe domnul de Voltaire în dormitor, unde îşi schimbă peruca şi îşi puse altă scufie, căci purta necontenit scufie, pentru a se feri de răcelile la care era foarte predispus. Văzui pe o masă *Summa* sfîntului Toma şi, printre alţi poeţi italieni, *Secchia rapita* a lui Tassoni.

— Iată — îmi spuse Voltaire — singurul poem tragicomic pe care îl are Italia. Tassoni a fost călugăr, o minte luminată şi un poet învăţat şi plin de talent.

— Poet ca poet, fie, dar învăţat nu; căci, rîzînd de sistemul lui Copernic a spus că, cu ajutorul lui, nu s-ar putea stabili nici teoria lunaţiilor, nici cea a eclipselor.

— Unde a spus prostia asta?

— În cuvîntările lui academice.

— Nu le am, dar mi le voi procura.

Puse mîna pe o pană, ca să-şi facă o însemnare despre asta şi îmi spuse:

— Dar pe Petrarca Tassoni l-a criticat cu multă agerime.

— Da, însă în felul acesta şi-a necinstit şi gustul, şi pana, la fel ca Muratori.

— Iată-l. N-ai să spui că erudiţia lui nu e uriaşă.

— *Est ubi peccat* [1].

Voltaire deschise o uşă, şi văzui o sumedenie de teancuri groase de hîrtii.

— Aici — îmi spuse el — e corespondenţa mea. Uite ! Am răspuns la aproape cincizeci de mii de scrisori.

— Aţi păstrat copii ?

— După cele mai multe. Am un valet plătit anume pentru treaba asta.

— Cunosc mulţi librari care ar da parale frumoase ca să intre în stăpînirea acestei comori.

— O fi, dar păzeşte-te de librari cînd vei voi să publici ceva ; sînt nişte piraţi mai înspăimîntători decît cei din Maroc.

— Nu voi avea a face cu aceşti domni decît cînd voi fi bătrîn.

— Îţi vor fi atunci plaga bătrîneţelor.

În legătură cu aceasta, i-am citat un vers macaronic din Merlino Coccai.

— Ce-i asta ?

— E un vers dintr-un celebru poem în douăzeci şi patru de cînturi.

— Celebru ?

— Da, şi mai mult încă, pe bună dreptate ; ca să-l preţuieşti trebuie să cunoşti însă dialectul mantovan.

— Eu am să-l înţeleg, dacă mi-l poţi procura.

— Voi avea cinstea să vi-l ofer mîine.

— Mă vei îndatora peste măsură.

Veniră să ne ia de acolo şi petrecurăm, în mijlocul lumii, două ceasuri, vorbind despre tot felul de lucruri. Voltaire dădu la iveală tot ce putea mintea lui sclipitoare şi fecundă, fermecîndu-ne pe toţi, în ciuda înţepăturilor lui care nu-i cruţau nici pe cei care erau de faţă ; se pricepea însă ca nimeni altul să-şi arunce săgeţile astfel încît să nu rănească. Cînd îşi însoţea ironia cu un zîmbet

[1] Tocmai aici păcătuieşte (lat.).

fermecător, nu se putea ca cei ce rîd să nu fie de partea lui.

Ţinea casă mare şi se mînca bine la poetul acesta, împrejurare foarte rară la confraţii lui întru Apollo, care rar se bucură, ca dînsul, şi de hatirurile lui Plutus. Avea pe atunci şaizeci şi şase de ani şi o sută douăzeci de mii de livre venit. S-a spus în chip răutăcios că eminentul bărbat a făcut avere păcălindu-şi librarii ; adevărul e că, din acest punct de vedere, n-a fost mai favorizat ca oricare alt scriitor şi că, departe de a-şi înşela librarii, a fost el adesea înşelat de dînşii. Trebuie lăsaţi deoparte fraţii Cramer, pe care i-a îmbogăţit. Voltaire s-a priceput să strîngă bani altfel decît cu pana şi, cum era lacom de glorie, îşi ceda adesea lucrările cu singura condiţie să fie tipărite şi difuzate. În scurtul răstimp cît am stat pe lîngă dînsul, am fost martorul unei asemenea mărinimii : îşi dărui *Prinţesa din Babilon,* o povestire încîntătoare pe care o scrisese în trei zile.

• • • • • • • • • • • • •

CAPITOLUL XXXVII

[...] Ce păţesc la Augsburg cu numele meu [...]

• • • • • • • • • • •

Osteneala şi excesele, într-o vreme cînd încă nu mă înzdrăvenisem pe deplin, mă scufundase într-un somn adînc. Abia mă trezisem, cînd îmi veni o citaţie să mă înfăţişez la primărie, înaintea burgmaistrului de serviciu. M-am îmbrăcat repede ca să plec într-acolo, căci ardeam de nerăbdare să văd ce vor de la mine. Ştiam că n-am a mă teme de nimic. Cînd ajunsei înaintea lui, magistratul îmi vorbi în nemţeşte, dar eu făcui pe surdul, şi nu chiar pe degeaba, căci abia învăţasem cîteva cuvinte cu

care să mă descurc. Aflînd că nu cunosc limba, îmi vorbi în latinește, dar nu într-o latină ciceroniană, ci într-una pedantă, așa cum o găsești îndeobște în universitățile din Germania.

— De ce purtați — mă întrebă el — un nume fals?

— Numele meu nu e fals de loc. Încredințați-vă întrebînd de el pe bancherul Carli, care mi-a numărat cincizeci de mii de florini.

— Știu, cunosc, dar vă numiți Casanova, și nu Seingalt, de ce vă luați acest nume?

— Îmi iau acest nume, sau mai bine-zis mi l-am luat, fiindcă e al meu. Îmi aparține cu atîta dreptate, încît dacă cineva ar cuteza să-l poarte, i l-aș contesta pe toate căile și cu toate mijloacele.

— Ia uite! Și cum a ajuns să vă aparțină?

— Fiindcă eu mi l-am făcut; ceea ce nu mă împiedică să fiu însă totodată și Casanova.

— Ori una, ori alta, domnule. Nu puteți purta două nume deodată.

— Spaniolii și portughezii poartă adesea și o jumătate de duzină de nume.

— Dar dumneavoastră nu sînteți nici portughez, nici spaniol; sînteți italian și, la urma urmelor, cum poate cineva să-și facă singur numele?

— E cel mai lesnicios lucru din lume și cel mai simplu.

— Lămuriți-mă și pe mine.

— Alfabetul e proprietatea tuturor; n-o poate nimeni tăgădui. Am luat opt litere și le-am așezat astfel încît să dea numele de Seingalt. Numele astfel alcătuit mi-a plăcut și mi l-am luat ca să mă chem așa, fiind deplin încredințat că, deoarece nu l-a mai purtat nimeni înaintea mea, n-are nimeni dreptul să mi-l tăgăduiască, și cu atît mai puțin să-l poarte fără încuviințarea mea.

— E o idee foarte ciudată și o sprijiniți pe o judecată puțin temeinică, dar foarte amăgitoare, căci numele dumneavoastră nu poate fi altul decît cel al tatălui dumneavoastră.

— Socot că greșiți; căci numele pe care însivă îl purtați din tată în fiu n-a existat nici el de cînd lumea; va fi fost și el scornit cîndva de unul din strămoșii dumneavoastră, care nu l-a primit de la tatăl lui, chiar dacă v-ați numi Adam. Așa e, domnule burgmaistor?

— Sînt silit s-o recunosc; e însă un lucru nou pentru mine.

— Iată că greșiți iarăși. Departe de a fi o noutate, e un lucru cît se poate de vechi, și vă făgăduiesc să vă aduc mîine un pomelnic de nume născocite de niște oameni foarte cumsecade aflați încă în viață și care se bucură în tihnă de ele, fără ca să-i dea nimănui prin gînd să-i citeze la primărie ca să dea socoteală cuiva, decît doar dacă se leapădă ei înșiși de ele după bunul lor plac și spre paguba obștească.

— Recunoașteți însă că există legi împotriva numelor false?

— Da, a numelor false; dar vă spun încă o dată că nu există nici un nume mai adevărat decît al meu. Al dumneavoastră, pe care, fără a-l cunoaște, îl respect, nu poate fi mai adevărat decît al meu, căci este cu putință să nu fiți fiul aceluia pe care-l socotiți că vă e tată.

Zîmbi, se ridică și mă petrecu pînă la ușă, spunîndu-mi că se va informa despre mine la domnul Carli.

Trebuia tocmai să mă duc și eu acolo; și mă dusei de îndată. Povestea îl făcu să rîdă. Îmi spuse că burgmaistorul era catolic, om cinstit, bogat și cam nerod; una peste alta, o plămadă pe care puteai s-o modelezi cum vrei.

A doua zi dimineața, domnul Carli veni să prînzească cu mine și mă pofti să cinez cu el chiar la burgmaistorul cu pricina.

— L-am văzut ieri — îmi spuse — și într-o lungă convorbire pe care am avut-o amîndoi, atîta i-am despicat firul de păr în patru în ce privește numele, încît acum e cu desăvîrșire de părerea dumneavoastră.

. . . .

CAPITOLUL VII[1]

Sosesc la Londra — Lady Cornelis — Sînt prezentat la curte — Închiriez o locuinţă mobilată — Leg numeroase cunoştinţe — Morala englezilor.

Cum am ajuns la Calais, mi-am garat trăsura la hotelul *du Bras-d'or* şi am închiriat un vas care să fie gata la porunca mea la ceasul pe care-l voi dori. Nu era liber decît unul singur, şi un al doilea pentru public, cu şase franci de persoană. Plătii şase guinee arvună, avînd grijă să iau chitanţă în regulă, căci ştiam că de la Calais încolo începi să nu mai ai în nici o daraveră dreptate dacă nu ţi-o poţi dovedi în scris.

Pînă a nu se porni refluxul, Clairmont puse să mi se îmbarce tot calabalîcul şi poruncii să se slujească cina. Atrăgîndu-mi luarea-aminte că în Anglia ludovicii nu merg, hangiul se arătă gata să mi-i schimbe pe guinee, ceea ce primii; am rămas însă foarte uimit văzînd că-mi dă tot atîtea monezi de aur englezeşti cîte franţuzeşti îi dădeam eu. Am vrut să-l fac să primească diferenţa, care e de patru la sută; o refuză însă, spunînd că nici el n-o plăteşte cînd îi dau englezii guinee pentru ludovici. Nu ştiu dacă el cîştiga la afacerea asta; eu însă nu pierdeam.

Micuţul d'Aranda, căruia trebuie să-i dau înapoi măruntu-i nume de Trenti, se resemnase; era liniştit, dar mîndru că mi-a dovedit cumva iscusinţa lui călărind pe dăulate. Tocmai ne aşezasem la masă, mulţumiţi unul de celălalt, cînd auzii la uşă zvon de cuvinte englezeşti şi hangiul intră să-mi spună despre ce era vorba.

— E curierul ducelui de Bedford, ambasadorul Angliei, care-şi vesteşte stăpînul şi care se ceartă cu căpitanul de vas. Pretinde că el l-a afretat în scris şi susţine

că patronul nu mai avea dreptul să-l dea altcuiva. Acesta susţine că n-a primit nici o scrisoare şi nimeni nu-l poate convinge de contrariul.

Foarte mulţumit că am închiriat şi am arvunit vasul, m-am dus să mă culc. În zorii zilei, gazda veni să-mi spună că a sosit la miezul nopţii ambasadorul şi că feciorul lui cere să-mi vorbească.

Dîndu-i eu drumul înăuntru, îmi arătă că lordul, stăpînul lui, e foarte grăbit să se întoarcă la Londra şi că l-aş îndatora mult cedîndu-i vasul.

Fără a mă osteni să scot un singur cuvînt, luai pana şi scrisei următoarele rînduri :

„Mylordul duce poate dispune de tot vasul meu, afară de locul care-mi trebuie pentru mine, pentru încă doi inşi, şi pentru micul meu bagaj. Sînt bucuros să nu pierd prilejul de a-i veni la îndemînă ambasadorului Angliei."

Purtătorul scrisorii se întoarse să-mi mulţumească din partea ducelui, spunîndu-mi însă că stăpînul lui nu poate primi decît dacă plăteşte.

— Spune-i că e cu neputinţă, fiindcă s-a plătit.

— Vă va întoarce cele şase guinee.

— Spune-i stăpînului dumitale că poate face cu vasul ce pofteşte, fără a plăti şi altminteri nu, căci nu revînd marfa pe care o cumpăr.

Peste o jumătate de oră ducele se anunţă şi-mi spuse cu nobleţe că am dreptate, dar că şi el are dreptate să zică nu.

— Este o cale de mijloc — adăugă el — primiţi-o şi nu vă voi rămîne mai puţin îndatorat.

— Care e aceea, *milord ?*

— Să plătim pe din două.

— Dorinţa de a vă fi pe plac mă împiedică să zic nu, milord ; vă voi rămîne însă eu îndatorat pentru cinstea pe care binevoiţi a mi-o face. Vom pleca de îndată ce veţi porunci, căci îmi pot rîndui treburile după ale înălţimii voastre.

Mă părăsi dîndu-mi mîna şi, cînd plecă, găsii pe scrin trei guinee, pe care le pusese acolo fără ca eu să bag de seamă. Peste un ceas, îi întorsei vizita şi-i trimisei vorbă şefului echipajului să-l îmbarce pe ambasador şi baga-

țele lui și să se învoiască singur cu ofițerii lui, treaba asta nemaiprivindu-mă pe mine.

Nu ne-au trebuit mai mult de două ceasuri și jumătate pentru a străbate Canalul Mînecii; vîntul bătea tare, dar ajunserăm cu bine.

Punînd piciorul pe pămîntul Angliei, străinul trebuie să se înarmeze cu multă resemnare. Vameșii au fost cusurgii, jignitori, indiscreți, ba chiar neobrăzați; cum însă ducele ambasador nu spunea nimic, eram firește silit să-i urmez pilda; și de altfel, la ce mi-ar fi folosit să mă împotrivesc sau să bombănesc? Închis între marginile drepturilor pe care i le dau legile, neîngăduindu-și decît ce nu-i oprit de legi, englezul e țăios, încăpățînat și grosolan; iar slujbașii nu se pot, în nici o privință, potrivi cu francezii care cunosc meșteșugul de a-și exercita curtenitor și cu discreție drepturile.

În Anglia, totul e ca niciunde aiurea în Europa; pămîntul însuși are altă culoare și apa Tamisei are un gust pe care nu-l găsești în nici un alt rîu: totul, în Albion, are un ce deosebit: peștii, vitele cornute, caii, bărbații și femeile, toate poartă o pecete pe care numai acolo o găsești. Nu-i de mirare că nici felul de trai nu seamănă de loc cu cel al altor neamuri și cu atît mai puțin bucătăria. Cît despre trăsătura cea mai de seamă a acestor trufași insulari, e mîndria națională care-i face să se socotească mult mai presus de toate celelalte popoare. Trebuie să recunoaștem însă că e un cusur pe care-l au deopotrivă toate neamurile: fiecare se crede a fi el cel dintîi și abia cine vine al doilea e anevoie de hotărît.

Cel dintîi mi-au atras luarea-aminte curățenia ce domnește pretutindeni, frumusețea satelor și belșugul holdelor, hrana consistentă, frumusețea drumurilor, a trăsurilor de poștă, ieftinătatea călătoriilor cu trăsura, ușurința de a le plăti cu un petic de hîrtie, iuțeala cailor de ham, deși nu merg niciodată decît la trap, în sfîrșit felul cum sînt clădite orașele, de la Dover și pînă la Londra, ca de pildă Canterbury și Rochester, care ar putea fi desenate ca niște uriașe intestine, căci sînt nesfîrșit de lungi și n-au lățime aproape de loc.

Ajunși la Londra pe seară, ne duserăm să tragem la doamna *Cornelis,* nume pe care și-l luase Tereza, nevasta

comediantului Imer și apoi a dansatorului Pompeati, care-și curmase zilele la Viena tăindu-și burta cu briciul.

Această doamnă Pompeati care, în Olanda, își luase numele de Trenti, îl purta, la Londra, pe cel al lui Cornelius Rigerboos, ibovnicul ei, de care am mai vorbit în Memoriile mele și pe care a făcut ce a făcut și l-a adus la sapă de lemn.

Doamna Cornelis locuia în Soho Square, aproape peste drum de rezidentul Veneției. Ajuns la ea, făcui precum îmi spusese în ultima scrisoare. Îl lăsai pe fiul ei în trăsură și, anunțîndu-mă, credeam că am s-o văd zburînd să mă întîmpine; un portar îmi spuse însă să aștept și, peste două minute, un fecior în mare livrea veni să-mi dea un răvaș în care doamna Cornelis îmi spunea să merg să trag în casa unde avea să mă călăuzească slujitorul. Îmi ascunsei necazul, căci mi se părea o purtare cam ciudată; poate își avea însă și ea cuvintele ei. Ajunși la casa cu pricina, o cucoană grasă, doamna Raucourt, și doi feciori ne întîmpinară sau mai bine-zis îl întîmpinară pe tînărul meu tovarăș; căci cucoana îl îmbrățișă pe micuțul Cornelis, îi ură bun sosit și se făcu că nici nu bagă de seamă că sînt și eu pe lume.

Dezlegară cuferele, le urcară sus și întrebînd care e al lui Cornelis, doamna Raucourt îl trimise într-un apartament frumos de trei odăi și-i spuse, arătîndu-i apartamentul și pe cei doi feciori :

— Acești doi feciori și apartamentul sînt ai dumneavoastră, ca și mine, supusă dumneavoastră slugă.

Cît despre mine, Clairmont veni să-mi spună că mi-a dus cuferele într-o odaie care dădea în apartamentul lui Cornelis. Urcai s-o văd și înțelesei dintr-o ochire că sînt tratat pur și simplu ca un mărunt subaltern. Eram cît p-aci să izbucnesc, dar, minune mare, mă stăpînii, și nu spusei nici un cuvînt.

— Odaia dumitale unde e? îl întrebai pe Clairmont.

— Sus, și trebuie s-o împart cu unul din cei doi țopîrlani pe care i-ați văzut.

Cunoscîndu-mă, cinstita slugă rămase uimită de liniștea cu care-i spusei :

— Du-ți cufărul acolo.

— Pe ale dumneavoastră să le desfac ?

— Nu, lasă, vedem noi miine.

Purtînd aceeaşi mască, intrai în odaia celui pe care fără îndoială îl luau drept stăpînul meu şi care, cu o mutră nătîngă, de obosit şi uimit ce era, o asculta pe doamna Raucourt care, foarte îndatoritoare, îi împuia capul cu amănunte despre uriaşa avere a maică-si, despre afacerile ei înfloritoare, despre creditul nemărginit pe care-l are, despre casa splendidă care a clădit-o, despre cei treizeci şi trei de slujitori ai ei, cei doi secretari, cei şase cai şi căsuţa de la ţară.

— Ce mai face soră-mea, Sofia ? întrebă puştiul.

— Sofia o cheamă ? Noi nu-i spunem decît miss Cornelis. E o frumuseţe, o minune ; cîntă la prima citire la mai multe instrumente, dansează ca Terpsihora, vorbeşte la fel de bine englezeşte, franţuzeşte şi italieneşte ; într-un cuvînt, e un copil cum nu s-a mai văzut. Are guvernanta ei şi jupîneasa ei şi e păcat că e cam scundă pentru cei opt ani ai ei.

Avea zece ; cum însă coana Raucourt vorbea fără a mă cinsti măcar cu o privire, îmi păstrai pentru mine observaţia.

Domnişorul Cornelis, care avea mare nevoie de odihnă, întrebă la ce oră se cinează.

— Nu înainte de zece — spuse hîrca — fiindcă doamna Cornelis nu e niciodată liberă pînă atunci. Are într-una treabă cu avocatul ei, din pricina unui mare proces cu sir Frederic Fermer.

Chibzuind că, fără s-o întreb, mare lucru n-aveam să aflu din pălăvrăgeala coanei Raucourt, îmi luai pălăria şi bastonul şi plecai să mă plimb în oraşul acela uriaş, fără altă ţintă decît aceea de a nu mă rătăci.

Erau ceasurile şapte şi, peste un sfert de ceas, văzînd multă lume într-o cafenea, intrai şi eu. Era cafeneaua cea mai deocheată din Londra, unde se aduna toată drojdia derbedeilor italieni care trecuse Mîneca. Ştiam de ea încă de la Lyon şi eram foarte hotărît să nu pun piciorul pe acolo. Întîmplarea, care îşi bagă însă adesea coada şi ne face să o luăm la stînga cînd vrem să o luăm la dreapta,

îmi jucă și renghiul acesta, fără să am habar. N-am mai călcat pe acolo.

Mă așezasem mai la o parte și cerusem o limonadă, cînd veni lîngă mine un necunoscut, ca să citească mai la lumină o gazetă care văzui că e tipărită în italienește. Înarmat cu un creion, omul ștergea anumite litere și scotea, pe margine, corectura ; ceea ce mă făcu să presupun că e un autor. Neavînd ce face, trăgeam cu coada ochiului și văzui că îndreaptă cuvîntul *ancora*, punînd un *h* în margine, ca și cum ar fi vrut să-l tipărească *anchora*. Această barbarie mă scoase din sărite și-i spusei că de patru secole se scrie *ancora* fără h.

— Așa e, îmi spuse el, dar eu îl citez pe Boccaccio și cînd citezi trebuie s-o faci întocmai.

— Vă cer iertare că v-am jignit, domnule, bag de seamă că sînteți un om de litere.

— Dintre cei mai mărunți. Numele meu e Martinelli.

— Atunci sînteți dintre cei mai însemnați și nicidecum dintre cei mărunți. Vă cunosc după nume și, dacă nu mă înșel, sînteți neam cu Calzabigi, care mi-a vorbit de dumneavoastră. V-am citit cîteva satire.

— Pot îndrăzni să întreb cu cine am cinstea de a vorbi ?

— Numele meu e Seingalt. Ați terminat ediția *Decameronului ?*

— Lucrez încă la ea și încerc să sporesc numărul prenumeranților.

— Dacă doriți, puneți-mă, vă rog, și pe mine.

— E o mare cinste.

Îmi dădu un bilet și, văzînd că-i numai de o guinee, îi luai patru și mă ridicai apoi să plec, spunîndu-i că trag nădejde să-l revăd la aceeași cafenea, al cărei nume îl rugai să mi-l spună. Mi-l spuse, mirat că nu-l știu. Îi arătai că nu-i nimic de mirare, fiindcă sînt prima oară la Londra și n-am sosit decît de un ceas.

— O să vă fie greu să vă întoarceți acasă — îmi spuse el — îngăduiți-mi să vă însoțesc.

Cum ieșirăm, îmi spuse că întîmplarea m-a adus la cafeneaua d'*Orange*, cea mai deocheată din Londra.

— Văd că dumneavoastră intrați.

— Eu pot intra, escortat de versul lui Iuvenal:

Cantabit vacuus coram latrone viator[1]!

Mie pungașii n-au ce să-mi facă; îi cunosc, mă cunosc, nu ne vorbim niciodată.

— Sînteți desigur de mult la Londra.

— De cinci ani.

— Cunoașteți multă lume?

— Da, dar nu-l curtenesc decît pe lordul Spencer; mă îndeletnicesc cu literatura, trăiesc singur, cîștig puțin, dar mă întind cît mi-e plapuma. Locuiesc într-o cameră mobilată, am douăsprezece cămăși și hainele de pe mine. Atîta am și mă socotesc fericit.

Nec ultra deos lacesso[2]

Omul acesta, care se rostea în cea mai curată toscană, îmi plăcu, mai ales pentru aerul lui cinstit.

Tot mergînd împreună, îl întrebai ce ar trebui să fac ca să găsesc o locuință bună. Aflînd ce doresc, cum vreau să trăiesc și cîtă vreme am de gînd să stau la Londra, mă sfătui să iau o casă întreagă, mobilată și cu tot ce trebuie, de la bucătărie pînă la dormitor și sufragerie.

— Veți primi un inventar de toate lucrurile și, de îndată ce veți avea un chezaș, veți fi stăpîn ca la dumneavoastră acasă, locuind ca un englez și neascultînd decît de legi.

— Ceea ce-mi spuneți e foarte pe placul meu, numai arătați-mi o asemenea casă.

— Nu e greu.

Intră într-o prăvălie, o roagă pe stăpînă să-i împrumute un *Advertiser*, scoate de acolo cîteva adrese și-mi spune:

— Iată ce ne trebuie.

Erau felurite adrese.

Cea mai apropiată de locul unde ne aflam era în Pall-Mall; merserăm acolo. O femeie bătrînă veni să ne des-

[1] *Lefter, cînta-va drumețu-ntîlnit cu tîlharul.*
Inv. *Lat.* X, 22

[2] *Nu-i sîcîi pe zei cu mai mult (lat.).*

chidă poarta şi ne arătă parterul şi trei etaje; fiecare etaj avea cîte două camere la faţadă, closet, care la Londra e de la sine înţeles, şi cîte două paturi. Totul strălucea de curăţenie în casa aceea, lenjeria, mobilele, covoarele, oglinzile, porţelanurile, pînă la soneria şi la clanţele de la uşi. Un dulap mare cuprindea toată lenjeria trebuincioasă, într-altul se găseau argintăria şi mai multe servicii de porţelan şi de faianţă. Bucătăria era alcătuită dintr-o bogată baterie, strălucitoare şi în cea mai desăvîrşită stare. Într-un cuvînt, nimic nu lipsea din casa aceea pentru *confortable*-ul unei familii înstărite. Preţul era de douăzeci de guinee pe săptămînă şi, fără să mă tocmesc, lucru altminteri destul de zadarnic la Londra, îi spusei lui Martinelli că iau casa numaidecît, spre a intra într-însa cînd voi dori eu.

De îndată ce compatriotul meu îi tălmăci cuvintele mele, bătrîna îmi spuse, prin el, că dacă vreau s-o păstrez ca *housekeeper* [1], n-am nevoie de cauţiune şi că va fi destul să plătesc în fiecare săptămînă înainte. Răspunsei că o păstrez, dar cu condiţia să ia o slujnică pe care s-o plătesc eu şi care va fi cu desăvîrşire la porunca ei, dar care să ştie negreşit, în afară de englezeşte, şi franţuzeşte sau italieneşte. Îmi făgădui că va găsi chiar mîine ce vreau eu, şi plătii pe loc pe patru săptămîni înainte. Îmi dădu pentru bani chitanţă pe numele de cavalerul de Seingalt. Alt nume n-am purtat la Londra.

Şi astfel mi-am găsit, în mai puţin de două ceasuri, o locuinţă după pofta inimii într-un oraş despre care se spune că e un haos, mai cu seamă pentru un străin. La Londra totul e însă uşor pentru cine are bani şi nu se uită la cheltuială. Eram încîntat că am dobîndit putinţa de a părăsi de îndată o casă unde fusesem atît de rău primit şi unde aveam dreptul să nădăjduiesc că voi fi, dimpotrivă, primit cum nu se poate mai bine; şi de asemenea şi de întîmplarea care mă făcuse să-l întîlnesc pe Martinelli, despre care, de şase ani, aveam o foarte bună părere.

Cînd mă întorsei la doamna Cornelis, încă o aşteptau, deşi trecuse de zece şi domnul fiul, ei dormea întins pe

[1] *Îngrijitoare* (engl.).

canapeaua lui. Oricît mă jignise femeia aceasta, o aşteptam cu nerăbdare, hotărît să-mi ţin însă cumpătul.

Curind trei lovituri puternice (aşa cum bat stăpînii) o vestiră pe doamna Cornelis, sosită în lectică, şi o auzii urcînd zgomotos scara. Intră, se arată bucuroasă că mă vede, dar nu se apropie de mine ca să mă dezmierde precum mă aşteptam. Alergînd la fiu-său, lucru foarte firesc, si-l aşază în poală, îl acoperă cu sărutări; adormit, copilul răspunde însă destul de rece la dezmierdările ei.

— E foarte obosit — îi spusei — şi eu la fel; iar pentru nişte oameni care au nevoie de odihnă, te-ai lăsat cam mult aşteptată.

Aşteptam să văd dacă îmi răspunde şi ce îmi răspunde, cînd ni se vesti că masa e gata. Ridicîndu-se atunci, îmi făcu cinstea să se spînzure de braţul meu, pentru a merge să cinăm într-o încăpere pe care încă n-o văzusem. Erau patru tacîmuri; poruncí să se scoată unul şi nu mă putui stăpîni să întreb pentru cine fusese pus.

— Era pentru fiica mea, dar am lăsat-o acasă, fiindcă de îndată ce a aflat că ai sosit cu fratele ei, a întrebat ce mai faci.

— Şi ai pedepsit-o pentru asta?

— Fireşte, fiindcă socot că ar fi trebuit să întrebe întîi de fratele ei, şi pe urmă de dumneata. Nu crezi că am dreptate?

— Săraca Sofia! O plîng. Recunoştinţa are mai multă putere asupra sufletului ei decît vocea sîngelui.

— Aici nu e vorba de sentimente, e vorba să-i deprinzi pe tineri să gîndească aşa cum se cuvine.

— Cum se cuvine nu e întotdeauna cum s-ar cuveni.

Doamna Cornelis îi spuse fiului ei că se străduie să-l lase bogat cînd o muri ea şi că m-a silit să-l aduc înapoi acasă fiindcă e destul de vîrstnic ca s-o ajute şi să împartă cu dînsa grijile în casa pe care o ţine.

— Şi care ar fi, mamă, grijile pe care ar trebui să le împart?

— Dau cîte douăsprezece mese pe an şi douăsprezece baluri pentru nobilime şi alte douăsprezece pentru burghezie, cu două guinee de cap şi vin adesea cinci şi chiar şase sute de inşi. Se trec bani mulţi şi singură cum sînt e cu neputinţă să nu mă fure unul şi altul, căci nu pot fi

deodată pretutindeni. Acum că eşti aici, ai să supraveghezi totul, scumpul meu fiu, ai să ţii toate cheile şi casa de bani, ai să faci plăţi, ai să primeşti chitanţe şi ai să străbaţi încăperile ca să vezi dacă e lumea mulţumită ; într-un cuvînt, ai să fii bărbat la casă.

— Şi crezi, mămico, că am să le pot face pe toate ?

— Da, fiindcă ai să înveţi.

— Mi se pare destul de greu.

— Unul din secretarii mei va veni să locuiască împreună cu tine şi-ţi va explica tot. Vreme de un an de zile, altceva n-ai să faci decît să înveţi limba engleză şi să ici parte la adunări, ca să te ajut să cunoşti tot ce e mai de soi în Londra. Încetul cu încetul ai să ajungi englez.

— Mie mi-ar plăcea să rămîn francez.

— Prejudecăţi, fiule, ai să te lepezi de ele şi toată lumea are să vorbească de domnul Cornelis.

— Cornelis ?

— Da, ăsta ţi-e numele.

— Mi se pare cam ciudat.

— Am să ţi-l scriu ca să nu-l uiţi.

Crezînd că scumpu-i fiu glumeşte, doamna Cornelis mă privi puţin mirată şi-i spuse să meargă să se culce, ceea ce el se grăbi să facă. Rămaşi singuri, îmi spuse că fiul ei i se pare prost crescut şi prea mărunt pentru anii lui.

— Mă tem — adăugă ea — să nu trebuiască să începem cam tîrziu să-i dăm o altă creştere. Ce-a învăţat în şase ani ?

— Ar fi putut să înveţe multe, căci a fost la cel mai bun pensionat din Paris, dar n-a învăţat decît ce a vrut el şi ce a vrut nu-i mare lucru : să cînte din flaut, să călărească, să mînuiască armele, să danseze bine menuetul, să-şi schimbe în fiecare zi rufele, să răspundă cuviincios, să se prezinte cu eleganţă, să povestească frumos tot felul de fleacuri şi să se îmbrace cu gust. Asta-i tot ce ştie. Cum n-a vrut să-şi dea niciodată nici o silinţă, n-are nici urmă de pricopseală : abia dacă ştie să scrie, fără ortografie, cele patru operaţiuni aritmetice nu le cunoaşte cum trebuie şi prea puţin îi pasă dacă Anglia e o insulă în Europa.

— Iată aşadar şase ani întrebuinţaţi cu folos.

— Sau şase ani pierduţi, dacă pofteşti; are să-şi mai piardă însă şi mulţi alţii de acum înainte.

— Fiică-mea are să rîdă de el. Pe ea însă am crescut-o eu. Are să se ruşineze cînd o vedea-o, la opt ani ai ei, ce învăţată e.

— N-are s-o vadă niciodată la opt ani, dacă mai ştiu eu să socotesc; fiindcă are zece.

— Asta o ştiu eu mai bine. Cunoaşte geografie, istorie, limbi străine, muzică; judecă cu multă chibzuială şi se poartă cu un discernămînt mult mai presus de vîrsta ei. Toate doamnele se bat pentru ea. O ţin toată ziua la o şcoală de desen şi vădeşte pentru această artă o deosebită înzestrare; vine acasă abia seara. Duminica prînzeşte la mine şi dacă ai să-mi faci plăcerea să vii şi dumneata duminică la prînz, ai să vezi că n-am umflat lucrurile.

Era într-o luni. N-am zis nimic, dar mi s-a părut ciudat că nu mă crede nerăbdător s-o văd şi că nu mă pofteşte să-mi împlinesc această plăcere venind să cinez a doua zi cu ea.

— Ai sosit la vreme — îmi spuse ea — ca să vezi ultima petrecere pe care o dau anul acesta pentru nobilime, care în două, trei săptămîni, va goli oraşul spre a merge să-şi petreacă toată vara la ţară. Bilet nu-ţi pot da, căci nu pot da bilete decît nobililor, vei putea însă veni, stînd pe lîngă mine, ca prieten, vei vedea totul. Dacă mă întreabă cineva cine eşti, am să spun că l-ai oblăduit pe fiul meu la Paris şi că mi l-ai adus acasă.

— E prea mare cinstea.

Stăturăm de vorbă pînă la două noaptea şi îmi povesti în amănunt procesul pe care-i avea cu domnul Fermer. Casa — pretindea el — pe care ea şi-a clădit-o e a lui, fiindcă el a dat banii. În fapt, avea dreptate, dar potrivit codului englez, n-avea dreptate, căci lucrătorii, materialele, arhitecţii îi plătise ea; ea dăduse şi primise chitanţe, pentru ea şi în numele ei personal. Casa era, deci, a ei, şi Fermer nu putea zice nu; susţinea însă că el i-a procurat mijloacele trebuincioase şi aici era punctul gingaş al pricinii, căci ea îl înfrunta cerindu-i să arate măcar o singură chitanţă. „E adevărat — mărturisea prea cinstita femeie — că mi-ai dat de mai multe ori cîte o mie de guinee

deodată, era însă o mărinimie à dumitale, ca prieten ce-mi erai; și mărinimia aceasta nu-i de loc de mirare la un englez bogat, de vreme ce ne iubeam și trăiam laolaltă."

Procesul acesta, în care doamna Cornelis cîștigase de patru ori în doi ani și pe care Fermer îl redeschidea necontenit, în puterea procedurii englezе, o ținuse multe parale și, în vremea cînd vorbeam noi despre el, ajunsese la ultima instanță de recurs, dar hotărîrea mai putea întîrzia și cincisprezece ani.

— Procesul acesta — îmi spuse prea cinstita Cornelis — îi strică obrazul lui Fermer.

— Da, înțeleg prea bine, dar socotești că dumitale ți-l drege ?

— Da, așa socotesc, și cu toată bunacredință

— Asta înțeleg mai greu.

— Am să-ți explic.

— Mai vorbim noi și altădată.

Trei ceasuri am stat de vorbă și femeia asta nu m-a întrebat o dată cum o duc cu sănătatea, dacă sînt mulțumit de găzduire, dacă socotesc să zăbovesc mai mult la Londra, dacă sînt mulțumit de felul cum îmi merg treburile, nimic, în sfîrșit, în legătură cu ființa mea, și îmi spuse numai, rîzînd, și cam hodorone-tronc, dar nu fără gînd anume, că *n-are niciodată un gologan*. Îi intră în casă peste optzeci de mii de lire sterline pe an, dar cheltuielile sînt uriașe și are datorii.

Mă răzbunai pentru nepăsarea ei nespunîndu-i nimic cu privire la mine; altminteri eram curățel îmbrăcat, dar simplu, fără nici un diamant și fără nici o sculă de preț.

Am plecat să mă culc, jignit, dar nu supărat, căci la urma urmelor îmi părea foarte bine că am descoperit ce inimă neagră are. Așa se face că, deși ardeam de nerăbdare să-mi văd fiica, m-am hotărît să nu încerc nimic pentru a-mi împlini această plăcere înainte de duminică.

A doua zi de dimineață îi spusei lui Clairmont să-mi încarce tot calabalîcul într-o trăsură și cînd totul fu gata mă dusei la tînărul Cornelis care era încă în pat, și-i spusei că mă mut în Pall-Mall, dîndu-i și adresa.

— Cum ! Nu rămîi cu mine ?

— Nu, fiindcă maică-ta a uitat să mă găzduiască şi să mă primească.

— Ai dreptate. Vreau să mă întorc la Paris.

— Să nu cumva să faci o asemenea prostie. Gîndeşte-te că aici eşti acasă şi că la Paris poate n-ai să mai găseşti adăpost. La revedere, pe duminică.

În puţină vreme eram instalat în noua mea locuinţă şi ieşii ca să mă duc la domnul Zuccato, rezidentul Veneţiei. Îi înmînai scrisoarea domnului Morosini; o citi şi-mi spuse rece că-i pare bine de cunoştinţă. Rugîndu-l să mă prezinte la curte, prostul acela obraznic nu-mi răspunse decît printr-un rînjet în care aş fi găsit, fără multă osteneală, un iz de dispreţ. Era şi asta tot o aroganţă aristocratică, şi, întorcîndu-i cu aceeaşi trufie, mă înclinai cu răceală şi nici nu mai călcai pe la dînsul.

Plecînd de la Zuccato, mă dusei la lordul de Egremont, dar găsindu-l bolnav, îi lăsai scrisoarea pe care o aduceam. Lordul acesta muri peste cîteva zile, în aşa fel încît amîndouă scrisorile domnului Morosini nu-mi folosiră la nimic; n-a fost însă vina acelui senior. Vom vedea ce succes a avut micul lui răvaş.

Ducîndu-mă pe urmă la domnul conte de Guerchy, ambasadorul Franţei, cu o scrisoare de la domnul marchiz de Chauvelin, fui întîmpinat cu multă căldură. Seniorul acela mă pofti pentru a doua zi la cină şi-mi spuse că, dacă doresc, mă va prezenta la curte duminica următoare, după slujbă. La masă la ambasador l-am cunoscut pe cavalerul d'Eon, secretar de ambasadă, care a făcut pe urmă să vorbească toată Europa de el. Cavalerul acesta d'Eon era o femeie frumoasă care, înainte de a intra în diplomaţie, fusese avocat şi căpitan de dragoni; îl sluji pe Ludovic al XV-lea ca un ostaş viteaz, şi ca un desăvîrşit negociator. În ciuda agerimii sale de diplomat şi a purtărilor bărbăteşti, am cunoscut într-un sfert de ceas femeia; căci avea un glas prea limpede pentru un glas de *castrato* şi forme prea rotunde pentru un bărbat, fără să mai pun la socoteală lipsa bărbii, cusur care poate fi din întîmplare al oricărui bărbat altminteri foarte bine clădit.

Încă din primele zile, mă înfăţişai la toţi bancherii în mîinile cărora aveam pe puţin trei sute de mii de franci. Primiră toţi poliţele pe care le aveam asupra mea şi,

pentru a cinsti cum se cuvine scrisorile domnilor Tourton și Baur, îmi oferiră, toți, deosebitele lor servicii. Nu m-am folosit de ele.

Am fost la teatru la Covent Garden și la Drury Lane, fără să mă cunoască nimeni și fără să-mi placă prea mult, căci nu știam boabă englezește. M-am dus și am prinzit în toate cîrciumile mai scuturate și mai deocheate, pentru a mă deprinde cu moravurile acestor insulari atît de mari și atît de mici. Dimineața mă duceam la Bursă, unde legam noi cunoștințe. Acolo îmi dădu un negustor căruia îi vorbisem un negru care știa englezește, franțuzește și italienește, și de a cărui fidelitate mă încredința. Tot el îmi dădu un foarte bun bucătar englez care vorbea franțuzește și care intră în slujba mea cu toată familia lui. Am dorit de asemenea, în cea dintîi săptămînă, să cunosc localurile vesele unde un bărbat înstărit merge să cineze, să se culce și să facă baie cu o curvuliță mai curățică, seminție destul de numeroasă la Londra. E o falnică destrăbălare care nu costă decît șase guinee. Cu economie, poți micșora cheltuiala la o sută de franci: economia care strică plăcerea n-a fost însă niciodată pe gustul meu.

Duminică mă îmbrăcai cu straie bogate și elegante și mă dusei pe la unsprezece la curte, unde îl întîlnii pe contele de Guerchy, precum ne înțelesesem. Mă prezentă lui George al III-lea, care îmi vorbi, dar atît de încet, încît neînțelegînd nimic, nu-i putui răspunde decît cu o plecăciune. Vorbi regina și pentru el și fui încîntat văzîndu-l printre curteni pe neghiobul de rezident al scumpei mele republici. Cînd domnul de Guerchy îmi rosti numele de cavaler de Seingalt, văzui cum i se lungește obrazul de mirare, căci, în scrisoarea lui, domnul procurator Morosini nu pomenise alt nume decît Casanova. Întrebîndu-mă din ce loc sînt din Franța și aflînd răspunsul meu că sînt venețian, regina se uită la rezidentul Veneției care, printr-o plecăciune, arătă că nu tăgăduiește nimic. Maiestatea-sa mă întrebă atunci dacă îi cunosc pe ambasadorii care au venit să-l felicite pe rege; îi răspunsei că îi cunosc chiar foarte bine și că, în cele trei zile pe care le-am petrecut prietenește împreună la Lyon, domnul Morosini mi-a dat scrisori pentru lordul de Egremont și pentru domnul Zuccato.

— Tare m-a făcut să rîd domnul Querini — îmi spuse maiestatea-sa — cînd mi-a spus că sînt un drăcușor.

— A vrut să spună, doamnă, că maiestatea voastră e ageră la minte ca un spiriduș.

Grozav aș fi vrut să mă întrebe regina de ce nu m-a prezentat rezidentul Veneției, căci îmi stătea pe limbă un răspuns care i-ar fi stricat opt zile somnul seniorului Zuccato, și eu aș fi dormit cu atît mai liniștit, căci a te răzbuna, încă pe un prost fudul, e o desfătare dumnezeiască; convorbirea nu fu însă alta decît e întotdeauna la curte: un mănunchi de nimicuri.

De la curte, mă urcai la loc în lectica mea și cei doi bipezi mă duseră în Soho Square la dumneaei doamna Cornelis, unde eram poftit la prînz. Dacă un bărbat în costum de curte ar îndrăzni să umble pe jos pe străzile Londrei, gloata l-ar umple de noroi de sus și pînă jos și *gentlemen*-ii i-ar rîde în nas. Bune-rele, obiceiurile trebuie respectate, căci fiecare e și vrednic de respect și caraghios totodată.

Ajuns la doamna Cornelis, sînt poftit sus împreună cu Jarbe, negrul meu, și, după ce străbat vreo douăsprezece încăperi mari și frumoase, intru într-un salon unde se afla stăpîna casei cu două doamne și doi domni englezi. Mă primi curtenitor și prietenește ca pe unul de-ai casei și, după ce porunci să mi se dea un fotoliu lîngă dînsa, urmă să vorbească în englezește, fără a-mi rosti numele și fără a-mi spune cu cine mă aflu împreună. Veni un *maître d'hôtel* și o înștiință că masa e gata, și dînsa porunci să fie poftiți jos copiii.

Inima mea ardea de dorul acestei clipe, așa că, atunci cînd o văzui pe Sofia ivindu-se, alergai mișcat spre dînsa; pusă însă la cale de maică-sa, fata se dă un pas înapoi, face o adîncă reverență și îmi spune cîteva vorbe drăguțe învățate pe de rost. Am fost destul de discret să nu-i răspund, ca să n-o pun în încurcătură, dar mi se rupea inima.

Doamna Cornelis îl prezentă atunci pe fiul ei, spunîndu-le celor de față că i l-am adus acasă după ce m-am îngrijit vreme de șase ani de educația lui. Rosti aceste cuvinte în franțuzește și văzui cu plăcere că toată lumea înțelege această limbă.

Ne așezarăm la masă : doamna Cornelis între cei doi copii ai ei,și eu în fața ei, între cele două englezoaice, din care una, deși femeie, cum se zice, în toată firea, îmi plăcu de la început fiindcă era foarte drăguță și plină de voie-bună. Cu ea legai vorbă cînd văzui că stăpîna casei nu-mi spune nici un cuvînt decît din întîmplare și că Sofia, care-și rotea peste tot ochii ei frumoși, nu și-i oprea niciodată pe mine. Îmi semăna, bucățică ruptă. Era limpede că nu se purta astfel cu mine decît fiindcă așa o silise maică-sa să facă, și comedia aceasta mi se părea pe cît de caraghioasă pe atît de neobrăzată. Mi-era ciudă și-mi părea rău că mi-e ciudă ; nu voiam să las să se vadă nimic și începui atunci să glumesc pe seama unor obiceiuri pe care le observam în Anglia, avînd însă grijă să nu las să străbată nici o săgeată critică, din acelea care rănesc întotdeauna mîndria națională, cînd pornesc de la un străin. Voiam să-i fac să rîdă și să le placă însoțirea mea și am izbutit : nelăsînd însă nici o clipă deoparte grija răzbunării, nu-i vorbii niciodată doamnei Cornelis ; nici nu mă uitam la ea.

După ce admiră frumusețea dantelelor mele, vecina mea mă întrebă ce e nou pe la curte.

— Pentru mine totul a fost nou, doamnă, căci am văzut-o astăzi pentru prima oară.

— Pe rege l-ați văzut ? mă întrebă sir Joseph Cornelis.

— Fiule — îi spuse maică-sa — asemenea întrebări nu se pun niciodată.

— De ce, mămico ?

— Fiindcă s-ar putea ca domnului să nu-i placă întrebarea.

— Ba dimpotrivă, doamnă, îmi place foarte mult. Sînt șase ani de cînd l-am deprins pe fiul dumneavoastră să întrebe într-una, fiindcă numai așa poate învăța ceva. Cine nu întreabă rămîne prost.

Nimerisem drept la țintă ; doamna Cornelis lăsă nasul în jos și nu mai spuse nimic.

— Și tot nu mi-ați spus — făcu iar piciul — dacă l-ați văzut sau nu pe rege.

— Da, prietene, l-am văzut și pe rege și pe regină și maiestățile lor mi-au făcut cinstea să-mi vorbească.

— Cine v-a prezentat ?

— Ambasadorul Franței.

— Foarte bine, zise maică-sa ; veți mărturisi însă că întrebarea asta nu mai trebuia s-o puną.

— Unui străin, nu ; mie însă, care-i sînt prieten, da. Vedeți bine că răspunsul pe care m-a silit să i-l dau îmi face cinste. Dacă n-aş fi vrut să se ştie că am fost la curte, n-aş fi venit să prînzesc aici astfel îmbrăcat.

— Prea bine, şi dacă tot vă place să fiți astfel cercetat cu întrebări, spuneți-mi şi mie de ce v-a prezentat ambasadorul Franței şi nu rezidentul Veneției.

— Fiindcă rezidentul Veneției n-a vrut şi a avut dreptate, ştiind că am ceva de împărțit cu guvernul lui.

Ajunsesem la desert şi biata Sofia nu suflase un cuvințel.

— Copila mea — îi spuse maică-sa — spune-i ceva domnului de Seingalt.

— Nu pot, mămico. Roagă-l, dacă vrei, pe domnul de Seingalt să-mi vorbească, şi am să-i răspund cum am să mă pricep mai bine.

— Ei bine, dragă Sofia, spune-mi ce înveți acum.

— Desenul şi, dacă doriți, am să vă arăt cîteva lucrări.

— Am să le văd pe toate, cu cea mai mare plăcere, dar spune-mi te rog cu ce crezi că m-ai supărat, de pari aşa vinovată ?

— Eu, domnule ? cred că nu v-am supărat cu nimic.

— Şi eu cred la fel, frumoasă copilă ; dar îmi vorbeşti într-una fără să mi te uiți în ochi şi mi-am închipuit că te ruşinezi de ceva. Nu cumva ți-e ruşine că ai ochi atît de frumoşi ? Şi mai şi roşeşti ! Ce greşeală ai făcut oare ?

— O puneți în încurcătură, îmi spuse maică-sa. Răspunde-i, scumpa mea, că n-ai a te dojeni pentru nici o greşeală, dar că din respect şi sfială nu te holbezi la cei cu care vorbeşti.

— Dar dacă sfiala — adăugai eu — o face pe o tînără să stea cu ochii plecați, buna-cuviință îi poruncește să şi-i ridice din cînd în cînd.

Nu răspunse nimeni la întîmpinarea mea, care era o mustrare pentru pedanta Cornelis ; după o clipă de tăcere

ne ridicarăm însă de la masă, şi fetiţa se duse şi-mi aduse desenele.

— Nu vreau să văd nimic, Sofia, dacă nu te uiţi la mine.

— Hai — îi spuse maică-sa — uită-te la domnul.

O ascultă cu o iuţeală de fulger şi văzui cei mai frumoşi ochi ce se pot închipui.

— Te-am recunoscut dintr-o dată, draga mea Sofia, dar dumneata îţi mai aminteşti să mă fi văzut?

— Da, domnule, deşi sînt de atunci şase ani, v-am recunoscut de îndată ce v-am văzut.

— Şi cum ai izbutit, fără măcar să te uiţi la mine? Dacă ai şti, îngeraşule, ce necuviincios e să nu te uiţi în faţa celui cu care vorbeşti! Cine ţi-a dat oare o învăţătură atît de greşită?

Mititica privi către maică-sa, care se îndreptase spre fereastră şi-i citii în ochi de unde-i venea lecţia.

Mă simţeam îndeajuns de răzbunat şi, văzînd că şi englezii sînt lămuriţi, m-am apucat să-i cercetez desenele, s-o laud pentru cutare amănunt şi s-o felicit pentru talentul ei. O fericii că are o mamă care-i asigură o atît de frumoasă creştere. Complimentul acesta pieziş o făcu pe maică-sa să se umfle în pene şi micuţa mea Sofia, foarte mulţumită că a scăpat de constringere, nu înceta să mă privească, cu o expresie de duioşie copilărească de-a-dreptul fermecătoare. Avea întipărite pe chip toate trăsăturile unui suflet ales şi mi se rupea inima că un asemenea înger trebuie să trăiască ascultind de o mamă nebună. Sofia se aşeză la clavecin, cîntă cu multă simţire şi, luînd apoi o chitară, cîntă cîteva arii italiene, cu un gust prea desăvîrşit pentru vîrsta ei: dovedea o precocitate de simţire care ar fi avut nevoie de o călăuză mai pricepută decît pe una ca maică-sa.

După ce sfîrşi de cîntat şi fu aplaudată de toţi cei de faţă, maică-sa dori ca fata să danseze un menuet cu fratesău, care-l învăţase la Paris, dar care-l dansa foarte prost, căci n-avea nici o ţinută. Soră-sa îi făcu acest compliment şi, sărutîndu-l ca pentru a-i alina arsura, mă pofti să dansez cu ea, ceea ce făcui fără să mă las prea mult rugat. Găsind că dansează minunat, şi era adevărat, maică-sa îi spuse să-mi îngăduie s-o sărut. Veni la mine şi,

așezînd-o în poale, o acoperii cu sărutări, iar ce le făcea mai dulci decît se poate rosti în cuvinte era că mi le întorcea cu cea mai caldă duioșie. Aflată în toane bune, maică-sa ridea din toată inima, dar Sofia, de parcă ar fi avut o mustrare de cuget, mă părăsi și se duse s-o întrebe pe maică-sa dacă nu e supărată. O sărutare o încredință de contrariul.

După cină și cafea, care fu slujită ca în Franța, doamna Cornelis îmi arătă un salon splendid pe care-l construise și unde putea da un ospăț de patru sute de persoane, șezînd fiecare la largul său, la o singură masă în chip de potcoavă. Îmi spuse, și-mi fu lesne s-o cred, că în toată Londra, cît e ea de mare, nu există nici un salon de asemenea dimensiuni.

Era cea din urmă petrecere de dinainte de închiderea Parlamentului care urma să aibă loc peste patru, cinci zile. O slujeau vreo douăzeci de fete, toate îndeajuns de frumușele, și vreo doisprezece feciori în mare livrea.

— Toate secăturile astea mă fură, îmi spuse ea; dar nu mă pot lipsi de ei. Mi-ar trebui un bărbat isteț și harnic care să supravegheze totul împreună cu mine și pe care să-l doară de binele meu: atunci — adăuga ea — aș face cu siguranță avere în cîțiva ani, căci englezii nu știu socoti cînd e vorba de plăceri.

Îi dorii să-și găsească și bărbatul, și averea și o lăsai, lăudîndu-i inima vitează.

Plecai de la ea și mă dusei în parcul Saint James, s-o vizitez pe *milady* Harrington, pentru care aveam, cum am mai spus, o scrisoare. Doamna aceasta locuia în incinta curții, pricină pentru care venea lume la dînsa în fiecare duminică. Acolo, jocul de cărți era îngăduit, parcul aflîndu-se în jurisdicția regelui. Pretutindeni aiurea, duminica, nu îndrăznește nimeni nici să joace cărți, nici să cînte. Numeroasele iscoade care împînzesc străzile acelei capitale ascultă ce soi de zgomot străbate din saloane și, dacă ajung la încheierea că se joacă undeva cărți sau că se cîntă, se pitesc cum pot și, de îndată ce văd deschizîndu-se poarta, se strecoară înăuntru și-i înhață pe toți răii-creștini care cutează să spurce duminica distrîndu-se într-un chip care pretutindeni aiurea e cît se poate de nevinovat; în schimb însă, englezul e slobod să cinstească

nepedepsit sfînta duminică prin nenumăratele cîrciumi sau bordele din oraş.
Urcai la *lady* Harrington şi, după ce făcui să-i ajungă scrisoarea ce-o aveam, mă pofti înăuntru. O găsii în mijlocul a vreo treizeci de inşi, bărbaţi şi femei, dar îmi fu lesne s-o desluşesc după expresia de gazdă pe care şi-o luă de îndată ce mă văzu intrînd.
După ce-mi făcui plecăciunea, îmi spuse că m-a văzut la regină şi că, fără a mă cunoaşte, dorise să mă vadă şi la ea. Stăturăm de vorbă vreo trei sferturi de ceas, numai despre fleacuri şi nimicuri, în jurul unor întrebări din acelea fără nici o ţintă care i se pun unui călător.
Avea patruzeci de ani doamna aceea, dar era încă frumoasă. Era vestită la Londra pentru creditul de care se bucura şi pentru dărnicia ei. Îmi făcu cunoştinţă cu soţul ei şi cu cele patru fete mari, toate fermecătoare. Mă întrebă de ce am venit la Londra într-o vreme cînd toată lumea părăseşte oraşul spre a pleca la ţară. Îi spusei că, necătind, de obicei, decît la ce-mi vine mie bine, aş fi încurcat să-i răspund deocamdată ; dar că socotesc să stau un an, şi că, deci, amînat nu înseamnă pierdut.
Îi plăcu pesemne răspunsul meu, căci era foarte englezoaică prin firea ei independentă şi-mi oferi cu multă îndatorinţă să-mi vină la îndemînă cu tot ce-i va sta în putere.
— Pînă una-alta — adăugă ea — primul lucru pe care-l veţi face va fi să vedeţi, joi, toată nobilimea adunată în Soho Square, la doamna Cornelis. Vă pot da un bilet. E pentru bal şi cină : costă două guinee.
I le dau, şi îşi ia înapoi biletul ca să scrie pe el : „Achitat. Harrington".
— Era neapărat nevoie de această formalitate, doamnă ?
— Bineînţeles, altminteri vi s-ar fi cerut să plătiţi la intrare.
Mă ferii să-i spun că tocmai din Soho Square vin. În vreme ce punea la cale un *whist, lady* Harrington mă întrebă dacă am scrisori către ceva doamne.
— Am una, cumva mai ciudată, şi socotesc s-o înmînez mîine. Scrisoarea aceasta nu-i altceva decît chiar portretul doamnei.

— Îl aveți la dumneavoastră ?
— Da, *milady*.
— Aș putea să-l văd ?
— Nimic mai lesne. Poftim.
— E ducesa de Northumberland. Hai să i-l dăm.
— Bucuros.
— Așteptați numai puțin să se încheie *rober* [1]-ul.

Lord Percy îmi dădușe portretul spunîndu-mi că-mi va sluji drept mijlocitor și scrisoare de recomandare pentru a ajunge la maică-sa.

— Scumpă ducesă — îi spuse *lady* Harrington — iată o scrisoare de recomandare pe care domnul are sarcina să v-o înmîneze.

— A, da ! E domnul de Seingalt. Mi-a scris fiul meu. Sînt încîntată să vă văd, domnule cavaler, și nădăjduiesc că veți veni pe la mine. Primesc de trei ori pe săptămînă.

— Îmi îngăduie *milady* să vin să-i înminez acasă prețioasa scrisoare ?

— Cu plăcere. Aveți dreptate.

Am jucat un *whist* la miză foarte mică și am pierdut cincisprezece guinee, pe care le-am plătit pe loc. Cu prilejul acesta, *lady* Harrington mă luă deoparte și-mi dădu o lecție pe care o cred vrednică de a fi însemnată aci.

— Ați pierdut — îmi spuse ea — și ați plătit cu aur. Îmi închipui că n-aveți la dumnevoastră bilete de bancă.

— Vă rog să mă iertați, *milady*, am bilete de cîte cincizeci și de cîte o sută de lire sterline.

— Trebuia să schimbați unul, sau să plătiți altă dată, căci la noi a plăti în bani de metal e o lipsă de considerație, care i se iartă unui străin, desigur necunoscător al obiceiurilor noastre. Faceți însă astfel încît să nu se mai întîmple. Ați văzut că doamna a zîmbit.

— Da, cine e ?

— E *lady* Coventry, sora ducesei de Hamilton.

— Trebuie să-mi cer iertare ?

— A, nu, nicidecum ; nu-i o asemenea jignire. De altminteri, a fost poate mirată, dar nu și jignită, căci cîștigă astfel cincisprezece șilingi.

[1] Partidă, la jocul de *whist* (engl.).

Această mică poznă, adevărată lecţie pentru un provincial, mă durea, fiindcă *lady* Coventry era o brunetă nostimă, fermecător de frumoasă. Mă mîngîiai însă destul de lesne.

Făcui tot în ziua aceea cunoştinţă cu lordul Hervey, acela care cucerise Havana, un om îndatoritor şi plin de duh. Se însurase cu *miss* Chudleigh, dar anulase căsătoria. Această vestită Chudleigh era domnişoară de onoare a bătrînei principese de Galles şi ajunse pe urmă ducesă de Kingston. Nemaipomenitele ei aventuri fiind foarte cunoscute, voi vorbi despre dînsa la locul său. Mă întorsei acasă destul de mulţumit de felul cum mi-am petrecut ziua.

A doua zi, începui să iau masa de prînz acasă şi rămăsei foarte mulţumit de bucătarul meu englez, căci afară de mîncărurile îndrăgite de englezi pe care mi le slujea în fiecare zi, cunoştea bine bucătăria franceză şi gătea fără cusur găină îndopată, friptură împănată, cotlete şi rasol şi gustoasa supă franţuzească mai ales, care ar fi singură de ajuns pentru a-i făuri Franţei gloria naţională, dacă neamul acesta n-ar fi adunat atîta glorie din atîtea puncte de vedere. Ea păleşte însă, din păcate, din pricina multelor cusururi care întunecă prea tare tabloul.

Masa şi casa nu-mi ajungeau ca să fiu fericit. Eram singur, şi cititorii mai ştiu că firea nu m-a plămădit de loc din aluat de sihastru. N-aveam nici ibovnică, nici un prieten voios; şi, la Londra, pe un om cumsecade poţi să-l pofteşti să mănînce cu tine la birt, unde îşi plăteşte partea, aşa e obiceiul, dar nu la tine acasă. Am fost poftit într-o zi în parcul Saint-James de un mezin al ducelui de Beaufort, să mîncăm stridii şi să bem şampanie. Am primit şi, ajunşi la birt, poruncii stridii şi o sticlă de şampanie; am băut însă încă una şi m-a pus s-o plătesc pe din două cu el. Acestea sînt moravurile dincolo de Mîneca! Îmi rideau în nas cînd le spuneam că mănînc acasă fiindcă la birturi n-au supă. „Eşti bolnav? mă întreba cîte unul. Supa e mîncare de om bolnav.“ Englezul e întîi şi întîi carnivor; pîine nu mănîncă aproape de loc şi se crede foarte cumpătat fiindcă nu cheltuie pe supă şi pe desert, ceea ce m-a făcut să spun că prînzul englezesc n-are nici cap, nici coadă. Supa e socotită ca o mare cheltuială,

fiindcă nici slugile n-ar mînca o carne din care s-a fiert zeama. Ei zic că rasolul nu-i bun decît pentru cîini. Adevărul e că vaca sărată cu care îl înlocuiesc e foarte gustoasă. Nu e însă la fel şi cu berea, cu care mi-a fost cu neputinţă să mă învăţ, căci mi s-a părut din cale-afară de amară. Pe de altă parte, m-au dezgustat mai tare de bere şi minunatele vinuri franţuzeşti pe care mi le vindea neguţstorul meu; erau foarte curate, dar foarte scumpe.

Era o săptămînă de cînd locuiam în casa aceea frumoasă şi nu-l văzusem niciodată la mine pe Martinelli; veni luni dimineaţă şi-l poftii la prînz. Îmi spuse că se duce la Muzeu, unde va zăbovi pînă la orele două şi-mi veni pofta să merg şi eu să văd vestitul cabinet care-i face Angliei atîta cinste. L-am cunoscut acolo pe doctorul Maty, pe care mai tîrziu aveam să-l preţuiesc în chip deosebit. Voi vorbi despre el la timpul potrivit.

La prînz, Martinelli îmi ţinu foarte bună tovărăşie, căci era învăţat şi cunoştea adînc obiceiurile englezeşti pe care trebuia şi eu să le cunosc, dacă voiam să mă simt bine în ţara aceea. Cum pusesem la inimă nepoliteţea ce-o săvîrşisem plătind cu bani buni de aur o sumă pe care ar fi trebuit s-o plătesc în hîrtie, îmi făcu un savant raţionament despre creditul unei naţiuni, demonstrîndu-mi că e un semn sigur de înflorire naţională; căci preferinţa englezilor pentru hîrtie, faţă de aur, dovedeşte ce deplină încredere au în banca lor; încredere orbească poate, dar care e un izvor de bogăţie. E adevărat că încrederea aceasta poate fi spulberată de uşurinţa cu care cîrmuirea îşi poate spori, abuzînd, artificiala bogăţie; şi dacă aceasta s-ar întîmpla vreodată, lucru foarte cu putinţă în cazul unui război nefericit sau al oricărui alt eveniment, un crah ar fi inevitabil şi nimeni nu i-ar putea socoti urmările.

După ce am vorbit îndelung despre politică, obiceiuri şi literatură, subiecte în care Martinelli strălucea, ne duserăm la teatrul din Drury Lane, unde avui parte de o mostră a obiceiurilor cam aspre ale insularilor. Din nu ştiu ce întîmplare, de care nu-mi mai amintesc, trupa nu putea juca în ziua aceea piesa anunţată, şi publicul făcu tărăboi. Garrick, vestitul comediant, care fu înmormîntat douăzeci de ani mai tîrziu la Westminster, ieşi zadarnic la rampă pentru a-i linişti: fu silit să se retragă. Nu ştiu ce ieşit

din minți strigă atunci : „Ajutor ! Fugiți !" Regele, regina, toată lumea se grăbi să părăsească teatrul, şi, în mai puțin de un ceas, totul fu făcut praf, afară de ziduri, pe care nu le putea dobori turbarea unei gloate care pustiia astfel totul numai din plăcerea de a-și exercita puterea.

După această ispravă, pe care nici un om al cîrmuirii nu încercă să o stăvilească, mînioșii se duseră să se ghiftuiască cu bere şi cu rachiu de ienupăr.

În vreo cincisprezece zile, sala fu refăcută și piesa pusă pe afiș, iar la ridicarea cortinei arătîndu-se Garrick spre a cere indulgența publicului, un glas de la parter strigă : „În genunchi !" O mie de glasuri repetară atunci „În genunchi !" Și acest Roscius al Angliei, care prețuia de o sută de ori mai mult decît toți smintiții care zbierau, fu silit să îndoaie genunchii și să ceară iertare în poziția aceea umilitoare. Se auzi atunci un tunet de aplauze și totul se sfîrși. Așa e poporul englez, și mai ales poporul londonez, îi batjocorește fără milă pe rege, pe regină, pe principi, cînd îi vede în public, unde, de aceea, ei nu se arată niciodată decît la marile ceremonii, cînd sute de agenți de poliție veghează la păstrarea ordinii publice.

Pe cînd mă plimbam într-o zi, singur, în parcul Saint-James, îl zării pe sir Auguste Hervey, pe care-l cunoscusem ; vorbea cu un ins pe care-l părăsi spre a veni la mine. Curios, îl întrebai cine e acel gentleman pe care l-a părăsit.

— E fratele lordului Ferrers — îmi spuse el — căruia acum vreo două luni i s-a tăiat capul fiindcă a ucis pe unul din oamenii lui.

— Și-i vorbiți ?

— De ce nu ?

— Moartea rudei sale nu l-a dezonorat ?

— Să-l dezonoreze ? Glumiți ! Nici fratele lui nu e dezonorat. A călcat legea, dar a plătit cu viața și din clipa aceea societatea nu mai are nici o pretenție, el nu-i mai este dator cu nimic. E un om de onoare, care a jucat tare și a pierdut : asta-i tot. Nu cunosc, în constituția noastră, nici o pedeapsă care să dezonoreze : ar fi samavolnică, și n-am răbda-o. Mi-este îngăduit să calc orice lege care mă stingherește, dacă sînt gata să îndur pedeapsa cuvenită. E puțin ciudat, nu zic nu, dar e un lucru cu care ne mîndrim,

căci sintem slobozi să alegem. Nu-l socotim dezonorat decît pe criminalul care, spre a scăpa de pedeapsă, săvîrşeşte mişelii sau mîrşăvii nevrednice de un gentleman.

— De pildă ?

— Să-l roage pe rege să-l graţieze, să ceară iertare poporului, sau alte asemenea fapte.

— Şi dacă încearcă să evadeze ?

— Nu, fiindcă a evada e un act de curaj ; omul nu face altceva decît să calce mai departe legea şi cu atît mai rău pentru lege dacă nu-i destul de dibace şi nu ştie să se facă ascultată. Băgaţi bine de seamă că, pentru a evada, n-ai nevoie decît de puterea ta trupească ori sufletească. Dumneavoastră nu v-aţi dezonorat, ci dimpotrivă, fugind de samavolnicia magistraţilor, evadarea dumneavoastră de la *Piombi* e un act de virtute. În cazul acesta, omul luptă cu moartea cu preţul trupului său : o înfruntă fugind. *Vir fugiens denuo pugnabit* [1].

— Şi despre tilharii la drumul mare ce credeţi ?

— Sint nişte ticăloşi pe care îi urăsc, fiindcă sint stînjenitori pentru societate ; îi plîng însă cind mă gindesc că, cu meseria lor, îi pîndeşte la tot pasul spînzurătoarea. Ai ieşit, într-o trăsură, ca să te duci la un prieten, la trei sau patru mile de Londra. Un bărbat sprinten şi hotărît sare pe scara trăsurii şi, în mînă cu un pistol pe care ţi-l pune în piept, iţi cere punga : ce faci ?

— Dacă aş avea un pistol în mînă, i-aş zbura creierii ; dacă nu, i-aş da punga, numindu-l ucigaş nemernic.

— V-aţi înşela şi într-un fel, şi într-altul. Dacă l-aţi ucide, v-ar spînzura oamenii legii, căci n-aveţi dreptul să atentaţi la viaţa unui englez, şi dacă l-aţi numi cum aţi spus, v-ar spune că nu-i un ucigaş nemernic, fiindcă, atacindu-vă din faţă, v-a lăsat să alegeţi. Şi aici vi s-ar dovedi că fapta lui e mărinimoasă, căci putea să vă ucidă. Aţi putea, dindu-i punga, să-l învinuiţi că face o meserie urîtă şi el vă va răspunde că aveţi dreptate, că va îndepărta de la sine, pe cit va putea, spînzurătoarea, pe care o socoteşte inevitabilă. Vă va mulţumi pe urmă şi vă va sfătui să nu mai ieşiţi niciodată din Londra neînsoţit de un fecior

[1] *Bărbatul care fuge va lupta iar* (lat.).

căiare, căci atunci nici un hoț nu va mai îndrăzni să vă atace. Noi, englezii, care știm că în țara noastră această drojdie există, avem două pungi: una mică pentru împrejurarea în care s-ar ivi un hoț și a doua pentru nevoile noastre.

Ce să răspunzi la asemenea cuvinte, întemeiate pe obiceiurile naționale? Mi s-au părut întemeiate. Anglia e o mare bogată, dar semănată cu stînci. Cei care, din interes sau curiozitate, se avîntă pe ea, trebuie să-și ia măsuri de prevedere. Lecția lui sir Auguste Hervey îmi făcu mare plăcere.

Trecînd de la una la alta, cum se întîmplă întotdeauna cînd vorbești, cum se spune, degeaba și fiindcă n-ai altă treabă, sir Auguste plînse soarta unui nefericit de englez care, după ce a furat șaptezeci de mii de lire sterline la bursă, a fugit în Franța, unde se credea la adăpost, și a fost apoi spînzurat la Londra.

— Cum se poate una ca asta? îi zisei eu.

— Regele — îmi spuse el — a cerut la ducele de Nivernais extrădarea omului, și Ludovic al XV-lea i-a acordat-o, ca să-și cîștige prietenia Angliei în legătură cu cîteva articole ale tratatului de pace. E o josnicie nevrednică de un rege, căci a călcat în felul acesta dreptul ginților. E adevărat că a făcut-o în ființa unui ticălos, dar fapta rămîne faptă.

— Anglia și-a recuperat desigur în felul acesta cele șaptezeci de mii de lire sterline?

— Nici un șiling.

— Cum asta?

— Fiindcă n-au găsit o guinee la el. După cîte se pare, i-a lăsat mica comoară nevestei-si care trăiește foarte la largul ei și care se va putea remărita, căci e, încă, tînără și frumoasă.

— Mă mir că nu s-au legat și de ea.

— Nici pomeneală. Ce puteau să-i facă? Să fi mărturisit că soțul ei i-a lăsat banii furați ar fi fost greu de crezut. Legea împotriva hoților prevede ca hoții să fie spînzurați, dar nu zice nimic despre lucrul furat, care se presupune că a dispărut. Și apoi, dacă s-ar face deosebire între hoțul care a restituit lucrul furat și cel care l-a în-

străinat, ar trebui făcute două legi, statornicite două pedepse și apoi urmărite nuanțele circumstanțelor și nuanțele restituirilor. Ar fi un adevărat labirint în care te-ai rătăci. Noi englezii socotim că nu trebuie date două pedepse pentru o singură faptă ; pedeapsa cu spînzurătoarea ni se pare destul de grea ca să o mai înăsprim și cu pedeapsa restituirii lucrului furat, afară doar dacă e lichid și dacă poate fi cerut anume de păgubaș. Proprietar a devenit hoțul, printr-o samavolnicie, e adevărat, dar samavolnicia nu-l împiedică să fie proprietar real și stăpîn de fapt, căci poate face ce vrea cu lucrul furat. În felul acesta, fiecare trebuie să-și păzească cu grijă avutul, căci dacă se lasă furat, rămîne păgubaș, fiindcă știe că restituirea e aproape cu neputință. Eu i-am luat Spaniei Havana. E un furt săvîrșit cu sila și pe față, și lucrul furat va fi restituit, căci n-am putut băga Cuba în pungă, așa cum am băgat, pentru folosul guvernului, în pungă patruzeci de milioane de piaștri, despre care nici măcar nu se pomenește.

Iată ce înseamnă să vorbești ca un filozof și ca un credincios supus al țării tale.

Urmînd să vorbim despre lucruri care de care mai interesante, merserăm la ducesa de Northumberland, unde făcui cunoștință cu *lady* Rochefort, al cărei soț tocmai fusese numit ambasador în Spania. Doamna aceasta era una din cele trei doamne de vază pe seama cărora cronica galantă le dădea în fiecare zi sămînță de vorbă trîndavilor din marele oraș.

În ajunul petrecerii din Soho Square, Martinelli prînzi cu mine și-mi vorbi despre doamna Cornelis și despre datoriile în care era înglodată și care o sileau să nu iasă din casă decît duminica, singura zi privilegiată cînd creditorii n-au nici un drept asupra debitorilor lor.

— Cheltuiala nemăsurată pe care o face fără nici un rost — îmi spuse — a adus-o într-o asemenea strîmtoare, încît în curîndă vreme are să i se înfunde. E datoare de patru ori mai mult decît are, chiar cu casă cu tot, care rămîne oricum o avere îndoielnică, de vreme ce e încă în litigiu.

Situația ei nu mă mîhnea decît pentru copii, căci ea nu mi se părea vrednică de o soartă mai bună.

CAPITOLUL VIII

Petrecerea de la doamna Cornelis — O aventură la Ranelagh-house — Curtezanele engleze nu-mi plac [...]

M-am dus la petrecere şi secretarul de la uşă mi-a primit biletul şi mi-a inscris numele. De indată ce mă zări, doamna Cornelis veni la mine şi-mi spuse că e incîntată să mă vadă acolo intrat cu bilet şi că era sigură că nu voi lipsi.

— Nu era lucru greu de ghicit — îi spusei eu — căci o dată ce ai ştiut că am fost primit la curte, trebuia să-ţi inchipui că nu două guinee aveau să mă împiedice să vin. Imi pare rău pentru vechea noastră prietenie că nu ţi le-am înmînat dumitale, căci puteai să înţelegi că n-aş fi primit niciodată mult prea modestul rol pe care mi-l rezervaseşi.

Aceste citeva cuvinte, rostite nu fără puţină ironie, o cam pusese în încurcătură pe doamna Cornelis, cind îi veni în ajutor *milady* Harrington, principala ei protectoare.

— Am, dragă Cornelis, să-ţi dau o grămadă de guinee, printre care şi pe ale domnului de Seingalt, pe care am bănuit că-l cunoşti. Şi totuşi, n-am îndrăznit să i-o spun, adăugă ea, aruncîndu-mi o privire şireată.

— De ce, *milady*? E lungă vreme de cînd am cinstea s-o cunosc pe doamna Cornelis.

— Cred — zise ea rîzînd — şi vă felicit pe amîndoi. Îmi inchipui, cavalere, că o cunoşti şi pe drăguţa *miss* Sofia.

— E limpede, *milady*, cine cunoaşte pe mamă trebuie să cunoască şi pe fiică.

— Da, da.

Sofia era lîngă dînsa şi după ce o sărută drăgăstos, *milady* îmi spuse :

— Dacă te iubeşti pe dumneata, trebuie s-o iubeşti şi pe dînsa, căci e icoana dumitale.

— Una din nenumăratele toane ale firii.

— Da, dar de rîndul acesta a fost o toana cu tîlc.

Şi spunind acestea, *milady* o luă pe Sofia de mînă şi, sprijinindu-se de braţul meu, ne călăuzi în mijlocul lumii, unde fui nevoit să ascult cu toată răbdarea o sumedenie de întrebări pe care i le puneau cei care încă nu mă văzuse.

— Iată-l dar pe soţul doamnei Cornelis !

— A sosit desigur domnul Cornelis ?

— A, iată-l fără îndoială pe domnul Cornelis.

— Nu, nu, nu, le spunea curioşilor *lady* Harrington.

Întrebările acestea mă cam plictiseau, căci nu izvorau decît din aceea că mititica îşi purta pe obraz obîrşia şi toată lumea ghicea că i-s tată. Aş fi vrut ca *milady* să-i dea drumul fetiţei, dar jocul o distra prea mult ca să-mi facă plăcerea aceasta.

— Stai pe lîngă mine — îmi spuse ea — dacă vrei să cunoşti pe toată lumea.

Se aşeză, mă puse să mă aşez lîngă dînsa şi o ţinu şi pe mititica alături.

Venind s-o curtenească şi maică-sa şi cercetînd-o toţi cu aceleaşi întrebări cu care atîta mă plictisise pe mine, îşi luă inima în dinţi şi spuse verde că sînt cel mai bun, cel mai vechi prieten al ei, şi că nu întîmplător se minunează lumea ce tare seamănă fiică-sa cu mine. Riseră cu toţii şi spuseră că nu e nici o minune, că e ceva foarte firesc. Ca să schimbe vorba, doamna Cornelis spuse că micuţa Sofia a învăţat menuetul şi că-l dansează fără cusur.

— Hai, zise *lady* Harrington, hai, cheamă un violonist, ca s-o admirăm pe frumoasa virtuoză.

Ne aflam într-una din odăi şi balul încă nu începuse, aşa că, de îndată ce sosi violonistul, dorind ca mititica să-i cucerească pe toţi, o luai şi dansarăm un menuet, spre marea mulţumire a tuturor celor care făcuse roată în jurul nostru.

Balul începu şi ţinu toată noaptea fără întrerupere, căci mergeau la masă pe rînd şi într-una : era o adevărată risipă, vrednică de o casă de prinţ. Am făcut cunoştinţă cu toată nobilimea şi cu toată familia regală, căci erau acolo toţi, afară de maiestăţile-lor şi de principele de Walles. Doamna Cornelis primise peste o mie două sute de guinee,

dar cheltuiala era uriaşă, fără socoteală şi fără nici una din măsurile care trebuie luate ca să nu te fure toţi. Se ostenea să-şi prezinte feciorul la toată lumea, bietul băiat arăta însă de parcă l-ar fi dus la tăiere şi nu ştia să facă altceva decît nişte adînci reverenţe, care în Anglia par o stîngăcie fără nici un rost. Mi se rupea inima de el.

Întors acasă, am stat toată ziua în pat şi a doua zi m-am dus să prînzesc la *Star Tavern* unde mi se spusese că se găsesc fetele cele mai frumoase şi mai alese din Londra. De la lord Pembroke aveam această ştire: era acolo un oaspe obişnuit. Ajungînd la birt, cer să mi se dea un separeu şi stăpînul, văzînd că nu ştiu englezeşte, vine să-mi ţină de urît, vorbindu-mi franţuzeşte, veghează să capăt tot ce am poftit, şi mă uimeşte cu purtările lui alese, grave şi cît se poate de cuviincioase, astfel încît nici n-am îndrăznit să-i spun că doresc să prînzesc cu o englezoaică drăguţă. I-am spus la sfîrşit, foarte cu sfială şi foarte pe ocolite, că nu ştiu dacă lordul Pembroke m-a păcălit spunîndu-mi că la el se pot găsi cele mai frumoase fete din Londra.

— Nu v-a păcălit de loc, domnule, şi, dacă doriţi, puteţi avea una după pofta inimii.

— Cu gîndul acesta am venit.

Strigă, vine un băiat foarte curăţel şi-i porunceşte să-mi aducă o fată, la fel cum i-ar fi spus să-mi aducă o sticlă de şampanie. Băiatul iese şi peste cîteva minute văd intrînd o fată zidită ca un zdrahon.

— Nu mă împac, domnule — zic — cu felul cum arată fata asta.

— Daţi un şiling pentru comisionar şi trimiteţi-o înapoi. La Londra, domnule, nu se umblă cu mofturi.

Asemenea vorbe îmi plăceau, astfel încît poruncii să se dea un şiling şi să mi se aducă alta mai drăguţă. Veni alta, mai rea ca cea dintîi şi o trimisei la plimbare, la fel ca pe alte zece care veniră după ea, încîntat să văd că nazurile mele îl distrează pe jupînul care îmi ţinea mai departe tovărăşie.

— Nu mai vreau nici o fată — zic — nu mai vreau decît o masă bună. Sînt sigur că patronul şi-a bătut joc de mine ca să le facă plăcere comisionarilor.

— Se prea poate, domnule, şi asta se întîmplă adesea cînd nu li se dă numele şi adresa fetei dorite.

Seara, pe cînd mă plimbam prin parcul Saint James, îmi amintii că e ziua lui Ranelagh şi, dorind să cunosc locul acesta, luai o trăsură şi, singur, neînsoţit de nici un slujitor, mă dusei acolo cu gîndul să petrec pînă la miezul nopţii şi să-mi găsesc vreo frumoasă care să-mi placă. Rotonda lui Ranelagh mi-a plăcut: am cerut ceai şi am dansat cîteva menuete; n-am întîlnit însă nici o cunoştinţă şi, deşi am găsit mai multe fete şi femei foarte drăguţe, n-am îndrăznit să intru în vorbă cu nici una, aşa, nitam-nisam. Săstisit, m-am hotărît să plec; era aproape douăsprezece şi mă dusei la poartă, gîndind că trăsura de piaţă, pe care nici n-o plătisem, mă aşteaptă; cînd colo, ia-o de unde nu-i. Nu mai ştiam ce să fac. O femeie foarte frumoasă, care sta în poartă aşteptîndu-şi trăsura, văzu în ce încurcătură mă aflu şi-mi spuse în franţuzeşte că, dacă nu locuiesc departe de White Hall, mă duce pînă acasă. Îi mulţumesc şi, spunîndu-i unde locuiesc, primesc cu recunoştinţă. Îi vine trăsura, un lacheu deschide portiera şi, sprijinindu-se de braţul meu, femeia urcă, mă pofteşte să mă aşez lîngă ea şi porunceşte să mine la mine acasă.

De îndată ce mă văzui în trăsură, mă străduii să-mi arăt recunoştinţa şi, spunîndu-mi numele, îmi rostii părerea de rău că n-am întîlnit-o la ultima petrecere din Soho Square.

— Nu eram în Londra — îmi spuse ea — abia azi m-am întors de la Bath.

Mă fericesc pentru norocul de a o fi întîlnit, îi acopăr mîinile cu sărutări, îndrăznesc s-o sărut şi pe obraz, şi, neîntîmpinînd, în loc de orice împotrivire, decît blîndeţe şi un zîmbet drăgălaş, îmi lipesc buzele de ale ei, şi simţindu-mă înţeles, mă avînt şi îi dau curînd dovada cea mai grăitoare a văpăii ce o aprinsese în mine.

Măgulindu-mă cu gîndul că nici ei nu i-a fost silă de mine, căci prea o găsisem dulce şi blîndă, o rugai fierbinte să-mi spună unde să vin s-o găsesc pentru ea, atît cît aveam de gînd să mai stau la Londra, să-i fiu neolintit şi credincios curtean; ea însă îmi răspunse:

— Ne mai vedem noi, şi pune-ţi strajă gurii.

Îi jurai că aşa voi face şi nu mai stăruii. Încă o clipă, trăsura se opreşte, îi sărut mînuţa şi iată-mă-s ajuns acasă, pe deplin mulţumit de zîmbitoarea faţă pe care mi-o arătase norocul.

Trecură două săptămîni fără s-o mai văd, cînd, în sfîrşit, mă întîlnii din nou cu dînsa într-o casă unde *lady* Harrington îmi spusese să mă duc şi să mă recomand în numele ei. Era la *lady* Betty Germain, o vestită vîrstnică doamnă. Nu era acasă, dar fui poftit s-o aştept în salon. Care nu-mi fu plăcuta uimire, cînd o văzui, şezînd şi citind o gazetă, pe frumoasa mea însoţitoare de la Ranelagh. Îmi trăsni în minte s-o rog să mă prezinte ea. Vin la dînsa şi, întrebînd-o dacă ar dori să aibă bunăvoinţa să mă recomande, îmi răspunde politicos că n-o poate face, deoarece n-are cinstea să mă cunoască.

— V-am spus numele meu, doamnă, oare nu vă mai amintiţi de mine ?

— Ba-mi amintesc foarte bine, dar o mică nebunie nu e o datorie de recunoştinţă.

Ciudat răspuns care mă lăsă cu gura căscată. Îşi luă gazeta citind-o liniştit mai departe şi nu-mi mai spuse nici o vorbă pînă cînd sosi *lady* Germain.

Frumoasa filozoafă stătu vreme de două ceasuri cu noi la taifas, de parcă nu m-ar fi cunoscut în viaţa ei, vorbindu-mi însă cu toată curtenia ori de cîte ori o întorsătură prielnică îmi îngăduia să-i spun un cuvînt. Era o *lady* de foarte mare neam şi care se bucura de bun nume la Londra.

Aflîndu-mă într-o zi la Martinelli, întîia oară cînd îi eram musafir, îl întrebai cine este fata aceea tînără şi frumoasă care îmi trimite bezele din casa de peste drum şi spre plăcuta mea uimire, aflai că era o dansatoare, anume doamna Binetti. Nu erau nici patru ani de cînd, la Stuttgart, îmi dăduse marele ajutor de care, poate, îşi mai aminteşte cititorul. N-o ştiam la Londra. Îmi luai rămas bun de la Martinelli ca să mă duc la ea, cu atît mai multă nerăbdare cu cît, după cum îmi spusese prietenul meu, nu locuia cu soţul ei, deşi trebuiau să danseze amîndoi la teatrul din Haymarket.

Mă primi cu brațele deschise, spunîndu-mi că m-a recunoscut de îndată ce m-a văzut.

— Mă mir, scumpul meu decan, să te văd la Londra.

Mă numea decan fiindcă eram cea mai veche cunoștință a ei.

— Nici eu, draga mea, nu știam că ești aici și nu te-am putut vedea dansînd, fiindcă am ajuns după ce s-a închis Opera. Cum se face că nu locuiești cu soțul dumitale?

— Fiindcă joacă, pierde, și-mi ia toți banii. Și-apoi, dacă locuiește cu soțul ei, o femeie ca mine își irosește orice nădejde să-i mai calce pragul cîte un îndrăgostit bogat; în vreme ce, trăind singură, își poate primi fără nici o piedică toți prietenii.

— Cine ar avea să se teamă de Binetti? Nu l-am știut niciodată nici gelos, nici damblagiu.

— Nu-i altfel nici azi; află însă, scumpul meu decan, că există în Anglia o lege în puterea căreia soțul îl poate băga la pușcărie pe ibovnicul nevestei-si, dacă-l găsește în flagrant delict cu ea. Nu-i trebuie decît doi martori. Ajunge chiar să-l găsească șezînd pe același pat cu ea, lucru pe care singur soțul e socotit în drept a-l face. Ibovnicul cu pricina e osîndit să-i plătească soțului care i-a dat în vileag nerușinarea jumătate din tot avutul lui. Mai mulți englezi bogați au căzut astfel în capcană și așa se face că nu mai merge nici unul la femei măritate, mai cu seamă la italience.

— Așadar, departe de a te plînge de ea, îndatorința asta pe care ți-o face bărbatul tău nu poate decît să-ți placă, căci bucurîndu-te în voie de toată libertatea, poți primi pe cine poftești și strînge o avere frumoasă.

— Stai, prietene dragă, că încă nu știi tot. Cum bănuiește că am primit un dar de la unul care a fost pe la mine, și o află numaidecît de la iscoadele lui, vine noaptea în lectică și mă amenință că mă aruncă în stradă dacă nu-i dau toți banii pe care-i am. Nu-l cunoști pe nemernicul ăsta.

Am plecat de la ea, sărăcuța, dîndu-i adresa mea și poftind-o să vină să cineze la mine cînd dorește, vestindu-mă însă din ajun. A fost încă o lecție pe care am primit-o în ce privește vizitele la doamne. Există în Anglia foarte bune legi, ele sînt însă astfel făcute încît îndeobște

se poate prea lesne abuza de ele. Fiind legați cu jurămînt să le îndeplinească întocmai, jurații le tălmăcesc pe cele mai multe, care nu sînt destul de limpede redactate, cu totul anapoda decît era în intenția legiuitorului și-i pun astfel în cea mai cumplită încurcătură pe judecători. Și așa se întîmplă că sînt siliți să facă într-una legi noi și noi glose pentru a le explica pe cele vechi.

Văzîndu-mă la fereastră, milord Pembroke veni la mine și, după ce îmi cercetă casa și bucătăria, unde bucătarul era în plină desfășurare, îmi făcu cinstea să-mi spună că nu există nici un lord, afară de cei care locuiesc statornic la Londra, care să îndrăznească să țină o casă atît de bine rînduită cu tot dichisul ca a mea. Făcînd o mică socoteală, îmi spuse că, dacă aș dori să primesc prieteni și să-i poftesc la cină, mi-ar trebui trei sute de lire sterline pe lună.

— Nu poți trăi aici, Seingalt, fără a găzdui o fată frumoasă și cei care te știu că ești holtei te vor lăuda, căci îți vei găsi cu ea o siguranță și vei cruța multe parale.

— Dumneavoastră găzduiți vreuna, *milord ?*

— Nu, căci am nefericirea de a mă dezgusta de orice femeie după o singură zi.

— Vă trebuie așadar zilnic alta ?

— Da, și fără să am o casă atît de frumoasă ca a dumitale, cheltuiesc de patru ori mai mult. Ține seama că sînt holtei și trăiesc la Londra ca un străin, luînd toate mesele în oraș. Mă mir că mănînci singur.

— Nu vorbesc englezește ; îmi place supa și îmi plac vinurile bune ; e destul ca să fug de birturile dumneavoastră.

— Înțeleg foarte bine ; cu gusturile dumitale franțuzești.

— Nu puteți spune că sînt rele.

— Nu pot spune decît că nu sînt, căci, deși bun englez, mă împac destul de bine cu traiul parizian.

Izbucni într-un hohot de rîs cînd îi spusei că la *Star Tavern* am trimis la plimbare vreo douăzeci de fete fiindcă nu mi-a fost nici una pe plac și că pricina dezamăgirii mele a fost el.

— Nu ți-am spus după care anume trimit eu, și rău am făcut.

— Da, ar fi trebuit să-mi spuneţi.

— Necunoscîndu-te însă, n-ar fi venit, căci nu sînt datoare să meargă oriunde le trimite patronul. Făgăduieşte-mi să le plăteşti ca mine şi-ţi dau cîteva bilete pe care, văzîndu-le, vor veni.

— Le-aş putea avea şi aci ?

— Voia la dumneata.

— Ei da, aşa mai zic şi eu. Faceţi-mi cîteva bilete şi daţi precădere celor care vorbesc franţuzeşte.

— Asta-i clenciul, că cele mai frumoase nu vorbesc decît englezeşte.

— Nu-i nimic, pentru ce-mi trebuiesc mie, ne-om înţelege.

Scrise cîteva bilete de cîte patru şi şase guinee ; una singură era taxată douăsprezece.

— Aceasta e, aşadar, îndoit de frumoasă ? îi spusei eu.

— Nu tocmai, dar îi pune coarne unui duce şi *pair* al Marii Britanii, care o întreţine şi care n-o foloseşte decît o dată sau de două ori pe lună.

— Vreţi să-mi faceţi,*milord*, cinstea să puneţi din cînd în cînd la încercare iscusinţa bucătarului meu ?

— Bucuros, dar numai fără poftire.

— Şi dacă nu mă găsiţi acasă ?

-- Nici o nenorocire ! Mă duc la birt.

Neavînd nimic de făcut în ziua aceea, îl trimisei pe harap la una din frumoasele pe care Pembroke le preţuise la patru guinee, poruncindu-i să-i spună că e vorba de un prînz între patru ochi. Fata veni, dar, deşi doream s-o găsesc drăguţă, n-o găsii bună de altceva decît de-o mică şagă după-masă. N-avea de ce să se aştepte la cele patru guinee, pe care n-o făcusem să le cîştige, aşa că fu foarte mulţumită cînd o trimisei acasă punîndu-i-le în palmă. A doua zi cină cu mine a doua, la acelaşi preţ ; fusese — şi era încă — foarte frumoasă ; mi se părea însă tristă şi cam adormită, în aşa fel încît nu mă putui hotărî s-o dezbrac.

A treia zi, nemaiavînd poftă să încerc şi un al treilea bilet, mă dusei la Covent Garden şi, pomenindu-mă drept în faţa unei domnişoare ispititoare, o întrebai în franţuzeşte dacă vrea să cineze cu mine.

— Ce-mi dai la desert ?

— Trei guinee.
— La porunca matale.
După spectacol, pusei să se slujească o cină straşnică pentru amîndoi, şi-mi ţinu piept aşa cum îmi place mie. După-masă, îi cerui adresa şi rămăsei uimit aflînd că era uni din acelea pe care lordul Pembroke le taxase la şase guinee. Trăsei încheierea că trebuie să-ţi faci treburile singur, sau să nu-ţi iei mijlocitor un 'mare senior. Cît despre celelalte bilete, nu m-am ales de pe urma lor decît cu pahare abia vrednice de-o sorbitură.
În sfîrşit, cea de douăsprezece guinee, pe care o lăsasem la urmă ca pe bucăţica cea mai aleasă, îmi plăcu cel mai puţin. N-o găsii vrednică de suit pe altarul jertfei şi nu-mi dădui nici o osteneală s-o încornorez pe nobilul lord care o întreţinea.
Lordul Pembroke era tînăr, frumos, bogat şi plin de duh. Mă nimerii într-o zi la el tocmai cînd se da jos din pat, şi, dorind să mergem să ne plimbăm, îi spuse feciorului să-l bărbierească.
— Dar n-aveţi — îi spusei eu — nici urmă de barbă.
— N-o să-mi vezi niciodată barba, prietene, fiindcă mă rad de trei ori pe zi.
— Cum de trei ori ?
— Da, cînd îmi schimb cămaşa, mă spăl pe mîini ; cînd mă spăl pe mîini, trebuie să mă spăl şi pe obraz şi obrazul unui bărbat nu se spală decît cu briciul.
— Şi aceste trei băi cînd le faceţi ?
— Cînd mă scol, cînd mă îmbrac pentru prînz sau pentru Operă, şi cînd mă culc, căci femeia care doarme noaptea cu mine nu trebuie nici să simtă că am barbă.
Făcurăm o mică plimbare şi pe urmă îl părăsii, căci aveam de scris. La despărţire, mă întrebă dacă iau prînzul acasă. Îi răspunsei că da şi, prevăzînd că are de gînd să vină să-mi ţină tovărăşie, făcui ca Lucullus, vestindu-l pe bucătar să ne pregătească o masă bună, dar fără să lase să se vadă că aştept un oaspe ales. Amorul propriu n-are doar o strună la arcul său.
Abia ajunsesem acasă, cînd mi se vesti Anna Binetti, care-mi spuse că, dacă nu stinghereşte, a venit să se poftească la prînz. O întîmpinai cu prietenie şi-mi spuse că o

fac fericită, fiindcă e sigură că bărbatul ei şi-ar vinde sufletul diavolului ca să ghicească unde a prinzit.

Femeia asta îmi plăcea încă şi, deşi avea pe atunci treizeci şi cinci de ani, nimeni nu i-ar fi dat mai mult de douăzeci şi cinci. Era o fiinţă plină de graţie, din toate punctele de vedere. Gura, puţin cam mare, îi era impodobită de două şiraguri de perle din cel mai frumos email şi buzele ei aveau prospeţimea unei petale de trandafir. Un obraz fraged şi curat, nişte ochi de o negrăită strălucire şi o frunte pe care nevinovăţia n-ar fi fost de fel nelalocul ei; toată această împerechere şi adunare dădea un căpşor cu adevărat fermecător. Mai adăugaţi un piept desăvîrşit aşezat, nici prea bogat, nici prea sărac, şi o nesmintită voie-bună şi veţi înţelege lesne că un bărbat mai mofturos chiar decît mine ar fi putut s-o găsească încintătoare.

Nu venise nici de o jumătate de oră, cînd intră lordul Pembroke. Văzîndu-se, rămaseră amîndoi cu gura căscată şi aflai de la lord că era îndrăgostit de ea de şase luni, că îi scrisese nişte scrisori pline de foc, dar că ea nici nu le băgase în seamă.

— Nici n-am vrut să aud de el — îmi spuse ea — fiindcă e cel mai mare crai din toată Anglia; şi e păcat — adăugă — fiindcă e seniorul cel mai drăguţ.

Lămurirea aceasta fu urmată de o mie de sărutări şi văzui că se împăcau.

Ne ospătarăm împărăteşte cu bucate franţuzeşti şi Pembroke îmi jură că de un an n-a mai mîncat o masă atît de bună.

— Te plîng — îmi spuse el — că n-ai în fiecare zi cu cine mînca.

Anna fiind pofticioasă şi tot atît de lacomă ca englezul, ne ridicarăm de la masă voioşi şi gata să trecem de la cultul lui Comus la cel al lui Cypris; mîndra noastră era însă destul de meşteră ca să-i dea englezului doar cîteva sărutări şi atît.

Îmi trecui vremea frunzărind nişte cărţi pe care le cumpărasem în ajun şi-i lăsai astfel să se şoptească în taină cît au dorit; ca nu cumva însă să mi se poftească împreună la prînz pentru într-altă zi, mă grăbii să le spun că

trag nădejde să mă mai învrednicească întîmplarea de o asemenea sărbătoare.

La șase, după ce m-au părăsit musafirii, m-am îmbrăcat să merg la Vaux-Hall, unde am dat peste Malingan, un ofițer francez pentru care îmi deschisesem punga la Aix-la-Chapelle și căruia, spunîndu-mi el că are să-mi vorbească, îi dădui adresa mea. Tot acolo îl găsii pe unul, anume cavalerul Goudar, cunoscut ca un cal breaz, care-mi vorbi de joc și de femei. Malingan îmi prezentă un ins ca pe un om prețios care mi-ar putea fi de mare folos la Londra. Era un bărbat la vreo patruzeci de ani, cu un chip grecesc, și care se numea Frederic, feciorul răposatului Teodor, pretins rege al Corsicii care, în urmă cu paisprezece ani ieșise din închisoare, unde îl ținuse șase sau șapte ani încheiați niște datornici neomenoși. Mai bine aș fi făcut să nu mă fi dus la Vaux-Hall în ziua aceea.

Intrarea la Vaux-Hall costa pe jumătate cît la Ranelagh și cu toate acestea puteai găsi acolo desfătările cele mai felurite, o masă bună, muzică, promenade întunecoase și însingurate, alei împodobite cu mii de lampioane și tot acolo găseai adunate laolaltă cele mai vestite mindre ale Londrei, de la teapa cea mai de sus pînă la cea mai de jos.

În mijlocul tuturor acestor plăceri, mă plictiseam, fiindcă aveam o masă bună și o casă încîntătoare pe care nu le împărțeam cu nici o prietenă care să mă facă să le îndrăgesc. Și totuși, mă aflam la Londra de șase săptămîni. Una ca asta nu mi se mai întîmplase niciodată, și lucrul mi se părea mie însumi de neînțeles.

Casa mea părea făcută anume pentru a adăposti cum se cuvine o prietenă; și, cum nu-mi lipsea virtutea statorniciei, era singurul lucru care-mi trebuia ca să fiu fericit. Dar cum să găsesc la Londra o femeie care să-mi placă și care, ca fire, să semene cumva cu cele pe care atita le iubisem? Văzusem pînă acum vreo cincizeci de fetișcane pe care toată lumea le socotea frumoase și care mie nu mi s-au părut nici măcar vrednice de luat în seamă. Cum nu mă gîndeam decît la asta, îmi veni o idee ciudată, la care mă oprii.

O chemai pe bătrîna *housekeeper* (femeie de serviciu) şi-i spusei, prin mijlocirea fetei care ne slujea de tălmaci, că doresc să dau cu chirie al doilea sau al treilea cat şi că, deşi sînt stăpîn pe el, doresc să-i dăruiesc o jumătate de guinee pe săptămînă; şi pe loc ii poruncii să lipească pe fereastră următorul anunţ:

„De închiriat ieftin catul al doilea sau al treilea, unei domnişoare singure şi libere, care să vorbească englezeşte şi franţuzeşte şi care să nu primească nici o vizită, nici ziua, nici noaptea".

Cînd fata îi tălmăci anunţul, bătrîna englezoaică, femeie trecută prin ciur şi prin dîrmon, începu să rîdă cu asemenea sughiţuri, încît credeam că are să se înece.

— De ce rîzi aşa tare, cocoană dragă?

— Cum să nu rîzi de un asemenea anunţ?

— Socoteşti desigur că n-o să vină nimeni să închirieze apartamentul?

— Ba bine că nu! N-am să mai scap de muşterii din zori şi pînă în seară. Am să i-i las însă lui Fanny pe cap. Binevoiţi numai să-mi spuneţi ce să cer.

— Preţul voi să-l fac eu însumi stînd de vorbă cu domnişoara. Nu cred că vor veni chiar atît de multe fete, căci vreau ca domnişoara să fie tînără, să vorbească englezeşte şi franţuzeşte, şi să fie şi fată cinstită; fiindcă nu trebuie să primească în ruptul capului nici o vizită, nici pe taică-său sau pe maică-sa, dacă are.

— Se vor înghesui oricum o mulţime de oameni la noi la poartă ca să citească anunţul.

— Cu atît mai bine. Ciudăţenia nu strică nimic.

Precum bine spusese bătrîna, de îndată ce se lipi anunţul, toţi se opreau să-l citească şi, după ce-l comentau în fel şi chip, se îndepărtau rîzînd. Chiar a doua zi, Jarbe harapul îmi vesti că anunţul meu a fost tipărit cuvînt cu cuvînt în *Saint James' Chronicle*, cu un comentariu nostim. Pusei să mi se aducă foaia cu pricina şi Fanny mi-o tălmăci astfel:

„Stăpînul catului al doilea şi al treilea este de bună seamă şi stăpînul primului. Trebuie să fie un bărbat de gust şi care nu dispreţuieşte plăcerea, căci îşi doreşte desigur o chiriaşă singură şi liberă; şi, cum fata nu va

avea voie să primească nici o vizită, va trebui vrînd-nevrînd să meargă el să-i țină de urît."

Și adăuga:

„Ce e de temut, e ca proprietarul să nu se păcălească la tîrgul acesta; căci s-ar putea ca tînăra să nu închirieze casa decît ca să vină să doarmă, și poate nici asta decît din cînd în cînd; pe de altă parte, fata cea tînără și drăguță s-ar putea împotrivi, dacă poftește, să primească vizita proprietarului."

Glosa aceasta, foarte bine chibzuită, mi-a plăcut, căci mi-a atras atenția să mă feresc de vreo surpriză.

Iată de ce sînt încîntătoare ziarele englezești. Se pălăvrăgește slobod în ele despre tot ce se întîmplă și au talentul să facă interesante toate fleacurile. Ferice de popoarele care pot spune și scrie tot ce poftesc.

Lordul Pembroke veni cel dintîi să-mi laude născocirea, și apoi și Martinelli; acesta însă se temea să nu mă dea de rîpă, căci, spunea el, la Londra sînt destule fetișcane iscusite care ar putea foarte bine să vină anume spre a-mi suci capul.

— Vom vedea — îi întorsei eu — care pe care. Dacă voi ieși eu cel păcălit, lumea va avea dreptate să-și bată îndoit joc de mine; căci am fost prevenit să mă apăr.

. . . .

CAPITOLUL X

[...] Charpillon

. . . .

Peste cîteva minute, văzui intrînd o femeie în vîrstă cu o fată tînără. Olițerul mă prezentă, spunîndu-le că sînt domnul cavaler de Seingalt, de care adesea le vorbise. Făcînd pe mirata, tînăra spuse că a cunoscut pe un domn Casanova, care-mi semăna grozav. Îi răspunsei că mă cheamă și așa, dar că n-am fericirea să-mi amintesc de dînsa.

— Mă numeam pe atunci Augspurgher, astăzi însă mă numesc Charpillon; nu m-aţi văzut şi nu mi-aţi vorbit decît o singură dată, aşa că nu e greu să mă fi uitat, cu atît mai mult cu cît n-aveam decît treisprezece ani pe atunci. Puţin mai pe urmă am venit la Londra cu mama şi cu mătuşile mele şi iată sînt patru ani de cînd ne aflăm aici.

— Dar unde am avut, domnişoară, plăcerea de a vă vorbi?

— La Paris.

— Şi in ce loc, mă rog?

— La *Palais Marchand*. Eraţi cu o coniţă fermecătoare, şi mi-aţi dăruit aceşti cercei (mi-i arătă la pantofi); apoi, îndemnat de mătuşa mea, mi-aţi făcut cinstea să mă sărutaţi.

Îmi amintii atunci împrejurarea şi cititorii mai ştiu poate că eram pe vremea aceea cu frumoasa Baret, negustoreasa de ciorapi.

— Îmi amintesc acum foarte bine de dumneavoastră, domnişoară — îi spusei — dar n-o recunosc pe doamna, mătuşa dumneavoastră.

— Aceasta de aici e soră aceleia care era atunci cu mine; dar, dacă veţi avea bunătatea să veniţi să luaţi ceaiul la noi, o veţi vedea.

— Unde locuiţi, domnişoară?

— Locuim în Danemark street, Soho. Am să vă arăt în scris măgulitorul compliment pe care mi l-aţi făcut.

CAPITOLUL XI

Charpillon şi cumplitele urmări ale acestei cunoştinţe

Numele de Charpillon îmi aminti că am pentru ea o scrisoare. Îmi scosei portofelul şi, arătîndu-i-o, îi spusei că acest mic răvaş avea să ne întărească cunoştinţa.

— Cum! Strigă ea, un bilet de la scumpul meu ambasador, de la domnul procurator Morosini! Ce plăcere!

Şi sinteţi de trei luni la Londra, domnule, şi nu v-aţi gîndit să-mi înmînaţi mai degrabă acest zălog de amintire ?

— Mărturisesc că sînt foarte vinovat, domnişoară; dar răvaşul n-are adresă şi apoi, domnul Morosini nu arăta cine ştie ce grabă... Mulţumesc întîmplării care-mi îngăduie să-mi împlinesc astăzi această datorie.

— Veniţi dar să prînziţi mîine la noi.

— Cu neputinţă! I-am făgăduit lordului Pembroke să-l aştept cu masa.

— Veţi fi singuri ?

— Aşa cred. Era vorba să prînzim între patru ochi.

— Foarte bine. Voi veni şi eu cu mătuşa. Unde locuiţi ?

— Iată adresa mea, domnişoară, şi-mi veţi face mare plăcere.

O luă şi, citind-o, rămăsei uimit văzînd-o că zîmbeşte.

— Dumneavoastră sînteţi, aşadar — spuse ea — italianul care a pus anunţul acela de care a rîs tot oraşul ?

— Eu însumi.

— Am auzit că v-a costat cam scump gluma aceasta.

— Dimpotrivă, îi datorez una din cele mai dragi amintiri.

— Acum însă, cînd aceea de care se leagă nu mai e, trebuie să fiţi tare nefericit.

— Aşa e ; există însă suferinţe atît de dulci încît nu te-ai învoi să te lepezi de ele.

— N-o cunoaşte nimeni, dumneavoastră însă ştiţi cu siguranţă cine e.

— Da.

— Şi faceţi din asta o taină ?

— Fireşte, şi mai curînd aş muri decît s-o dezvălui.

— Întrebaţi-o pe mătuşa dacă n-am vrut să vin să închiriez o odaie ; nu m-a lăsat însă mama.

— Ce nevoie aveaţi dumneavoastră de o locuinţă atît de ieftină ?

— Nici una, simţeam însă nevoia să rîd şi să-l pedepsesc pe cutezătorul autor al unui asemenea anunţ.

— Şi cum m-aţi fi pedepsit ?

— Făcîndu-vă să vă îndrăgostiţi de mine şi chinuindu-vă pe urmă îngrozitor. Ce-aş mai fi rîs !

— Vă credeţi aşadar în stare să aduceţi pe oricine poftiţi să se îndrăgostească de dumneavoastră, urzind ticălosul plan de a vă face călăul celui care s-a închinat farmecelor dumneavoastră astfel precum li se cuvine şi pe care dumneavoastră l-aţi solicitat ? Un asemenea plan e vrednic de un monstru şi, din nefericire pentru bărbaţi, nu arătaţi de loc a monstru. Totuşi, vă sînt recunoscător pentru inima deschisă cu care mi-aţi vorbit şi voi trage folos păzindu-mă.

— Ar trebui să vă siliţi să nu mă vedeţi ; altminteri, orice osteneală e de prisos.

Cum în tot timpul dialogului acestuia, Charpillon nu încetă să zîmbească, il luai drept o glumă şi aşa era şi firesc ; nu mă putui însă împiedica să nu admir la dînsa o anume deşteptăciune care, îmbinată cu frumuseţea ei, o făcea desigur să-i vină foarte lesne să înrobească un bărbat. Oricum, ziua în care am cunoscut-o pe femeia aceea a fost pentru mine o zi nefastă, precum cititorii îşi vor da singuri seama.

Era pe la sfîrşitul lui septembrie 1763 cînd am făcut cunoştinţă cu Charpillon şi din ziua aceea am început să mor. Dacă perpendiculara urcuşului e egală cu linia coborîrii, şi altfel nu poate fi, pare-mi-se că astăzi, întîi noiembrie 1797, mă mai pot bizui pe patru ani de viaţă, care se vor scurge destul de repede, potrivit axiomei *motus in fine velocior* [1].

Charpillon, pe care toată Londra a cunoscut-o şi care, cred, mai trăieşte încă, era una din acele frumuseţi căreia anevoie îi poţi descoperi cel mai mic cusur fizic. Părul ei, de un frumos castaniu-deschis, era uimitor de lung şi de bogat ; ochii ei, albaştri, erau totodată şi galeşi, cum sînt toţi ochii albaştri, şi focoşi ca nişte ochi de andaluză ; pielea, uşor trandafirie, era de o albeaţă strălucitoare, iar talia, înaltă, făgăduia să ajungă, la douăzeci de ani, zveltețea Paulinei. Pieptul îi era poate puţin cam mic, dar desăvîrşit alcătuit ; avea mîinile grăsuţe şi albe, puţin mai mari decît ar fi fost firesc ; avea în schimb un picioruş mititel şi umbletul acela mobil şi graţios care dă atîta far-

[1] *Spre sfîrşit mişcarea se iuţeşte* (lat.).

mec chiar şi unei femei oarecare. Chipu-i blînd şi luminos pe care era întipărită nevinovăţia părea să vestească gingăşia aceea de simţire şi sensibilitatea aceea minunată care sînt, întotdeauna, armele de nebiruit ale sexului frumos. Numai aici pe obrazul ei îi plăcuse firii să mintă. Ar fi trebuit mai curînd să spună adevărul aici şi să mintă pretutindeni aiurea.

Sirena aceasta îmi premeditase nenorocirea, înainte chiar de a mă cunoaşte şi mi-o şi spuse, ca să-şi sporească triumful.

Plecai de la Malingan nu ca un bărbat focos şi pătimaş de sexul frumos, care trebuie să se simtă fericit că a cunoscut o frumuseţe deosebită, peste care poate nădăjdui că va ajunge stăpîn, spre deplina mulţumire a dorinţelor sale ; ci uluit că icoana Paulinei, pe care o aveam neîncetat înaintea ochilor şi care îmi răsărea imperios în minte ori de cîte ori vedeam o femeie a cărei frumuseţe îmi tulbura cît de cît simţurile, uluit zic, că această icoană era neînstare să zădărnicească puterea uneia ca Charpillon, pe care nu mă puteam împiedica s-o dispreţuiesc.

Mă împăcai cu mine însumi, închipuindu-mi că n-am fost descumpănit decît de puternicul magnet al noului şi de împrejurări şi cu nădejdea că dezamăgirea va veni curînd. „Nu mi se va mai părea neasemuită de îndată ce va fi fost a mea, treabă care nu poate întîrzia."

Aci, scumpe cititorule, te-ai putea crede îndreptăţit să mă învinuieşti de trufie : dar cum să mi-o închipui năzuroasă ? Se poftise singură la prînz la mine ; fusese, toată, a domnului procurator Morosini, care nu cred că a tînjit mult după ea, căci nu era el omul acela şi care de bună seamă o plătise, căci nu era nici tînăr şi nici un bărbat frumos care să înnebunească o femeie. Fără a mă măguli voind să-i plac, aveam bani şi zgîrcit nu eram, aveam deci, cuvînt să-mi închipui că nu mi se va putea împotrivi.

Pembroke se împrietenise cu mine de cînd cu fapta bună ce o săvîrşisem cu Schwerin, nerevendicînd jumătatea de bani a generalului. Îmi spusese că vom pune la cale o plimbare afară din oraş, undeva unde să petrecem o zi plăcută. Aşa se face că, văzînd a doua zi patru tacîmuri, mă întrebă cine sînt ceilalţi doi meseni. Fu foarte

uimit cînd află că e vorba de Charpillon şi de mătuşa ei şi că fata se poftise ea însăşi de îndată ce auzise că va prînzi singur cu mine.

— Hoţoaica asta — îmi spuse lordul — îmi stîrnise o poftă năprasnică s-o folosesc cîteva clipe, cînd într-o seară, întîlnind-o la Vaux-Hall cu mătuşă-sa, îi spusei că-i dau douăzeci de guinee dacă vrea să se plimbe cu mine pe aleea cea întunecoasă.

Primi, dar cu condiţia să-i dau banii înainte, ceea ce avui slăbiciunea să fac. Mă însoţi pe alee, dar, de îndată ce făcurăm cîţiva paşi, fugi de la braţul meu şi nu mai putui s-o întîlnesc toată noaptea.

— Trebuia s-o plesneşti de faţă cu toţi.

— Aş fi stîrnit zarvă în jurul meu, şi-apoi tot de mine ar fi rîs lumea. Am preferat să dispreţuiesc şi fata, şi suma pe care mi-a şterpelit-o. Eşti îndrăgostit de ea?

— Nu, dar mă zădărăşte cum te-a zădărît şi pe dumneata.

— Păzeşte-te, căci va face tot ce poate ca să-i cazi în palmă.

Intră şi, cîtuşi de puţin încurcată, îi vorbeşte lordului, îi spune cele mai drăgălaşe lucruri din lume şi pare să nici nu bage de seamă că sînt şi eu pe-acolo. Rîde, glumeşte, istoriseşte şotia pe care i-a făcut-o la Vaux-Hall şi-l ceartă că n-a fost destul de viteaz şi a părăsit-o, din pricina unei zburdălnicii care, dimpotrivă, ar fi trebuit să-l stîrnească s-o dorească şi mai mult.

— A doua oară — îi spuse ea — nu-ţi mai scap.

— Te cred, frumoaso, fiindcă a doua oară sigur nu te mai plătesc înainte.

— Plătesc! Ptiu! Urît cuvînt şi care nu-ţi face cinste.

— Şi dumitale desigur îţi face?

— E un lucru de care nu se vorbeşte niciodată.

Lord Pembroke îi lăudă isteţia şi se mărgini să rîdă de toate obrăzniciile pe care i le spunea, jignită că îi răspundea într-una de parcă i-ar fi fost lene să deschidă gura.

Curînd după masă plecă, punîndu-mă să-i făgăduiesc că voi veni să prînzesc cu ea a treia zi.

Îmi petrecui ziua următoare cu îndatoritorul lord, care mă ajută să cunosc acel *bagno* [1] englezesc, petrecere foarte scumpă și pe care n-am să mă opresc s-o descriu, fiindcă o cunosc toți cei care au avut chef să cheltuie șase guinee pentru a-și cîștiga această desfătare. Am avut, la petrecerea aceea, două surori foarte drăgălașe, numite surorile Garrick.

În ziua hotărîtă mă dusei, mînat de steaua mea cea rea, la Charpillon. Mi-o prezentă pe maică-sa de care, deși bătrînă, slăbănogită și bolnavă, îmi adusei totuși aminte.

În 1759, un genovez, anume Bolomay, mă convinsese să-i vînd niște giuvaeruri de șase mii de franci, iar ea îmi dăduse două polițe trase de ea și de cele două surori ale ei asupra zisului Bolomay : se numeau pe atunci Augspurgher. Genovezul dădu faliment înainte de scadență, iar cele trei surori pieriră fără urmă. Vă puteți închipui uimirea mea de a le întîlni acum în Anglia și mai ales de a le fi recomandat de Charpillon care, necunoscînd matrapazlîcul maică-si și al celor două mătuși, nici nu le spusese măcar că Seingalt e unul și același cu Casanova, căruia ele îi șterpelise șase mii de franci.

— Am plăcerea, doamnă, să-mi amintesc de dumneavoastră, iată cele dintîi cuvinte pe care i le-am spus.

— Și eu îmi amintesc, domnule, de dumneavoastră ; pungașul de Bolomay...

— Lăsați-l, doamnă, și-om vorbi altă dată despre asta. Văd că sînteți bolnavă.

— Era să mor ; acum însă mi-e puțin mai bine. Fiica mea nu v-a prezentat cu numele dumneavoastră.

— Vă cer iertare, chiar numele meu vi l-a spus. Mă numesc Seingalt la fel ca și Casanova, nume pe care-l purtam la Paris în vremea cînd am cunoscut-o pe domnișoara, fără să știu că e fiica dumneavoastră.

În clipa aceea, mama mare, care se numea Augspurgher ca și fiică-sa, intră cu cele două mătuși ; și peste un sfert de ceas sosiră trei bărbați, dintre care unul era cavalerul Goudar, pe care-l cunoscusem la Paris. Pe ceilalți doi nu-i cunoșteam și-mi fură prezentați Rostaing și Caumon.

[1] *Baie* (it.).

Erau trei prieteni ai casei, trei puşlamale a căror slujbă era să ademenească muşterii, ajutîndu-se astfel unii pe ceilalţi.

Astfel era mirşava casă în care intrasem, şi deşi i-am văzut din prima clipă cîte parale fac, n-am luat-o la sănătoasa şi nici nu mi-am făgăduit să nu mai calc pe acolo. Există fascinaţii de neinţeles ! Mi-am închipuit desigur că, păzindu-mă, nu pot păţi nimic, şi, cum alt gînd n-aveam decît să innod o legătură cu fata, am socotit că toţi ceilalţi n-au nimic de-a face cu ce urmăresc eu.

La masă am cîntat şi eu în cor cu ei, ba chiar am dat şi tonul ; îi tachinam, mă tachinau şi eram sigur că voi ajunge fără trudă la ţintă. Singurul lucru care nu mi-a plăcut a fost rugămintea pe care mi-a făcut-o Charpillon, după ce şi-a cerut iertare pentru sărăcia mesei, să-i poftesc pe toţi la mine la cină, într-o zi anume pe care s-o hotărăsc eu. Neputînd da îndărăt, o rugai fără ocol s-o hotărască ea însăşi, ceea ce şi făcu, după ce se consultă cu vrednicii-i sfetnici.

După cafea, jucarăm patru robere de *whist ;* am pierdut şi, la douăsprezece, am plecat plictisit, nemulţumit de mine însumi, nu însă şi îndreptat, căci flusturatica aceea îmi făcuse vrăji.

Avui totuşi puterea să las să treacă două zile fără s-o văd. Într-a treia, care era ziua ce-o hotărîse pentru blestemata ei de cină, o văd intrînd la nouă dimineaţă împreună cu mătuşă-sa.

— Am venit — îmi spune cu glasul cel mai ademenitor — să iau gustarea de dimineaţă cu dumneata şi să-ţi vorbesc despre o afacere.

— Acum, sau după gustare ?

— După, căci trebuie să fim singuri.

Gustarăm ceva, şi apoi, mătuşa trecînd în altă odaie, Charpillon îmi spuse, după ce îmi arătă situaţia familiei ei, că ar ieşi din încurcătură dacă mătuşă-sa ar avea o sută de guinee.

— Şi cum ar face ?

— Ar fabrica balsamul de viaţă lungă a cărui taină o cunoaşte şi sigur ar strînge avere.

Şi-mi amănunţi, îndatoritoare, minunatele însuşiri ale acestui balsam, îmi vorbi despre căutarea pe care de bună-

seamă ar avea-o într-un oraş ca Londra, precum şi despre foloasele pe care le-aş trage eu însumi, căci aveam să fiu, fireşte, părtaş la tot cîştigul. Mai adăugă că, de altfel, maică-sa şi mătuşile s-ar îndatora în scris să-mi întoarcă suta de guinee în şase ani.

— Îţi dau un răspuns hotărît după cină.

Recurgînd atunci la toate mîngîierile şi la cutezanţa unui bărbat îndrăgostit care doreşte să atingă apogeul desfătării, fac strădanii zadarnice şi n-ajung la nimic, deşi izbutisem s-o întind pe larga sofa. Mlădie ca un şarpe şi dedată la jocul în foi de viţă, Charpillon îmi scapă din mîini şi fuge, rîzînd, la mătuşă-sa. O urmez şi, silit să rîd ca ea, îmi întinde mîna, spunîndu-mi :

— La revedere ! Pe diseară.

Rămas singur, această primă scenă mi se păru cît se poate de firească şi nu văzui într-însa nici o prevestire rea, mai ales cînd mă gîndeam la cele o sută de guinee de care avea nevoie şi pe care mi le ceruse. Înţelegeam prea bine că de la una ca ea nu puteam nădăjdui nimic fără a cheltui banii cu pricina ; n-aveam de gînd, deci, să mă tocmesc, dar trebuia ca şi ea, la rîndul ei, să ştie că nu-i va avea dacă stăruie să facă pe mironosiţa. Atîrna de mine să rînduiesc astfel lucrurile încît să nu ies păcălit.

Seara, musafirii sosiră şi domnişoara mă îmbie să dau un mic banc, pînă e gata masa ; izbucnind însă într-un hohot de rîs, la care nu se aştepta, spusei nu.

— Să facem măcar un *whist*, îmi spuse ea.

— După cîte mi se pare — îi întorsei eu — nu eşti de loc grăbită să afli răspunsul la treaba cu pricina.

— A, fiindcă veni vorba ! Te-ai hotărît, cred ?

— Da, vino.

Mă urmă în încăperea alăturată şi, după ce o aşezai pe sofa, îi spusei că cele o sută de guinee îi stau la dispoziţie.

— Îi vei da mătuşii, căci domnii aceia şi-ar putea închipui că i-am dobîndit făcîndu-ţi cine ştie ce ruşinoase concesii.

— Nu te îndoi de asta.

După ce-i dădui această încredinţare, voii s-o iau în braţe, iar încercările mele rămaseră din nou zadarnice şi încetai cînd îmi spuse :

— N-ai să capeţi niciodată nimic de la mine, nici cu bani, nici cu sila; poţi nădăjdui, însă, totul de la prietenia mea, atunci cînd între patru ochi te voi găsi blînd ca un mieluşel.

Mă întorsei în salon, şi simţind o umoare drăcească circulîndu-mi în toate vinele, spre a o ascunde, mă băgai şi eu în *whist*-ul pe care-l rînduise în vreme ce noi lipseam. Cît despre ea, era de o veselie scăpărătoare, dar mă plictisea. La cină şedea în dreapta mea şi mă sîcîi în glumă cu o mie de zburdălnicii, care m-ar fi urcat într-al şaptelea cer dacă nu m-ar fi respins de două ori în aceeaşi zi.

După cină, pe cînd se pregăteau de plecare, mă luă deoparte şi îmi spuse că, dacă vreau să dau cele o sută de guinee, îi spune mătuşă-si să treacă în încăperea alăturată.

— Trebuie să stăm să scriem şi asta ar cere timp; s-o lăsăm pe altă dată.

— Vrei să hotărăşti ceasul?

Scoţînd o pungă plină cu aur şi arătîndu-i-o, îi spusei:

— Ceasul va veni cînd îi vei porunci dumneata să vină.

După ce plecară dezgustătorii mei musafiri, cugetai că tînăra intrigantă şi-a pus ochii pe mine ca să mă facă să ajung caraghiosul ei şi să-mi ia banii, fără să-mi dea nimic în schimb, şi hotărîi să mă las păgubaş. Lupta aceasta mă umilea şi totuşi mă simţeam viu atras de frumuseţea fetei, în vreme ce, altminteri, totul la dînsa îmi displăcea.

Simţeam că am nevoie să mă distrez şi să-mi schimb gîndurile, îndreptîndu-mi spre alte ţeluri disponibilităţile sufleteşti. În acest scop, mă dusei a doua zi să-mi văd fiica, înarmat cu un uriaş coşuleţ de cofeturi.

O dată cu mine se ivi în mijlocul tinerei cete şi bucuria, căci Sofia era fericită că le poate oferi bomboane tovarăşelor ei, care le primeau cu expresia aceea de mulţumire atît de lesnicioasă la vîrsta lor şi cu acea prietenească recunoştinţă care pare să rostească atît de lămurit: „Ne vine şi nouă rîndul!"

Ziua aceasta mi se păru încîntătoare şi mersei acolo de cîteva ori la rînd. Le duceam tot felul de fleacuri şi flecuşteţe, care le încîntau. *Milady* mă copleşea cu politeţea, iar fiica mea, care nu-mi mai zicea decît tăticule scump,

mă încredința în fiecare zi mai deplin că în mine bate pentru dînsa inima duioasă a unui părinte.

În mai puțin de trei săptămîni, mă fericeam că am uitat-o pe Charpillon, înlocuind-o cu o dragoste nevinovată, deși una din tovarășele fiicei mele îmi plăcea prea mult ca să mă lase rece.

În starea aceasta mă aflam cînd, într-o dimineață la ora opt, o văzui intrînd la mine pe mătușa cea mai dragă a lui Charpillon, care-mi spuse că nepoată-sa și toată familia sînt foarte amărîte că nu m-au mai văzut de cînd cu cina de la mine și mai cu seamă ea, pe care nepoată-sa o lăsase să tragă nădejde că o voi ajuta să facă balsamul vieții.

— E adevărat, doamnă, că v-aș fi dat o sută de guinee, dacă nepoata dumneavoastră s-ar fi purtat cu mine prietenește, ea însă a fost mai aspră decît ar fi fost pînă și o vestală și știți bine că nu e de loc o vestală.

— Dați-mi voie să rîd. Ștrengărița asta mică e cam nebunatică și zăpăcită, mînca-o-ar tușica, și nu se dăruiește decît atunci cînd e sigură că e iubită. Mi-a povestit tot. Vă iubește, dar se teme ca dragostea dumneavoastră să nu fie numai așa, o toană. E în pat acum din pricina unei răceli zdravene și crede că are și puțină febră. Veniți s-o vedeți : sînt încredințată că n-o să plecați nemulțumit.

Cuvîntarea aceasta amăgitoare și dinainte pregătită, care ar fi trebuit să-mi facă doar silă, trezi în mine cea mai năprasnică poftă. Începui să rîd împreună cu bătrîna, și în cele din urmă o întrebai la ce ceas ar trebui să mă duc ca să fiu sigur că o găsesc în pat.

— Veniți chiar acum și ciocăniți numai o dată.

— Duceți-vă și mă așteptați.

Mă mîndream că sînt gata să-mi ating ținta și că am știut să mă feresc de capcană ; căci tălmăcindu-mă cu mătușa și avînd-o de partea mea, nu mă mai îndoiam de nimic.

Trag pe mine o redingotă și în mai puțin de un sfert de ceas bat în chipul hotărît la poarta lui Charpillon. Mătușica vine tiptil, îmi deschide și îmi spune :

— Reveniți peste o jumătate de ceas, căci i s-a prescris o baie și tocmai s-a băgat în cadă.

— Încă o josnică înșelătorie. Sînteți o mincinoasă, la fel ca ea, care e o nemernică de intrigantă.

— Sînteţi aspru şi nedrept; dar dacă-mi făgăduiţi că veţi fi cuminte, vă duc la al treilea cat, unde face baie. N-are decît să zică ce-o vrea, dar măcar veţi fi dumneavoastră încredinţat că nu v-am înşelat.

— Dacă aşa e cum spuneţi, haidem.

Urcă, şi eu uşurel după ea; deschide o uşă şi mă împinge într-o odaie, închizînd uşa în urma mea. Charpillon era într-o cadă mare, cu capul întors spre uşă şi, făcîndu-se a crede, afurisita, că e mătuşă-sa, îmi spune, fără a face nici o mişcare :

— Tuşică, dă-mi, te rog, prosoapele.

Se afla aşezată cum nu se poate mai ispititor şi, cada nefiind decît pe jumătate plină, mă puteam bucura de toate farmecele unui trup vrednic de Venus, fără ca apa care-l acoperea ca un văl subţire să poată ascunde nimic privirilor mele lacome.

De îndată ce mă zări, scoase un ţipăt, se făcu ghem şi-mi spuse cu prefăcută mînie :

— Pleacă de-aici !

— Degeaba ţipi, frumoaso, că nu mă păcăleşti.

— Pleacă !

— Ba nu, lasă-mă să-mi vin în fire.

— Ţi-am spus să pleci.

— Nu ; dar stai liniştită şi nu te teme de nici o silnicie ; prea ţi-ar prinde bine.

— Mătuşa mi-o va plăti, te asigur.

— Cum ai să vrei, eu însă o voi sprijini. Nu te ating, dar desfăşoară-te.

— Cum adică să mă desfăşor ?

— Da, aşază-te cum erai cînd am intrat.

— A, nu şi nu. Pleacă.

— Ţi-am mai spus că nu plec şi că n-ai a te teme cu nimic... pentru fecioria dumitale.

— Eşti un monstru.

Atunci, pentru a se strînge mai tare, îmi înfăţişă privirilor un tablou mai fermecător decît cel dintîi şi, făcîndu-se că mă ia cu duhul blîndeţii :

— Te rog, prietene, du-te ; am să-ţi fiu recunoscătoare mai tîrziu.

Văzînd însă că nu cîştigă nimic, şi că, nevoind s-o ating de loc, începusem să sting focul pe care mi-l aprinsese în

simțiri, se întoarse cu spatele, spre a mă împiedica să gîndesc că găsește vreo plăcere văzîndu-mă și gîndul acesta să-mi sporească, cumva, brutala desfătare. Toate acestea le știam, dar trebuia să-mi redobîndesc judecata și eram silit să mă aplec pentru a-mi potoli simțurile a căror văpaie mă stăpînea. Pe de altă parte, n-am fost de fel supărat văzînd la ce sfîrșit m-a adus simpla amăgire, căci mulțumirea aceasta brutală îmi dovedi că răul nu e adînc, de vreme ce nu ține decît de mulțumirea animală.

Mătușa intră cînd tocmai sfîrșeam și ieșii fără a scoate un cuvînt, mulțumit că nu simt altceva decît dispreț pentru o fire alcătuită numai din socoteli bănești, fără nici o fărîmă de sentiment.

Mătușa veni după mine la poartă și, întrebîndu-mă dacă sînt mulțumit, mă pofti să intru în salonaș.

— Da — îi spusei — sînt foarte mulțumit, și anume că v-am cunoscut bine pe amîndouă. Iată răsplata.

Și zicînd acestea, scosei o bancnotă de o sută de guinee pe care făcui prostia să i-o arunc, spunîndu-i că poate să-și facă balsamul cu ea și că nici nu-mi pasă de înscrisurile ei, știind prea bine cîte parale fac. N-am avut puterea să plec fără a-i da nimic, cum ar fi trebuit, și iscusita codoașă avea nasul destul de ascuțit ca să mă miroasă.

Ajuns acasă, cercetai amănunțit întîmplarea și simțindu-mă biruitor, încercai un sentiment de bucurie și de mulțumire. Regăsindu-mi astfel întreaga voie bună, m-am socotit sigur că n-am să mai calc niciodată în casa aceea de neamuri proaste. Erau șapte, cu cele două slujnice; și nevoia de a trăi îi făcuse să-și însușească sistemul de a nu se da în lături de la nici un mijloc; și cînd, în sfaturile lor, se vedeau nevoite să folosească bărbați, li se destăinuiau celor trei pramatii pe care le-am numit și care, la rîndul lor, n-ar fi putut trăi fără ele.

Nemaiavînd alt gînd decît să mă distrez, și bătînd în acest scop, locurile unde-mi puteam găsi desfătările, o întîlnii, peste vreo cinci, șase zile pe pungășoaică la Vaux-Hall, cu mătușa-sa și cu Goudar. O ocolii întîi, dar veni ea la mine dojenindu-mă, cu o mutrișoară de sirenă, pentru urîta-mi purtare. Îi răspunsei aspru; făcîndu-se însă a nu băga de seamă, intră într-un boschet poftindu-mă să beau cu dînsa o ceașcă de ceai.

— Nu vreau ceai, îi răspunsei, aş dori mai curînd să cinez.

— Atunci primesc să cinez cu dumneata şi nici dumneata n-ai să zici nu, dacă nu mai păstrezi supărare.

Poruncesc să se pună patru tacîmuri şi iată-ne aşezaţi împreună la masă de parcă am fi fost cei mai buni prieteni.

Vorbele dulci pe care mi le spunea, veselia, nurii ei, reînnodară farmecul, şi băutura moleşindu-mi sufletul i-am propus să facem o plimbare pe aleile întunecate nădăjduind, îi spusei, că nu se va purta cu mine cum s-a purtat cu lord Pembroke. Îmi răspunse cu blîndeţe şi cu o părelnică sinceritate, de care era cît p-aci să mă las păcălit, că doreşte să fie în întregime a mea, dar pe lumină, şi cu condiţia, totodată, să aibă mulţumirea de a mă vedea în fiecare zi la ea, ca pe un adevărat prieten al casei.

— Ţi-o făgăduiesc, dar vino şi dă-mi deocamdată o mică mostră de duioşie.

— Nu, nici în ruptul capului.

Mă ridicai să plătesc nota, ieşii apoi fără a-i spune un cuvînt, şi împotrivindu-mă s-o petrec. Mă întorsei acasă puţin ameţit şi mă culcai.

Cea dintîi senzaţie, trezindu-mă dimineaţă, a fost aceea de fericire că nu m-a luat de cuvînt, atît de tare simţeam, instinctiv, că trebuie să rup orice legătură între fiinţa asta şi mine. Simţeam că influenţa ce-o are asupră-mi e de nebiruit şi că singurul mijloc de a mă păzi să nu ajung iar caraghiosul ei era să fug stăruitor de dînsa, sau, văzînd-o, să renunţ categoric de a mă mai bucura de farmecele-i viclene.

A doua condiţie părîndu-mi-se cu neputinţă de îndeplinit, hotărîi să mă ţin neclintit de cea dintîi; nemernica îşi jurase însă să-mi năruie toate planurile. Calea pe care a ales-o ca să-şi ajungă ţelul trebuie să fi fost rezultatul unui sfat ţinut cu toată gaşca.

Cîteva zile după cina de la Vaux-Hall, veni la mine Goudar şi întîi mă lăudă pentru înţeleapta hotărîre ce o luasem de a nu mai merge pe la Augspurgherl.

— Fiindcă — îmi spuse el — mergînd mai departe pe acolo, v-aţi fi îndrăgostit pînă peste urechi de fată, care v-ar fi adus în cele din urmă în sapă de lemn.

— Mă crezi aşadar tare prost ? S-o fi găsit îndatoritoare, m-ar fi găsit recunoscător, dar fără a depăşi, în dovezile ce i le-aş fi dat, puterile mele, şi s-o fi găsit neînduplecată, în loc să fie caraghioasă, aş fi putut face în fiecare zi ceea ce am şi făcut, fără a ajunge pentru atîta lucru în sapă de lemn.

— Vă felicit, asta dovedeşte că sînteţi bine oţelit. Şi sînteţi aşadar straşnic hotărît să n-o mai vedeţi ?

— Foarte hotărît.

— Nu sînteţi, aşadar, îndrăgostit de ea ?

— Eram, dar am învăţat să nu mai fiu, şi în cîteva zile am s-o uit cu desăvîrşire. Mai alaltăieri cînd am întîlnit-o cu dumneata la Vaux-Hall nici nu mă mai gîndeam la ea.

— Asta dovedeşte că nu sînteţi vindecat. Fiţi sigur că leacul împotriva dragostei nu e să fugi de fiinţa iubită, cînd trăieşti în acelaşi oraş cu ea : e prea lesne s-o întîlneşti şi praful de puşcă se aprinde repede.

— Cunoşti dumneata alt leac mai bun ?

— Bineînţeles, acela de a-ţi împlini pofta. Se prea poate ca Charpillon să nu vă iubească ; sînteţi însă bogat şi ea n-are nimic. Ar fi fost a dumneavoastră pentru o anume sumă de bani şi v-aţi fi vindecat într-un chip mai plăcut cînd aţi fi văzut că e nevrednică să-i rămîneţi credincios ; căci, ce mai, o ştiţi cine e.

— Aş fi folosit bucuros acest leac, dacă n-aş fi văzut limpede ce plan are.

— L-aţi fi destrămat, cu ajutorul unei bune învoieli. N-ar fi trebuit niciodată să plătiţi înainte. Ştiu tot.

— Ce poţi şti dumneata ?

— Că vă ţine o sută de guinee şi că n-aţi căpătat nici măcar o sărutare. Or, scumpe domn, pe banii ăştia aţi fi avut-o în pat, în toată voia dumneavoastră. Se laudă că v-a păcălit, aşa ager cum vă credeţi.

— I-am făcut o milostenie mătuşi-si.

— Da, ca să-şi facă balsamul vieţii ; veţi fi însă de acord că, fără nepoată, mătuşa n-ar fi primit nimic.

— Sînt ; dar spune-mi, ce te face să-mi spui astăzi asemenea cuvinte, dumneata care faci parte din gaşca lor ?

— Nimic altceva, vă jur, decît un simţămînt de prietenie pentru dumneavoastră ; şi fiindcă mă socotiţi că fac parte din gaşca lor, am să vă arăt că vă înşelaţi, po-

vestindu-vă intîmplarea care m-a adus s-o cunosc pe fată, pe maică-sa, pe bunică-sa şi pe cele două mătuşi. Acum un an şi jumătate — urmă el — mă aflam la Vaux-Hall, cînd îl văzui pe domnul Morosini, procuratorul Veneţiei, plimbîndu-se de unul singur. Tocmai sosise să-l felicite, în numele republicii sale, pe rege pentru urcarea pe tron. Văzîndu-l pe acest senior încîntat şi nemaidezlipindu-şi ochii de la frumoasele Londrei, îmi dădu prin cap să mă duc la el şi să-i spun că toate nimfele acestea sînt la porunca lui şi că n-are decît să-şi arunce batista celei pe care-i va plăcea lui s-o aleagă. Cuvintele acestea stîrnindu-i risul, îi spusei că nu glumesc şi atunci, arătîndu-mi pe una cu ochiul, mă întrebă dacă şi aceea poate fi la porunca lui. N-o ştiam, aşa că îi spusei să-şi urmeze plimbarea, căci îi aduc curînd răspunsul. N-aveam vreme de pierdut şi, cunoscînd după înfăţişare că nu unei vestale trebuia să-i vorbesc, mă apropii de fată şi de însoţitoarea ei şi îi spun că ambasadorul o place şi că, dacă vrea să-l primească, i-l aduc. Mătuşa îmi spuse că un senior cu un asemenea rang nu-i poate face nepoatei ei decît o deosebită cinste. Le luai adresa şi, pe cînd mă îndreptam spre ambasador, întîlnii un cunoscut, mare pricepător la soiul acesta de marfă; şi arătîndu-i adresa pe care o aveam în mînă, aflai de la el că e vorba de Charpillon.

— Şi era ea ?

— Ea însăşi. Prietenul meu îmi spuse că e o tînără elveţiană, care n-a ajuns încă chiar pe piaţă, dar care curînd va ajunge, căci are o liotă întreagă în spinare. Mă întorsei la venețian şi vestindu-i că treaba s-a făcut, îl întrebai la ce oră îi convine să-l prezint a doua zi, înştiinţîndu-l că, avînd mamă şi două mătuşi, fata nu-l va primi singură. „Nu mă supără de loc — îmi spuse ambasadorul — dimpotrivă, îmi pare bine că nu e o tîrfă pentru toată lumea." Îmi dădu întîlnire pentru a doua zi şi ne despărţirăm. După ce le-am arătat cucoanelor ora la care avea să vină seniorul şi cum să se poarte cu el, făcîndu-se că nu ştiu, adică, cine e, mă întorsei acasă. A doua zi mă dusei la domnul Morosini şi, luînd o birjă, îl dusei tiptil la acele femei, unde petrecurăm un ceas în toată buna-cuviinţă, fără să se fi făcut nici o propu-

nere : pe urmă plecarăm. În drum, ambasadorul îmi spuse că dorește să aibă fata în condițiile pe care mi le va da a doua zi în scris, la reședința lui, și altcum nu. Condițiile erau ca domnișoara să meargă să locuiască singură o căsuță mobilată, care n-o va costa nimic, și unde nu va primi pe nimeni. Excelența sa avea să-i dea cincizeci de guinee pe lună și va plăti cina de cîte ori va avea chef să-și petreacă noaptea cu ea. Mă însărcină să-i găsesc o casă, dacă se primesc condițiile. Mama trebuia să semneze contractul. Ambasadorul se grăbea și în trei zile tîrgul era încheiat ; cerui însă un înscris prin care mama se îndatora să-mi dea mie fata pentru o noapte, de îndată ce va fi plecat ambasadorul : se știa că nu va rămîne la Londra decît un an.

Goudar scoase din buzunar înscrisul cu pricina și mi-l arătă ; il citii o dată și încă o dată cu uimire și cu plăcere deopotrivă.

Urmă apoi astfel :

— După ce pleca ambasadorul, rămînind slobodă, Charpillon îi înșiră pe lordul Baltimore, pe lordul Grosvenor, pe ministrul Portugaliei, pe domnul Saa, și pe mulți alții, dar n-a avut nici un ibovnic oficial. Stărui la maică-sa să-mi dea noaptea ce mi se cuvenea, potrivit făgăduielii, degeaba ; își bate joc de mine, iar fata, căreia nu-i plac, îmi rîde în nas cînd îi vorbesc de asta. Nu pot s-o trimit la închisoare, fiindcă e încă minoră, dar într-o bună zi am s-o bag la pușcărie pe maică-sa și atunci să vedeți ce-o să mai rîdă Londra. Acum știți ce caut pe la femeile acelea și vă înșelați dacă vă închipuiți că iau parte la sfatul lor. Cu toate acestea, vă pot încredința că se gîndesc cum să vă bage în cofă, și vor izbuti, dacă nu vă veți păzi bine.

— Spune-i mamei că mai am o sută de guinee la dispoziția ei, dacă-mi poate asigura o singură noapte cu fiica ei.

— Vorbiți serios ?

— Cît se poate de serios, dar înțeleg să nu plătesc decît după operație.

— Numai așa veți izbuti să nu fiți păcălit. Vă fac cu plăcere acest serviciu.

O oprii la masă pe pramatia asta, care în felul de viață pe care-l duceam eu la Londra nu putea să-mi fie decît de folos. Știa tot, și-mi povesti o sumedenie de anecdote galante pe care le ascultai cu plăcere. Deși uns cu toate alifiile, Goudar nu era prost altminteri. Era autorul mai multor lucrări care, deși rele, dovedeau că nu-i lipsit de minte. Își scria pe atunci *Spionul chinez* și întocmea în fiecare zi cîte cinci sau șase scrisori, prin cafenelele unde-l mîna întîmplarea. Îi întocmii și eu cîteva, care-i făcură multă plăcere. Va vedea cititorul în ce hal l-am găsit la Neapole cîțiva ani mai tîrziu.

Chiar a doua zi, în clipa cînd mă așteptam mai puțin, o văzui ivindu-se pe Charpillon care, cu o mutră serioasă, mutră pe care, la alta decît ea, ai fi putut-o lua drept modestă, îmi spuse :

— N-am venit să mă poftesc la gustare ; poftesc doar o lămurire și v-o prezint pe *miss* Lorenzi.

O salutai, pe ea și pe tovarășa ei, pe urmă îi spusei :

— Ce lămurire doriți, domnișoară ?

La aceste cuvinte, *miss* Lorenzi, pe care o vedeam pentru întîia oară și care era ca nelipsitul satir din tablourile ce o înfățișează pe Venus, socoti că e bine să ne lase singuri, și-i spusei harapului că nu-s acasă pentru nimeni. Pentru ca însoțitoarea nimfei să nu se plictisească, poruncii să i se slujească o gustare.

— E adevărat, domnule — îmi spuse Charpillon, că l-ați însărcinat pe cavalerul Goudar să-i spună mamei că-i dați o sută de guinee ca să-mi petrec o noapte cu dumneavoastră ?

— Nu ca să petreceți o noapte cu mine, ci după ce o veți fi petrecut. E limpede ?

— Lăsați gluma. Nu-i vorba de tocmeală ; e vorba numai să știm dacă vă închipuiți că aveți dreptul să mă insultați și dacă socotiți că jignirile nu mă dor.

— Dacă vă socotiți jignită, m-aș învoi, poate, să zic că-mi pare rău ; dar nu mă așteptam, mărturisesc, să vă credeți îndreptățită să-mi cereți socoteală. Goudar face parte din prietenii dumneavoastră apropiați și nu e cea dintîi propunere de acest fel pe care v-o face cavalerul. Nu puteam să vă vorbesc de-a dreptul, căci știu cît mă

pot bizui pe dumneavoastră, de vreme de nu triumfaţi decît neţinîndu-vă de cuvînt.

— Trec peste cuvintele puţin măgulitoare pe care mi le spuneţi, dar vă amintesc numai că v-am spus că nu mă veţi avea niciodată nici cu sila, nici pe bani, ci numai cînd vă veţi purta astfel încît să mă îndrăgostesc de dumneavoastră. Dovediţi-mi că nu mi-am ţinut cuvintul. Dumneavoastră nu vi l-aţi ţinut, întîi cînd aţi năvălit peste mine în baie şi ieri cînd m-aţi cerut de la mama ca să vă potoliţi cu mine poftele dumneavoastră sălbatice. Asemenea vorbă numai cu un nemernic ca Goudar aţi fi putut-o trimite.

— Goudar, nemernic! E cel mai bun prieten al dumitale. Ştii că te iubeşte şi că nu ţi l-a adus pe ambasador decît în nădejdea că vei fi a lui. Înscrisul pe care-l are la mînă dovedeşte că n-ai dreptate. Eşti datornica lui; plăteşte-i întîi şi pe urmă zi-i nemernic, dacă te poţi socoti nevinovată de pe alte poziţii decît ale lui. Nu plînge, fiindcă îţi cunosc izvorul lacrimilor şi nu e din acelea care se mărturisesc cu mîndrie. E murdar.

— Nu-l cunoşti: află că te iubesc şi că-mi vine foarte greu să văd cum te porţi cu mine.

— Dacă mă iubeşti, nu te-ai priceput de loc să mi-o arăţi.

— Precum nici dumneata ca să-mi dovedeşti cît mă stimezi. Ai început cu mine de parcă aş fi fost ultima tîrfă şi ieri m-ai tratat ca pe un dobitoc lipsit de orice voinţă, ca pe roaba ticăloasă a mamei. Mi se pare că puţin să fi ştiut să te porţi, şi mi te-ai fi adresat mie, şi nu cum ai făcut-o, ci în scris: n-ai fi avut nevoie de un mişel de mijlocitor; ţi-aş fi răspuns la fel, şi nu te-ai fi temut că te înşel.

— Să zicem că ţi-aş fi scris, ce mi-ai fi răspuns?

— Ia seama ce deschis îţi vorbesc. Ţi-aş fi făgăduit tot, fără a pomeni de cele o sută de guinee, cu-condiţia să-mi faci întîi curte vreme de două săptămîni, venind să mă vezi acasă la mine fără să ceri nici atitica. Am fi rîs, am fi trăit ca în familie, am fi mers seara la teatru, la plimbare, şi aş fi ajuns nebună după dumneata. M-ai fi avut atunci aşa cum ai fi fost vrednic să mă ai, nu dintr-un hatir oarecare, ci din dragoste. Nu-mi pot stă-

pîni uimirea că un bărbat ca dumneata se poate mulțumi ca o femeie pe care o iubește să i se dea așa, făcîndu-i un hatîr, sau numai pentru bani. Nu ți se pare umilitor pentru amîndoi ? Mi-e rușine să mă gîndesc, și poți să mă crezi, că numai hatîruri am făcut pînă acum. Vai mie ! Și totuși mă simt născută pentru a iubi și o clipă am crezut că dumneata ești bărbatul pe care steaua mea norocoasă l-a adus în Anglia ca să-mi amintească ce înseamnă fericirea de a trăi un sentiment adevărat. Și mi-ai sporit, dimpotrivă, nenorocirea ! Ești cel dintîi bărbat care mă vede plîngînd. Mi-ai adus nefericirea și în casă, căci mama nu va avea niciodată banii pe care te-ai arătat gata să i-i dai, să știu de bine că pentru asta n-ar trebui decît să te sărut.

— Îmi pare rău că te-am necăjit, deși am făcut-o fără să vreau ; nu văd însă nici un leac.

— Vino la noi, iată leacul, și păstrează-ți banii de care mi-e silă. Dacă mă iubești, vino să mă cucerești ca un îndrăgostit cuminte și nu ca un sălbatic : te voi ajuta s-o faci, fiindcă acum nu te mai poți îndoi că te iubesc.

Cuvîntarea aceasta mi se păru prea venită din inimă ca să ascundă vreo capcană. M-am lăsat prins și i-am făgăduit să fac precum poftește, dar numai atît cît a hotărît ca : vreme de două săptămîni. Își întări făgăduința înnoind-o și fruntea i se însenină iar. Charpillon era o actriță desăvîrșită, înnăscută.

Se ridică să plece și, cerîndu-i cu o sărutare ca zălog al împăcării noastre, îmi răspunse cu un zîmbet în care știa să pună tot farmecul că nu trebuie să începem prin a ne călca învoiala. Se duse lăsîndu-mă îndrăgostit, și deci plin de căință pentru felul cum mă purtasem cu ea.

Dacă, în loc să vină să mă mustre prin viu grai, sirena asta mi-ar fi trimis în scris teoria ei, de bună seamă că tot basmul m-ar fi lăsat rece ; căci într-o scrisoare nu i-aș fi văzut nici lacrimile, nici trăsăturile-i vrăjite, nici privirile care pledau atît de călduros în fața unui judecător dinainte corupt de patimă. Le prevăzuse fără îndoială pe toate, căci femeia e atît de sigur mînată de instincte încît, în treburile de inimă, simpla inspirație a sentimentului o învață, într-un minut, mai mult decît am învăța noi o viață întreagă.

Chiar din aceeaşi seară, îmi începui şirul de vizite şi, din felul cum eram îmtîmpinat, îmi închipuiam că văd triumfîndu-mi eroismul.

Quel che l'uom vede, amor gli fà invisibile,
E l'invisibil fà veder amor [1]

Două săptămîni trecură fără ca măcar să-i iau mîna ca să i-o sărut şi nu intram o dată în casă fără a aduce un dar scump, al cărui preţ îl înzecea prin graţiile ei pline de vrajă şi recunoştinţa-i ce părea fără de margini. În afară de aceasta, pentru a-mi scurta cumva timpul, în fiecare zi cîte 8 plimbare în împrejurimile Londrei sau un spectacol nu lipseau din program. Pot socoti că aceste două săptămîni de nebunie m-au costat pe puţin patru sute de guinee.

Sosind ultima zi, o întrebai, maică-sa fiind şi ea de faţă, dacă doreşte să ne petrecem noaptea la ea sau la mine. Maică-sa spuse că vom hotărî după cină. Nu cirtii de loc, nevoind să-i spun că la mine cina ar fi fost mai aleasă, mai gustoasă, şi, deci, mai potrivită cu felul de bătălie pentru care mă pregăteam.

După ce cinarăm, mama ei mă luă deoparte, îmi spuse să plec cu toată lumea şi pe urmă să mă întorc. Deşi rideam pe sub mustăţi de această taină fără nici un rost, făcui întocmai şi, cînd mă întorsei, mă pomenii în salonaş cu mama şi cu fata şi un pat aşternut pe jos.

Deşi dichisul acesta nu prea era pe gustul meu, eram destul de îndrăgostit ca să mă mulţumesc cu el şi mă socotii în sfîrşit în afară de primejdia oricărei dezamăgiri; rămăsei totuşi foarte uimit cînd, urîndu-mi noapte bună, mama mă întrebă dacă nu vreau să plătesc înainte cele o sută de guinee.

— Ptiu ! strigă fata

Şi mama ieşi.

Ne încuiarăm.

Era clipa cînd dragostea mea, atît de îndelung zăgăzuită, împotriva obiceiului meu, avea să-şi dea în sfîrşit

[1] *Toate ce le vezi cu ochii, amorul ţi le face nevăzute*
Şi nevăzutele te face-amorul să le vezi (it).

frîu liber. Mă apropii, deci, cu braţele deschise; dar ea se fofilează, cu blîndeţe, e adevărat, de dezmierdările mele, rugîndu-mă să merg să mă culc eu întîi, în vreme ce ea avea să se gătească a mă urma.

Resemnat, făcui precum voia, mă dezbrăcai şi mă dusei să mă culc, arzînd de dragoste. O văd cu încîntare dezbrăcîndu-se; dar, cînd sfîrşi, stinse luminările. Plîngîndu-mă de treaba asta, îmi spuse că nu poate dormi cu lumină. În clipa aceea, ştiind prea bine că ruşinea n-are nimic de-a face cu această toană, începui să bănuiesc piedicile pe care mi le-ar putea pune spre a-mi aţîţa plăcerea; resemnat însă pe deplin, mă măguliî că le voi birui.

De îndată ce simt că s-a culcat, mă apropii de ea ca s-o string în braţe; o găsesc însă făcută ghem şi acoperită cu o cămaşă lungă, cu braţele încrucişate şi cu capul proptit în piept. În poziţia aceea, degeaba mă rog, degeaba mă supăr, degeaba ocărăsc; mă lăsa să vorbesc fără să scoată un cuvinţel.

Am crezut întîi că jocul acesta e o glumă, dar m-am încredinţat curînd că nu e glumă de fel şi mi-am apărut mie însumi caraghios, prost şi mişel, cu atît mai mult cu cît mă înjosisem pentru o scîrbavnică de tîrfă.

Într-o asemenea împrejurare, dragostea se preface lesne în ură. O apucai ca pe un balot, o rostogolii, o lovii, zadarnic; rezista şi nu scotea un cuvînt. Văzînd că puterea cea mare îi stă în cămaşă, făcui ce făcui şi i-o sfîşiai pînă mai jos de şezut, dar s-o despoi de tot nu izbutii. Furia crescînd în mine o dată cu piedicile, mîinile mi se făcură gheare şi n-o cruţai de cele mai neomeneşti violenţe; n-ajunsei însă la nimic. Mă hotărîi să-i dau drumul cînd, simţindu-i gîtul sub mîna mea, mă trecu ispita s-o sugrum.

Cruntă noapte, jalnică noapte, în care-i vorbii monstrului pe toate glasurile: blîndeţe, mînie, judecată, dojeni, ameninţări, furie, deznădejde, rugăminţi, lacrimi, josnicii şi sudălmi cumplite. Rămase împietrită trei ceasuri încheiate, fără să-mi răspundă măcar o dată, fără să iasă din poziţia aceea supărătoare, în ciuda violenţelor pe care o făceam să le îndure.

La trei dimineața, simțindu-mi capul în flăcări, trupul mînjit, doborît, sufletul ticăloșit, luai hotărîrea să mă îmbrac pe dibuite. Găsind pe urmă deschisă ușa salonașului și poarta încuiată, făcui gălăgie și o slujnică veni să-mi deschidă. Mă întorsei acasă și mă culcai; stîrnită, însă, natura îmi refuza odihna de care aveam nevoie. Băui o ceașcă de șocolată dar nu fui în stare s-o mistui și curind cîteva frisoane îmi vestiră o febră care nu se potoli decît dimineață, lăsindu-mă olog de mîini și de picioare.

Silit să rămîn cîteva zile în pat, știam bine că în curînd am să mă înzdrăvenesc pe deplin; ceea ce îmi răspîndea însă ca un balsam în vine era siguranța că în sfîrșit m-am tămăduit de nebunia mea, de vreme ce nici un gînd de răzbunare nu-mi încolțea în minte. Rușinea mă făcuse să-mi fie silă de mine însumi.

Încă din dimineața în care mă apucase frigurile, îi poruncisem slujitorului să spună la toată lumea că nu sînt acasă, să nu-mi anunțe pe nimeni și să pună în secretar toate scrisorile care ar veni, nevoind să știu de nimic înainte de a mă fi însănătoșit pe deplin.

A patra zi, simțindu-mă bine, îi spusei harapului să-mi dea scrisorile. Una era de la Paulina, care-mi scria de la Madrid că i-a salvat viața Clairmont pe cînd trecea un rîu și că, fiind sigură că nu mai găsește un slujitor ca el, s-a hotărît să-l păstreze pînă la Lisabona, de unde mi-l va trimite pe mare. Mi-a părut foarte bine atunci că a luat această hotărîre; ea i-a fost însă fatală credinciosului Clairmont și, indirect, și mie. Am aflat după patru luni că vasul pe care s-a îmbarcat a naufragiat și, nemairevăzîndu-l, nu m-am îndoit că buna și cinstita slugă a pierit în valuri.

Printre scrisorile de la Londra, am găsit două de la nemernica mamă a nemernicei de Charpillon și una de la ea însăși. În cea dintîi, scrisă chiar în dimineața de după noaptea aceea de groază, mama, neștiind că sînt bolnav, îmi spunea că fiica-sa e în pat scuturată de friguri și plină de vînătăi de pe urma loviturilor primite de la mine, fapt care o silea să mă dea în judecată. În cealaltă, scrisă a doua zi, îmi spunea că a aflat că sînt bolnav ca și fiica ei și că-i pare rău, căci fiica ei i-a mărturisit că am, poate,

cuvînt să mă plîng de ea, dar că se va îndrepta faţă de mine la prima noastră întrevedere. Scrisoarea de la Charpillon era scrisă a doua zi şi-mi spunea că îşi recunoaşte deschis greşeala, că se miră că n-am ucis-o cînd am apucat-o de gît şi-mi jură că nu mi s-ar fi împotrivit, căci astfel îi era datoria în cumplita cumpănă în care se găsea. Adăuga că, sigură fiind că sînt hotărît să nu mai calc pe la ea, mă imploră s-o primesc la mine o singură dată, trebuind neapărat să-mi împărtăşească un un lucru care mă va interesa şi pe care nu mi-l poate arăta decît prin viu grai. Într-un răvaş pe care mi-l scrisese chiar în dimineaţa aceea, Goudar îmi spunea că are a-mi vorbi şi că va trece pe la amiază. Dădui poruncă să fie primit.

Omul acesta ciudat mă uimi la început povestindu-mi în amănunt tot ce pătisem cu Charpillon. Îmi spuse că a aflat toată scena de la mamă, căreia fiică-sa i-o povestise.

— Charpillon — îmi spuse el — n-a avut friguri, trupul îi e însă plin de vînătăi, semne neîndoielnice ale loviturilor pe care le-a primit; marea părere de rău a bătrînei codoaşe e însă că n-a pus mîna pe suta de galbeni pe care sigur i-aţi fi dat înainte, dacă fata ar fi vrut.

— I-ar fi avut dimineaţă — îi spusei eu — dacă n-ar fi fost nărăvaşă.

— I-a făgăduit cu jurămînt maicii-si să fie aşa, şi nu trageţi nădejde să fie a dumneavoastră fără învoirea bătrînei.

— Şi de ce, mă rog, nu se învoieşte ?

— Fiindcă susţine că, de îndată ce vă veţi face pofta cu ea, o veţi părăsi.

— S-ar putea, dar n-aş fi părăsit-o înainte de a o copleşi cu daruri, pe cînd acum iată că tot părăsită e, dar fără să poată nădăjdui nimic.

— Sînteţi pe deplin hotărît să vă ţineţi de cuvînt ?

— Foarte hotărît.

— E judecata cea mai înţeleaptă şi vă încuviinţez din toată inima ; totuşi, vreau să vă arăt ceva care vă va uimi. Vin îndată.

Se întoarse urmat de un hamal care-mi urcă în odaie un fotoliu îmbrăcat cu o husă. De îndată ce rămaserăm singuri,

Goudar descoperi fotoliul şi mă întrebă dacă vreau să-l cumpăr.

— Ce vrei să fac cu el ? Nici măcar nu e o mobilă frumoasă.

— Şi, totuşi, se cere pe el o sută de guinee.

— N-aş da nici trei.

— Fotoliul acesta are cinci arcuri care sar toate deodată, cum se aşază cineva pe el. Declanşarea lor e fulgerătoare. Două din ele apucă braţele şi le ţin foarte strîns ; alte două înhaţă genunchii şi silesc coapsele să se depărteze cît se poate, iar al cincilea saltă şezutul, în aşa fel încît persoana de pe fotoliu e silită să stea arcuită.

Încheindu-şi descrierea, Goudas se aşeză în chipul cel mai firesc şi, arcurile sărind, îl văzui în poziţia unei femei care stă să nască.

— Aşezaţi-o aici — îmi spuse — pe frumoasa Charpillon, şi gata treaba.

Nu mă putui împiedica să rîd de născocirea asta, care mi se părea inscusită şi drăcească totodată ; totuşi mi-era silă să mă folosesc de un asemenea mijloc.

— Nu-l cumpăr — îi zisei — dar fă-mi plăcerea şi lasă-mi-l pînă mîine.

— Nici măcar un ceas,căci stăpînul lui mă aşteaptă la o sută de paşi de aici.

— Du-te atunci şi dă-i-l înapoi şi întoarce-te să prînzim.

Îmi arătă ce trebuie să fac ca să-l scot de acolo, puse apoi husa pe fotoliu, îl chemă sus pe hamal şi plecă.

Efectul acestui mecanism era fără greş şi nu zgîrcenia m-a împiedicat să-l cumpăr. Am spus-o, născocirea mi se părea drăcească.şi-mi făcuse silă din prima clipă ; pe de altă parte însă, gîndindu-mă puţin, chibzuii că mă putea duce şi la spînzurătoare într-o ţară unde judecătorii judecă mai mult moralitatea delictului decît delictul în sine. De altminteri, nu m-aş fi putut niciodată cu sînge rece hotărî s-o birui cu sila pe Charpillon, şi mai puţin încă punînd în lucrare acest aparat înfiorător, aparat care ar fi făcut-o să moară de frică.

La prînz, îi spusei lui Goudar că Charpillon mi-a scris ca să-mi ceară o întrevedere la mine acasă şi că aş fi vrut să păstrez fotoliul ca să-i arăt că aş fi putut să fac ce vreau

cu ea, dacă aş fi dorit. Îi arătai scrisoarea şi mă sfătui să primesc, fie şi numai aşa, ca să văd despre ce e vorba.

Neimboldindu-mă zorul s-o revăd pe făptura aceea cu petele pe care le avea pe obraz şi pe piept, pete pe care negreşit mi le-ar fi arătat ca să mă induioşeze şi să mă facă să roşesc de brutalitatea mea, lăsai să treacă opt sau zece zile fără a mă hotărî s-o primesc, vreme în care Goudar venea în fiecare zi să mă informeze despre încheierile trase de soborul ţaţelor acelora care se legase cu jurămînt să nu trăiască decît din găinării.

Aflai de la dînsul că bunica era o berneză care-şi luase numele de Augspurgher fără nici un drept, nefiind decît ibovnica unui cetăţean cumsecade pe care-l chema aşa şi de la care a avut patru fete; mama lui Charpillon era mezina şi, cum fusese destul de frumuşică şi de destrăbălată, cirmuirea o surghiunise, împreună cu maică-sa şi surorile ei. Se aşezase, toate, întîi în Franche-Comté unde trăise vînzînd balsamul de viaţă lungă. Acolo veni pe lume Charpillon, iar maică-sa o pune pe seama unui conte de Boulain-Villiers. Fata asta făcîndu-se frumoasă, maică-sa chibzui că o aşteaptă o carieră strălucită la Paris şi merse de se aşeză acolo; peste patru ani însă, văzînd că negoţul cu balsamul de viaţă lungă nu-i ajunge pentru a trăi şi că Charpillon, prea tînără încă, nu găseşte pe nimeni care să vrea s-o întreţină, că, pe de altă parte, o ameninţa închisoarea pentru datoriile pe care le făcuse, se hotărî, după sfatul lui Rostaing, pe atunci ibovnicul ei, să plece la Londra.

Goudar îmi arătă şi matrapazlicurile pe care le făcea familia aceea pentru a trăi; pe atunci mă interesau, dar pe cititor nu-l pot interesa; îmi va fi recunoscător, cred, să-l scutesc.

Neavînd nimic de făcut, într-o ţară a cărei limbă n-o cunoşteam, mă socoteam aproape fericit că-mi vine la îndemînă Goudar, care mă ajută să cunosc cele mai vestite curtezane din Londra, şi mai ales pe celebra Kitty Fischer, care nu mai stîrnea, pe atunci, atîta vîlvă. Îmi prezentă, de asemenea, într-o berărie unde beam o sticluţă de *strong-beer* [1], oricum mai bună decît vinul, o slujnicuţă de şaispre-

[1] Bere tare (engl.).

zece ani, o adevărată minune de frumuseţe. Era irlandeză şi catolică şi o chema Sarah. Am vrut s-o cucerese sau s-o achiziţionez, dar Goudar îşi pusese el ochii pe ea şi o şi răpi în anul următor. Pînă la urmă se însură cu ea şi ea e acea Sarah Goudar care străluci la Neapole, la Florenţa şi aiurea, şi pe care o vom regăsi peste patru, cinci ani, tot cu soţul ei. Goudar acesta urzise planul să i-o substituie doamnei Du Barry, ibovnica lui Ludovic al XV-lea, dar o *lettre de cachet* îl sili să meargă să-şi caute aiurea norocul. Fericite vremuri ale acestor *lettres de cachet* ! Vai ! Cum aţi trecut!

Plictisindu-se să tot aştepte un răspuns la scrisoarea ei, şi văzînd că au trecut două săptămîni fără să audă de mine, Charpillon se hotărî de atac. Asta s-a intimplat desigur în urma unui sfat de taină, căci Goudar nu-mi spusese nimic.

Veni la mine, singură în lectică, ceea ce mă făcu s-o primesc. Îmi beam şocolata, o primii fără să mă ridic şi fără s-o poftesc la masă. Se pofti, sfioasă, singură, şi se aşeză lîngă mine, întinzîndu-mi obrazul să i-l sărut, lucru pe care nu-l făcuse niciodată. Întorsei capul, dar această nemaipomenită tăgadă n-o descumpăni de fel.

— Obrazul meu ţi se pare desigur respingător — îmi zise — din pricina semnelor, care încă se văd, rămase în urma loviturilor pe care mi le-ai dat.

— Minţi, nu te-am lovit.

Totuna, ghearele dumitale de tigru mi-au lăsat contuzii pe tot trupul. Priveşte, nu-i nici o primejdie să te ducă în ispită ce-ţi arăt acum. De altminteri, nu-i nimic nou pentru dumneata.

Şi zicînd acestea, nemernica se descoperă şi-mi înfăţişează privirilor toată suprafaţa trupului ei, pe care, deşi vechi, se mai vedeau încă vreo cîteva pete gălbui.

Mişelul de mine ! De ce nu mi-am întors ochii ! De ce ? Am să ţi-o spun, cititorule : fiindcă era frumoasă de ziceai că-i făcătură, şi fiindcă făcătura n-ar fi făcătură dacă n-ar avea puterea să orbească judecata. Mă prefăceam că nu mă uit decit la pete, dar, Doamne ! Tare caraghios trebuie să mai fi fost. Mi-e şi ruşine cînd mă gîndesc. O fetiţă neumblată pe la şcoli, care nu stîrnise, ca mine, colbul de pe toate vechile hîrţoage, o fată oarecare ştia mai multe decît mine. Da, ştia că pătrunde în mine otrava prin toţi porii. Atunci cînd, la un moment dat, socoti că sînt destul de plin

de veninul poftelor înflăcărate, se înveşmîntă la loc şi veni să se aşeze lîngă mine, încredinţată că mi-ar fi plăcut să nu întrerupă acest îmbătător spectacol.

Stăpînindu-mă însă cît îmi sta în putinţă, îi spusei rece că nu i-am adus atîtea vătămări decît din vina ei, ceea ce e atît de adevărat, încît aş putea jura că nu eu le sînt făptaşul.

— Ştiu — zise ea — că totul a fost din vina mea, căci dacă eram supusă, cum ar fi trebuit să fiu, ai fi fost duios în loc să fii sălbatic. Căinţa şterge însă jignirea şi am venit să-ţi cer iertare. Pot trage nădejde ?

— Nu pot să nu te iert, şi nici pică nu-ţi port ; îmi pare numai rău că nu mă pot ierta pe mine însumi. Acum însă poţi să te duci, şi nu te mai bizui pe mine : nădăjduiesc că pe viitor nu-mi vei mai tulbura liniştea.

— Va fi precum doreşti, dar încă nu ştii tot, şi te rog să mă asculţi o clipă.

— Tot n-am nimic de făcut ; rămîi şi vorbeşte ; te ascult.

În ciuda rolului mîndru şi trufaş pe care judecata şi onoarea mă sileau să-l joc, eram din cale-afară de mişcat şi, ce era mai rău, era că mă simţeam gata să cred că fata asta n-a venit încă o dată la mine decît fiindcă dorea în sfîrşit să se învrednicească să-i fiu prieten şi ibovnic.

Ce-avea ea să-mi spună se putea spune într-un sfert de ceas : raznele însă, lacrimile, dibacele repetări, pe scurt, îi trebuiră două ceasuri ca să-mi spună că maică-sa o pusese să jure pe sufletul ei să-şi petreacă noaptea cu mine aşa cum a făcut-o. Pînă la urmă îmi spuse că s-a săturat de robie şi-mi arătă că doreşte să fie a mea aşa cum fusese a domnului Morosini, locuind la mine, nemaivăzîndu-se nici cu maică-sa, nici cu vreuna din rudele ei şi nemergînd decît acolo unde mi-ar fi plăcut mie s-o duc, dar să-i dau o sumă lunară de bani pe care să-i trimită maică-si, ca aceasta să nu se apuce s-o certe cu judecata, neavînd ea încă vîrsta de a se declara independentă.

Prinzi cu mine şi-mi făcu această propunere seara, cînd, văzînd că m-am liniştit, socoti că sînt gata să mă las iarăşi dus de nas. Îi spusei că am putea trăi amîndoi aşa cum propunea, dar că doresc să mă înţeleg cu maică-sa, pentru care

sfîrşit mă va vedea chiar a doua zi la ei. Vorbele acestea părură s-o uimească.

E de crezut că în ziua aceea Charpillon nu mi-ar fi dat tot ce-aş fi putut dori şi atunci n-ar mai fi fost vorba nici de împotriviri, nici de dezamăgiri în viitor. De ce oare n-am cerut totul? Fiindcă dragostea, care te face indeminatic, are citeodată urmări contrarii; fiindcă am socotit că, ajungînd cumva, în ziua aceea, judecătorul nemerniciei aceleia, ar fi fost o josnicie din partea mea să mă răzbun săturîndu-mi poftele de amor şi iarăşi, poate, fiindcă, cititorule, am fost în clipele acelea un prost, aşa cum am mai fost de atîtea ori în viaţa mea.

Charpillon trebuie să mă fi părăsit mînioasă şi fără îndoială dornică de a se răzbuna pentru dispreţul ce-l arătasem în ziua aceea faţă de fiinţa ei.

Goudar fu foarte uimit, cînd, a doua zi, îi vorbii de musafirul meu şi de jalnicul fel în care-mi petrecusem timpul în ajun. Îl rugai să-mi facă rost de o căsuţă mobilată, aşa ca lui Morosini, şi seara mă dusei acasă la făţarnica, vorbindu-i însă într-un chip ţeapăn al cărui caraghioslîc l-a gustat, cred, pe de-a-ntregul.

Fiind numai ea cu maică-sa, mă grăbii să-mi turui planul.

— O casă în Chelsea, îi spusei mamei, fiica dumitale va merge să locuiască acolo şi casa va fi a mea, apoi cincizeci de guinee pe lună cu care va face ce va pofti.

— Nu vreau să ştiu — spuse mama — de ce ai să-i dai pe lună; vreau însă ca ieşind din casa mea spre a merge să locuiască într-altă parte, să-mi dea suta de guinee pe care ar fi trebuit s-o primească atunci cînd şi-a petrecut noaptea cu dumneata.

— Deşi e vina dumitale că n-a căpătat-o, s-o retezăm, are să ţi-o dea.

— Trag nădejde — făcu fata — că mai vii să mă vezi pînă găseşti casa.

— Da.

Chiar a doua zi, Goudar mă duse să văd o locuinţă drăguţă în Chelsea şi o închiriai, plătind zece guinee pe o lună înainte, după ce mi-am arătat condiţiile şi am primit chitanţă. După-amiază, mă dusei să închei tîrgul cu mama, de faţă cu fata, care era gata să mă urmeze; mama îmi cere

suta de guinee, şi eu i-o dau, nemaitemîndu-mă că mă înşală, căci tot micul trusou al fetei se şi găsea la mine.

Plecăm, şi iată-ne la Chelsea. Lui Charpillon plăcîndu-i foarte mult casa, făcurăm o plimbare şi pe urmă cinarăm voioşi. După cină, merserăm să ne culcăm şi fata îmă dezmierdă şi ne jucarăm ca de început; cînd să ajung însă la ţintă, dau peste o piedică la care nu mă aşteptam. Imi invocă nişte pricini fireşti; nefiind eu omul să mă las oprit de atîta lucru, voii să trec peste ele; zadarnic însă, se împotrivi, dar într-un chip atît de blînd şi de mîngîietor încît mă hotării să adorm.

Trezindu-mă înaintea ei, voii să mă încredinţez dacă m-a păcălit şi, descoperind-o binişor, desfac rufa şi văd că iar m-a înşelat. Se trezi, încercă să mă oprească; era însă prea tîrziu. Şi totuşi o dojenii cu blîndeţe pentru noua ei viclenie şi gata s-o iert, şi mă pregătii să recîştig timpul pierdut; ea însă se burzuluieşte şi se supără că am încercat s-o surprind. Incerc să-i domolesc minia hărţuind-o să se dea bătută; trăgînd încă folos de pe urma blîndeţii mele, nevrednica fiinţă se înţepeneşte şi mai tare şi nu-mi îngăduie să isprăvesc nimic. Cunoscîndu-i jocul, mă hotărăsc s-o las în pace, împroşcînd-o însă, indignat, cu nişte epitete vrednice de ea. Neruşinata zîmbi întîi dispreţuitor şi, ridicîndu-se în capul oaselor în pat, începu să se îmbrace, apoi îşi îngădui cele mai neobrăzate replici. Scos din sărite de tonul ei înfipt şi vulgar, îi trăsnii o palmă şi-i dădui un picior de-o întinsei lată pe parchet. Incepe atunci să zbiere, bate din picior, face un tărăboi îngrozitor. Proprietarul urcă, se apucă să-i vorbească englezeşte; sîngele îi curgea şiroaie pe nas.

Proprietarul cu pricina care, din fericire pentru mine, vorbea italieneşte, îmi spuse că fata vrea să plece şi mă sfătui să nu mă împotrivesc, fiindcă ar putea să-mi facă una urîtă de tot şi el ar fi silit să depună mărturie împotriva mea.

— Faceţi-o — îi spusei — să dispară cît mai repede şi, dacă se poate, să n-o mai văd niciodată.

Imbrăcă ce mai avea de îmbrăcat, îşi opri sîngele, şi plecă în lectică; eu rămăsei lipit locului, mut şi înmărmurit, simţindu-mă nevrednic de a mai trăi şi părîndu-mi-se de neînţeles şi de necrezut purtarea nenorocitei aceleia.

Cînd, după un ceas, îmi ieşii puţin din toropeală, mă hotării să-i pun cufărul într-o birjă şi să i-l trimit; pe urmă mă dusei acasă şi, poruncind să nu dea drumul la nimeni, mă băgai în pat.

Douăzeci şi patru de ore mă frămintară cele mai amare gînduri şi, într-un licăr de judecată, recunoscui pînă la urmă ca vinovatul sînt eu şi că mi-e silă de mine însumi. De la ce simţeam eu şi pînă la sinucidere nu e decît un pas. Pasul acesta nu l-am făcut, şi bine am făcut.

Eram în pragul uşii cînd sosi Goudar care mă băgă înăuntru, avînd a-mi vorbi despre o treabă însemnată. După ce-mi spuse că Charpillon e acasă la ea, cu o falcă tare umflată, care o împiedică să se arate în lume, mă sfătui să părăsesc orice pretenţii faţă de ea ori faţă de maică-sa, că de unde nu, e hotărîtă să mă zdrobească printr-o calomnie pe care aş putea s-o plătesc cu viaţa. Celor care cunosc Anglia, şi Londra mai ales, n-am nevoie să le spun ce fel ar fi putut fi această calomnie, care atît de uşor biruie la englezi şi al cărei obiect a năruit cîndva Sodoma.

— Sînt — îmi spuse Goudar — împuternicit de mamă, care, dacă o lăsaţi în pace, nu vrea să vă dăuneze, să mijlocesc între dumneavoastră.

După ce mi-am petrecut toată ziua cu mijlocitorul acesta, şi m-am jelit ca un prost, i-am spus că-i poate duce mamei renunţarea mea, dar că aş rîvni să ştiu dacă mama şi fata ar avea curajul să mă asculte pe mine însumi întîrindu-le-o.

— Mă însărcinez să le întreb — îmi spuse el — dar vă plîng, căci veţi da iarăşi în mrejele lor şi vă vor zdrobi, fără a vă mulţumi întru nimic. Mi-e milă de dumneavoastră.

Îmi închipuiam că cele două podoabe nu vor avea curaj să mă primească, dar le cunoşteam prea puţin, căci Goudar veni să-mi spună că mama nădăjduieşte că voi rămîne şi mai departe prietenul casei. Aş fi dorit, cred, să nu fiu primit, căci nu mai voiam s-o văd pe nefericita aceea care atîta mă învrăjbea cu mine însumi, dar n-am avut puterea să mă port ca un bărbat şi să mă folosesc de singurul avantaj pe care mi-l lăsa lăcomia lor. Mă dusei la ele pe seară şi petrecui un ceas fără a rosti un singur cuvînţel, faţă în faţă cu Charpillon, care-şi ţinea ochii pironiţi pe o broderie, făcîndu-se ici şi colo că-şi şterge o lacrimă şi rotin-

du-şi din cînd în cînd capul, ca să pot eu contempla stricăciunile îngrozitoare pe care i le făcusem pe obraz.

Urmam s-o văd în fiecare zi, şi tot pe muteşte, pînă cînd semnul blestemăţiei aceleia de palme se şterse cu desăvîrşire; în răstimpul vizitelor acestora nesăbuite, veninul poftelor mă otrăvise însă într-atîta, încît fata m-ar fi putut jupui de tot ce aveam pentru cel mai mic hatîr.

Văzînd-o iar frumoasă şi murind de pofta de a o vedea din nou în braţele mele, blîndă şi dulce cum, deşi nu pînă la capăt, fusese, cumpărai un superb *trumeau*[1] şi un splendid serviciu pentru micul dejun din porţelan de Saxa şi i le trimisei cu un răvaş de dragoste care trebuie să mă fi făcut să apar în ochii ei ca bărbatul cel mai trăsnit din lume sau cel mai mişel. Îmi răspunse că mă aşteaptă să cinăm între patru ochi la ea în odaie, pentru a-mi da, precum vrednic sînt să le primesc, cele mai duioase dovezi de recunoştinţă.

Scrisorica aceasta mă făcu să-mi pierd cu desăvîrşire capul, pină-ntr-acolo încît, intr-un paroxism de entuziasm, luai hotărîrea să-i încredinţez cele două poliţe de cîte şase mii de franci pe care Bolomay le trecuse la ordinul meu şi care-mi dădeau dreptul să le bag la închisoare pe maică-sa şi pe mătuşile ei.

Încîntat de fericirea care mă aştepta şi din cale-afară de bucuros să mă arăt vrednic de ea, prin prosteasca-mi viteţie de care aveam să-i dau aşa bună dovadă lui Charpillon, mă dusei la ora cinci la dînsa. Mă primi cu maică-sa în salonaş şi văzui cu bucurie *trumeau*-ul expus pe cămin şi serviciul frumos rînduit pe un gheridon. După o ploaie de cuvinte duioase, mă pofti să urc la ea în odaie şi maică-sa ne ură o noapte bună. Eram în culmea bucuriei. Ciugulirăm cu poftă din bucatele aşezate pentru cină, după care scosei din portofel cele două poliţe, a căror poveste i-o spusei, adăugind că i le încredinţez, spre a le trece la ordinul ei de îndată ce mi se va dărui pe deplin şi spre a-i dovedi că n-am nici un gînd să mă răzbun pe maică-sa şi pe mătuşile ei. O pusei doar să-mi făgăduiască

[1] Panou de sticlă decorativ aşezat deasupra căminului sau în spaţiul dintre două ferestre.

să nu le înstrăineze nicicum. Le luă cu recunoştinţă şi, după ce-mi făgădui tot ce-i cerusem, le încuie cu grijă în sipetul ei.

Socotii atunci că mă pot încumeta să-i arăt patima ce mă mistuia, şi o aflai supusă, cînd să culeg însă fructul, mă strînge tare în braţe, îşi încrucişă picioarele şi începe să plîngă cu lacrimi fierbinţi.

Mă strădui şi izbutesc să mă stăpînesc şi o întreb dacă atunci cînd vom fi culcaţi o să-şi schimbe purtarea. Oftează, şi, după ce tace o clipă, îmi răspunde că nu. Răspunsul acesta mă lasă încremenit. Preţ de un sfert de ceas n-am fost în stare să fac o mişcare, să scot un cuvînt. Mă ridicai părînd liniştit, şi-mi luai mantaua şi sabia.

— Cum? Nu vrei să rămîi aici în noaptea asta?

— Nu.

— Mîine ne vedem?

— Aşa cred. La revedere.

Plecai din iadul acela şi mă dusei să mă culc.

CAPITOLUL XII

Urmarea celui precedent, dar mult mai ciudat.

A doua zi, pe la opt dimineaţă, harapul veni să mi-o anunţe pe Charpillon, spunîndu-mi că i-a dat drumul lecticii.

— Spune-i că nu vreau s-o primesc.

În clipa însă cînd sfîrşisem aceste cuvinte, fata intră şi harapul ieşi.

— Te rog — îi spusei prefăcîndu-mi glasul cît mai liniştit — să-mi înapoiezi cele două poliţe pe care ţi le-am încredinţat aseară.

— Nu le am la mine; dar de ce vrei să ţi le înapoiez?

La întrebarea asta, începu sîngele să fiarbă în mine, mînia rupse zăgazul şi dădu pe dinafară în valuri de ocări. Era o izbucnire de care firea mea avea nevoie pentru a-şi recăpăta echilibrul şi care se încheie fără voia mea cu o

revărsare de lacrimi de care, raţional, mi-era ruşine. Cît despre infama seducătoare, liniştită ca nevinovăţia însăşi, apucă momentul în care, cu glasul înăbuşit de sughiţuri, nu eram în stare să scot un singur cuvînt, pentru a-mi spune că n-a fost atît de neînduplecată decît fiindcă îi jurase maică-si să nu i se dăruiască nimănui în casa lor şi că n-a venit acum la mine decît ca să mă încredinţeze ce darg îi sînt, dăruindu-mi-se pe deplin şi ca să nu mai iasă de aici, dacă vreau eu să rămînă la mine.

Cititorul care îşi închipuie că auzind această declaraţie, toată minia mi s-a topit şi că, fără să mai pierd vremea, am pus stăpînire pe un bun la care atîta rîvnisem nu cunoaşte ce e patima, aşa cum o cunoştea nevrednica fiinţă a cărei paiaţă eram. El nu ştie că trecerea de la dragostea contrariată la minia cea mai neagră e promptă şi rapidă şi că drumul de întors e încet şi anevoios. Minia, singură, mai poate fi potolită cu vorba bună, cu lacrimi, cu supunere şi chiar numai cu îngăduinţa; dar cînd la minie se adaugă indignarea şi cînd sălbaticul resentiment al unei amare dezamăgiri se amestecă şi el într-acest îndoit sentiment, omul nu mai e în stare de nici o întoarcere bruscă la duioşie, de nici un sentiment de voluptate. E o ură năprasnică, a cărei durată e direct proporţională cu iritabilitatea temperamentului; nu scapi de ea decît atunci cînd încetează de a mai exista. La firea mea, minia, singură, n-a ţinut mult niciodată; dar cînd i s-a adăugat şi indignarea, trufaşa mea judecată m-a făcut întotdeauna să rămîn de neînduplecat pînă în clipa cînd uitarea m-a adus iar în starea mea normală.

Atunci cînd, într-o clipă ca aceea, a venit să mi se pună pe tavă, Charpillon ştia bine că minia sau mîndria mea rănită mă va împiedica s-o iau de cuvînt, iar cunoştinţa aceasta care la dumneata, cititorule, poate rodul cultivat al filozofiei, era o floare de cîmp în sufletul acelei dezmăţate. În privinţa aceasta, instinctul le învaţă pe femei mai multe decît îi poate învăţa ştiinţa şi experienţa pe bărbaţi.

Pe seară, tînărul monstru mă părăsi; era jignită, pasămite, tristă şi copleşită, şi-mi spuse doar aceste cîteva cuvinte :

— Trag nădejde că ai să revii la mine cînd ai să-ţi revii însuţi în fire.

Petrecuse cu mine opt ceasuri, vreme în care nu m-a întrerupt decît pentru a-mi tăgădui unele ipoteze adevărate, dar pe care nu le putea încuviinţa. Nu pusesem nimic în gură toată ziua, anume ca să nu fiu silit să-i ofer nimic şi să nu trebuiască să mănînc cu ea.

După ce plecă, luai o supă ; culcîndu-mă pe urmă, dormii un somn foarte lin, şi, trezindu-mă, mă simţii revenit pe deplin la starea mea normală. Cugetind atunci la scena din ajun, o socotii pe Charpillon adusă la căinţă, dar mi se părea că am ajuns eu nepăsător faţă de tot ce o privea.

Mărturisesc aici, cu toată umilinţa, metamorfoza la care m-a supus iubirea la Londra, la vîrsta de treizeci şi opt de ani. Atunci s-a săvîrşit primul act al vieţii mele. Al doilea s-a încheiat cînd am plecat în 1783 de la Veneţia, iar al treilea se va sfîrşi de bună seamă aici, unde petrec scriindu-mi aceste *Memorii*. Atunci se va sfîrşi comedia mea în trei acte şi, dacă va fi fluierată, cum s-ar putea să fie, nădăjduiesc să nu aud, şi e o mulţumire pe care şi alţi autori ar putea, ca mine, să şi-o pregătească. Dar nu i-am arătat încă cititorului ultima scenă a acestui prim act, şi o socot mai interesantă.

Ducîndu-mă să mă plimb în Green Park, mă opri Goudar. Îmi făcu plăcere că-l văd, căci aveam nevoie de haimanaua aceea.

— Vin de la Charpillon — îmi spuse — unde domneşte veselia. Degeaba am încercat să aduc vorba despre dumneavoastră, n-am izbutit să scot nimic de la ele.

— O dispreţuiesc — îi spusei — împreună cu tot ce o priveşte, de aproape sau de departe.

Mă lăudă, îndemnîndu-mă să stărui în această hotărîre. L-am luat să prînzească cu mine şi pe urmă ne-am dus la codoşa Walch, unde o văzurăm pe vestita curtezană Kitty Fischer, care-l aştepta acolo pe ducele de *** să vină s-o ia la bal. Frinea aceasta era falnic împodobită şi cred că nu umflu lucrurile cînd preţuiesc la cinci sute de mii de franci diamantele pe care le purta în seara aceea. Goudar îmi spuse că pot apuca prilejul şi, folosindu-mă de timpul cît îl aşteaptă pe duce, să mă bucur eu de ea, pe zece guinee. N-am vrut-o, fiindcă, deşi era fer-

mecătoare, nu vorbea decît englezeşte, or, deprins să sorb plăcerea cu toate simţurile, nu mă puteam hotărî ca, lăsîndu-mă în voia dragostei, să păgubesc simţul auzului. Cînd plecă fetişcana, madam Walch ne spuse că într-o zi Kitty a înghiţit o bancnotă de o mie de guinee pe o felie de pîine cu unt. Era un dar pe care tocmai i-l făcuse cavalerul Atleins, fratele frumoasei doamne Pitt. Nu ştiu dacă banca i-a mulţumit pentru acest dar.

Am petrecut un ceas cu Kennedy, o frumoasă irlandeză care o rupea pe franţuzeşte şi care, însufleţită de şampanie, făcu mii de nebunii; icoana lui Charpillon mă urmărea însă fără să vreau şi-mi strica toată plăcerea. Mă întorsei acasă trist şi nemulţumit. Judecata îmi spunea că trebuie să mă stăpînesc şi să-mi izgonesc din minte această femeiuşcă; un nu ştiu ce însă, care mi se părea un simţ al onoarei, îmi spunea că nu trebuie să-i las triumful de a-mi fi smuls pe nimic cele două poliţe, şi mă hotărîi să le capăt înapoi, cu voia sau fără voia ei. Rămînea să văd cum.

Domnul Malingan, acelaşi la care o cunoscusem pe drăceasca făptură, veni să mă poftească la prînz. Mă mai poftise de cîteva ori şi mi se părea că nu pot să-l tot refuz. N-am primit, totuşi, decît după ce mi-a spus numele celor care mai erau poftiţi; nefiind printre dînşii nici un cunoscut, n-am avut nimic împotrivă.

Le-am întîlnit la dînsul pe cele două tinere din Liège, din care una mă interesă de la bun început şi care-mi prezentă pe soţul ei, pe care Malingan nu mi-l prezentase, şi pe un alt tînăr care părea s-o curtenească pe cealaltă doamnă, care, îmi spuse ea, îi era vară.

Îmi plăcea însoţirea şi trăgeam nădejdea să petrec o zi bună, cînd duhul meu cel rău o aduse pe Charpillon. Intră veselă cum nu se mai poate şi, îndreptîndu-se către Malingan, îi zise:

— N-aş fi venit să mă poftesc la prînz, dacă aş fi ştiut că aveţi atîta lume; dacă sînt cumva de prisos, plec.

Protestară cu toţii, afară de mine, care intrasem la cazne. Şi, ca să-mi facă parcă în ciudă, o puseră în stînga mea.

Să fi venit înainte de a ne fi aşezat, aş fi găsit lesne un cuvînt sub care să mă strecor de la masă; cum îmi

începusem însă supa, m-ar fi arătat toţi cu degetul dacă aş fi plecat. Luai hotărîrea să nici nu mă uit la ea, îndreptîndu-mi toată curtenia către doamna din dreapta mea. Cînd ne ridicarăm de la masă, Malingan se jură pe cinstea lui că Charpillon nu fusese poftită; jurămintele lui nu m-au convins însă de loc, deşi, din politeţe m-am făcut că le cred.

Cele două tinere din Liège împreună cu cavalerii lor trebuiau să se îmbarce peste trei sau patru zile pentru Ostende şi, vorbind de plecare, aceea care-mi stîrnise interesul îmi spuse că îi pare rău că părăseşte Anglia fără a fi văzut Richmondul. O rugai să-mi îngăduie cinstea să i-l arăt eu a doua zi şi, nemaiaşteptînd să-mi răspundă, îl poftii pe soţul ei şi apoi pe toţi ceilalţi, mai puţin Charpillon, pe care m-am făcut că nici n-o văd.

Primind ei poftirea:

— Două trăsuri de cîte patru locuri — zisei — vor fi gata la orele opt, şi tocmai opt sîntem şi noi.

— Ba sîntem nouă, fiindcă vin şi eu, făcu Charpillon, privindu-mă ţintă în chipul cel mai neobrăzat; şi trag nădejde, domnule, că nu mă veţi goni.

— N-am s-o fac, fiindcă ar fi o mojicie; am să merg călare în fruntea alaiului.

— Nicidecum, fiindcă o iau eu pe genunchi pe domnişoara Emilie.

Era fiica lui Malingan, şi, găsind cu toţii că ideea asta e încîntătoare, n-am îndrăznit să mă împotrivesc. Cîteva clipe mai pe urmă, trebuind să ies, o găsii, întorcîndu-mă, pe odihna scării pe nevrednica făptură, care mă probozi spunîndu-mi că am jignit-o de moarte şi că ori fac cumva ca să dreg ce am stricat, ori se răzbună într-un chip care are să mă doară.

— Începe deci — zic — prin a-mi înapoia poliţele.

— Le vei avea mîine, dar caută să mă împaci.

I-am lăsat pe seară, hotărînd că vom gusta ceva a doua zi înainte de plecare.

La opt dimineaţă fiind gata trăsurile, Malingan, nevastă-sa şi fiică-sa se urcară cu cei doi domni în cea dintîi şi eu rămăsei să mă urc într-a doua, cu fetele din Liège şi cu Charpillon, care părea să fi legat o strînsă priete-

nie cu ele. Treaba asta nu-mi plăcea, şi fui posac tot drumul, pe care-l făcurăm într-un ceas şi un sfert. Poruncii întîi un prînz bun, pe urmă merserăm să vedem apartamentele şi grădinile: ziua era minunată, deşi eram pe toamnă.

În timp ce ne plimbam, Charpillon se apropie de mine şi-mi spuse că vrea să-mi înapoieze poliţele acolo unde i le-am dat. Cum ne aflam destul de departe de ceilalţi, o copleşii cu ocări, aruncîndu-i în faţă că e făţarnică şi stricată pînă la os, la o vîrstă la care te-ai mai putea încrede într-un fel de firească nevinovăţie, zicîndu-i pe numele pe care-l merita şi amintindu-i pe toţi cu care a preacurvit. O ameninţai în sfîrşit că am să mă răzbun, dacă mă scoate din răbdări. Era însă ferecată cu gheaţă şi punea un calm plat în calea furtunii de ocări pe care-o abăteam asupra capului ei. În vremea aceasta, ceilalţi apropiindu-se îndeajuns ca să mă audă, mă rugă să vorbesc mai încet: mă auzeau însă şi-mi părea foarte bine.

Merserăm în sfîrşit să prînzim şi, făcîndu-şi rost de un loc lîngă mine, nevrednica făptură făcu şi spuse mii de nebunii anume potrivite ca să creadă lumea că sîntem cei mai apropiaţi prieteni sau cel puţin că e îndrăgostită de mine, nesinchisindu-se că ar fi putut trece drept nefericită, căci prea stăteam de lemn la toate cu cîte mă îmbia. Mi-era o ciudă nemaipomenită, căci lumea credea desigur ori că sînt un dobitoc, ori că îşi bate joc făţiş de mine.

După ce prînzirăm, ne întoarserăm în grădină şi Charpillon, încăpăţînîndu-se să iasă biruitoare, mi se agăţă de braţ şi, după cîteva ocoluri, mă duse în labirint, unde voi să-şi încerce puterea. Acolo, după ce mă trase pe iarbă, începu să mă atace cu cele mai viclene cuvinte de iubire, cu dezmierdările cele mai dulci şi mai pătimaşe, şi, desfăşurîndu-mi înaintea ochilor nurii ei cei mai ademenitori, izbuti să mă vrăjească; şi totuşi, nu ştiu dacă iubirea sau dorul de răzbunare m-a făcut să mă dau bătut; s-ar putea ca, fără să ştiu, să fi fost la mijloc şi una şi cealaltă.

Altminteri, în clipele acelea, totul părea într-însa gata să se lase în voia dragostei; pupila-i înflăcărată şi umedă,

obrajii îmbujoraţi, sărutările-i aţîţătoare, pieptul umflat şi răsuflarea gîfîită, totul trebuia să mă facă să cred că nevoia înfrîngerii e la dînsa la fel de poruncitoare ca la mine nevoia biruinţei; şi nu exista, cu siguranţă, nimic care să-mi strecoare frica unei împotriviri, şi încă a unei împotriviri dinainte chibzuite.

În această credinţă, mă îmblînzesc şi mă înduioşez; îmi retrag cuvintele şi-mi cer iertare, aruncînd vina mînici pe seama prea marii mele iubiri... Sărutările-i înflăcărate răspunzînd alor mele, şi pecetluindu-ne împăcarea, mă cred poftit, de privirile ei şi de uşoara apăsare a trupului, să culeg laurii celor mai dulci haturiri...; dar în clipa în care pun mîna să întredeschid uşa altarului, o mişcare mă trimite la zece paşi de ţintă.

— Ce, iar vrei să mă amăgeşti?

— Nu, dar gata, ajunge, scumpul meu prieten. Îţi făgăduiesc să-mi petrec noaptea în braţele tale, la tine acasă şi pe deplin a ta.

Zbuciumul simţurilor îmi gonise judecata şi nu mai eram stăpîn pe mine. N-o vedeam decît pe vicleana care de atîta ori îşi bătuse joc de prosteasca mea încredere: voiam să apuc prilejul şi să-mi aflu mulţumirea sau răzbunarea. Ţintuind-o aşadar cu stînga sub mine, scot din buzunar un cuţitaş şi, punîndu-i-l în gît, o ameninţ cu moartea la cea mai mică împotrivire.

— Fă tot ce doreşti, îmi spuse ea cu tonul cel mai liniştit cu putinţă; nu-ţi cer decît să-mi laşi viaţa; după ce însă îţi vei potoli poftele, eu nu mă mai mişc de aici, doar pe sus au să mă ducă la trăsură, şi nimic n-are să mă împiedice să spun de ce.

Ameninţarea aceasta nu mai avea nici un rost, căci îmi venisem în minţi şi mi se rupea inima de mine că am putut ajunge atît de jos din pricina unei fiinţe pe care o dispreţuiam împărăteşte, în ciuda influenţei aproape magice pe care o avea asupră-mi prin poftele năprasnice pe care se pricepea să mi le stîrnească. Mă ridicai fără a sufla un cuvînt şi, luîndu-mi pălăria şi bastonul, mă grăbii să plec dintr-un loc unde dezlănţuirea patimii mă dusese la un pas de pieire.

Nu mă vor crede cititorii, şi totuşi e adevărul adevărat, neobrăzata se grăbi să mă ajungă din urmă şi mi se agăţă de braţ intr-un chip atît de firesc de parcă nu s-ar fi întîmplat între noi nimic. E cu neputinţă ca o fată de şaptesprezece ani să fie atît de meşteră la acest mîrşav joc în foi de viţă, fără să-şi fi încercat puterile într-o sută de bătălii de acest soi. De îndată ce îşi birui ruşinea, îşi alcătui un temei de glorie dintr-un lucru care o scufunda în mocirlă. Cînd ne întîlnirăm cu ceilalţi, mă întrebară dacă nu mi-a fost cumva rău, în vreme ce pe obrazul ei nu văzu nimeni nici cea mai neinsemnată schimbare.

Ne înapoiarăm la Londra şi, sub cuvînt că mă doare îngrozitor capul, îmi luai rămas bun şi mă dusei acasă.

Întîmplarea aceasta mi se întipărise cu groază în minte şi îmi apăru cît se poate de limpede că, dacă n-am să fug de prilejurile de a o întîlni pe fata asta, sînt un om pierdut. Avea în ochii mei un prestigiu ciudat, căruia nu mă puteam împotrivi. Luai deci hotărîrea să n-o mai văd; fiindu-mi însă ruşine de slăbiciunea ce-o avusesem de a-i încredinţa cele două poliţe, şi de a mă fi lăsat de atîtea ori înşelat, îi scrisei mamei un răvaş, în care o sfătuiam să o silească pe fiică-sa să mi le înapoieze, ameninţînd-o că altminteri voi purcede la un demers care n-o să-i placă.

În după-amiaza aceleiaşi zile, primii următorul răspuns:

„Sînt foarte uimită, domnule, că vă adresaţi mie ca să vă recăpătaţi cele două poliţe de cîte şase mii de franci pe care le-aţi încredinţat fetei mele. Mi-a spus că vi le va înmîna ea însăşi cînd vă veţi fi cuminţit şi veţi fi învăţat să o respectaţi."

Citind acest neobrăzat răvaş, mi se urcă sîngele la cap, într-atîta încît uitai de hotărîrea ce-o luasem dimineaţă. Îmi băgai două pistoale în buzunare şi o pornii spre locuinţa ticăloasei acelei de muieri ca s-o croiesc cu bastonul pînă mi-o înapoia poliţele.

Nu-mi luasem pistoalele decît ca să le ţin la respect pe cele două puşlamale care cinau în fiecare zi la dînsa. Ajung furios, dar trec dincolo de poartă şi îl văd intrînd pe tînărul frizer, un băiat frumuşel, care venea să-i pună părul pe moaţe în fiecare sîmbătă seara.

Nedorind să mai fie un al treilea de faţă la scena pe care o puneam la cale, o întinsei pînă la colţul străzii, unde mă oprii spre a pîndi plecarea frizerului. Aşteptam de o jumătate de oră, cînd îl văzui pe Rostaing şi pe Caumon, cei doi pezevenghi ai stabilimentului, şi-mi păru foarte bine. Aştept mai departe; bate de unsprezece şi frumosul frizer nu mai iese. Puţin înainte de miezul nopţii, văd deschizîndu-se poarta, pe care cu o lumînare în mînă iese o slujnică şi caută un lucru ce trebuie să fi căzut pe geam. Mă apropii tiptil, intru şi deschid uşa salonaşului care se afla la doi paşi de poartă şi văd... pe Charpillon şi pe frizer întinşi pe canapea şi făcînd, cum zice Shakespeare, „pe lighioaia cu două spinări"[1]. Văzîndu-mă, nemernica se sperie, ţipă, îl aruncă jos din şa pe caraghiosul care dă fuga să se îmbrace şi căruia îi măsor zdravăn spinarea cu bastonul, pînă cînd, sosind aduse de zarvă slugile, mătuşile, mama, se folosi de zăpăceală şi spălă putina. Cît a ţinut învălmăşeala asta, Charpillon, tremurînd ca varga, pe jumătate goală, sta pe vine în spatele canapelei, cu răsuflarea tăiată, necutezînd să înfrunte grindina care putea să cadă şi pe spinarea ei la fel ca pe cea a făt-frumosului domniei sale. În vremea aceasta, cele trei babe tăbără ca nişte furii pe mine; ocările lor neizbutind însă decît să-mi stîrnească mai tare mînia, fac ţăndări *trumeau*-ul, porţelanurile şi sparg mobila; pe urmă, cum nu conteneau să zbiere, mă întorc spre ele, ameninţîndu-le că le crăp scăfîrlia dacă nu încetează să mă zăpăcească de cap.

Aruncîndu-mă, istovit, pe blestemata aceea de canapea, îi poruncesc mamei să-mi înapoieze poliţele. În clipa aceea, iată că se iveşte paza de noapte.

Paza aceasta de noapte se alcătuieşte dintr-un singur om, care se plimbă toată noaptea în toată mahalaua lui, cu o lanternă într-o mînă şi cu un baston lung în cealaltă. Pe acest singur om se sprijină pacea mahalalei şi liniştea marelui oraş. Îl vezi pretutindeni şi nimeni nu în-

[1] Othelo, I, 1; expresia apare întîi la Rabelais (*Garg.* III): împrumutăm traducerea lui Romulus Vulpescu (*Gargantua*, E.L.U., Bucureşti, 1963, p. 28).

drăzneşte să nu i se supună. Îi băgai în palmă vreo trei, patru coroane, spunîndu-i:

— *Go away* (du-te) şi încuiai poarta după el.

După ce mă aşezai la loc pe canapea, îi cerui încă o dată mamei politeţele mele, iar ea îmi spuse:

— Vai, nu sînt la mine, le ţine fata mea.

— Pune s-o cheme.

Cele două slujnice spuseră atunci că, în vreme ce spărgeam porţelanurile, a fugit pe poartă şi că habar n-au unde s-a dus. La cuvintele acestea, mama şi mătuşile se pun pe zbierat şi pe bocit:

— La miez de noapte, sărăcuţa de ea, fetiţa mea, singură pe străzile Londrei! Nepoţica mea scumpă, în starea în care se află, biata copilă, e pierdută! Blestemată fie clipa în care ai venit în Anglia ca să ne nenoroceşti pe toate!

Găsind două mijlocul să se reverse, mînia mi se potolise şi liniştea aducînd cu sine judecata, mă cutremurai închipuindu-mi-o pe fata asta înspăimîntată bătînd singură străzile Londrei la ceasul acela.

— Haideţi — le spusei celor două slujnice — mergeţi de-o căutaţi prin vecini; cu siguranţă că o veţi găsi. Cine vine să-mi aducă vestea că e în afară de primejdie capătă cîte o guinee.

Cînd cele trei gorgone văzură că mă interesează s-o găsim pe Charpillon, o luară de la început şi mai virtos cu bocetele, cu învinuirile şi cu ocările; iar eu, mut, şi încremenit, păream a le zice că ele au dreptate şi că toată vina e de partea mea. Aşteptam cu nerăbdare să se întoarcă slujnicele. Sosiră în sfîrşit la un ceas după miezul nopţii, gîfîind şi cu deznădejdea zugrăvită pe obraz:

— Am căutat-o peste tot — îmi spuseră ele — dar degeaba; n-am găsit-o nicăieri.

Le-am dat două guinee, ca şi cum ar fi adus-o, şi am rămas înmărmurit şi speriat, gîndindu-mă cît de greu ar trage în cumpănă, în pieirea fetei, spaima îngrozitoare pe care desigur mînia mea i-o pricinuise. Ce slab e omul, şi prost, cînd e îndrăgostit!

Deosebit de mişcat de jalnica întîmplare, am fost destul de naiv spre a le arăta nemernicelor acelora cît mă

căiesc. Le implorai să pună s-o caute peste tot de îndată ce se va face ziuă, şi să-mi dea de veste cînd s-a întors, ca să pot să vin să mă arunc la picioarele ei şi să-i cer iertare, apoi să n-o mai revăd cît oi mai trăi. Le mai făgăduii să plătesc tot ce am stricat şi să le las lor poliţele, iscălindu-le ca achitate cu numele meu. După aceste fapte, săvîrşite spre veşnica ruşine a judecăţii mele, după această cinstită pocăinţă în faţa unor codoaşe cărora puţin le păsa şi de cinste şi de mine, plecai, făgăduind două guinee slujnicei care va veni să-mi aducă vestea că tînăra ei stăpînă a fost regăsită.

Ieşind, îl găsii la poartă pe *watchman* [1]-ul care mă aştepta ca să mă petreacă acasă. Erau ceasurile două. Mă trîntii pe pat, unde şase ore de somn, deşi tulburate de visuri lugubre, mă feriră de bunăseamă să-mi pierd minţile.

La opt dimineaţă, aud pe cineva ciocănind şi, alergînd la fereastră, o zăresc pe una din slujnicele duşmancelor mele. Îmi bătea inima în piept cînd strigai să-i dea drumul înăuntru şi răsuflai aflînd că *miss* Charpillon s-a întors chiar atunci, în lectică, dar într-un hal fără de hal şi că au băgat-o numaidecît în pat.

— Am dat fuga să vă aduc vestea — îmi spuse iscusita slujnică — nu pentru cele două guinee, ci fiindcă v-am văzut ce nefericit eraţi.

Dovada aceasta de interes mă băgă în cofă cît ai clipi din ochi. Îi dau cele două guinee, o aşed lîngă patul meu şi o rog să-mi povestească în amănunt toate împrejurările întoarcerii. Eram departe de a bănui că fata asta e pusă la cale de stăpînele ei ! Străbăteam o vreme de nerozie şi de amăgire.

Tînăra ei stăpînă mă iubeşte, începu să-mi spună paţachina, şi nu m-a înşelat decît fiindcă aşa a vrut maică-sa.

— Ştiu asta — îi spusei eu — dar unde şi-a petrecut noaptea ?

— La o negustoreasă a cărei prăvălie a găsit-o deschisă şi care o cunoaşte, fiindcă i-a vîndut fel de fel de lucruri.

[1] *Paznic* (engl.).

S-a culcat cu fierbinţeală şi mă tem să nu iasă ceva rău de aici, căci se află în perioada critică.

— Nu-i adevărat, căci am prins-o în fapt cu frizerul.

— Aş ! Asta nu dovedeşte nimic, n-a stat bietul tînăr să se uite aşa de-aproape.

— Dar îl iubeşte.

— Nu cred, deşi îşi petrece multe ceasuri cu dînsul.

— Şi mai zici că mă iubeşte pe mine !

— Una n-o împiedică pe cealaltă ; cu acela e numai aşa, o toană.

— Spune-i că vin să stau toată ziua la căpătîiul ei şi întoarce-te să-mi aduci răspunsul.

— O trimit pe tovarăşa mea, dacă vreţi.

— Nu, fiindcă nu ştie decît englezeşte.

Plecă, şi văzind că nu se mai întoarce, pe la trei, mort de nerăbdare, mă hotărîi să mă duc eu la dînsa ca să văd ce face. Bat, şi se iveşte una din mătuşi care mă roagă să nu intru, căci cei doi prieteni sînt acolo, furioşi pe mine, iar fiica-sa are fierbinţeală mare şi aiurează : alta nu spune decît strigă într-una : „Uite-l pe Scingalt, uite-l pe călăul meu, vrea să mă ucidă. Scăpaţi-mă. Pleacă, domnule, pentru Dumnezeu".

Mă întorsei acasă deznădăjduit, nebănuind că mi s-au spus minciuni. Copleşit de amărăciune, n-am mîncat nimic toată ziua, căci mi se oprea totul în gît. N-am închis ochii pînă dimineaţă : aveam friguri. Înghiţii cîteva păhărele de rachiu tare, nădăjduind să mă ameţesc şi să aţipesc ; degeaba.

A doua zi la nouă, mă înfăţişai la Charpillon la poartă, care, ca şi în ajun, nu mi se deschise decît pe jumătate. Aceeaşi mătuşă bătrînă veni să-mi spună, oprindu-mă să intru, că bolnavei i-a crescut fierbinţeala, că aiurează, necontenind să-mi rostească cu groază numele în clipele de pierdere a cunoştinţei şi că medicul a spus că, dacă boala se înrăutăţeşte, nu mai are de trăit nici douăzeci şi patru de ore. Spaima i-a oprit lunaţia ; e într-o stare mai mult decît îngrijorătoare.

— Blestemat să fie frizerul ! strigai.

— Slăbiciuni de tinereţe ; ar fi trebuit să vă faceţi că n-aţi băgat de seamă.

— Pe toţi dracii, vrăjitoare bătrînă! Crezi că ar fi fost cu putinţă? Na, vezi să nu-i lipsească nimic.

Şi zicînd acestea, îi dădui o bancnotă de zece guinee şi plecai ca smintit. În drum, îl intîlnii pe Goudar care se sperie de mutra mea. Îl rugai să meargă să vadă ce face Charpillon şi să vină pe urmă să-şi petreacă ziua cu mine. Se întoarse peste un ceas şi-mi spuse că i-a găsit pe toţi pe culmile deznădejdii şi că fata e în pragul morţii.

— Ai văzut-o?

— Nu, mi s-a spus că nu se poate.

— Crezi că-i adevărat?

— Nu ştiu ce să zic; o slujnică însă, care de obicei îmi spune adevărul, m-a încredinţat că şi-a pierdut minţile fiindcă i s-a oprit menstruaţia; afară de asta, are într-una friguri şi convulsiuni. Sînt, toate, de crezut, căci acestea sînt obişnuitele urmări ale unei spaime mari, cînd femeia se află în perioada critică. Mi-a spus că dumneavoastră sînteţi pricina întregii nenorociri.

I-am istorisit atunci toată tărăşenia. M-a plîns din inimă, dar aflînd că de douăzeci şi patru de ore n-am putut nici mînca, nici dormi, mi-a spus foarte cuminte că suferinţa aceasta ar putea să mă coste viaţa ori minţile. O ştiam, dar nu vedeam nici un leac. Stătu toată ziua cu mine şi-mi fu de folos. Neputînd mînca, am băut mult şi mi-am petrecut noaptea plimbîndu-mă şi vorbind la pereţi, ca unul căruia îi lipseşte o doagă.

A treia zi, neputînd afla nimic sigur despre Charpillon, ieşii pe la şapte dimineaţă spre a merge la ea. După ce aşteptai un sfert de oră în stradă, se întredeschise poarta şi, scăldată în lacrimi, se ivi mama care-mi spuse, fără a mă lăsa să intru, că fiica ei e în agonie. În clipa aceea, un bărbat în vîrstă, costeliv, palid şi plăpînd, ieşi spunîndu-i într-o nemţească elveţiană că trebuie să se plece voinţei Domnului. O întrebai pe nemernica de codoaşă dacă fusese medicul.

— Nu mai poate fi vorba de medic, îmi spuse făţarnica plîngînd şi mai amar; e un slujitor al sfintei evanghelii, şi încă unul e sus. Săraca fetiţa mea! În cel mult o oră se duce.

Simţii atunci cum îmi trece un fior de gheaţă prin inimă. Izbucnind în lacrimi, o părăsesc pe muierea aceea, spunîndu-i:

— Eu sînt, e adevărat, cauza finală a morţii, dar dumneata ai ucis-o, nefericito.

Plecînd, îmi tremurau picioarele şi mă întorsei acasă hotărît să-mi curm zilele în chipul pe care-l voi socoti cel mai sigur.

Pentru înfăptuirea grozavului plan, zămislit cu desăvîrşit sînge rece, poruncii să se spună că nu sînt acasă pentru nimeni. De îndată ce ajunsei în odaie, îmi pusei ceasurile, inelele, tabacherele, punga şi portofelul în sipet şi-l încuiai în secretar. Scrisei pe urmă o scrisoare către rezidentul Veneţiei, arătînd că las după moarte tot avutul meu domnului de Bragadin. Pecetluiesc scrisoarea şi o încui în sertar, unde-mi ţineam şi diamantele şi bijuteriile, şi pun cheia în buzunar, împreună cu cîteva guinee de argint. Mă înarmez cu straşnicele mele pistoale şi ies, cu hotărîrea nestrămutată de a mă duce să mă înec în Tamisa, la Turnul Londrei.

Cu gîndul acesta, născut şi nutrit nu de mînie sau de dragoste, ci de cea mai rece judecată, mă dusei la un negustor să cumpăr nişte gloanţe de plumb, cu care să-mi umplu buzunarele atîta cît să pot să duc pînă la Turn, unde trebuia să ajung pe jos. Mergînd într-acolo şi cugetînd, mă simţii şi mai întărit în gîndul meu, căci îmi spuneam că, trăind mai departe, aş îndura de o mie de ori pe zi chinurile iadului văzînd icoana lui Charpillon care m-ar învinui pe dreptate că am ucis-o.

Mă lăudam chiar că împlinesc fără nici o sforţare o hotărîre care mi se părea întemeiată pe cea mai riguroasă judecată. Şi mai simţeam şi un fel de tainică mîndrie că am găsit în mine destulă inimă pentru a mă pedepsi eu însumi pentru nelegiuirea de care mă socoteam vinovat.

Umblam încet, din pricina uriaşei greutăţi pe care o duceam în buzunare şi care mă asigura că, odată ajuns în apă, aveam să mor la fund înainte de a putea fi scos afară.

La jumătatea podului Westminster, duhul meu cel bun mi-l aduse înainte pe cavalerul Edgard, un tînăr englez

foarte drăguţ, bogat, care trăia bucurindu-se de viaţă şi gustind-o din plin. Îl cunoscusem la lordul Pembroke şi fusese de cîteva ori la mine la prînz. Ne potriveam ; nu-i era silă de taclale, avea haz, şi petrecusem amindoi clipe plăcute, schimbînd vorbe de duh. Cum îl zării, voii să-l ocolesc, mă văzuse însă şi veni să mă ia prieteneşte de braţ.

— Încotro ? Hai cu mine, afară doar dacă te duci să scoţi pe cineva din puşcărie. Hai, o să petrecem.

— Nu pot, dragul meu, lasă-mă.

— Ce ai ? nu te mai cunosc cu mutra asta ciufută.

— N-am nimic.

— N-ai nimic ? Nu te vezi. Sînt sigur că te duci să faci vreo boroboaţă.

— Te înşeli.

— Degeaba tăgăduieşti.

— Ţi-am spus că n-am nimic. La revedere. Am să vin altădată cu dumneata.

— Lasă, dragă Seingalt, te văd eu că eşti cătrănit. Nu te slăbesc de loc. Haidem, merg cu dumneata.

Aruncindu-şi privirea pe buzunarul pantalonilor mei, zăreşte culasa unuia din pistoale şi, fără să se sfiască, pune mina pe celălalt buzunar, il simte pe al doilea şi-mi spune :

— Te duci cu siguranţă să te baţi în duel, vreau să vin şi eu : nu mă împotrivesc la luptă, dar singur nu te las.

Silindu-mă atunci să zimbesc, il încredinţai că nu mă duc la nici un duel şi, fără să mă gîndesc la ce spun, adăugai că am plecat numai aşa, să mă plimb ca să mă distrez.

— Prea bine — spuse Edgard — trag atunci nădejde că tovărăşia mea îţi va fi la fel de plăcută ca mie a dumitale. După ce ne plimbăm, mergem să prînzim la Cannon. Îi dau de veste unei fetiţe care trebuia să prînzească cu mine să vină să ne intilnească acolo însoţită de o franţuzoaică fermecătoare, şi facem o partidă în patru.

— Te rog, dragă prietene, scuteşte-mă ; sînt amărit şi simt nevoia să merg singur undeva să-mi risipesc gîndurile negre.

— Ai să te duci mîine, dacă ai să mai simţi nevoia, sînt sigur însă că în trei ceasuri îţi vei risipi toate gîn-

durile negre ; şi dacă n-o fi aşa, o să ne plictisim împreună. Sau socoteai să prînzeşti dincolo ?

— Nicăieri, fiindcă nu simt nevoia, nefiindu-mi foame de loc. N-am mîncat nimic de trei zile : nu pot decît să beau.

— Toate acestea nu sînt fireşti, şi încep să văd limpede despre ce e vorba. Cine ştie ce necaz ţi-a făcut sînge rău şi ai putea să înnebuneşti, sau să mori, cum i s-a întîmplat unui frate de-al meu. Trebuie să pun eu rînduială în treaba asta.

Edgard stăruind, judecind, îmbinînd adevărul cu gluma, îmi spusei în sinea mea : „Încă o zi. Am să-mi pot împlini planul după ce ne vom despărţi. Singura primejdie e să mai trăiesc cîteva ceasuri".

Sînt sigur că acela pe care un mare necaz i-a dus la sinucidere n-au făcut decît să preîntîmpine ceasul în care şi-ar fi pierdut minţile, precum e în afară de orice îndoială că aceia care au înnebunit n-ar fi putut scăpa de această nenorocire decît luîndu-şi viaţa. Eu n-am ales sinuciderea decît în clipa în care nebunia mi-ar fi distrus judecata, dacă mai zăboveam o singură zi să mă hotărăsc. Şi totuşi, iată şi corolarul : omul nu trebuie niciodată să-şi curme zilele, căci s-ar putea ca pricina suferinţei lui să dispară înainte ca nebunia să fi sosit. Vreau să spun că sînt fericiţi aceia cu inimă destul de vitează ca să nu-şi piardă niciodată nădejdea. Inima mea îşi pierduse, în împrejurarea aceea, vitejia ; prăpădisem orice nădejde şi m-aş fi sinucis ca un om cuminte, orice ar putea crede cititorul. Nu-mi datorez viaţa şi întoarcerea speranţei decît întîmplării.

Cînd află că nu trec podul decît fiindcă aşa poftesc eu, Edgard îmi spuse că mai bine să ne înapoiem şi mă lăsai convins ; peste o jumătate de ceas, nemaifiind însă în stare să mă car din pricina plumbului aceluia care-mi umplea buzunarele, îl rugai să mă ducă undeva unde să-l pot aştepta, căci nu mai pot de sfîrşeală. Îi dădui cuvîntul meu că-l aştept la Cannon.

De îndată ce rămăsei singur, îmi deşertai buzunarele şi pusei gloanţele într-un dulap ; odihnindu-mă puţin pe urmă, chibzuii că băiatul acesta drăguţ ar putea să-mi

năruie cu desăvîrşire planul sinuciderii, de vreme ce o şi împiedicase, amînind-o.

Judecam nu ca un om care nădăjduieşte, ci ca unul care prevedea că ar fi cu putinţă ca Edgard să fi fost menit de Pronie să mă împiedice să-mi iau viaţa, măcar în acea împrejurare. Trăgeam încheierea că peste acţiunile absolute şi hotărîtoare, nu sîntem stăpîni decît pînă într-un anumit punct. Şedeam acolo în circiumă şi mă socoteam constrîns cumva cu forţa să-l aştept pe tînărul englez, căci socotind forţa morală a amîndurora, e sigur că trebuia să mă dau bătut.

Edgard se întoarse curînd şi îi păru bine cînd mă văzu.

— M-am bizuit pe făgăduinţa dumitale, îmi spuse el.

— Doar nu ţi-ai închipuit că am să-mi calc cuvîntul de onoare.

— Simţămintul acesta mă linişteşte ; amărăciunea o să treacă.

Cuvintele drepte, glumeţe şi întotdeauna atît de îndatoritoare pe care mi le spunea tînărul îmi făceau bine ; începeam să o simt, cînd cele două zăpăcite, dintre care una era franţuzoaică, sosiră, cu veselia întipărită pe fermecătorul lor obraz. Erau parcă făcute anume pentru desfătări şi firea le înzestrase din belşug cu tot ce poate aprinde poftele în cel mai de gheaţă bărbat. Le-am dat ce era al lor, fără a le întîmpina însă precum erau deprinse. Mă luară la început drept un tăntălău ; deşi aflat însă în agonie, simţii o pornire de amor propriu care mă îndemnă să le arăt că nu sînt de lemn. Le dădui mai mult în silă cîteva sărutări leşinate şi-l rugai pe Edgard să-i spună compatrioatei lui că, să nu mă fi aflat în pragul morţii, i-aş fi dovedit că o găsesc fermecătoare. Mă căinară amîndouă. Pe un bărbat care a petrecut de trei ori cîte douăzeci şi patru de ore fără să mănînce şi să doarmă îl lasă destul de rece imboldurile dragostei ; cuvintele însă nu le-ar fi convins pe cele două preotese, dacă Edgard nu le-ar fi spus cum mă cheamă. Aveam un nume şi de îndată ce aflară cine sînt, le văzui pătrunse de respect. Nădăjduiau cîteşitrei că Bacus şi Comus vor pleda în favoarea lui Amor, îi lăsam să zică ce vor, ştiind bine că nădejdile lor sînt deşarte.

Am luat un prinz englezesc, adică fără ce e mai de seamă, fără supă; astfel incît inghiţii numai citeva stridii cu un vin de Graves delicios; mă simţeam însă bine căci îmi plăcea să-l văd pe Edgard ţinîndu-le cu îndemînare de urit nimfelor amîndouă.

Ajuns în culmea voioşiei, zănaticul tînăr îi propuse englezoaicei să danseze *rompaipe* îmbrăcată în veşmintele maicii Eva, iar ea se învoi cu condiţia să ne îmbrăcăm şi noi ca taica Adam şi să găsim muzicanţi orbi. Le spusei că, spre a le fi pe plac, am să le ţin şi eu isonul dar că, în halul de toropeală în care mă aflu, e slabă nădejde că mă vor putea aduce să fac precum şarpele ispitei. Mă scutiră de osteneala costumaţiei, cu condiţia ca, de îndată ce voi simţi înţepîndu-mă ghimpele voluptăţii, să mă despoi şi eu ca dinşii. Făgăduii. Trimiseră după orbi, încuiară uşile, se dichisiră cît îşi acordară artiştii instrumentele — şi orgia începu.

A fost o clipă în care am cunoscut multe adevăruri. Atunci am văzut că plăcerile dragostei sînt urmarea şi nu pricina veseliei. Aveam în faţa ochilor trei trupuri superbe, minunat de proaspete şi de bine făcute, mişcările, graţia, gesturile lor, şi pînă şi muzica, totul era încîntător, fermecător; nici o emoţie nu veni să mă vestească însă că toate acestea îmi zic şi mie ceva. Dansatorul rămase ca un biruitor chiar în timpul dansului şi m-am mirat că n-am încercat eu însumi niciodată o asemenea ispravă. După dans, le prăznui pe cele două mîndre, trecînd de la una la cealaltă, pînă cînd urmările fireşti îi răpiră dibăcia şi-l siliră să se odihnească. Franţuzoaica veni să se încredinţeze dacă dau vreun semn de viaţă; văzîndu-mi însă bicisnicia, mă declară olog.

Sfîrşindu-se orgia, îl rog pe Edgard să-i dea patru guinee franţuzoaicei şi să plătească cheltuiala, căci n-aveam decît prea puţini bani la mine.

Aş fi putut oare ghici, dimineaţă, că, în loc să mă înec, am să iau parte la o atît de frumoasă petrecere?

Datoria ce-o făcusem la tînărul englez mă îndemnă să-mi amîn pe a doua zi sinuciderea. După ce plecară nimfele, voii să mă despart de Edgard, dar fu cu neputinţă; o ţinea sus şi tare că arăt mai bine ca dimineaţă;

că stridiile pe care le-am înghițit și nu le-am vărsat dovedesc că am nevoie să mă distrez și că aș putea a doua zi să fiu om și să prinzesc cum trebuie, dacă aș merge să-mi petrec noaptea cu dînsul la Ranelagh. Eram sastisit și nu-mi prea păsa de nimic; m-am lăsat convins. Mă urcai cu Edgard intr-o birjă, urmînd invățătura stoicilor pe care mi-o însușisem în anii mei tineri și fericiți: *sequere deum* [1].

Intrarăm în frumoasa rotondă cu pălăriile trase pe ochi. Era lume multă și ne plimbam cu mîinile la spate, în chipul obișnuit al englezilor, cel puțin în vremea aceea.

Se dansa menuetul și, aruncîndu-mi privirile pe o femeie care dansa foarte bine și care era cu spatele la mine, mă oprii ca să aștept să se întoarcă. Mă îndemnau s-o văd la obraz o rochie și o pălărie cu totul și cu totul la fel cu cele pe care, cu cîteva zile în urmă i le dăruisem lui Charpillon; pe de altă parte, aceeași statură și mișcările ei; crezînd-o însă pe nefericita aceea moartă sau în agonie, asemănarea nu-mi trezi nici o bănuială. În vremea aceasta, dansatoarea traversează, își ridică fruntea și o văd... pe Charpillon în carne și oase.

Edgard îmi spuse mai tîrziu că a crezut că am să mă prăbușesc trăsnit de ducă-se-pe-pustii, atît erau de cumplite tremurăturile care m-au apucat.

Și totuși, eram atît de încredințat că fata e bolnavă, încît nu-mi crezui ochilor și îndoiala mă ajută să-mi vin în fire. „E cu neputință — îmi spuneam — să fie Charpillon; trebuie să fie alta care seamănă cu ea și, slăbite, simțurile m-au înșelat". Ocupată cu partenerul ei, dansatoarea nu privea spre cerc, dar aveam vreme să aștept. În clipa aceea își ridică brațele pentru a face reverența de la sfîrșitul menuetului și, aproape fără să vreau, mă apropii de dînsa ca și cum aș fi dorit s-o iau la dans; se uită la mine și fuge.

Mă stăpînii, dar siguranța făcu să mă apuce iar tremurăturile și mă gîndii să mă duc să mă așed. Cît ai clipi din ochi, o sudoare rece îmi scăldă obrazul și tot trupul. Văzînd această criză, Edgard mă sfătui să iau un ceai;

[1] Urmează-ți norocul (lat.).

Il rugai să mă lase însă singur cîteva clipe și să meargă să se distreze.

Răvășeala iscată în mine mă făcu să mă tem de cine știe ce urmări fatale, căci tremuram din toate mădularele și o năprasnică bătaie de inimă nu mi-ar fi îngăduit nici să mă țin pe picioare, dacă aș fi dorit să mă ridic.

Neputînd să mă ucidă, criza îmi dărui pînă la urmă o viață nouă. Ce minunată schimbare! Simțeam cum liniștea mi se pogoară încetul cu încetul în toate simțurile și putui contempla cu plăcere razele scăpărate dintr-o sumedenie de luminări, raze care-mi aduceau în retină o lumină care mă făcea să-mi fie rușine de mine însumi; rușinea aceasta îmi arăta însă că m-am tămăduit, și mi-era, din acea clipă chiar, plăcută. Străbătui încetul cu încetul, ca să zic așa, toate treptele dintre deznădejde și extaz. Eram atît de uluit de noua stare în care mă aflam, încît, văzînd că Edgard nu se mai ivește, începui să cred că n-am să-l mai revăd niciodată. „Tînărul acesta — îmi ziceam — e duhul meu bun, îngerul meu păzitor, e sufletul strămoșilor mei, care s-a întrupat în făptura pămîntească a lui Edgard ca să mă facă să-mi vin în simțiri." Și m-aș fi întărit într-acest gînd, dacă nu l-aș fi văzut ivindu-se peste cîteva clipe.

Întîmplarea i-ar fi putut scoate într-adevăr în cale lui Edgard pe una din făpturile acelea încîntătoare care te fac să uiți de tot pentru o clipă, pentru o noapte, și prietenul meu ar fi putut pleca de la Ranelagh fără măcar să mai apuce a-mi da de veste; și atunci m-aș fi întors singur la Londra, sigur însă că nu i-am văzut decît forma exterioară. M-aș fi dezmeticit, oare, văzîndu-l iar peste cîteva zile? Poate, dar n-aș fi în stare să jur. Am avut întotdeauna în mine un grăunte de eres, o înclinare spre spiritualism, cu care nici nu mă gîndesc să mă laud; mă spovedesc însă și cititorul are dreptul să mă dau în vileag și să nu-i ascund nimic.

Edgard se întoarse în cele din urmă, foarte voios, dar neliniștit în ce mă privește și rămase foarte uluit găsindu-mă plin de însuflețire și auzindu-mă judecînd cît se poate de ager lucrurile care-mi săreau în ochi în cercul acela frumos.

— Rizi, scumpe prietene — îmi zise — ţi-a trecut, dar, amărăciunea?

— Nu, dubul meu bun, sînt însă hămesit de foame, şi vreau să te rog să-mi faci o mare plăcere, dacă n-ai miine cine ştie ce treabă însemnată care să te împiedice.

— Sînt liber pînă poimiine, şi gata la porunca ta.

— Îţi datorez viaţa; viaţa, mă înţelegi? Pentru ca darul să fie însă deplin, am nevoie să-ţi petreci cu mine noaptea asta şi toată ziua de miine.

— Sînt al tău.

— Să mergem la mine.

— Bucuros. Haidem.

Pe drum nu-i spusei nimic, ajungînd însă acasă, nu găsii decît o nouă scrisoare de la Goudar pe care o băgai în buzunar, aminind pe a doua zi treburile mai însemnate.

Era unu noaptea. Ni se sluji o cină bună şi mîncai cu poftă, sau mai bine zis înfulecai. Edgard mă lăudă şi ne duserăm la culcare şi dormii somn adînc pînă a doua zi. Cum mă trezii mersei să-mi iau gustarea de dimineaţă în odaia lui Edgard şi-i istorisii toată povestea, al cărei deznodămînt ar fi fost moartea mea, dacă întîmplarea nu m-ar fi făcut să-l întîlnesc pe podul Westminster, şi dacă ochiul lui isteţ nu l-ar fi făcut să-mi ghicească, după chipul meu răvăşit, starea sufletească. Ducîndu-l pe urmă la mine în odaie, îi arătai secretarul, sipetul şi testamentul. Deschisei apoi scrisoarea lui Goudar, unde găsii următoarele cuvinte:

„Sînt sigur că fata cu pricina, departe de a fi pe moarte, s-a dus la Ranelagh cu lordul Grosvenore".

Edgar, plin de bun-simţ, deşi mare petrecăreţ, era furios. Convins că mi-a scăpat viaţa, mă îmbrăţişă încredinţîndu-mă că va socoti întotdeauna drept cea mai frumoasă zi din viaţa lui ziua în care m-a împiedicat să mă omor pentru o făptură atît de nevrednică de un asemenea gest. Nu putea cuprinde cu mintea josnicul caracter al lui Charpillon şi al măică-si. Îmi spuse că am dreptul să pun s-o aresteze pe mamă, deşi poliţele fiica nu mi le-a înapoiat, fiindcă scrisoarea pe care mama mi-a scris-o

mărturiseşte datoria şi recunoaşte că fiica nu deţine poliţele decit cu titlu de depozit.

Fără să-i destăinuiesc gîndul, luai chiar atunci hotărîrea s-o bag la închisoare. Seara, înainte de a ne despărţi, ne jurarăm prietenie veşnică şi, în ce mă priveşte, i-o datoram. Se va vedea curînd ce i-a fost hărăzit îndatoritorului englez să păţească pentru a-mi fi dat un asemenea ajutor.

A doua zi, mîndru ca unul care a cîştigat o mare biruinţă, m-am dus la procurorul care mă ajutase în daravera cu contele Schwerin. Procurorul acela, după ce-mi ascultă plîngerea, îmi spuse că dreptatea mea e de netăgăduit şi că le pot băga în închisoare pe cele trei femei, pe mamă, adică, şi pe cele două mătuşi ale nemernicei.

Fără a pierde vremea, mă dusei la magistratul care, după ce îmi luă jurămîntul, îmi dădu verdictul şi acelaşi portărel care-l arestase pe Schwerin luă treaba asupra lui ; nu le cunoştea însă pe muieri şi trebuia să le cunoască. Că intră în casă şi dă peste ele n-avea nici o îndoială ; trebuia însă ca acelea pe care le arestează să fie negreşit femeile arătate în mandatul de arestare, şi s-ar fi putut să fie multe altele adunate acolo.

Neputînd încredinţa nimănui o slujbă atît de gingaşă ca aceea de a i le arăta cu degetul, căci Goudar nu s-ar fi învoit să şi-o ia pe seamă, mă hotărîi să-l călăuzesc eu pe portărel în casă, la ceasul cînd eram sigur că marţafoaicele se află cîteşitrele în salonaş.

Îi dădui întîlnire la orele opt, cu o birjă la porunca lui, în strada Danemarcei, spunîndu-i să pătrundă în casă de îndată ce i se va deschide poarta şi că în aceeaşi clipă voi intra şi eu şi că va putea să aresteze fără nici o grijă pe cele trei femei pe care i le voi arăta. În Anglia, oamenii dreptăţii sînt foarte punctuali şi toate se petrecură precum le rînduisem eu. Portărelul intră în salonaş, cu un agent subaltern, şi eu după ei. Văzînd-o pe mamă şi pe cele două surori, i le arăt şi mă grăbesc să ies, căci Charpillon, îmbrăcată în negru, cu spatele la cămin, şi pe care abia dacă-mi aruncai privirea, mă făcu să mă cutremur. Mă credeam şi simţeam că sînt într-adevăr vindecat ; rana adîncă pe care mi-o făcuse însă făţarnica aceea abia se cicatrizase şi nu ştiu, zău, ce s-ar fi întîm-

plat dacă în clipa aceea Circe ar fi avut prezenţa de spirit să-mi sară de git şi să mă roage s-o cruţ pe maică-sa şi pe mătuşile ei.

Văzîndu-le pe cele trei femei atinse cu puternica baghetă, fugii gustind din plin plăcerea răzbunării, plăcere uriaşă, care-i face fericiţi pe cei ce şi-o îndeplinesc şi care-i nefericeşte atîta vreme cît o aşteaptă numai sau tînjesc după ea. Cu adevărat fericit e cel ce practică ataraxia şi care, necunoscînd ura, nu cunoaşte nici setea de răzbunare. Chipul pizmaş în care pusesem să le aresteze pe cele trei codoaşe escroace şi spaima care mă trecu văzînd-o pe făţarnica muiere care mă dusese la doi paşi de sinucidere dovedeau că încă nu sînt liber. Ca să fiu liber cu desăvîrşire, trebuia să fug de ea şi s-o uit.

A doua zi dimineaţă veni la mine Goudar, foarte vesel, şi-mi spuse că mă felicită pentru curajul ce-l arătasem în ajun, căci se pune chezaş că ori m-am vindecat de patimă, ori sînt mai îndrăgostit ca niciodată.

— Vin de la Charpillon — adăugă — unde n-am găsit-o decît pe bunică, scăldată în lacrimi, cu un avocat pe care de bună-seamă îl consulta.

— Cunoşteai deci ce s-a întîmplat ?

— Da, am ajuns acolo aseară un ceas după ce aţi plecat dumneavoastră şi am stat pînă cînd cele trei tilhăroaice s-au hotărît să-l urmeze pe agent. Se împotriveau ; pretindeau că trebuie să le lase răgaz pînă dimineaţă şi că, încă în zorii zilei, vor găsi pe cineva care să depună cauţiune pentru ele. Cei doi viteji care intr-acestea sosise, se băgară şi ei în treabă, ba chiar traseră sabia ca să-l împiedice pe omul dreptăţii să folosească puterea ; acela însă pe care-l adusese agentul îi dezarmă şi luă cu sine săbiile, ducîndu-le şi pe cele trei arestate. Charpillon a vrut să meargă cu ele, dar a socotit că e mai bine să înceapă a lucra pentru eliberarea lor.

Goudar încheie spunîndu-mi că se va duce să le vadă, ca prieten, la închisoare şi că, dacă mă învoiesc la o împăcare, e bucuros s-o mijlocească. Îi mulţumii, încredinţîndu-l că singura împăcare la care m-aş învoi cu muie-

rile acelea ticăloase ar fi să-mi dea cei şase mii de franci ai mei şi că trebuie să se socotească fericite că nu mă gîndesc să-mi capăt şi dobînzile la care am dreptul, ca să mă despăgubesc cumva de banii de care atît de mîrşav m-au escrocat.

Două săptămîni s-au scurs fără să mai aud vorbindu-se de daravera aceasta. Charpillon se ducea în fiecare zi să prînzească cu arestatele şi ca le întreţinea. Trebuia s-o coste multe parale, căci ocupau două încăperi, iar gazda, adevărat Caron, nu le îngăduia să-şi aducă mîncare dinafară. Goudar îmi spuse că Charpillon i-a declarat maică-si că nu s-ar hotărî niciodată să vină să mă roage să le eliberez, chiar sigură să fie că ar dobîndi tot ce-ar voi numai arătîndu-mi-se. Eram, în ochii ei, cel mai înfiorător monstru din lume. Că era mai puţin mostru ca mine nu mă pot învoi să zic, dar sînt silit să recunosc, în schimb, că, în împrejurarea aceasta, dădea dovadă de mai mult caracter decît mine; poziţiile noastre erau însă diametral opuse: tot ce-i făcusem eu fusese stîrnit de patimă, în vreme ce dînsa fusese stîrnită doar de pofta de cîştig şi, poate, de nişte toane.

Îl căutasem zadarnic pe Edgard în răstimpul celor două săptămîni, cînd, spre marea mea mulţumire, îl văzui ivindu-se într-o dimineaţă, cu o faţă veselă şi prietenească.

— Unde te ascunzi, frate, de atîta vreme? îi spusei; te-am căutat peste tot.

— Dragostea, scumpe prietene, m-a ţinut vreme de două săptămîni ascuns în nepătrunsele-i temniţe. Vin să-ţi aduc nişte bani.

— Mie? De la cine, mă rog?

— De la doamnele Augspurgher. Dă-mi, te rog, chitanţă şi cuvenita declaraţie, căci trebuie să merg eu însumi să le călăuzesc în braţele bietei Charpillon, care de două săptămîni nu face altceva decît să plîngă.

— Îi înţeleg lacrimile şi o admir că s-a priceput să-şi aleagă ocrotitor pe acela care m-a scăpat din lanţurile ei. Ştie că îţi datorez viaţa?

— Nu ştie nimic, decît că eram împreună la Ranelagh atunci cînd ai văzut-o dansînd şi cînd o credeai

moartă sau în agonie; i-am povestit însă totul după ce am cunoscut-o.

— A venit desigur să te roage să pui o vorbă bună la mine pentru dînsa?

— Nicidecum. A venit să-mi spună că ești un monstru de nerecunoștință, căci ea te-a iubit și ți-a dat dovezi adevărate pentru dragostea ei; acum însă te urăște.

— Domnul fie lăudat! Nemernica! E ciudat însă că s-a priceput să te cucerească pentru a se răzbuna pe mine; te-a îmbrobodit, amice, și te pedepsește pe dumneata.

— O fi, oricum însă, e o dulce pedeapsă.

— Îți urez să fii fericit, dar bagă de seamă și păzește-te, ticăloasa e meșteră la înșelat.

Edgard îmi numără două sute cincizeci de guinee iar eu îi dădui chitanță și declarație că-mi retrag plîngerea; le luă și plecă mulțumit.

După această întîmplare, nu trebuia oare să-mi închipui că totul între noi s-a sfîrșit? Deșarte amăgiri.

În vremea aceea, principele ereditar de Brunswick, astăzi duce domnitor, se căsători cu principesa soră a regelui. *Common council* declarîndu-l cetățean englez cu toate prerogativele legate de acest titlu, breasla giuvaergiilor din Londra îl primi în rîndurile ei și îi înmînă, prin *lord major*[1] și *aldermen*[2], diploma respectivă, într-o splendidă cutie de aur. Principele acesta era cel dintîi gentilom din toată Europa noastră și totuși nu s-a simțit înjosit să-și adauge acest nou titlu la cele vechi de paisprezece secole cu care se împodobea.

Cu prilejul acesta, *lady* Harrington o făcu să cîștige două sute de guinee pe Cornelis, care-și împrumută casa din Soho unui bucătar care dădu un bal și o cină de o mie de persoane, cu cîte trei guinee de cap. Luară parte cei doi soți și toată casa regală, mai puțin regele și regina. Am fost și eu poftit pe trei guinee, dar în picioare cu alți șase sute de inși, căci locuri la masă nu erau

[1] **Primarul Londrei** (engl.).
[2] **Consilieri municipali** (engl.).

decît patru sute, și au fost și doamne care n-au putut fi așezate.

În seara aceea am văzut-o pe *lady* Grafton, care ședea lîngă ducele de Cumberland. Era fără perucă, fără pudră și părul îi cădea, drept, pînă la jumătatea frunții. Celelalte doamne strîmbară rău de tot din nas, căci pieptănătura aceasta urîțea. Nu știau cum s-o mai blesteme pe cea care o născocise; și în mai puțin de șase luni coafura „à la Grafton" se întinse pretutindeni, trecu marea, se răspîndi în toată Europa unde, cu desăvîrșire pe nedrept, numele nașei fu uitat. Moda aceasta mai ține și astăzi și e singura care se poate făli cu o vechime de treizeci de ani, deși a fost fluierată cînd s-a născut.

La cina aceea, pentru care cel care o dădea primise trei mii de guinee sau șaptezeci și cinci mii de franci, cele mai felurite gusturi își puteau afla mulțumirea; eu însă nu dansam și, neîndrăgostindu-mă de nici una din mîndrele care împodobeau serata, plecai la ora unu noaptea. Era într-o duminică, zi în care nimeni, în afară de criminali, n-are, în Anglia, a se teme de închisoare. Și, totuși, iată ce mi s-a întîmplat.

Splendid îmbrăcat, mă întorceam acasă în trăsură, cu Jarbe harapul urcat în spate împreună cu încă un slujitor, cînd, abia intrat pe strada mea, aud pe cineva strigîndu-mă în trecere: „Noapte bună, Seingalt". Scoțîndu-mi capul pe portieră ca să răspund, îmi văd trăsura înconjurată de oameni înarmați cu pistoale, iar unul dintr-înșii îmi strigă:

— Din porunca regelui!

Întrebîndu-i slujitorii mei ce vor de la mine, ei răspund:

— Să-l ducem la închisoarea Newgate, căci pe criminali duminica nu-i ocrotește.

— Și ce crimă am făptuit? zic.

— Aveți s-o aflați la închisoare.

— Stăpînul meu — spuse Jarbe — are dreptul s-o știe înainte de a merge la închisoare.

— Dar judecătorul doarme.

Harapul stăruie, și trecătorii, aflînd despre ce e vorba, strigă toți că eu am dreptate.

Dîndu-se bătut, căpitanul îmi spuse atunci că mă duce la el acasă, în City.

— Fie şi în City — zisei — şi să isprăvim odată.

Ajunşi acolo, ne oprirăm înaintea unei case şi mă puseră într-o încăpere mare, la parter, în care nu erau decît nişte bănci şi cîteva mese mari. Dînd drumul la trăsură, slujitorii mei se întoarseră să-mi ţină de urît. Nevoind nici în ruptul capului să mă părăsească, cei şase zbiri îmi spuseră că trebuie să trimit să le aducă mîncare şi băutură. Îi poruncii lui Jarbe să facă, aşa cum spun ei şi să se poarte blînd şi cuviincios.

Nu făptuisem nici o crimă, aşa că eram foarte liniştit ; nu putusem nimeri acolo decît în urma unei calomnii şi, cum ştiam că la Londra dreptatea se face repede şi bine, necazul meu nu putea fi decît trecător. Mă învinuiam totuşi că nu m-am ţinut de buna maximă de a nu răspunde niciodată noaptea, căci aş fi ocolit această neplăcere. Dar greşeala era făcută şi nu-mi mai rămînea decît să am răbdare. Mă distram cu cugetări hazlii asupra răsturnării de situaţii care mă făcea să trec din mijlocul unei strălucite adunări în jalnica tovărăşie unde mă aflam, aşa îmbrăcat ca un prinţ.

Se făcu în sfîrşit ziuă şi stăpînul hanului în care mă aflam veni să întrebe unde e criminalul care şi-a petrecut noaptea la el. Nu m-am putut împiedica să nu rîd cînd, văzîndu-mă el cum arăt, îi înjură cum îi veni la gură pe zbiri care nu l-au trezit să-mi dea o odaie, căci se vedea păgubit de cel puţin o guinee cît mi-ar fi luat pe ea. Veniră în sfîrşit să ne dea de veste că judecătorul a deschis şedinţa şi că e vremea să mă înfăţişez.

Aduseră o lectică, fiindcă aşa cum eram îmbrăcat, gloata m-ar fi improşcat cu noroi, dacă aş fi îndrăznit să ies în stradă pe jos.

Intrînd în sală, mă pomenii în mijlocul a vreo şaizeci de inşi care se holbau toţi la sălbaticul care cutează să se arate în faţa judecăţii într-un asemenea lux deşănţat.

În capătul sălii zării, pe un fotoliu înalt, un om care urma, pare-se, să mă judece. Era într-adevăr judecătorul şi judecătorul acela era orb. Avea capul înfăşurat într-un tulpan lat care-i acoperea şi ochii, căci, nevăzînd nimic, puţin îi păsa că-i are acoperiţi. Cineva de

lingă mine, ghicind că sînt străin, îmi spuse în franțuzește:

— Fiți liniștit, domnul Fielding[1] e un judecător cinstit și drept.

Îi mulțumii binevoitorului necunoscut și rămăsei încîntat văzînd că am de-a face cu un om îndatoritor, un om de duh și strălucitul autor al atîtor lucrări cu care Anglia se mîndrește.

Cînd îmi veni rîndul, secretarul, aflat la dreapta lui, îi spuse, după cîte înțelegeam, numele meu.

— *Signor* Casanova — îmi spuse domnul Fielding într-o foarte bună italienească — fiți bun și vă apropiați, am să vă vorbesc.

Încîntat că mi-a adresat cuvîntul în limba mea, străbătui mulțimea, și, venind pînă la bară, îi spusei:

— *Eccomi, signore*[2].

Atunci, vorbindu-mi mai departe italienește, îmi spuse:

— Domnule de Casanova, venețian, sînteți condamnat la detențiune pe viață în închisorile maiestății-sale regelui Marii Britanii.

— Aș dori să cunosc, domnule, pentru ce crimă am fost condamnat. Ați avea bunătatea să-mi spuneți?

— Dorința dumneavoastră e dreaptă și foarte firească, fiindcă în țara noastră justiția nu se socoate îndreptățită să condamne pe nimeni fără a-i arăta temeiul condamnării. Aflați așadar că sînteți învinuit, și învinuirea e sprijinită de doi martori, că vreți să desfigurați o fată frumoasă; ori tînăra aceasta îi cere justiției s-o ocrotească de această violență, iar justiția nu găsește altceva mai bun decît să vă țină la închisoare *in vitam aeternam*[3]. Pregătiți-vă s-o porniți într-acolo.

— Domnule, învinuirea e pe deplin calomnioasă; depun jurămînt. S-ar putea ca, examinîndu-și propriile ei purtări, fata cu pricina să aibă de ce se teme că mi-ar putea veni o asemenea poftă; vă pot însă asigura că

[1] E vorba de *John Fielding*, fratele celebrului scriitor.
[2] *Iată-mă, domnule* (it.).
[3] *Pe vioță* (lat.).

pînă acuma încă nu mi-a venit şi cred că mă pot lega că n-are să-mi vină niciodată.

— Are doi martori.

— Sînt mincinoşi. Dar pot îndrăzni, prea-cinstite jude, să vă întreb numele celei care mă învinuieşte?

— E *miss* Charpillon.

— O cunosc, dar nu i-am arătat niciodată decît dovezi de duioşie.

— Deci nu e adevărat că vreţi s-o desfiguraţi?

— Hotărît nu.

— Atunci vă felicit. Veţi merge să prînziţi acasă, dar trebuie să aduceţi doi martori. Doi capi de familie trebuie să se declare răspunzători că nu veţi făptui niciodată această crimă.

— Cine ar cuteza să făgăduiască oare că n-am s-o făptuiesc?

— Doi englezi de vază, a căror stimă v-aţi cîştigat-o şi care ştiu că nu sînteţi un nelegiuit. Trimiteţi după dînşii şi, dacă sosesc înainte de a pleca eu la masă, vă pun de îndată în libertate.

Zbirii mă duseră înapoi la închisoare, în locul unde-mi petrecusem noaptea şi mă grăbii să le dau în scris slujitorilor mei toate numele capilor de familie pe care mi le aminteam, poruncindu-le să le spună şi pricina pentru care îi pun pe drumuri. Îi sfătuiam să se grăbească. Trebuiau să sosească pînă la amiază; dar Londra e atît de mare! Nu veniră, şi magistratul plecă la masă. Mă mîngîiai cu gîndul că judecă şi după-amiază; iată însă ceva neplăcut.

Însoţit de un tălmaci, căpetenia arcaşilor veni să-mi spună că vrea să mă ducă la Newgate. E, la Londra, temniţa unde sînt închişi cei mai mişei şi cei mai spurcaţi criminali.

Pusei să-i spună că-mi aştept chezaşii şi că are să mă poată duce seara la închisoare, dacă n-or veni; se făcu însă că n-aude. Îmi întoarse că, de îndată ce-mi vor sosi oamenii, vor veni să mă ia de la închisoare şi că, deci, trebuie să-mi fie totuna. Tălmaciul îmi şopti că omul acesta e cu siguranţă plătit de potrivnicii mei ca să-mi facă rău, dar că nu atîrnă decît de mine să rămîn unde sînt, dîndu-i nişte bani.

— Şi cît ar trebui să-i dau ? întrebai.

Tîlmaciul, după ce îi vorbi deoparte, se întoarse să-mi spună că zece guinee l-ar hotărî să mă ţină pînă-n seară la el.

— Spune-i că sînt dornic să văd cum arată închisoarea.

Trimiseră după o birjă şi mă duseră acolo.

Ajungînd în acel lăcaş de jale, adevărat infern vrednic de închipuirea lui Dante, o sumedenie de nenorociţi, dintre care unii urmau să fie spînzuraţi chiar în săptămîna aceea, îmi sărbătoriră sosirea batjocorindu-mi eleganţa. Văzînd pe urmă că nu le vorbesc, se supărară şi începură să mă înjure. Temnicerul îi potoli, spunîndu-le că sînt străin şi nu înţeleg boabă englezeşte ; apoi mă duse într-o odaie, arătîndu-mi cît are mă coste şi rînduielile închisorii, de parcă ar fi fost sigur că am să stau acolo cît lumea. După o jumătate de ceas însă, acelaşi ins care voise să-mi ia un bir de zece guinee veni să-mi spună că mă aşteaptă chezaşii la jude şi trăsura mea în faţa porţii.

Îi mulţumii lui Dumnezeu din adîncul inimii, coborîi şi mă aflai curînd faţă în faţă cu omul legat la ochi. Îl văzui acolo pe domnul Pégu, croitorul meu, şi pe Maisonneuve, negustorul meu de vinuri, care-mi spuseră că sînt fericiţi că-mi pot face acest neînsemnat serviciu. La cîţiva paşi, îi zării pe neruşinata de Charpillon, pe nemernicul de Rostaing cu un avocat şi pe Goudar. Nu m-am pierdut cu firea şi m-am mulţumit să-i fulger dispreţuitor din ochi.

Aflînd ce anume trebuie să garanteze, chezaşii mei semnară cu voioşie ; judecătorul îmi spuse apoi cu toată curtenia :

— *Signor* Casanova, poftiţi să iscăliţi pentru îndoitul cauţiunii ; pe urmă, vă declar cu desăvîrşire liber.

Apropiindu-mă de masa scriitorului, întrebai la cît se ridică suma şi aflai că e vorba de patruzeci de guinee, cea a fiecăruia dintre chezaşi fiind de cîte douăzeci. Iscălii, spunîndu-i lui Goudar că frumuseţea lui Charpillon ar fi putut fi preţuită la zece mii, dacă judecătorul ar fi putut-o vedea. Cerînd pe urmă să mi se spună cine erau cei doi martori, mi se rostiră numele lui Rostaing şi al

lui Botarelli. Aruncîndu-i o privire de dispreţ lui Rostaing care sta acolo palid ca un mort, şi fără măcar să mă uit la Charpillon, căci mi-era milă de ea, spusei cu glas tare:

— Martorii sînt vrednici de pus sub acuzaţie.

Înainte de a pleca şi după ce mă închinai cu toată cuviinţa înaintea judecătorului, deşi nu putea să mă vadă, îl întrebai pe grefier dacă datorez ceva pentru procedură. Răspunzîndu-mi că nu, se iscă o ceartă între el şi avocatul mîndrei, care sta acolo foc de supărată că nu poate pleca înainte de a plăti cheltuielile prilejuite de arestarea mea.

Cînd să ies, văzui ivindu-se vreo cinci, şase englezi binecunoscuţi, care veneau să se pună chezaşi pentru mine şi care nu mai puteau de ciudă că au ajuns prea tîrziu. Mă rugară să nu fiu supărat pe legile englezeşti, adesea cam strîmtorătoare pentru străini.

După ce petrecui una din cele mai plicticoase zile din viaţa mea, mă văzui în sfîrşit din nou acasă, bucuros că mă pot culca, şi rîzînd de păţania care mi se întîmplase.

CAPITOLUL XIII

Botarelli — Scrisoare de la Pauline prin domnul de Saa — Papagalul răzbunător — Pocchini — Guerra, veneţianul — O regăsesc pe Sara; plănuiesc s-o iau de nevastă şi să plec cu ea în Elveţia [...]

Încheindu-se astfel primul act al comediei mele, al doilea începu a doua zi de dimineaţă. Ieşeam din pat cînd, auzind zarvă la poartă, îmi scot capul pe fereastră şi-l văd pe Pocchini, licheaua aceea netrebnică de la Stuttgart, care mă prădase mişeleşte acolo, aşa cum poate îşi mai aminteşte cititorul. Voia să intre înăuntru, fără să aş-

tepte să-mi fie anunțat. Cînd îl văzui, mă apucară pandaliile și trîntii fereastra, strigîndu-i că n-am vreme să-l primesc.

Peste cîteva clipe, îl văd ivindu-se pe Goudar, în mînă cu un număr din *Saint James' Chronicle* unde se afla, pe scurt, toată povestea arestării și a eliberării mele pe optzeci pe guinee. Numele meu și al mîndrei nu erau pomenite, al lui Rostaing însă și al lui Botarelli erau tipărite negru pe alb, iar gazetarul îi lăuda. Dornic să-l cunosc pe acest Botarelli, îl rugai pe Goudar să mă ducă la el, și Martinelli, care tocmai picase și el, voi să ne însoțească.

Într-o nenorocită de odaie, la al treilea cat, mi se înfățișă înaintea ochilor tabloul celei mai jalnice sărăcii: se alcătuia dintr-o femeie și patru copilași în zdrențe și un biet bărbat, îmbrăcat într-o gioarsă de halat și îndeletnicindu-se cu scrisul, la o biată măsuță vrednică de Filemon și Baucis. Era Botarelli care, ridicîndu-se cînd ne văzu, îmi stîrni mila. Îi spusei:

— Mă cunoști pe mine, domnule?

— Nu, domnule.

— Eu sînt acel Casanova pe care doreai să-l întemnițezi la Newgate, sprijinind o calomnie cu mărturia dumitale mincinoasă.

— Îmi pare rău, domnule, dar pentru numele lui Dumnezeu, priviți la ai mei; n-aveam nici de pîine; altă dată vă servesc bucuros și pe dumneavoastră, fără nici un ban.

— Nu ți-e frică de spînzurătoare?

— Nu, fiindcă martorii mincinoși nu sînt osîndiți la spînzurătoare, și apoi nimic nu e mai greu la Londra decît să dai în vileag un martor mincinos.

— Mi s-a spus că ești poet.

— Da, am lungit *Didona* și l-am prescurtat pe *Demetrio*.

— Sînt desigur două lucrări valoroase.

Licheaua asta stîrnindu-mi mai curînd disprețul decît ura, îi întorsei spatele și-i dădui de milă o guinee nevestei-si, care-mi dărui o nenorocită de carte a soțului ei: *Dezvăluirea tainei francmasonilor*. Botarelli acesta fusese

călugăr la Pisa, baştina lui, de unde plecase cu nevastă-sa, care era călugăriţă şi cu care se însurase la Londra.

Cam tot pe atunci, domnul de Saa mă uimi foarte, aducîndu-mi el însuşi o scrisoare de la frumoasa mea portugheză, care-mi confirma nenorocirea ce i se întîmplase bietului meu Clairmont. Pauline mă vestea că s-a şi măritat cu contele Al. Rămăsei uluit cînd îl auzii pe domnul de Saa încredinţîndu-mă că de îndată ce Pauline a ajuns la Londra el a ştiut cine e. E o idee fixă a tuturor diplomaţilor ; vor să te facă să crezi că lor nimic nu le scapă, că pentru dînşii nu există taine. Şi, totuşi, pe lîngă că era un om cît se poate de cinstit, domnul de Saa era şi un om plin de însuşiri, astfel încît puteai să-i treci cu vederea această slăbiciune, ca fiind o slăbiciune de breaslă ; cei mai mulţi însă, lipsiţi de acest temei de iertare, nu-s decît caraghioşi.

Cu domnul de Saa, Charpillon se purtase aproape la fel de urît ca şi cu mine, ne-am fi putut mîngîia unul pe altul ; dar nici nu ne-am gîndit la una ca asta.

Peste cîteva zile, mergînd într-o dimineaţă să mă vîntur şi să casc gura prin oraş, trecui printr-un loc numit tîrgul de papagali. Mă distram privind la aceste interesante dobitoace, cînd văzui într-o colivie unul tînăr de tot şi întrebai ce limbă vorbeşte. Mi se răspunse că, fiind foarte tînăr, nu vorbeşte nici una. Îl cumpărai pe zece guinee. Voind să-l învăţ ceva mai deosebit, îl pusei lîngă patul meu şi-i repetai de o sută de ori pe zi : „Charpillon e mai c... ca mă-sa“.

N-o făcusem desigur cu alt gînd decît ca să petrec la mine acasă şi, în două săptămîni, micul dobitoc repeta fraza cu cea mai nostimă exactitate, însoţindu-şi-o de fiecare dată cu un hohot de rîs, pe care nu eu i-l învăţasem, dar care mă făcea şi pe mine să rîd.

Auzindu-l într-o zi şi rămînînd încîntat, Goudar îmi spuse că, dacă aş trimite la Bursă micul dobitoc, aş putea cu siguranţă să-l vînd cu cincizeci de guinee. Însuşindu-mi ideea aceasta ca pe o răzbunare împotriva josnicei făpturi care se purtase atît de urît cu mine şi punîndu-mă la adăpost de legea care, în această privinţă, era foarte aspră, îi dădui lui Jarbe să facă treaba, căci, fiind indian, papagalul era, ca să zic aşa, o marfă din prăvălia lui.

În primele două, trei zile, papagalul meu, care vorbea franţuzeşte, nu iscă cine ştie ce zarvă; de îndată însă ce unul din cei care o cunoşteau pe eroină înţelese lauda pe care i-o aducea gureşa zburătoare, se făcu roată în jurul ei şi tocmeala începu. Cincizeci de guinee păreau cam mult şi harapul meu zicea să-l dau mai ieftin. Nu m-am învoit, căci mă îndrăgostisem de răzbunătorul meu.

După vreo şapte, opt zile, Goudar mă făcu să mă prăpădesc de ris venind să-mi vestească la ce urmări au dus isprăvile papagalului meu în familia lui Charpillon. Vînzătorul fiind harapul meu, nu încăpea nici o îndoială că pasărea e a mea şi că eu i-am fost dascălul de limbi străine. Îmi spuse că Charpillon găseşte răzbunarea plină de haz, dar că mama şi mătuşile sînt furioase. Consultase pînă acum cîţiva avocaţi, care spuseseră toţi că nu există nici o lege care să pedepsească o calomnie al cărei făptaş e un papagal, dar că ar putea să mă silească să plătesc scump această glumă, dacă ar putea dovedi că papagalul a fost elevul meu. Goudar mă sfătui de aceea să nu cumva să mă laud că de la mine a învăţat pasărea şolticăria aceea, fiindcă doi martori ar fi fost de ajuns să mă piardă.

Înlesnirea de a găsi, la Londra, martori mincinoşi, e îngrozitoare şi înjoseşte naţiunea engleză. Am văzut cu ochii mei un lucru de necrezut: un bilet pe un geam, pe care era scris, cu majuscule, acest singur cuvînt: „Martor", vestind că acolo, adică, poţi să-ţi găseşti, pe bani, un martor mincinos.

Un articol publicat în *Saint James' Chronicle* spunea că doamnele jignite de papagalul de la Bursă trebuie să fie tare sărace şi lipsite de prieteni, căci altminteri ar fi pus pe cineva să-l cumpere pe frumosul neobrăzat şi n-ar mai fi ştiut nimeni nimic. Şi adăuga: „Acela care l-a învăţat pe papagal a voit de bună seamă să se răzbune pentru ceva şi a făcut-o cu mult haz: ar fi vrednic să fie englez".

Întîlnindu-l pe prietenul meu Edgard, îl întrebai de ce nu l-a cumpărat pe micul bîrfitor.

— Fiindcă le place — îmi răspunde el — tuturor celor care o cunosc pe aceea pe care o bîrfeşte.

Jerbe găsi pînă la urmă un cumpărător cu cincizeci de guinee şi Goudar îmi spuse că lord Grosvenor sco-

sese banii aceştia, ca să-i facă plăcere lui Charpillon, care-i ţinea din cînd în cînd de urît.

Această poznă întîmplătoare puse capăt legăturilor mele cu fata aceea, care, de cîte ori am mai văzut-o pe urmă, m-a lăsat de gheaţă, fără a răscoli în mine nici cea mai mică amintire a tot răului pe care mi l-a făcut.

Intrînd într-o zi în parcul Saint James, văzui două fete care beau lapte într-o încăpere de la parter. Mă strigară; necunoscîndu-le însă, îmi văzui de drum, cînd un tînăr ofiţer pe care-l mai zărisem pe undeva îmi spuse că sînt italience. Dorii aşadar să le văd, şi făcui cale întoarsă.

Intrînd în odaia aceea blestemată, îl văzui pe nemernicul de Pocchini, îmbrăcat în uniformă, care-mi spuse că are cinstea să-mi prezinte pe fetele lui.

— Mi-aduc aminte — îi răspunsei cu rece — de tabachera mea şi cele de două ceasornice, pe care alte două fete de-ale dumitale mi le-au furat la Stuttgart.

— Minţi! Îmi spuse neruşinatul.

Fără a-i răspunde nici un cuvînt, pun mîna pe un fund de lapte rămas în paharul uneia din fete şi i-l arunc în obraz, apoi ies.

Eram fără sabie. Tînărul ofiţer de care vorbii şi care mă urmase în odaie, se luă după mine şi, oprindu-mă, îmi spuse că n-am să plec fără a-i da satisfacţie prietenului lui pe care l-am jignit.

— Duceţi-vă şi spuneţi-i să iasă afară şi veniţi cu dînsul în Green Park; vă făgăduiesc să-i dau satisfacţie rupîndu-i bastonul pe spinare în faţa dumneavoastră, afară doar dacă doriţi să vă bateţi dumneavoastră pentru el. Dacă-i aşa, îngăduiţi-mi, vă rog, un răgaz ca să mă duc să-mi iau sabia. Dar măcar îl cunoaşteţi pe omul pe care-l numiţi prieten?

— Nu, dar e ofiţer şi eu l-am adus aici.

— Prea bine, mă voi bate pînă la ultima picătură de sînge ca să vă dau satisfacţie, dar vă înştiinţez că prietenul dumneavoastră e un tîlhar. Şi acum duceţi-vă, vă aştept.

Peste un sfert de ceas, ieşiră tuspatru, dar mă urmară numai englezul şi Pocchini. Văzînd că tot mai e lume, îi duc în Hyde Park şi, oprindu-mă, Pocchini încearcă să-mi vorbească. Iar eu, drept răspuns, ridic bastonul:

— Trage sabia, secătură — îi zic — că-ţi moi oasele.

— N-am să trag niciodată sabia în faţa unui om care n-are şi el una să-mi pună împotrivă.

Drept răspuns, îi croii una cu bastonul. Mişelul, în loc să mi-o întoarcă, începu să ţipe, numindu-mă provocator. Izbucnind într-un hohot de rîs, englezul mă rugă să-l iert şi, luîndu-mă de braţ, îmi spuse :

— Hai, domnule, să mergem, văd că ştiţi cu cine aveţi de-a face.

Bombănind, mişelul plecă într-altă direcţie.

Pe drum, îi arătai ofiţerului ce temeiuri aveam să-l tratez pe Pocchini ca pe un ticălos şi recunoscu şi el că foarte bine am făcut.

— Din păcate — adăugă — o iubesc pe una din fetele lui.

Cînd ajunserăm în mijlocul parcului Saint James, le zărirăm şi nu mi-am putut stăpîni un hohot de rîs văzîndu-l pe Goudar între cele două domnişoare.

— De unde le cunoşti pe frumoasele astea ? îi spusei oprindu-l.

— Tatăl lor, căpitanul, mi-a vîndut nişte giuvaeruri şi mi le-a prezentat.

— Unde l-aţi lăsat ? îmi spuse una din ele.

— În Hyde Park, după ce l-am croit cu bastonul.

— Foarte bine aţi făcut.

Indignat că aude din gura lor această încuviinţare, tînărul englez mă ia deoparte, îmi dă mîna şi pleacă, jurîndu-se că n-am să-l mai văd împreună cu ele.

Dintr-o toană a lui Goudar, la care am fost destul de slab să nu mă împotrivesc, am ajuns să prînzesc cu nefericitele acelea într-o cîrciumă afară din Londra. Uns cu toate alifiile, Goudar le ameţi straşnic şi le făcu să spună, în adevărul beţiei, cele mai cumplite lucruri despre aşazisul lor tată. Nemernicul acela nu locuia cu ele, dar venea noaptea şi le lua toţi banii pe care-i cîştigau. Era codoşul lor şi le punea să-şi fure muşteriii, întorcînd-o şi zicînd că a fost doar o glumă de dragoste atunci cînd hoţia se descoperea. Lucrurile pe care puneau mîna în felul acesta i le dădeau lui şi el nu le spunea niciodată ce-a făcut cu dînsele. Ascultînd această spovedanie fără vrerea lor, nu mă putui împiedica să rîd, amintindu-mi că Goudar

tocmai îmi spusese că i-a vîndut căpitanul Pocchini niște giuvaeruri.

După prînzul acela rău, plecai, lăsîndu-i lui Goudar grija să le petreacă acasă. Veni la mine a doua zi să-mi spună că, intrînd în locuința lor, au fost arestate și duse la pușcărie.

— Vin de la Pocchini — îmi spuse el — dar gazda mi-a spus că de ieri n-a mai dat pe-acasă.

Cinstitul și scrupulosul Goudar încheie spunîndu-mi că i-ar părea rău să nu-l mai vadă pe nenorocitul acela, căci îi datora zece guinee pe un ceasornic, pe care fetele poate îl furase și care făcea de două ori pe-atît.

Veni iar peste patru zile, ca să-mi spună că licheaua a plecat din Londra cu o slujnică englezoaică, pe care a luat-o dintr-un loc unde se află întotdeauna adunate cîteva sute și care se tocmesc la întîiul venit. Omul care ține biroul răspunde pentru fidelitatea lor.

— Fata pe care a luat-o e frumoasă, după cîte mi-a spus omul de la birou, și Pocchini a plecat să se îmbarce cu ea pe Tamisa. Îmi place speculația asta — zise Goudar — dar îmi pare rău că a plecat înainte de a fi putut să-i plătesc ceasul, căci tremur gîndindu-mă că pot să-l întîlnesc în orice clipă pe păgubaș.

N-am mai aflat niciodată ce s-a făcut cu cele două fete ; peste cîțiva ani îl vom întîlni însă din nou pe Pocchini.

Duceam o viață liniștită și bine rînduită, la care poate m-aș fi îndulcit, dacă n-ar fi fost împrejurările care-mi erau, fără îndoială, ursite, și împotriva cărora un filozof și un creștin n-are niciodată voie să cîrtească. Mergeam să-mi văd fata la pension, sau să petrec cîteva ceasuri la British Museum cu doctorul Maty. Întîlnii într-o zi la dînsul un preot anglican pe care-l întrebai cîte felurite secte sînt în Anglia.

— Nimeni nu poate s-o știe cu siguranță, domnule — îmi răspunse doctorul într-o italienească destul de bună — căci în fiecare duminică înfloresc și pier cîteva. E destul ca un om de bună credință sau un pungaș setos de avere ori de faimă să se instaleze într-o piață și să înceapă a cuvînta în fața lumii ; într-o clipă cîțiva gură-

cască au şi făcut roată în jurul lui. Tălmăceşte în felul lui cutare text din Biblie şi, dacă le-a plăcut citorva nătîngi care-l admiră, îl poftesc să predice duminica următoare, adesea într-un birt unde îi făgăduiesc că va avea mulţi ascultători. Omul nu uită, fireşte, să se ducă şi îşi turuie furtunos învăţătura. Începe atunci să se vorbească despre el, el îşi susţine tezele ; adepţii i se înmulţesc cu cît e mai bun de gură ; îşi dau un nume şi secta e gata, întîi fără s-o ştie guvernul, care n-o poate cunoaşte decît atunci cînd ajunge să înrîurească politica. Aşa, sau cam aşa s-au născut toate sectele care mişună pe pămîntul patriei noastre.

Tot cam pe atunci, domnul Steffano Guerra, nobil veneţian care călătorea cu îngăduinţa inchizitorilor de stat, un sucit care, la sfîrşitul călătoriilor sale, s-a întors în patrie mai prost decît a plecat, pierdu un proces cu un pictor englez care, la comanda lui, făcuse în miniatură portretul uneia din cele mai frumoase doamne din Londra. Guerra acesta se îndatorase în scris să-i plătească pictorului douăzeci şi cinci de guinee.

Cînd fu gata, portretul nu-i plăcu lui Guerra, care nu voi să-l primească şi se împotrivi să plătească banii. După obiceiul pămîntului, englezul îl băgă întîi la închisoare, veneţianul însă, depunînd cauţiune, aduse pricina în faţa judecăţii care îl condamnă la plata celor douăzeci şi cinci guinee. Făcu apel şi pierdu din nou şi fu în sfîrşit silit să plătească. Guerra spunea că el a comandat un portret, că o pictură care n-are nici o asemănare nu e un portret şi că, prin urmare, nu poate fi condamnat să plătească. Pictorul susţinea că pictura lui e un portret, de vreme ce l-a făcut după modelul pe care însăşi ducesa i l-a pus la îndemînă. În hotărîrea lui, judecătorul spuse că pictorul trebuie să trăiască din munca lui, că, punîndu-l pe pictor să lucreze, Guerra trebuie să-i dea cu ce să trăiască, de vreme ce pictorul jură că şi-a dat toată strădania ca să prindă asemănarea. Toată Anglia găsi dreaptă această hotărîre şi eu de asemenea ; mărturisesc însă că mulţi oameni de bun-simţ ar putea-o socoti sălbatică, şi Guerra fu printre ei, şi avea dreptate, căci procesul şi portretul, bun-rău cum era, îl costară peste o sută de guinee.

Fiica lui Malingan muri de vărsat de vînt chiar în vremea cînd taică-său, care se afla la Bath, căpătă o palmă de la un lord căruia îi plăcea pichetul, dar căruia nu-i plăceau jucătorii care îndreaptă greșelile norocului. Îi dădui nefericitului aceluia cu ce să-și îngroape fiica și să plece din insulă. Muri cînd ajunse la Liège, de unde soția lui îmi scrise că a murit cu părerea de rău că nu și-a putut plăti datoriile.

Sosind domnul M.F. de la Berna, ca însărcinat de afaceri al cantonului său, m-am prezentat la dînsul, dar n-am fost primit. Îmi închipuii, că, pricepînd unele apropieri care avusese loc la Berna între mine și drăgălașa Sara, voia să mă împiedice să le înnoiesc. Omul acesta fiind și puțin smintit, nu mi-am pus la inimă purtarea lui și nici nu mă gîndeam la ea, cînd o toană mă duse într-o seară la teatrul din Marylebone. Intrarea la acest spectacol, unde se ședea la mese mici, nu costa decît un șiling; trebuia să consumi însă ceva, fie numai și o cană de *ale*[1].

Intrînd în teatrul acela, mă așezai la întîmplare lîngă o tînără la care întîi nici nu m-am uitat; întorcîndu-mi însă capul peste cîteva minute, zării un profil fermecător și care nu mi se părea de loc străin: pusei însă izul acesta cunoscut pe seama frumuseții, care nu-i poate niciodată părea străină unui bărbat care-i poartă întipărit în suflet chipu-i zeiesc. Cu cît priveam mai mult acest fermecător profil, cu atît eram mai deplin încredințat că o văd pentru întîia oară pe fata aceea frumoasă, deși îi zăream pe buze un zîmbet de o negrăită gingășie. Căzîndu-i o mănușă lîngă mine, mă grăbesc să i-o ridic și, oferindu-i-o, îmi mulțumi într-o foarte bună franțuzească și în cuvinte foarte alese.

— Așadar doamna nu e englezoaică? îi spusei cu un glas foarte respectuos.

— Nu, domnule, sînt elvețiancă, și mă cunoașteți.

La aceste cuvinte, îmi întorc capul și, privind la dreapta, o văd pe doamna M.F., cu fiica ei mai mare de-a dreapta, și mai încolo pe soțul ei. Mă ridic și, închinîndu-mă acestei doamne, pe care o stimam mult, îl salutai

[1] Bere englezească.

pe soțul ei, care-mi răspunse dînd rece din cap. O întrebai pe doamnă ce are soțul ei împotriva mea de se poartă astfel cu mine; îmi răspunse că Passano i-a scris despre mine niște lucruri înfiorătoare.

Neputînd să încep, atunci, cu dînsul o convorbire în care să-i dovedesc că a fost înșelat, îmi pusei la bătaie toată elocvența spre a mă îndrepta față de fiică-sa care, în trei ani, se făcuse o frumusețe desăvîrșită, astfel încît mi-ar fi fost cu neputință s-o recunosc. O știa prea bine și, după cum roșea cînd îi vorbeam, mă încredință că-și aduce aminte de ce s-a întîmplat între noi față de guvernanta mea; eram însă grăbit să aflu dacă e de aceeași părere sau dacă se socoate îndreptățită să tăgăduiască totul, punînd trecutul pe seama nevinovăției ei.

Să fi urzit Sara planul acesta, aș fi disprețuit-o, căci, cu mintea pe care i-o știam, ar fi fost cu neputință să încerce s-o folosească pentru a-și birui cu ea temperamentul. Era încă un copil cînd o cunoscusem la Berna și o revedeam atunci în floarea vîrstei și cu atît mai fermecătoare cu cît abia îmbobocise.

— Încîntătoare Sara — îi zisei — m-ai uluit, în așa fel încît nu mă pot împotrivi nevoii de a-ți pune două întrebări de care am nevoie pentru liniștea mea sufletească. Spune-mi dacă îți amintești de jocurile noastre nevinovate de la Berna?

— Da.

— Spune-mi repede dacă te supără că-mi amintesc și eu de ele acum cu o nemărginită bucurie.

— Nu.

Care îndrăgostit ar fi cutezat să înfrunte primejdia de a-i răni gingășia punîndu-i o a treia întrebare? Sigur că Sara mă va face fericit, ba chiar măgulindu-mă că abia așteaptă să vină clipa s-o facă, mă lăsai în voia clocotului dorințelor mele, hotărît s-o conving că sînt vrednic să mă iubească.

Dîndu-ne tîrcoale ospătarul, o rugai pe doamnă să-mi îngăduie să-i ofer stridii proaspete. Primi, după ce făcu micile mofturi obișnuite și mă folosii de această încuviințare pentru a aduce pe masă tot ce era mai trufanda pe listă, printre care și un vătui, bucățică destul de rară la Londra, dacă nu ești poftit la ospățul cine știe cărui mare

senior cu terenuri proprii de vînătoare și care e foarte mîndru de ea; șampania, lichiorurile orientale curseră gîrlă; ciocîrlii, silvii, trufe, dulciuri, nu m-am dat înapoi de la nimic; și nu m-am mirat, cînd mi-a adus băiatul nota, să văd că am mîncat și am băut de zece guinee; m-am mirat însă foarte cînd l-am auzit pe domnul M.F., care, pe mutește, înfulecase ca un turc și băuse ca un elvețian, strigînd cu o rîvnă de economist că e prea scump.

Rugîndu-l cu blîndețe să se liniștească, plătii și, ca să-i dovedesc că nu-i împărtășesc părerile, îi dădui o jumătate de guinee băiatului, care păru să-și dorească să-i pice mai des asemenea ghelirurí. Preacinstitul meu elvețian, palid și serios pînă mai acum un ceas, se făcuse rumen și voios din cale-afară. Sara îl privea pe sub sprîncene și mă strîngea de mînă. Triumfam.

Cînd se sfîrși spectacolul, domnul M.F. mă întrebă dacă binevoiesc să-i îngădui să vină să-mi facă cuvenita vizită. Drept orice răspuns, îl sărutai. Ploua cu găleata și, slujitorul lui venind să-i spună că nu-i nici o birjă și că trebuie să aștepte, puțin uimit că un om de rangul lui a venit într-un asemenea loc cu toată familia fără a avea trăsura lui, mă grăbii să-l rog să se folosească de a mea, spunîndu-i totodată harapului să meargă să-mi aducă o lectică.

— Primesc bucuros, îmi spuse el; dar numai cu condiția să merg eu în lectică.

Fui nevoit să-i fac pe voie și le petrecui cu trăsura pe mamă și pe cele două fete.

În drum, doamna M.F. îmi spuse o sumedenie de lucruri care de care mai îndatoritoare, aruncînd, deși în cuvinte măsurate, pe seama soțului, și necuviința de care aveam a mă plînge. Îi spusei că mă voi răzbuna făcîndu-le de acum încolo o curte stăruitoare, ea îmi tăie însă răsuflarea spunîndu-mi că sînt gata de plecare.

— Voiam s-o pornim poimîine — îmi spuse doamna cu pricina — și sîntem nevoiți să golim încă mîine apartamentul, căci poimîine trebuie să-l ia în primire noii chiriași. O treabă pe care soțul meu n-a putut-o duce la capăt ne silește să mai rămînem aici o săptămînă, așa că mîine ne așteaptă două buclucuri: unul să găsim casă și al doilea să ne mutăm.

— Va să zică n-aţi găsit casă pînă acum ?

— Nu, dar soţul meu e încredinţat că vom avea una mîine dimineaţă.

— Mobilată, îmi închipui, căci fiind gata de plecare v-aţi vîndut desigur mobilele.

— Da, şi trebuie să le transportăm pe socoteala noastră acasă la cumpărător.

Auzind că domnul M.F. e sigur de casă, n-am crezut că trebuie să le-o ofer pe a mea, de teamă ca doamna aceea să nu-şi închipuie că nu le-o ofer decît fiindcă sînt încredinţat că n-are s-o primească.

Ajunşi la ei la poartă, coborîrăm şi mama mă pofti să urc. Locuia la al doilea cat, cu soţul ei, iar fetele stăteau la al treilea. Totul era vraişte, şi, avînd ceva de vorbit cu gazda, doamna M.F. mă rugă să urc cu fetele.

Era frig şi ne pomenirăm într-o odaie fără foc. Sora ei trecînd într-o odaie alăturată, rămăsei singur cu Sara, şi, fără nici un gînd precugetat, care nici nu putea exista, strîngînd-o eu în braţe şi înţelegînd, din fierbinţeala sărutărilor ei, că dorinţele mele sînt împărtăşite, căzurăm amîndoi pe canapeaua pe care şedeam şi, fără a apuca măcar să ne gîndim la acest dar dintîi pe care ni-l făcea iubirea, gustarăm din plin din toată voluptatea lui, contopindu-ne. Fericirea aceasta fu însă o fericire de-o clipă ; se mistui cu iuţeala fulgerului ; căci, abia ne încununasem lucrarea, că auzirăm pe cineva urcînd pe scară ; era tatăl ; dar totul se săvîrşise.

Să fi avut domnul M.F. ochi de văzut, cu siguranţă că nu m-ar fi recunoscut, căci pe chipul meu se săpase toate semnele unei tulburări a cărei obîrşie e lesne de ghicit.

După ce înghiţii o ploaie de mulţumiri, mai plictisitoare ca oricînd în clipele acelea, îi strînsei mîna şi plecai ca buimac. Sosii acasă într-un asemenea hal de înflăcărare, încît ajunsei la încheierea să plec din Anglia şi s-o urmez pe Sara în ţara ei. Noaptea, rumegai pe îndelete tot ce am de făcu pentru această călătorie şi mă hotărîi să-i deschid familiei locuinţa mea pentru tot răstimpul cît aveam să mai rămînem la Londra şi, la nevoie, să-i silesc chiar să primească.

Dis-de-dimineaţă, dau fuga la domnul M.F., pe care-l întîlnesc în pragul uşii.

— Mă duc — zice — să găsesc vreo două odăi în care să stăm o săptămînă.

— Sint gata găsite — îi întorsei eu — am o casă destul de mare și pretind să-mi dați întîietate. Haidem sus.

— Ai mei sînt încă toți în pat.

— Haidem, totuși.

Și urcarăm.

Doamna M.F. nu mai contenea scuzîndu-se. Spunîndu-i soțul ei că vreau să le închiriez un apartament, începui să rîd, spunîndu-i că doresc să primească o locuință pe care un prieten le-o oferă. După multe mofturi, domnul M. F. primi, și căzurăm la învoială ca toată familia să vină seara să-l ocupe.

Întors acasă pentru a da poruncile de trebuință, mi se vestesc două domnișoare. Nevoind să le primesc, coborîi eu însumi ca să-mi cer scuze cînd, spre cea mai plăcută a mea uimire, le văzui înaintea mea pe Sara și pe sora ei. Le poftii sus numaidecît și Sara îmi spuse în chipul cel mai cuviincios că, chiriașa principală nevoind să-i lase să scoată mobilele înainte de a i se fi plătit cele patruzeci de guinee pe care i le datorează tatăl ei, deși un negustor din City a asigurat-o că i se vor plăti chiar în săptămîna aceea, tatăl ei îmi trimite o poliță la purtător, întrebîndu-mă dacă-i pot face acest serviciu.

Luai polița și îi dădui o bancnotă de cincizeci de lire sterline, spunîndu-i că are să-mi dea altă dată restul și, după ce-mi mulțumi în chipul cel mai firesc, plecă, lăsîndu-mă încîntat de cîtă încredere îmi arăta.

Faptul că-i lipseau pe moment patruzeci de guinee mă făcu să mă gîndesc că domnul M.F. se află la strîmtoare; căci în starea mea sufletească, le vedeam pe toate trandafirii; și mă socoteam fericit că i-am putut fi de folos, dovedindu-i astfel că s-a înșelat luîndu-mă atît de puțin în seamă.

Mîncai un prînz ușor, ca să pot cina mai bine cu îngerul helvetic către care se îndrepta atunci toată adorația mea și-mi petrecui toată după-amiaza scriind cîteva scrisori. Pe seară, feciorul domnului M.F. veni cu trei cufere mari și cu o sumedenie de cutii, spunîndu-mi că îndată sosește și familia. Așteptai însă zadarnic pînă la ceasurile nouă. Neliniștit de atîta întîrziere, mă duc la M.F. și-i gă-

sese pe toți înmărmuriți. Doi oameni cu niște mutre destul de strîmbe, care se aflau în încăpere, mă făcură să ghicesc cam despre ce poate fi vorba. Le spusei cu toată voioșia :

— Pun rămășag că vreun căpos de creditor v-a pus în încurcătura asta.

— Așa este — răspunse tatăl — dar sînt sigur că am să-l pot plăti într-o săptămînă ; de aceea mi-am amînat și plecarea.

— Înseamnă că după ce mi-ați trimis cuferele v-au arestat.

— După cîteva clipe.

— Și ce-ați făcut de atunci ?

— Am trimis după chezași.

— Și de ce n-ați trimis la mine ?

— Îți sînt recunoscător, mărinimosul meu prieten, dar ești străin și nu se primesc chezași decît *housekeepers*[1].

— Ar fi trebuit să mă înștiințați, fiindcă v-am pregătit o cină minunată, și mor de foame.

Gîndind că poate datoria depășește mijloacele mele, nu îndrăzneam să mă arăt prea lat în spate. O luai pe Sara deoparte și, aflînd de la dînsa că pricina întregului tărăboi era o datorie de o sută cincizeci de lire sterline, îl întrebai pe cel care deținea creanța dacă, plătindu-se suma, sîntem slobozi să mergem să cinăm.

— Fără nici o îndoială, îmi răspunse el, arătîndu-mi polița.

Scot din portofel trei bancnote de cîte cincizeci de guinee, i le dau portărelului și, luînd polița, îi spun bietului amărît :

— Îmi veți plăti mie banii aceștia înainte de a pleca din Anglia. Sărutîndu-i pe urmă pe toți ai casei, care plîngeau de fericire : să mergem la masă — zic — și să uităm de toate necazurile vieții.

Alergarăm la mine și cinarăm veseli cu toții, mai puțin cinstita mamă, care nu-și putea birui tristețea.

După-masă, petrecîndu-i pe fiecare în încăperile pe care li le gătisem și de care fură încîntați, le urai somn ușor, adăugînd că mă leg să-i găzduiesc cît voi putea

[1] Aici : stăpîni de gospodărie (engl.).

mai bine pînă vor pleca și că nădăjduiesc să-i însoțesc în Elveția.

Trezindu-mă, și cătind la starea mea fizică și sufletească, mă socotii fericit. Cercetîndu-mi senzațiile, le găsii cu neputință de stăpînit, dar nici nu mă gîndeam la una ca asta. O eroică sensibilitate pe care o simțeam ancorată cu toată curăția în sufletul meu mă făcea, și mă face și azi, foarte iertător față de o senzualitate căreia adesea i-am căzut victimă. O iubeam pe Sara și eram atît de încredințat că inima ei e a mea, încît goneam departe de mine orice poftă. Poftele pureed din nevoi și sînt stingheritoare fiindcă sînt îngemănate cu îndoiala, iar îndoiala chinuie mintea omului. Sara era a mea ; mi se dăruise în toată voia, și atunci cînd nici o umbră de interes nu arunca vreo bănuială asupra obîrșiei patimii ei.

Mă urcai la tatăl fetelor, pe care-l găsii îndeletnicindu-se cu despachetarea cuferelor și, văzînd-o tristă pe mamă, o întrebai dacă nu cumva se simte rău. Îmi răspunse că e bine sănătoasă, dar că se teme grozav de tare și gîndul că se află în ajunul îmbarcării o face nefericită. Domnul M.F. mă rugă să-l iert că nu poate rămîne la gustarea de dimineață, fiind silit să plece după treburi. Coborînd cele două domnișoare, gustarăm ceva și o întrebai pe mamă de ce mai desface cuferele, dacă tot trebuie să plecăm atît de repede. Îmi răspunse zîmbind că în curînd are să-i ajungă unul singur pentru a cuprinde toată zestrea familiei și că e hotărîtă să vîndă tot ce-i de prisos. Văzînd cîteva veșminte splendide, rufărie foarte frumoasă și dantele scumpe, nu mă putui împiedica să-i spun că ar fi tare păcat să dea pe nimic niște lucruri pe care cu greu le-ar putea pune la loc.

— Ai dreptate — îmi răspunse ea — toate acestea sînt foarte frumoase, dar mulțumirea de a-ți plăti datoriile e și mai frumoasă.

— Nu trebuie să vindeți nimic — îi întorsei eu fără a sta pe gînduri — căci, de vreme ce m-am hotărît să vin în Elveția cu dumneavoastră, voi plăti cu toate datoriile și-mi veți înapoia banii cînd veți putea.

La aceste cuvinte, uimirea i se zugrăvi pe faţă.
— Nu credeam — îmi spuse ea — că aţi vorbit serios.
— Cît se poate de serios, doamnă, şi iată zălogul făgăduinţei mele.
Rostind aceste din urmă cuvinte, luai mîna Sarei, acoperind-o cu sărutări.
Sara roşea şi nu zicea nimic; mama ne privea cu blîndeţe; după o clipă de tăcere îmi vorbi însă îndelung şi văzui strălucind, în vorbele ei, sinceritatea şi cuminţenia. Îmi arătă în amănunt situaţia familiei şi puţinătatea mijloacelor soţului ei, pe care o explică prin datoriile în care se înglodase la Londra pentru a trăi cumpătat şi, totuşi, cum se cuvine: îl învinui însă că i-a adus pe toţi cu sine.
— Ar fi putut trăi singur aici — îmi spuse ea — mărginindu-se la un singur slujitor; cu familia însă, cele două mii de scude pe an pe care i le plăteşte guvernul bernez sînt cu totul neîndestulătoare. Bătrînul meu tată — adăugă vrednica femeie — a avut destulă trecere ca să angajeze guvernul să plătească datoriile făcute aici de soţul meu, dar a luat hotărîrea să nu mai întreţină aici nici un însărcinat de afaceri, pentru a cruţa cheltuiala: un simplu bancher, cu procură de încasare, va fi de ajuns pentru ca Republica să-şi primească dobînzile la capitalurile pe care le are în Anglia.
Îmi mai spuse că o fericeşte pe Sara că a ştiut să-mi placă, dar că nu e sigură că soţul ei se va învoi la căsătorie.
La cuvîntul acesta, căsătorie, care mi-a picat ca din senin, o văzui pe Sara roşind. Îmi plăcea lucrul acesta, dar întrezăream că vor fi greutăţi.
Întorcîndu-se, domnul M.F. îi spuse soţiei lui că după-amiază vor veni doi telali să cumpere lucrurile; împărtăşindu-i însă planul meu de a-i însoţi în Elveţia, îl adusei să recunoască destul de lesne că e mai bine să-şi păstreze lucrurile şi să se îndatoreze la mine pentru două sute de guinee, la care-mi va plăti dobîndă pînă cînd va putea să-mi înapoieze banii. La stăruinţa lui, făcurăm şi un contract în toată regula, chiar în aceeaşi zi. Despre căsătorie nu vorbirăm nimic, căci soţia lui îmi spusese că-i va vorbi ea între patru ochi.

A treia zi, coborî singur să-mi vorbească de afaceri.

— Soţia mea mi-a împărtăşit gîndurile dumneavoastră, care-mi fac mare cinste; nu pot să v-o dau însă pe Sara, căci plecînd de la Berna am făgăduit-o domnului de W. şi interese de familie nu-mi îngăduie să-mi iau cuvîntul înapoi. De altminteri, bătrînul meu tată nu s-ar învoi niciodată la o căsătorie, pe care, potrivit asprelor lui principii, deosebirea de religie l-ar face să o socotească neînstare de a-i aduce celei mai îndrăgite nepoate a lui fericirea.

La urma urmelor, explicaţia aceasta nu-mi displăcea, fiindcă, în ciuda iubirii mele pentru Sara, cuvîntul „căsătorie", rostit aşa de-a dreptul, mă înspăimînta. Îi răspunsei că, cu vremea, împrejurările s-ar putea schimba şi că, pînă atunci, mi-ajunge să-mi dăruiască întreaga lui prietenie şi să lase cu totul pe seama mea grija călătoriei pe care aveam s-o facem. Mi-o făgădui şi mă încredinţai că e încîntat că fiica lui s-a priceput să-mi cîştige dragostea.

După această explicaţie şi această înţelegere, îi dădui Sarei, de faţă cu taică-său şi cu maică-sa, toate dovezile de duioşie pe care mi le îngăduia buna-cuviinţă şi totul părea să arate că tînăra clocoteşte de dragoste.

A cincea zi, mă urcai la ea în odaie şi, găsind-o încă în pat, mă cuprinseră toate vîlvătăile voluptăţii, căci din clipa aceea întîmplătoare cînd mă încredinţasem atît de fulgerător de încuviinţarea ei, nu mai rămăsesem niciodată singur cu ea. Mă avînt spre dînsa, o acopăr cu sărutări, ca se arată drăgăstoasă, dar reţinută. Focul în mine înteţindu-se, năzuiesc să-l sting, dar degeaba; mi se împotriveşte cu blîndeţe şi, deşi răspunde la dezmierdările mele, mă împiedică să ajung la ţintă.

— De ce te împotriveşti — zic — dumnezeiască Sara, dulcilor mele porniri?

— Te implor, bunul meu prieten, nu cere de la mine nimic mai mult decît îţi dau.

— Aşadar nu mă mai iubeşti?

— Nerecunoscătorule! Te ador.

— Atunci de unde această împotrivire, după ce mi te-ai dăruit pe de-a-ntregul?

— M-am dăruit și sînt fericită că am făcut-o; te-am văzut deopotrivă de fericit ca mine și atîta, scumpul meu prieten, trebuie să ne fie de ajuns.

— E cu neputință ca această schimbare să n-aibă o pricină. Dacă mă iubești, draga mea Sara, trebuie să te doară această renunțare.

— Așa e, mărturisesc, dulcele meu prieten, dar trebuie să mă supun acestei dureroase jertfe. Pricina care mă silește să lupt împotriva patimii mele nu purcede dintr-o slăbiciune, ci, dimpotrivă, din datoria pe care știu că o am față de mine însămi. Am contractat față de dumneata niște obligații pe care nu ți le-aș putea plăti cu ființa mea fără a mă înjosi în proprii mei ochi. Atunci cînd ne-am dăruit unul altuia, schimbul era pe deplin egal; nu ne-am îndatorat cu nimic, nici dumneata mie, nici eu dumitale. Astăzi însă inima mea, ajunsă în robie în urma obligațiilor pe care le-am contractat, ar fi dezgustată de o jertfă pe care cu atîta bucurie o aducea pe altarul dragostei.

— Ciudată metafizică, scumpa mea Sara, mai țeși și dumneata; amăgitoare metafizică, deopotrivă de vrăjmașă amîndurora. Te lași în voia unor sofisme care îți rătăcesc mintea și îmi sfîșie inima. Ai puțină considerație pentru gingășia mea sufletească și liniștește-te; de datorat nu-mi datorezi nimic, îngerul meu.

— Recunoaște că, să nu mă fi iubit, n-ai fi făcut nimic pentru tata.

— Nici nu mă gîndesc să recunosc, căci stima ce o am pentru vrednica dumitale mamă m-ar fi adus cu siguranță să fac tot ce am și făcut, dacă nu chiar mai mult. Și nu e cu putință ca, făcîndu-i tatălui dumitale acest mărunt serviciu, să nici nu mă fi gîndit la dumneata.

— Se poate, fiindcă ajunge să fii un om săritor; nu mă pot împiedica să cred însă dimpotrivă. Iartă-mă, scumpe prietene, dar nu m-aș putea hotărî să-mi pun inima să-mi plătească datoriile cugetului.

— Mi se pare că, dimpotrivă, simțirea ar trebui să te înflăcăreze mai tare.

— N-aș putea fi mai înflăcărată decît am fost.

— Tare mai sînt nefericit ! Oare tot ce am făcut nu e vrednic decît de cea mai aspră pedeapsă ? Îţi dai seama, scumpă Sara, că mă pedepseşti ?

— Mă pedepsesc, vai ! pe mine însămi, poate ; cruţă-mă însă de această cruntă învinuire şi nu-ţi împuţina dragostea ce mi-o porţi. Să ne iubim ca şi pînă acum.

Vorbele acestea nu-s nici a suta parte din cele pe care le-am schimbat pînă la ceasul prînzului. Sosind şi văzîndu-mă aşezat la picioarele patului fetei ei, mama mă întrebă rîzînd de ce nu-i dau voie să se scoale. Îi răspunsei senin şi foarte liniştit că o convorbire cît se poate de interesantă pentru noi ne-a împiedicat să băgăm de seamă ce tîrziu s-a făcut.

Mă dusei să mă îmbrac şi cugetînd la uimitoarea schimbare care se petrecuse în fiinţa aceea ciudată, crezui că-mi pot făgădui că hotărîrea ei n-are să ţină mult, şi aveam nevoie s-o cred, căci altminteri n-aş fi fost în stare să-i încuviinţez toanele şi să mă şi las în voia lor, gata să le găsesc romanţioase.

Prînzirăm foarte veseli, iar Sara, ca şi mine de altfel, aduse, cu tot ce spunea, înaintea părinţilor ei, strălucirea celei mai desăvîrşite înţelegeri şi a unei iubiri împărtăşite. Seara, îi dusei la Opera italiană ; întorşi acasă, ne desfătarăm cu o cină minunată şi plecarăm la culcare într-o înţelegere desăvîrşită.

A doua zi îmi petrecui toată dimineaţă în City, răfuindu-mi socotelile cu bancherii la care mai aveam bani şi luînd poliţe pentru la Geneva, căci mă hotărîsem de plecare : socoteam că mai am doar cinci, şase zile de stat la Londra şi-mi luai un duios rămas-bun de la cinstitul don Bosanquet. După-amiază, îi găsii o trăsură doamnei M.F., care avea să-şi facă vizitele de rămas-bun şi făcui şi eu întocmai la pensionul fiică-mi. Scumpa mititică înota în lacrimi, îmi spunea că nu-i mai rămîne nimic, mă ruga să n-o uit. Eram foarte mişcat. Pînă la urmă mă hotărîi, la rugăminţile Sofiei, să merg s-o văd pe maică-sa înainte de plecare.

Seara, la cină, vorbirăm de călătoria noastră, care urma să se facă în întregime pe cheltuiala mea şi domnul M.F., fu de aceeaşi părere cu mine că în loc s-o luăm pe la

Ostende, am face mai bine să ne îndreptăm spre Dunkerque. Mai avea doar de isprăvit cîteva treburi mărunte. După ce-şi plătise datoriile, îmi spunea că socoteşte să ajungă la Berna cu vreo cincizeci de guinee, după ce va fi acoperit două treimi din cheltuielile de călătorie, plan cu care am fost silit să mă învoiesc, deşi eram hotărît să nu-i arăt niciodată socoteala. Trăgeam nădejde că la Berna voi izbuti într-un fel sau într-altul s-o capăt pe Sara de nevastă.

A doua zi, după gustarea de dimineaţă, tatăl ei fiind plecat, îi luai mîna de faţă cu maică-sa şi o întrebai cu toată iubirea în glas, dacă mă pot bizui că-mi va dărui inima dacă voi izbuti, la Berna, să dobîndesc încuviinţarea tatălui ei.

— Mama dumitale mi-a făgăduit — adăugai — că mă pot bizui pe încuviinţarea ei, de îndată ce o voi dobîndi pe aceea a soţului ei.

La aceste cuvinte, mama, ridicîndu-se, ne spuse în chipul cel mai îndatoritor că s-ar putea să avem vorbă lungă amîndoi şi că, aşadar, ne lasă singuri pînă la prînz. O luă cu dînsa pe fata mai mare şi plecară amîndouă să-şi facă vizitele.

De îndată ce rămaserăm singuri, Sara îmi spuse că nu înţelege cum de am cea mai mică îndoială că va încuviinţa pe deplin căsătoria noastră, care e cea mai fierbinte dorinţă a ei.

— Dragostea mea ţi-am dovedit-o, prietene — îmi spuse ea cu glasul cel mai duios — şi sînt încredinţată că, mărităndu-mă cu dumneata, voi fi pe deplin fericită. Te poţi bizui că tot ce voieşti am să voiesc şi eu şi că, oriunde ar fi să te urmez, n-am să las după mine în Elveţia nici o părere de rău.

Aceste cuvinte îmi umplură de duioşie şi inima şi sufletul; o strîng pe iubitoarea Sara la piept şi o văd că-mi împărtăşeşte pornirile; mă imploră să mă stăpînesc însă, cînd mă vede gata să i le dovedesc pe deplin. Mă strînge în braţe, mă imploră să nu cer de la ea ceea ce era hotărîtă să nu-mi dăruiască înainte de a fi a mea cu legiuită legătură.

— Dar ce, vrei să mă faci să-mi pierd minţile? Nu te-ai gîndit, Sara, că împotrivirea asta mă poate costa

viața ? E cu putință oare să mă iubești și să nu-ți fie silă de jalnica prejudecată pe care o pui împotriva dragostei noastre împărtășite ? Și totuși, nu mă pot îndoi nici de iubirea dumitale pentru mine, nici de înclinarea ce-o ai către desfătări.

-- Da, scumpul și dragul meu prieten, te iubesc într-adevăr și mi-ar plăcea să-mi găsesc desfătarea la pieptul dumitale : trebuie să-mi respecți însă și să-ți fie dragi simțămintele mele gingașe.

Văzindu-mi ochii scăldați în lacrimi, Sara fu atît de mișcată incit leșină. O luai în brațe și o pusei binișor pe un pat aflat la doi pași. Nu era de tot leșinată, mă neliniștii însă văzînd-o cît e de palidă. Îi dădui săruri să miroasă, o frecționai la tîmple cu picături de Savoia din care aveam la mine și curînd, deschizînd ochii, îmi oferi buzele și păru fericită că, precum i-o dovedeau sărutările mele, simțurile mi se alinase pe deplin.

În împrejurarea aceea, m-ar fi dezgustat să abuzez de starea în care se afla.

— M-ai încredințat — îmi spuse ea așezîndu-se — de curățenia sentimentelor dumitale.

— Ți-ai închipuit oare, cereasca mea prietenă, că aș fi putut fi atît de josnic încît să abuzez de slăbiciunea dumitale ? Și aș fi putut oare să-mi aflu cu dumneata o plăcere pe care n-ai fi împărtășit-o ?

— Cred că nu, dar de împotrivit nu m-aș fi împotrivit ; s-ar putea însă ca pe urmă să nu te mai fi iubit.

— Folosești, Sara, fără să vrei, niște vrăji care mă pierd.

După aceste cuvinte, așezîndu-mă amărît la căpătîiul patului ei, mă lăsai în voia gîndurilor negre, fără ca Sara, care poate ghicea ce se petrece în mine, să încerce să mi le risipească.

Întoarsă acasă, maică-sa o întrebă de ce e în pat, dar întrebarea ei era fără nici un prepus, pe care de altminteri locul unde stăteam și înfățișarea mea l-ar fi spulberat cu desăvîrșire. Sara îi spuse adevărul.

Întorcîndu-se curînd și domnul M.F., prînzirăm, dar în tăcere. Cele ce mi se întîmplase și cele pe care le aflasem chiar din gura fetei aceleia, a cărei inimă era tot atît de

neprihănită pe cît îi era patima de fierbinte, mă scufundase în cea mai adîncă tristețe. Vedeam limpede că nu mai am nimic de nădăjduit și, cunoscîndu-mi temperamentul, înțelesei că trebuie să mă gîndesc la mine. Nu erau decît șase săptămîni de cînd, cu ajutorul lui Dumnezeu, mă scuturasem de robia lui Charpillon, al cărei mîrșav caracter îl cunoșteam, și mă vedeam acum în primejdia de a cădea la o nouă patimă pentru un înger, ale cărui virtuți nu le puteam tăgădui. Primejdia era de o mie de ori mai mare; or, neprevăzînd că m-aș fi putut chiar însura cu ea, întrezăream că-mi voi pierde mințile și mă voi prăpădi. Pricina ar fi fost ea, iar mie nu mi-ar fi rămas nici trista despăgubire de a mă putea plînge.

Cam acestea erau gîndurile care-mi trecuse prin cap în vreme ce Sara era leșinată, și aveam nevoie să le adîncesc.

Exista, în City, un loc unde se vindeau lucruri de preț, care se puneau la loterie, Sara citise anunțul și o poftii să vină cu mama și cu sora ei să ia parte la joc împreună cu mine. Le dobîndii fără greutate încuviințarea și găsirăm acolo o sumedenie de oameni de vază, printre care contesa Harrington, *milady* Stanhope, Emily, cu fetele ei. Mama era pe atunci vîrîtă într-o daraveră ciudată. Pusese oamenii dreptății să facă cercetări la ea acasă pentru a descoperi pe hoțul celor șase mii de lire sterline care îi fusese furate soțului ei, în vreme ce nimeni din Londra nu se îndoia că ea însăși își însușise banii.

Doamna M.F. nu voi să joace, dar nu le opri pe fete să primească loturile pe care le îndemnai să le ia, și avură noroc, căci pentru zece sau douăsprezece guinee plecară cu lucruri de preț, de peste șaizeci.

Simțindu-mă în fiecare zi mai îndrăgostit de Sara, și fiind încredințat că nu voi mai dobîndi de la dînsa decît hatîruri din cele mai mărunte, socotii că se cuvine să mă explic fără zăbavă. După cină așadar și înainte de a ne ridica de la masă, îi spusei îndatoritoarei familii că, nefiind sigur că încîntătoarea Sara va putea fi nevasta mea, m-am hotărît să-mi amîn călătoria la Berna. Tatăl îmi încuviință spusele, adăugînd că fiica lui și cu mine ne-am

putea scrie. Stăpînindu-se, Sara se învoi la această înțelegere, dar era lesne de văzut că o făcea împotriva voinței ei.

Petrecui o noapte cumplită. Era pentru întîia oară în viața mea cind mă vedeam iubit și nefericit, din pricina unei toane din cele mai ciudate. Cintărind temeiurile pe care mi le aducea Sara și găsindu-le cam lipsite de greutate, ajunsei la încheierea că dezmierdările mele nu i-au fost pe plac.

În ultimele trei zile, am rămas de cîteva ori singur cu ea, dar mi-am pus întotdeauna frîu pornirilor pe care ființa ei mi le stîrnea, dobîndind de la dînsa o mie de cuviincioase dezmierdări pe care le-aș fi putut lua drept deosebite hatîruri, dacă n-aș fi dobîndit întîi hatîrul cel mai de seamă. Aflai astfel un lucru pe care-l știam, dar pe care nu-l credeam cu putință, fiindcă pînă atunci nu mi se întîmplase decît dimpotrivă : anume că, dacă de obicei ințețește dragostea, înfrînarea poate duce cîteodată și la urmări contrarii. Încetul cu încetul, Sara mă făcuse să ajung nepăsător ; căci n-aș fi putut-o găsi nicicînd nevrednică de prietenia mea ; în vreme ce o fire deosebită, una ca Charpillon, de pildă, care mă amăgea și mă făcea să-mi ies din sărite, o curvă parșivă care te duce cu zăhărelul și nu se dă prinsă niciodată, te aduce întîi la deznădejde, tot ațîțîndu-te, și, dezamăgindu-te apoi, te face pînă la urmă s-o disprețuiești sau chiar s-o urăști.

Familia M.F. plecă spre Ostende și-i însoții pînă la gurile Tamisei. Îi dădui Sarei o scrisoare pentru doamna de W. ; era învățata Hedwiga, pe care n-o cunoștea. Doi ani mai tîrziu, Sara ajunse cumnata ei, măritindu-se cu un frate al domnului de W. ; și trăi fericită.

Astăzi, cînd întreb ce mai face cutare veche cunoștință pe cîte unul care vine de pe acele meleaguri sau care e de acolo, ascult cu luare-aminte ce-mi spune, ba chiar cu plăcere, interesul pe care-l trezește însă în mine e mai puțin puternic decît un amănunt de istorie, decît o anecdotă petrecută acum cinci sau șase veacuri, și pe care nici un învățat n-a știut-o ; e, într-un cuvînt, o poveste de demult. Avem față de contemporanii noștri, și chiar

față de unii tovarăși de nebunii de odinioară, un fel de dispreț, sau măcar de nepăsare, care s-ar putea foarte bine să purceadă din acela pe care în anume momente îl avem față de noi înșine.

. . . .

CAPITOLUL XV

[...]Contele de Saint-Germain — Wesel.

Sosind la Dunkerque în aceeași zi în care plecasem de la Calais, primul om pe care-l zării coborind din trăsură fu negustorul P..., soțul acelei Tereze de care poate își mai amintesc cititorii, nepoata ibovnicei lui Tiretta, pe care o iubisem cu șapte ani în urmă. Bunul domn P... mă recunoscu și, mirindu-se că mă vede atit de schimbat, îi spusei că abia m-am ridicat după o boală grea; apoi îl întrebai ce mai face nevastă-sa.

— E cum nu se poate mai bine — îmi spuse el — și trag nădejde că ne veți face plăcerea să veniți mîine să prinziți cu noi.

Îi întimpinai că trebuie să plec în zori; nu se lăsă însă și-mi spuse că ar fi foarte supărat dacă nu i-aș vedea soția și cei trei prunci. Stăruind cu să-i spun că în zori plec, îmi spune că se duce să-și aducă toată familia. Dindu-mă bătut, îi spusei că vom cina împreună.

Cititorii mei mai știu poate că o iubisem pe Tereza într-atita incit era cit p-aci să mă însor cu ea, și amintirea aceasta îmi pricinuia o adîncă durere cind mă gindeam cu ce jalnic chip aveam să mă arăt înaintea ei.

Peste un sfert de ceas, il văzui pe P... întorcindu-se cu soția lui și cu trei băieți, dintre care cel mai mare să fi tot avut vreo șase ani. După obișnuitele firitiseli și după plictisitoare compătimiri privind sănătatea mea, Tereza le dădu drumul celor doi mezini, oprindu-l numai pe cel mare, singurul care mă putea interesa. Copilul acesta era fermecător și, cum semăna ca două picături de apă cu

maică-sa, taică-său nu putea avea nici o îndoială că e al lui.

Rîdeam în sinea mea că-mi găsesc feciorii semănați prin toată Europa. Tereza îmi dădu, în vremea cinei, știri despre Tiretta. Intrase în slujba Companiei Indiilor Olandeze; amestecat însă într-o răzmeriță în Batavia, nu scăpase de ștreang decît cu fuga. Mă gîndeam la asemănarea dintre ursitele noastre, dar nu spuneam nimic. Adevărul e că, vînturînd lumea după aventuri, nu e greu să ajungi în ștreang pentru cine știe ce fleac, mai ales dacă ești puțin smintit și nu iei bine seama la tot ce faci.

Ajunș a doua zi la Tournai, și văzînd niște grăjdari care plimbau cîțiva cai frumoși, îmi veni chef să-i întreb ai cui sînt.

— Sînt ai domnului conte de Saint-Germain, inițiatul, care se află aici de o lună și nu iese niciodată din casă. Toți cei care trec pe aici vor să-l vadă, dar nu ajunge nimeni la el.

Răspunsul acesta îmi stîrni pofta să-l văd și, de îndată ce ajunsei la han, îi scrisei, arătîndu-mi dorința și întrebîndu-l la ce oră mă poate primi. Iată răspunsul lui, căci am păstrat răvașul.

„Îndeletnicirile mele mă silesc să nu primesc pe nimeni; cu dumneata însă e altceva. Vino la ceasul care-ți convine mai bine; vei fi condus la mine în odaie. Nu va trebui să rostești nici numele meu, nici al dumitale. Nu te îmbii să împarți prînzul cu mine, căci hrana mea nu-i poate fi pe plac nimănui, și cu atît mai puțin dumitale, dacă mai ai încă aceeași poftă de mîncare."

Mă dusei acolo la orele nouă și-l găsii cu o barbă lungă de două degete. Avea vreo douăzeci de tidve de dovleac pline cu licori, din care unele erau puse la fermentat în nisip, la temperatura camerei. Îmi spuse că face culori, ca să se distreze, și că pune pe picioare o fabrică de pălării, ca să-i facă pe plac contelui de Cobenzl, ambasadorul Mariei-Tereza la Bruxelles. Adăugă că contele nu i-a dat decît o sută cinci mii de forinți, care nu-i ajung; dar că are să pună de la el ce mai trebuie. Vorbirăm despre doamna d'Urfé:

— S-a otrăvit — îmi spuse el — înghițind o doză prea puternică de doctorie universală și testamentul ei arată că se credea însărcinată. Ar fi putut fi, dacă mă consulta pe mine. E o operație din cele mai anevoioase, dar sigură, cu toate că știința n-a ajuns încă să poată garanta sexul copilului.

Cînd află care mi-e boala, mă rugă să rămîn trei zile la Tournai, vreme în care îmi va dezoxida toate glandele, că pe urmă îmi va da cincisprezece hapuri, care, luate în cincisprezece zile, îmi vor desăvîrși vindecarea și mă vor înzdrăveni pe deplin. Îmi arătă „arheea"[1] lui, pe care o numea *atoeter*.

Era o licoare albă, cuprinsă înt-o fiolă bine astupată. Spunîndu-mi că licoarea aceea e spiritul universal al naturii, dovadă că spiritul cu pricina țîșnește afară, de îndată ce faci cea mai mică înțepătură în ceara fiolei, îl rugai să-mi arate experiența. Îmi dădu o fiolă și un ac. Înțepai ceara și, într-adevăr, fiola se goli cu totul.

— E foarte frumos, îi spusei ; dar la ce folosește?

— Asta nu pot să-ți spun : e taina mea.

Rîvnind, ca de obicei, să nu mă lase să plec pînă nu mă dă gata, mă întrebă dacă am ceva bani mărunți. Scosei cîteva monede și le pusei pe masă. Ridicîndu-se apoi, fără să-mi spună ce are de gînd să facă, luă un cărbune încins pe care-l puse pe o placă de metal ; îmi ceru apoi o monedă de doisprezece *soli* care era printre celelalte : puse pe ea un grăunte mic, negru, așeză moneda pe cărbunele peste care suflă cu o țeavă de sticlă și în mai puțin de două minute o văzui incandescentă.

— Așteaptă puțin — îmi spuse atunci alchimistul — să se răcească ; ceea ce se întîmplă într-un minut. Pune mîna — adăugă el — și ia-o, căci e a dumitale.

O luai : era de aur. Nu m-am îndoit nici o clipă că a ascuns-o pe a mea și a înlocuit-o cu cea pe care o aveam acum în mînă și care era cu siguranță poleită dinainte ;

[1] *Arhee* — în medicina medievală, principiu imaterial al vieții, deosebit de suflet, și aflător la baza tuturor fenomenelor vitale.

n-am vrut să-l sîcîi; dar, ca să fie pe deplin încredințat că nu m-a păcălit, îi spusei:

— E minunat, conte; altă dată însă, ca să fii și mai sigur că-l uluiești pe omul cel mai clarvăzător, va trebui să-l înștiințezi dinainte că vei opera o transmutație; astfel va putea privi cu toată luarea-aminte operația și va vedea moneda de argint înainte de a apuca s-o pui pe cărbunele încins.

— Cei care pot pune știința mea la îndoială — îmi răspunse șarlatanul — nu sînt vrednici să stea de vorbă cu mine.

Purtarea aceasta semeață îi stătea în fire și nu era nouă pentru mine. A fost cea din urmă oară cînd l-am văzut pe vestitul impostor: a murit acum vreo șase, șapte ani la Schleswig. Moneda lui era de aur curat și, două luni mai tîrziu, plăcîndu-i feldmareșalului Keith, în răstimpul șederii mele la Berlin, mă lipsii de ea spre a i-o dărui.

Plecind de la Tournai a doua zi dimineață, mă oprii la Bruxelles ca să aștept acolo răspunsul la scrisoarea ce i-o trimisesem domnului de Bragadin. Îl primii, cinci zile după sosirea mea, împreună cu o poliță de două sute de ducați.

Gîndeam să mă statornicesc la Bruxelles ca să-mi caut boala, cînd veni Daturi să-mi spună că tocmai a aflat de la un dansator pe frînghie că taică-său, maică-sa și toți ai lui sînt la Brunswick, unde mă pofti să mă duc, încredințîndu-mă că voi fi îngrijit cum nu se poate mai bine.

M-am lăsat lesne convins, căci doream s-o revăd pe mama finului meu și o pornii chiar în ziua aceea; la Ruremonde, însă, mi se făcu atît de rău, încît mă văzui silit să mă opresc acolo treizeci și șase de ore. Ajungînd apoi la Wesel, și voind să dau trăsura mea de poștă, căci caii din țara aceea nu-s învățați la hulube, fui foarte uimit cînd îl văzui răsărind pe generalul Bekw...

După obișnuitele binețe și după ce-și arătă părerea de rău că mă găsește bolnav, generalul îmi spuse că îmi cumpără el trăsura de poștă și-mi dă în schimb o trăsură foarte bună ca să călătoresc cu ea prin toată Germania. Înche-

iarăm afacerea pe loc ; aflind apoi amănunte despre starea bolii mele, bunul englez mă sfătui stăruitor să rămîn la Wesel, unde un tînăr medic din şcoala de la Leyda, foarte dibaci şi foarte învăţat, ar şti să mă caute mai bine decît doctorii din Brunswick.

Nimic nu e mai lesne decît să zdruncini hotărîrile unui biet bolnav, care n-are nici un plan anume, mai ales cînd bolnavul cu pricina aleargă să-şi găsească norocul şi, călăuzit de maxima *sequere deum*, habar n-am unde, cu hachiţele ei, îl aşteaptă numita zeitate. Domnul Bekw..., aflat în garnizoană la Wesel, trimise după doctorul Peipers şi ţinu să fie de faţă la spovedania mea şi chiar la vizita medicală.

Nu voi stîrni revolta cititorilor zugrăvindu-le scîrbavnicul hal în care mă aflam ; e de ajuns să ştie că, după cîţiva ani, numai amintindu-mi-l mă cutremur.

Tînărul medic, care era blîndeţea întrupată, mă pofti să merg să locuiesc la dînsul, făgăduindu-mi din partea maică-si şi a surorilor lui toate îngrijirile de care voi avea nevoie şi asigurîndu-mă că mă va vindeca pe deplin în şase săptămîni, dacă-i făgăduiesc să-i ascult poveţele. Generalul mă îndemna să urmez sfatul tînărului Esculap şi mă hotărîi s-o fac, cu atît mai bucuros cu cît, dorind să petrec la Brunswick, n-aveam nici o poftă să ajung acolo damblagit. Încuviinţai aşadar propunerile generalului, iar doctorul nici nu voi să audă de vreo tocmeală. Îmi spuse că am să-i dau cît am să doresc, cînd am să plec, şi are să fie foarte mulţumit. Plecă pentru a pregăti odaia pe care mi-o hărăzea şi-mi dădu întîlnire peste un ceas. Îmi trimisei lucrurile şi mă dusei şi eu într-o lectică acasă la dînsul, acoperindu-mi obrazul cu o batistă, căci mi-era ruşine să mă arăt în faţa mamei şi a surorilor medicului, care erau acolo cînd am sosit, însoţite de cîteva domnişoare la care m-am sfiit să mă uit.

De îndată ce ajunsei în odaie, Daturi mă dezbrăcă şi mă băgai în pat.

CAPITOLUL XVI

Vindecarea — Daturi ciomăgit de soldați — Plec la Brunswick — Redegonda — Brunswick — Principele moștenitor — Ovreiul — Stau cîteva zile la Wolfenbuttel — Biblioteca — Berlinul — Calzabigi și loteria de la Berlin — Domnișoara Bélanger.

La ceasul cinci, doctorul veni la mine în odaie cu maică-sa și cu una din surori. Oamenii aceștia de ispravă aveau zugrăvită pe față dragostea de aproapele lor: mă încredințară cu toții că mă vor îngriji cum nu se poate mai bine.

După ce plecară doamnele, doctorul îmi împărtăși felul cum înțelegea să mă trateze. O infuzie sudorifică și cîteva pilule mercuriale urmau să mă scape de otrava care mă mîna cu pași repezi spre mormînt; trebuia să mă silesc însă să țin o aspră dietă și să mă feresc de orice efort. Îi făgăduii să păzesc cu sfințenie aceste rînduieli și, ca să mă distreze, îmi spuse că va veni el însuși de două ori pe săptămînă să-mi citească gazeta și, ca să-mi și dea ultimele știri, îmi spuse că vestita doamnă de Pompadour a murit.

Iată-mă, dar, osîndit la o odihnă fără de care, potrivit medicului, vindecarea și succesul tratamentului ar fi fost cu neputință; în această aspră încercare, nu leacurile și oprelіștile mă înspăimîntau cel mai rău, ci plictiseala, și mă temeam să nu mă ucidă. Doctorul îmi împărtășea de bună-seamă teama, căci mă rugă să-i îngădui surorii lui să vină să lucreze în odaia mea cu vreo două, trei prietene. Îi spusei că, deși mi-e rușine să mă arăt așa bolnav înaintea unor fete drăguțe, îi primesc bucuros propunerea. Sora lui îmi fu foarte recunoscătoare pentru îndatorința mea, cum o numea, căci odaia în care stăteam era singura ale cărei ferestre dădeau în stradă și tinerelor domnișoare le

place foarte mult, precum știe oricine, să-și scalde ochii în forfota trecătorilor. Îndatorința aceasta fu, din păcate, nenorocul lui Daturi. Bietul tînăr, care nu primise altă creștere decît aceea trebuincioasă unui saltimbanc, se plictisea, firește, stînd cu mine cît era ziulica de mare. De îndată ce văzu, așadar, că mă aflu în bună tovărășie, socoti că mă pot lipsi de a lui și nu mai avu alt gînd decît să se distreze. A treia zi, pe seară, il aduseră pe sus acasă, frînt în bătaie. Se dusese să petreacă la un corp de gardă cu niște soldați care, iscîndu-se ceartă, il bătuse măr. Îți făcea milă să-l vezi : era crușit de sînge și-i lipseau trei dinți. Îmi povesti plîngînd tot ce a pățit, rugindu-mă să-l răzbun.

Îl trimisei pe medic la generalul Bekw..., care veni să-mi spună că e neputincios în împrejurarea aceasta și că singurul serviciu pe care e în stare să mi-l facă e să-l trimită pe bolnav la spital. Neavînd nici o vătămătură, Daturi se vindecă în cîteva zile și-l trimisei la Brunswick, cu un pașaport semnat de generalul Salomon. Dinții pe care-i pierduse il puneau la adăpost de a fi luat în armată ; era o despăgubire.

Îngrijirile tînărului meu medic au lucrat mai bine sau mai repede decît se aștepta și el, căci într-o lună eram pe deplin înzdrăvenit, dar slab de te speriai văzîndu-mă. Părerea pe care o lăsam în urma mea nu semăna de loc cu adevărul, căci oamenii aceia cumsecade și-au închipuit, cred, despre mine că sînt insul cel mai cuminte din lume, iar sora și tinerele ei tovarășe m-au luat drept modestia întrupată ; aceste așa-zise virtuți nu mi se trăgeau însă decît din boală și din starea de prostrație în care mă aflam. Ca să judeci pe cineva, trebuie să-i cercetezi purtările cînd e sănătos și liber, căci bolnav și încătușat nu mai e el insuși.

Îi dăruii surorii doctorului o rochie frumoasă și lui ii dădui douăzeci de ludovici și părură amîndoi foarte mulțumiți.

În ajunul plecării, primii o scrisoare de la doamna de Rumain, care aflînd de la prietenul meu Balletti că am nevoie de bani, îmi trimitea o poliță de șase sute de forinți pentru Amsterdam. Îmi spunea că am să-i înapoiez banii

cînd am să mă înlesnesc ; a murit însă înainte de a mă putea plînge de ei.

Hotărît să merg la Brunswick, nu m-am putut împotrivi dorinței de a trece prin Hanovra, căci îmi aduceam aminte de Gabriela și tot o mai iubeam. Nu voiam să mă opresc, căci nu mai eram bogat, și-apoi sănătatea mă silea încă să mă cruț ; voiam numai s-o iau pe neașteptate pe încîntătoarea fată, vizitînd-o în treacăt pe moșia pe care, precum îmi spusese, o stăpînea maică-sa lîngă Stocken. Se cuvine să mai spun că și curiozitatea își avea partea ei în planul acesta.

Hotărîsem să plec în zori, singur în caleașca mea cea nouă ; era însă scris acolo sus că va fi altfel.

Un răvaș pe care mi-l scrise generalul englez poftindu-mă la cină și spunîndu-mi că vom avea tovărășia unor compatrioți de-ai mei mă hotărî să rămîn, făgăduindu-i doctorului că voi fi cît se poate de cumpătat.

Vă puteți închipui ce uimit am rămas cînd, intrînd în salonul generalului, o văzui pe Redegonda din Parma și pe zgipțoroaica de maică-sa ! Nu-și aduse aminte de mine în prima clipă, dar Redegonda îmi rosti numele numaidecît, spunînd :

— Doamne ! Cum ai slăbit !

Îi lăudai frumusețea, și nu fără temei, căci, la vîrsta ei, optsprezece luni îi sporise simțitor farmecele.

— Abia am scăpat dintr-o boală grea — îi spusei — și plec în zori spre Brunswick.

— Și noi, strigă ea, privind la maică-sa.

Încîntat că ne-am găsit cunoștințe, generalul adăugă că am putea merge împreună.

— Ar fi greu — spusei eu zîmbind — afară doar dacă doamna nu și-a însușit unele principii contrare celor pe care i le știu.

— Nu m-am schimbat de loc, făcu destul de acru urîta de mamă.

Nu-i răspunsei decît cu o privire de dispreț.

Generalul dădea o bancă la o masă mică de faraon. Mai erau alte două, trei doamne și cîțiva ofițeri și se juca destul de mic. Îmi oferi și mie două cărți, dar refuzai, sub cuvînt că nu joc niciodată cînd mă aflu în călătorie.

La sfirşitul donei, generalul, care nu voia să se recunoască bătut, îmi spuse :

— Dar, cavalere, maxima dumitale e antisocială ; trebuie să joci !

Zicînd acestea, generalul scoase din portofel cîteva bancnote englezeşti, spunîndu-mi că sînt chiar acelea pe care i le-am dat eu la Londra, cu şase luni în urmă.

— Ia-ţi revanşa, adăugă el. Sînt patru sute de lire sterline.

— Nu doresc să pierd atîţia bani, îi răspunsei eu ; am să pun însă la bătaie cincizeci de lire sterline, ca să vă fac plăcere.

Zicînd acestea, scosei din pungă, unde aveam două sute de ducaţi olandezi, poliţa pe care mi-o trimisese doamna de Rumain.

Generalul ţinea mai departe banca şi la al treilea *sabot* [1] mă aflai în cîştig cu cincizeci de guinee şi mă ridicai, mulţumindu-mă cu un cîştig modest, şi putînd face *charlemagne* [2] fără să fie urît din partea mea.

Chiar în clipa aceea furăm poftiţi la masă şi trecurăm în sufragerie.

Redegonda, care învăţase foarte bine franţuzeşte, distră pe toată lumea. Ducele de Brunswick o angajase *virtuosa* secundă ; venea de la Bruxelles. Se plîngea că a făcut tot drumul în nişte blestemate de poştalioane, în care se călătoreşte îngrozitor şi spunea că-i e frică să nu ajungă bolnavă la Brunswick.

— Uite, îi spuse generalul — cavalerul Seingalt e singur într-o trăsură minunată.

Redegonda zîmbi.

— Cîte locuri are trăsura dumitale ? mă întrebă mama.

Răspunzînd în locul meu, generalul îi spuse :

— Numai două.

— Atunci nu-i nimic de făcut, căci n-aş lăsa-o pe fata mea fără mine, să fie cu oricine ar fi.

Toată lumea izbucni într-un hohot de rîs şi Redegonda împreună cu dînşii, lăsînd-o cumva cam încurcată pe

[1] Pachetul de cărţi din care se împarte la jucători.

[2] A te retragere din joc cînd cîştigi.

mamă ; fată bună, Redegonda spuse însă că maică-si îi e mereu frică să n-o ucidă careva.

Ne petrecurăm voioşi seara cu o sumedenie de vorbe de duh şi, fără să se lase mult rugată, tînăra cîntăreaţă se aşeză la clavecin şi ne cîntă cîteva arii fermecătoare pe care pe bună dreptate le aplaudarăm cu toţii.

Cînd să plec, generalul mă pofti la micul dejun, spunîndu-mi că poştalionul pleacă abia la amiază şi că-i datorez această curtenie frumoasei mele compatrioate. Redegonda se amestecă şi ea, amintindu-mi cu mustrare de cutare şi cutare treabă de la Florenţa şi de la Torino, deşi n-avea a mă mustra pentru nimic. Mă dădui bătut, dar avînd nevoie de odihnă, mă dusei să mă culc.

A doua zi la nouă dimineaţa, îmi luai rămas-bun de la doctor şi de la preacinstita sa famliie şi mă dusei pe jos la general să iau micul dejun, lăsînd poruncă să vină să mă ia trăsura de îndată ce se vor fi înhămat caii.

Redegonda veni peste o jumătate de oră cu maică-sa şi rămăsei foarte uimit văzîndu-le însoţite de fratele care, la Florenţa, mă slujise ca fecior.

După ce sfîrşirăm micul dejun, trăsura mea fiind trasă la scară, îl salutai pe general şi pe toată lumea, care ieşise din salon să mă vadă plecind. Redegonda coborî cu mine şi, întrebîndu-mă dacă se călătoreşte bine în trăsura mea, se urcă într-însa ca pentru a o încerca şi mă urcai şi eu după dînsa, fără să fi ticluit dinainte nici cel mai mic plan. Văzînd trăsura plină, vizitiul dă bici, porneşte în galop, iar Redegonda izbucneşte într-un hohot de rîs. Eram cît pe-aci să-i strig vizitiului să oprească, dar văzînd ce minunată veselie a cuprins-o pe fermecătoarea zănatică, îl lăsai să gonească, hotărît totuşi să-i poruncesc să ia calea-ntoarsă de îndată ce fata îmi va spune : „Opreşte". Cuvîntul acesta degeaba îl aşteptam ! Şi cînd deschise gura să vorbească, făcusem o bună jumătate de leghe.

— Vai, ce-am rîs — îmi spuse ea — şi-mi vine încă să rîd, cînd m-am gîndit ce-o să zică mama de toana asta a mea, căci n-am chitit să mă sui în trăsură decît pentru o clipă ; pe urmă am rîs de vizitiu, căruia desigur nu dumneata i-ai poruncit să mă răpească.

— Nădăjduiesc că nu te indoieşti de asta.

— Nu, dar mama are să-şi inchipuie altminteri şi intimplarea mi se pare cu adevărat plină de haz.

— Chiar şi e, şi-mi place foarte mult. Şi-apoi, scumpa mea Redegonda, fiindcă tot ai să te simţi mult mai bine aici decit intr-un prăpădit de poştalion, te duc pină la Brunswick.

— Aş fi incintată, dar ar insemna să impingem gluma prea departe. Ne oprim la intiiul popas şi aşteptăm acolo poştalionul.

— Va fi precum porunceşti; ai să mă ierţi însă dacă n-am să-ţi fac această indatorinţă.

— Cum? ai avea inima să mă laşi acolo singură-singurică?

— Ştii bine, fermecătoare Redegonda, că te iubesc de mult; sint, aşadar, ţi-o spun incă o dată, gata să te duc pină la Brunswick.

— Dacă mă iubeşti, ai să mă aştepţi şi ai să mă duci înapoi in braţele mamei, care şi aşa trebuie să fie în culmea deznădejdii.

— Cu tot devotamentul meu, la una ca asta nu mă pot învoi.

Departe de a se întrista, mica nebunatică izbucni iar în ris şi, văzind-o cit e de veselă, urzii planul s-o duc pină la Brunswick.

Ajungem la popos, ia cai de unde nu-s. Vorbesc cu vizitiul şi, după ce odihneşte caii, pornim mai departe: drumurile erau ingrozitoare şi cind ajunserăm la următorul popas, cădea noaptea.

Ne-am fi putut culca acolo; nevoind să întimpin însă un refuz şi cunoscind că pină la miezul nopţii soseşte şi poştalionul şi că atunci mama îşi va inhăţa fata, poruncii alt rind de cai, lăsind-o pe Redegonda să se bocească şi să se roage cit o pofti. Umblarăm toată noaptea şi sosirăm la Lippstadt dis-de-dimineaţă. Acolo, cu toată ora nepotrivită, poruncii să ni se slujească de mincare. Redegonda avea nevoie de somn, ca şi mine de altfel; trebui să se resemneze însă cind îi spusei cu blindeţe că vom dormi la Minden. Departe de a mă ocări, zimbi a ride: pricepui că ştie la ce trebuie să se aştepte. Într-adevăr, cind sosirăm, cinarăm şi ne culcarăm ca soţ şi soţie şi rămaserăm

împreună cinci ceasuri. Fu cît se poate de milostivă şi nu se lăsă rugată decît ca să nu spună că n-a făcut-o.
Plecaţi de la Minden după aceste prea scurte clipe, ne oprirăm la Hanovra, la un han excelent, unde luarăm o masă minunată şi unde dădui peste acelaşi chelar care era la Zürich cînd le-am avut musafiri la masă pe doamnele de Soleure. *Miss* Chudleigh prinzise acolo cu ducele de Kingston şi plecase apoi spre Berlin.
Ni se dădu pentru noapte un superb pat franţuzesc şi abia zarva poştalionului ne trezi dimineaţă. Nevoind să fie găsită în braţele mele, Redegonda sună degrabă feciorul şi-i porunceşte să nu cumva s-o aducă la noi pe femeia care va coborî din poştalion şi care cu siguranţă va cere să fie numaidecît dusă sus ; zadarnică prevedere, căci, în clipa în care feciorul ieşea, mama şi fiul intrară şi ne prinseră *flagrante delitto*.
Spunîndu-i băiatului să aştepte afară, mă sculai în cămaşă şi încuiai uşa. Mama ne umplu de bogdaproste pe mine şi pe fiică-sa şi mă ameninţă că mă dă în judecată dacă nu i-o înapoiez. Redegonda izbuti totuşi s-o potolească, istorisindu-i povestea, pe care o crezu, sau se prefăcu a o crede, o toană a întîmplării ; îi spuse însă :
— Mă rog, aşa o fi, dar n-ai să tăgăduieşti, ticăloaso, că te-ai culcat cu el.
— Asta-i altă vorbă ; dar ştii prea bine, mămico, că toată lumea e cuminte cînd doarme.
Şi, fără a-i mai lăsa răgaz să răspundă, îi sări de gît, sărutînd-o, mîngîind-o şi făgăduindu-i să plece cu ea la Brunswick în poştalion.
Ajungînd la această împăcare, mă îmbrăcai şi, după ce le poftii la o îmbelşugată gustare, plecai la Brunswick, unde sosii cîteva ceasuri înaintea lor.
Redegonda mă făcuse să-mi piară cheful de a mai merge la Gabriela, precum mi-o făgăduisem ; de altminteri, în halul în care eram, mîndria mea ar fi avut mult de suferit.
Trăsei la un han bun şi-l înştiinţai numaidecît că am sosit pe Daturi, care se înfăţişă fără a zăbovi, elegant îmbrăcat şi grăbit nevoie-mare să mă prezinte magnificului signor Nicolini, antreprenor al teatrelor curţii şi al celor din oraş. Nicolini acesta îşi însuşise pe deplin duhul

breslei sale; se bucura de toată bunăvoința mărinimosului principe, căruia fiică-sa Anne îi era ibovnică, și trăia la Brunswick cu oarecare măreție. Mă întîmpină cu toată cinstea și cu inima deschisă. Voia cu tot dinadinsul să mă facă să primesc să stau în frumoasa lui locuință; izbutii să mă apăr însă de această stingheritoare poftire, astfel încît refuzul meu să nu-l jignească. Primii în schimb poftirea la masă, pentru mine foarte vrednică de luat în seamă, datorită unui desăvîrșit bucătar și, mai mult încă, plăcuților musafiri care în fiecare zi se strîngeau în jurul ei. Nu era nici pomeneală de meseni a căror destoinicie se alcătuiește din titluri și decorații și ale căror slugarnice și trufașe deprinderi de etichetă de la curte sugrumă și ucid plăcerea; erau oameni de talent, bărbați și femei, pe care eram încîntat să-i privesc adunați laolaltă.

Abia mă sculasem după boală și nici bogat nu eram; să nu fi fost aceste două împrejurări, aș fi zăbovit mai mult la Brunswick, căci era un loc plin de farmec. Dar să dăm rînd povestirii, deși, ajuns la groaznica vîrstă a bătrîneții, omul e, cred, întotdeauna gata s-o ia razna prin viață, în ciuda arzătoarei lui dorințe de a opri în loc nebuna goană a timpului care-l trage după dînsul.

Mă aflam de trei zile la Brunswick cînd, știind că voi fi acolo, Redegonda veni și ea să prînzească la Nicolini. Cum-necum, aflase toți că a călătorit cu mine de la Wesel la Hanovra și fiecare trăgea încheierea care-i plăcea.

Peste două zile, principele regal al Prusiei sosi de la Postdam pentru a face o vizită viitoarei lui soții, fiica ducelui domnitor, cu care se însură în anul ce urmă.

Curtea dădu serbări mărețe, iar principele moștenitor, astăzi suveran al ducatului, îmi făcu cinstea să mă poftească și pe mine. Cunoscusem pe alteța-sa la Soho Square, a doua zi după primirea lui în corpul burgheziei din Londra.

Erau douăzeci și doi de ani de cînd o iubisem pe mama lui Daturi. Dornic să văd dacă i-a răvășit trecerea vremii frumusețea, voii s-o văd și avui de ce mă căi că am silit-o să mă primească, atît de urîțită am găsit-o. O știa și ea și mi se părea că văd o undă de rușine trecîndu-i peste trăsăturile care nu mai erau cele de odinioară. Eu unul

socot că, pe chipul unei femei cu o fizionomie foarte personală urîțenia vine repede și e înfiorătoare.

Principele avea o mică oștire de șase mii de pedestrași, foarte bine întreținută. Adunîndu-se această trupă pentru a fi trecută în revistă, dorii și eu s-o văd și mă dusei pe cîmpia aceea de lingă oraș și plecai de acolo murat de ploaie care n-a contenit o clipă.

Era multă lume, lume dalbă, multe cucoane în rochii frumoase, toată nobilimea și o sumedenie de străini. O văzui pe onorabila *miss* Chudleigh, care-mi făcu cinstea să-mi vorbească și care, printre altele, mă întrebă de cînd am plecat din Londra. *Miss* Chudleigh era îmbrăcată într-o rochiță simplă de muselină de India și n-avea dedesubt decît o cămașă care trebuie să fi fost de batist; ploaia lipindu-i pe trup aceste ușoare veșminte, arăta mai rău decît despuiată, ceea ce însă nu părea s-o stînjenească de loc. Celelalte doamne se adăposteau de potop în niște corturi elegante.

Trupele, care n-aveau a se sinchisi de vremea rea, își făcură manevrele și exercițiile de tragere, spre marea mulțumire a cunoscătorilor.

Nemaiavînd ce face la Brunswick, mă gîndeam să plec la Berlin, unde să-mi petrec vara într-un chip mai plăcut decît într-un oraș mic. Avînd nevoie de un surtuc, cumpărai niște postav de la un ovrei, care se oferi ca, dacă am ceva polițe, să mi le sconteze. O aveam la mine pe aceea pe care mi-o trimisese doamna de Rumain și, gîndindu-mă că n-ar fi rău s-o schimb, o scosei din portofel și i-o dădui izraelitului care-mi plăti valoarea ei mai puțin, doi la sută, scontul obișnuit asupra băncii din Amsterdam. Polița fiind la ordinul cavalerului de Seingalt am adresat-o pe numele scontatorului.

Uitasem de treaba aceasta, cînd, a doua zi, destul de dimineață, același ovrei, intrînd la mine în odaie, îmi pune în vedere să-i înapoiez banii ori să-i dau o cauțiune pentru valoarea poliței, pînă la întorsul poștei prin care va afla dacă polița mea e recunoscută și acceptată de bancherul asupra căruia a fost trasă.

Jignit de demersul îndrăzneț și jignitor al acestui Pilat și sigur de soliditatea poliței mele îi spusei că n-are

a se teme de nimic, că-l poftesc să mă lase în pace şi că nu-i dau nici o cauţiune.

— Vreau negreşit banii înapoi, ori cauţiune — îmi întoarse neobrăzatul — altminteri pun să vă aresteze, căci sinteţi cunoscut.

Urcîndu-mi-se singele la cap la aceste cuvinte, pusei mina pe baston şi-i croii vreo citeva pe care cred că le-a ţinut minte. Mă îmbrăcai pe urmă şi prinzii la Nicolini, fără a mă gindi să pomenesc întîmplarea.

A doua zi, mergind să fac o plimbare pe jos afară din oraş, îl intilnesc pe principe, călare şi însoţit doar de un singur slujitor. Închinîndu-mă eu în trecere, se apropie de mine şi-mi spuse :

— Sinteţi aşadar gata de plecare, domnule cavaler ?

— Socot să plec în două, trei zile, monseniore.

— Am aflat-o azi dimineaţă de la un ovrei care a venit să mi se plingă că l-aţi lovit cu bastonul fiindcă pretindea cauţiune pentru o poliţă de care l-au făcut unii să se teamă că e falsă.

— Monseniore, mi-e grea să răspund de urmările indignării mele faţă de un ticălos care cutează să vină să mă jignească la mine acasă ; ştiu însă că onoarea mă opreşte să-mi retrag poliţa şi să dau cauţiune. Neobrăzatul m-a ameninţat că mă va impiedica să plec, ştiu însă că numai o samavolnicie ar putea sprijini sfidarea acestui nemernic.

— Aşa e, ar fi o nedreptate ; se teme însă să nu-şi piardă suta de ducaţi.

— Nu-i va pierde, monseniore, căci poliţa e trasă de un om de onoare şi de rang înalt.

— Sînt încîntat. Ovreiul zice că nu v-ar fi scontat-o dacă n-aţi fi pomenit numele meu.

— E o minciună sfruntată, monseniore, nici nu mi-a ieşit din gură numele alteţei voastre.

— Zice că aţi adnosat poliţa cu un nume care nu-i al dumneavoastră.

— Altă minciună, monseniore, căci am semnat-o Seingalt, care e cu adevărat numele meu.

— În sfirşit, e vorba de un ovrei ciomăgit care se teme să nu fie tras pe sfoară. E un dobitoc de care mi-e milă şi doresc să-l împiedic să caute mijloace pentru a vă sili să rămîneţi aici pînă află dacă poliţa dumneavoastră

a fost acceptată la Amsterdam. Am s-o scot de la el chiar în dimineața asta, fiindcă n-am nici o îndoială că e bună. Sînteți, așadar, slobod să plecați cînd poftiți. La revedere, domnule Seingalt, vă doresc călătorie plăcută.

Încheindu-și urarea, principele pleca fără a-mi mai lăsa răgaz să-i răspund.

I-aș fi putut spune că, scoțîndu-mi polița de la ovrei, i-ar putea îngădui să creadă că alteța-sa îmi face mie o grație și tot orașul ar crede la fel, spre marea pagubă a onoarei mele și că, așa stînd lucrurile, i-aș fi recunoscător să nu facă nimic. N-ajunge însă să fii principe, să ai un suflet de aur, să fii mărinimos și darnic, cum e ducele de Brunswick: mai trebuie să ai și un anume tact, un anume simț al amănuntului, pentru a nu răni susceptibilitatea celui căruia îi dai, totuși, cele mai neîndoielnice dovezi de stimă și bunăvoință. E un cusur al tuturor principilor, și purcede din educația lor, care foarte rar îi pune la înălțime sau, dacă vreți, la nivelul a ce se cade sau nu al oamenilor obișnuiți.

Socotindu-mă necinstit, ducele de Brunswick nu s-ar fi putut purta mai rău cu mine, dacă ar fi vrut să mă facă să înțeleg că mă iartă, luînd pe seama lui toate urmările înșelătoriei de care m-aș fi făcut vinovat. Și gîndul acesta umblîndu-mi prin cap: „O fi - - îmi spuneam — chiar gîndul principelui. De ce se amestecă? De cine-i e milă, de ovrei, sau nu cumva de mine? Dacă-i e de mine, atunci mă văd nevoit să-i dau o lecție, fără însă a-l umili".

Adînc mișcat și simțindu-mă dureros rănit în mîndria mea, mă retrăgeam cu pași înceți, cugetînd la poziția mea, la purtarea ducelui și mai ales la sfîrșitul convorbirii noastre. Urarea lui de călătorie plăcută mi se părea cum nu se poate mai nelalocul ei în împrejurarea aceea; socoteam că în gura unui principe aproape domnitor, urarea aceea era o poruncă de plecare, și mă simțeam indignat.

Stăpînit de gîndul acesta, luai hotărîrea pe care mi-o dicta mîndria, și anume să nu plec, și să nu rămîn. „Dacă rămîn — îmi spuneam - s-ar trage încheieri în favoarea ovreiului; dacă plec, ducele se va gîndi că am tras folos de pe urma grației pe care mi-a făcut-o și, ca să zic așa, a darului de cincizeci de ludovici pe care

ar trebui să i-i plătească ovreiului, dacă poliţa mea ar fi protestată. Nu voi da nimănui o satisfacţie pe care n-o datorez."

Chibzuind astfel într-un chip care mi se părea vrednic de o minte mai sănătoasă decît a mea, îmi făcui cufărul, poruncii cai şi, după ce prînzii bine, îi plătii gazdei şi, fără a-mi lua rămas bun de la nimeni, plecai la Wolfenbuttel cu gîndul să-mi petrec o săptămînă acolo şi sigur că n-am să mă plictisesc, căci la Wolfenbuttel se află a treia bibliotecă din Europa şi de mult doream grozav s-o cercetez.

Învăţatul bibliotecar, cu atît mai curtenitor cu cît curtenia lui era simplă şi fără pretenţii, îmi spuse, prima oară cînd mă dusei acolo, că nu numai un minuitor va fi pus să-mi servească, în bibliotecă, toate cărţile pe care aveam să le cer, dar că ele mi se vor aduce şi acasă, fără a se excepta manuscrisele, care alcătuiesc bogăţia cea mai de seamă a acestui frumos aşezămînt.

Am petrecut opt zile la biblioteca aceea, de unde nu ieşeam decît pentru a merge acasă, unde nu stăteam decît noaptea şi atît cît îmi trebuia ca să mănînc, şi pot socoti aceste opt zile printre cele mai fericite din viaţa mea, căci de mine însumi nu mi-a păsat nici o clipă : nu mă gîndeam nici la trecut, nici la viitor, şi mintea mea, absorbită de lucru, nici nu-şi mai da seama că există şi un prezent. M-am gîndit de cîteva ori de atunci că poate cam aşa arată dulceaţa traiului preafericiţilor : şi înţeleg astăzi că, spre a fi fost în lumea aceasta un adevărat înţelept, în loc să fi fost un nebun sadea, nu mi-ar fi trebuit decît o altă întorsătură a unor foarte neînsemnate împrejurări ; căci, spre ruşinea întregii mele vieţi, sînt dator să mărturisesc aici un adevăr pe care cititorii anevoie îl vor crede, şi anume că virtutea a avut întotdeauna asupra mea mai mare putere de seducţie decît viciul şi că n-am fost rău, atunci cînd am fost, decît de bună-voia mea ; iată un lucru pe care mulţi îl vor socoti, desigur, vrednic de ocară. Ei şi-apoi ? în relaţiile sale intime sau morale, omul n-are de dat socoteală pentru faptele lui decît sie însuşi aici pe acest tărîm şi lui Dumnezeu după ce moare.

Am cules de la Wolfenbuttel o sumedenie de interpretări ale *Iliadei* şi *Odiseii* care nu se găsesc la nici un scoliast

şi pe care nu le cunoştea nici marele Pope. O parte din ele se găsesc în traducerea ce am dat-o *Iliadei*; celelalte vor rămîne aici, şi anume pentru a se prăpădi de bună seamă, căci de ars nu voi arde nimic, nici măcar aceste memorii, deşi mă gîndesc adesea s-o fac.

Mă întorsei la Brunswick, la acelaşi han şi-i trimisei numaidecît vorbă finului meu Daturi că am sosit.

Am fost încîntat cînd am aflat că n-a bănuit nimeni că am stat o săptămînă la cinci leghe de Brunswick. Daturi îmi spuse că se răspîndise în oraş zvonul că înainte de a pleca mi-am scos poliţa de la ovrei, căci de atunci nu mai vorbise nimeni de treaba asta. Eram totuşi încredinţat că răspunsul de la Amsterdam trebuie să fi sosit şi că principele moştenitor nu se putea să nu ştie că am fost la Wolfenbuttel tot timpul cît am lipsit.

Daturi îmi spuse că sînt aşteptat la prînz la Nicolini, şi mă bizuiam pe asta, căci nu-mi luasem rămas-bun de la nimeni. Dar iată ce mi s-a întîmplat la prînzul acela, scutindu-mă de orice altă lămurire mai amănunţită.

Eram la friptură, cînd intră un fecior al principelui, cu ovreiul pe care-l ciomăgisem. Bietul bărbos se apropie de mine cu chipul cel mai smerit şi-mi spuse :

— Am primit poruncă, domnule, să vin să vă cer iertare că am pus la îndoială valabilitatea poliţei dumneavoastră asupra băncii din Amsterdam. Pedeapsa mi-a fost că am pierdut comisionul pe care mi-l acordaseţi.

— Mi-ar fi părut bine — îi spusei — să te fi ales numai cu atît.

Se înclină pînă la pămînt şi ieşi spunîndu-mi că sînt prea bun.

Întors la han, găsii un răvaş de la Redegonda, în care-mi aducea dulci învinuiri că, de cînd mă aflu la Brunswick, n-am fost nici măcar o singură dată s-o văd şi mă poftea să merg să prînzesc cu dînsa într-o căsuţă pe care-o avea afară din oraş. „Nu voi fi cu mama — îmi spunea ea — ci cu o domnişoară pe care o cunoşti şi pe care sînt sigur că-ţi va părea foarte bine s-o revezi."

O iubeam pe Redegonda şi nu fusesem atît de puţin stăruitor la Brunswick pe lîngă dînsa decît fiindcă nu eram în stare să-i fac un dar mai acătării. Îmi făgăduii aşadar

să nu lipsesc de la intîlnire, oarecum stîrnit şi de dorinţa de a o vedea pe domnişoara de care-mi vorbea.

La ora arătată intram pe uşă şi o găsii pe Redegonda, fermecătoare, într-un frumos salon de la parter, cu o tînără virtuoasă, pe care o cunoscusem copilă, puţin înainte de a fi închis la Piombi. Mă prefăcui foarte bucuros că o revăd; luînd-o însă în seamă numai pe Redegonda, o copleşii cu laude, cu scuze, cu felicitări pentru frumoasa locuinţă în care o găsesc trăind. Îmi spuse că a închiriat-o pe şase luni, dar că nu doarme niciodată acolo.

După cafea, ne pregăteam să ieşim puţin la plimbare, cînd îl văzurăm intrînd pe principe, care, zîmbind curtenitor, îşi cere iertare la Redegonda pentru întîmplarea care-l face să ne tulbure convorbirea.

Venirea principelui mă lămuri în ce ape se scaldă drăguţa mea compatriotă şi înţelesei pentru ce, în răvaşul ei, stăruise asupra orei de intîlnire. Redegonda îl cucerise pe acel principe căruia niciodată nu i-a fost silă de femeile frumoase, dar care, în cel dintîi an al căsătoriei sale cu o soră a regelui Angliei, mai socotea că trebuie să-şi învăluie în taină abaterile lubeţe.

Ne plimbarăm vreme de un ceas, vorbind despre Londra, despre Berlin, dar fără a se rosti nici un cuvînt nici despre poliţa mea, nici despre ovrei. Fu încîntat de laudele pe care i le adusei bibliotecii sale de la Wolfenbuttel şi rîse din toată inima cînd îi spusei că, fără hrana intelectuală pe care mi-am scos-o vreme de opt zile de acolo, mesele proaste de la han m-ar fi făcut să slăbesc la jumătate.

După ce-şi luă cu multă curtenie rămas-bun de la nimfa care-i robise inima, ne părăsi şi, încălecînd, se depărtă zburdînd.

Rămas singur cu Redegonda, departe de a o îndemna să-mi dăruiască noi dezmierdări, o sfătuii să-i rămînă credincioasă principelui pe care cu farmecele ei se pricepuse să-l cucerească; dar deşi era vădit că, aşa cum se înfăţişau, lucrurile erau cît se poate de limpezi, nu voi să recunoască nimic. Îşi juca rolul ei de femeie tînără, şi nu i-am făcut nici o vină din asta.

Întors la han, n-am mai ieşit pînă seara, iar a doua zi în zori am plecat.

Ajuns la Magdeburg, i-am înmînat unui ofițer o scrisoare pe care o aveam de la generalul Bekw... Ofițerul îmi arătă în amănunt toată cetatea și mă opri lîngă dînsul trei zile, înmulțind pentru mine plăcerile mesei, ale femeilor și ale jocului. Am fost cumpătat; mi-am cruțat sănătatea din toate punctele de vedere și mi-am sporit avutul, cu măsură însă, căci îmi statornicisem anume limite foarte cuminți.

De la Magdeburg, am plecat drept la Berlin, fără să mă gîndesc să mă opresc la Potsdam, căci regele nu era acolo. Jalnicele drumuri ale Prusiei, un pămînt rău și nisipos mă făcură să pierd trei zile pentru a străbate optsprezece mile germane. Prusia e o țară unde industria și banii vor putea săvîrși minuni, mă îndoiesc însă că vor izbuti vreodată să facă dintr-însa o țară cumsecade.

Trăsei la Hôtel de Paris, unde găsii tot ce-mi puteam dori, atît ca înlesniri de trai, cît și ca cheltuială. Doamna Rufin, care-l ținea, îmbina însușirile unei desăvîrșite hangițe cu cele ale curteniei franțuzești; datorită ei, hanul își cîștigase un nume cît se poate de bun. De îndată ce mă rostuii într-o odaie foarte frumoasă, veni la mine ca să mă întrebe dacă-mi place și ca să ne învoim cu privire la toate. Dădea pensiune, iar cei ce mîncau în odaie plăteau îndoit.

— Socoteala asta — îi zisei — vă mulțumește poate pe dumneavoastră, dar mie nu mi-e la îndemînă deocamdată. Vreau să mănînc în odaie și nu vreau să plătesc îndoit: voi plăti ca și cum aș mînca la masa comună, dar puteți să nu-mi slujiți decît jumătate din ce se mănîncă acolo.

— Mă învoiesc, dar cu condiția să cinați cu mine; asta v-o ofer cu pe deasupra, și veți găsi numai prieteni drăguți la micile mele cine.

Propunerea mi se păru atît de ciudată încît grozav îmi veni să rîd; părîndu-mi-se însă totodată și mulțumitoare, o primii prietenește și cu inima deschisă de parcă ne-am fi cunoscut de cînd lumea.

Avînd nevoie de odihnă în seara aceea, nu cinai cu dînsa decît a doua zi. Doamna Rufin avea un soț care era bucătar și un fiu care nu venea niciodată la masă. Întîia oară cînd luai masa cu dînșii, întîlnii acolo un domn în vîrstă, un om cu mult bun-simț, și un tovarăș plăcut;

locuia într-o odaie vecină cu a mea și își spunea domnul Treiden, a cărui soră se măritase cu ducele de Courlande, Jean Ernest Birlen, sau Biron. Foarte îndatoritor, baronul se împrieteni cu mine și prieteni am rămas de-a lungul celor două luni cît am stat la Berlin. Tot acolo am întîlnit un negustor din Hamburg, anume Greve, cu soția lui cu care tocmai se însurase și pe care o adusese la Berlin ca să-i arate minunile ce se pot vedea la curtea unui rege războinic. Tînăra nevastă era la fel de drăguță ca și soțul ei și i-am arătat stăruitor toată curtenia și îndatorința. Un bărbat foarte vesel, care se numea Noël, și care era bucătarul unic și îndrăgit al maiestății sale prusiene, era al patrulea. Acesta din urmă nu venea decît arareori să cineze cu compatrioata și buna lui prietenă, fiindcă slujba îl silea să stea în bucătăria regelui, care nu trăia ca un Lucullus, căci, precum am mai spus-o, regele n-avea decît un singur bucătar și Noël n-avea decît un singur ajutor de bucătar.

Domnul Noël, ministru al Republicii Franceze la Haga e, după cum am fost încredințat, feciorul acestui bucătar care altminteri era un om foarte drăguț. Și, s-o spun în treacăt, în ciuda faptului că *Directoire*-ul francez mă dezgustă, e departe de mine gîndul de a socoti că e rău ca un om destoinic, indiferent de obîrșia lui, pentru care n-are nici o vină, să ajungă la dregătorii pe care, în rînduiala întemeiată pe privilegii, le vezi adesea încredințate unor nătărăi.

Să nu fi fost Noël-tatăl, sau mai curînd măiestria lui de artist culinar, vestitul Lamettrie, medicul acela ateu, n-ar fi murit de indigestie, căci pateul din care a mîncat pînă n-a mai putut la lordul Tyrconel fusese făcut de Noël.

Lamettrie cina adesea la doamna Rufin și mi-a fost necaz pe el că și-a sfîrșit atît de repede viața, căci mi-ar fi plăcut să-l cunosc, învățat cum era și voios din cale afară. A murit rîzînd, deși se zice că nu există moarte mai grea decît aceea pricinuită de o indigestie. Voltaire mi-a spus că el crede că n-a existat în lume un ateu mai dîrz și mai sigur de el decît acest Lamettrie, și m-am încredințat că așa e, după ce i-am citit lucrările. La căpătîiul acestui medic orațiunea funebră a rostit-o, la

Academie, insuşi regele Prusiei, care a spus că nu e de mirare că Lamettrie nu admitea decît materia, de vreme ce întreg spiritul care ar putea exista îl stăpînea el. Numai un rege poate, cînd se hotărăşte să se facă orator, să-şi îngăduie să strecoare o glumă în gravitatea unei oraţiuni funebre. Aceasta dovedeşte însă îndeajuns că, prefăcut în retor, strălucitul bărbat nu credea un cuvînt din ce spunea în clipele acelea. Şi totuşi, Frederic cel Mare n-a fost niciodată ateu; nu era decît deist: şi-apoi ce însemnătate are de vreme ce credinţa în Dumnezeu nu i-a înrîurit niciodată nici purtările, nici faptele? Se zice că un ateu pe care îl interesează Dumnezeu e mai bun decît un deist care nici nu se gîndeşte la el. Nu eu voi hotărî dacă e aşa ori nu.

Cea dintîi vizită o făcui, la Berlin, lui Calzabigi, mezinul celui cu care mă întovărăşisem la Paris, în 1757, ca să înfiinţăm loteria. Calzabigi acesta, pe care-l întîlnii la Berlin, plecase de la Paris şi de la nevastă-sa, căreia tot generăleasa Lamothe i se zicea, ca să meargă să înfiinţeze loteria la Bruxelles, unde, cheltuind cu mînă spartă, dădu faliment în 1762, deşi contele de Cobenzl făcu tot ce putu ca să-l sprijine. Nevoit să fugă de acolo, se duse la Berlin, destul de bine îmbrăcat, şi se înfăţişă regelui Prusiei. Bun de gură, izbuti să-l convingă pe monarh să înfiinţeze loteria în statele lui, să-i încredinţeze regia şi să-l numească consilier de stat. Îi făgădui maiestăţii sale un venit anual de cel puţin două sute de mii de scude, necerînd pentru sine decît zece la sută din încasări şi din cheltuielile de regie.

Loteria se înfiinţase de doi ani şi mergea strună, căci pînă atunci n-avusese nici o tragere nenorocoasă, regele însă, care ştia că una ca asta se poate oricînd întîmpla, sta tot cu frica-n sîn. Voind să şi-o aluge, îi puse în vedere lui Calzabigi că nu mai vrea să patroneze loteria; că i-o cedează, mulţumindu-se cu o sută de mii de scude pe an: erau banii pe care-i cheltuia pentru Teatrul lui italian.

Picai la Calzabigi chiar în ziua în care regele îi vestise hotărîrea sa. După ce vorbirăm de vechile noastre cunoştinţe şi de necazurile prin care am trecut, îmi împărtăşi întîmplarea, la care nu se aştepta. Îmi spuse că prima tra-

gere va fi încă sub patronajul regelui, dar că e dator să aducă la cunoștința publicului că începînd din ziua aceea maiestatea-sa nu mai are nici un amestec. Avea nevoie de un capital de două milioane de scude, căci prevedea că altminteri loteria se va prăbuși, fiindcă n-ar mai fi voit nimeni să joace fără a avea siguranța că-și va primi banii dacă s-ar întîmpla să cîștige. Îmi oferi zece mii de scude pe an, dacă izbutesc să-l aduc pe rege să-și schimbe hotărîrea. Ca să mă însuflețească, îmi aminti de zilele cînd, sosind la Paris, cu șapte ani în urmă, fusesem destul de iscusit ca să conving întreg Consiliul Școlii Militare de siguranța cîștigului.

— Augurul glăsuiește limpede, adăuga el; și nu e nici un eres să crezi că duhul cel bun al loteriei te-a adus în aceste clipe la Berlin.

Am rîs de amăgirea lui, plîngîndu-l. Îi arătai că e cu neputință să convingi o minte care-ți răspunde cu argumentul: „Mi-e frică, și nu mai vreau să-mi fie frică". Mă pofti să rămîn la prînz și mă prezentă soției lui. Prezentarea aceasta mă uimi de două ori: întîi, fiindcă o mai credeam în viață pe generăleasa Lamothe, și al doilea, fiindcă în ființa noii doamne Calzabigi o vedeam pe domnișoara Bélanger. Îi adusei obișnuitele firitiseli și o întrebai apoi ce mai face maică-sa. Oftă din adîncul pieptului și mă rugă să nu-i pomenesc de familia ei, căci n-ar avea să-mi spună decît necazuri.

Pe doamna Bélanger o cunoscusem la Paris; era văduva unui agent de schimb, n-avea decît o singură fiică și treburile păreau să-i meargă destul de bine. Văzînd-o pe fata aceasta, destul de frumușică, măritată și căinîndu-și soarta, nu știam ce să cred, dar nici prea curios nu eram. După ce mă ajută să-mi fac o părere foarte bună despre bucătarul lui, Calzabigi dori să-mi dau părerea și despre străşnicia cailor lui și despre frumoasa lui trăsură. Mă pofti s-o însoțesc la plimbare pe doamna și să rămîn la cină, căci, zicea el, cina e la el masa cea mai bună.

De îndată ce ne aflarăm în trăsură, nevoia de a mai schimba cîte o vorbă mă îndemnă s-o întreb pe doamnă prin ce fericită împrejurare s-a unit cu soțul ei.

— Nevastă-sa mai trăiește; n-am așadar nefericirea să-i fiu soție; la Berlin toată lumea mă crede însă că sînt.

Acum trei ani, m-am pomenit deodată rămasă de mama şi lipsită de orice mijloace, căci mama trăia dintr-o pensie viageră. Neavînd nici o rudă destul de bogată de la care să mă aştept la vreun sprijin, şi nevoind să i-l datorez nici unuia dintr-aceia care nu mi l-ar fi dat decît cu preţul cinstei mele, am trăit doi ani din vînzarea mobilelor şi a lucrurilor rămase de pe urma răposatei maică-mi, luîndu-mi casă cu pensiune la o femeie de treabă care îşi cîştiga viaţa brodînd. Învăţam să brodez de la ea şi nu ieşeam decît duminica, la biserică. Eram copleşită de amărăciune. Cu cît scădea micul meu avut, cu atît îmi sporea nădejdea în vreo minune a soartei; cînd am ajuns la ultimul *sol*, am cerut sprijinul domnului Brea, genovez, pe care nu-l credeam în stare să mă înşele. Ajunsesem să-l rog să-mi facă rost de o slujbă de fată-n casă, socotindu-mă destul de pricepută pentru o asemenea treabă. Îmi făgădui să vadă ce poate face şi, peste vreo cinci, şase zile, iată ce veni să-mi propună.

Îmi citi o scrisoare de la Calzabigi, pe care nu-l cunoşteam, şi în care îi spunea să-i trimită la Berlin o domnişoară cinstită, de neam bun, bine-crescută şi chipeşă, fiindcă are de gînd să se însoare cu dînsa de îndată ce nevastă-sa, bătrînă şi oloagă, va înceta din viaţă.

Cum o asemenea domnişoară nu putea fi, de bună seamă, bogată, Calzabigi îl ruga pe domnul Brea să-i dea cincizeci de ludovici ca să-şi completeze garderoba şi încă cincizeci ca să călătorească pînă la Berlin împreună cu o slujnică. Domnul Brea era de asemenea împuternicit să făgăduiască solemn în numele lui Calzabigi că domnişoara va fi întîmpinată la Berlin ca soţie şi prezentată ca atare tuturor celor care vin în casă la Calzabigi: că, în afară de aceasta, domnişoara va avea o jupîneasă pe care ea şi-o va alege, o trăsură, rochii cîte îi trebuie şi, lunar, o anume sumă de bani de buzunar, cu care va putea să facă ce va pofti. Făgăduia ca după un an să o lase slobodă, dacă nu-i va plăcea însoţirea cu el şi, dacă aşa se va întîmpla, să-i dea o sută de ludovici lăsîndu-i şi toate economiile şi lucrurile pe care i le va fi dat pentru folosinţa ei. În sfîrşit, dacă domnişoara se învoia să rămînă cu dînsul şi să aştepte ziua cînd o va putea lua de soţie, el îi va dărui, în scris, zece mii de scude care s-ar socoti aduse ca zestre şi,

dacă el ar muri înainte de ziua aceea, ea va avea dreptul să-și încaseze aceste zece mii de scude din tot ce va rămînea după moartea zisului Calzabigi.

Cu toate aceste frumoase făgăduinți — urmă tovarășa mea — s-a priceput Brea să mă convingă să-mi părăsesc țara, ca să vin aici să mă scufund în mocirlă: căci, deși toată lumea îmi dă, e drept, toată cinstirea cuvenită unei femei cumsecade, se știe desigur foarte bine cine sînt cu adevărat. Au trecut șase luni de cînd sînt aici și n-am trăit o singură clipă fericită.

— Dar — îi spusei — Calzabigi nu s-a ținut de prevederile tîrgului încheiat între dumneata și Brea?

— Te rog să mă ierți, dar sănătatea lui șubredă nu-i îngăduie să-i supraviețuiască nevestei; și dacă se întîmplă să moară înaintea ei, cele zece mii de scude pe care mi le-a făgăduit nemaiputînd figura ca zestre, nu voi avea nimic; căci e înglodat în datorii și creditorii vor fi plătiți din ce-mi va lăsa cu intiietate mie. Și mai țin seamă că nu-l pot suferi, tocmai fiindcă mă iubește prea mult. Mă înțelegi cu ușurință: se omoară cu încetul și mă mîhnește peste măsură.

— Vei putea oricum să te întorci la Paris peste șase luni, ori să faci ce poftești la capătul anului prevăzut în contract. Ai să te alegi cu o sută de ludovici și ai să fii înțolită.

— Și atunci mă voi scufunda de tot în mocirlă, fie întorcîndu-mă la Paris, fie rămînînd aici. Sînt foarte nefericită, acesta e adevărul, și numai vrednicul Brea e de vină. Și totuși nu pot să am necaz pe el, căci, firește, nu știa că prietenul lui n-are aici altceva decît datorii. Acum că regele își va retrage garanția, prevedem prăbușirea loteriei, care va trage negreșit după sine falimentul lui Calzabigi.

Nu era nimic exagerat în povestirea bietei femei și trebuie să recunosc că era de plîns. O sfătuii să încerce să vîndă obligația de zece mii de scude pe care o avea de la Calzabigi, căci el n-avea de ce se împotrivi.

— M-am gîndit și eu — îmi spuse ea — dar pentru asta aș avea nevoie de un prieten, căci îmi dau seama că n-aș putea-o vinde decît în mare pagubă.

I-am făgăduit să văd ce se poate face.

Furăm patru la cină. Al patrulea era un tînăr care fusese slujbaş la loterie la Paris, apoi la Bruxelles, şi care îşi împărţea şi la Berlin ursita cu cea a lui Calzabigi. O iubea pe domnişoara Bélanger, dar nu mi se părea o dragoste cu noroc.

La desert, Calzabigi mă rugă să-mi dau cu părerea despre un proiect pe care-l scrisese şi pe care voia să-l tipărească pentru a-şi găsi capitalul de două milioane de care avea nevoie pentru a-şi păstra creditul.

Doamna ne părăsi pentru a ne lăsa să stăm nestingheriţi de vorbă. Femeia aceasta de vreo douăzeci şi patru, douăzeci şi cinci de ani, avea tot ce trebuie pentru a plăcea ; fără a străluci ca isteţime a minţii, ştia să se poarte în lume, însuşire care, la o femeie, e mai bună ca mintea. Spovedania ei nu-mi trezi decît simţiri de stimă şi de prietenie, şi-mi părea foarte bine.

Proiectul lui Calzabigi era scurt, dar limpede şi bine gîndit. Îi poftea pe toţi cei a căror avere era îndeobşte bine cunoscută nu să verse la casieria loteriei un capital de bani peşin, ci doar să-şi pună numele pentru o anume sumă care să fie sigur bună de plată. Dacă întîmplarea ar face ca loteria să sufere o pierdere, fiecare ar fi dator să răspundă cu o cotă parte proporţională cu suma pe care a garantat-o, şi tot în aceeaşi proporţie urmau să se împartă, între toţi răspunzătorii, şi cîştigurile.

Îi făgăduii să-i dau a doua zi în scris părerea mea despre acest proiect ; iată şi planul cu care-l înlocuiam pe al lui :

1 Un capital de un milion trebuia să-i ajungă.

2 Milionul acesta urma să fie împărţit în o sută de acţiuni de cîte zece mii de scude fiecare.

3 Fiecare acţionar trebuia să se îndatoreze înaintea unui notar anume, care avea să răspundă de acţiune, adică de solvabilitatea acţionarului.

4 Dividendele se vor plăti întotdeauna a treia zi după tragere.

5 În caz de pierdere, acţionarul va trebui să-şi reîntregească acţiunea, tot în faţa notarului.

6 Un casier ales de patru cincimi dintre acţionari îl va controla pe casierul loteriei, care va păstra, singur, încasările în numerar.

7 Biletele cîştigătoare se vor plăti a doua zi după tragere.
8 În ajunul tragerii, casierul loteriei va număra banii încasaţi în faţa casierului acţionarilor, iar acesta va încuia casa cu trei chei, dintre care una va rămînea la el, a doua la casierul secund şi a treia la directorul loteriei.
9 Nu se vor primi mize decît pe numere simple, duble şi triple : miza cvadruplă şi cvintuplă se desfiinţează, căci sistemul acesta de joc oferă riscul unor pierderi prea însemnate.
10 Pe cele trei combinaţii, simplă, dublă şi triplă, nu se va putea miza nici mai puţin de patru groşi, şi nici mai mult decît un scud ; iar birourile se vor închide douăzeci şi patru de ore înainte de tragere.
11 O zecime din încasări îi va reveni lui Calzabigi, directorul general al loteriei ; dar toate cheltuielile vor rămîne în sarcina lui.
12 El va avea dreptul să posede două acţiuni, fără ca nici un notar să trebuiască să răspundă pentru solvabilitatea lor.

Am văzut pe chipul lui Calzabigi că proiectul meu nu-i era pe plac şi i-am prezis că nu va găsi acţionari decît în condiţiile acestea, sau într-altele şi mai puţin avantajoase.

Făcuse din loterie un fel de barbut ; luxul deşănţat în care trăia sărea în ochi şi toţi ştiau că e plin de datorii, iar regele nu putea să nu se teamă de o înşelătorie, deşi îşi avea controlorul lui care ştia socoti.

Ultima tragere care avu loc sub patronajul regelui umplu de voie bună tot oraşul, căci loteria pierdu o mie de scude de Prusia. Regele îi trimise fără zăbavă banii consilierului său privat Calzabigi, dar se zice că, aflînd de rezultatul tragerii, izbucni în rîs spunînd :

— Ştiam bine că aşa are să se întîmple şi mulţumesc norocului că am scăpat atît de ieftin.

Socotindu-mă dator să merg să cinez cu directorul, ca să-l mîngîi, îl găsii tare cătrănit. Chibzuia pe bună dreptate că tragerea aceasta nenorocoasă va spori anevoinţa de a găsi cîţiva oameni bogaţi dispuşi să alcătuiască un capital pentru loterie. Loteria pierdea întîia dată, dar accidentul acesta nu putea să pice mai prost.

Şi totuşi, Calzabigi nu-şi pierdu avîntul, ci purcese la treabă chiar de a doua zi, înştiinţînd publicul, printr-un afiş tipărit, că birourile rămîn închise pînă cînd se va asigura un nou capital pentru siguranţa tuturor celor care vor urma să-şi pună banii la bătaie.

CAPITOLUL XVII

Lordul Keith — Întîlnire cu regele Prusiei în grădina de la Sans-Souci — Convorbirea mea cu monarhul — Doamna Denis — Cadeţii[1] pomeranieni — Albert — Plec la Mittau — Sînt minunat de bine întîmpinat la curte — Plimbare gospodărească.

Într-a cincea zi de la sosirea mea la Berlin, m-am prezentat la lordul Marshall, care, de cînd murise fratesău, purta numele de lord Keith. Ultima oară îl văzusem la Londra, pe cînd se întorcea din Scoţia unde fusese repus în stăpînirea bunurilor familiei sale care-i fusese confiscate cînd îl urmase pe regele Iacob. Frederic cel Mare avusese destulă trecere ca să-i dobîndească reabilitarea. Lordul Keith trăia pe atunci la Berlin, dormind pe lauri, gustîndu-şi tihna din plin, la fel de drag regelui şi cu desăvîrşire retras, la cei optzeci de ani ai lui.

Simplu în purtări, cum fusese întotdeauna, îmi spuse că-i va face plăcere să mă revadă şi apoi mă întrebă dacă am de gînd să zăbovesc mai îndelung la Berlin. Cum cunoştea, în parte, necazurile prin care-mi fusese dat să trec prin viaţă, îi răspunsei că m-aş statornici bucuros acolo, dacă regele ar voi să-mi dea o slujbă pe potriva puterilor mele ; cînd însă îi cerui sprijinul în acest scop,

[1] **Cadet — în sec. al XVIII-lea, nobil care servea ca soldat şi apoi ca ofiţer inferior pentru a învăţa meşteşugul armelor.**

îmi spuse că vorbindu-i regelui despre mine mi-ar face mai mult rău decît bine.

— Fiindcă — adăugă el — de cînd i-a intrat în cap că pricepe la oameni mai bine ca nimeni altul, maiestății sale îi place să-i judece singur ; și așa se face că descoperă adesea însușiri acolo unde nu le-ar fi bănuit nimeni că sînt, și viceversa.

Mă sfătui să-i scriu regelui că rîvnesc la cinstea de a-i vorbi.

— Cînd vei putea vorbi cu el — îmi spuse nobilul moșneag — vei putea să-i spui, așa, într-o doară, că mă cunoști și nu mă îndoiesc că atunci îmi va da prilejul să-i vorbesc de dumneata : îți închipui că ce am să-i spun n-are să-ți dăuneze.

— Eu, milord, să-i scriu unui rege cu care n-am nici o relație ? Nici nu mă gîndesc la un asemenea demers.

— Foarte bine, te cred, dar, mă rog, nu dorești să-i vorbești ?

— Ba da.

— Ei bine, iată și relația. Altceva nu trebuie să pui în scrisoare decît să-ți rostești această dorință.

— Și regele are să-mi răspundă ?

— Fără îndoială : răspunde la toată lumea. Îți va spune unde și la ce ceas binevoiește să te primească. Urmează-mi sfatul. Maiestatea-sa se află acum la Sans-Souci. Sînt tare dornic să știu ce convorbire vei avea cu monarhul, care, după cum vezi, se poartă astfel încît să arate că nu se teme că îl poate îmbrobodi cineva.

Ajuns acasă, mă așezai la birou. Îi scrisei regelui în chipul cel mai simplu și mai respectuos, întrebîndu-l unde și cînd aș putea vedea fața maiestății sale.

A treia zi primii o scrisoare semnată Frederic, în care mi se confirma primirea scrisorii mele, arătîndu-mi-se că regele se va afla la orele patru în grădina pe la Sans-Souci.

Cum bine vă puteți închipui, n-am întîrziat la întîlnire. La ceasurile trei eram acolo, îmbrăcat simplu în negru. Intrînd în curtea castelului și nevăzînd pe nimeni, nici măcar o santinelă, mă urcai pe o scăricică și deschisei o portiță care se afla în fața mea. Mă pomenii într-o

galerie de tablouri. Sosi paznicul, arătîndu-se gata să mă călăuzească.

— N-am venit — îi spusei — ca să admir aceste capodopere de pictură, ci ca să-i vorbesc regelui, care mi-a scris că va fi în grădină.

— În clipa aceasta se află la micul său concert, unde cîntă din flaut : e desertul lui de fiecare zi. V-a dat oră ?

— Da, ora patru, dar pesemne că a uitat.

— Regele nu uită niciodată ; va fi cît se poate de punctual, şi aţi face bine să mergeţi să-l aşteptaţi în grădină.

Eram de cîteva clipe acolo, cînd îl văzui ivindu-se, urmat de cititorul lui şi de un frumos prepelicar. De îndată ce mă văzu, veni la mine şi, scoţîndu-şi pălăria veche şi spunîndu-mi pe nume, mă întrebă cu un glas tunător ce poftesc de la el. Uimit de această primire, amuţii, holbîndu-mă la el fără să-i răspund nimic.

— Ci vorbiţi odată. Nu dumneavoastră mi-aţi scris ?

— Ba da, sire, dar am uitat tot. Am fost în stare să-mi închipui că nu mă poate orbi maiestatea unui rege ; altă dată însă n-am s-o mai fac. Lordul Marshall ar fi trebuit să-mi atragă luarea-aminte.

— Aşadar vă cunoaşte ? Hai să ne plimbăm. Despre ce doreaţi să-mi vorbiţi ? Cum vă place grădina aceasta ?

Mă întreabă despre ce vreau să-i vorbesc şi totodată îmi porunceşte să-i vorbesc de grădină. Să fi fost oricare altul, i-aş fi răspuns că nu mă pricep ; pe un rege însă care-mi făcea cinstea de a mă socoti cunoscător ar fi fost ca şi cum l-aş fi contrazis, lucru pe care nici un rege, fie el şi filozof, nu-l iartă. Primejduindu-mă deci să-i dau o dovadă de prost-gust, îi răspunsei că mi se pare minunată.

— Dar grădinile din Versailles — îmi spuse el — sînt mult mai frumoase.

— Aşa e, sire, dar mai cu seamă datorită apelor.

— Adevărat, dar nu e vina mea ; pe aici nu-s de loc. Am cheltuit peste trei sute de mii de scude ca să aduc apă : n-am făcut nici o ispravă.

— Trei sute de mii de scude, sire ! Dacă maiestatea voastră i-ar fi scos pe toţi deodată, apa ar fi trebuit să curgă.

— A, da! Bag de seamă că sînteţi arhitect hidraulic.

Să-i fi spus că se înşală? M-am temut să nu-l supăr, şi am plecat capul: putea să însemneze şi da, şi nu. Regele nu mai stărui, slavă Domnului, să-mi vorbească despre această ştiinţă şi mă scoase din încurcătură: habar n-aveam nici cu ce se mănîncă.

Umblînd într-una şi întorcîndu-şi capul ba la dreapta, ba la stînga, mă întrebă ce oştire are Veneţia pe apă şi pe uscat, în vreme de război. Aici eram, har Domnului, la mine acasă.

— Douăzeci de vase mari, sire, şi foarte multe galere.

— Şi trupe de uscat?

— Şaptezeci de mii de oameni, sire, toţi supuşi ai Republicii, socotind numai cîte unul de fiecare sat.

— Asta nu-i adevărat. Doriţi desigur să mă faceţi să rîd povestindu-mi basme. Fără îndoială că vă pricepeţi în schimb la finanţe. Spuneţi-mi ce părere aveţi despre impozite.

Era cea dintîi convorbire a mea cu un rege. Gîndindu-mă iute la stilul şi la extravaganţele lui, la felul cum sărea de la una la alta, mi se păru că sînt adus să joc o scenă de comedie italiană improvizată, unde dacă actorul rămîne fără replică, parterul se şi porneşte să fluiere. Îi răspunsei aşadar mîndrului suveran, fasolindu-mă ca un financiar şi neuitînd nici cuvenita grimasă, că aş putea să-i vorbesc despre teoria impozitului.

— Asta vreau şi eu — îmi spuse el — fiindcă practica nu e treaba dumneavoastră.

— Există, din punctul de vedere al efectelor, trei feluri de impozite, unul duce la ruină, al doilea e un rău necesar, iar al treilea e întotdeauna excelent.

— Foarte bine, îmi place. Dă-i înainte.

— Impozitul care duce la ruină e impozitul regal; cel necesar e impozitul militar, iar cel excelent e impozitul popular.

Trebuia să-l zăpăcesc cumva, căci nu chibzuisem la subiectul acesta şi lăsam gîndirea să ţîşnească în voie aşa cum se isca din cuvinte; şi totuşi trebuia să mă feresc de vreo nerozie.

— Impozitul regal, sire, e acela care sleieşte punga cetăţeanului pentru a umple vistieria suveranului.

— Şi, ziceţi dumneavoastră, duce întotdeauna la ruină ?
— Întotdeauna, sire, fiindcă îi dăunează circulaţiei, sufletul negoţului şi sprijinul statului.
— Dar îl socotiţi necesar pe acela al cărui obiect e oştirea ?
— Un rău necesar, căci războiul e un rău cumplit.
— O fi. Şi cel popular ?
— E întotdeauna excelent, căci regele îi-l ia supuşilor cu o mînă şi îi-l înapoiază cu cealaltă, îndrumîndu-l pe calea folosului obştesc, ocrotind ştiinţa şi arta care-i ajută numerarului să se verse la loc în fluxul social ; în sfîrşit, regele sporeşte bunăstarea generală chivernisindu-l precum înţelepciunea lui îi porunceşte, astfel încît impozitul cu pricina să fie întrebuinţat spre cel mai mare folos al mulţimilor.
— E ceva adevărat în toate astea. Îl cunoaşteţi desigur pe Calzabigi.
— Fireşte că-l cunosc, sire, căci acum şapte ani am pus amîndoi pe picioare la Paris loteria genoveză.
— Şi impozitul acesta unde îl clasaţi ? fiindcă veţi recunoaşte că e un impozit.
— Da, sire, şi nu cel mai neînsemnat. E un impozit bun, dacă suveranul alocă unor cheltuieli folositoare cîştigurile.
— Regele poate însă pierde.
— O dată la cincizeci de ori.
— E rezultatul unui calcul precis ?
— Precis, sire, ca toate calculele politice.
— Sînt adesea greşite.
— Niciodată, sire, cînd Dumnezeu e neutru.
— De ce-l amestecaţi pe Dumnezeu în treaba asta ?
— Prea bine, sire, destinul sau întîmplarea.
— Fie. S-ar putea de altminteri să gîndesc şi eu la fel despre calculul moral, dar loteria dumneavoastră genoveză nu-mi place. Mi se pare o potlogărie curată şi nu m-aş atinge de ea, să ştiu de bine că aş dobîndi o deplină siguranţă materială să nu pierd niciodată.
— Maiestatea voastră gîndeşte ca un înţelept, fiindcă gloata lipsită de prea multă carte n-ar juca niciodată, decît minată de o amăgitoare încredere.

Convorbirea aceasta slobodă, care-i făcea cinste minţii luminate a ilustrului suveran, se poticni puţin, mai apoi, dar nu mă găsi niciodată fără replică. Ajunşi la un peristil cu incintă dublă, se opri înaintea mea, mă măsură din cap pînă-n picioare, pe urmă, după cîteva clipe de tăcere, îmi spuse :

— Ştiţi că sînteţi un bărbat frumos ?

— E cu putinţă, sire, ca după o atît de întinsă disertaţie ştiinţifică, maiestatea voastră să poată vedea la mine cea mai neinsemnată din însuşirile care-i împodobesc pe grenadierii săi ?

Regele zîmbi subţire, cu îndatorinţă însă şi cu blîndeţe şi îmi spuse :

— Fiindcă mareşalul Keith vă cunoaşte, am să-i vorbesc de dumneavoastră.

Şi zicînd acestea, scoţîndu-şi pălăria pe care n-o cruţa pentru nimeni, mă salută. Mă îndepărtai făcîndu-i o adîncă plecăciune.

Peste vreo trei, patru zile, lordul Marshall îmi dădu vestea cea bună că i-am plăcut regelui şi-mi spuse că maiestatea-sa se gîndeşte să-mi hărăzească ceva.

Foarte dornic să văd cărei slujbe mă va meni suveranul, şi nefiind de loc grăbit să plec într-altă parte, m-am hotărît să aştept. De altminteri, nu-mi era urît la Berlin căci, cînd nu cinam la Calzabigi, petreceam clipe plăcute la masa gazdei mele în tovărăşia baronului de Treiden, iar vremea fiind foarte frumoasă petreceam ceasuri plăcute în parc, unde cel mai adesea mă gîndeam mai mult la trecut decît la viitor, deşi unul era sigur şi celălalt foarte îndoielnic.

Calzabigi căpătă lesne îngăduinţa să-şi ducă mai departe loteria pe socoteala lui, sau pe socoteala întîiului venit care s-ar învoi să-i plătească dinainte şase mii de scude pentru fiecare tragere. Vesti cu îndrăzneală că loteria îşi va redeschide birourile pe răspunderea lui însuşi şi norocul îi încunună cutezanţa. Lipsa lui de credit nu împiedică lumea să dea năvală şi să-i aducă un cîştig de aproape o sută de mii de scude. Îi folosi pentru a-şi plăti o bună parte din datorii şi scoase de la ibovnica lui obligaţia de zece mii de scude, pe care i-o plăti în bani peşin. După tragerea aceasta norocoasă, nu-i mai fu greu de loc

să găsească răspunzători pentru un milion împărțit în o mie de acțiuni și loteria merse gâitan vreo doi, trei ani, fără nici un bucluc. Și totuși, Calzabigi dădu faliment până la urmă și se duse să moară destul de sărac în Italia. Îl puteai asemui cu butoiul Danaidelor : cu cît cîștiga mai mult, cu atît cheltuia mai din gros. Nelăsind să-i scape vremea prielnică, ibovnica lui fu destul de iscusită ca să realizeze o căsătorie care nu era din dragoste și se inapoie la Paris, unde trăi îndesnită.

La vremea de care vorbesc, ducesa de Brunswick, sora lui Frederic veni să-i facă o vizită monarhului ; o însoțea fiica ei, care în anul următor se mărită cu principele regal al Persiei. Cu prilejul acesta, regele veni la Berlin și dădu în cinstea ei o operă italiană, la teatrul lui din Charlottenburg. Îl văzui în ziua aceea pe regele Prusiei îmbrăcat într-o haină de lustrin cusută toată în fir de aur și încălțat cu ciorapi de mătase neagră. Arăta de-a dreptul caraghios și semăna mai curînd cu un bunic de comedie decît cu un suveran. Cînd intră în sală cu pălăria subsuoară, și ținind-o de mînă pe soru-sa, toate privirile se ațintiră asupra lui, căci numai moșnegii își mai aminteau să-l fi văzut fără cizme și fără uniformă.

Nu știam că vestita Denis e la Berlin ; așa că fu pentru mine o plăcută uimire s-o văd apărînd în balet și dansînd un solo fermecător. Mă bucuram, la dînsa, de rangul de veche cunoștință și-mi veni pofta să-i fac o vizită chiar a doua zi.

Îi voi spune cititorului, dacă voi fi vreodată citit, că la vîrsta de doisprezece ani, mama, înainte de a pleca la Dresda, unde fusese angajată la teatrul electorului, mă chemă la Veneția cu bunul meu doctor Gozzi și văzui acolo la teatru, în vreme ce inima îmi bătea de să mi se spargă, o fetiță de opt ani care dansa menuetul cu o gingășie care stîrni admirația tuturor și o furtună de aplauze. Această tînără dansatoare, fiica actorului care juca nelipsitul rol al lui Pantalone, mă incîntă în asemenea măsură încît nu putui să mă împotrivesc ispitei de a merge s-o văd în cabina unde se îmbrăca, spre a-i așterne la picioare laudele mele. Purtam pe atunci anteriu și rămase foarte uimită cînd taică-său îi spuse să se ridice și să mă sărute. Îi îndeplini totuși cu nestînjenită drăgălășie porunca, în vreme

ce, primind această nevinovată dezmierdare, cu mă fistici-sem de tot, dar eram atît de vrăjit incit nu mă putui împiedica să nu-i iau, de la o vînzătoare de giuvaericale aflată acolo, un mic inel pe care i-l dăruii și pe care ea il primi cu multă plăcere. Mă alesei cu o sărutare pe care mi-o dădu atunci din toată inima și cu o călduroasă recunoștință.

Nostim în pozna aceasta de amor era că ţechinul pe care-l dădusem pe inel era al doctorului; așa se face că, intorcindu-mă in loja lui, eram intr-un hal fără de hal, căci, cu toată iubirea mea pentru mica *virtuosa*, îmi dădeam seama că am făcut o nerozie in toată legea, intii fiindcă am umblat la niște bani care nu erau ai mei, și al doilea fiindcă i-am cheltuit prostește, in schimbul unei biete sărutări.

Știind că a doua zi va trebui să dau socoteală de banii ce-mi fusese încredințați și neștiind cum să fac rost de un ţechin, nici ce poveste să spun că l-am pierdut, petrecui o noapte din cele mai zbuciumate. Intr-acestea, a doua zi se află tot și mama ii înapoie ea doctorului ţechinul. Rîd astăzi amintindu-mi ce rușine mi-era pe atunci de o copilărească dărnicie, care dezvăluia înainte de vreme stăpînirea pe care sexul frumos avea s-o aibă cîndva asupra întregii mele vieţi.

Negustoreasa care-mi vînduse inelul la teatru veni la noi la ceasul prînzului și, scoţînd niște giuvaericale pe care ai mei le găsiră prea scumpe, începu să-mi aducă laude, zicind că mie nu mi s-a părut prea scump inelul pe care i l-am dăruit micii Jeanette. Mai mult nici nu trebuia ca să se pună toţi să mă judece. Stam ca pe jar și crezui s-o sfirșesc cerind iertare și aruncind vina pe seama iubirii, care — îi făgăduii mamei — va fi ultima oară cînd mă va mai duce in greșeală. La cuvîntul acesta, iubire, izbucniră însă cu toţii în rîs și își bătură crunt joc de mine. Aș fi vrut să se deschidă pămîntul să mă înghită și-mi făgăduii și mie solemn, în adîncul cugetului meu, că e ultima dată cînd săvîrșesc asemenea greșeală. Se știe cum m-am ţinut de cuvînt.

Mititica lui Pantalone era fina mamei și, tot blestemind, în numele ei, iubirea, oftam gîndindu-mă la dînsa. Mama, care o îndrăgea și care-mi vedea suferinţa, mă în-

trebă după ce-mi dădu țechinul dacă vreau s-o poftească la cină. Bunica, mai cuminte ori mai aspră, se împotrivi și-i fui recunoscător.

A doua zi după scena aceasta burlescă, m-am întors la Padova, unde Bettina mă ajută curînd s-o uit pe mica mea dansatoare, pe care n-am mai revăzut-o pînă la Charlottenburg după douăzeci și șapte de ani. Abia așteptam s-o văd între patru ochi ca să aflu dacă își aduce aminte de întîmplarea aceea, căci nu mi se părea de crezut să mă poată recunoaște. Cercetai dacă Denis, soțul ei, e cu dînsa, și aflai că regele l-a gonit, fiindcă o bătea.

Mă dusei deci la ea chiar a doua zi și fui primit cu gingașă curtenie; îmi spuse însă că nu crede să fi avut plăcerea de a mă fi cunoscut pînă atunci.

Strecurîndu-i încetul cu încetul toate lucrurile bune pe care le cunoșteam despre familia ei, vorbindu-i de nașă-sa, de copilăria ei și de dulceа gingășie cu care încînta Veneția dansînd menuetul, îi stîrnii cel mai viu interes. Îmi tăie vorba ca să-mi spună că n-avea pe atunci decît șase ani.

— Nu puteai avea mai mult — îi spusei — căci eu însumi aveam pe atunci abia zece, și totuși m-am îndrăgostit de dumneata pînă peste urechi; nu m-am priceput să ți-o spun, dar n-am uitat niciodată sărutarea pe care te-a pus tatăl dumitale să mi-o dai, drept răsplată pentru un mic dar ce ți l-am făcut.

— Hai, taci din gură, mi-ai dat un inel care mi-a făcut mare plăcere și sărutarea de atunci nu tata mi-a spus să ți-o dau. Erai îmbrăcat în abate. Nu te-am uitat niciodată, dar e oare cu putință să fii dumneata?

— Eu însumi.

— Sînt încîntată. Și totuși, dacă eu nu te-am recunoscut, nu se poate să mă recunoști nici dumneata.

— Cu siguranță că nu te-aș fi recunoscut, dacă n-aș fi auzit rostindu-ți-se numele.

— În douăzeci de ani, prietene dragă, te mai schimbi la obraz.

— Spune mai curînd, scumpa mea, că la șase ani obrazul nu e încă format.

— Poți fi un bun martor că n-am decît douăzeci și șase de ani, în ciuda răutăcioșilor care-mi dau zece mai mult.

— Lasă gurile rele să umble, prietenă dragă. Ești în floarea vîrstei și plămădită pentru dragoste. Cît mă privește, mă socotesc bărbatul cel mai fericit, fiindcă pot spune că ești cea dintîi femeie care m-a făcut s-o iubesc cu adevărat.

Cu asemenea cuvinte ne înduioșarăm curînd; școala vieții ne învățase însă pe amîndoi că trebuie să ne mărginim la atît, deocamdată, și să așteptăm.

Tînără încă, frumoasă și de loc ofilită, Giovanna Denis își ascundea zece ani de vîrstă, deși știa bine că pe mine unul nu mă putea amăgi; și totuși voia s-o cred, sau măcar să mă fac că o cred. M-ar fi urît, dacă m-aș fi apucat prostește să-i demonstrez un adevăr pe care-l cunoștea mai bine decît mine, dar pe care nu voia să-l mărturisească pentru a avea dreptul ca nimeni să nu i-l pomenească. Prea puțin îi păsa desigur de ce puteam eu gîndi și își închipuia, poate, că trebuie să-i fiu recunoscător că, cu ajutorul acestei minciuni, foarte nevinovată din partea unei femei din breasla ei, îmi îngăduie și mie să mă întineresc cu zece ani, ca să mă potrivesc cu ea. Iată un lucru de care nu mă sinchiseam. A-și ascunde vîrsta e întrucîtva o datorie pentru o actriță, care știe că, oricît talent ar avea, publicul n-o iartă că s-a născut prea de timpuriu.

Luînd drept o bună prevestire sinceritatea cu care-mi dezvăluise tainica ei slăbiciune, nu m-am îndoit că-mi va îngădui să o și iubesc, nădăjduind că n-are să mă lase prea mult să tînjesc. Îmi arătă casa, care mi se păru din toate punctele de vedere de o rafinată eleganță. O întrebai dacă are vreun ibovnic și-mi răspunse zîmbind că tot Berlinul își închipuie că are, dar că se înșală în ce e esențial: căci prietenul ei îi ține mai curînd loc de tată decît de ibovnic.

— Ai fi totuși vrednică să ai cu adevărat un ibovnic, mi se pare cu neputință să te poți lipsi de el.

— Te rog să mă crezi că nici nu mă gîndesc la asta. Sufăr de niște convulsiuni care sînt nefericirea vieții mele. Voiam să mă duc la băi la Teplitz, care se zice că în bolile nervoase fac minuni, regele însă nu mi-a dat voie să plec; nădăjduiesc să-mi dea voie anul viitor.

Clocoteam, ea o simțea, și mi se păru că o văd recunoscătoare pentru felul cum mă înfrînam.

— Desele mele vizite — îi spusei — te supără cumva ?

— Dacă nu te supără pe dumneata, prietene, am să mă dau drept nepoata sau verișoara dumitale și astfel vom putea să ne vedem.

— Să știi, sufletelule, că s-ar putea chiar să fie adevărat, fiindcă n-aș putea jura că nu mi-ești soră.

Gluma aceasta aducînd vorba despre prietenia pe care tatăl ei i-o arătase întotdeauna maică-mi, ne alintarăm amîndoi într-un chip foarte firesc între două rude apropiate ; simțind însă că e cît p-aci să merg prea departe, ne despărțirăm. Mă întrebă, petrecîndu-mă pînă la scară, dacă vreau să prînzesc a doua zi la ea, ceea ce bineînțeles m-am grăbit să primesc.

Întorcîndu-mă numai flăcări la han, cugetam la ciudatele împrejurări care făceau din viața mea un lanț neîntrerupt și mă socoteam, la urma urmelor, dator să-i aduc un prinos de recunoștință proniei celei veșnice, căci eram nevoit să recunosc că m-am născut într-o zodie fericită.

Cînd am ajuns a doua zi la doamna Denis, i-am găsit adunați pe toți cîți aveau să prînzească acolo. Cel dintîi care se îndreptă spre mine, cu sărutările nelipsite între vechi cunoștințe, fu un tînăr dansator, anume Aubry, pe care-l cunoscusem la Paris figurant la Operă și apoi la Veneția, unde își cucerise un oarecare renume, căci ajunsese ibovnicul uneia din cele mai de vază doamne din Veneția și totodată puștiul soțului ei. Se zicea că această scîrbavnică legătură era atît de strînsă între cei trei încît Aubry dormea la mijloc între soții amîndoi. La începutul carnavalului, inchizitorii de stat îl trimiseră la Veneția. Mi-o prezentă pe nevastă-sa, dansatoare ca și el, și care se numea Santina. Aubry venea de la San Petersburg, unde se însurase cu ea și mergeau să-și petreacă iarna la Paris. După Aubry, văzui că se îndreaptă spre mine un bondoc, care, întinzîndu-mi mîna, îmi spuse că sîntem prieteni de douăzeci și cinci de ani, dar că eram atît de tineri pe atunci, încît nu se putea să ne recunoaștem.

— La Padova ne-am cunoscut — adăugă el — la doctorul Gozzi : sînt Giuseppe dall'Oglio.

— Mi-aduc aminte; ai fost pe atunci angajat în capela împărătesei Rusiei, ca un iscusit violoncelist.

— Întocmai; și acum mă înapoiez în patrie spre a mă statornici acolo. Am cinstea să-ți prezint pe soția mea, născută la Petersburg, o fiică a prim-violonistului Madonis, cunoscut în toată Europa. Peste opt zile voi fi la Dresda unde mă bucur de pe acum s-o sărut pe doamna Casanova, mama dumitale.

Eram foarte bucuros de tovărășia unor oameni care-mi plăceau foarte mult, vedeam însă că asemenea amintiri vechi de-un sfert de veac n-o prea încîntă pe fermecătoarea mea Giovanna; curmai așadar aceste destăinuiri indiscrete și, întorcînd vorba la evenimentele din Petersburg care o așezase pe tron pe Caterina cea Mare, dall'Oglio ne spuse că, fiind și el cumva amestecat în conjurație, luase o prea cuminte hotărîre, și anume ceruse să i se dea voie să plece.

— Mă gîndeam din fericire de mult — adăugă el — că s-ar putea să trebuiască să plec într-o zi și astfel sînt azi în măsură să trăiesc cu înlesnire și pe picioarele mele în Italia.

Doamna Denis îi spuse atunci:

— Nu-s decît opt zile de cînd mi-a fost prezentat un piemontez, anume Oddart, care a urzit în bună parte conspirația și a fost în fruntea ei, iar împărăteasa l-a dăruit cu o sută de mii de ruble și i-a poruncit să plece de îndată din Rusia.

Am aflat mai pe urmă că acest Oddart și-a cumpărat o bucățică de pămînt în Piemont și că și-a clădit pe el o frumusețe de casă, în care, după vreo doi, trei ani a murit doborît de trăsnet. Dacă lovitura i-a dat-o o mînă atotputernică, aceea n-a fost nicidecum duhul cel bun al Rusiei, doritor să răzbune moartea lui Petru al III-lea, căci, dacă nefericitul monarh ar mai fi trăit, ar fi întîrziat cu un secol civilizarea împărăției moscovite.

Împărăteasa Caterina, căreia Rusia îi datorează cea mai mare recunoștință, îi răsplăti cu toată mărinimia pe toți străinii care au sprijinit-o să scape de un soț care era vrăjmașul ei, vrăjmașul fiului ei, și vrăjmașul întregului popor și se arătă recunoscătoare față de toți rușii care au ajutat-o să se înscăuneze; bună politiciană, îi trimise

la plimbare pe toți nobilii pe care-i bănuia că-și au temeiurile lor pentru care să nu le placă revoluțiile.

De la dall'Oglio și de la frumoasa lui nevastă îmi veni gîndul să plec în Rusia dacă regele Prusiei nu-mi va da o slujbă pe placul meu. Mă încredințară că voi face avere acolo și mă înzestrară cu cele mai bune recomandări.

De îndată ce domnul acesta, cu adevărat îndatoritor, plecă din Berlin, doamna Denis și cu mine ne apropiarăm și prinserăm drag unul de celălalt. Apropierea începu într-o seară după cină, cînd o apucară niște convulsiuni care o ținură toată noaptea.

N-o părăsii nici o clipă și, deplin întremată dimineață, recunoștința desăvîrși ce începuse iubirea în urmă cu douăzeci și șase de ani, iar dragostea noastră ținu pînă la plecarea mea din Berlin. Ne vom întîlni din nou cu această fermecătoare femeie la Florența, peste șase ani.

După cîteva zile, doamna Denis avu drăgălășenia să mă ducă la Potsdam, ca să-mi arate tot ce plătește osteneala să fie văzut acolo.

Intimitatea noastră nu putea supăra pe nimeni, căci trecea îndeobște drept nepoata mea, iar generalul care o întreținea era chiar convins, sau, ca om de duh ce era, se făcea că n-are nici o îndoială în această privință.

Printre alte lucruri vrednice de luat în seamă, îl văzui la Potsdam pe rege comandînd el însuși primul batalion al grenadierilor săi de gardă, alcătuit din oameni tot unul și unul, ca vitejie și frumusețe.

Odaia în care stam noi la han era în fața unui coridor pe unde trecea regele cînd ieșea din castel. Obloanele de la ferestre fiind închise, hangița ne spuse că, pe cînd în odaia în care ne aflam noi acum locuia Reggiana, o foarte frumoasă dansatoare, regele a văzut-o într-o zi goală-goluță și că această arătare rănindu-i privirile sfioase, maiestatea-sa a poruncit să se închidă obloanele și închise au rămas de atunci, deși frumoasa dansatoare nu mai e de patru ani acolo. Regelui îi fusese frică, fiindcă îl luase la rost Barbarina. În dormitorul regelui, văzurăm portretul fetei acesteia, pe cel al Marianei Cochois, sora actriței, care a ajuns marchiză d'Argens, și pe cel al împărătesei Maria-Tereza, pe cînd era încă mică, și de care Frederic se îndrăgostise în dorința de a ajunge împărat.

După ce te minunai de frumusețea și de eleganța încăperilor din castel, nu puteai să nu te minunezi de felul cum era găzduit stăpînul. O odaie sărăcăcioasă, un pat îngust ascuns de un paravan. Feciorul ne arătă o scufie veche pe care și-o punea regele cînd era răcit și peste care își punea pălăria : trebuie să fi fost foarte comod. O masă în fața unei canapele, încărcată cu hîrtii, cu condeie, cu o călimară și cu niște caiete pe jumătate arse, acesta era biroul maiestății sale prusiene. Feciorul ne spuse că în caietele acelea se cuprindea istoria ultimului război și că accidentul care le făcuse să ia foc îl supărase atît de tare pe rege încît acesta părăsise lucrarea. De bună seamă că mai tîrziu s-a apucat iarăși de ea, căci lucrarea, care n-a prea făcut vîlvă, a fost tipărită curînd după moartea suveranului.

Trecuse vreo cinci, șase săptămîni de la ciudata mea convorbire cu monarhul, cînd lordul Marshall îmi vesti că maiestatea sa îmi acordă un loc de preceptor în noul corp de cadeți pomeranieni pe care tocmai l-a înființat. Erau cincisprezece, nici mai mulți, nici mai puțini, și dorea să le dea cinci preceptori : în felul acesta fiecare urma să aibă cîte trei elevi, cu șase sute de scude leafă și cu masa la cadeți. Preceptorii erau datori să-i urmeze ori să-i însoțească pe cadeți peste tot, chiar și la curte, în haine cu ceaprazuri. Trebuia să mă hotărăsc fără zăbavă, căci ceilalți patru își și luase slujba în primire și maiestății sale nu-i plăcea să aștepte. Îl întrebai pe lordul Keith unde e colegiul și-i făgăduii să-i dau răspuns a doua zi.

Mi-a trebuit, împotriva firii mele, mult sînge rece, ca să nu rîd la o propunere atît de năstrușnică venită din partea unui om altminteri atît de cuminte ; și mai mare îmi fu însă uimirea cînd văzui cum erau găzduiți cei cincisprezece nobili din bogata Pomeranie : vreo trei, patru săli aproape pustii, cîteva odăi spoite cu var, cu cîte o sărăcie de pătuț, o masă de brad și două scaune din același lemn ; tinerii cadeți, toți între doisprezece și treisprezece ani, murdari, nepieptănați și încilfați într-o uniformă ponosită care le vădea cît se poate de bine mutrele de țopîrlani și de țărănoi. Erau de-a valma cu cei patru preceptori, pe care-i luai drept slujitorii lor și care se hol-

bară la mine cu nişte mutre tîmpe, neîndrăznind să-şi închipuie că eu aveam să fiu noul lor coleg.

În clipa cînd era să-mi iau rămas-bun pe vecie de la toată această puştime, unul din preceptori se uită pe fereastră şi strigă: — Vine regele, călare! Nu-l puteam ocoli şi-mi părea şi bine, altminteri, să-l mai văd încă o dată, mai ales aici.

Maiestatea-sa se urcă sus cu prietenul lui, Icilius, îşi aruncă ochii peste tot, mă vede şi nu-mi spune o vorbă. Purtam pe piept strălucitoarea cruce a ordinului meu şi eram îmbrăcat într-o haină elegantă de tafta. A trebuit să-mi muşc însă buzele ca să nu pufnesc în rîs cînd l-am văzut pe marele Frederic înfuriindu-se că zăreşte o oală de noapte care ieşea puţin de sub pat şi în care mai erau încă urme ale unor anume necurăţenii.

— Al cui e patul? strigă suveranul.

— Al meu, sire, răspunse tremurînd unul din cadeţi.

— Mă rog, dar nu cu dumneata am treabă. Unde ţi-e preceptorul?

Fericitul preceptor se prezintă şi blîndul suveran îl face cu ou şi cu oţet, nemaiscoţîndu-l din dobitoc. Binevoi totuşi să-i spună, încheindu-şi probozeala, că are un slujitor la porunca lui şi că e dator să vegheze asupra curăţeniei.

Scena aceasta dezgustătoare mi-a fost de ajuns: am şters-o frumuşel şi m-am dus la lordul Marshall, arzînd de nerăbdare să-i mulţumesc pentru nemaipomenitul noroc pe care era să mi-l hărăzească cerul prin mijlocirea lui. Bunul moşneag începe să rîdă cînd îi povestii în amănunt scena la care fusesem martor. Îmi spuse că bine fac că nu primesc o asemenea slujbă, dar că trebuie totuşi să merg să-i mulţumesc regelui înainte de a pleca din Berlin. Mărturisindu-i că nu-mi face nici o plăcere să mă prezint la un om care fusese atît de ciufut cu mine, luă pe seama lui să-i înfăţişeze maiestăţii sale mulţumirile mele şi refuzul meu.

Hotărîndu-mă atunci să plec în Rusia, începui să mă pregătesc cu adevărat de drum. Baronul Treiden îmi spori curajul, arătîndu-se gata să mă recomande surorii lui, ducesa de Courlanda. Îi scrisei domnului de Bragadin să-mi procure o recomandare la un bancher din Peters-

burg care să-mi plătească lunar banii trebuincioşi pentru a putea trăi liniştit.

Se cădea să nu plec singur, iar întîmplarea se îngriji să mă înzestreze cu un slujitor. Eram la doamna Rufin cînd veni la dînsa un tînăr loren; îşi purta, ca Bias, toată averea cu sine, şi anume subsuoară. Se prezentă astfel:

— Mă numesc Albert, doamnă, sînt loren şi doresc să stau la dumneavoastră.

— Prea bine, domnule, dar îmi veţi plăti zilnic.

— E cu neputinţă, doamnă, fiindcă sînt lefter; voi avea însă bani de îndată ce voi da de ştire unde mă aflu.

— În felul acesta nu pot, domnule, să vă găzduiesc.

Văzîndu-l cum pleacă zdrobit, înapoi spre uşă, mă simţii înduioşat şi-l chemai îndărăt.

— Rămîi — îi spusei — plătesc eu azi pentru dumneata.

O rază de fericire îi lumină chipul.

— Ce ai în gentuţa aceea?

— Două cămăşi, vreo douăzeci de cărţi de matematică şi cîteva zdrenţe.

Ducîndu-l în odaia mea şi găsindu-l că are ceva pricopseală, îl întrebai ce întîmplare l-a adus în starea în care-l vedeam.

— Eram la Strasburg, îmi spuse; un cadet din regimentul care se află acolo în garnizoană mi-a dat o palmă într-o cafenea; m-am dus a doua zi la el în odaie şi l-am înjunghiat. După această năprasnă, m-am întors acasă, mi-am strîns cîteva lucruşoare şi cîteva cărţi de care aveam mai mare nevoie şi am plecat din oraş. Umblînd numai pe jos şi trăind cu cumpătare, am izbutit să mă descurc pînă astăzi dimineaţă. Mîine îi scriu mamei, care trăieşte la Lunéville şi sînt sigur că-mi va trimite bani.

— Şi ce te gîndeşti să faci?

— Socot să cer o slujbă în corpul de geniu, căci mă cred în stare să le fiu de folos, şi, la nevoie, am să mă fac ostaş.

— Îţi dau eu o odăiţă de slujitor şi-ţi dau şi cîţiva gologani ca să ai ce mînca pînă-ţi vin banii de acasă.

— Cerul — îmi spuse el, sărutîndu-mi mîna cu toată recunoştinţa — cerul v-a scos în calea mea.

Nu-l bănuiam că minte, deşi se bîlbîia; totuşi, mai mult din curiozitate, îi scrisei domnului de Schaumbourg, care era în vremea aceea la Strasburg, ca să aflu dacă povestea pe care mi-a spus-o tînărul e adevărată.

A doua zi avui prilejul să vorbesc cu un ofiţer de geniu, care-mi spuse că sînt atît de mulţi tineri cu carte în regiment, încît alţii noi nici nu se mai primesc, decît dacă se învoiesc să facă slujbă de simpli ostaşi. Îl plîngeam pe tînărul acela că nu-i rămîne altceva mai bun de făcut. Începui să-mi petrec cu el ceasuri întregi cu compasul şi rigla în mînă şi, găsindu-l destul de învăţat, îmi dădu prin gînd să-l iau cu mine la Petersburg, şi-l întrebai dacă i-ar plăcea.

— Aş fi fericit — îmi spuse — şi, ca recunoştinţă pentru cît sînteţi de bun, vă voi sluji ca fecior în timpul călătoriei.

Vorbea prost franţuzeşte, dar nu mă miram, căci era loren. Mă uimi totuşi că nu ştie boabă latineşte şi că, scriind o scrisoare pe care i-o dictai, făcu cele mai grosolane greşeli de ortografie. Văzîndu-mă că rîd, nu se ruşină, ci îmi spuse că nu s-a dus la şcoală decît ca să înveţe geometria şi matematicile şi că e foarte bucuros că plicticoasa gramatică n-are nici o legătură cu ştiinţa cifrelor. Învăţătura lui se mărginea, într-adevăr, la matematici: încolo, habar n-avea de nimic. Nu ştia să se poarte în lume şi era în toate cele un adevărat ţăran.

Peste vreo zece-douăsprezece zile, răspunzînd la scrisoarea mea, domnul de Schaumbourg mă vesti că numele de Albert e necunoscut la Strasburg şi că în regimentul pe care i-l arătam n-a fost ucis sau rănit nici un cadet.

Cînd îi arătai scrisoarea, dojenindu-l pentru minciuna pe care mi-o spusese, Albert îmi spuse că, dorind să intre la oaste, i s-a părut că trebuie să facă astfel încît să pară viteaz; adăugă apoi că, minciuna cu pricina nefiind ticluită ca să mă înşele pe mine, trebuie să-l iert.

— Sărăcia — zise — e un dascăl prost, care te învaţă cele mai urîte lucruri. Nu-s mincinos de felul meu, şi totuşi v-am minţit în legătură cu altceva, mult mai însemnat: nu aştept nimic de la sărmana maică-mea, care ar avea mai curînd nevoie să-i trimit eu un ajutor. Vă rog,

așadar, să mă iertați, și fiți sigur că vă voi sluji bine și cu credință.

Eram de felul meu foarte milostiv cu păcatele mărunte, și nu intîmplător. Judecata lui Albert îmi plăcu și, îndemnîndu-l să-și vadă de treabă, îi spusei că în cinci-șase zile plecăm.

Baronul Bodissoni, venețian, care dorea să-i vîndă regelui un tablou de Andrea del Sarto, poftindu-mă să-l însoțesc la Potsdam, mă gîndii să mă mai înfățișez o dată suveranului, precum mă sfătuise lordul Keith, și primii să fac călătoria. Ajunși la Potsdam, mă dusei să văd parada, de unde Frederic rar se întîmpla să lipsească. Cum mă văzu, veni la mine și mă întrebă prietenește cînd gîndesc să plec spre Petersburg.

— Peste vreo cinci-șase zile, cu îngăduința maiestății voastre.

— Drum bun ; dar ce ați dori să faceți în țara aceea ?

— Ce am dorit și aici, sire, să-i plac cirmuitorului.

— Aveți recomandații pentru împărăteasă ?

— Nu, sire, numai pentru un bancher.

— De fapt e mai bine. Dacă mai treceți pe aici la întors, îmi veți face plăcerea să-mi aduceți vești din țara aceea. La revedere.

— La revedere, sire.

Aceasta fu a doua mea convorbire cu marele rege, pe care, de atunci, nu l-am mai văzut.

După ce-mi luai rămas bun de la toate cunoștințele și după ce primii de la baronul Treiden o scrisoare pentru domnul de Kaiserling, mare-cancelar la Mittau, și în care se afla încă una pentru sora lui, ducesa de Courlanda, îmi petrecui ultima seară cu dulcea Giovanna, care-mi cumpără trăsura de poștă, și plecai cu două sute de ducați în pungă. Banii aceștia mi-ar fi ajuns pentru tot drumul, dacă n-aș fi făcut nebunia să-i înjumătățesc la o petrecere la Dantzig cu niște tineri negustori. Micul acesta necaz mă împiedică să-mi petrec cîteva zile la Koenigsberg, unde aveam o recomandare pentru guvernator, feldmareșalul de Lehwald. N-am rămas acolo decît o zi, cînd am avut cinstea să prînzesc cu nobilul bătrîn, care mi-a dat o scrisoare pentru prietenul lui, generalul Vojejkov, guvernatorul Rigăi.

Socotindu-mă destul de bogat ca să ajung boiereşte la Mittau, luai o trăsură cu patru locuri şi cu şase cai şi în trei zile eram la Memel. La hanul unde trăsei, întîlnii o *virtuosa* florentină, anume Bregonzi, care mă copleşi cu dezmierdările ei, spunindu-mi că o iubisem pe cînd eram copil şi mai purtam anteriu. Am revăzut-o peste şase ani la Florenţa, unde locuia împreună cu Giovanna Denis.

Pornisem de o zi din Memel cînd un om, pe care-l cunoscui că era ovrei, veni, în plin cîmp, să-mi spună că mă aflu pe pămînt polonez şi că trebuie să plătesc o taxă de tranzit pentru mărfurile pe care le duc cu mine.

— Nu sînt negustor — îi spusei — şi n-am nimic de plătit.

— Am dreptul să vă cercetez, îmi răspunse izraelitul, şi mă voi folosi de acest drept.

— Eşti nebun, îi strigai.

Şi-i poruncii vizitiului să dea bici.

Ovreiul însă, dînd fuga şi apucîndu-i de hăţuri pe înaintaşi, ne opri în loc, iar vizitiul, în loc să-l ajungă cu biciul pe golan, sta ca o momiie, neamţul, şi aştepta să merg eu să ne eliberez. Furios, sar jos din trăsură şi, cu bastonul într-o mînă şi cu un pistol în cealaltă, îl luai cît ai clipi la goană pe ovrei, după ce-l scărpinai bine pe spinare cu vreo cîteva beţe zdravene. Băgai de seamă că, în vremea acestui accident, tovarăşul meu de călătorie, slujitorul meu Arhimede, care dormise într-una tot drumul, nici nu se clintise de la locul lui. Cînd îl mustrai pentru asta, îmi răspunse că n-a voit ca ovreiul să poată spune că am tăbărît doi pe unul.

Ajunsei la Mittau două zile după această burlescă aventură şi trăsei la hanul din faţa castelului. Nu mai aveam decît trei ducaţi.

Chiar a doua zi dimineaţă, mă dusei la domnul de Kaiserling care, după ce citi scrisoarea baronului de Treiden, mă prezentă soţiei lui şi mă lăsă cu dînsa pentru a merge la curte să-i dea ducesei scrisoarea de la fratele ei.

Doamna de Kaiserling îmi oferi o ceaşcă de ciocolată, pe care mi-o aduse o tînără slujnică poloneză, tulburător de frumoasă, care sta în faţa mea cu pleoapele lăsate, ca şi cum ar fi vrut să-mi îngăduie s-o cercetez în toată voia. Privind-o, îmi veni o toană, şi în viaţa mea n-am stat să

mă lupt cu toanele: în împrejurările acelea însă, era mai mult decît o trăsnaie. Poftiţi de judecaţi. Am spus că nu mai aveam decît trei ducaţi: în vreme ce adulmecam aburii ciocolatei, contemplînd-o pe frumoasa poloneză şi schimbînd cîteva vorbe cu doamna de Kaiserling, îi scosei binişor din buzunar şi, punînd la loc ceaşca pe tavă, lăsai acolo şi cei trei ducaţi.

Cancelarul se întoarse şi-mi vesti că ducesa nu mă poate primi numaidecît, dar că mă pofteşte la cină şi la balul pe care îl dădea chiar în seara aceea. Primii poftirea la cină şi o refuzai pe aceea la bal, sub cuvînt că n-am decît haine de vară şi o haină neagră. Era pe la începutul lui octombrie şi frigul începea să înţepe. Cancelarul se întoarse la curte şi eu la mine la han.

Peste o jumătate de oră, veni un şambelan care, salutîndu-mă în numele alteţei-sale, mă vesti că balul va fi mascat şi că voi putea veni în domino.

— E un lucru pe care îl găsiţi lesne la orice ovrei, îmi spuse.

Mai adăugă că trebuia să fie un bal în ţinută de gală, dar că ducesa a înştiinţat pe toată lumea că va fi bal mascat, deoarece un străin care e şi el poftit şi-a trimis cuferele înainte.

— Îmi pare rău — îi spusei — că sînt pricina acestei tulburări.

— Fiţi liniştit, îmi întoarse şambelanul, căci balul mascat, fiind mai slobod, e mult mai pe placul celor de-aici.

După ce îmi spuse ora, plecă.

Aici cititorul îşi închipuie că eram foarte încurcat şi aş minţi dacă n-aş mărturisi că nu prea mă simţeam, într-adevăr, în apele mele; norocul îmi va veni însă într-ajutor.

Cum banii de argint prusieni, cei mai răi din toată Germania, nu merg în Rusia, veni un ovrei să mă întrebe dacă am frederici de aur, arătîndu-se gata să mi-i schimbe pe ducaţi, fără să păgubesc nimic.

— N-am decît ducaţi, îi spusei; astfel încît nu-mi puteţi fi de nici un folos.

— Ştiu, domnule, şi-i daţi foarte ieftin.

Nu pricepeam ce vrea şi mă uitam ţintă la el, cînd omul urmă spunînd că el îmi dă bucuros două sute de ducaţi bătuţi pe muche, dacă binevoiesc să i-i scontez în ruble asupra unei bănci din Petersburg.

Puţin uimit de uşurinţa pe care-o arăta, şi făcîndu-mă că stau puţin să chibzuiesc, îi spusei că n-am nevoie, dar, că pentru a-l îndatora, am să-i iau o sută. Mi-i numără pe loc, părînd cît se poate de recunoscător şi îi înmînai un ordin de plată pentru bancherul Demetrio Papanelopulo, pentru care îmi dăduse o scrisoare dall'Oglio. Ovreiul plecă mulţumindu-mi şi spunîndu-mi că are să-mi trimită mai multe dominouri frumoase, ca să am de unde să-mi aleg. Aducîndu-mi numaidecît aminte că am nevoie de ciorapi de mătase, îl trimisei pe Albert după el să-i spună să-mi aducă. Întorcîndu-se, îmi spuse că hangiul l-a oprit să-i spună că eu arunc cu banii pe fereastră, că ovreiul i-a povestit că i-am dat trei ducaţi jupînesei doamnei de Kaiserling.

Aceasta mă ajută să dezleg taina, şi iată că totul e uşor sau greu pe lume doar după cum te pricepi sau nu să faci lucrurile cum trebuie, după cum norocul ţi-e prielen sau vrăjmaş. N-aş fi găsit un scud la Mittau, fără ceacalmaua aceea cu ultimii mei trei ducaţi. Puţin deprinsă desigur cu asemenea mărinimii, fata o povestise în tot tîrgul ca pe-o minune, iar ovreiul, gata oricînd să apuce un prilej de cîştig, se grăbise să vină să-şi ofere ducaţii marelui boier căruia atît de puţin îi pasă de ei.

Ducîndu-mă la curte la ora arătată, domnul de Kaiserling mă prezentă numaidecît ducesei, iar aceasta ducelui, care era vestitul Biron sau Birlen, fostul favorit al împărătesei Anna Ivanovna, regent al Rusiei după moartea suveranei şi apoi osîndit la douăzeci de ani de deportare în Siberia. Era înalt de şase picioare şi se mai vedea că a fost cîndva un foarte chipeş bărbat: bătrîneţea însă, care distruge formele cele mai desăvîrşite, îşi şi pusese pe dînsul pecetea neîndurătoare. Am stat a doua zi de vorbă cu el vreme îndelungată.

Un sfert de ceas după sosirea mea, balul începu cu o poloneză. Ca străin recomandat ce eram, ducesa mă pofti să dansez acest dans cu ea. Nu-l cunoşteam, dar era atît

de ușor, încît făcui față cu toată cinstea, fiindcă lasă loc liber oricărei fantezii și, deși foarte simplu, îți îngăduie să-ți desfășori toată grația.

După poloneză, se dansară cîteva menuete și o doamnă cam trecută întrebîndu-mă dacă știu „mărinimosul biruitor", începui să dansez cu ea acest dans plin de gingășie. Dansul cu pricina nu mai era la modă din vremea Regenței, dar partenera mea va fi fost de bună seamă pe atunci în toată strălucirea ei. Făcînd roată în jurul nostru, doamnele mai tinere ne priveau minunate.

După contradans pe care-l dansai cu domnișoara de Manteuffel, cea mai drăguță din cele patru doamne de onoare ale ducesei, alteța-sa mă înștiință că cina e gata. Apropiindu-mă, îi dădui brațul și mă pomenii așezat lîngă dînsa, la o masă de douăsprezece tacîmuri, unde eram singurul bărbat ; nu mă pizmui însă, cititorule, mai ales dacă ești tînăr ; căci cele unsprezece tovarășe ale mele erau, toate, niște venerabile doamne care pierduseră de mult privilegiul de-a face capetele să se întoarcă după ele. Suverana fu cît se poate de îndatoritoare cu mine și-mi oferi chiar, după-masă, un pahar cu o băutură pe care o luai drept Tokai și o lăudai peste măsură : și nu era decît bere veche englezească. Dar ce nu face omul pentru o ducesă ! Ne ridicarăm de la masă și o petrecui înapoi în bal. Tînărul șambelan, care venise să mă poftească, îmi făcu cunoștință cu toate frumoasele de acolo, dar n-am avut vreme să curtenesc pe nici una.

A doua zi prînzii la domnul de Kaiserling și-l dădui pe Albert pe mîna unui ovrei care să-l îmbrace cumsecade.

A treia zi prînzii la duce, unde întîlnii numai bărbați. Bătrînul prinț îmi dădea întotdeauna mie rînd la cuvînt și, spre sfîrșitul mesei, veni vorba despre bogățiile țării, care se alcătuiesc mai cu seamă din minerale și semiminerale. Îmi trecu prin cap să spun că prețul acestor bogății atîrnă de felul cum sînt exploatate și că ar putea ajunge foarte valoroase. Pentru a da un temei vorbelor mele, mă văzui nevoit să stărui asupra acestui subiect, de parcă ar fi fost ținta cea mai de seamă a cercetărilor mele. După ce mă lăsă să turui tot ce-mi trecea prin minte în focul cuvîntării, un șambelan mai vîrstnic, care avea în

regie toate minele din Courlanda şi Semigalia intră şi el în vorbă, îmi aduse cîteva întîmpinări şi încuviinţă toate lucrurile cuminţi pe care întîmplarea mă făcuse să le spun despre economia de care atîrnă întreg cîştigul unei exploatări.

Dacă, atunci cînd am început a vorbi ca unul care se pricepe, m-aş fi gîndit că s-ar putea să am de-a face cu unul care se pricepe de-adevărat, aş fi spus desigur mult mai puţine ; aş fi păgubit însă, căci nu m-ar fi luat nimeni în seamă, iar ducele îşi închipui că ştiu mult mai multe decît am spus. Aşa se face că, de îndată ce, dupămasă, am rămas singuri amîndoi, lîngă o fereastră, mă rugă să-i dăruiesc cincisprezece zile, dacă nu sînt foarte grăbit să ajung la Petersburg. Spunîndu-i că mă aflu la porunca lui, mă duse în birou, unde îmi spuse că şambelanul cu care am vorbit are să mă însoţească în toate întreprinderile lui din ducat, unde mă roagă să aştern în scris toate observaţiile mele în legătură cu economicitatea regiei. Primii şi hotărîrăm pentru a doua zi plecarea.

Încîntat de îndatorinţa mea, ducele îl chemă pe şambelan, îi dădu poruncile trebuincioase şi ne învoirăm ca a doua zi în zori să vină să mă ia de acasă, cu o trăsură cu şase cai.

Întors la han, mă pregătii de drum, şi-i poruncii lui Albert să fie gata să mă însoţească, cu trusa lui de matematici ; înştiinţîndu-l apoi despre ţinta călătoriei noastre, îmi făgădui să mă slujească pe cît va putea mai bine, deşi e cu desăvîrşire străin de ştiinţa administraţiei şi de treburile miniere.

Plecarăm la ceasul hotărît, cu un slujitor pe scaun şi cu alţi doi care ne deschideau drumul, călări şi înarmaţi pînă în dinţi. Schimbam caii la fiecare două sau trei ceasuri, iar şambelanul se îngrijise de vinuri bune din belşug, astfel încît ne răcoream ori de cîte ori ne venea poftă.

Călătoria noastră ţinu cincisprezece zile şi ne oprirăm la cinci mine de cupru sau de fier. Nu trebuia să fiu specialist ca să însemnez peste tot cîte ceva : era destul să judec cum se cuvine, mai cu seamă cu privire la economie, care îl interesa cel mai mult pe duce. Aici sfătuiam să se facă unele reforme care mi se păreau folositoare,

dincolo demonstram că o sporire a brațelor de muncă ar duce la mărirea ciștigului. Iar la una din mine mai ales, unde erau tocmiți treizeci de salahori, cerui să se construiască un canal foarte scurt care, alimentîndu-se de la un piriu aflat la suficientă înălțime și care nu seca niciodată ar fi putut, cu ajutorul unei simple ecluze, să învirtească trei roți care ar fi îngăduit să se renunțe la douăzeci de muncitori.

Sub îndrumarea mea, Albert trasă fără greșeală planul lucrării, măsură înălțimile, desenă ecluza și roțile și așeză, în stinga și în dreapta, martorii elevației terenului, de-a lungul întregului canal proiectat. Cu ajutorul altor canale, secam niște albii mari, ca să scot din ele mai mult sulf și vitriol, de care erau pline terenurile pe care le cercetam.

Mă întorsei la Mittau încîntat de călătorie și că am putut fi de folos cu ceva, nu făcînd pe atotștiutorul, ci numai judecind; eram de asemenea încîntat că mi-am descoperit un talent pe care nici nu mi-l bănuiam.

Îmi petrecui ziua următoare așternind pe curat observațiile ce le făcusem și punînd să se copieze la scară mărită desenele care trebuiau să le însoțească

A treia zi îi dusei totul ducelui, care se arătă foarte mulțumit și, cum îmi luai totodată și rămas-bun de la el, îmi spuse că-mi dă o trăsură de-a lui cu care să fac drumul pînă la Riga, precum și o scrisoare pentru prințul Charles, fiul lui, care se află acolo în garnizoană.

Bunul și înțeleptul bătrîn îmi spuse la sfîrșit să-i răspund pe șleau dacă prefer un giuvaer sau prețul lui în bani.

— Prințe, îi spusei, de la un înțelept ca alteța voastră îndrăznesc să primesc bani, care-mi pot fi mai de folos decît giuvaerurile.

Îmi dădu numaidecît pentru casierul lui un bilet de patru sute de *albertstaleri*, pe care-i și primii în ducați bani, bătuți la Mittau. *Un albertstaler* face o jumătate de ducat. După ce-i sărutai mîna ducesei, mă dusei să prînzesc a doua oară cu domnul de Kaiserling.

A doua zi, tînărul șambelan veni să-mi aducă scrisoarea ducelui, să-mi ureze călătorie fericită și să mă înștiințeze că trăsura curții a tras la scară. Plecai foarte mulțumit

cu bîlbîitul meu de Albert și ajunsei la amiază la Riga, unde mă grăbii să-i trimit prințului Charles scrisoarea lui taică-său pe care i-o aduceam.

CAPITOLUL XXIV

[...] O lettre de cachet *mă silește să plec în douăzeci și patru de ore din Paris.*

Stătui trei zile la frate-meu fără să ies din casă. Într-a patra, începui s-o curtenesc stăruitor pe principesa Lubomirska: îi scrisese vărul ei, regele, o scrisoare care trebuie să-l fi umilit peste poate, căci îi dovedea suveranului că și-a plecat urechea la o calomnie. Noroc că regii nu se simt umiliți dintr-atita lucru! Pe de altă parte, Stanislas-August suferise tocmai o singeroasă jignire din partea Rusiei. Cei trei senatori răpiți samavolnic de Repnin fiindcă au vorbit ca niște oameni liberi în dietă erau o lovitură de pumnal care trebuie să-i fi străpuns inima nefericitului suveran.

Principesa sta departe de Varșovia mai mult din ură decit din dragoste; era însă un adevăr pe care nimeni nu-l credea. Deoarece mă hotărîsem să plec în Spania și voiam să văd curtea de acolo înainte de a ajunge în Portugalia, principesa îmi dădu o scrisoare pentru contele d'Aranda, care era atotputernic pe atunci, iar marchizul de Caraccioli, care era încă la Paris, îmi dădu trei scrisori, una pentru principele della Cattolica, ministrul Neapolelui la Madrid, a doua pentru ducele de Lossada, mare postelnic al regelui și favoritul său și a treia pentru marchizul de Mora-Pignatelli.

La 4 noiembrie, mă dusei la un concert în fața fundăturii de *l'Orangerie*, cu un bilet pe care mi-l dase principesa Lubomirska. La jumătatea concertului, auzii pe cineva în spatele meu rostindu-mi numele și rîzînd. Mă în-

torsei şi-l văzui pe acela care vorbea dispreţuitor despre mine. Era un tînăr inalt, aşezat între doi domni in vîrstă. Văzînd că mă uit ţintă la el, îşi întoarse privirile şi-i dădu înainte cu obrăzniciile. Spuse printre altele că l-am păgubit de cel puţin un milion, bani pe care i-am furat de la răposata mătuşă-sa, marchiza d'Urfé.

— Nu eşti, îi zisei, decît un neobrăzat. Să fii afară, ţi-aş trage un picior în fund ca să te învăţ să vorbeşti.

Şi spunînd acestea, mă ridic şi ies; întorcîndu-mă, îi văd pe cei doi bărbaţi în vîrstă ţinîndu-l pe netot. Mă urc în trăsură şi aştept la intrarea în fundătură, să văd dacă vine; văzui că nu vine, mă dusei la teatrul bîlciului, unde mă pomenii în aceeaşi lojă cu actriţa Valville.

— Nu mai joc, îmi spuse ea, şi mă întreţine marchizul de Brunoy.

— Te felicit, îi spusei, şi-ţi doresc mult noroc.

— Ai să vii, sper, să cinezi la mine?

— Nu pot, deşi mi-ar face mare plăcere, dar am să vin să te văd, dacă-mi spui unde locuieşti.

Şi zicînd acestea, îi pun în palmă un fişic cu cei cincizeci de ludovici pe care i-i datoram.

— Ce-i asta?

— Banii pe care mi i-ai împrumutat tu la Koenigsberg, draga mea.

— Nu-i nici vremea, nici locul să mi-i înapoiezi. N-am nevoie de ei, cel puţin nu aici. Nu-i primesc decît la mine acasă şi te rog să nu stărui.

Pun fişicul la loc în buzunar, scoate un creion, îmi scrie adresa ei, şi curînd o las. Mi-era prea greu sufletul ca să primesc să mă văd între patru ochi cu fata aceea încîntătoare.

A treia zi, stam la masă cu frate-meu, cu cumnată-mea şi cu cîţiva ruşi care locuiau la el în pensiune spre a învăţa să picteze bătălii, cînd mi se vesti că un cavaler al ordinului Ludovic cel Sfînt se află în anticameră şi aşteaptă să-mi vorbească. Mă duc să aud ce doreşte şi, fără nici o introducere, îmi înmînează o hîrtie. O desfac: e iscălită „Ludovic". Suveranul îmi poruncea să plec din Paris în douăzeci şi patru de ore şi în trei săptămîni din ţară: temeiul pe care mi-l dădea era că *„astfel e bunul lui plac"*.

CAPITOLUL XXV

Plec din Paris — Călătoria la Madrid — Contele d'Aranda — Principele della Cattolica — Ducele de Lossada — Mengs — Un bal — Pichona — Doña Ignazia.

— Prea bine, domnule cavaler, am citit şi voi căuta să-i fac pe plac suveranului cît mai curînd cu putinţă. Totuşi, dacă în douăzeci şi patru de ore nu voi izbuti să plec, maiestatea-sa va putea avea plăcerea să facă orice-i va plăcea cu mine.

— Cele douăzeci şi patru de ore nu v-au fost hotărîte, domnule, decît de formă. Supuneţi-vă poruncii, daţi-mi înscris pentru primirea acestei *lettre de cachet* şi plecaţi cînd puteţi. Vă cer numai cuvîntul de onoare că nici nu veţi merge la spectacole, nici nu vă veţi arăta pe jos în locurile publice de plimbare.

— Vi-l dau, domnule, şi vă mulţumesc că vă bizuiţi pe el.

Îl petrec pe cavaler la mine în odaie, unde-i scriu tot ce-mi dictează el ; spunîndu-mi pe urmă că ar fi foarte bucuros să-l vadă pe frate-meu, pe care-l cunoştea, îl duc în sufragerie, unde era încă la masă şi, fără nazuri, verde şi destul de voios, îi arăt scopul vizitei cavalerului.

Frate-meu începe să rîdă, spunîndu-i cavalerului :

— Vestea asta pică, dragă domnule Buhot, ca martie în post şi nu era de trebuinţă, căci frate-meu socotea oricum să plece săptămîna asta.

— Cu atît mai bine. S-o fi ştiut ministrul, poate că nu s-ar fi ostenit să dea chiar azi-dimineaţă hîrtia la semnat.

— Şi pricina se cunoaşte ?

— Se vorbeşte despre o ofertă făcută unuia care, deşi tînăr, nu-i făcut să primească picioare în fund.

— Îţi dai seama, domnule cavaler, că vorbele acelea nu-s decît o formă ca şi răgazul de douăzeci şi patru de ore, căci dacă acel tînăr neobrăzat pe care am socotit de

cuviință să-l ameninț astfel drept răspuns la cuvintele jignitoare pe care și le-a îngăduit despre mine ar fi ieșit, avea o spadă cu care lesne ar fi izbutit să-și apere fundul de ocară.

Mă apucai atunci să-i povestesc de-a fir-a-păr totul și Buhot recunoscu că am avut toată dreptatea, dar că și poliția preventivă are dreptate să împiedice, pe cît îi stă în putință, orice încălcare de felul acesta. Mă sfătui să mă duc a doua zi să-i istorisesc totul domnului de Sartine, care mă cunoștea, și care ar fi încîntat să audă din gura mea povestea. Nu răspunsei nimic, căci știam ce predici se pricepe să țină vestitul locotenent de poliție.

Porunca regelui era din 6 noiembrie și nu plecai din Paris decît abia în 20.

Le înștiințai pe toate cunoștințele mele de cinstea pe care mi-a făcut-o regele Franței împărtășindu-mi care e „bunul lui plac", crincenă formulă, care înjosește specia omenească, și mă împotrivii cu dîrzenie binevoitoarei rîvne a doamnei du Rumain care voia cu tot dinadinsul să meargă la Versailles, socotindu-se sigură că poate obține revocarea acelei *lettre de cachet*. Semnat de ducele de Choiseul, pașaportul meu pentru a putea dobîndi cai de poștă e din 19 noiembrie, și-l păstrez pînă în ziua de azi.

Plecai singur, fără nici un slujitor, la fel de mîhnit de moartea Charlottei, liniștit însă, cu o sută de ludovici în pungă și cu o poliță de opt mii de franci pentru Bordeaux. Mă bucuram de o deplină sănătate și mi se părea că sînt înarmat cu un nou mod de a fi. Mă duceam într-o țară unde trebuia să fiu cuminte și cu ochii în patru. Încolo, rămăsesem fără nici un sprijin; moartea mă însingurase și începeam să mă văd la ceea ce se cheamă „o anume vîrstă", vîrstă de care norocului îi e silă și la care femeilor nu prea le mai pasă de tine.

Pe doamna Valville n-o văzui decît în ajunul plecării și o găsii bogat rostuită și bine căpătuită cu diamante. Cînd voii să-i înapoiez cei cincizeci de ludovici, mă întrebă dacă mai am măcar încă o mie și cînd află că nu mai am decît cinci sute, îi respinse hotărît, oferindu-mi prieteneşte punga ei, pe care o respinsei la rîndu-mi. De atunci n-am

mai auzit vorbindu-se de această blîndă făptură, pe care n-am părăsit-o înainte de a-i da cele mai bune sfaturi spre a-şi asigura un trai independent pentru ziua în care nurii nu-i vor mai aduce nici un sprijin. Trag nădejde că i-au folosit.

După ce, la şase seara, îi sărutai pe frate-meu şi pe cumnată-mea, mă urcai în trăsură la răsăritul lunii, cu gîndul să călătoresc toată noaptea spre a prînzi la Orléans, unde voiam să văd o veche cunoştinţă, şi într-o jumătate de oră eram la Bourg-la-Reine. Acolo începui să moţăi, plictisit că trebuia să mă tot trezesc într-una ca să plătesc poşta : ultima oară mă trezii la Orléans, la şapte dimineaţă.

O, frumoasa şi scumpa mea Franţă, unde toate mergeau atît de bine pe atunci, în ciuda acelor *lettre de cachet*, în ciuda corvezilor, a sărăciei poporului şi a bunului-plac al regelui şi al miniştrilor ; scumpa mea Franţă ! Ce s-o fi ales de tine astăzi ? Suveran ţi-e poporul, poporul, cel mai brutal şi cel mai tiran dintre toţi suveranii ! Ai scăpat de bunul-plac al regelui, e drept, dar ai în schimb hachiţele norodului şi republica, adevărată catastrofă publică, cumplită cîrmuire care nu poate fi bună pentru popoarele de astăzi, prea bogate, prea cultivate şi prea stricate, mai ales, pentru o cîrmuire care se întemeiază pe jertfa de sine, pe cumpătare şi pe toate virtuţile. E un lucru care n-are să dăinuiască.

Mă dusei la Bodin, odinioară un dansator de ispravă, care se însurase cu Luiza Geoffroy, unul din miile de dulci popasuri ale vieţii mele, cu douăzeci şi doi de ani în urmă, şi pe care o mai văzusem de atunci la Torino, la Viena, la Paris ; îmi mai rămînea s-o văd şi acasă la ea. Revederile acestea, întîlnirile acestea neaşteptate, recunoaşterile care stîrnesc amintiri de demult, înviază bucurii trecute, au fost întotdeauna slăbiciunea mea, sau, mai degrabă, partea mea tare. Mi se părea că mai sînt încă o dată ce am fost şi sufletul meu se desfăta istorisindu-şi încercările prin care a trecut, sau ascultîndu-le pe acelea ale fiinţei regăsite. Astfel mi-era năzuinţa, căci nici o remuşcare nu-mi împovăra cugetul.

Bodin şi nevastă-sa, mai curînd urîţită decît îmbătrînită şi care, de altminteri, potrivindu-se gustului lui

bărbatu-său, căzuse în doaga cucerniciei dîndu-i astfel lui Dumnezeu rămășițele diavolului, Bodin, zic, trăia din ce-i aducea o sfoară de pămînt pe care o cumpărase și punea pe seama dreptății unui Dumnezeu răzbunător toate nenorocirile care se abăteau de-a lungul anului asupra moșioarei lui. Prînzii cu ei, de post, căci era într-o vineri și nu se cădea să strici legea. Le istorisii pe scurt toate cîte mi se întîmplase de cînd nu ne-am mai văzut, iar la sfîrșitul povestirii mele, nu auzii altceva decît cugetări despre rătăcirile oamenilor care nu au drept călăuză în toate faptele lor credința. Îmi spuseră, lucru pe care-l știam și eu și poate chiar mai bine decît dînșii, că există un Dumnezeu, că am un suflet și că a venit vremea ca, după pilda lor, să mă lepăd de toate deșertăciunile lumești.

— Și să mă fac capucin, nu-i așa ?

— N-ai face rău.

— Prea bine ! Am să aștept însă să-mi crească o barbă destul de lungă într-o singură noapte.

În ciuda tuturor acestor prostii, nu mi-a părut rău că mi-am petrecut șase ceasuri cu oamenii aceia cumsecade, pe care-i socoteam fericiți în felul lor, pe calea unei adevărate căințe ; și după ce-i îmbrățișai cu toată căldura, mă suii la loc în trăsură și călătorii toată noaptea. Mă oprii la Chanteloup, ca să văd monumentul falnicei mărinimii și al bunului gust al ducelui de Choiseul și rămăsei acolo douăzeci și patru de ore. Un bărbat cu înfățișare de curtean și pentru care n-aveam nici o recomandare mă găzdui într-un apartament de toată frumusețea, mă pofti la cină și nu se așeză cu mine la masă decît după ce se lăsă mult rugat. A doua zi la prînz făcu la fel, mă însoți pretutindeni și, fără măcar să mă întrebe cine sînt, mă cinsti ca pe un prinț. Se îngriji să nu fie de față nici un slujitor cînd m-am urcat în trăsură să plec. Era o aleasă gingășie, menită să-l împiedice pe musafirul pe care l-ai găzduit să-și plătească găzduirea punînd cîte un ludovic în palma fiecărui slujitor.

Frumosul castel pentru care ducele de Choiseul cheltuise niște sume uriașe nu-l costa nimic, fiindcă rămăsese dator toți banii și nici nu se sinchisea. Era vrăjmaș hotărît a ceea ce se cheamă al tău și al meu. Nu plătea la nimeni, dar nici nu-i plictisea vreodată pe cei care-i datorau lui

bani. Îi plăcea să dea. Iubind arta, iubind oamenii talentați și cu gust, se bucura să le fie de folos și să-i vadă curtenindu-l din recunoștință. Știa, de altminteri, destul de multe, dar pe scurt și pe deasupra, căci disprețuia tot ce era amănunt. „E vreme pentru toate" era axioma lui preferată. Ei i-a făcut de rîs și de rușine pe miniștrii care nu erau niciodată de găsit în zilele cînd sosea corespondența; a izbutit astfel să-i aducă să trăiască la fel în fiecare zi.

Ajuns la Poitiers, două domnișoare mă certară cînd mă văzură, la șapte seara, gata s-o întind pînă la Vivonne.

— E foarte frig, domnule, și drumurile pe aici nu sînt cele mai bune. Nu sînteți curier; cinați aici, credeți-mă, vă dăm un pat minunat și plecați mîine.

— Sînt hotărît să plec, domnișoarelor, dar dacă vreți să-mi țineți de urît la cină, rămîn.

— Vai, dar v-ar costa prea scump!

— Nimic nu-i prea scump. Hotărîți-vă.

— Foarte bine, cinăm cu dumneavoastră.

— Puneți așadar trei tacîmuri. Voi pleca peste o oră.

— Peste o oră! Peste trei, domnule, fiindcă tatei îi trebuie două ore ca să vă pregătească o cină bună.

— Atunci nu mai plec de loc, dar îmi țineți de urît toată noaptea.

— Dacă tata ne lasă, primim bucuroase. Ne ducem să vă băgăm înăuntru trăsura.

Învoite cu tatăl lor, tinerele ștrengărițe îmi slujiră o cină din cele mai gustoase, cu vinuri alese și nu mă lăsară să mă scol de la masă pînă la miezul nopții, ținîndu-mi piept și la băutură și la mîncare, zglobii și năzdrăvane, pline de haz, dar fără a se întrece cu gluma.

Spre miezul nopții intră, cu o față veselă, și tatăl lor, întrebîndu-mă dacă am fost mulțumit de cină.

— Foarte mulțumit, îi zisei, și mai mult încă de fetele dumitale, care sînt fermecătoare.

— Sînt încîntat. Cînd veți mai trece pe aici, vă vor ține întotdeauna de urît; dar după miezul nopții e vremea de mers la culcare.

Nu răspunsei decît încuviințînd din cap, căci eram încă prea mîhnit de moartea Charlottei pentru a putea simți loviturile voluptății. Preadrăguțele domnișoare m-au so-

cotit desigur un om foarte sfios. Le urai noapte bună şi cred că nici nu le-aşi fi sărutat, dacă tatăl lor nu m-ar fi îndemnat să le acord această cinste. O făcui cu înflăcărare, din mîndrie. Şi-au închipuit poate că mă lasă în prada poftelor şi îmi plăcea s-o cred.

Rămas singur, cugetai că, dacă n-o uit pe Charlotte, sînt un om pierdut şi m-am hotărît să încep să încerc s-o fac. Am dormit pînă la nouă şi i-am spus slujnicei care a venit să aprindă focul să poruncească trei cafele şi caii.

Drăguţele fete ale hangiului veniră amîndouă să ia gustarea cu mine şi le mulţumii că s-au priceput să mă facă să rămîn. Cerui nota şi fata mai mare îmi spuse că socoteala e rotundă : un ludovic de cap. Mă făcui că nu bag de seamă că mă cam jupoaie, îi înmînai zîmbind trei ludovici şi plecai mulţumit. Ajuns la Angoulême, unde nădăjduiam să-l văd pe Noël, bucătarul regelui Prusiei, nu-l găsii decît pe taică-său, care îmi dădu cîteva mese minunate şi a cărui pricepere în ce priveşte pateurile mi se păru uluitoare. Omul acesta cumsecade vorbea cu o căldură vrednică de aceea a cuptoarelor lui. Mă încredinţă că e gata să trimită pateuri întocmai cum le voi comanda, oriunde în Europa, la orice adresă îi voi da.

— Cum ? La Veneţia, la Londra, la Varşovia, la Petersburg ?

— Şi la Constantinopol, dacă poftiţi. N-aveţi decît să-mi daţi bine adresa şi, ca să fiţi sigur că nu umblu să vă înşel, nu-mi plătiţi decît după ce primiţi ştirea că pateurile au ajuns.

Am trimis pateuri, plătindu-le dinainte, la Veneţia, la Varşovia şi la Torino şi am primit mulţumiri de pretutindeni.

Omul acela se îmbogăţise din negustoria lui. Mă încredinţă că trimite multe pateuri în America şi că, afară de cele care au pierit în naufragii, toate au ajuns fără cusur. Pateurile lui erau, de obicei, de curcan, de potîrniche, de iepure, umplute cu trufe ; făcea însă şi de ficat de gîscă, de ciocîrlie şi de sturz, după anotimp.

A treia zi ajunsei la Bordeaux, oraş strălucit şi cel dintîi din Franţa după Paris, să nu-i fie cu supărare Lyonului, care sigur e mai prejos. Am petrecut opt zile

acolo ospătîndu-mă împărăteşte, căci la Bordeaux se trăieşte mai bine ca oriunde.

După ce mi-am trimis cei opt mii de franci la Madrid, am străbătut Landes, Mont-de-Marsan, Bayonne şi Saint-Jean-de-Luz, unde mi-am vîndut trăsura de poştă pe care o cumpărasem la Paris, vînzîndu-mi frumosul rădvan. De acolo m-am dus la Pampeluna străbătînd Pirineii călare pe un catîr şi cu încă unul care-mi ducea cufərele. Munţii aceştia mi se părură mult mai mari decît Alpii. Poate că mă înşelam, aflîndu-mă la poalele lor; sigur e însă că Pirineii sînt mai plăcuţi, mai pitoreşti, cu privelişti mai felurite şi mai roditori decît Alpii.

La Pampeluna, mă luă cărăuşul Andrea Capello, pe mine şi tărhatul meu, şi pornirăm spre Madrid. Primele douăzeci de leghe nu mă obosiră de loc, căci drumul era la fel de bun ca în Franţa. Era o lucrare care-i făcea cinste domnului de Gages care, după războiul cu Italia, fusese guvernator al Navarrei şi care, după cum mi se spunea, construise acest frumos drum pe cheltuiala lui. Vestitul general, care cu douăzeci şi patru de ani în urmă mă pusese la popreală, găsise astfel mijlocul de a-şi nemuri numele, şi pe bună dreptate. Ca mare general, nu-şi cîştigase decît lauri pătaţi cu sînge; nu făcuse altceva decît pustiise; construise însă drumul acesta frumos, ceea ce e o faptă bună, iar gloria lui e statornică şi trainică.

După drumul acesta minunat, n-aş putea să spun că am dat peste unul rău, căci n-am mai dat peste nici un drum. Suişuri, coborîşuri, povîrnite, gloduroase. Nicăieri nici cel mai mic semn care să-ţi arate că a trecut pe-acolo vreo trăsură; astfel e în Vechea-Castilie.

Nu-şi închipuie nimeni că unuia căruia îi place să călătorească bine îi dă prin minte s-o apuce pe acolo spre Madrid. Aşa se face că nu m-am mirat de fel negăsind decît nişte sărăcii de culcuşuri, abia bune pentru catîrgiii care trăiesc de-a valma cu catîrii lor. Signor sau señor Andrea avea grijă să-mi aleagă locurile cele mai bune de dormit şi, după ce făcea rost de tot ce-i trebuia pentru catîrii lui, alerga prin tot satul să-mi găsească şi mie ceva de mîncare. Stăpînul jalnicului sălaş unde poposeam nici nu se clintea din loc; îmi arăta o odaie unde-mi spunea că pot dormi, o vatră unde puteam să-mi aprind focul,

dacă pofteam, dar nu se frămînta să-mi facă rost nici de lemnele trebuincioase, nici de merinde, toate acestea nu-l priveau pe el.

Nefericită Spanie!

Adevărul e că ar fi fost greu să sărăceşti, căci îţi cerea pentru găzduire mai puţin decît îţi ia cineva în Franţa sau chiar în Germania ca să te lase să dormi într-o şură; trebuia să dai însă întotdeauna, pe deasupra o *peseta por el ruido* (o băncuţă pentru zgomot). Băncuţa asta face patru reali, vreo douăzeci şi unu de *sous* francezi.

Omul sta şi fuma alene un *cigarito* de tutun de Brazilia într-o hîrtiuţă răsucită ca o ţeavă şi zvîrlea în văzduh trîmbe de fum, ţanţoş cum nu se mai poate. Sărăcia îi ţinea loc de avere şi cumpătarea îi înlesnea traiul. Nicăieri în Europa nu se cunoaşte meşteşugul de a vieţui cu cumpătare ca în păturile de jos din Spania. Două uncii de pîine albă, cîteva castane sau ghinde de plută fripte, al căror nume e *bellotas* şi se rosteşte *beillotas*, îi ajung unui spaniol ca să-şi ţină zilele. În sfîrşit, marea lui mîndrie e să poată spune, cînd vede plecînd un străin pe care l-a găzduit: „Nu mi-am dat nici o osteneală ca să-l slujesc." Asta îi vine dintr-o adîncă lenevie, amestecată cu trufie din belşug: „Sîntem castilieni, n-avem voie să ne înjosim pînă într-acolo încît să slujim pe un *gavacho*", nume căruia toţi i-l dau unui francez, şi, prin extensiune, oricărui străin. Cuvîntul acesta *gavacho* e mai de ocară decît cel de „ciine" pe care ni-l dau turcii şi cu care englezii îl blagoslovesc pe oricine nu e născut în cele trei regaturi. Se înţelege de la sine că oamenii şlefuiţi de educaţie ori de călătorii nu vorbesc şi nici nu gîndesc astfel. Străinul care are cîteva adrese bune şi se poartă cum trebuie găseşte în Spania oameni de ispravă, la fel ca în Anglia sau în Turcia.

În noaptea următoare am mas la Agreda, un coclau pe care-l împodobesc cu numele de oraş şi care e o minune de urîţenie şi de tristeţe. Acolo a înnebunit sora Maria d'Agreda pînă într-atîta încît să scrie viaţa Sfintei Fecioare, dictată de maica Domnului. Mi se dăduse lucrarea ei s-o citesc pe cînd eram la *Piombi* şi cititorul îşi mai aminteşte, poate, că vedeniile acestei halucinate erau cît p-aci să mă facă să-mi pierd minţile.

Făceam zece leghe spaniole pe zi și sînt foarte lungi. Într-o dimineață crezui că umblă înaintea noastră, cu pas mai încet decît catîrii care ne trăgeau trăsura vreo zece capucini; privindu-i însă, văzui niște femei de toate vîrstele.

— Ce-i asta? îi spusei lui señor Andrea. Ce-i cu femeile astea? Sînt nebune?

— Nicidecum. Poartă strai de capucin din evlavie și sînt sigur că nici una n-are cămașă pe ea.

A nu avea cămașă pe tine nu e lucru de mirare, căci cămășile sînt rare în Spania, dar a purta strai de capucin cu gîndul să-i placi mai mult Ziditorului, mi se păru din cale-afară de ciudat. Am să povestesc o întîmplare care m-a distrat grozav.

La poarta unui oraș, nu departe de Madrid, mi se ceru pașaportul. Îl dau și cobor și eu să-mi mai dezmorțesc picioarele. Îl văd pe șeful biroului supărat pe un preot străin care voia să treacă mai departe spre a merge la Madrid și nu avea pașaport pentru capitală. Arăta unul cu care fusese la Bilbao, dar care pe slujbaș nu-l mulțumea. Preotul acesta era sicilian. Îl sîcîiau, îmi stîrni interesul și-l întrebai de ce s-a băgat în bucluc. Îmi răspunse că n-a crezut că e nevoie să ai un pașaport în Spania o dată ce te afli în țară.

— Vreau să merg la Madrid, îmi spuse, unde nădăjduiesc să intru la un grande, ca duhovnic. Am o scrisoare pentru el.

— Arat-o și cu siguranță că au să-ți dea drumul.

— Aveți dreptate.

Sărmanul preot scoate din portofel scrisoarea, care era deschisă, și i-o arată slujbașului, care o deschide, privește semnătura și începe să țipe citind numele lui Squillace.

— Cum, señor abate, mergeți la Madrid recomandat de Squillace și îndrăzniți să arătați scrisoarea?

Slujbașii, zbirii care erau acolo, auzind că sărmanul abate n-are altă recomandare decît a acestui ministru, țintă a urii norodului, și pe care l-ar fi ucis cu pietre dacă regele, care-l ocrotea, nu i-ar fi înlesnit evadarea, ridicară bastoanele și începură să-l ciomăgească pe bietul sicilian, care nu se aștepta ca arătînd recomandarea unui om în-

tr-al cărui sprijin își punea, poate, toată nădejdea, să se aleagă cu o atît de jalnică întîmpinare.

Mă băgai între ei și avui fericirea ca, nu fără greutate, să-l scot din mîinile lor pe sărmanul abate, pe care-l lăsară să treacă așa, ca de contrabandă, cred, drept răsplată pentru loviturile primite.

Squillace acela a fost trimis de rege, care ținea la el, ambasador la Veneția, unde a murit foarte bătrîn. Era un om făcut să fie urît de toți supușii unui cîrmuitor care l-ar fi pus în fruntea finanțelor, căci, pentru a spori încasările stăpînului, era necruțător cu birurile.

În toate hanurile, ușa odăii care mi se dădea avea un zăvor pe dinafară, iar pe dinăuntru numai clanța. N-am spus nimic, nici întîia noapte, nici a doua, dar a treia i-am spus vizitiului meu că nu-mi place povestea asta.

— Señor don Jacobo, în Spania e musai să vă placă, fiindcă sfînta Inchiziție trebuind să poată oricînd trimite pe cineva să vadă ce fac străinii în odăile lor, aceștia trebuie să nu se poată încuia pe dinăuntru.

— Bine, dar și blestemata asta a voastră de Inchiziție...

— Nu vorbiți așa, pentru numele lui Dumnezeu, señor Jacobo, dacă vă aude cineva sîntem pierduți.

— Mă rog, sfînta voastră Inchiziție ce treabă poate să aibă cu mine ?

— Are treabă cu toată lumea. Să vadă dacă mîncați de dulce în zi de post, dacă se află în odaie inși de sexe deosebite, dacă femeile se culcă singure sau cu niscaiva bărbați și atunci să se încredințeze dacă perechile care dorm laolaltă sînt căsătorite legitim și să-i bage la închisoare dacă certificatele nu vin în sprijinul lor. În țara noastră sfînta Inchiziție, señor don Jaimo, veghează necontenit pentru veșnica noastră mîntuire.

Cînd se întîmpla, din nefericire, să ne întîlnim cu un preot care ducea vreunui muribund împărtășania, señor Andrea oprea, îmi spunea cu glas poruncitor să cobor din trăsură și să îngenunchez, chiar și în noroi ; dacă n-aveam încotro, trebuia să ascult. Marea problemă de religie care-i

frămînta pe atunci erau pantalonii fără *pont-levis*[1]. Cei care își îngăduiau să poarte asemenea pantaloni erau tiriți la închisoare, iar croitorii erau pedepsiți. Și totuși, se purtau mai departe, atît e de mare puterea obișnuinței, iar preoții și călugării zadarnic își spărgeau pieptul în amvon afurisind această necuviință. Te așteptai la o revoluție care ar fi îmbogățit istoria cu un capitol vrednic de Tacit și ar fi făcut toată Europa să se prăpădească de ris. Lucrurile se liniștiră totuși fără vărsare de singe. Se dădu un edict, care fu afișat pe ușile tuturor bisericilor și în care se declara că pantaloni cu prohab are voie să poarte numai călăul. Și moda căzu, căci nimeni nu dorea să se folosească de privilegiul de a trece drept călău; se răzbunară însă spunind că pentru a birui fustele, călugării n-au nevoie să obțină nici un edict.

Începînd astfel încetul cu încetul să cunosc națiunea în mijlocul căreia aveam să trăiesc, ajunsei la Guadalaxara, pe urmă la Alcalá și în sfîrșit la Madrid.

Guadalaxara, sau Guadalajara, pe care spaniolii îl rostesc Gouadalágara, aspirind puternic *g*-ul din *ga*[2] (*x* și *j* se rostesc la fel), Alcalá!

Cîte cuvinte în care nu aud decît vocala *a*, această regină a literelor!

Adevărul e că din limba maurilor, a căror patrie Spania a fost vreme de cîteva veacuri, au rămas o sumedenie de nume, multe cuvinte și numeroase inflexiuni. Toată lumea știe că vocala *a* e foarte frecventă în arabă, iar cei ce despică firul în patru nu se înșală, poate, cînd, pe acest temei, îi dau arabei întîietatea ca vechime; căci vocala *a* e cea mai lesne de rostit, fiind cea mai firească. Ar fi o mare greșeală, după mine, să socotim barbare nume ca *Ala, Achala, Aranda, Almada, Alcalá, Armada, Acara, Bacala, Agapa, Agracaramba, Alva, Alamata, Alabadara, Alcantara, Alcaras, Almaras, Alcavala* și atitea altele, al căror efect sonor face ca limba castiliană să fie cea mai bogată dintre limbile moderne, [bogăție] care, cum lesne înțelege cititorul, se alcătuiește numai din sinonime, căci

[1] Podul lăsat și ridicat peste șanțul cu apă, la castelele medievale. Sistemul în care era practicat pe atunci prohabul îndreptățește comparația.

[2] În grafie românească: Guadalahara.

e mult mai uşor să născoceşti cuvinte, decît să descoperi însuşiri ori să plăsmuieşti lucruri.

Oricum, limba spaniolă e, fără putinţă de tăgadă, una din cele mai frumoase, mai sonore, mai energice şi mai falnice din lume. Dacă o rosteşti cum trebuie, *ore rotundo*[1], e în stare de cele mai poetice armonii. Ar fi deopotrivă cu italiana, sau chiar mai presus de ea ca muzicalitate, dacă n-ar avea cele trei litere guturale care îi strică dulceaţa, oricît s-ar împotrivi spaniolii. Lăsaţi-i să spună ce poftesc. *Quisquis amat ranam, ranam putat esse Dianam.*[2]

Păşind pe poarta Alcalei, mi se cercetează bagajele şi, atenţi cu deosebire la cărţi, slujbaşii rămaseră foarte nemulţumiţi negăsind la mine decît *Iliada* în greceşte şi un Horaţiu latineşte. Mi le luară, dar peste trei zile mi le aduseră înapoi, în strada de la Cruz, la cafeneaua unde trăsesem, în ciuda lui señor Andrea, care voia cu tot dinadinsul să mă ducă într-altă parte. Adresa aceasta mi-o dăduse un om de ispravă la Bordeaux. O curtenie cu care mă cinstiră la porţile Alcalei nu-mi plăcu chiar de loc. Cerîndu-mi un slujbaş o priză de tutun, deschid tabachera şi i-o ofer; în loc să ia însă o priză, înhaţă tabachera, spunîndu-mi:

— Señor, tutunul acesta e oprit în Spania.

(Era tutun măcinat la Paris.)

Şi măgarul îmi înapoiază tabachera după ce varsă tot tutunul în drum.

Nicăieri nu sînt atît de aspri ca în Spania cu privire la praful acesta nevinovat; şi totuşi se face mai straşnic contrabandă şi mai făţiş ca pretutindeni aiurea. Iscoadele regiei, foarte ocrotite de rege, stau cu ochii în patru pe tabachere şi, cînd descoperă pe cîte unul care are tutun străin, îl pun să-l plătească scump. Ca o îngăduinţă, singuri miniştrii străini nu sînt supuşi acestei rînduieli. Regele, care nu-şi vîră în nasul lui uriaş decît o uriaşă priză dimineaţa, cînd se scoală, doreşte ca toţi ceilalţi care prizează să facă să-i umble fabrica. Cînd e curat, tutunul de

[1] In chip armonios (lat.).
[2] Cine o broască iubeşte zînă o socoteşte (lat.).

Spania e foarte bun, dar se găseşte greu şi, în vremea de care vorbesc, aur să fi dat şi nu găseai. E în firea omului să-i placă mai mult fructul oprit decît cel îngăduit, aşa şi spaniolii se dau în vînt după tutunul străin şi de-al lor nici nu vor să audă: ceea ce dă naştere la o uriaşă contrabandă.

Aveam o locuinţă destul de bună şi nu mă supăra decît lipsa de foc, căci frigul era uscat şi mai ţeapăn decît la Paris, în ciuda celor patruzeci de grade latitudine. Pricina e foarte lesne de înţeles: Madridul e, în Europa, oraşul aşezat la cea mai mare înălţime. De oriunde de pe ţărmul mării ai porni spre această capitală, urci fără să-ţi dai seama, pînă ajungi. În afară de aceasta, oraşul e înconjurat, de departe, de munţi înalţi, ca de pildă Guadarrama, iar de aproape e încins cu un brîu de coline, astfel încît, la cel mai uşor vînt de miazănoapte sau chiar de răsărit, îngheţi. Aerul cetăţii nu e potrivit pentru nici un străin, deoarece, curat şi tare, nu e bun de nimic pentru cei care sînt ceva mai voinici, el nu le prieşte decît spaniolilor care, îndeosebi, sînt slabi, plăpînzi, uscăţivi şi atît de friguroşi încît nici în vremea caniculelor nu ies niciodată fără învelitoarea aceea a lor, care e o manta largă şi neagră la cei înstăriţi şi un adevărat burnuz arăbesc la cei din norod şi mai ales la sate.

În ţara aceea, bărbaţii sînt mărginiţi la minte de o sumedenie de prejudecăţi, în vreme ce femeile, deşi fără nici o învăţătură, sînt îndeobşte istețe; şi unii şi celelalte sînt însă însufleţiţi de dorinţi, de patimi la fel de aprige ca aerul pe care-l respiră, la fel de fierbinţi ca soarele sub care trăiesc. Orice spaniol urăşte străinii, numai fiindcă nu sînt spanioli, căci altă pricină cu care să-şi hrănească ura n-are; femeile în schimb, care desigur recunosc cît e de nedreaptă această ură, ne răzbună iubindu-ne; cu straşnică pază însă, căci, gelos de felul lui, spaniolul vrea să şi aibă de ce. Vorbeşte de onoare la cea mai mică abatere de la drumul drept a femeii pe care o iubeşte.

Curtenia în ţara aceea nu poate fi decît tainică, fiindcă năzuieşte la cea mai înaltă putere şi fiindcă e cu străşnicie oprită. De aici vine secretul, intriga şi tulburarea sufletului aflat în cumpănă între datoriile impuse de religie şi tăria patimilor care li se împotrivesc. Bărbaţii sînt mai

degrabă uriți decît frumoși, deși există numeroase excepții, în vreme ce femeile sînt îndeobște drăguțe și adesea chiar frumoase. Sîngele care le fierbe în vine le face focoase în dragoste și tot el e de vină că sînt gata oricînd să sprijine orice urzeală menită să-i păcălească pe cei care le înconjoară ca pentru a le iscodi în tot ce fac. Ibovnicul gata să înfrunte cele mai multe primejdii e întotdeauna cel mai îndrăgit. La plimbare, la biserică, la spectacole, vorbesc din ochi cu cine vor și se pricep de minune să te ispitească în limba aceasta. Dacă apucă prilejul și știe să-l pună în lucrare, bărbatul căruia îi grăiesc astfel poate fi sigur de izbîndă și n-are să se teamă de nici o împotrivire; dacă lasă să-i scape clipa prielnică sau dacă n-o folosește, nu se mai întîlnește cu ea.

Simțeam nevoia să trăiesc într-o odaie caldă, jarul mă supăra și sobă nu era de loc, astfel încît găsii în cele din urmă un tinichigiu priceput care, îndrumat de mine, îmi făcu o sobiță de tablă al cărei burlan ieșea pe fereastră și ajungea pînă la acoperiș: fudul de isprava lui, meșterul îmi luă însă cam multe parale pentru saftea.

În primele zile, cînd soba nu mi-era încă gata, am fost învățat unde să mă duc să mă încălzesc, un ceas înainte de amiază și să rămîn acolo pînă la prînz: era vorba de o piață care se cheamă *Puerta del Sol* (Poarta Soarelui). Și totuși nu e o poartă, dar îi zic astfel fiindcă în locul acela își împarte părintele focului di obște binefăcătoarele bogății, dăruind căldură celor care vin să se plimbe pe acolo și să se bucure de blînda-i putere. Întîlneam la *Puerta del Sol* o mulțime de oameni care se plimbau fie singuri cu pas grăbit, fie agale, vorbind cu niscaiva prieteni. Căminul acesta nu era, totuși, croit pe gustul meu.

Avînd de asemenea nevoie de un slujitor care să știe franțuzește, m-am dat cu capul de toți pereții pînă am găsit unul, și scump din cale-afară, căci un asemenea ins se numește la Madrid paj. Pajul meu era un bărbat de vreo treizeci de ani, de o urîțenie fără cusur; ca paj însă urîțenia aceasta alcătuia pentru el un privilegiu, care-l făcea tocmai bun pentru slujba pe care trebuia s-o îndeplinească, fiindcă nu era nici o primejdie să stîrnească gelozia soților. O femeie cu un anume rang nu cutează niciodată să iasă în trăsură fără a fi însoțită de un așa-zis

paj, care stă în faţă şi care nu-i decît un fel de iscoadă. Un asemenea ticălos e mai greu de îmbrobodit decît cea mai aspră duenă, ca însăşi, prin meseria ei, tiranul tinerei pe care o păzeşte.

O haimana de soiul ăsta am luat şi eu în slujbă, în lipsă de altceva mai bun şi mai bine ar fi dat Dumnezeu să-şi fi rupt nemernicul picioarele înainte de a ajunge la mine.

Mi-am dus toate scrisorile, începînd cu aceea a principesei Lubomirska pentru contele d'Aranda. El e cel care, într-o zi, a curăţat Spania de toţi iezuiţii. Mai tare la Madrid decît însuşi regele, avusese puterea de a interzice cu desăvîrşire pălăriile trase pe ochi şi mantalele pînă la călcii. Era preşedinte al consiliului Castiliei şi nu ieşea decît însoţit de un om din garda personală a regelui, pe care-l aşeza întotdeauna cu el la masă. E de prisos să spun că norodului îi era, fireşte, drag ca sarea în ochi; pare-se însă că lui prea puţin îi păsa. Înzestrat cu o minte subţire şi cu o judecată dreaptă, mare politician, cutezător, hotărît, neînduplecat, mare epicurian, dar pricepîndu-se de minune să salveze aparenţele, făcea la el acasă tot ce-i oprea pe ceilalţi să facă, şi nici nu se sinchisea că lumea vorbeşte.

Seniorul acesta, mai degrabă urît şi care privea cruciş într-un chip neplăcut, mă primi destul de rece.

— Pentru ce aţi venit în Spania ? îmi spuse.

— Ca să învăţ cercetînd moravurile unui popor vrednic de stimă, pe care nu-l cunosc, şi, totodată, să-mi pun la încercare puţina mea pricepere, dacă-i pot fi cumva cirmuirii de folos.

— Ca să trăiţi bine şi liniştit aici, n-aveţi nevoie de mine, căci supunîndu-vă legilor ţării, nimeni şi nimic nu vă va tulbura. Cît despre priceperea pe care doriţi să v-o puneţi la încercare pentru a cîştiga bani, adresaţi-vă ambasadorului republicii dumneavoastră, vă va recomanda şi vă veţi putea face drum.

— Ambasadorul Veneţiei n-are să-mi facă rău, monseniore, dar nici n-are să mă sprijine, căci mă aflu în dizgraţia inchizitorilor de stat. Ba sînt chiar sigur că nici n-are să mă primească.

— Dacă aşa stau lucrurile, nu nădăjduiţi să ajungeţi la curte, fiindcă regele îl va întreba cel dintîi pe el de

dumneavoastră, şi, dacă el nu vă prezintă, vă sfătuiesc să vă gîndiţi doar să vă distraţi.

Plecind de la Aranda, mă dusei la ambasadorul Neapolelui, care îmi vorbi la fel. Altceva nu-mi spuse nici marchizul de Mora, cel mai îndatoritor spaniol. Necăjit că, deşi avea toată bunăvoinţa, nu poate face nimic, ducele de Lossada, mare postelnic al maiestăţii-sale catolice şi favoritul lui, mă sfătui să încerc să ajung în casa ambasadorului Veneţiei şi să caut o cale spre a-i dobîndi sprijinul, cu toată dizgraţia, asupra căreia putea să închidă ochii, necunoscîndu-i pricina. Mă pregătii să urmez sfatul înţeleptului bătrîn şi îi scrisei în acest scop o scrisoare stăruitoare domnului Dandolo, solicitînd o scrisoare de recomandare care să-l silească pe ambasador să mă sprijine la curte, în ciuda pricinii mele cu inchizitorii de stat. Scrisoarea, alcătuită astfel încît să poată fi văzută de zişii inchizitori, trebuia să-mi fie prielnică.

După ce am scris-o, m-am dus la palatul ambasadorului Veneţiei şi m-am prezentat lui Gaspar Soderini, secretar de ambasadă, om de duh, cuminte şi drept, şi care totuşi nu se sfii să-mi spună că se miră că am îndrăznit să mă prezint la palatul ambasadei.

— Mă prezint, domnule, spre a nu mă putea mustra pentru greşeala de a nu mă fi prezentat, căci n-am făptuit nimic care să mă facă să cred că sînt nevrednic de a-i călca pragul. Aş socoti o mai mare cutezanţă să rămîn la Madrid fără a mă fi prezentat. Deocamdată, îmi pare bine că am venit : socot că eram dator s-o fac ; plec însă nemulţumit, gîndindu-mă că dacă ambasadorul gîndeşte ca dumneavoastră, va lua drept o cutezanţă ceea ce nu e decît un act de respect. Dacă, de altminteri, excelenţa sa socoate că nu trebuie să-mi facă cinstea să mă primească, fiindcă între inchizitori şi mine există un conflict personal, conflict a cărui pricină domnul ambasador n-o poate cunoaşte, cum n-o cunosc nici eu însumi, vă rog să-mi îngăduiţi să mă mir ; căci excelenţa-sa nu e aici ambasadorul inchizitorilor de stat, ci al republicii, al cărei supus n-am încetat să fiu ; căci îl desfid, cum îi desfid şi pe inchizitori, să-mi spună care poate fi fărădelegea pe care o puteam săvîrşi şi pe al cărei temei să mă văd lipsit de această calitate. Socot că, dacă datoria mea e să respect

în ființa ambasadorului icoana și reprezentantul domnitorului meu, a lui e să mă ocrotească și să mă sprijine.

Roșind pînă la urechi la auzul acestor cuvinte, Soderini îmi răspunse :

— De ce nu-i scrieți ambasadorului toate cîte mi le-ați spus mie acum ?

— Nu i le puteam scrie înainte de a ști dacă mă primește ori nu. Acum, cînd sînt îndreptățit să-mi închipui că felul lui de a gîndi nu se deosebește de al dumneavoastră, voi avea cinstea să-i scriu.

— Nu cunosc dacă excelența-sa gîndește ori nu ca mine, și, deși v-am spus ce v-am spus, s-ar putea ca nici dumneavoastră să nu cunoașteți ce gîndesc eu. Pînă una, alta, oricum, scrieți-i, s-ar putea întîmpla să vă primească.

— Vă voi urma sfatul, pentru care vă rămîn recunoscător.

Întors acasă, îi scrisei ambasadorului tot ce-i spusesem secretarului său și a doua zi îmi fu anunțat contele Manuzzi. Aveam înaintea mea un băiat drăguț, destul de chipeș și care arăta minunat. Îmi spuse că locuiește la ambasador și că, după ce mi-a citit scrisoarea, excelența-sa l-a trimis să-mi spună că avînd cuvintele lui pentru care nu mă poate primi fățiș, ar fi totuși încîntat să stea de vorbă cu mine în chip neoficial, căci mă cunoaște și mă prețuiește.

Tînărul Manuzzi îmi spuse că e venețian, că mă cunoaște după nume, fiindcă i-a auzit de o sută de ori pe părinții lui vorbind de mine și plîngîndu-mi nenorocirea. Nu mi-a trebuit mult ca să înțeleg că tînărul Manuzzi e fiul lui Gianbattista Manuzzi, care le slujise de iscoadă inchizitorilor de stat pentru a mă băga la *Piombi*, același care-mi șterpelise cărțile de magie, fatalele cărți care, de bună seamă, au fost corpul delictului pentru care, fără nici o altă formalitate, am îndurat toate grozăviile cite le-am îndurat. Nu i-am spus, firește, nimic din ce descoperisem, dar n-aveam nici o pricină să mă îndoiesc că ghicisem bine. O cunoșteam pe maică-sa, fiica unui fecior de casă al familiei Loredan, și pe taică-său care, așa cum am spus-o în povestea întemnițării mele, era un biet antreprenor. Îl întrebai dacă acasă la ambasador i se zice conte. Îmi spuse că da, fiindcă e conte, în puterea unei

diplome pe care a dobîndit-o de la electorul palatin. Văzînd că i-am ghicit obîrşia, îmi vorbi deschis şi, ştiind că cunosc aplecările alături cu firea ale domnului Mocenigo, îmi spuse rîzînd că e puştiul lui.

— Voi face pentru dumneavoastră tot ce-mi va sta în putere.

Mai mult nu-mi puteam dori, căci un asemenea Alexis era făcut să dobîndească orice voia de la Corydonul lui. Ne îmbrăţişarăm şi îmi spuse, plecînd, că mă aşteaptă după prînz la palat, în *calle Ancha*, strada Largă, să bem cafeaua la el în odaie, unde sigur va veni şi ambasadorul de îndată ce-l voi vesti că sînt acolo.

Mă dusei ; ambasadorul mă întîmpină foarte călduros şi-mi spuse cu multă gingăşie cît îi pare de rău că nu mă poate primi oficial ; căci era adevărat că ar fi putut face totul şi chiar să mă călăuzească la curte fără a se compromite, căci nu era nicidecum ţinut să ştie ce au făcut, fără nici o judecată, cu mine inchizitorii ; se temea însă să nu-şi cîştige duşmani.

— Nădăjduiesc, îi spusei, să primesc curînd de la cineva o scrisoare care-i va spune excelenţei voastre din partea inchizitorilor să mă recomandaţi fără nici o sfială.

— Mă voi grăbi atunci să vă prezint la toţi miniştrii.

Acest Mocenigo e acelaşi care şi-a cucerit o atît de tristă faimă la Paris, cu nefericita lui aplecare pentru pederastie — viciu sau gust de care francezilor le e silă — şi care a fost mai tîrziu condamnat de Consiliul celor Zece la şapte ani de temniţă în fortăreaţa Brescia pentru că voise să plece din Veneţia la ambasada lui de la Viena fără a fi avut întîi îngăduinţa cabinetului de stat. Maria-Tereza înştiinţase guvernul veneţian că nu va încuviinţa niciodată să primească la curte pe un om ale cărui gusturi destrăbălate ar fi o pricină de scandal pentru capitala ei. La Veneţia, dădeau din colţ în colţ, neştiind cum să-l facă pe Mocenigo să înţeleagă de vorbă şi, cînd încercă să plece cu voie sau fără voie, apucară prilejul şi aleseră alt ambasador, surghiunindu-l pe Mocenigo, al cărui urmaş îi împărtăşea gusturile scîrbavnice, cu Hebe însă şi nu cu Ganymede, cea ce îi acoperea dezmăţul cu un văl de decenţă.

În ciuda numelui de pederast, Mocenigo era iubit la Madrid. Am rîs, la un bal, de un grande spaniol care îmi

spuse, într-un fel cumva tainic, văzîndu-mă cu Manuzzi, că tînărul acesta e nevasta ambasadorului. Nu ştia că ambasadorul era nevasta lui Manuzzi şi habar n-avea de treburile acestea. Ferice de el! Altminteri, gustul acesta, oricît ar putea părea de chisnovat, era gustul preferat al mai multor oameni mari. Era foarte răspîndit în antichitate, şi cei care îl împărtăşeau erau desemnaţi cu epitetul de „hermafrodit", nume care desemna cele două patimi şi nu cele două sexe, care nu-s decît emblema lor.

Îi făcusem pînă acum vreo două-trei vizite pictorului Mengs, care, de şase ani era, cu leafă mare, în slujba maiestăţii sale catolice şi mă poftise la cîteva ospeţe cu prietenii lui. Nevasta şi familia îi erau la Roma. El sta singur la Madrid, cu slujitorii săi, găzduit cum nu se poate mai bine într-o casă a regelui şi se bucura de mare vază, fiindcă vorbea cu regele cînd poftea. La Mengs l-am cunoscut pe Sabbatini, un arhitect de mare talent, pe care regele îl adusese de la Neapole ca să curețe puțin Madridul, căci, înainte de sosirea lui, capitala aceasta era cel mai murdar şi mai puturos oraş din lume. Construind canale, conducte subterane şi umblători în paisprezece mii de case, Sabbatini făcuse avere. Se căsătorise prin procură cu fiica lui Vanvitelli, tot un arhitect, care locuia la Neapole şi nu-l văzuse niciodată. Fata sosise la Madrid cam o dată cu mine. Era o codană frumoasă de optsprezece ani care, de îndată ce-l văzu pe soţul ei, găsi de cuviinţă să spună că nu se va învoi niciodată să-i fie soţie. Sabbatini nu era nici tînăr, nici frumos, era însă un bărbat curtenitor şi distins şi drăgălaşa copilă se hotărî să bea pînă la fund cupa amărăciunilor cînd i se spuse că n-are de ales decît între el şi călugărie. Şi totuşi, n-a avut a se căi, căci a găsit în soţul ei un bărbat avut, gingaş şi îndatoritor, care-i făcea toate poftele. Arzînd de dorul ei şi iubind-o-n tăcere, suferearn şi nu spuneam nimic nimănui căci, pe lîngă că rana ce mi-o făcuse Charlotte încă mai sîngera, începeam să-mi pierd avîntul văzînd că femeile nu mă mai întîmpină ca altădată.

Ca să-mi mai primenesc gîndurile, mă apucai să merg la teatru, care se afla la o sută de paşi de locuinţa mea, şi la balurile mascate pe care le înfiinţase la Madrid contele d'Aranda, într-o sală construită anume şi numită *los*

Caños del Peral. În comedia spaniolească multe se bat cap în cap, totuşi mi-a plăcut. Se jucau pe atunci actele sacramentale, care puţin mai pe urmă au fost oprite; n-am putut să nu remarc neruşinarea unei poliţii odioase, în felul cum erau construite lojile, care se numesc *aposentos*. În loc să aibă scînduri care să ascundă de privirile parterului picioarele bărbaţilor şi fustele femeilor, în lojile acestea se vede tot, căci nu sînt susţinute decît de nişte mici coloniţe. Atît de înrădăcinate sînt prejudecăţile şi atît de mare puterea obişnuinţei, încît un preacucernic bărbat care şedea lîngă mine îmi spuse cu o mutră lungă că rînduiala aceasta e foarte înţeleaptă şi că se miră că poliţia din Italia nu-i urmează pilda.

— Şi ce vi se pare, mă rog, de mirare într-asta?

— Anume că, siguri că nu-i vede nimeni de la parter, îndrăgostiţii pot săvîrşi fapte neruşinate.

Ridicai din umeri şi nu-i răspunsei nimic.

Intr-o lojă mare aflată în faţa scenei stăteau *los padres*[1] de la Inchiziţie, spre a se convinge că actorii şi spectatorii se poartă cum trebuie. Nu-mi dezlipeam ochii de la chipurile acelea evlavios de făţarnice, cînd deodată straja de la uşa parterului strigă tare:

— *Dios!*

La strigătul acesta, spectatorii, bărbaţi şi femei, şi toţi actorii care erau pe scenă căzură în genunchi şi aşa rămaseră pînă cînd nu se mai auzi din stradă clopoţelul. Clopoţelul acesta vestea că trece un preot cu împărtăşania pe care o duce vreunui bolnav. Grozav îmi venea să rîd, dar făcusem prea bine cunoştinţă cu obiceiurile spaniolilor ca să mă stăpînesc. Toată credinţa, spaniolii şi-o pun în practica aparentă a cultului exterior. Nu există nici o desfrînată care, înainte de a se dărui poftelor ibovnicului ei, să nu acopere întîi cu un văl icoana Mîntuitorului sau a Fecioarei aflată în odaie. Acela care ar rîde de această pidosnicie s-ar găsi în primejdie de a fi socotit necredincios şi de a fi chiar denunţat de însăşi nefericita care i-a vîndut hatîrurile.

[1] Preoţii (sp.).

La Madrid, şi poate că la fel se întîmplă pretutindeni în Spania, orice bărbat care merge la un han ca să ia masa cu o femeie într-un iatac trebuie să se aştepte ca feciorul să stea neclintit în odaie, ca să poată jura, după-masă, că bărbatul şi femeia cu pricina n-au făcut altceva decît să mănînce şi să bea. Cu toată această risipă de pază, la Madrid dezmăţul e în floare; ba chiar i se adaugă, faţă de acela dintr-alte ţări, cumplita făţărnicie, care aduce adevăratei cucernicii mai multă stricăciune decît a putut născoci vreodată sloboda îngăduinţă. Par a se fi înţeles cu toţii, bărbaţi şi femei, să zădărnicească orice supraveghere. Pe de altă parte, legăturile cu femeile nu-s fără primejdie, deoarece fie endemic, fie lipsă de curăţenie, fie urmare a cine ştie cărei sfieli de a lua seama la această latură a sănătăţii, ai adesea a te căi de hatîrurile pe care le-ai dobîndit de la ele.

Balul mascat m-a cucerit. Întîia oară cînd m-am dus, în domino, ca să văd despre ce e vorba, n-am cheltuit decît un dublon, adică vreo unsprezece franci francezi; pe urmă însă am cheltuit de fiecare dată cîte patru, şi iată cum:

Văzînd că mă descurc greu cu ospătarul, un domn la vreo şaizeci de ani care şedea lîngă mine la cină ghici că sînt străin şi mă întrebă unde mi-e masca pereche.

— N-am; am venit singur, ca să văd acest fermecător aşezămînt peste care domneşte plăcerea, şi rînduiala aceasta desăvîrşită, pe care nu mă aşteptam să o găsesc la Madrid.

— Foarte frumos, dar ca să vă bucuraţi într-adevăr de toate trebuie să veniţi însoţit, căci îmi păreţi un om care ştie să guste plăcerea dansului şi, venind singur, n-o puteţi face, căci fiecare femeie are cîte un *parejo* (cavaler, curtezan, *partner* [1]) care n-o lasă să danseze decît cu el.

— Atunci am să vin singur şi n-am să dansez, căci fiind străin nu cunosc nici o doamnă pe care s-o pot pofti să vină cu mine la bal.

— Ba tocmai fiindcă sînteţi străin puteţi lesne găsi o femeie sau o fată care să vă însoţească, mai lesne chiar decît un spaniol de la Madrid. În noul fel de viaţă pe care

[1] *Partener* (engl.).

l-a statornicit contele d'Aranda, toate femeile din capitală se dau în vînt după balul acesta. Vedeţi aici vreo două sute care dansează, ca să nu le mai socotesc pe cele care stau în loji; ei bine, cred că nu greşesc dacă zic aşa: că mai sînt acum în oraş patru mii de tinere care plîng ori suspină la ele acasă că n-au nici un iubit care să le poată aduce aici; căci, precum poate ştiţi şi dumneavoastră, nici o femeie n-are voie să vină singură. Iar eu sînt sigur că va fi destul să vă spuneţi numele şi să arătaţi unde locuiţi pentru ca nici un tată şi nici o mamă să nu îndrăznească a se împotrivi să vă încredinţeze pe fiica lor, dacă vă prezentaţi şi le cereţi cinstea de a-i oferi plăcerea balului, trimiţîndu-i domino, mască şi mănuşi şi mergînd s-o luaţi în trăsura cu care o veţi petrece pe urmă înapoi în căminul părintesc.

— Şi dacă mi se zice nu ?

— Spuneţi frumos la revedere şi plecaţi, iar tăticul şi mămica se vor căi că v-au zis nu, căci fata va plînge, va fi bolnavă, va avea convulsiuni, va cădea la pat şi va tuna şi fulgera împotriva tiraniei părinteşti, luînd martor pe Dumnezeu că nici nu v-a cunoscut şi că cererea dumneavoastră era cel mai nevinovat lucru din lume.

Cuvintele acestea, cu totul noi pentru mine şi care aşa cum erau rostite păreau pline de cel mai convingător miez de adevăr, mă înveseliră, căci vedeam mijind nădejdea unei plăcute aventuri. Îi mulţumii îndatoritoarei măşti, care vorbea foarte bine italieneşte, spunîndu-i că mă voi folosi de învăţătura pe care mi-a dat-o şi-i voi spune şi lui ce am isprăvit.

— Voi fi încîntat să aflu că aţi avut succes, şi mă veţi găsi în fiecare noapte de bal în loja unde voi avea plăcerea să vă petrec, spre a vă prezenta doamnei care se află acolo şi pe care o veţi găsi de asemenea şi în nopţile următoare.

Mişcat de atîta curtenie, îmi rostii numele şi-l urmai. Mă duse într-o lojă unde erau două doamne şi un bărbat mai în vîrstă. Călăuza mea mă prezentă ca pe un străin pe care-l cunoaşte şi convorbirea se învîrti în jurul balului. Le spusei ce credeam eu despre el şi-mi rostii părerile cu destulă voie-bună ca să placă. Una din cele două doamne, care mai purta pe chip urmele unei frumuseţi trecute, mă

întrebă, într-o foarte bună franţuzească, prin ce *tertulias* (cercuri) mă învîrtesc.

— Aflîndu-mă de puţină vreme la Madrid şi nefiind prezentat la curte, nu cunosc, doamnă, pe nimeni

— Nu mai spuneţi ! Vă plîng. Poftiţi la mine, domnule, şi veţi fi binevenit. Mă numesc Pichona şi oricine vă va spune unde stau.

— Voi avea cinstea, doamnă, să vin să vă prezint omagiile mele.

Cel mai mult din tot spectacolul acela m-a încîntat clipa cînd, către miezul nopţii, în sunetele orchestrei şi în zarvă de bătăi din palme, începu un dans de perechi, cel mai nebunesc dans pe care mi l-am putut vreodată închipui. Era vestitul *fandango*, pe care credeam că-l cunosc şi de care habar n-aveam. Nu-l văzusem dansîndu-se decît în Italia şi în Franţa, pe scenă ; dansatorii se fereau însă de gesturile care fac dintr-însul cel mai plin de vrajă şi cel mai voluptos dans cu putinţă. E cu neputinţă de descris. Fiecare pereche, bărbat şi femeie, nefăcînd de fiecare dată mai mult decît cîte trei paşi şi sunînd din castaniete în ritmul orchestrei, fac o mie de mişcări, o mie de gesturi, care de care mai aţîţătoare. E, acolo, rostită în dans, dragostea întreagă, de la un capăt la celălalt, de la suspinul dorinţei şi pînă la extazul din clipa supremei desfătări. Mi se părea cu neputinţă ca, după un asemenea dans, dansatoarea să fie în stare a-i mai refuza ceva partenerului ei, căci *fandango*-ul trebuie să stîrnească în toate simţurile voluptatea. Atît de mult îmi plăcea să văd bacanala aceea, încît îmi venea să strig. Bărbatul mascat care mă adusese acolo îmi spuse că, pentru a cunoaşte cu adevărat ce e un *fandango*, trebuie să-l vezi dansat de *gitanas*[1], cu cavaleri care să-l danseze la fel de bine ca ele.

— Dar Inchiziţia — făcui eu — n-are nimic de zis împotriva acestui dans ?

Luînd cuvîntul, Pichona îmi spuse că era cu desăvîrşire oprit şi că n-ar îndrăzni nimeni să-l danseze dacă nu l-ar fi îngăduit contele d'Aranda.

[1] *Ţigănci* (span.).

Mi se spuse mai pe urmă că, dacă i se năzărea contelui să-l oprească, plecau toţi din bal, înjurind, şi că, atunci cînd il îngăduia, il ridicau în slăvile cerului.

A doua zi, îi poruncii nemernicului meu de paj să-mi găsească un spaniol care să mă învețe *fandango*. Mi-aduse un dansator de la teatru pe care-l tocmii să-mi dea şi lecţii de limba spaniolă, căci era şi actor şi vorbea foarte frumos. În trei zile, tînărul acesta mă învăţă atit de bine toate mişcările incit, precum înşişi spaniolii o mărturiseau, nimeni nu se putea lăuda că-l dansează mai bine decît mine.

La cel dintîi bal, voind să cinstesc părerea îndatoritoarei măşti, mă gîndii să purced la treabă; nu doream însă nici o femeie oarecare şi nici o nevastă şi, înţelepţeşte socotind, nu puteam năzui nici la o domnişoară bogată sau de rang înalt, la care nu numai că aş fi întîmpinat un refuz, dar m-aş fi făcut şi de rîs.

Era în ziua de Sfîntul Anton. Trecînd pe dinaintea bisericii Soledad, intrai înăuntru, cu îndoitul ţel de a asculta liturghia şi de a-mi găsi o *pareja* pentru a doua zi, care era o miercuri.

Zărind o fată frumoasă şi înaltă, care ieşea, spăsită şi cu ochii în pămînt, dintr-un confesional, o urmării cu privirea. După cum păşea de cumpănit şi agale, după cît era de bine făcută, după cît îi era piciorul de mic, socotii că danseaza cu siguranţă *fandango* ca o *gitana* şi o alesei pe ea ca să-mi fac debutul la *los Caños del Peral*. N-arăta nici a nobilă, nici a bogătană şi nu semăna întru nimic nici cu fetişcanele acelea de care e plin Madridul şi care se duc ca nişte sfinte la spovedanie: mă gîndii s-o urmăresc, ca să aflu unde stă. La sfîrşitul slujbei, pe cînd preotul împărţea cuminecătura, o văzui ridicîndu-se, apropiindu-se, sfios, de sfînta masă, luînd anafura şi apoi trăgîndu-se într-un colţ spre a-şi încheia rugăciunea. Am avut răbdare şi am aşteptat pînă la sfîrşit. În cele din urmă ieşi, însoţită de altă fată, şi o urmării de departe. La capătul unei străzi, însoţitoarea ei o lăsă pentru a intra la ea acasă, iar a mea, după ce face cale întoarsă vreo douăzeci de paşi, coteşte

pe altă stradă şi intră într-o căsuţă cu un cat. Nu se putea să mă înşel. Mi-am băgat bine în cap numele străzii, *del Desengaño*, pe urmă m-am dus de m-am plimbat vreo jumătate de ceas, ca să nu dau de bănuit că am urmărit-o şi m-am întors. Eram foarte pregătit să întîmpin un refuz şi să spun frumos la revedere, precum mă sfătuise masca; urc şi, găsind un cordon de clopoţel la singura uşă pe care o vedeam, aud strigîndu-se:

— Cine e ?

— Om bun, strigai precum, în afară de uneltele Inchiziţiei, e obiceiul să se răspundă.

Şi uşa se deschise. În faţa mea erau un bărbat, o femeie, tînăra credincioasă pe care o urmărisem, şi încă o fată, urîtă.

Vorbind foarte prost spanioleşte, dar destul de bine ca să mă fac înţeles, îi spusei, cu pălăria în mînă şi cu sfială în glas, tatălui, că, fiind străin, dorind să merg la bal şi neavind nici o *pareja*, am urcat la întîmplare ca să-i cer îngăduinţa s-o poftesc pe fiica lui, dacă are vreuna, încredinţîndu-l că sînt un om de onoare şi că am să i-o aduc înapoi acasă, după bal, întocmai aşa precum mi-a încredinţat-o.

— Iată pe fiica mea, señor, dar nu vă cunosc şi nu ştiu dacă are chef să meargă la bal.

— Cu voia dumneavoastră, tăicuţă şi măicuţă, grozav mi-ar plăcea să merg.

— Îl cunoşti aşadar pe domnul ?

— Nu l-am văzut în viaţa mea, şi cred că e greu să mă fi văzut vreodată.

— Aşa e, señora.

Omul mă întrebă cum mă cheamă şi unde stau şi-mi făgădui să-mi dea un răspuns la ceasul prînzului, dacă iau prînzul acasă. Îmi cerui iertare de îndrăzneală şi îl rugai să-mi aducă negreşit răspunsul, pentru ca, dacă nu-mi dă fata, să pot găsi la întîmplare alta, căci nu cunosc decît fete bogate care sînt toate prinse.

Plecai. Cînd să mă aşez la masă, hop că pică şi omul meu. Trimiţîndu-l la plimbare pe aschimodia mea de paj,

îl poftesc să ia loc și îmi vestește că fiica lui primește cinstea pe care doresc să i-o fac, dar că mama ei o va însoți și o va aștepta, dormind, în trăsură. Îi răspunsei că va face precum va voi, dar că îmi pare rău gîndindu-mă că-i va fi frig.

— Are să aibă o manta groasă, îmi răspunse el.

Îmi împărtăși pe urmă că e cizmar.

— Atunci ia-mi, te rog — îi spusei — măsură pentru o pereche de pantofi.

— Asta n-aș îndrăzni s-o fac, deoarece sînt *hidalgo* (nobil) : luînd cuiva măsură de pantofi, aș fi silit să-i ating piciorul, ceea ce m-ar înjosi. Eu sînt cîrpaci și astfel nu înfring rînduiala.

— Fii bun atunci și drege-mi, te rog, cizmele astea.

— Vi le fac ca noi ; văd numai că e cam mult de lucru la ele : are să vă coste un *pezzo duro*. (Vreo cinci franci francezi.)

Spunîndu-i că mi se pare ieftin, îmi făcu o adîncă plecăciune, nevoind cu nici un preț să rămînă să prînzească cu mine.

Iată, așadar, un cîrpaci care, fiindcă pun mîna pe picioarele oamenilor, îi disprețuia pe cizmari, iar aceștia la rîndul lor îl disprețuiau desigur fiindcă nu pune mîna decît pe furdale. Nefericită trufie ! În cîte chipuri te-arăți ! Și cine n-o are oare pe a sa ?

A doua zi trimisei la cîrpaciul-gentilom un negustor cu domino-uri, cu măști și mănuși. Dar mă ferii să mă arăt cu și nici nu-mi trimisei pajul, pentru care aveam o firească silă, care se prefăcu curînd într-o adevărată presimțire. Îmi făcui rost de o trăsură bună cu patru locuri și, la căderea nopții, eram la poarta evlavioasei mele, pe care o găsii gata de plecare, iar culorile vii care-i insuflețeau obrazul îmi îngăduiră să citesc cu destulă ușurință ce se petrecea în sufletul ei. Ne urcarăm în trăsură cu maică-sa, care era îmbodolită într-o manta cît toate zilele și coborîrăm la poarta salonului, lăsînd-o pe mamă în trăsură. De îndată ce rămaserăm singuri, frumoasa mea *pareja* îmi spuse că o cheamă doña Ignazia.

CAPITOLUL XXVI

Iubirea mea cu doña Ignazia, fata cîrpaciului-gentilom — Sînt întemnițat la Buen-Retiro ; triumf — Un inchizitor de stat al republicii mă recomandă ambasadorului Veneției.

Intrarăm în sală și dădurăm un ocol, două. Doña Ignazia era atît de plăcut mișcată, incît o simțeam cum freamătă fără să vrea, ceea ce mi se părea o bună prevestire pentru planurile mele de iubire. În salonul acela, unde domneau purtări atît de slobode incît aproape depășeau marginile bunei-cuviințe, forfoteau neîncetat numeroși ostași cu baioneta la armă, gata să-l înhațe pe cel dintîi zavragiu.

Dansarăm, pînă la ora zece, menueturi și contradansuri, ne duserăm apoi să cinăm, tăcînd într-una, ea ca să mă țină la distanță, iar eu fiindcă, vorbind prea prost spaniolește, nu mă pricepeam ce să-i spun. După cină o lăsai singură pentru o clipă și mă dusei în loja unde trebuia s-o găsesc pe Pichona ; neîntîlnind însă decît măști necunoscute, mă întorsei la dansatoarea mea și o luarăm de la capăt ca mai înainte, pînă cînd se vesti că s-a dat voie la *fandango*. Ieșii pe platou cu *pareja* mea, care-l dansa minunat, și care era uluită văzînd cît de bine îi ține hangul un străin. După ce se sfîrși dansul acesta care ne făcuse să luăm foc, o dusei la bufet și, slujind-o cu tot ce-i putea pofti inima, o întrebai dacă e mulțumită de mine ; pe urmă îi spusei că m-a făcut să mă îndrăgostesc atît de tare de dînsa, incît am să mor, afară doar dacă va găsi un mijloc să mă facă fericit, încredințînd-o că sînt gata să merg pentru dînsa pînă-n pînzele albe.

— Nu pot să te fac fericit, îmi spuse ea, decît fericindu-mă însămi pe mine. Am să-ți scriu mîine cum poți face ca totul să atîrne de domnia-ta și vei găsi răvașul meu cusut în gluga de la domino.

— Mă vei găsi gata de orice, frumoasă Ignazia, dacă pot nădăjdui de la domnia-ta totul.

Sosind ceasul plecării, ieşirăm, ajunserăm la trăsură şi ne urcarăm în ea. Mama se deşteptă, vizitiul porni, iar eu, luînd miinile fetei, dădui să i le sărut; închipuindu-şi însă desigur că am alte gînduri, le apucă pe ale mele şi le ţinu atît de strîns, încît zadarnic aş fi încercat, cred, să mă eliberez. În poziţia aceasta şi fără să lase să se vadă nici o sforţare, doña Ignazia îi povesti maică-si ce tare i-a plăcut la bal. Nu-mi dădu drumul la miini decît în clipa în care, ajunşi la colţul străzii, mama îi strigă vizitiului să oprească, fiindcă nu voia să dea prilej de bîrfeală coborînd chiar în faţa porţii.

A doua zi, trimiţînd după domino, găsii înăuntru răspunsul prin care Ignazia îmi spunea că va veni să se prezinte la mine don Francisco de Ramos, că el e omul care o iubeşte şi că voi afla chiar de la dînsul calea de a o face fericită, fericirea mea urmînd să reiasă nemijlocit din-tr-a ei.

Acest don Francisco nu întîrzie de loc, căci nu era nici opt cînd mi-l anunţă pajul a doua zi dimineaţă. Îmi spuse că doña Ignazia, căreia îi vorbea noapte de noapte din stradă în vreme ce ea sta în fereastră, i-a destăinuit că a fost la bal cu mine şi cu maică-sa şi că, sigură că în inima mea a încolţit pentru dînsa o dragoste părintească, l-a convins să se prezinte la mine, încredinţată că am să mă port cu el cum m-aş purta cu fiul meu. În numele ei îşi ia el îndrăzneala să-şi deschidă inima faţă de mine şi să mă roage să-i împrumut o sută de dubloni, care l-ar ajuta să se însoare cu aceea pe care o iubeşte, înainte de sfîrşitul carnavalului.

— Sînt slujbaş la monetărie, adăugă el, dar n-am deocamdată decît o leafă foarte mică. Trag nădejde însă că în curînd au să mă înainteze şi că voi fi în stare s-o fac fericită pe Ignazia. N-am nici un prieten la Madrid, toate neamurile mele aflîndu-se la Toledo, astfel încît, atunci cînd voi fi la casa mea, n-am să mă văd cu nimeni, decît cu tatăl şi cu mama nevestei-mi şi cu dumneavoastră, deoarece ştiu că o iubiţi ca pe însăşi fiica dumneavoastră.

— Drept grăieşti despre mine, don Francisco, îi spusei, dar aştept nişte bani şi nu prea am nici eu deocamdată. Te poţi bizui pe discreţia mea şi ai să-mi faci plăcere oricînd ai să vii să mă vezi.

Drăgălaşul de crai îşi luă rămas bun şi plecă cu coada între picioare. Don Francisco acesta era un băiat de două zeci şi doi de ani, urît şi prost făcut. Întîmplarea nu-mi făcea nici cald, nici rece, căci dragostea mea pentru Ignazia nu era decît o toană, aşa că ieşii să mă duc să-i sărut mîna Pichonei, care atît de drăguţ mă poftise la dînsa întîia oară cînd m-a văzut. Cercetasem cine e femeia aceea şi aflasem că fusese actriţă şi că-şi datora averea ducelui de Medina-Celi.

Mergînd odată la dînsa pe o vreme foarte friguroasă şi găsind-o fără foc, fiindcă n-avea bani să-şi cumpere cărbuni, ducele acesta se simţi ruşinat că a fost la o femeie atît de săracă, el, care era atît de bogat, şi-i trimise chiar a doua zi un grătar de argint pe care, în loc de cărbuni, pusese o mie de *pesos duros* de aur, adică aproape trei sute de mii de franci. De atunci, Pichona trăia foarte înlesnit şi primea lume aleasă.

Pichona mă primi destul de bine, dar părea mîhnită. Îi spusei că, neavînd fericirea s-o găsesc în loja ei în noaptea ultimului bal, m-am temut să nu fie cumva bolnavă şi am socotit de cuviinţă să vin s-o întreb de sănătate.

— N-am fost la bal, îmi spuse ea, căci chiar în ziua aceea ducele de Medina-Celi, singurul prieten pe care-l aveam pe lumea asta, a murit după ce a bolit vreme de trei zile.

— Vă împărtăşesc durerea, doamnă, şi era bătrîn ducele ?

— Nu, nici şaizeci de ani. L-aţi văzut : nu-i arăta.

— Unde l-am văzut, doamnă ?

— Nu v-a adus el la mine în lojă ?

— Cum ? El era ? Nu mi-a spus cum îl cheamă. Îl vedeam pentru întîia oară.

Moartea aceasta mă mişcă şi mă va ierta cititorul dacă am crezut că, poate, a fost un nenoroc pentru mine. Toată averea lui îi rămînea singurului său fiu, un mare zgîrcit care, cum prea adesea se întîmplă, avea un fiu, care dădea cele mai bune semne că va fi un straşnic risipitor.

Mi s-a spus că familia ducelui de Medina-Celi are *treizeci de pălării*, treizeci de trepte adică de nobleţe spaniolă.

Un tînăr, cdec al cafenelei în care cu nici nu călcam, intră foarte hotărît la mine, arătîndu-se gata să mă slujească într-o ţară nouă pentru mine şi pe care spunea că el o cunoaşte temeinic.

— Sînt, îmi spuse el, contele Marazzani, din Piacenza. Nu-s bogat şi am venit la Madrid să-mi încerc norocul. Nădăjduiesc să fiu numit în garda personală a maiestăţii-sale catolice. E un an de cînd aştept şi, aşteptînd, petrec. V-am văzut la bal cu o fată frumoasă, pe care nimeni n-o cunoaşte. Nu voi să ştiu cine e; dar dacă vă place să mai schimbaţi, pot să vă fac cunoştinţă cu tot ce are Madridul mai bun.

Să fi fost atît de cuminte pe cît, cu experienţa mea, ar fi trebuit să fiu, l-aş fi dat afară pe uşă pe neobrăzatul acela ori l-aş fi poftit curtenitor să mă lase în pace; eu, însă, şi cuminte! Fără să-mi dau seama, atîta cuminţenie începea să mă obosească; un gol uriaş începea să mă chinuie; simţeam nevoia de o mică mare dragoste, cum avusesem atîtea pînă atunci. Aşa se face că, aproape fără voie, îl întîmpinai cu bunăvoinţă pe acel Mercur, poftindu-l să-mi arate cîteva fete frumoase, vrednice să le iau în seamă, înlăturîndu-le pe cele prea lesnicioase, precum şi pe cele care mi-ar fi dat prea multă bătaie de cap să ajung la ele: nu-mi trebuia balamuc în Spania.

— Veniţi, îmi spuse, cu mine la bal şi vi le făgăduiesc pe toate cîte vă vor plăcea, chiar dacă au cîte un ibovnic oficial.

Fiind bal chiar în ziua aceea, mă prind să-l însoţesc şi, poftindu-se la prînz, îl primesc. După-masă, spunîndu-mi că n-are un ban, mai avui şi slăbiciunea să-i dau un dublon. Sforarul acesta, obraznic, slut şi chior, stătu toată noaptea cu mine la bal, arătîndu-mi vreo douăzeci de femei drăguţe şi spunîndu-mi povestea fiecăreia; văzînd eu mai apoi una care-mi plăcu, îmi făgădui să mi-o aducă la o codoaşă şi se ţinu de cuvînt; omul acesta mă costa însă multe parale, iar plăcerea pe care mi-o procura nu făcea cheltuiala, căci nu găseam nici una vrednică să mă opresc la ea.

Spre sfîrşitul carnavalului, hidalgo-ul don Diego, tatăl doñei Ignazia, îmi aduse cizmele, precum şi multă sănătate din partea soţiei şi a fetei lui, care nu mai contenea

spunînd cîtă plăcere i-a făcut balul şi lăudîndu-mi purtările alese.

— E o fată tot atît de vrednică de respect pe cit e de frumoasă, îi spusei; şi merită să fie fericită; iar dacă n-am venit s-o văd, n-am venit decît ca să nu-i stric numele bun.

— Numele ei bun e mai presus de orice clevetire, ca şi al meu, şi m-aţi onora, *señor caballero* (domnule cavaler), ori de cîte ori mi-aţi face cinstea să-mi păşiţi pragul.

El mă stîrnea.

— Carnavalul e pe sfîrşite, îi răspunsei, şi dacă doña Ignazia pofteşte să mai meargă o dată la bal, o însoţesc cu dragă inimă.

— Veniţi înşivă după răspuns.

— V-o făgăduiesc.

Dornic să văd cum are să-şi ţină cumpătul cucernica mea spanioloaică, doña Ignazia, care-mi dădea toată nădejdea pentru după măritiş şi chitea să mă facă să plătesc această nădejde cu o sută de dubloni, mă dusei la ea chiar în ziua aceea. O găsii cu mătăniile în mînă, împreună cu maică-sa, în vreme ce nobilul ei părinte dregea ghete rupte. Rîdeam în sinea mea că trebuie să-i spun *don* unui cîrpaci care nu voia să fie cizmar fiindcă era *hidalgo*. *Hidalgo*, care înseamnă *nobil*, vine de la *hijo de algo*, feciorul unuia care e cineva; şi norodul de jos îşi răzbună adesea pentru dispreţul acestor *hidalgos*, care le zic tîrgoveţilor *hijos de nada*, feciorii lui nimeni, zicîndu-le *hideputas*, de la *hijos de putas*, feciori de curvă.

Curtenitoare, doña Ignazia se ridică de pe jos, unde şedea cu picioarele încrucişate, întocmai ca africancele; încă un obicei care vine de la mauri. Am văzut la Madrid femei de rang înalt şezînd astfel pe podea, şi anume în anticamerele de la curte şi de la palatul ducesei de Asturia. Spanioloaicele şed cu picioarele încrucişate sub ele în biserici, unde nu există nici bănci, nici scaune; şi sînt uimitor de sprintene cînd vor să treacă din poziţia aceasta la prosternarea în genunchi, sau să se ridice în picioare şi *vice versa*.

Mulţumindu-mi pentru cinstea ce i-o fac venind la dînsa, doña Ignazia îmi spuse că să nu fi fost eu, n-ar fi văzut niciodată balul, dar că nici nu trage nădejde să-l

mai vadă vreodată, fiindcă nu se îndoiește că, de atunci, am găsit o mai vrednică țintă către care să-mi îndrept curtenia.

— N-am găsit pe nimeni vrednic să stea mai presus de domnia-ta — îi spusei — și dacă dorești să mai mergi la bal, sînt gata să te însoțesc încă o dată, cu toată plăcerea.

Tatăl și mama arătîndu-se foarte mulțumiți să-i înlesnească iubitei lor fiice această bucurie și balul fiind chiar în ziua aceea, îi dădui un dublon mamei ca să-i facă rost de îndată de un domino și de o mască. Plecă și, don Diego ducîndu-se și el undeva, rămăsei singur cu fata și, apucînd prilejul, îi spusei că nu atîrnă decît de ea să mă supună cu desăvîrșire, căci o ador, dar că nu mă va mai vedea niciodată, dacă gîndește să mă facă să sufăr.

— Ce-ai putea dori de la mine și ce-aș putea eu să-ți dau, nevoită cum sînt să mă păstrez neprihănită pentru acela care-mi va fi soț?

— Trebuie să te lași cu totul în voia iubirii mele, și să fii încredințată că-ți voi respecta nevinovăția.

O împresurai atunci cu blîndețe, dar ea se apără cu tărie și cu o înfățișare dîrză, care mă dezarma. Văzînd acestea, încetai, încredințînd-o că voi fi toată noaptea supus și respectuos, dar că nu va primi de la mine nici un semn de duioșie sau de iubire, și că e mai bine așa.

Se roșise toată; îmi răspunse că datoria o silește, în ciuda voinței ei, să se împotrivească cutezanței mele.

Matafizica aceasta îmi plăcu mult la smerita spanioloaică. Trebuia numai să-i spulber ideea de datorie, căci pe urmă se arăta gata de orice. În acest scop, trebuia s-o aduc să judece și s-o cuceresc dintr-o dată în clipa în care o voi vedea că nu mai știe ce să-mi răspundă.

— Dacă datoria — îi spusei — te silește să mă respingi în ciuda voinței domniei tale, înseamnează că datoria asta îți este o povară; iar dacă ți-este o povară, înseamnează că ți-este vrăjmașă, și dacă-ți este vrăjmașă, de ce-i îngădui atît de lesne să te biruie? Dacă ți-ai fi însăți prietenă, ai izgoni cel dintîi cît colo pe năprasnica-ți vrăjmașă.

— Asta nu se poate.

— Ba dimpotrivă, se poate foarte bine. Cugetă la domnia-ta ; reculege-te şi închide ochii.

— Aşa ?

— Foarte bine.

O apuc atunci repede pe unde ştiam că e mai slabă ; mă respinge însă, totuşi, cu o oarecare blîndeţe şi cu mai puţină dîrzenie pe chip.

— Eşti mai tare şi poţi face din mine ce vrei, îmi spuse ea ; dacă însă mă iubeşti, ai să mă cruţi de o ruşine.

— Scumpa mea Ignazia, o fată deşteaptă nu trebuie să se ruşineze decît dacă i se dăruie unui bărbat pe care nu-l iubeşte. Dacă i se dăruie aceluia pe care-l iubeşte, dragostea ia totul pe seama ei şi-i dă dreptate în tot ce face. Dacă nu mă iubeşti, nu doresc nimic.

— Dar cum să te conving că nu mă împotrivesc la ce faci fiindcă mi-eşti drag şi nu dintr-o ruşinoasă îngăduinţă ?

— Nu te împotrivi, şi mîndria mea te va ajuta să mă convingi.

— Recunoaşte că, neputînd fi sigură, sînt silită să-ţi zic nu.

— Recunosc, dar mă mîhneşti şi mă îngheţi.

— Voi fi însămi foarte mîhnită la rîndu-mi.

Cuvintele acestea mă făcură să prind la inimă ; o sărutai şi, cu o mînă cutezătoare, dobîndii mult ; ale ei îmi lăsau cale slobodă şi desfătarea avu pentru mine o încununare pe care nu mi-o tăgădui. Deplin mulţumit, căci pentru un început mai mult nu-mi puteam dori, mă lăsai cuprins de o voioşie care o molipsi şi pe ea.

Întorcîndu-se mama cu domino-ul, mănuşile etc., n-am vrut să primesc mărunţişul de la dublon şi am plecat, ca să vin s-o iau ca întîia oară.

Primul pas era făcut şi doña Ignazia înţelese că ar fi caraghioasă neţinîndu-mi isonul la cuvintele pe care i le şopteam la bal şi care, toate, năzuiau către plăcerea de a petrece cîteva nopţi împreună. Îmbinată cu mîndria, firea ei arzătoare de castiliană o încredinţa că nu trebuie să se gîndească decît cum să mă facă să mă statornicesc la ea. Am fost toată noaptea cît se poate de duios şi de îndatoritor şi i-am vegheat toate voile, iar la cină m-am îngrijit să fie slujită cu ce-i plăcea ei mai mult. O adusei să se fe-

ricească ca însăşi că s-a hotărît să se dea bătută. I-am umplut buzunarele cu zaharicale, şi am băgat într-ale mele două sticle de ratafia, pe care i le-am dat mamei, pe care am găsit-o dormind în trăsură. Fără trufie, dar cu o duioasă recunoştinţă în glas, nu voi să primească un cvadruplu pe care i l-am oferit; mă rugă însă ca, dacă sînt în stare să fac asemenea daruri, să i-l dau logodnicului ei cînd va veni să mă vadă.

— Bucuros — îi spusei — dar cum să fac să mă încredinţez că nu-l jignesc?

— Spune-i că e în contul banilor pe care ţi i-a cerut. E sărac şi sînt sigură că acum se află în culmea deznădejdii că nu m-a văzut la fereastră. Am să-i spun mîine, ca să-l mîngîi, că nu m-am dus la bal decît ca să-i fac tatei pe plac.

Îmbinare de voluptate şi cucernicie, lucru obişnuit în Spania, doña Ignazia dansă *fandango*-ul cu atîta dăruire de sine şi cu atîta foc, încît nici un cuvînt n-ar fi fost în stare să-mi făgăduiască ce-mi făgăduiau mişcările ei pline de voluptate. Ce mai dans şi acest *fandango*! Te ia pe sus, te aprinde şi, totuşi, numeroşi oameni au încercat să mă încredinţeze că cei mai mulţi dintre dansatori nu văd nimic rău într-insul. M-am făcut că-i cred. Înainte de a cobori, Ignazia mă rugă să merg a doua zi dimineaţă la opt la liturghie, la biserica Soledad. Nu-i spusesem că acolo am văzut-o întîia oară. Mă mai rugă de asemenea să vin pe seară pe la ea şi-mi spuse că-mi va da o scrisoare, dacă nu va găsi mijlocul să rămînem singuri.

Dormeam încă, pe la amiază, cînd mă trezi Marazzani, care venise să se poftească la prînz. Îmi spuse că m-a văzut toată noaptea cu frumoasa mea tovarăşă şi că zadarnic a întrebat pe la toate cunoştinţele lui din Madrid ca să afle cine e. Am răbdat liniştit această indiscretă curiozitate; cînd îmi spuse însă că, să fi avut bani, ar fi pus pe cineva să mă urmărească, îi spusei vreo două care-l făcură să pălească. Se grăbi să-şi ceară iertare, făgăduindu-mi ca pe viitor să nu-şi mai dea frîu liber curiozităţii. Îmi propuse o petrecere cu vestita Spilette, care nu-şi vindea ieftin hatîrurile; nici n-am vrut însă să aud, prins cum eram de doña Ignazia, pe care o socoteam o vrednică urmaşă a Charlottei.

Ajunsei la Soledad inaintea ei şi mă zări cînd intră, însoţită de fata care fusese şi întîia oară cu ea.

Veni să se pună în genunchi la doi paşi de locul unde stăteam eu, fără însă a întoarce niciodată capul către mine. Prietena ei mă cercetă, dimpotrivă, stăruitor; era de-o seamă cu Ignazia, dar era urîtă. Zărindu-l pe don Francisco, ieşii din biserică înaintea fetei, iar potrivnicul meu mă urmă, fericindu-mă nu fără un pic de amărăciune că m-am învrednicit să merg a doua oară la bal cu iubita lui. Îmi mărturisi că s-a ţinut toată noaptea după noi şi că ar fi plecat destul de mulţumit de la bal, dacă nu ne-ar fi văzut dansînd *fandango*, „căci prea mi s-a părut că arătaţi ca doi îndrăgostiţi nefericiţi". Simţind nevoia să-i cruţ inima bietului flăcău, îi spusei cu blîndeţe în glas că dragostea te face adesea să ai vedenii, dar că un băiat deştept ca el trebuie să-şi gonească din minte orice bănuială în legătură cu lipsa de prihană a unei fiinţe atît de virtuoase ca doña Ignazia. Totodată îi băgai în palmă o uncie de aur, rugîndu-l s-o primească în cont. O luă cu o mutră mirată şi înduioşată, mă numi părintele lui şi îngerul lui bun şi-mi făgădui recunoştinţă veşnică.

Pe seară, mă dusei la don Diego care mă ospătă cu minunatul meu ratafia şi pe urmă tatăl, mama şi fiica nu mai isprăviră vorbind despre cît îi datorează Spania contelui d'Aranda.

— Nimic nu-i mai bun pentru sănătate — zise doña Antonia, mama — decît balul şi, pînă la omul acesta ilustru, era o plăcere oprită. Şi totuşi, unii îl urăsc fiindcă i-a izgonit pe *los padres de la compañia de Jesus*[1], fiindcă a interzis mantalele pînă la călcîi şi *los sombreros anchos* (pălăriile mari). Săracii însă îl binecuvîntează, fiindcă toţi banii care se scot din balurile de la *los Caños del Peral* lor le sînt hărăziţi.

— Ceea ce înseamnă — zise cîrpaciul-gentilom — că toţi cei care merg la bal săvîrşesc o faptă cucernică.

— Am două verişoare — îmi spuse Ignazia — care, cît priveşte purtările lor, sînt doi îngeraşi. Le-am spus că am fost la bal cu dumneavoastră şi, cum sînt sărace, n-au nici

[1] Iezuiţii.

o nădejde să ajungă şi ele vreodată acolo. V-ar fi uşor să le faceţi fericite luîndu-le la bal în ultima zi a carnavalului. Mama lor le-ar da bucuros voie să meargă, cu atît mai mult cu cît balul se încheie la miezul nopţii, ca să nu ştirbească din sfînţenia zilei morţilor.

— Sînt gata, frumoasa mea Ignazia, să vă înlesnesc această nevinovată bucurie, cu atît mai virtos cu cît doña Antonia va fi astfel scutită de corvoada de a ne aştepta în trăsură.

— Sînteţi foarte îndatoritor, dar ar trebui întîi să vă cunoască mătuşa mea, care e mai mult decît meticuloasă în ce priveşte credinţa. Cînd vă va cunoaşte, sînt sigură că n-are să-mi zică nu cînd am să-i vorbesc de petrecere, fiindcă arătaţi ca un om cît se poate de cuminte. Mergeţi la dînsa chiar azi. Locuieşte pe strada cealaltă, la prima poartă, unde e o firmă de călcătorie de dantele. Luaţi cîteva în buzunar şi spuneţi că mama v-a dat adresa. Întorcîndu-mă mîine dimineaţă de la liturghie, fac eu tot ce mai rămîne de făcut, şi dumneavoastră veniţi la amiază aici, ca să ne înţelegem cum ne întîlnim în ultima zi de carnaval.

Făcui întocmai cum m-a învăţat, iar a doua zi doña Ignazia îmi vesti că toate sînt bune şi la locul lor.

— Tuspatru domino-urile vor fi — îi spusei — la mine acasă, unde veţi intra pe o poartă din dos. Vom prînzi în odaie şi ne vom masca să mergem la bal, de unde vă voi petrece pe toate acasă. Pe verişoara mai mare am s-o îmbrac băieţeşte, are să fie un cavaler desăvîrşit.

— Eu nu-i vestesc nimic dinainte, ca să nu-i fie frică de păcat. O dată ajunsă la domnia-ta acasă, are să facă tot ce-i spui.

Mezina era urîtă, dar arăta oricum a femeie ; cea mare, dimpotrivă, urîtă-foc, arăta ca o pocitanie de bărbat în straie de muiere. Contrastul acesta mă distra, căci doña Ignazia era de o frumuseţe fără cusur şi de-a dreptul fermecătoare, cînd îşi lepăda mutra aceea smerită.

Mă îngrijii să fie totul pregătit într-un iatac lipit de odaia mea, fără ca să ştie nimic înfiorătorul meu paj, iar marţi dimineaţă îi dădui un *pezzo duro* ca să meargă să-şi petreacă slobod ultima zi de carnaval, spunîndu-i că n-am nevoie să se întoarcă decît a doua zi la amiază.

După ce poruncii o cină bună şi un băiat de la cafenea să ne slujească, mă descotorosii de Marazzani dîndu-i un dublon şi mă pregătii să le sărbătoresc cum se cuvine pe cele două verişoare şi pe frumoasa mea Ignazia care trebuia, cu ajutorul ceasului bun, să devină, în ziua aceea, drăguţa mea. Mă jucam de-a ceva foarte nou: trei mironosiţe, din care două slute de să dai şi să fugi, a treia cum nu se poate mai ispititoare, descintată gata, pe jumătate domesticită şi care cam bănuia, cred, ce anume prăjitură o aştepta la desert.

Sosiră la amiază şi pînă la unu şezurăm la masă, unde le înşirai vorbe înţelepte, pline de laptele şi de mierea evlaviei. Mă îngrijisem de un minunat vin de Mancha. Vinul acesta, foarte băutor, are tăria vicleană a vinurilor ungureşti. Fetele acestea cumsecade nu erau deprinse să zăbovească două ceasuri la masă, să mănînce, pe săturate, bucate din cele mai alese şi să-şi veselească inima cu vinuri pe sprinceană; aşa se face că, fără a se ameţi, luară toate foc şi fură cuprinse de o voioşie dintr-al cărei farmec nu gustase niciodată pînă atunci.

Îi spusei celei mai mari, care să tot fi avut vreo douăzeci şi cinci de ani, că am de gînd s-o îmbrac băieţeşte: îi văzui, precum mă aşteptam, groaza întipărindu-i-se pe chip; doña Ignazia îi spuse însă că e un noroc pentru ea să aibă parte de o asemenea bucurie, iar sora ei cugetă că nu poate fi un păcat.

— Dacă ar fi fost să fie unul — îi zisei eu — crezi că i l-aş fi propus vrednicei dumitale surori?

Doña Ignazia, care ştia pe de rost *Vieţile sfinţilor*, îmi întări vorba zicînd că slăvita sfîntă Maria şi-a trăit toată viaţa îmbrăcată în straie bărbăteşti, şi la aceasta învăţată trimitere verişoara cea mare se dădu bătută.

Îi preamării cu laude atunci agerimea minţii, silind-o astfel să mă încredinţeze că nu mă înşel.

— Vino cu mine — îi spusei — iar dumneavoastră, domnişoarelor, aşteptaţi-ne aici, căci vreau să mă bucur de uimirea voastră cînd veţi vedea ivindu-se în locu-i un bărbat.

Mai de voie, mai de nevoie, verişoara cea slută mă urmă; înşirîndu-i apoi înainte toată zestrea unui bărbat, o pusei să se descalţe şi să-şi tragă nişte ciorapi albi şi

nişte pantofi, din care luasem citeva perechi. Aşezindu-mă în faţa ei, îi spusei că ar săvîrşi un păcat de moarte bănuindu-mă cumva, căci putind să-i fiu tată n-aveam cum să am gînduri necurate. Îmi răspunse că e o bună creştină, dar nicidecum o tîmpită. Îi pusei jartierele, spunîndu-i că n-aş fi crezut niciodată că are piciorul aşa bine făcut şi pielea aşa albă, iar amorul-propriu îi stîrni un zîmbet de mulţumire.

Văzui că are nişte pulpe destul de frumuşele, dar n-o văzui totuşi să roşească. Îi dădui o pereche de pantaloni de la mine, şi i se potriviră de minune, deşi eram mai înalt decît ea cu cinci degete; prisosurile noastre de lungime sînt însă înghiţite în lăţime la femei de rotunjimile obrazelor lor dindărăt. Întorcîndu-mă eu ca s-o las să şi-i tragă nestingherită, îi dădui o cămaşă cu jabou, şi-mi spuse că e gata înainte de a se fi închis la gît, treabă pe care-o luai pe seama mea, gîndind că s-ar putea să fie şi un pic de cochetărie în chemarea aceasta înainte de vreme, căci avea un piept splendid şi n-a făcut nici un fel de nazuri spre a mă împiedica să-l văd pe cînd o încheiam la gît. N-aş putea să mă rostesc dacă s-a supărat că nu i-am spus ce frumos e. Cînd fu gata cu dichiseala, o măsurai din cap pînă-n picioare şi, lăudind-o foarte, îi spusei că nu-i decît un singur loc unde unul care se pricepe ar putea s-o cunoască drept femeie.

— Îmi pare rău.

— Îmi dai voie să-ţi potrivesc cămaşa în locul acela ?

— Te rog, căci eu nu m-am îmbrăcat niciodată băieţeşte.

Mă aşezai atunci în faţa ei şi, descheind-o la prohap, îi potrivii cămaşa, nu fără a-mi lua şi unele îngăduinţe pe care împrejurarea nu le oprea ; lucram însă cu atîta seriozitate, încît, deşi fremăta, verişoara cea mare îşi închipuia desigur că aşa trebuie să fie.

După ce-i pusei domino-ul şi masca, o prezentai, iar sora-sa şi doña Ignazia o lăudară, spunîndu-i că cei mai pricepuţi o vor lua drept bărbat.

— E rîndul dumitale, îi spusei mezinei.

— Du-te — îi spuse sora cea mare — căci don Jaime e cel mai cinstit bărbat din cîţi se află în Spania.

Multă treabă n-aveam cu mezina, căci nu trebuia decît să-i îmbrac domino-ul; voind însă s-o țin mai mult pe vară-sa, o pusei să-și tragă niște ciorapi albi frumoși, să-și schimbe basmaua și să se titirească în fel și chip. Cînd fu gata, o prezentai, și doña Ignazia, băgînd de seamă că și-a schimbat basmaua și ciorapii, o întrebă dacă mă pricep la fel de bine să îmbrac o femeie după cum mă pricep să prefac o femeie în bărbat.

— Nu știu — îi spuse vară-sa — fiindcă n-am avut nevoie de dînsul; m-am dichisit singură.

Era rîndul fetei lui don Diego și de îndată ce intră în iatac, făcui cu ea tot ce pofteam, iar ea se supuse în felul acela care pare a zice: „Mă supun fiindcă nu-s în stare să mă împotrivesc". Voind să-i cruț cinstea, mă oprii la vreme; a doua oară însă, o ținui peste o jumătate de oră, istovind-o de plăcere; era însă plămădită pentru dragoste și firea o înzestrase astfel încît nici cel mai năprasnic atac n-o putea dobori. Cînd bunacuviință ne sili să ne întoarcem, le spuse verișoarelor ei:

— Credeam că nu se mai isprăvește; a trebuit să descos și să cos la loc tot domino-ul.

Îi admirai isteția.

La căderea nopții, ne duserăm la bal, unde, fiind o zi deosebită, contele d'Aranda îngăduise *fandango*-ul fără nici o oprelişte; era însă atît de multă lume, încît ne fu cu neputință să dansăm. Pe la zece luarăm masa și apoi ne plimbarăm pînă tăcură amîndouă orchestrele. Bătea miezul nopții, începea sfîntul post și carnavalul trebuia să-i dea locul.

Trecerea aceasta nemijlocită de la nebunie la smerenie, de la dezmăț la cucernicie, de la păgînism cu bacanalele lui, la creștinism cu tainele și cu simbolul său atît de filozofic, are ceva izbitor, ceva silit, ceva împotriva firii. La unsprezece cincizeci și nouă, simțurile ard în văpăi; cînd bate miezul nopții, într-un singur minut, simțurile trebuie să fie domolite, patimile stinse, sufletul pătruns de căință și de iubire: anevoios deznodămînt, imposibilă situație.

După ce le petrecui pe cele trei spanioloaice la mine ca să-și lase domino-urile, le petrecurăm la mama lor pe verișoare. Mai aveam cîțiva pași, cînd doña Ignazia îmi spuse că tare ar bea o cafea. Mi-era lesne s-o înțeleg și o

adusei înapoi la mine, sigur că va rămîne vreo două ceasuri, spre marea mulţumire a amîndurora.

Ducînd-o la mine în odaie, o lăsai o clipă acolo spre a coborî să poruncesc cafeaua şi mă întîlnii nas în nas cu don Francisco, care nici una, nici două, îmi ceru să-i fac hatîrul de a-l primi şi pe el, căci o văzuse pe doña Ignazia urcînd. Am avut tăria să-mi ascund ciuda şi furia. I-am spus că la el e voia şi că poate fi încredinţat că vizita-i neprevăzută îi va face iubitei lui cea mai mare plăcere. Urc, vine după mine şi îl vestesc pe nepoftit, ferind-o pe faţă pentru bucuria pe care desigur i-o face această vizită la un asemenea ceas.

Să fi pus rămăşag că se va preface cel puţin tot atît de iscusit ca mine, aş fi pierdut. În focul necazului, îi spuse cu asprime că s-ar fi ferit să-mi ceară o cafea dacă ar fi ştiut că va veni să mi se vîre în suflet, că a călcat cu picioarele în străchini şi că dacă n-ar fi fost atît de prost crescut nu mi-ar fi picat la ora aceea pe cap.

Deşi mi-era ciudă şi mie, am socotit că trebuie să-i iau apărarea bietului băiat care arăta ca un cîine gonit din bucătărie. Încercai s-o liniştesc pe doña Ignazia, spunîndu-i că e firesc ca don Francisco să fi venit la o cafea la ceasul acesta în ultima noapte de carnaval, că ne-a văzut din întîmplare şi că eu l-am rugat să urce, socotind că-i va face ei plăcere.

Ghicindu-mi gîndurile, doña Ignazia se prefăcu convinsă de argumentele mele şi-l pofti să ia loc; nu-i mai spuse însă nici un cuvînt, nevorbindu-mi decît mie, şi mulţumindu-mi pentru plăcerea pe care, de dragul ei, le-am făcut-o celor două verişoare.

După ce-şi luă cafeaua, don Francisco socoti de cuviinţă să-şi ia rămas bun. Îi spusei că trag nădejde să-l mai văd din cînd în cînd în vremea postului, dar doña Ignazia nu-i spuse un cuvînt, salutîndu-l doar cu o uşoară înclinare din cap.

După ce plecă, îmi spuse mîhnită că această supărătoare încurcătură o păgubeşte de plăcerea de a-şi petrece un ceas cu mine, fiindcă e încredinţată că don Francisco e în cafenea sau într-un loc de unde ne iscodeşte şi că nesocotindu-i gelozia, şi-ar atrage asupră-i răzbunarea lui.

— Fii bun, aşadar, şi du-mă acasă la părinţii mei şi, dacă mă iubeşti, mai treci pe la mine. Pocinogul pe care ni l-a făcut are să-l coste multe lacrimi pe nerodul acela — adăugă ea — şi s-ar putea chiar să mă descotorosesc de el, fiindcă nu-i dau voie să mă curtenească la fereastră decît ca să mă mărit. Eşti ori nu sigur că nu-l iubesc?

— Foarte sigur, îngeraşul meu dulce. M-ai făcut fericit şi trebuie să cred că mă iubeşti pe cît te iubesc şi eu.

Doña Ignazia îmi dădu grabnic o nouă dovadă şi apoi o petrecui acasă, încredinţînd-o că, atîta vreme cît voi mai rămîne la Madrid, va fi singura ţintă a gîndurilor mele.

A doua zi prinzii la Mengs, iar a treia zi, la patru ceasuri, un bărbat cu o mutră de neam prost mă opri pe stradă şi-mi spuse să-l urmez la o mănăstire, unde-mi va spune ceva care mă va interesa cu deosebire.

Urmîndu-l fără să scot un cuvînt, îmi spuse, de îndată ce văzu că nu ne mai poate nimeni auzi, că alcaldele Messa urma să vină la mine chiar în noaptea aceea cu toţi zbirii lui.

— ...printre care — adăugă — mă număr şi eu. Ştie că aveţi arme oprite pe care le-aţi ascuns în odaie, sub rogojină, după sobă. Ştie, sau crede a şti şi alte lucruri care-l îndreptăţesc să vă aresteze şi să vă ducă la închisoarea unde sînt ţinuţi cei care urmează să fie trimişi să muncească la *presidio* (la galere). Vă dau de veste de toate acestea fiindcă vă cred un om de onoare. Nu nesocotiţi înştiinţarea mea; luaţi-vă măsuri de pază; adăpostiţi-vă într-un loc sigur şi feriţi-vă de această jignire.

Încrezîndu-mă în spusele omului, fiindcă treaba cu armele era adevărată, îi băgai un dublon în palmă şi, în loc să mă duc la doña Ignazia, cum aveam de gînd, mă întorsei acasă, de unde, cu armele sub manta, mă dusei la Mengs, lăsînd vorbă la cafenea să trimită pajul după mine de îndată ce se întoarce. La Mengs eram în siguranţă, căci locuia într-o casă a regelui.

Om de ispravă, dar ambiţios, mîndru şi din cale afară de bănuitor, pictorul se arătă gata să-mi dea adăpost pentru o noapte; îmi spuse însă că a doua zi trebuia să mă gîndesc să-mi găsesc altul, fiindcă nu se poate ca pentru a mă aresta, alcaldele să n-aibă şi alte pricini mai temeinice decît aceea a armelor oprite şi că, neştiind despre

ce-e vorba, nu poate răspunde de nimic. Îmi dădu o odaie şi cinarăm între patru ochi, nevorbind de nimic altceva; eu spunindu-i într-una că nu mă recunosc vinovat decît de a avea arme oprite, el răspunzîndu-mi că, dacă aşa stau lucrurile, ar fi trebuit să-i rîd în nas săritorului zbir în loc să-i dau un dublon, să rămîn liniştit acasă fără să-mi scot armele de acolo, căci cu mintea pe care o am puteam să ştiu ca oricine, la el acasă şi în puterea dreptului natural, e slobod să ţină arme, ba chiar şi tunuri. Îi răspunsei că n-am venit la el decît ca să mă feresc de neplăcerea de a-mi petrece o noapte la închisoare, căci eram sigur că iscoada căreia îi dădusem dublonul mi-a spus adevărul.

— Miine am să-mi găsesc altă locuinţă. Recunosc că ar fi trebuit să-mi las acasă carabina şi pistoalele.

— Şi ar fi trebuit să rămîi şi dumneata acolo. Nu credeam că eşti aşa de uşor de speriat.

În vreme ce ne sfădeam astfel, sosi gazda mea, spunind că alcaldele, însoţit de treizeci de zbiri, a venit să-mi cerceteze locuinţa, deschizînd uşa cu ajutorul unui lăcătuş; că însă, căutind peste tot şi negăsind nimic, a închis-o la loc punind peceţi şi că a plecat ducindu-l la închisoare pe paj, pe care-l învinuia că mi-a dat de veste, „căci — adăuga el — altminteri nu s-ar fi retras señorul veneţian la cavalerul Mengs, unde nu-l pot aresta".

Auzind acestea, Mengs recunoscu că n-am greşit încrezindu-mă în ce-mi spusese omul acela; adăugă că trebuie să mă grăbesc să merg a doua zi să-l găsesc pe contele d'Aranda şi mai ales să stărui asupra nevinovăţiei pajului. Gazda mea plecă, noi ne urmarăm vorba, şi cum lui Mengs i se tot rupea inima de nevinovatul meu paj, îi răspunsei oarecum scos din sărite:

— Pajul meu trebuie să fie o lichea în toată legea, căci dacă alcaldele îl bănuie că m-a înştiinţat de vizita lui, e o dovadă de netăgăduit că magistratul ştie că pajul ştia de ea. Şi, mă rog, te întreb: sluga asta nu e oare un nemernic, dacă, cunoscînd un asemenea lucru, nu mi-a spus nimic de el? şi te mai întreb cum il putea cunoaşte fără a fi el însuşi vînzătorul, căci, la urma urmei, numai el ştia unde-mi sînt ascunse armele.

Fiindu-i ciudă că nu mai are ce să-mi răspundă, Mengs mă lăsă şi se duse la culcare. Făcui asemenea şi eu şi dormii destul de liniştit.

A doua zi de dimineaţă, marele Mengs îmi trimise rufărie şi tot ce-mi trebuia ca să mă dichisesc. Slujnica îmi aduse o ceaşcă de şocolată şi bucătarul veni să mă întrebe dacă mi-e îngăduit să mănînc de dulce. La un nobil, asemenea purtări te poftesc să nu-i mai pleci niciodată din casă, dar la un om oarecare te izgonesc. Am mulţumit pentru tot şi n-am primit decît şocolată şi o batistă.

Trăsura mea era la scară şi eu eram în odaie la Mengs ca să-i mulţumesc şi să-i spun că n-am să mă mai întorc la el pînă n-am să fiu liber, cînd se înfăţişă un ofiţer, întrebîndu-l pe pictor dacă se află la dînsul cavalerul de Casanova.

— Chiar eu sînt acela, domnule, îi spusei eu.

— Vă rog, domnule, să mă urmaţi de bună-voie la corpul de gardă de la Buen Retiro, unde veţi rămîne închis; căci casa aceasta fiind a regelui nu pot folosi puterea; vă înştiinţez însă că în mai puţin de un ceas, domnul cavaler Mengs va primi porunca să nu vă mai ţină şi atunci veţi fi dus la închisoare cu tărăboi, ceea ce vă va fi desigur foarte neplăcut. Vă sfătuiesc aşadar să mă urmaţi liniştit şi să-mi înmînaţi armele pe care desigur le aveţi.

— Domnul cavaler Mengs vă poate da armele care călătoresc cu mine de unsprezece ani şi pe care le port spre a mă apăra în drumurile pe care le fac. Şi vă voi şi urma, rugîndu-vă numai să-mi îngăduiţi să scriu patru răvaşe, treabă de nici o jumătate de ceas.

— Nu pot nici să aştept, nici să vă îngădui să scrieţi; veţi fi însă slobod s-o faceţi cînd veţi fi la închisoare.

— Ajunge, şi mă supun plecat, lucru pe care nu l-aş face dacă m-aş putea împotrivi cu puterea. Îmi voi aminti de Spania atunci cînd, într-alte părţi ale Europei, voi întîlni oameni liberi ispitiţi să facă, aşa ca mine, o călătorie în ţara dumneavoastră.

Il sărutai pe Mengs, care părea înmărmurit; îmi trimisei armele în trăsură şi mă urcai şi eu într-însa împreună cu căpitanul, care părea un om cît se poate de cinstit.

Ostaşul acela mă duse la palatul Buen Retiro, un castel pe care familia regală îl părăsise, care nu mai slujea decît de închisoare pentru aşa-zişii vinovaţi, şi ale cărui odăi de locuit slujeau de cazărmi. În palatul acesta se retrăgea Filip al V-lea cu regina pentru a se pregăti de sărbătorile Paştelui.

După ce căpitanul care mă adusese mă dădu pe seama căpitanului de zi, un ofiţer vrednic de a fi temnicer la ocnă, un caporal mă duse înăuntru în castel, într-o sală mare de la parter. Găsii zăcînd acolo, într-o duhoare înăbuşitoare, vreo treizeci de arestaţi, dintre care vreo zece erau ostaşi. Erau vreo zece, douăsprezece priciuri, cîteva bănci, nici o masă şi nimic altceva pe care să te poţi aşeza.

Îi cerui unui ostaş să-mi aducă nişte hîrtie, pene de scris şi cerneală şi-i dădui un *duro* în acest scop. Luă banul rîzînd, plecă şi nu se mai întoarse. Cei pe care mi se năzărea să-i întreb de el îmi rîdeau în nas. Cel mai mult mă izbi cînd îi văzui pe pajul meu şi pe contele Marazzani, care-mi spuse, în italieneşte, că e de trei zile în temniţa aceea şi că nu mi-a scris fiindcă avea o presimţire că mă va vedea ţinîndu-i tovărăşie. Adăugă că în mai puţin de două săptămîni au să ne scoată de acolo spre a ne trimite, cu pază tare, să muncim la vreo fortăreaţă, unde vom avea totuşi voie să ne arătăm dreptatea în scris şi de unde vom putea nădăjdui să ni se dea drumul în trei, patru ani, cu un paşaport pentru a pleca din Spania.

— Nădăjduiesc că n-au să mă osîndească înainte de a mă asculta.

— Mîine va veni alcaldele, vă va pune cîteva întrebări şi va scrie pe hîrtie ce-i răspundeţi. Asta-i tot. Pe urmă, vă vor trimite poate în Africa.

— Pe dumneata te-au cercetat pînă acum ?

— Da, ieri, vreme de cîteva ceasuri.

— Şi ce te-au întrebat ?

— Ce bancher îmi dă banii pe care-i cheltui. Am spus că nu cunosc nici un bancher, că am trăit împrumutîndu-mă de pe la prieteni şi tot aşteptînd să fiu primit în garda regelui. M-au întrebat de ce nu mă cunoaşte ministrul Parmei şi am spus că nu m-am prezentat la el niciodată. „Fără încuviinţarea ministrului ţării dumitale — mi-au întîmpinat ei — nu poţi nicicum ajunge în garda

regelui, şi ar fi trebuit s-o ştii; îţi va da însă regele altă slujbă, pentru care nu-ţi trebuie încuviinţarea nimănui." Şi zicînd acestea, alcaldele mă părăsi, fără măcar să-i mai pese de mine. Prevăd că, dacă nu întreabă de dumneavoastră ambasadorul Veneţiei, veţi avea aceeaşi soartă.

Ţinîndu-mi firea şi înghiţind în sec, deşi nu mi se părea de crezut că se vor purta cu mine aşa cum mă ameninţa Marazzani, mă aşezai pe un pat pe care-l părăsii după trei ceasuri, văzîndu-mă năpădit de lighioanele acelea spurcate care par să fie endemice în Spania şi pe care numai văzîndu-le mi se întorcea stomacul pe dos. Stam în picioare, ţeapăn şi neclintit, într-o tăcere de moarte, rumegîndu-mi fierea care mă otrăvea.

De vorbit n-aveam cu cine, trebuia să scriu şi nu mi se dădeau mijloacele. N-aveam încotro, aşa că mă hotărîsem să aştept ceea ce, vrînd, nevrînd, trebuia mai devreme sau mai tîrziu să se întîmple.

La amiază, Marazzani îmi spuse că pot cere de mîncare dîndu-i bani unui ostaş pe care-l cunoaşte şi de a cărui cinste mă asigură.

— N-am poftă de mîncare — îi întorsei eu — şi nu mai dau nici un ban nimănui pînă nu mi se înapoiază scudul pe care l-am dat.

Făcu tărăboi în jurul acestei hoţii, dar îi rîseră toţi în nas. Îmi vorbi pe urmă pajul meu, ca să mă roage să-i dau bani să mănînce, căci îi era foame şi n-avea un ban.

— Nu-i dau nimic, fiindcă nu mai e în slujba mea şi mai bine ar fi dat Dumnezeu să nu fi fost niciodată!

Îi văzui pe toţi tovarăşii mei de suferinţă mîncînd o supă rea de usturoi cu o pîine jalnică şi bînd apă, afară de doi preoţi şi de unul căruia îi ziceau *corregidor*[1] care se ospătau cum se cuvine.

La orele patru, un slujitor al lui Mengs veni să-mi aducă un prînz din care puteau mînca patru inşi. Voia să lase totul acolo şi să vină seara după farfurii; în halul însă în care eram, neavînd chef să le împart jigodiilor care mă înconjurau rămăşiţele, îl pusei să aştepte şi, după ce mă îndestulai pe una din băncile acelea cumplite, îl

[1] Funcţie administrativo-juridică în vechea Spanie.

trimisei acasă, rugîndu-l să nu mai vină iar decît a doua zi la aceeaşi oră, căci n-aveam poftă să cinez. Slujitorul făcu întocmai. Marazzani îmi spuse mirîind că aş fi putut păstra măcar sticla de vin. Nu-i răspunsei nimic.

La ora cinci, avui plăcerea să-l văd ivindu-se pe Manuzzi cu un ofiţer din gardă. După se schimbarăm bineţe, el compătimindu-mă şi eu mulţumindu-i, îl întrebai pe ofiţer dacă mi-e ori nu îngăduit să le scriu cîtorva oameni care nu mă pot lăsa acolo decît neştiind unde mă aflu.

— Ar fi o silnicie — îmi răspunse el — să vă oprim.

— Atunci — urmai eu — îi este îngăduit unui ostaş căruia îi dai să-ţi cumpere cele de trebuinţă să ia un *duro* şi să piară de pe faţa pămîntului ?

— Care-i ostaşul ?

Se schimbase garda şi întrebările noastre rămaseră zadarnice ; nu-l cunoştea nimeni.

— Vă făgăduiesc, domnule — îmi spuse ofiţerul — să veghez ca banii să vă fie înapoiaţi şi ostaşul necredincios pedepsit ; pînă atunci. veţi avea într-o clipă hîrtie, cerneală, pene, o masă şi lumină.

— Iar eu — adăugă Manuzzi — vă făgăduiesc că la orele opt un slujitor al ambasadorului va fi aici la porunca dumneavoastră pentru a duce scrisorile la adresele lor.

Scoţînd atunci trei scude din buzunar, le spusei gloatei că i le dau aceluia care mi-l numeşte pe ostaşul cel necinstit : cel dintîi îl numi Marazzani. Alţi doi sau trei se grăbiră să-i repete numele, iar ofiţerul îl însemnă în carneţelul lui, zîmbind : începea să mă cunoască, deoarece cheltuiam trei scude ca să recapăt unul şi asta numai a zgîrcenie nu semăna.

Manuzzi îmi şopti că ambasadorul va lucra pe sub mînă ca să mi se facă dreptate şi că nu se îndoieşte că va izbîndi foarte curînd.

Plecînd domnii aceia, mă apucai de scris, dar avui nevoie de o răbdare de fier. Ticăloşii aceia veneau să citească ce încredinţam eu hîrtiei şi, cînd nu înţelegeau, mergeau atît de departe cu neobrăzarea încît îmi cereau să le explic. Sub cuvînt că mucăresc lampa, o stingeau. Eram mai rău ca la ocnă şi induram totul fără să crîcnesc. Un ostaş îndrăzni să-mi spună că dacă-i dau un scud, îi

cuminţeşte el pe toţi; nu-i răspunseî. Cu tot iadul acela, îmi sfîrşii scrisorile şi le închisei. Nu era nici o măiestrie în răvaşele acelea, pusesem însă într-însele toată otrava care mă ardea.

Lui Mocenigo îi scriam că datoria lui e să apere pe un supus al suveranului său cînd slujbaşii unei puteri barbare îl asasinează spre a-i lua averea. Îi arătam că nu-mi poate tăgădui sprijinul, decît doar dacă ştie cu ce m-am făcut vinovat, iar că eu cunosc în cugetul meu că n-am călcat cu nimic legile republicii; că răfuiala mea cu republica n-o cunoaşte nici el precum n-o cunosc nici eu, că n-are ca pricină nici vreo crimă şi nici vreun delict, astfel încît sprijinul lui mi se cuvine pentru însăşi calitatea mea de venețian, de care nimic nu mă poate lipsi fără o judecată şi o condamnare prealabilă.

Lui don Emmanuel de Roda, un mare cărturar, ministru al Iertării şi Dreptăţii îi scriam că vin la dînsul nu spre a cere un hatir, ci spre a-mi căuta dreptatea. „Slujiţi-l — îi spuneam — pe Dumnezeu şi pe stăpînul vostru, maiestatea-sa catolică, împiedicîndu-l pe alcaldele Messa să asasineze un venețian care n-a călcat nici o lege şi care n-a venit în Spania decît în convingerea că va trăi printre oameni cinstiţi şi nu printre asasini unşi ca atare de slujbele ce li se încredinţează. Omul care vă scrie are, monseniore, în buzunar o pungă plină de dubloni şi stă închis într-o sală puturoasă unde a şi fost prădat, şi se teme că la noapte va fi asasinat."

Ducelui de Lossada îi scriam să-l vestească pe rege, stăpînul lui, că fără ştirea, dar în numele său, e asasinat un venețian care n-a săvîrşit nici un delict şi nici o contravenţie şi a cărui singură vină e că se află destul de bogat ca să nu aibă nevoie de nimeni atîta vreme cît va mai sta în Spania. Îi arătam că e dator s-o implore pe maiestatea-sa catolică să trimită porunci care să împiedice acest omor.

Cea mai tare însă din cele patru scrisori pe care le-am întocmit era cea trimisă contelui d'Aranda. Îi spuneam că, dacă asasinatul apucă a se săvîrşi, n-am să pot să mă împiedic ca, înainte de a muri, să cred că din porunca lui s-a săvîrşit, de vreme ce degeaba i-am repetat ofiţerului care m-a arestat că am venit la Madrid recomandat

la dînsul de o principesă a cărei scrisoare i-am înmînat-o personal. „N-am făcut nimic, spuneam; cum voi putea fi oare despăgubit cînd mi se va da drumul din acest infern, pentru sălașul acesta dezgustător, și pentru toate relele purtări pe care pînă acum le-am îndurat? Ori eliberați-mă de îndată, ori dați călăilor dumneavoastră poruncă să isprăvească repede cu mine, căci dacă alcaldelui dumneavoastră i se năzare cumva să săvîrșească cumplita samavolnicie de a mă trimite la *presidios*, fiți încredințat că nu voi ajunge viu."

Potrivit obiceiului meu, am păstrat copii de pe scrisori și am dat drumul la răvașe cu slujitorul pe care atotputernicul Manuzzi mi l-a trimis după făgăduială. Am petrecut cea mai înfiorătoare noapte pe care și-ar fi putut-o închipui Dante pentru caznele de apoi. Toate priciurile erau ticsite și, chiar să mai fi fost vreun loc, n-aș fi voit să mă culc pe el. Am cerut degeaba niște paie și chiar dacă le-aș fi dobîndit, nu m-aș fi putut întinde pe ele, căci n-aș fi știut unde să le aștern, podeaua fiind, toată leoarcă; căci pentru tot lumetele acela nu erau decît vreo două sau trei hîrdaie și fiecare se slobozea unde nimerea.

Îmi petrecui noaptea pe o bancă îngustă și fără spătar, neavînd decît brațul meu drept căpătîi.

Pe la șapte dimineața, veni să mă vadă bunul Manuzzi; era într-adevăr bun pe atunci și pentru mine era un fel de a doua pronie cerească. Îl rugai să coboare cu mine și cu ofițerul pînă la corpul de gardă, ca să iau ceva în gură, căci mă simțeam istovit. Cererea îmi fu împlinită pe loc. Băui o șocolată și, povestindu-le prin ce am trecut, le făcui părul măciucă.

Manuzzi îmi spuse că scrisorile mele n-aveau să ajungă la destinație decît în cursul zilei și adăugă rîzînd că aceea pe care am scris-o ambasadorului e cumplită. Îi arătai atunci copiile celorlalte și tînărul, neumblat la școala vieții, îmi spuse că vorba dulce mai mult aduce. Nu știa că există împrejurări cînd omul nu poate să nu scrie cu fiere. Îmi spuse în taină că ambasadorul prînzește în ziua aceea cu d'Aranda și că l-a făgăduit să-i vorbească în sprijinul meu între patru ochi, dar că se teme ca scrisoarea mea să nu-l fi supărat pe trufașul spaniol.

— Singurul hatir pe care vi-l cer — îi spusei — e să nu-i spuneţi domnului ambasador că ştiţi ce-am spus în scrisoarea aceea.

Mi-o făgădui.

Un ceas după ce a plecat, aflîndu-mă în mijlocul gloatei şi făcîndu-mă că n-aud obrăzniciile pe care le spuneau pe seama înălţimii mele care li se părea izbitoare, îi văzui ivindu-se pe doña Ignazia şi pe taică-său, care intrară cu căpitanul acela de treabă căre-mi făcuse atîta plăcere. Vizita aceasta îmi rănea inima, trebuia să cat însă la ce avea bun în ea şi s-o primesc cu multă recunoştinţă; căci vădea însuşiri alese, mărinimie, virtute şi omenie la omul acela de ispravă şi dragoste adevărată şi devotament la frumoasa credincioasă care mi-o făcea.

Deşi cu mîhnire în glas şi într-o spaniolească stricată, îi făcui să înţeleagă ce mişcat sînt de cinstea pe care mi-o fac. Doña Ignazia nu scotea un cuvînt: era singurul mijloc pe care-l avea spre a-şi împiedica lacrimile să rupă zăgazul; don Diego era însă meşter la cuvînt şi îşi desfăşură toată iscusinţa ca să mă facă să înţeleg că n-ar fi venit niciodată să mă vadă dacă n-ar fi fost încredinţat că s-a săvîrşit o greşeală sau că e vorba de una din acele îngrozitoare pîri mincinoase care-i înşeală pentru scurtă vreme pe judecători. Şi trase încheierea că nu vor întîrzia să-mi dea drumul şi să-mi acorde o satisfacţie pe măsura jignirii ce mi se adusese.

Omul acesta cumsecade mă tulbură adînc atunci cînd, la plecare, îmi strecură în mînă un fişic, şoptindu-mi la ureche că e de doisprezece cvadrupli, pe care să i-i înapoiez cînd am să pot.

Erau peste o mie de franci. Mi se zburli părul în cap. Îi strînsei mîna cu duioşie şi-i spusei la ureche că am şi eu cincizeci în buzunar pe care nu îndrăznesc să i-i arăt, de teama puşlamalelor care roiau în jurul meu. Îşi puse plîngînd fişicul la loc în buzunar şi, după ce-i făgăduii să vin la dînsul de îndată ce voi fi liber, plecă.

Omul acesta de ispravă nu-şi spusese numele şi, cum era foarte bine îmbrăcat, îl luară drept unul care era cineva. Firi de soiul acesta nu sînt rare în Spania, unde

exaltarea eroică e un fenomen obişnuit; dar extremele se ating.

La amiază, slujitorul lui Mengs sosi cu un prinz mai ales, dar mai puţin îmbelşugat ca în ajun. Asta voiam şi eu. Prinzii de faţă cu el, şi plecă la fel ca în ajun, ducîndu-i sănătate din partea-mi stăpînului lui.

La ceasul unu, veni un ins să-mi spună să-l urmez. Mă petrecu într-o odăiţă unde-mi văzui carabina şi pistoalele. Aşezat la o masă încărcată de dosare şi cu doi zbiri lîngă el, alcaldele Messa îmi spuse să iau loc şi-mi porunci apoi să răspund drept la toate întrebările lui, înştiinţîndu-mă că răspunsurile mele vor fi scrise pe hîrtie.

— Nu ştiu bine spanioleşte şi nu voi răspunde decît în scris oricui îmi va pune întrebări în italieneşte, în franţuzeşte ori în latineşte.

Răspunsul acesta, rostit cu un glas dîrz şi hotărît, îl uimi. Îmi vorbi un ceas încheiat; înţelegeam tot ce-mi spunea, dar alt răspuns nu scoase de la mine decît acesta:

— Nu înţeleg ce-mi spuneţi. Găsiţi un jude care să ştie una din cele trei limbi pe care le ştiu eu şi atunci vă voi răspunde; nu voi dicta însă, ci-mi voi scrie eu răspunsurile.

Alcaldele se înfurie, dar mă făcui că nu-i iau în seamă răbufnelile.

Pînă la urmă, îmi dădu o pană şi-mi spuse să-mi scriu în italieneşte numele şi titlurile, precum şi ce caut în Spania. Neputîndu-mă împotrivi să-i dau această mulţumire, mă mărginii să scriu următoarele:

„Sînt Giacomo Casanova, supus al republicii veneţiene, om de litere, cavaler al Pintenului de aur. Sînt destul de avut şi călătoresc pentru plăcerea mea. Mă cunosc ambasadorul Veneţiei, contele d'Aranda, prinţul della Cattolica, marchizul de Mora şi ducele de Lossada. N-am călcat în nici un chip legile maiestăţii-sale catolice şi totuşi sînt asasinat, pus laolaltă cu hoţii şi răufăcătorii, de către nişte magistraţi vrednici să fie mai aspru trataţi decît mine. Nesăvîrşind eu nimic împotriva legii, maiestatea-sa catolică trebuie să ştie că n-are alt drept asupra mea decît să mă silească să plec din ţara sa, iar eu mă voi supune în clipa

în care voi primi porunca. Armele mele, pe care le zărese aici, călătoresc cu mine de unsprezece ani încoace; nu le port decît ca să mă apăr de tîlharii de drumul mare. Oamenii stăpînirii le-au văzut în trăsura mea la porțile Alcalei și nu mi le-au confiscat, ceea ce arată că acum ele nu sînt decît un pretext pentru a mă asasina."

După ce scrisei cele ce le-ați citit, i le înmînai alcaldelui, care chemă pe cineva care i le tălmăci întocmai. Se ridică atunci și, privindu-mă mînios, zbieră:

— *Valga me Dios!*[1] Ai să dai seama pentru rîndurile astea obraznice pe care le-ai scris!

Încheindu-și amenințarea aceasta de inchizitor, plecă furios, poruncind să fiu dus înapoi în același loc de unde venisem.

La ceasurile opt, Manuzzi veni să-mi spună că domnul conte d'Aranda l-a întrebat el întîi pe ambasador dacă mă cunoaște, că atunci domnul Mocenigo i-a spus despre mine numai lucruri bune, și a încheiat încredințîndu-l că-i pare foarte rău că nu-mi poate fi în chip nemijlocit de folos într-o jignire care mi s-a adus, fiindcă mă aflu în dizgrația inchizitorilor de stat ai Republicii.

„E sigur — a spus contele d'Aranda — că i s-a adus o mare jignire, dar un om de duh nu-și pierde capul pentru atîta lucru. N-aș fi știut nimic, dacă nu mi-ar fi scris o scrisoare furioasă; și le-a mai scris altele asemenea și lui don Emmanuel de Roda și ducelui de Lossada. Casanova are dreptate, dar nu se scrie în felul acesta."

— Dacă e adevărat că a spus că am dreptate, povestea e sfîrșit.

— Așa a spus, puteți fi sigur.

— Dacă așa a spus, atunci trebuie negreșit să-mi și facă dreptate: iar cît despre stilul meu, fiecare cu al lui. Sînt mînios, am scris ca un turbat, fiindcă stăpînirea s-a purtat cu mine într-un chip josnic. Privește la încăperea asta, dragă Manuzzi, pat n-am, podeaua e plină de scir-

[1] *Dumnezeu să mă apere* (span.).

navii şi pe jos nu mă pot culca: am să-mi petrec încă o noapte pe banca asta fără spătar unde n-am să pot gusta o clipă de odihnă. Ţi se pare cu putinţă ca, aflîndu-mă într-un asemenea hal, să nu-mi vină să-i sfîşii cu dinţii pe toţi călăii care mă ţin aici? Dacă nu ies mîine din iadul ăsta, mă omor sau înnebunesc.

Manuzzi înţelese că nu pot fi altfel decît foc de mînios. Îmi făgădui să se întoarcă a doua zi devreme şi mă sfătui să-mi fac rost de un pat, punînd în lucrare banul. N-am vrut să-i urmez sfatul, dintr-o încăpăţînare firească la cei ce pătimesc de pe urma nedreptăţii. Mă înspăimîntau de altfel şi lighioanele şi mă temeam pentru punga şi giuvaericalele pe care le aveam la mine.

Petrecui încă o noapte mai îngrozitoare decît prima, căci mă fura somnul şi tresăream speriat de cîte ori era cît p-aci să cad de pe scîndura aceea îngustă sau îmi amorţea sub povara capului braţul, singura mea pernă.

Manuzzi sosi din nou înainte de ora opt, şi băgai de seamă că păleşte văzîndu-mă cum arăt. Venise în trăsură, aducînd o şocolată bună pe care o băui cu plăcere şi care-mi mai dădu puţină putere şi curaj. Tocmai o isprăveam, cînd se deschise uşa şi se înfăţişă un ofiţer superior, însoţit de încă doi.

— Domnul de Casanova! strigă el.

Fac un pas înainte şi-mi rostesc numele.

— Domnule cavaler, afară se află contele d'Aranda, care e foarte mîhnit de necazul pe care l-aţi păţit. A aflat de el ieri, din scrisoarea pe care i-aţi scris-o şi dacă i-aţi fi scris mai curînd, aţi fi stat mai puţină vreme închis...

— Aşa gîndeam şi eu să fac, domnule colonel — îi răspunsei — dar un ostaş...

Şi-i istorisii întîmplarea cu ostaşul hoţ.

Întrebînd de numele lui, colonelul îl chemă pe căpitan, îl muştrului zdravăn de faţă cu mine, îi porunci să-mi întoarcă chiar el banii, pe care-i luai rîzînd, şi să-l cheme pe soldat ca să fie de faţă cu mine pedepsit cu bătaia.

Ofiţerul acesta, trimisul puternicului d'Aranda, era domnul conte Roya, colonelul regimentului aflat în gar-

nizoană la Buen Retiro. Îi povestii în amănunt împrejurările arestării mele şi toate cîte le-am îndurat în locul acela mîrşav şi dezonorant unde fusesem pus. Îi spusei că dacă nu-mi recapăt, în ziua aceea, libertatea, armele şi onoarea, ori înnebunesc, ori mă omor.

— ...căci, domnule colonel, un om are nevoie să se culce o dată pe zi, iar eu nu m-am putut culca nici într-un pat, nici pe jos. Să fi venit o clipă mai devreme, aţi fi văzut scîrnăviile în care se scăldau podelele şi mai vedeţi încă ce a rămas.

Băgind de seamă că omul acela de ispravă e speriat, âci îmi sărise ţandăra vorbindu-i, îi spusei :

— Liniştiţi-vă, domnule colonel, dacă o dreaptă mînie mă face să-mi ies din sărite, sînt cu totul altul cînd nu-s furios şi, cunoscînd ce înseamnează onoarea, trebuie să înţelegeţi foarte bine ce urmări pot avea nişte purtări ca acelea a căror victimă sînt.

Manuzzi îi spuse, în spanioleşte, ce fel de om sînt de felul meu ; mă căină, oftă şi-mi dădu cuvîntul lui de onoare că voi ieşi chiar în ziua aceea, că mi se vor înapoia armele şi că voi dormi în patul meu.

— După care, domnule cavaler — urmă el — veţi merge să-i mulţumiţi excelenţei-sale monseniorului conte d'Aranda, care a venit aici anume şi care mi-a poruncit să vin să vă spun că nu vă veţi întoarce acasă decît după-amiază, căci excelenţa-sa doreşte să dobîndiţi o satisfacţie deplină, care să vă redea liniştea şi să vă facă să uitaţi această jignire, dacă jignire se poate numi, căci actele judecătoreşti nu-i dezonorează decît pe cei vinovaţi ; iar în pricina aceasta, alcaldele Messa a fost înşelat de nemernicul care era în slujba dumneavoastră.

— Iată-l colea, îi spusei. Vă cer hatîrul să-l scoateţi de aici, o dată ce a fost recunoscut drept un monstru ; căci minios cum sînt s-ar putea să-i dau cu ceva în cap.

— Îndată.

Colonelul ieşi şi peste două minute doi ostaşi veniră şi-l luară pe pezevenghi, pe care nu l-am mai văzut de atunci, nemaisinchisindu-mă niciodată ce a ajuns ticălosul.

Colonelul mă rugă să trec la corpul de gardă ca să fiu martor la bețele pe care aveau să le dea ostașului hoț. Manuzzi era lingă mine. Îl văzui pe contele d'Aranda, plimbindu-se la vreo patruzeci de pași de mine, inconjurat de numeroși ofițeri și avind lingă sine un om din garda personală a regelui.

Toată treaba aceasta ne luă vreo două ceasuri. Înainte de a mă părăsi, colonelul mă rugă să vin să prinzesc la el, cu Mengs, cind il va pofti.

Întors în temnița mea murdară, găsii un scaun curat. Era un fel de berjeră. Un subofițer îmi spuse că a fost adusă pentru mine. Mă tolănii de îndată și Manuzzi mă părăsi după ce mă sărută de cîteva ori. Am rămas încredințat că mi-a fost prieten sincer și mă cuprinde mihnirea ori de cîte ori mă gîndesc că, dintr-o nesăbuință de neîngăduit la vîrsta mea, am putut greși față de el, greșeală pe care nu mi-a iertat-o niciodată, ceea ce nu m-a mirat niciciind. Și totuși mă gîndesc că cititorii mei vor socoti că, jignit, a mers prea departe cu răzbunarea.

După scena care se petrecuse, jigodiile dimprejurul meu rămăseseră cu gura căscată, iar Marazzani veni lîngă culcușul meu ca să-mi ceară sprijinul. Fără să-mi dau ifose, îi spusei că în Spania un străin trebuie să se socotească fericit dacă poate răzbi prin sine însuși.

Mi se aduse prînzul ca de obicei și, la orele trei, alcaldele Messa veni să-mi spună să-l urmez, căci fusese înșelat și primise poruncă să mă însoțească înapoi acasă, unde nădăjduiește că le voi găsi pe toate așa cum le-am lăsat. Îmi arătă totodată și armele, pe care unul din oamenii lui avea poruncă să mi le ducă acasă. Ofițerul de gardă îmi înapoie sabia, alcaldele, în manta neagră, se puse de-a stînga mea și, urmat de treizeci de zbiri, mă petrecu pînă acasă, ridică pecețile și, gazda descuind ușa, intrai în odaia mea și-i spusei alcaldelui că toate sînt bune și la locul lor.

— Dacă n-ați fi ținut în slujbă un mîrșav vînzător pe care am să-l trimit să putrezească la *presidio*, nu vi s-ar fi întîmplat niciodată, domnule cavaler, să fiți nevoit să

credeți că slujitorii maiestății-sale catolice sînt niște asasini.

— Señor alcalde, mînia m-a făcut ca același lucru să-l scriu la patru miniștri. Scriam atunci cum gîndeam și credeam ce gîndeam; acum cred altfel. Să uităm totul, mărturisiți însă că, dacă nu mi-ar fi dat prin minte să scriu, m-ați fi trimis la galere.

— Din păcate, cam așa e.

Nu mai e nevoie să spun că m-am grăbit să mă spăl și să mă primenesc din cap pînă-n picioare. Cînd m-am văzut în stare să ies, datoria și recunoștința, mai mult încă decît dragostea, mă făcură să-mi închin cea dintîi vizită nobilului și mărinimosului cîrpaci. Omul acela de ispravă era mîndru că a ghicit că se făcuse o greșeală și la fel de fericit că mă revede. Cît despre doña Ignazia, era nebună de fericire, căci poate n-avea aceeași siguranță ca taică-său care, cînd află în ce chip mi s-a dat satisfacție, îmi spuse că nici un grande de Spania n-ar fi putut cere mai mult. Îi poftii pe oamenii aceștia drăguți să vină să ia masa cu mine în oraș de îndată ce le voi da de veste și mi-o făgăduiră bucuroși.

Intrase și inima în joc și mă simțeam mult mai îndrăgostit de doña Ignazia decît înainte.

Plecînd de la don Diego, mă dusei la Mengs, care, cunoscînd Spania, se aștepta la orice, numai să mă vadă nu. Cînd află cele întîmplate în ziua aceea și cum am triumfat, mă copleși cu firitiselile. Era îmbrăcat în haine de ceremonie, lucru foarte rar la dînsul și, întrebîndu-l pricina, îmi spuse că a fost în oraș ca să-i vorbească pentru mine lui don Emmanuel de Roda, dar că n-a ajuns la el. Îl sărutai, mulțumindu-i pentru gîndul cel bun. Îmi înmînă o scrisoare pe care tocmai o primise de la Veneția. Mă grăbii s-o deschid; era de la domnul Dandolo și cuprindea una către domnul Mocenigo. Domnul Dandolo îmi spunea că, citind această scrisoare, ambasadorul n-are să se mai teamă să nu le fie pe plac inchizitorilor de stat prezentîndu-mă oficial, căci cel care-i scria mă recomanda bunăvoinței lui din partea celor trei inchizitori.

Auzind acestea, Mengs îmi spuse că nu mai ține decît de mine să ajung la o înaltă stare în Spania, purtîndu-mă

cum se cuvine, mai ales acum cînd toţi miniştrii caută să mă facă să uit jignirea pe care am indurat-o.

— Te sfătuiesc — îmi spuse — să-i duci chiar acum ambasadorului scrisoarea. Ia trăsura mea, căci după şaizeci de ceasuri de chin ţi-e fireşte greu să te ţii pe picioare.

Avînd nevoie de odihnă, mi-am cerut iertare că nu mă mai intorc să cinez la dînsul, dar i-am făgăduit să vin a doua zi la prînz. Negăsindu-l pe ambasador, i-am lăsat lui Manuzzi scrisoarea şi, băgîndu-mă în pat de îndată ce am ajuns acasă, am dormit somn adînc vreme de douăsprezece ceasuri.

Manuzzi sosi devreme şi, cu bucuria întipărită pe chip, îmi spuse că domnul Girolamo Zulian îi scria ambasadorului din partea domnului de Mula că mă poate prezenta oriunde, căci pricinile pe care le-ar putea avea tribunalul cu mine nu-mi ştirbesc întru nimic onoarea.

— Ambasadorul socoate să vă prezinte la curte săptămîna viitoare şi doreşte să prînziţi astăzi la dînsul: e masă mare.

— I-am făgăduit lui Mengs să mă duc la el.

— Nu-i nimic, mă duc numaidecît să-l poftesc şi, dacă se scuză că nu poate veni, vă puteţi îngădui să nu vă ţineţi făgăduinţa.

— Aşa e. Mergeţi la Mengs, iar eu voi primi plăcuta poftire a ambasadorului.

CAPITOLUL XLV

Aventuri la Triest — Îi fac o bună slujbă tribunalului inchizitorilor de stat din Veneţia — Călătoria mea la Gorice şi întoarcerea la Triest — O regăsesc pe Irene ajunsă actriţă şi dibace la jocuri de noroc.

Venindu-le poftă doamnelor triestine să-şi pună la încercare talentele jucînd comedie franţuzească, mă aleseră pe mine să le fiu director de scenă şi regizor. Mi-au dat

pe seamă să le aleg nu numai piesele, ci şi actorii, bărbaţi şi femei, şi să alcătuiesc şi distribuţia. A fost o treabă care mi-a dat o nemaipomenită bătaie de cap şi care nu mi-a adus nici pe departe bucuriile la care mă aşteptam.

Cucoanele mele fiind, toate, ageamii în ce priveşte meşteşugul actoricesc, trebuia să le dăscălesc, să alerg zilnic de la una la cealaltă şi înapoi, spre a le pune să repete nişte roluri pe care ar fi trebuit să le înveţe pe de rost, lucru pe care nu izbuteau să-l facă, într-atîta le era de îndărătnică ţinerea de minte, niciodată pusă la încercare. E ştiut că dacă în Italia e îndeobşte nevoie de o revoluţie, apoi e nevoie de ea pe tărîmul educaţiei şi mai ales al învăţăturii femeii. Afară doar de foarte puţine din ele, cele mai bune familii se mulţumesc să-şi închidă vreme de cîţiva ani fetele într-o mănăstire, pînă trec în braţele unui soţ pe care adesea îl văd pentru întîia oară în ziua căsătoriei sau în ajunul ei, pe care n-au avut cînd să-l cunoască şi care adesea nu le ţine nici cald nici rece toată viaţa. Aşa se face că amîndouă părţile se despăgubesc de asemenea uniri la noroc lăsîndu-se în voia sigisbeilor, şi se poate fără greşeală spune că, în Italia, în ceea ce se cheamă în Franţa lumea bună, obîrşiile e numai numele de ele, şi că ar fi foarte iscusit marele senior care ar putea spune „mă cheamă ca pe tata".

Iar în mănăstiri, şi mai ales în cele din frumoasa noastră Italie, ce-ar putea fetele învăţa ? O spoială de evlavie, ceva fandoseală, multă sforărie, făţărnicie ; obiceiuri pidosnice şi adesea destul dezmăţ, purtări în doi peri ; puţin scris şi citit, o sumedenie de lucruri fără nici un folos, afară de puţină muzică şi puţin desen ; istorie de loc, de loc geografie şi de loc mitologie ; la aritmetică tabla înmulţirii şi nimic din cele ce fac dintr-o fată o bună soţie, o bună mamă.

Cît despre limbile străine, uşă ferecată, şi, chiar de s-ar gîndi cineva la ele, dulceaţa frumoasei noastre limbi italiene le-ar da multă bătaie de cap să le deprindă, cu atît mai mult cu cît îndătinatul *dolce far niente* [1] e o piedică în calea oricărei învăţături mai stăruitoare.

[1] Plăcuta lenevie (it.).

M-am lăsat purtat a scrie aceste adevăruri, ca să fiu cu cugetul împăcat şi în ciuda mîndriei mele de italian. Ştiu bine că dacă odată şi odată are să se întîmple ca vreunele din frumoasele mele compatriote să mă citească şi să mă înţeleagă, au să-mi arunce cu piatra ; ce-mi va păsa, însă, atunci, de mînia lor ? Eu nu voi mai fi, deoarece, atunci cînd memoriile mele vor vedea lumina zilei, eu voi fi încetat de a o mai vedea, şi apoi, nu ştiu prea bine că nu le mai pot plăcea ?

Mă întorc la teatru.

Neizbutind să le bag cum trebuie în cap actriţelor mele rolurile, m-am hotărît să mă fac sufler şi am învăţat din experienţă ce aridă poate fi această meserie.

Munca suflerului e o muncă de ocnaş ; actorii nu recunosc niciodată cît îi sînt datori şi îl învinuiesc pe el de toate greşelile pe care le fac.

Un medic are în Spania parte cam de aceeaşi soartă ca suflerii ; căci dacă i se face bine un bolnav, l-a făcut bine sprijinul cutărui sau cutărui sfînt, iar dacă-i moare, moare numai din pricina leacurilor pe care i le-a dat el.

O negresă frumoasă care o slujise pe cea mai drăguţă din actriţele mele, căreia îi arătam cea mai stăruitoare luare-aminte, îmi spuse într-o zi cîteva cuvinte greu de uitat :

— Nu înţeleg — îmi spuse ea — cum puteţi fi atît de îndrăgostit de stăpîna mea, care e *albă ca un drac.*

— Şi dumneata n-ai iubit niciodată un alb ? o întrebai.

— Ba da — îmi întoarse *morona* — dar fiindcă îmi lipsea un negru, căruia sigur i-aş fi dat întîietate.

Puţin mai încolo, negresa aceea mi se dărui, căci mă făcuse curios ; cu acest prilej am cunoscut ce greşită e maxima *Sublata lucerna nullum discrimen inter feminas* [1], căci chiar şi *sublata lucerna* un bărbat nu poate să nu-şi dea seama dacă o femeie e albă ori neagră.

[1] Cu lumina stinsă, toate femeile sînt la fel (lat.).

E neîndoielnic pentru mine că negrii sînt o stirpe cu totul deosebită de a noastră, şi ceea ce mai ales îi deosebeşte, în afară de culoare, e că o africană puţin, puţin şcolită e în stare să nu rămînă grea în vremea împreunării, ba mai mult, să zămislească, după cum vrea ea, băiat sau fată. Dacă cititorii nu vor crede spusele mele, vor avea dreptate, pentru că, potrivit firii noastre, lucrul e de necrezut ; neîncrederea le-ar pieri însă dacă le-aş împărtăşi teoria ştiinţei acesteia megalantropogenezice a negreselor.

Contele Rosenberg, mare şambelan al împăratului, care a ajuns mai pe urmă prinţ şi a murit acum un an, veni să se plimbe la Triest, însoţit de abatele Casti, pe care doream să-l cunosc din pricina unor mici poeme necredincioase pe care le scrisese.

Aşteptările îmi fură însă înşelate, căci în loc de un om de duh, abatele acela mi se păru doar un prost cutezător şi neobrăzat, a cărui singură însuşire era o mare uşurinţă de versificaţie.

Contele Rosenberg îl ţinea pe lîngă dînsul fiindcă îi era folositor ca bufon şi codoş ; două slujbe foarte pe măsura caracterului lui josnic, dar puţin potrivite cu vrednicia de faţă bisericească. Pe vremea aceea, sifilisul nu-l mîncase încă omuşorul.

Aflai că acel mişel dezmăţat, prostul acela deşucheat, făcător de versuri, a fost numit poet al împăratului. Ce succesiune dezonorantă pentru memoria marelui Metastasio, omul care n-avea nici un viciu, care stăpînea toate virtuţile şi care era împodobit cu cele mai alese cunoştinţe !

Cît despre meseria lui de poet, Casti nu stăpîneşte nici nobleţea limbii teatrului dramatic şi nici habar n-are de meşteşugul lui. Spusele acestea le dovedesc cele două, trei opere comice pe care le-a făcut şi care-s pline doar de nişte caraghioslîcuri ieftine cusute cu aţă albă. Una din piesele acestea e o mişună de calomnii, atît pe seama regelui Teodor, cît şi pe aceea a republicii veneţiene, pe care o batjocoreşte cu cele mai jalnice minciuni.

Cu altă piesă, pe care a intitulat-o *Grota lui Trophonius*, Casti s-a făcut de rîsul tuturor oamenilor de litere,

scoţînd pe nas panglici de erudiţie fără nici un rost, de vreme ce nu înviorează nici hazul piesei, nici desfăşurarea acţiunii.

Printre oamenii de vază care veniră la Gorice să vadă comedia franceză ce se juca în casele baronului de Koenigsbrunn, a cărui soţie, născută contesă Attems, o femeie încîntătoare, juca primele roluri, îl cunoscui pe contele Torriano, care se pricepu să mă convingă să merg să-mi petrec toamna la un conac pe care-l avea la şase mile de Gorice.

Dacă aş fi ascultat de îngerul meu bun, nu m-aş fi dus.

Contele acesta nu împlinise treizeci de ani şi era holtei. Nu era frumos, dar nu se putea spune nici că era urît, deşi avea o mutră de tîlhar, pe care citeai : *cruzime, viclenie, trădare, trufie, brutalitate senzuală, ură şi pizmă.* Era o îmbinare atît de înfiorătoare, încît mă făcu să cred că mă înşel şi că, cine ştie, o fi brînză bună în burduf de cîine. Poftirea era prea îndatoritoare ca să poată îndreptăţi cumplitele trăsături sufleteşti pe care i le vedeai pe chip.

Întrebînd de el pe unul şi pe altul, înainte de a primi, nu auzii decît de bine. Mi se spuse doar că îi plac femeile şi că vede roşu cînd e să răzbune o jignire ce i s-a adus; nepărîndu-mi-se însă aceste însuşiri nevrednice de un gentilom, îi făgăduii să vin şi-mi spuse că mă aşteaptă la Gorice la întîi septembrie şi că a doua zi vom pleca la Spessa; astfel se numea moşia lui.

Ca urmare a făgăduinţei date acelui Torriano, îmi luai rămas-bun de la toată lumea pentru vreo două luni, şi cu deosebire de la contele Wagensperg, care pătimea pe atunci de boala care se tămăduieşte lesne cu mercur, cînd e administrat de o mînă dibace, dar care-l ucide pe bolnav cînd a încăput pe mîini rele.

Plecai aşadar de dimineaţă din Triest, prînzii la Proseco şi ajunsei devreme la Gorice, unde trăsei la contele Luigi Torriano. Nu era acasă, dar mă lăsară să-mi descarc puţinul calabalic cînd spusei că m-a poftit contele şi mă dusei la contele Torres, unde rămăsei pînă la ora cinci.

Întors la noua mea gazdă, mi se spuse că a plecat la ţară, de unde nu se va întoarce decît a doua zi, şi că pînă atunci mi-au dus lucrurile la hanul poştei, unde mi s-a poruncit cina, precum şi o odaie.

Foarte uimit, mă dusei la han, unde am găsit un pat prost şi o masă proastă : mă rog. Socotind că n-are unde mă găzdui, nu-l găsii vinovat pe conte decît că nu m-a vestit dinainte. Doar nu puteam ghici că un gentilom care ţine casă şi te pofteşte la el n-are o odaie să-ţi dea.

A doua zi dimineaţă, contele Torriano veni la mine, îmi mulţumi că am fost punctual, îmi spuse ce fericit e că se va bucura de plăcuta mea tovărăşie la Spessa, adăugind că-i pare foarte rău că nu vom putea pleca decît a treia zi, pentru că în ziua următoare, mîine, cum ar veni, trebuie ca tribunalul să-şi rostească hotărîrea într-o pricină pe care o are cu un hoţ bătrîn de arendaş care nu numai că-i e dator bani şi nu vrea să i-i plătească, dar mai are şi pretenţii.

— Foarte bine ! spusei, am să vin să-i ascult pe avocaţi ; are să mă distreze.

Plecă peste o clipă, nu numai fără să mă întrebe unde prînzesc, dar şi fără cea mai neînsemnată scuză că nu m-a putut găzdui la el.

Îmi frămîntam mintea în fel şi chip şi ajunsei să socotesc pînă la urmă că, din punctul lui de vedere, poate greşisem eu, trăgînd de-a dreptul la dînsul, fără a-l vesti dinainte.

„Haide, Casanova — îmi ziceam — s-ar putea să te fi înşelat. Cunoaşterea omului e o prăpastie fără fund. Credeam că l-am studiat îndeajuns ca să-l cunosc bine, dar iată că experienţa mea nu e fără cusur. Într-adevăr, contele m-a poftit la el la ţară : la urma urmei, aflîndu-ne aici în oraş, drăguţul de el nu mi-e dator cu nimic. Răbdare ! O să vedem. Poate că şi din sfială nu mi-a spus nici un cuvînt. Mi-ar părea rău ca, potrivit felului lui de a gîndi, să fi făcut greşeala de a nu-i fi cerut scuze, deşi, după mine şi potrivit rînduielilor ce domnesc în lume, sînt departe de a-i datora scuze."

Am prînzit singur şi mi-am petrecut după-amiaza făcînd vizite, iar seara, pe cînd cinam la contele Torres, am vorbit de plăcerea pe care mi-o făgăduiam pentru a doua zi de a asculta măiestria de vorbitori a avocaţilor din Gorice.

— Voi fi şi eu acolo — îmi spuse contele — fiindcă ard de nerăbdare să văd ce mutră face Torriano dacă o cîştiga ţăranul. Cunosc pricina — urmă Torres — şi toată lumea ştie că Torriano nu poate pierde, afară doar dacă e măsluit opisul pe care l-a înfăţişat judecăţii, şi potrivit căruia ţăranul e dator. La rîndul lui, ţăranul trebuie să cîştige, afară doar dacă sînt măsluite cele mai multe chitanţe de la contele Torriano. Ţăranul a pierdut pînă acum în prima şi în a doua instanţă ; a atacat într-una hotărîrea, şi ţineţi seama că e un om sărac. Dacă pierde şi mîine, nu ajunge numai în sapă de lemn, dar se alege şi cu o condamnare la galere ; dacă însă cîştigă, îl pling pe Torriano, fiindcă atunci ar fi el vrednic de galere, el şi avocatul lui, care de mult le merită.

Ştiam că contele Torres trece drept o limbă ascuţită, astfel încît n-am dat prea multă însemnătate spuselor sale, care îmi sporiră însă curiozitatea. Aşa se face că a doua zi am fost printre cei dintîi în sala de judecată, unde i-am văzut pe judecători, pe împricinaţi şi pe avocaţii lor. Cel al ţăranului era un bătrîn cu un chip de om cinstit, în vreme ce al contelui avea o mutră obraznică de pezevenghi. Contele era lîngă el ; înfăţişarea lui era plină de dispreţ şi zîmbetu-i trufaş părea să spună că numai dintr-o toană de-a lui catadicseşte a se înjosi pînă într-acolo încît să se compromită cu un mişel pe care-l biruise de două ori pînă acum.

Cu nevastă-sa lîngă dînsul, cu un fiu şi cu două fiice făcute să cîştige toate procesele din lume, ţăranul avea înfăţişarea aceea sfioasă, dar liniştită şi plină de încredere, după care se cunoaşte resemnarea şi cugetul curat.

Mă miram că familia aceea vrednică de luare-aminte a putut pierde de două ori, şi pricina lor mi se părea de nepierdut, într-atîta mi se părură de lipsiţi de orice gînd ascuns.

Oamenii aceia cumsecade erau prost îmbrăcaţi, iar în căutătura lor sfioasă, în ochii lor plecaţi, se citea că sînt victime ale asupririi.

Fiecare avocat avea voie să vorbească cîte două ceasuri.

Al ţăranului, avocatul cinstit, nu vorbi decît vreo treizeci de minute, pe care le folosi punînd în faţa judecătorilor opisul de chitanţe întărite cu iscălitura contelui, pînă în ziua cînd l-a dat afară, fiindcă, părinte cinstit, nu le-a îngăduit fetelor lui să meargă la conac; urmînd apoi să vorbească fără cuvinte umflate şi cît se poate de liniştit, puse sub ochii judecătorilor opisul înfăţişat de conte, şi potrivit căruia ţăranul îi era dator, şi demonstră adevărul declaraţiei juraţilor, că adică toate inscrisurile pretinse a izvorî de la clientul lui sînt măsluite. Mai demonstră, de asemenea, o sumedenie de anacronisme şi paracronisme în tot locul, şi sfîrşi spunînd că, punînd în mişcare procedura penală, clientul lui e volnic să-i dezvăluie judecăţii pe cei doi măsluitori plătiţi de conte, autorii sfruntatelor hîrtoage pe care avocatul părţii potrivnice cutează să le înfăţişeze judelui spre a-i amăgi credinţa şi spre a aduce în sapă de lemn o familie de oameni cinstiţi, a căror singură vină e că sînt săraci. Încheie cerînd plata cheltuielilor de judecată şi despăgubiri atît pentru vremea pe care şi-a irosit-o cinstitul lui client, cît şi pentru defăimarea ce i s-a adus.

Pledoaria avocatului drăguţului meu de conte ar fi depăşit două ore, dacă n-ar fi curmat-o judecătorul. Nu-i ocară pe care să nu şi-o fi îngăduit faţă de avocat, faţă de experţi şi faţă de ţăran, pe care-i probozi de cîteva ori, spunîndu-i că are să vină să-l vadă la ocnă, unde n-are să-i fie nimănui milă de el.

Cît au ţinut aceste îndelungi dezbateri, m-aş fi plictisit de moarte dacă aş fi avut nefericirea să fiu orb, dar aveam ochi buni şi m-am distrat împărăteşte iscodind cu privirea feţele oamenilor. Cea a scumpului meu conte, adevărată icoană de făţărnicie şi neobrăzare, rămase neclintit, neînfricată şi zîmbitoare.

După pledoariile avocaților, ne-am retras cu toții într-o încăpere alăturată, spre a aștepta hotărîrea.

Țăranul și cu ai lui stăteau într-un colț, stingheri, fără nici un prieten lingușitor și fără nici un vrăjmaș ascuns; în vreme ce contele Torriano era înconjurat de vreo zece inși și care mai de care îi trimbița la ureche că pricina lui e atît de dreaptă încît n-o poate pierde, dar că, dacă s-ar întîmpla o asemenea năstrușnicie, va trebui să plătească, silindu-l pe țăran să-și dovedească învinuirea de măsluire a hîrtiilor.

Ascultam la toate acestea într-o adîncă tăcere, simțindu-l mult mai aproape la inima mea pe țăran, care mi se părea un om cinstit, decît pe gazda mea, pe care aveam destule cuvinte să-l cred un om de nimic, deși mă păzeam să nu suflu o vorbă.

Dușman neîmpăcat al cumințeniei, contele Torres mă întrebă ce părere am și îi spusei, luîndu-l de-o parte, că Torriano trebuia negreșit să piardă, chiar dacă ar fi avut dreptate, din pricina mîrșavei pledoarii a apărătorului lui, care e vrednic să i se taie urechile și să stea țintuit vreme de șase luni la stîlpul infamiei.

— Și clientul lui la fel, zise Torres destul de tare, dar n-auzise nimeni ce spusesem eu.

După un ceas de așteptare, intră grefierul judelui, cu două hîrtii în mînă: una o dădu avocatului țăranului și a doua celui al lui Torriano care, după ce o citi, izbucni într-un hohot de rîs și începu s-o citească cu glas tare.

Tribunalul îl condamnă să se recunoască dator țăranului, să-i plătească toate cheltuielile și să-i dea, drept despăgubire, leafa pe un an, cu dreptul pentru țăran de a intenta acțiune *ad minimum* pentru orice alte pretenții ar mai avea.

Avocatul părea mîhnit, dar Torriano îl mîngîie dîndu-i șase țechini, și toată lumea plecă.

Rămas singur cu osînditul, îl întrebai dacă are de gînd să atace hotărîrea la Viena.

— Atacul meu va fi de alt soi, îmi răspunse el.

N-am socotit că trebuie să-l întreb ce înțelege cu aceste cuvinte.

Plecarăm din Gorice a doua zi dimineață. Dîndu-mi socoteala, hangiul îmi spuse că a primit poruncă de la conte că dacă mă împotrivesc cumva să plătesc, să nu stărui, că plătește el.

Mi se păru cam ciudată treaba asta, m-am mărginit însă să rîd. Și totuși, cele două, trei mostre pe care le primisem despre caracterul lui îmi dădeau să gîndesc că voi petrece șase săptămîni cu un om sucit și primejdios.

Ajunserăm la Spessa în mai puțin de două ceasuri și văzui, pe o mică movilă, o casă mare care n-avea nimic deosebit ca arhitectură. Urcarăm în odaia lui, care nu era nici bine, nici prost mobilată ; după ce mi le arătă apoi pe toate celelalte, mă petrecu intr-a mea : era o încăpere la parter, prost mobilată, întunecoasă, și fără aer.

— Asta e — îmi zise — odaia pe care-o îndrăgea și bietul tata care era, la fel ca dumneavoastră, un pătimaș al cărții. Puteți fi sigur că veți putea gusta în toată tihna din această desfătare, căci nu vă va tulbura nimeni.

Am prinzit foarte tîrziu, așa că în ziua aceea n-am mai cinat de loc. Mîncarea am găsit-o destul de bună, ca și vinul, iar tovărășia unui preot, care-i slujea de vechil și care, după tocmeală, era dator să stea cu dînsul la masă de cîte ori se afla la Spessa, nu mi s-a părut nici ea neplăcută ; un lucru însă care mă izbi fu acela că, mîncînd el însuși foarte repede, îndrăzni să-mi spună, în glumă e adevărat, că mănînc prea încet.

Cînd ne ridicarăm de la masă, îmi spuse că are treabă foarte multă și că ne vedem mîine.

Coborîi la mine în odaie ca să-mi așez lucrurile și să-mi pun rînduială în hîrtii. Lucram pe atunci la al doilea volum al istoriei tulburărilor din Polonia.

Cînd se înseră, ieșii să cer lumină și un slujitor îmi aduse doar o singură lumînare de seu.

Treaba aceasta mi se păru dezgustătoare, căci mi s-ar fi cuvenit lumînări de ceară, sau măcar o candelă. Mă stăpînii totuși și mă mulțumii să-l întreb pe slujitor dacă a fost vreunul din ei dat anume pe lîngă mine.

— Domnule — îmi spuse el — stăpînul nostru nu ne-a spus nimic în ce vă priveşte, se înţelege însă că sîntem la porunca dumneavoastră ori de cîte ori ne chemaţi.

Ar fi fost un chin, căci pentru a găsi pe cineva ar fi trebuit să colind prin toată casa, să bat curtea, ba chiar să ies în stradă, căci nu exista nici un clopoţel.

— Şi odaia cine-o să mi-o deretice ?

— E treaba slujnicei.

— Are va să zică o cheie a ei ?

— Nu-i trebuie, domnule, căci uşa dumneavoastră n-are broască ; noaptea vă puteţi însă închide punînd zăvorul.

Sau de ciudă, sau de voie-bună, îmi veni să rîd, căci treaba nu putea să meargă aşa. Izbutii totuşi să nu spun nimic.

După ce plecă feciorul, mă aşternui la lucru ; peste o jumătate de oră, mi se întîmplă însă necazul că stinsei lumînarea, mucărind-o. Neputînd colinda casa prin beznă, fiindcă nu-i ştiam destul de bine rosturile, aveam poftă mai curînd să înjur decît să rîd, dar vrînd-nevrînd a trebuit să mă culc pe întuneric.

Din fericire şi împotriva aşteptărilor mele patul era bun, ceea ce mă mai linişti puţin şi dormii foarte bine.

Dimineaţă, nevăzînd pe nimeni, mă sculai şi, după ce îmi încuiai hîrtiile, mă dusei, în halat şi cu scufia de noapte în cap, să-i dau gazdei mele bună-dimineaţă. Îl pieptăna, tocmai, al doilea slujitor, care-i ţinea loc şi de fecior. După ce îi spusei că am dormit bine, îi spusei că am venit să iau cu dînsul gustarea de dimineaţă ; îmi răspunse destul de politicos că el nu mănîncă niciodată cînd se scoală şi că mă roagă să-mi cruţ dimineaţa osteneala de a mai veni să-l văd, fiindcă are întotdeauna treabă cu ţăranii, care sînt toţi nişte tîlhari. Adăugă apoi că, dacă obişnuiesc să gust ceva cînd mă trezesc, are să-i spună bucătarului să-mi pregătească o cafea oricînd voi dori.

— Faceţi de asemenea bunătatea şi porunciţi-i slujitorului să mă pieptene şi pe mine după ce sfîrşeşte cu dumneavoastră.

— Mă mir că nu v-aţi adus un fecior.

— Dacă aş fi ştiut că nu vă supără această neînsemnată dorinţă a mea, de a avea într-un sat unde nu există frizer, un slujitor care să mă pieptene, mi-aş fi luat unul.

— Pe dumneavoastră are să vă supere, nu pe mine, fiindcă aveţi să vă pierdeţi cîteodată răbdarea aşteptîndu-l.

— Îl voi aştepta bucuros. Un lucru care-mi trebuie neapărat e o cheie la uşa odăii mele, căci am hîrtii de care răspund şi nu le pot încuia în cufăr de cîte ori sînt nevoit să ies.

— La mine acasă totul se află în siguranţă.

— Bănuiesc; vă daţi seama însă că ar fi caraghios să trebuiască să răspundeţi dumneavoastră pentru cutare scrisoare care mi-ar pieri. Pe mine m-ar mîhni poate peste măsură şi de spus nu v-aş spune nimic.

Întîi nu-mi răspunse nimic; pe urmă, după vreo cinci minute de tăcere, îi porunci slujitorului-frizer să-i spună preotului să pună o broască la uşa mea şi să-mi dea cheia.

În vreme ce cugeta, văzui pe noptiera lui o luminare de ceară cu stingătorul ei şi o carte. Apropiindu-mă, îl întrebai, precum o cere buna-cuviinţă, dacă pot să văd ce carte îi linişteşte gîndurile înainte de a adormi. Îmi răspunse curtenitor că mă roagă să nu pun mîna pe carte. Mă îndepărtai de îndată şi-i spusei zîmbind că sînt încredinţat că e o carte de rugăciuni, dar că-i făgăduiesc să nu-i mai împărtăşesc nimănui prepusul meu.

— Aţi ghicit, îmi răspunse el rîzînd.

Îl părăsii cu toată curtenia, rugîndu-l să-mi trimită slujitorul şi o ceaşcă de cafea, de şocolată, de fiertură, de ce-o fi.

Puţin jignit de nişte purtări atît de noi pentru mine, şi mai ales de nenorocita de luminare de seu, în vreme ce el ardea luminări de ceară, mă întorsei în vizuina mea, frămîntat de gînduri. Cea dintîi pornire era să plec fără zăbavă căci, deşi toată averea mea se ridica la vreo cinci-zeci de ducaţi, nu eram mai puţin mîndru decît pe vremea cînd eram bogat. Înlăturai însă gîndul acesta, fiindcă nu voiam să cale eu în greşeală aducîndu-i o atît de grea jignire.

Socotind să singura pricină serioasă e nenorocita aceea de luminare mă hotării să-l întreb pe fecior dacă n-a primit poruncă să-mi dea luminări de ceară. Întrebarea nu era de prisos, fiindcă s-ar fi putut să fie la mijloc o neînțelegere, sau o potlogărie de-a feciorului.

Sosi peste un ceas, aducîndu-mi o ceașcă de cafea, gata turnată și îndulcită, după gustul lui ori al bucătarului care o făcuse. Nevoind să mă ating de ea, căci îmi făcea scîrbă, o lăsai acolo și-i spusei, hohotind de rîs (căci trebuia ori să rîd, ori să-i arunc cafeaua în obraz) că nu-s deprins să fiu slujit astfel și mă pregătii de pieptănat.

Nu mai puteam, și-l întrebai de ce mi-a adus o prăpădită de luminare de seu, în loc de două luminări de ceară.

— Domnule — îmi răspunse respectuos cinstita slugă — nu v-am putut aduce decît ce mi-a dat preotul; totul e pe mîna lui: am primit o singură luminare de ceară pentru stăpin și una de seu pentru dumneavoastră.

Îmi părea rău că l-am necăjit pe bietul băiat și nu i-am mai spus nimic; gîndindu-mă însă că preotul vrea poate să-i arate contelui cît e de destoinic cruțîndu-i banii, ori să-i cruțe pentru folosul lui, mă hotării să-l întreb chiar în ziua aceea, ca să mă lămuresc.

De îndată ce mă îmbrăcai, o luai din loc mergînd să-mi vîntur gîndurile negre. Îl întîlnii pe atotputernicul preot care tocmai fusese după lăcătuș. Îmi spuse, că, neavînd nici o broască gata, are să-mi pună la ușă un lacăt și are să-mi dea cheia.

— Vreau numai să pot încuia — îi spusei — oricum o fi.

Și făcui cale-ntoarsă, ca să fiu acolo cînd se face treaba.

În vreme ce bătea lăcătușul cu ciocanul, îl întrebai pe preot de ce mi-a trimis o luminare de seu și nu una, sau două de ceară.

— N-aș fi îndrăznit niciodată s-o fac, domnule, fără poruncă anume de la conte.

— Nu se înțelege oare de la sine?

— Pretutindeni, da; aici, însă, nimic nu se înțelege de la sine. E adevărat că eu cumpăr luminările de ceară

și contele mi le plătește, fără să se teamă că se păcălește, căci îi trec luminarea la socoteală de cîte ori are nevoie de cîte una.

— Vei putea, așadar, domnule abate, să-mi cedezi și mie o livră cu prețul pe care-l plătești dumneata?

— E o plăcere pe care v-o fac bucuros, dar n-am să pot să nu-i spun contelui, fiindcă vă dați seamă că...

— Îmi dau foarte bine seama, dar nu-mi pasă.

Înmînîndu-i banii pentru o livră de luminări, plecai să mă plimb, după ce aflai chiar de la dînsul că masa de prînz se ia la ora unu. Am fost punctual, judece însă oricine ce uimit am rămas cînd, ajungînd acasă la douăsprezece și jumătate, mi se vesti că domnul conte e la masă de o jumătate de ceas!

Neînțelegînd de unde vin toate aceste măgării, mă stăpînii încă o dată și intrai în sufragerie spunînd că abatele mi-a spus că prînzul se ia la ora unu.

— De obicei așa e — răspunse contele — azi însă, vrînd să fac cîteva vizite unor vecini cărora să vă prezint, am vrut să mănînc la douăsprezece. Veți avea totuși vreme să prînziți.

Fără a-i răspunde, dar prefăcîndu-mă voios precum eram departe de a fi, mîncai bucatele care se mai aflau încă pe masă, neatingîndu-le măcar pe cele care se aduceau iar. Zadarnic mă rugă să fac cinste supei, rasolului, antreurilor; refuzai cu neînduplecare totul, spunîndu-i că așa mă pedepsesc eu cînd săvîrșesc greșeala de a întîrzia la masa unui senior.

Ascunzîndu-mi mai departe năduful, mă urcai cu el în trăsură spre a-l însoți în vizitele pe care dorea să le facă. Mă duse, la o jumătate de leghe, la baronul del Mestri, care stătea tot anul la țară, ținea casă bogată, avea familie numeroasă și unde totul era vesel și plăcut.

Contele rămase acolo toată ziua, amînînd pe altă dată celelalte vizite pe care mai dorea să le facă și seara ne înapoiarăm la Spessa unde preotul, cîteva clipe după sosirea noastră, îmi întoarse banii ce-i dădusem pentru livra de luminări, spunîndu-mi că domnul conte uitase să-l

înştiinţeze că urmează să fiu slujit ca un al doilea el însuşi.
Bine-rău, greşeala era îndreptată şi mă făcui că înghit găluşca.
Se sluji o cină de parcă n-am fi prînzit şi, mîncînd cit patru, în vreme ce contele nu mînca aproape de loc, îi spusei că e un om de duh.
Feciorul care mă petrecu în odaie mă întrebă la ce oră doresc gustarea; i-o spusei, nu întîrzie de loc şi de rîndul acesta cafeaua era în cafetieră şi zahărul deoparte.
Feciorul-frizer veni să mă pieptene, slujnica veni să-mi deretice odaia: totul era schimbat şi îmi închipuiam că l-am învăţat cum se trăieşte. „Nădăjduiesc — îmi zisei — că n-o să mai am nici o neplăcere aici."
Uitasem însă de gazda mea, precum se va vedea.
Peste trei, patru zile, preotul veni într-o dimineaţă să mă întrebe la ce oră doresc să prînzesc, vestindu-mă că aveam să mănînc singur în odaie.
— De ce singur şi de ce în odaie? îi spusei.
— Fiindcă ieri contele a plecat, după cină, singur, spre Gorice, spunîndu-mi că nu ştie cînd se întoarce. Mi-a poruncit să pun să vi se slujească masa singur în odaie.
— Mă rog. Mănînc la unu.
Nimeni nu recunoaşte, desigur, mai hotărît decît mine, principiul firesc al libertăţii individuale; mi se păru însă că cele mai elementare rînduieli de bună-cuviinţă ar fi cerut ca ţoapa mea de gazdă să mă înştiinţeze că pleacă la Gorice. Rămase opt zile acolo şi în acest răstimp aş fi murit de plictiseală, dacă nu m-aş fi dus să-mi petrec în fiecare zi cîteva ceasuri la baronul del Mestri; căci n-aveam cu cine schimba o vorbă, abatele nefiind decît un mîrlan slugarnic şi necioplit, şi nici vreo ţărăncuţă mai de doamne-ajută nu era cu care să-mi mai omor timpul cu cîte o dragoste uşurică. Mi se părea că-mi va fi cu neputinţă să mai petrec încă patru săptămîni în acest trist surghiun.
Cînd se întoarse contele, îi vorbii fără mănuşi.
— Am venit la Spessa — îi spusei — ca să vă ţin tovărăşie şi să mă simt bine; cum văd însă că însoţirea mea

vă e de prisos, ba poate chiar stînjenitoare, vă rog să mă duceţi înapoi la Gorice cu cel dintîi drum pe care-l mai faceţi într-acolo: căci am cinstea să vă înştiinţez că-mi place ca şi dumneavoastră buna însoţire şi n-am de loc chef să mor de plictiseală pe moşia dumneavoastră.

Mă încredinţă că n-are să se mai întîmple şi-mi spuse că a făcut pe nepregătite această călătorie pentru a se vedea cu o actriţă de care era îndrăgostit şi care venise anume pentru el la Gorice, spre marele necaz al directorului Operei bufe din Triest, unde era angajată.

— În afară de aceasta — adăugă — m-am folosit de cele opt zile pentru a iscăli un contract de căsătorie cu fata unui castilian din Veneţia, cu care mă însor în carnavalul viitor.

Toate aceste temeiuri şi tonul cu care mi le-a înşirat m-au convins să mai rămîn la sucitul acela.

Toată starea contelui se alcătuia din vii care dădeau un vin alb foarte bun şi-i aduceau un venit de vreo mie de ţechini pe an; smintit însă cum era, voia să cheltuie de două ori pe atît şi îşi prăpădea averea. Încredinţat că toţi ţăranii îl fură, dădea tîrcoale peste tot, intra în colibe, unde, dacă găsea un ciorchine, doi de strugure îi bătea cu bastonul pe toţi cei care nu puteau tăgădui că i-au rupt din viile lui. Zadarnic îi cădeau în genunchi şi-i cereau iertare, tot nu scăpau de ciomăgeală.

Mai stătusem pînă atunci de cîteva ori de faţă, cu totul fără voia mea, la soiul acesta de execuţii samavolnice, cînd am fost silit într-o zi să văd cum doi ţărani l-au luat la bătaie cu coada măturii. Începuse să-i ia la refec ca de obicei, pomenindu-se însă cotonogit la rîndul lui, îşi aduse aminte că fuga e ruşinoasă, dar sănătoasă.

Mă învinui foarte aspru că m-am mărginit să privesc la conflict.

Fără să mă tulbur, îi arătai că nu mă puteam amesteca, întîi fiindcă el a început şi deci n-avea dreptate, pe urmă fiindcă nu mă pricep de loc la bătaia cu ciomege şi mai ales cu ţăranii, care sînt mult mai deprinşi decît mine la soiul acesta de lucrări şi care ar fi putut să mă dea gata, fără să am măcar dreptul de a mă plînge.

Nemulţumit de îndreptările mele, şi turbat de mînie din pricina unei straşnice vînătăi pe faţă, îndrăzni să-mi spună că sînt un fricos, un laş care nu cunoaşte legea care porunceşte să-ţi aperi prietenul ori să mori împreună cu el.

Oricît îi erau de jignitoare cuvintele, nu-i răspunsei decît cu o privire de dispreţ, al cărei tîlc cu siguranţă că nu i-a scăpat.

În curînd se răspîndi în tot satul zvonul despre păţania boierului şi fiecare în sinea lui se prăpădea de rîs, căci domnul conte se bucura de ciudatul privilegiu de a fi temut de toţi şi de a nu fi iubit de nimeni. Cei doi ţărani răzvrătiţi îşi luase lumea în cap. Cînd se află că înălţimea sa a luat hotărîrea de a nu mai intra în casele oamenilor decît înarmat cu pistoale, întreaga obşte se ridică în picioare; se întruniră şi-i trimiseră doi vornicei, care-i spuseră că ţăranii îşi vor părăsi, toţi, pămînturile chiar în săptămîna aceea, dacă nu le făgăduieşte cu mîna pe inimă că n-are să mai vină, nici singur, nici însoţit, să-i tulbure în cocioabele lor.

În cuvîntarea dreaptă şi nemeşteşugită a acestor falnici ţărani mi-a plăcut mult un temei filozofic care mi s-a părut sublim, dar care contelui i s-a părut obraznic şi caraghios totodată.

— Ni se cuvine — îi spuseră destoinicii săteni — să mîncăm un ciorchine din via care n-ar da o boabă dacă n-am stropi-o noi cu sudoarea noastră, tot astfel precum bucătarului dumneavoastră i se cuvine să guste din rasolurile pe care vi le pregăteşte, înainte de a vi le trimite la masă.

Ameninţarea cu fuga de pe pămînturi, tocmai în vremea culesului, îl sperie pe bătăuş, care fu silit să făgăduiască; iar trimişii se întoarseră foarte bucuroşi că au izbutit să-i bage minţile în cap.

Mergînd noi duminica următoare la biserică spre a asculta liturghia, îl găsirăm pe preot în altar, pe cînd tocmai sfîrşea de rostit *Crezul*. Văzui mînia scăpărînd în ochii contelui, iar după slujbă mă sili să iau parte la un

spectacol din cale-afară de păgînesc și de grosolan. Se apropie de bietul preot, îl înjură de mai multe ori și-i trase vreo cîteva cu bastonul, deși mai avea încă stiharul pe el.

Neputîndu-se răzbuna altfel, preotul îl scuipă în obraz și se porni să țipe.

Începuse să dea fuga unul și altul, astfel încît plecarăm.

Eram revoltat și-i spusei că preotul se va duce cu siguranță la Udine și că-i va face negreșit un bucluc.

— Căutați — adăugai — să-l opriți, chiar și cu sila; încercați însă mai curînd să-l împăcați.

Contelui i se făcu desigur frică, fiindcă, chemîndu-și slugile, le porunci să i-l aducă pe preot, cu voia, sau cu puterea.

Porunca îi fu îndeplinită.

Sosind, preotul clocotea de mînie; îl ocărî în chipul cel mai cumplit, numindu-l proclet și afurisit a cărui răsuflare spurcă văzduhul: încheie jurîndu-i că nici el, nici alt preot nu va mai sluji vreodată liturghia în biserica lui, pe care a pîngărit-o cu o fărădelege și că arhiepiscopul va răzbuna nelegiuirea pe care a săvîrșit-o în ființa lui.

Contele îl lăsă să vorbească, fără a-i curma vorba: oprindu-l însă să plece, îl sili să se așeze la masă, la care nevrednica fața-bisericească nu numai că se învoi să mănînce, dar se și lăsă îmbătat. Această josnică lăcomie aduse după sine împăcarea, iar abatele uită totul, ca să i se ierte vina și lui.

Peste cîteva zile, veniră doi capucini la dînsul, cam pe la amiază. Văzîndu-i că nu mai pleacă și nevrînd să le spună nimic, porunci să se dea la masă, fără a pune tacîmuri și pentru ei. Cînd văzură că n-are de gînd să-i poftească, cel mai îndrăzneț dintre amîndoi îi spuse contelui că ei n-au prînzit. Fără a-i răspunde, contele puse de i se sluji o farfurie plină cu orez. Capucinul o respinse, zicînd că el e vrednic să se așeze nu numai la masa lui, dar și la aceea a unui rege. Contele, care era în toane bune și

avea chef de glumă, îi răspunse că epitetul cinului lor e acela de „nevrednici" și că, prin urmare, nu-i vrednic de nimic pe lumea aceasta și, că, de altminteri, umilința pe care o propovăduiesc le interzice orice fel de pretenții.

Capucinul apărîndu-se prost și contele avînd dreptate, socotii că trebuie să-l sprijin. Îi spusei capucinului că ar trebui să-i fie rușine să înfringă legea cinului său săvîrșind păcatul trufiei.

Drept răspuns, capucinul mă înjură și contele ceru atunci să i se aducă niște foarfeci ca să le taie barba potlogarilor acelora spurcați.

La această grozavă amenințare, cei doi țapi in sutane o luară la fugă și noi ne prăpădirăm de rîs.

Dacă ciudățeniile contelui ar fi fost toate ca aceasta, niște glume mai bune ori mai proaste, i le-aș fi iertat cu dragă inimă; mai aveau însă mult pînă acolo.

Nefericitul acela distila, în loc de hil, un venin virulent și, în orele de digestie, nebunia care îl stăpînea îl făcea cumplit, sălbatic, crud, nedrept și sîngeros. Pofta i se prefăcea într-o adevărată furie; mînca precum înfulecă un tigru. Într-o zi, avînd fiecare în farfurie cîte o becață foarte gustoasă, nu mă putui împiedica să n-o laud, cu voluptatea unuia căruia îi place să mănînce. Puse mîna pe pasărea lui, o sfîșie de parcă ar fi fost un șoim flămînd și-mi spuse cît se poate de serios că mă roagă să mănînc liniștit, să-mi degust în voie bucățica și să tac din gură, căci laudele pe care le aduc felurilor care-mi plac îl scot din sărite.

Îmi venea totodată și să rîd, și să-i dau cu o sticlă în cap, ceea ce cu douăzeci de ani în urmă aș fi făcut cu siguranță. N-am făcut, totuși, nici una, nici alta; tăcui, înțelegînd că trebuie ori să-l părăsesc pe necioplitul acesta, ori să mă plec la toanele lui.

Peste trei luni, micuța Costa, actrița din Trieste pe care fusese s-o vadă cînd cu escapada la Gorice, îmi spuse că n-ar fi crezut niciodată, înainte de a-l cunoaște pe

contele Torriano, că un om cu un asemenea caracter poate exista.

— Deși e foarte voinic în ale dragostei, îi e foarte anevoie să ajungă la criza care încununează lucrarea și dacă vreo nenorocită are nefericirea să nu-și poată ascunde extazul cînd, stîrnită la culme, o scaldă roua voluptății, e în primejdie s-o strîngă de gît, cîinele, atîta e de pizmaș de bucuria altuia. Tristă soartă va avea — adăuga micuța Costa — nefericita ce-i e menită de soție.

Iată și întîmplarea care puse capăt legăturilor mele cu acest turbat.

În plictiseala și trîndăvia din nefericita aceea de Spessa, unde n-aveam nici un fel de bucurie, îmi sări în ochi o văduvioară săracă și foarte drăguță. Îi făcui cîteva mici daruri și, după ce dobîndii de la ea cîteva neînsemnate hatîruri, o adusei să vină să-și petreacă nopțile în odaia mea. Venea la douăsprezece, ca să n-o vadă nimeni și pleca în zori, ieșind pe o portiță care dădea în stradă.

Îmi treceam de opt zile vremea cu această plăcută îndeletnicire, foarte liniștiți în ceea ce privește legătura noastră, căci bănuiam că n-o cunoaște nimeni, cînd biata prietena mea se strecură într-o dimineață din brațele mele și pe urmă mă trezi să vin să încui portița după ea, ca de obicei. N-apuc să încui bine, că o aud țipînd. Deschid repede și-l văd pe sălbaticul de Torriano care cu o mînă o ținea de fustă și cu cealaltă o plesnea cu bastonul. N-am stat pe gînduri și cît ai clipi i-am sărit în circă. Ne rostogolirăm el dedesubt și eu deasupra, în vreme ce biata văduvioară o luase la fugă.

N-aveam pe mine decît halatul, și din punctul acesta de vedere eram eu mai slab, căci se știe, că, gol, un om civilizat își pierde jumătate din putere. Totuși, îi apucasem cu o mînă bastonul și cu cealaltă îl strîngeam de gît, silindu-mă să-l sugrum. La rîndul lui, își apăra cu dreapta bastonul și cu mîna mă ținea de păr. Nu-mi dădu drumul decît atunci cînd îi ieși limba de-un cot și cînd, nemaiputînd respira, era cît p-aci să se înăbușe.

Simţindu-mă slobod, sării în picioare şi, smulgîndu-i bastonul, îi croii cu el în cap o lovitură zdravănă, de care, din fericire, se apără întrucîtva cu mîinile amîndouă.

Mulţumindu-mă cu atît, se ridică, o rupse la fugă şi începu să culeagă pietre, a căror izbitură n-o mai aşteptai. Întors la mine în odaie, mă încuiai pe dinăuntru şi, neştiind dacă ne văzuse cineva sau nu, mă trîntii pe pat gîfîind şi murind de ciudă că n-am avut mîna destul de puternică spre a-l gîtui pe tilhar, care era, socoteam, hotărît să mă ucidă.

Cînd îmi venii puţin în fire, mă sculai şi, după ce îmi cercetai pistoalele şi mă încredinţai că-mi vor fi de bun folos la nevoie, mă îmbrăcai şi ieşii cu gîndul de a merge să caut la vreun ţăran o căruţă cu care să mă întorc la Gorice. Apucînd, fără să ştiu, un drum care mă scoase în spatele casei bietei mele văduve, intrai înăuntru şi o găsii mîhnită, dar liniştită. Mă mîngîie spunîndu-mi că n-a lovit-o decît peste umeri şi că n-a durut-o decît foarte puţin. O supăra însă că întîmplarea nu putea să nu se lăţească, fiindcă doi ţărani l-au văzut pe conte bătînd-o şi că aceiaşi ţărani ne-au văzut, ca şi ea, încăieraţi.

Îi dăruii doi ţechini, poftind-o să vină să mă vadă la Gorice, unde socoteam să stau vreo două, trei săptămîni, şi să-mi spună unde aş putea găsi un ţăran care să aibă o trăsură, căci voiam să plec cît mai curînd cu putinţă.

Sora ei se arătă gata să mă petreacă la o fermă unde aveam să găsesc ce voiam. Pe drum îmi spuse că Torriano e duşmanul surorii ei încă de pe cînd îi trăia bărbatul, fiindcă îl alungase.

La ferma unde mă duse fata, găsii ce căutam, adică o teleguţă bună, iar ţăranul îmi făgădui că la ceasul prînzului mă pune în Gorice.

Îi dădui o jumătate de scud arvună şi plecai, spunîndu-i că-l aştept.

Întors la conte, mă grăbii să-mi strîng lucrurile şi tocmai isprăvisem cînd sosi şi trăsura.

Mă pregăteam să-mi încarc lucrurile, cînd veni un slujitor care mă rugă din partea contelui să trec o clipă pe la dînsul.

Îi scrisei în franţuzeşte că, după cele ce s-au petrecut între noi, nu ne mai putem întîlni la el acasă.

Peste un minut, intră la mine, şi, închizînd uşa după el, îmi spuse :

— Dacă nu vreţi să veniţi să vorbim la mine acasă, iată vin eu la dumneavoastră.

— Ce aveţi a-mi spune ?

— Plecînd de la mine în felul acesta, mă jigniţi şi n-am să vă las să plecaţi.

— Nu zău, domnule, tare aş vrea să văd cum o să faceţi ca să mă împiedicaţi ; căci de bună-voia mea n-o să mă convingeţi să rămîn.

— Am să vă împiedic să plecaţi singur, căci onoarea cere să plecăm împreună.

— Foarte bine. Cred că v-am înţeles. Mergeţi aşadar şi luaţi-vă spada, ori pistoalele şi vom pleca de îndată, înarmaţi la fel. Precum vedeţi, în trăsura mea e loc pentru doi.

— Ba nu, dumneavoastră trebuie să plecaţi într-a mea, călătorind mai bine, şi anume după ce veţi prînzi cu mine.

— Aveţi greşeală. M-ar lua lumea drept nebun dacă aş sta la masă cu dumneavoastră cînd tot satul cunoaşte circota noastră, care mîine va ajunge de poveste pînă la Gorice.

— Dacă nu vreţi să veniţi să prînziţi cu mine, vin eu să prînzesc aici cu dumneavoastră şi n-au decît să spună ce-or vrea. După masă plecăm. Daţi drumul teleguţei şi nu faceţi tărăboi, căci vă spun încă o dată că nu veţi pleca.

Vrînd, nevrînd, m-am lăsat înduplecat şi am dat drumul teleguţei.

Nefericitul de conte rămase la mine pînă la amiază, călcînd ca de obicei cu picioarele în străchini, şi încercînd să-mi bage în cap că toată vina e de partea mea, spunînd că n-am căderea să-l opresc să bată în stradă o ţărancă asupra căreia, la urma urmelor n-aveam nici un drept.

Îi spusei rîzînd că tare aş dori să aflu ce drept are el să bată în stradă o femeie liberă şi cum şi-a putut închi-

pui că această femeie liberă nu-şi va găsi un apărător într-un bărbat pe care, aşa cum şi era, il interesa sufleteşte.

— Cum v-aţi putut gindi — adăugai — că am să rabd să loviţi o femeie, o fiinţă firavă şi drăguţă, chiar în clipa cînd ieşea din braţele mele, şi pe care măcar numai pentru asta ar fi trebuit să o respectaţi? Spuneţi, dacă sînteţi bărbat, n-aş fi fost un mişel sau un monstru ca dumneavoastră, dacă aş fi privit nepăsător această scenă sălbatică şi, să fi fost în locul meu, n-aţi fi făcut la fel, fără a sta o clipă pe gînduri, măcar să fi fost un mare principe bătăuşul?

Nefericitul nu putea răspunde decît cu vorbe în doi peri, iar eu îi înfruntam balivernele spunîndu-i verde adevărul de la obraz. Gheaţa se rupsese, nu mai avea nici un drept să mă port cu el cu mănuşi.

Cîteva clipe înainte de a ne aşeza la masă, îmi spuse că o asemenea aventură nu i-ar aduce nici o cinste aceluia care şi-ar ucide potrivnicul, căci el nu înţelege să se bată decît pe viaţă şi pe moarte.

— În ce mă priveşte — îi răspunsei rîzînd — nu vă împărtăşesc gîndurile; cît despre dumneavoastră, n-aveţi decît să nu vă primejduiţi, dacă aşa credeţi de cuviinţă, căci după lecţia pe care v-am dat-o şi pe care îmi pare foarte rău că m-aţi silit să v-o dau, mă socotesc deplin satisfăcut. Iar dacă va fi să ne batem pe viaţă şi pe moarte, nădăjduiesc să nu vă şterg dintre vii, chiar aşa mînios cum sînteţi; mă voi mulţumi să vă scot pentru multă vreme din luptă şi să vă dau astfel răgaz să cugetaţi la trecutul şi viitorul dumneavoastră. Cît vă priveşte, dacă soarta vă va fi mai prielnică sau dacă veţi fi mai îndemînatic decît mine, slobod sînteţi să faceţi precum veţi pofti.

— Vom merge amîndoi într-o pădure şi-i voi porunci vizitiului să vă ducă oriunde veţi dori, dacă vă veţi întoarce singur la trăsură, căci nu voi lua cu mine nici un slujitor.

— Foarte frumos — îi spusei — foarte frumoase hotărîri; şi cum vreţi să ne luptăm: cu spada ori cu pistolul?

— Cu spada ajunge.

— Atunci vă făgăduiesc să-mi las pistoalele în trăsură în clipa cînd vom coborî din ea.

Eram puțin descumpănit văzîndu-l pe țopîrlanul ăsta prefăcut dintr-o dată într-un om curtenitor și de înțeles, tocmai în clipele cînd duelul care-l pîndea ar fi trebuit să-i tulbure sufletul; căci mi se părea cu neputință ca un om cu un asemenea caracter să poată fi viteaz. Socoteam că am mai mult sînge rece și eram sigur că-l voi dobori de la început cu bota mea de dreapta, care n-a iertat pe nimeni, și să-l schilodesc rănindu-l la genunchi, dacă ar fi vrut să lupte mai departe. Aș fi fugit apoi în statele venețiene de unde, necunoscîndu-mă nimeni, mi-ar fi fost lesne să ies. Prevedeam însă că nu se va întîmpla nimic, că se va alege praful de acest duel, ca și de atîtea altele, cînd unul din cei doi luptători e un mișel; și drept un asemenea om îl luam pe conte.

Plecarăm după un prînz minunat, în vremea căruia am fost foarte vesel; contele cu mîinile goale, iar eu cu micul meu calabalîc bine legat în spatele trăsurii.

Îmi golisem cu dinadinsul pistoalele în fața contelui, care-mi arătase că n-are pistoale de loc.

Il auzisem poruncindu-i vizitiului să ia drumul spre Gorice, dar mă așteptam din clipă în clipă să-l aud spunîndu-i s-o ia la dreapta ori la stînga, ca să mergem să ne încheiem răfuiala într-o pădure.

Cum bine vă puteți închipui, am fost foarte cumpătat cu întrebările tot drumul: nu mie mi se cădea să pun întrebări.

Mă lămurii în sfîrșit cînd sosirăm la Gorice și izbucnii într-un hohot de rîs auzindu-l pe conte că îi poruncește vizitiului să meargă la hanul poștei.

Cînd ajunserăm acolo, îmi spuse:

— Ați avut dreptate, e mai bine să rămînem prieteni. Să ne legăm că nu mai vorbim la nimeni de întîmplarea asta și să rîdem de ea cînd alții o vor povesti altfel decît a fost.

Îi făgăduii, ne dădurăm mîna și totul se sfîrși.

A doua zi, îmi luai gazdă pe o străduță foarte liniștită, pentru a-mi sfîrși al doilea volum al *Istoriei tulburărilor*

din Polonia, vremea însă pe care o hărăzii lucrului nu mă împiedică să mă bucur de viață, pînă în clipa cînd m-am hotărît să mă întorc la Triest, pentru a aștepta în orașul acela grația inchizitorilor de stat. Rămînînd la Gorice, mi-era anevoie să găsesc prilejul de a-mi dovedi rîvna în slujba lor și de altminteri nu mă plăteau ca să-mi petrec viața într-o dulce trîndăveală.

N-am stat la Gorice decît pînă la sfîrșitul anului 1773 și în cele șase săptămîni cît am zăbovit acolo, am găsit toate plăcerile pe care mi le-aș fi putut dori.

Daravera de la Spessa o cunoștea tot orașul. În primele zile mi se vorbea de ea la tot pasul. Văzînd însă că nu fac decît să rîd, ca de un fleac fără nici o însemnătate, încetară de a mi-o mai pomeni și Torriano ajută și el cum se pricepu mai bine la această uitare dîndu-mi cele mai călduroase dovezi de prietenie oriunde mă întîlnea. Totuși, știindu-l omul dracului, cu care era mai bine să nu ai de-a face, am avut grijă să găsesc cîte o împiedicare de cîte ori m-a poftit la prînz sau la cină.

În vremea carnavalului, se însură cu domnișoara de care am mai vorbit și o nefericì cîtă vreme trăi el. Din fericire pentru ea, muri, după vreo treisprezece ani, nebun și ca vai de capul lui.

Cît am stat acolo, contele Carlo Coronini, de care cred că am mai vorbit pînă acum, a fost încîntarea vieții mele. Omul acela fermecător muri peste patru ani. O lună înainte de a-și da duhul, îmi trimise testamentul lui, în versuri italienești de opt silabe, bucată pe care o păstrez ca pe o dovadă a spiritului său filozofic și al voioșiei sale sufletești. Testamentul acela glumeț e plin de hazul cel mai subțire. Să fi ghicit că va muri atît de curînd, cred că și-ar fi mînuit cu mai puțină voie-bună condeiul, căci mi se pare că gîndul că mîine sau poimîine nu vei mai fi nu poate alcătui pricină de veselie sau de glumă, decît poate doar pentru un om fără minte.

Un anume domn Richard, loren, veni, cît am stat eu acolo, să se așeze la Gorice. Era un holtei de vreo patruzeci de ani căruia, după ce-i adusese însemnate slujbe în treburi de administrație financiară, curtea de la Viena îi dăduse o pensie destul de măricică. Bărbat frumos, plin

de duh, cu gustul șlefuit al societății alese, destul de cunoscător într-ale literaturii și cu desăvîrșire lipsit de pretenții, era primit și îndrăgit în cele mai bune familii din Gorice.

L-am cunoscut la contele Torres, unde cu osebire îi plăcea să meargă, atras de mintea subțire a contesei celei tinere, cu care se și însură curînd după aceea.

La începutul lui octombrie, noul Consiliu al celor Zece, intră, precum e obiceiul în ilustra noastră patrie, în funcțiune; și prin urmare trei noi inchizitori de stat îi înlocuiră pe cei care domnise în ultimele douăsprezece luni.

Ocrotitorii mei, procuratorul Morosini adică, senatorul Zaguri și credinciosul meu prieten Dandolo îmi scriseră că, dacă nu-mi vor putea dobîndi grațierea în răstimpul celor douăsprezece luni cît urmau să stea aceștia în scaun, nu mai trăgeau nădejde s-o dobîndească vreodată; căci, pe lîngă destoinicia lor, întîmplarea făcea ca noii inchizitori să-i cinstească cu deosebita lor prietenie. Cel dintîi, inchizitorul Sagredo, era îndeaproape legat de procuratorul Morosini; al doilea, domnul Grimani, era prieten cu scumpul meu Dandolo, iar domnul Zaguri îmi scria că-l va înrîuri pe al treilea care, potrivit legii, urma să fie unul din consilierii care alcătuiesc Consiliul celor Zece.

Poate nu știe toată lumea că acest consiliu zis al celor zece se alcătuiește în realitate din șaptesprezece, căci dogele poate lua parte la el oricînd poftește.

Mă întorsei la Triest foarte hotărît să fac tot ce-mi stă în putință pentru a sluji cu credință despoticul tribunal și a fi vrednic să dobîndesc, de la dreptatea lui, grațierea care mi se cuvenea după nouăsprezece ani de surghiun pe care-i folosisem străbătînd în lung și în lat toată Europa.

La vîrsta de patruzeci și nouă de ani cîți aveam pe atunci, socoteam că nu mai am nimic de așteptat din partea Soartei, zeitate pe cît de cochetă pe atît de plină de toane, care iubește numai tinerețea și numai ei îi e prielnică și căreia îi e, pare-se, de-a dreptul silă de vîrsta coaptă și mai ales de trista bătrînețe.

Mi se părea că voi viețui fericit la Veneția, fără a mai avea nevoie de hatîrurile oarbei zeițe.

Socoteam că voi putea trăi pe picioarele mele, din ceea ce mă pricepeam să fac, crezîndu-mă la adăpost de orice năpastă, înarmat, cum eram, cu o bună şcoală a vieţii şi dezbărat altminteri de toate deşertăciunile care m-ar fi putut duce de rîpă.

Mai socoteam că inchizitorii de stat se vor simţi datori să-mi dea chiar în Veneţia o slujbă oarecare, cu o leafă care să-mi îngăduie un trai înlesnit, fiind singur, fără familie şi hotărît să mă mulţumesc cu ce-mi trebuie ca să-mi duc zilele, lipsindu-mă de orice dorinţă de huzur.

Scriam *Istoria tulburărilor din Polonia*, întiiul volum era gata tipărit; lucram la al doilea şi aveam material destul ca să le ofer cititorilor intreaga istorie, împărţită în şapte volume. După ce sfîrşeam această lucrare, socoteam să dau la lumină o traducere în stanţe a *Iliadei* lui Homer şi nu mă îndoiam că după *Iliada* nu-mi va fi greu să tipăresc şi altele.

Intr-un cuvînt, nu mă vedeam nicidecum în primejdie de a muri de foame într-un oraş unde mii de mijloace de trai hrăneau din belşug o mulţime de oameni care oriunde aiurea nu şi-ar fi putut ţine viaţa decît cerînd de pomană.

Plecai aşadar de la Gorice în ultima zi a anului 1773 şi la întîi ianuarie 1774 trăgeam la Triest, la hanul cel mare din piaţă.

Cu greu aş fi putut fi mai bine întîmpinat decît am fost. Baronul Pittoni, consulul Veneţiei, toţi consilierii, negustorii, doamnele şi toţi membrii cazinoului îmi dădură cele mai vii dovezi ale plăcerii pe care o aveau revăzîndu-mă. Îmi petrecui în mijlocul lor carnavalul, în cea mai mare veselie, bucurîndu-mă de o sănătate deplină şi fără ca lucrările mele literare să sufere întru nimic: căci chiar la inceputul postului am dat la tipar al doilea volum al *Istoriei tulburărilor din Polonia*.

Întîi şi întîi îmi atrase luarea-aminte, la Triest, a doua actriţă a trupei de comedianţi care juca acolo. Actriţa aceasta nu era alta decît fiica aşa-zisului conte Rinaldo, de care cititorii mei poate îşi mai amintesc, şi pe care o chema Irene. O iubisem la Milano şi-o cam lăsasem deo-

parte la Genova, din pricina lui taică-său; îi fusesem de folos la Avignon unde, cu învoirea Marcolinei, o scosesem din încurcătură. Se scurseseră unsprezece ani fără să mai aud vorbindu-se de ea.

Am fost foarte mirat văzind-o și mărturisesc că întîlnirea mai mult m-a necăjit decit mi-a făcut plăcere, căci văzind-o încă frumoasă, mi-am dat seama că poate încă să-mi placă, în vreme ce, nemaiputîndu-i fi de folos, înțelegeam că trebuie să mă păzesc. Și totuși, neputind să nu-i fac o vizită, și arzind de dorința de a-i cunoaște povestea, mă înfiinţai la dînsa a doua zi, puţin înainte de amiază. Mă primi sărind în sus de bucurie, spunindu-mi că m-a zărit la parter și că era sigură că am să vin s-o văd.

Mi-l prezentă pe soțul ei, care juca rolurile lui Scapin, și pe fiică-sa, care avea nouă ani și era înzestrată pentru dans.

Povestea ei n-a fost lungă, căci femeile știu să scurteze cind e nevoie. Chiar în anul cind o cunoscusem la Avignon, plecase cu taică-său la Torino. Acolo, îndrăgostindu-se de bărbatul pe care mi-l prezentase, își părăsise părinții spre a se mărita cu el și se făcuse actriță spre a împărtăși întru totul soarta soțului ei.

— Știu — îmi spuse — că tata a murit, dar habar n-am ce s-a făcut cu mama.

După ce vorbirăm cît vorbirăm, îmi spuse că-i e credincioasă soțului ei, fără a ajunge însă atît de caraghioasă încît să-i răpească orice nădejde unuia care iubind-o, ar fi vrednic de luat în seamă.

— Aici — adăugă ea — n-am pe nimeni și singura mea bucurie e să poftesc cîțiva prieteni la cină, fără să mă stinghereească cheltuiala, căci cîștig destul de binişor cu cite o mică partidă de faraon.

Banca o dădea ea și mă rugă să iau și eu din cînd în cînd parte la joc.

— Mă vei vedea diseară, după spectacol — îi spusei — și, de vreme ce miza e mică, jocul fiind oprit la Triest, voi juca și eu mic, ca toată lumea.

M-am ținut de cuvînt și am cinat cu o ceată de zăpăciți, niște tineri negustorași care mureau toți după ea.

După cină, dădu un banc și nu mică îmi fu uimirea văzînd-o cu ochii mei cu cîtă dibăcie, și cu cîtă potriveală întotdeauna, minuiește cărțile. Îmi veni să rîd cînd o văzui punîndu-și și cu mine în lucrare talentele. Nu spusei totuși nimic și plecai împreună cu ceilalți, după ce pierdui cîțiva forinți.

Era o nimica toată, dar mă simțeam jignit și nu voiam ca Irene să-și închipuie că m-a tras pe sfoară.

Văzînd-o așadar a doua zi la repetiția piesei care urma să se joace seara, îi lăudai dibăcia. Se făcu întîi a nu înțelege ; cînd ii spusei însă despre ce e vorba, avu nas să-mi spună că mă înșel.

Supărat de atîta neobrăzare, îi întorsei spatele, spunîndu-i :

— Are să-ți pară rău că nu recunoști.

Începu atunci să rîdă și-mi spuse :

— Mă rog, mă rog, recunosc, dragă prietene, și dacă ai de gînd să-mi spui că ai pierdut, am să-ți întorc banii, ba chiar, dacă poftești, am să te fac părtaș la micul meu joc, fără să știe nimeni, afară de soțul meu.

— Nici una, nici alta, Irene ; n-am să mai vin nici la joc. Îți atrag însă luarea-aminte să te ferești de a-l păcăli prea rău pe vreunul din prietenii dumitale, căci se va afla și vei pierde partida, jocurile de noroc fiind cu strășnicie oprite.

— Da, știu, și nu joc decît cu banii pe masă ; de altminteri, toți oamenii aceștia mi-au făgăduit să păstreze taina.

— Eu nu mai vin să cinez la dumneata, fă-mi însă plăcerea și vino să prînzești cu mine cînd ai vreme.

Veni peste cîteva zile însoțită de fiică-sa, care îmi plăcu mult și care nu-mi respinse dezmierdările. Mai veni și pe urmă de cîteva ori, întîlnindu-l într-o zi pe baronul Pittoni ; ca și mie, fetițele nu-i făceau de loc silă, și cea a Irenei plăcîndu-i, o rugă pe maică-sa să-i hărăzească și lui din cînd în cînd cinstea ce mi-o hărăzea mie.

O îndemnai să nu cumva să respingă această poftire, iar baronul se îndrăgosti de ea, spre norocul Irenei, căci către sfîrşitul carnavalului fu învinuită că joacă jocuri oprite, iar baronul ar fi lăsat-o pe mîna poliţiei dacă n-ar fi înştiinţat-o la vreme, ca un prieten ce-i ajunsese.

Nu i-au putut da nici o amendă, fiindcă, atunci cînd îi călcară casa agenţii, nu găsiră pe nimeni.

Irene plecă din Triest la începutul postului, cu trupa din care făcea parte ; am regăsit-o, trei ani mai tîrziu, la Padova, împreună cu fiică-sa, care se făcuse fermecătoare şi cu care mi-am înnoit cunoştinţa în chipul cel mai duios.

APENDICELE LUI LAFORGUE LA EDIȚIA PRINCEPS

Ajunși la sfirșitul capitolului al zecelea[1] al acestui volum, încercăm un ciudat sentiment de nădejde spulberată, de curiozitate nesatisfăcută, precum și dezamăgirea unui cutezător drumeț care, după ce a înfruntat oboseala unui urcuș lung și anevoios, ar ajunge nu la ținta după care tînjește, la o priveliște concretă, la cunoașterea unui obiect anume, ci într-un spațiu vag, imens, scăldat într-un fel de ceață, care nu-i îngăduie ochiului să se oprească la nimic, din care mintea nu poate să-și facă nici o imagine, nici memoria să rețină altă amintire decît dureroasa impresie a unui vid uriaș; căci sfîrșitul acestui capitol este abruptul sfîrșit al *Memoriilor* lui Casanova, desigur nu așa cum le-a lăsat el, ci așa cum au fost găsite după moartea interesantului aventurier, ori mai curînd așa cum au ajuns pînă la noi; căci dacă ne gîndim la frămîntările de care a avut parte în ultimii ani de viață, frămîntări care n-au fost, poate, decît urmarea și rodul unei susceptibilități deosebit de iritabile, întinsul cîmp al ipotezelor ne îngăduie să presupunem, lucru foarte de crezare, că, în scrierile lui, s-a purtat cam aspru cu anume inși cu care situația lui îl silea să aibă zi de zi de-a face; iar această presupunere ne duce în chip firesc la încheierea că a fost sustras și distrus tot ce ar fi putut jigni onoarea sau amorul-propriu al supraviețuitorilor interesați.

[1] Capitolul XLV din volumul al treilea, în ediția noastră.

Oricum ar fi, e lesne de înțeles că, după ce am îngrijit, rînd cu rînd, publicarea unei atît de întinse lucrări, după ce ne-am familiarizat, printr-un contact atît de îndelungat, cu omul interesant care, în aceste *Memorii*, ne-a lăsat vastul tablou autograf al vieții sale, al unei vieți atît de pline de amărăciuni, atît de aventuroase, atît de bogate în experiențe, atît de captivante prin atracția varietății, prin farmecul unui taifas slobod și fără nici o pretenție, atît de instructive prin atîtea adînci cugetări; e lesne, zic, de înțeles că, după intima cunoaștere a unei jumătăți de secol aproape, încercăm desigur o mare părere de rău că ne despărțim de ele într-un chip atît de neașteptat, că ne despărțim așa dintr-o dată de un tovarăș plăcut pe care obișnuința ne-a făcut să-l îndrăgim și pe care nu-l putem însoți pînă la sfîrșitul călătoriei sale. Nu ne-a spus tot și, făgăduindu-ne cel puțin încă un volum, ne-a ațîțat curiozitatea. De ce îl părăsim înainte de a-l fi ascultat pînă la capăt? De ce nu-l însoțim mai departe în labirintul nenumăratelor lui întîlniri pe care le-ai putea lua adesea drept niște plăsmuiri de romancier, dacă simplitatea istorisirii, dacă puținătatea de pretenții pe care o vădește povestirea nu le-ar da toate trăsăturile adevărului?

Zadarnice păreri de rău! Zadarnice oftări!

Presupunînd că același sentiment îl împărtășesc cei mai mulți dintre cititori, încredințați că nu există nici unul care nu l-ar fi însoțit bucuros pe Casanova pînă la capătul firesc al slobodei sale povestiri despre el însuși și despre întîmplările care au dat o anume importanță vieții sale, am făcut toate cercetările cu putință spre a găsi materiale în stare să-i mulțumească pe deplin fireasca curiozitate, ci să-i mai aline cumva necazul curmării acestor *Memorii* și neștiința în care ne lasă cu privire la sfîrșitul carierei sale, urmarea, de bună seamă, distrusă, a lucrării.

Totuși, trebuie s-o mărturisim, cercetările noastre au fost puțin rodnice. Am scotocit în două pachete de hîrtii depozitate la biblioteca din Dux, locul unde a închis ochii Casanova; n-am găsit însă decît fragmente despre nenumărate și felurite subiecte, fără nici o legătură între ele și fără nici o însemnătate în ce privește biografia eroului nostru.

Nr. colilor de tipar 41

Combinatul Poligrafic
„CASA SCÎNTEII"
București — R.S.R.
Com. 90 682